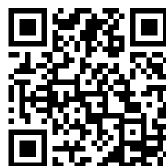

Het Belfort

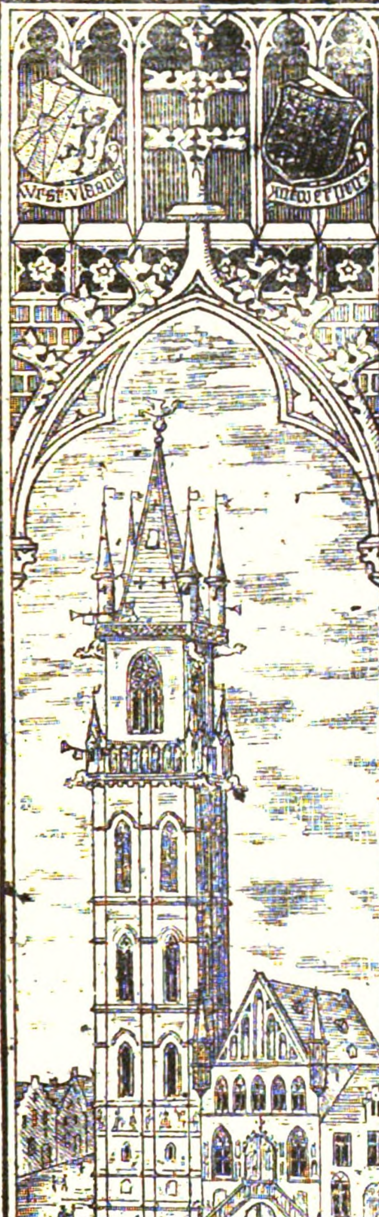
Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

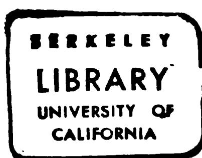
Kunst

& Co

Hoogpoort, 52.

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Het Belfort

Tijdschrift toegewijd aan Letteren,
Wetenschap & Kunst.

Derde jaargang, 1888. — Tweede halfjaar.

E. J. POTGIETER

EEN NEDERLANDSCH CRITICUS

door A. BECHGER.

HET behoeft nauwelijks herhaald, veel minder bewezen, dat de groote letterkundige, wiens naam aan het hoofd dezes opstels prijkt, onder alle Nederlandsche schrijvers, dichters of prozaïsten, eene der hoogste plaatsen inneme. Wie ooit las, — ik zegge niet *Florence*, maar *Lief en leed in het Gooi*, — en was niet overtuigd dat Da Costa's dood geboet werd door den voortreffelijken zanger, die aan de boorden van *Y* en *Amstel* boven die des *Yssels* (1) de voorkeur gaf? Professor Geel, een der keurigste letterkundigen uit Noord Nederland, prees den stijl van POTGIETER's *Noorden* uitmuntend en achtte door dat heerlijk boek de Nederlandsche taal met syntaxische wendingen verrijkt, — en hoe ver staan vorm en inhoud van dien eersteling bij zijn onovertroffen *Rijks Museum* ten achter! — Gij herlaast onlangs *de Zusters*; vondt gij ergens onder de duizend en één Nederlandsche novellen de weêrga van dit onafgewerkt meesterstukje terug? Maar met ons hebt gij Staring lief, — Staring, die herinnert aan den puntigen Huygens, Hooft

---

(1) *Potgieter* werd in 1808 te Zwolle aan den Yssel geboren, doch bracht het grootste deel zijns levens bijna onafgebroken te Amsterdam door. Hij overleed in laatst genoemde stad, naar wij meenen, in 1871.

meer dan nabijkomt in zijn minnezangen, den wegbaner voor dichterlijk verhaal en legende, — in 1838 leerde ons POTGIETER dien eenigen humoristischen dichter naar waarde kennen, wien te lang de miskenning der middelmatigheid ten deel viel — omdat hij *onnavolgbaar* was, — hebt gij ooit eene in schooner stijl geschrevene critiek bewonderd, waaraan juistheid noch diepte, geweten noch hart ontbreken?

Een der dichterlijkste dichters (Huet), een der zielkundigste novellisten, een der klassiekste prozaïsten, beschouwen wij in POTGIETER een der eerste, zoo niet den voornaamste der Nederlandsche critici, en hebben wij het ons tot taak gesteld, in deze bladzijden onder dit laatste opzicht den grooten Hollandschen meester als een toonbeeld van ware en veredelende critiek te schetsen.

Niet zonder gegronde reden schreven wij den prozaïst POTGIETER zooeven het bijvoegsel *klassiek* toe; die eeretitel behoort hem met volle recht krachtens het degelijke, verheffende en onvergankelijke, dat beide, stof en stijl zijner kunstgewrochten kenmerkt. Zouden wij er ook de opmerking niet van mogen afleiden, dat de werken van dien grooten schrijver zoo weinig gelezen worden, zoo schaars bestudeerd, en daarom schier onbekend blijven en maar zelden naar waarde geschat zijn? Gedichten, verhalen, kunstbeschouwingen, boekbeoordeelingen, het moet alles zonder moeite kunnen gelezen en zonder inspanning genoten worden; hoe lager bij den grond, hoe lichter van gedachten, te zekerder zal men slagen bij den grooten hoop; en niet het letterkundig geweten staat op den voorgrond maar de ijlste en ijdelste lof eener alles toejuichende menigte, niet opheffen en veredelen is het doel maar afdalen om te behagen!

In bovengenoemde critiek over Staring licht Potgieter onze gedachten zoo treffend en duidelijk toe, dat wij niet nalaten kunnen daaruit eene halve bladzijde af te schrijven. Zoo gij met ons instemt, dat

Noord-Nederland sedert het derde vierdedeel onzer eeuw op eene minder dichterlijke hoogte staat dan een dertig of veertig jaren geleden, zoo zult gij ons zekerlijk van vooringenomenheid tegen de poëtische producten der Zuiderlijke kunstbroeders vrij pleiten, wanneer wij het geschrevene in 1838 nog in 1888 op beide landen van toepassing achten.

« Een zoogenaamd populair gevoelsdichter zal Staring nimmer worden », had Lulofs zonder overdrijving te recht voorspeld, « (want) daarvoor discht hij eene voor teedere, verweekelijkte magen te stevigen letterkost op. »

« Hollanders met teedere, verweekelijkte magen », ontwikkelt POTGIETER breeder de hoofdoorzaak van Starings inpopulariteit, « wie het betwijfelt of er om glimlacht, is vreemdeling in de geschiedenis onzer litteratuur. Wij spreken in proza en poëzij van Hooft en Vondels dagen, als van die der gouden eeuw onzer letterkunde; maar voor negentig van de honderd is de lezing hunner werken, gelijk een geestig man van het rusten in Abrahams schoot zeide : « een genoegen, dat te grooter wordt, hoe langer men het uitstelt. » En indien wij vragen, waarom deze, waarom ook de schriften van Visscher en Huygens zoo vergeten zijn, welke naam zweeft dan op onze lippen, is het niet die van Cats? Voor mij, ik aarzel niet te bekennen, dat ik het betreurenswaardig vinde, dat de middelmatige Dordtsche dichtschool op de uitstekende Amsterdamsche Kamer zegenpraalde. Wilt gij een bewijs? ik wed dat gij, mijn lezer! honderd bladzijden uit den *Trouwring* of het *Houwelick* van buiten kent, daar u naauwelijks honderd regels uit de werken van Muidens Drossaard, naauwelijks enkele zangen van de Agrippijnsche zwaan heugen. Tracht dit niet te verklaren, door dat gij onder het bewind der achttiende eeuw geboren werdt, die eeuw van Feitama's en Fonteinen; den kinderen der negentiende ging het niet beter. Vergeefs bekroonde de Maatschappij van Nederlandsche letterkunde Van der Palm als onzen

grootsten redenaar, Bilderdijk als onzen grootsten dichter; — wanneer men u vroeg: wie in onze dagen den uitgebreidsten invloed op ons volk uitoefende, den naam van een anderen Cats moest het antwoord wezen. Ge zoudt u zeer in mij bedriegen, indien gij waandet, dat ik geenen diepen eerbied gevoel voor de verdiensten der Heeren Van Zorgvliet en Boschwijk (want waarom zoude ik aarzelen Feith te noemen?). Zij waren het niet, die hunne eeuw deden stilstaan of ruggelings treden, het waren *hunne* navolgers; de eersten schreven bevattelijk, eenvoudig, gevoelig; de laatsten schrijven sopperig, flaauw, *lamzalig.* Van daar die teedere, die verweekelijkte magen, waaraan zoo velen kwijnen! »

Een weinig vleiend adres, voorwaar, aan de zangers van vogeltjes, kinderkamers, eerste tandjes en andere huishoudelijke wichtigheden, of aan de onuitputtelijke citadelverdedigers met de dichterlijke veder! POTGIETER verfoeide de laatsten even hartelijk als hij de eersten aan den spot van alle weldenkenden prijs gaf. Maar hij beklaagde het volk, dat verweekelijkt werd door die hartwaterige poëzie en spande daarom alle krachten in, om het *deege deegelijcke* der 17' eeuw door alle hem ten dienste staande middelen in letterkunde en natie te herstellen. Of hij slaagde? Later zal de gelegenheid zich van zelve voordoen, om daarover een woord te zeggen.

Wij wijzen allereerst op de middelen, die hij aanwendde en daaronder thans uitsluitend op de door hem gevoerde critiek. Toch past ook hierop wat hij van zijn meesters uit de glorie-eeuw zoo noode herhaalde en dieper nog betreurde; POTGIETERS critische studiën worden niet gelezen, veel minder bestudeerd, laat staan de wijze lessen en raadgevingen van dien volmaakten mentor op het gebied van letteren en kunst door jeugdige talenten opgevolgd. Daarom meenden wij geen geheel nutteloos werk te verrichten door de waarde en voortreffelijkheid van POTGIETERS' critiek naar best vermogen in het licht te stellen en een vooroordeel te helpen uit den weg te ruimen, dat al te lang de popu-

lariteit van dien buitengemeenen criticus heeft benadeeld, tot schade van menigen letterminnenden aankomeling.

I.

Het is u bekend, belangstellende lezer, POTGIETER haatte voor het wel van Vaderlandsche kunst en letteren de achttiende eeuw even oprecht, als hij de voorgaande liefhad met geheel zijn ziel. Eene schets aan zijne studie over Huygens *Cluys-Werck* ontleend, geve U een voorbeeld van meer dan zijne liefde voor dat roemruchtig tijdvak, verschaffe U tevens het genot, naast den heerlijksten vorm de juistheid en diepte des criticus te leeren kennen in het beoordeelen van ware verdiensten :

« Constantijn », — neen, allereerst iets wat voorafgaat en u het karakteristieke des criticus van zijn schoonste zijde doet kennen; alleen zij opgemerkt dat POTGIETER met Bakhuizen-Van den Brink de oprichter is geweest van het meest invloedrijke tijdschrift *de Gids*. Met eene aanhaling uit Shakespeare's *Hamlet* begint hij het pleidooi door het doel en streven van dit oorgaan der letterkundige herleving in het Noorden :

« « Doe wat ge wilt, ge zult toch den laster niet ontgaan » », « hebben wij dikwijls in onze gedachten der redactie van *de Gids* toegeroepen, wanneer wij haar in *het afbreken* en in *het opbouwen* even zeer hoorden verketteren. Het beginsel, waarvan zij bij beide uitging, was hetzelfde, waaraan wij ons volksbestaan, onzen volksrijkdom, onzen volksroem, onze volksdeugden verpligt zijn ; het is het streven naar degelijkheid, het woord, dat de lofspraak onzer voorvaderen in zich sluit. Aangespoord door de overtuiging, dat er geen kwaad in het land is, hetwelk niet aan de verdooving van dat levendwekkend beginsel te wijten valt, — opgebeurd door het vertrouwen, dat er bij ons volk nog kracht schuilt, om zich op de hoogte zijns tijds te handhaven, mits die sluimerende vonken worden opge-

rakeld. en aangeblazen, spiegelde zij ons, beurtelings ter beschaming en ter opwekking, de glorierijkste dagen van ons gemeenebest af. Vreemd aan de vergoding onzer voorouders, ten onzent verschoonlijk in de dagen der Fransche heerschappij — want wie staart uit den nacht der schande niet gaarne den zweem van luister aan, die nog aan de kimmen van het verleden wijlt, schoon er meer verwachting is van het berouw, dat in zijne ellende aan zijn zonden gedenkt? — Vreemd aan dien vergodingsgeest, maar zelfbewust door het besef, van waar wij zijn uitgevallen, wees zij ons, waar het ijver voor kennis of liefde voor kunst gold, waar sprake was van omvang van studie of kracht van stijl, waar schrijvers en dichters naar stoffe en beelden omzagen, op de gulden eeuw van Frederik Hendrik. Dank zij ons volk, dat zij sympathie vond voor haar doel, — schoon zij den laster niet ontging! Zoo dikwijls zij afbrak — en haar beginsel dwong er haar herhaalde malen toe, en wij zouden der waarheid geweld aandoen, wanneer wij ontkenden, dat de moker harer kritiek bijwijlen hard op het middelmatige is nedergevallen; dat hij menig bolwerk heeft omgehaald, waar achter zich aanmatiging en verwaandheid vrij waanden — zoo dikwijls hoorden wij den kreet opgaan : « De man is toch zoo braaf! » — of : « Hij geeft zooveel aan de armen! » — of : « Wanneer gij wist hoe wel hij het meende! » Even of het zijne meening, zijne menschlievendheid, zijn burgerlijk karakter had gegolden, en niet zijn werk; ondegelijke, onverstandige, onware beschouwing van den plicht der kritiek! Zoo vaak zij opbouwde — en wijs mij één letterkundig tijdschrift ten onzent, dat met hare warmte prijst, wat het bewondert, dat als hij de waarde van dien lof verhoogt, door den schrijver of dichter de gave toe te kennen iets nog beter te kunnen leveren, dan hij aanvankelijk schonk — zoo vaak hoorden wij de aanmerking maken : « Och die zeventiende eeuw! » — of : « Het was ook alles geen goud, wat blonk! » — of : « Wanneer die modellen nu

leefden, het zou wel anders luiden! » — Wij verheugen ons, door de uitnoodiging een woord over het *Cluyswerck* van Huygens bij te dragen, in staat te zijn het laatste te logenstraffen. »

Gij neemt ons, letterminnende lezer, de genomen vrijheid niet euvel, dit stuk kritiek-biographie des eenigen POTGIETERS in zijn geheel en zonder onderbreking te hebben gegeven; — de 17e eeuw is hem hartelijk lief, is hem het ideaal van Neêrlandsch letterkunde, de toetsteen voor dichtkunst en proza uit alle vorige en volgende eeuwen. Hierin ligt ontwijfelbaar overdrijving, maar eene die niet schaadt, integendeel verheft boven het pijl van alledaagschheid en slaafsche navolgingszucht. En welk een schoone trek vertoont de critiek, die Potgieter voorstaat! Geen persoonlijkheden, geen meeningen of betrekkingen des schrijvers mogen haar voorwerp zijn, alleen wat hij schreef of dichtte ligt haar te prijzen of te laken open; geen *subjectieve* beschouwing van het heden of verleden des beoordeelden, — zelden dienstig, dikwijls hatelijk, altijd min of meer aanstootelijk voor de lijdende partij, zult gij in zijne critische studiën vinden, maar louter *objectiviteit*, — toetsing van inhoud, streven en doel des werks aan gezonde beginselen zonder uitname des persoons zullen u daarin treffen.

Te lang nochtans onthielden wij u de onder elk opzicht meesterlijke beschrijving van den beroemden Constantijn Huygens, die wij ten wille eener karakteristiek van POTGIETERS' critische gave onderbraken.

« Constantijn, de opmerking mag niet nieuw zijn, zij behoudt hare verdienste, dewijl zij waar is, Constantijn levert een der treffendste voorbeelden op, dat ware oorspronkelijkheid ook onder de veelzijdigste beschaving niet te loor gaat; dat getrouwheid aan edele beginselen ons in alle betrekkingen de achting en liefde der voortreffelijkste tijdgenooten, der billijke nakomelingschap waarborgt. Allerlei uitspanningen, allerlei kunsten, allerlei wetenschappen waren hem lief en

waard, — zin voor vreugde, zin voor het schoone, zin voor kennis, vereenigden zich in hem : een der beminnelijkste menschen, die ooit hebben geleefd. Velerlei landen en volken, velerlei talen en zeden leerde hij, zoowel in de stilte des studeervertreks, als door gezantschappen in den vreemde, kennen en schatten, — zijne humaniteit won er bij, schoon zijne vaderlandsliefde er niet onder leed : een der beste burgers van onzen staat. Open oog en oor voor allerlei toestanden — die eigenaardige trek van eenen waren dichter, voor wien niets te laag is, om het tot zich op te beuren, niets te hoog, om het als zijne stof te beheerschen — vertaalde hij bloemlezingswijze, en onderwierp eigene voortbrengsels aan den strengen toetsteen, dien hem uitheemsche vernuften in handen gaven : een der veelzijdigste letterkundigen zijns tijds. Burger in de stad, hoveling in de vorstelijke zaal, buitenman op het veld, schijnt hij overal te huis; in het heir, als op de beurs, in de werkplaats, als op het tooneel, — in het vooronder van een beurtschip, als in het kabinet onzer Prinsen; want de natuur, de maatschappij, de wereld, om strijd zijn zij zijner studie waardig; de Voorzienigheid gaat over alles; welke harer beschikkingen verdient niet, dat hij ze gadesla, verstandelijk vroom Christen als hij is?

« Wij hebben van zijne beminnelijkheid als mensch; wij hebben van zijne vaderlandsliefde als burger gewaagd; wij noemen hem den geestigste onzer sneldichters, schoon ook hij aan het valsch vernuft zijns tijds offerde, — wij achten hem den aardigste onzer zedengispers, al ergert bekrompene kieschheid zich aan de waarheid zijner voorstelling, — lofs genoeg voorwaar, en echter is het beeld nog niet volkomen. Opregtste en daarom leerzaamste onzer autobiographen, ziedaar den titel, die hem nog boven zijne overige toekomt; als dichter, als wijsgeer, als christen inheemsch, geheel zeventiendeëewsch, zoo gij mij het woord vergunt, heeft zijne individualiteit niets, dat hij voor u behoeft te

verbergen. Altijd Hollander, Hagenaar, Hervormde, drie voorregten, voor welke hij God dankt, is zijn huiselijk leven in harmonij met zijn maatschappelijk verkeer, met zijn burgerlijk gedrag : een **degelijk**, een **geheel**, een **waar** man. Ziedaar Huygens, ziedaar het geheim zijner verdiensten! »

Indien het niet banaal klonk — we zouden hier uitroepen, ziedaar den Criticus POTGIETER, ziedaar het geheim zijner verdiensten : een vorm boven iederen lof ver verheven, omdat ieder woord een Rembrants toets is vol waarheid en leven, — een inhoud even *degelijk* en *geheel* als de veelzijdige meester, dien hij ons kennen leerde in weinig meer dan één bladzijde druks!

Maar des niettegenstaande zouden wij te vergeefs dit onvergelijk schoon klein-historieel boven de hoofdpoort der *Belfort* hebben neergehangen, moest alléén bewondering het onvruchtbare gevolg zijn dier tentoonstelling. Neen, ware navolging behoort er de vrucht van te wezen, opwekking dier breede schaar jeugdige lettterkundigen in Noord- en Zuid-Nederland om aan de hand van dien achtingswaardigen meester de ware Nederlandsche kunst te leeren waardeeren, niet enkel die uit de zeventiende eeuw, neen, ook uit de achttiende en negentiende jaarhonderd. Minder rijk zal dan de dichtader vloeien, zeldzamer het getal *durvers* worden op letterkundig gebied, het Neêrlandsch tooneel zal geen ijlhoofdigen meer uitnoodigen tot het samenflansen van een drama of blijspel, ja, de letterkundige maandschriften zullen kieskeuriger worden op gehalte en vorm, in geringer volume den inteekenaren aangeboden; — men zal misschien van de daken verkondigen, de redacties zijn puristen geworden, taal en letterkunde gaan ten gronde! doch oefen slechts een weinig geduld, wacht tot degelijke studie gerijpt is, — wij verzekeren u dat de dichters dan niet louter zingen zullen, zooals zij gebekt zijn, maar *kunst in het leven brengen* hun eenig streven wezen zal, een elk naar zijn aard en

begaafdheid, naar de eischen der kunst en de behoeften des volks; en die zich wagen op welk letterkundig terrein ook, zullen zich meer dan tweemalen bedenken, vooraleer zij bloesems voor vruchten durven aanbieden, zeker als zij zijn dat de critiek hen niet sparen, maar onverbiddelijk hunne voortbrengselen verwijzen zal tot de voddenmand. Niet langer in één woord zal dichten en schrijven « eene uitspanning en liefhebberijtje blijven, waaraan Jan en alleman deelneemt », maar eene inspanning worden van krachten en talenten, die grondige studie van klassieke modellen, ouden en nieuweren, en degelijke zelfoefeningen tot onmisbare voorbereiding vordert.

Men klaagt dat het volk bijna geen belang stelt in onze letterkunde, dat het niet leest, — aan wie de schuld? — Laten wij vrijmoedig bekennen, dat door ons op verre na de belofte niet is nagekomen, waarvan het Nederlandsch volk billijkerwijze heden de vervulling had mogen verwachten. — Wat beloofden — wij bepalen ons tot Zuid-Nederland — wat beloofden Willems, Ledeganck, Conscience, om van vele andere hunner roemruchtige tijdgenooten niet te spreken, een rijken oogst op ieder gebied der letterkunde? Hoe zij het wel en wee des volks begrepen, hoe zij arbeidden en zwoegden, tot een vroegtijdige dood te dikwijls het maaien der gouden halmen beletteden! Hoe zij geacht, gevierd, geliefd waren door datzelfde volk, dat koud en vreemd thans blijft bij schier iedere uiting van — mag ik het zeggen? — van onvaderlandsch gevoel en belang! Dit is het feit, loochenen wij het niet, het treurig feit onzer dagen. Aan wie de schuld? O, ontwijfelbaar, daar zijn er, die het spoor dier groote meesters waardig drukken, wier werken men het aan kan zien, dat meer dan afzien, dat doordringen in den geest van taal en volk hun even eigen is, als het juiste teruggeven van dien in keurigen vorm hunne schoonste glorie uitmaakt. Maar de groote menigte der eeregilden, wat doen zij, wat brengen zij voort? Schrijven, schrijven

zonder eind, bundels vullen op bundels vol van onbekookten inhoud, van gedichten en romannen, waarin onkunde van de eerste regelen der spraakkunst alleen overtroffen wordt door ongeloofelijke driestheid in het verwaarloozen van stijl en gedachten. — Tot welke hoogte, vragen wij, heeft het de Zuid-Nederlandsche journalistiek gebracht? Zij toch staat dagelijks in verbinding met het volk en op haar rust allereerst de verplichting van iedere zonde tegen vorm en onderwerp vrij te zijn, de verplichting om warme liefde voor de taal en hare beoefenaren aan te kweeken. — Wij aarzelen de vraag te beantwoorden, want bij schaarsche uitzondering voldoet geen enkele aan die eerste vereischten. Tasten wij dus in eigen boezem, liever dan aan het volk te verwijten, dat het te weinig belang stelt in onze geestproducten, dat het geen poezie leest, die het noodwendig koud en onverschillig moet laten, geen roman ter hand neemt, waarin het niet kan medeleven en voedsel vinden voor zijn geest en hart, dat het ten einde raad tot *gazetten* zijn toevlucht neemt, die er op aangelegd schijnen, om het geestelijk pijl der bevolking jaarlijks een graad lager te doen dalen, — die de meeste ongezonde kost opdisschen in een taal, die den beschaafden lezer met ergenis vervult en dwingt in vreemde bladen dagelijks de gebeurtenissen van den dag te lezen. Aan wie de schuld? Vooraleer gij ons van strafheid in het oordeel beschuldigt, weet, belangstellende lezer, dat wij enkel uit liefde voor de Nederlandsche taal deze, naar onze langjarige ondervinding gegronde, meening toelichtten, dat wij louter den grooten meester op den voet volgden, die in alles een ideaal voor oogen had, dat volkomen beantwoordde aan de vragen des tijds en de behoeften des volks. Wij schrijven niet voor de duizenden, die aan u spijs voor den geest en balsem voor het hart vragen, maar voor u, die door uwe hooge roeping aan uwe taal tot schuts en leider gesteld zijt, voor u, wien de eerste en teêrste belangen uws volks geheel zijn toevertrouwd. Ons leidt alleen, houdt ons de verontschul-

diging ten goede, ons leidt alleen hoogachting, eerbied en liefde : liefde voor het edele vlaamsche volk en zijn taal, eerbied voor zijn lijden en strijden, hoogachting, eerbied en liefde samen voor dien stoet van voortreffelijke mannen, wier genie door hunne wetenschap geevenaard werd en alleen overtroffen is door hunne opofferende liefde voor taal en volk.

POTGIETER, wij keeren tot hem terug, schoon niets ons tot deze wending verplichtte, daar iedere gedachte, door ons uitgesproken, de zijne was, — POTGIETER is inderdaad de Nederlandsche criticus bij uitnemendheid. Kennis van het beoordeelde, tact tegenover den schrijver, onpartijdigheid omtrent den vorm en de stoffe, meesterschap over het onderwerp des schrijvers, scherpe blik en juist oordeel, door veelzijdige en grondige studie der letteren verkregen, — weinig of niets wordt er meer in den waren criticus vereischt, en alle deze hoedanigheden bezat POTGIETER in den hoogsten graad. Dit, beweert gij — en wij stemmen met u in, — heeft POTGIETER slechts gemeen met iederen voortreffelijken beoordeelaar; wij zullen ons daarom onthouden deze eigenschappen met den vinger aan te wijzen in de lange reeks critieken van zijn hand. Wat hem echter zoo voordeelig boven honderd anderen onderscheidt, wat hem vooral in onze oogen zoo hoog verheft is, dat zijne critiek immer veredelend werkt, dat zij steeds de kunst eene schrede verder brengt en den kunstenaar verbetert zonder hem ooit te ontmoedigen; dat naast eene warme vereering voor het ideale in kunst en letteren, daaruit een hart vol oprechte vaderlandsliefde en volksveredeling ons tegenklopt. — Wij zouden, wilden wij door proeven dit kenmerkende in POTGIETERS critieken staven, misbruik maken van de welwillendheid der redactie van dit geëerd maandschrift. Doch herlees zelf, het opstel over « *de St. Paulus Rots*, door Bernard Ter Haar, » voorkomende in het tweede deel der gemelde studiën en gedagteekend van het jaar 1847, en gij zult ons waarlijk van iedere overdrijving vrijpleiten. Onze keuze toch

moet u aller ongelukkigs voorkomen, want heel het dichterlijk verhaal kon onmogelijk voldoen aan iemand, die leefde in de roemrijke herinneringen van het voorgeslacht, voor wien historie noch letterkunde geheimen verborgen hielden. Bedenk, dat het dichtstuk alom in den lande een buitengewonen opgang maakte en de dichter tot in de wolken werd verheven om het beschrijvende en dramatische in zijn kunstgewrocht.

Desniettegenstaande breekt POTGIETER af, breekt af tot er nauw een enkele steen van het trotsch opgetrokken gebouw op zijn plaats blijft! Waarom? Op de eerste plaats wijl er geweld was gepleegd aan het verhaal, dat door twee ooggetuigen was opgeteekend en wier verslag zelfs in de bijlagen van Ter Haar's gedicht geplaatst is; op de tweede plaats omdat honderde malen klatergoud de armoede aan vinding bedekt en onware voorstelling met phrasologie hand aan hand gaat; op de derde — maar gij herinnert U de schipbreuk van de *Jan Hendrik* door Ter Haar bezongen, - en wij behoeven U niet naar Huygens' *Scheepspraet* te verwijzen, om U te overtuigen dat zóo volslagen onbekendheid met het Oud-Hollandsch zeevaren een gruwel moest zijn in de oogen van POTGIETER; toch niet de grootste gruwel; — de dichter had veel minder gegeven dan de letterkunde na vroegere geestvoortbrengselen billijkerwijze verwachten mocht, hij had, onvergeeflijke zonde van letterkundige ijdelheid! hij had aan berekend knaleffect waarheid en kracht ten offer gebracht! Gij zoudt nochtans onrechtvaardig oordeel vellen van den gestrengen criticus, hieldt gij het er voor, dat louter afbreken hem een lust was, waar de nood hem dwong tot dit ondankbaar werk. Neen opbouwen is hem boven alles zaak, — zoo vaak hij afkeurt, en dat geschiedt in gezegd dichtstuk herhaaldelijk, vindt gij het juistere of betere in de critiek terug; daverend bijwijlen valt de slopende moker neer, maar wacht tot de weerklank verdwenen is, en gij ziet, niet in uwe verbeelding, neen, in werkelijkheid den ganschen toestand dier onge-

lukkigen in al zijn naaktheid vóór U, zonder dat kleingeestige gevoeligheid het onverschoonlijke plichtverzuim der verongelukte zeelieden vergoeilijkt, het is waar, maar ook zonder den dichter te sparen, die moedwillig den misslag verdonkeremaant om ten ontijde prediker der Voorzienigheid te worden. — Hij bouwt op, zeiden wij, en leest de belangrijke studie ten einde, zoo gij leeren wilt, dat tusschen veroordeeling en vernedering een onmetelijk verschil bestaat, dat het eerste op degelijke gronden altijd geoorloofd is, het laatste alleen tot verachting strekt van den beoordeelaar. Te recht daarom kon POTGIETER de *St. Paulus Rots* eer een verlies dan een aanwinst beschouwen voor de Nederlandsche letteren en evenwel zonder ironie zijne piksche beoordeeling door de volgende verzekering besluiten :

« En zoo wij na dit alles niet vreezen, dat Ter Haar ons onbescheiden heeten zal, het is omdat wij de overtuiging hebben, dat hij liefde voor de kunst eerbiedigt, en van den steller dezer regelen, welke voor onze letteren nog veel van hem verwacht, slechts waarheid vergen mag. »

Immer de letterkunde verder brengen, altijd de ware beschaving des volks voorstaan, bij voorkeur veelbelovende letterkundigen beschermen en den weg wijzen tot hunnen roem, ziedaar de edele eerzucht van den eenigen POTGIETER! Vier namen volstaan voor die zeker niet gewaagde bewering. Wij noemen Hildebrand, Klikspaan, Hasebroek en Beeloo, namen die klank hebben in de geschiedenis onzer letterkunde, doch helaas! op één na tot de onbekenden behooren der *gelezene* schrijvers. — Zoo gij meent dat vele bundels vullen aanspraak geeft op onsterfelijkheid, of, laten wij het lager stellen, op waardeering van het nageslacht, dan laat U door een bevoegd deskundige overtuigen, *qu'on ne parvient pas à la postérité avec trop de bagage!* « Man van één vers », hebt gij wel eens hooren toevoegen aan Jacob van Lennep, — hoeveel honderd bundels denkt gij wel dat diens *Duinzang* opweegt?

Plaatsruimte belet ons ook maar beknopt de vier genoemde letterkundigen te kenschetsen naar de beoordeeling van POTGIETER. Genoeg, allen waren jeugdige aankomelingen op het gebied der letterkunde, jeugdig van jaren maar rijp van talent. Zij beloofden allen heerlijke vruchten, Nederland mocht zich gelukkig achten door het bezit van vier zonen, die zoovele parelen konden voegen aan zijne schitterende gloriekroon. Dat had POTGIETER lange voorzien en alle hem ten dienste staande middelen wendde hij aan, om hun den weg des roems te wijzen en te doen volgen. Zoo hij slechts gedeeltelijk slagen mocht, niet aan hem valt het te wijten, maar aan de over het paard getilde talenten op de eerste plaats, aan dier kleinmoedigheid op de tweede. Doch genoeg, niet den meester valt het te verwijten, indien de leerling wijze lessen in den wind slaat, en een eigen weg volgt die te spade een dwaalweg blijkt te zijn.

Dezelfde schare, die later de *St. Paulus Rots* zoo uitbundig toejuichte, was koel gebleven bij de voordracht van Beeloo's heerlijk berijmd verhaal van *'s Gravenhage*, had het Vondeliaansch juweeltje — *de Waterkoning* — afgescheept met het heusche, « wij gelooven, dat het mooi was, maar wij begrepen er niets van! » er waren er onder die het meesterstukjen rondweg afkeurden met een « het is te duister! » Wie niet instemde met het koor der Catsianen, maar den staf brak over vergulde domheid en recht deed wedervaren aan een werkelijk verongelijkt genie, behoef ik u zijn naam te noemen? Lees Beeloo's *'s Gravenhage*, voorkomende in het 2e deel van POTGIETERS' *Kritische Studiën* en gij zult den beoordeelaar van *St-Paulus Rots* uit dankbaarheid de hand drukken. De criticus is aan het einde zijner taak, hoor hoe hij den moedelooze een hart in het lijf spreekt :

« Werk voort, verdienstelijk als ge zijt! Werk voort in den stijl, waarin gij meester blijkt; verrijk onze poëzij met bijdragen, die van uw helder hoofd, van

uw uitmuntend hart getuigen; handhaaf u als een onzer eerste Lyrici, er is plaats voor u naast Onno Zwier! En eene hooge plaats is het, eene plaats welke Bilderdijk u benijden mag... »

Hasebroek, gij kent hem nauwelijks, mijn lezer! geen wonder, hij heeft sedert meer dan 30 jaren de hooge plaats op den Nederlanschen *Parnassus* naar het schijnt vrijwillig den kunstbroeders ingeruimd, — waarom heeft hij Ten Kate — zijn tweelingsbroeder in meer dan poëzie — niet nagevolgd, waarom de lier aan de wilgen gehangen, die hij op zoo meesterlijke wijze bespeelde? Wij weten het niet, doch bepaald zeker lag het niet aan den grooten meester, die, de uitingen van het jeugdig dichtgenie hoogelijk prijzende, dezen den weg toonde tot onsterfelijken roem, die niet aarzelde te schrijven, « dat de (Nederlandsche) letterkunde grootsche verwachtigen van hem koesterde, dat zij hem slechts bij zoo vele oorspronkelijkheid voor overdrijving heeft te waarschuwen, om hem eene der eerste plaatsen op onzen zangberg toe te kennen ».

Beter bekend zijn u de *Studenten-Typen* van Klikspaan — een verkeerd gekozen jongensachtig pseudoniem voor een zoo ernstig en verdienstelijk werk des heeren Kneppelhout —. Boven de drie genoemden, durf ik wedden, houdt gij het meest van den geestigen Hildebrand en hebt gij u reeds de voorleden jaar heruitgegevene *Camera obscura*, waaraan de heer Beets belangrijke ophelderingen toevoegde, aangeschaft. Wederom twee jeugdige schrijvers, in wie geest en talent school, wier eerstelingen getuigden van echte oorspronkelijkheid en degelijke studie, wederom twee veelbelovende sieraden der Nederlandsche letterkunde, van wie POTGIETER de eere toekomt, hen het eerst op de juiste waarde te hebben geschat in zijne doorwrochte studie over den *Kopijeerlust des dagelijkschen levens*.

POTGIETER noemt de *Studenten-Typen* een voortreffelijk werk en betreurt van harte de weinige medewerking

die de auteur van de zijde der eerste letterkundigen ter voltooiing zijner *typen* had moeten verwachten.

Zoo de criticus azijn in de honig mengt, als hij het fransche in den overigens gespierden stijl afkeurt, hij prijst onbedingd de bewerking dier kiesche stoffe, erkent in hare samenstelling een oorspronkelijken meester, is een en al lof over den zeldzamen moed des schrijvers en de edele strekking des boeks — want POTGIETER als Kneppelhout gingen de opvoeding en het lot der studeerende jeugd, gelijk ook de toekomst onzer hoogescholen zeer ter harte —, *degelijkheid* is daarom de som zijner beoordeeling, en die lofspraak geldt niet minder den kunstenaar dan zijn werk, — *degelijkheid* — « hij verlieze die niet uit het oog », luidt de waarschuwing op het einde, « vooral in zijn doel spiegelt zich onze volkseigenaardigheid af, en wij beloven hem de zoetste aller belooningen eens schrijvers, de liefde dier landgenooten, op wier achting hij prijs stelt ».

Een boek als dat van Hildebrand moest om zijn oorspronkelijke nieuwheid en den geest, die het ademde, noodwendig een verdienden opgang maken; vóór 1841 was reeds een herdruk verschenen en « trots onze aanmerkingen, zal het eenen derden druk beleven, al was het alleen om de verdienste van den stijl! » Zoo gij van meening zijt, dat POTGIETER niet zeer hoog liep met dien reeks van schetsen — typen durven wij ze niet noemen — deels satirisch, deels humoristisch, doch zeldzaam geheel waar, meestal gebrek verradende aan gezond oordeel, dan hebt gij juist gezien, maar de criticus toont niet minder ingenomenheid en bewondering voor het buitengewoon talent, waarvan die *eersteling* getuigt; vorm en geest, zegt hij ongeveer, geest en vorm van de *Camera Obscura* zijn studie waardig, al leiden beide niet tot even bevredigende uitkomsten.

« Geen auteur ging ooit onder door de kritiek », aan dezen stelregel herkent gij den uitstekenden criticus, niets toch bewijst sterker de gegrondheid daarvan

dan de *Camera Obscura* zelve, die na vijftig jaren levens nog niets van hare eerste frischheid verloren heeft. — « Het boek heeft tal van verdiensten », verzekert ons Potgieter, « en wij zullen daaraan straks onbekrompen recht doen, maar er faalt voor ons gevoel eene hoofdverdienste aan, welke wij zoo gaarne bij en boven die alle zouden huldigen ».

Waarin dat ontbrekende bestaat, kunt gij zonder veel moeite raden; maar het is een jeugdig auteur, die bewijzen gaf van ongeëvenaarde begaafdheid en dus bovenal aanspraak maken mocht op eene van waardeering getuigende billijke beoordeeling. Er volgt dus eene uitweiding over de opstellen zelven, die de gedachte des criticus verduidelijken zal. Wij kunnen hem daarin niet volgen, maar nadat gij zelf die flinke critiek nog eens aandachtig herlezen zult hebben, houdt gij het bepaaldelijk met den beoordeelaar : dat overal waar Hildebrand buiten zijn opstel staat, en dat geschiedt, helaas, te zelden! — de scherts, luim en geest geheel waar zijn, dan « kopijeert de auteur lager leven, maar schikt en groept met voorbeeldeloos talent. » Geeft hij echter zich zelven in, jammer genoeg, de meeste schetsen zijner *Camera Obscura*, dan overlaadt en overdrijft hij zijn beelden te zeer en bewijst al te vaak dat hij met meer geluk de teekenstift hanteert, dan in juist en gezond oordeel uitmunt.

POTGIETER blijkt, in weerwil der vele tekortkomingen des schrijvers, Hildebrand een warm hart toe te dragen en diens *Camera Obscura* naar juiste waarde te schatten. Wat hem in de laatste sterkst treft, het meest verheugt : « het is de stijl, de taal. Wij weten niet, » gaat de keurige criticus hoog prijzende voort, « wij weten niet, ook na twee, drie malen lezens wat meer toejuiching verdient : de waarheid van opmerking, in welken geest dan ook, of de gelukkige uitdrukking der gedachte. Het Hollandsch, Hildebrand heeft de taal te lief, om niet gaarne haren lof in de zijne te hooren — het Hollandsch is ons nog rijkere mijn

gebleken, sedert zijn talent er zoo vele nieuwe, te lang voorbijgeziene, te achteloos verzuimde aderen in ontdekte! »

Zijn wij er ook maar ten halve in geslaagd U eene schets te geven van het meest karakteristieke in POTGIETER's critiek, wij zouden ons gelukkig rekenen daardoor iets te hebben bijgedragen tot eene herleving der studie van de werken, van de critische opstellen bovenal, waardoor deze te weinig gekende, en daarom tot onze schade te schaars bestudeerde, schrijver de Nederlandsche letterkunde waarlijk verrijkt heeft.

Hier zouden wij ons opstel gevoegelijk kunnen eindigen, — kunnen ja, maar het niet mogen. De Zuid-Nederlandsche letterkunde ligt ons te na aan het hart, dan dat wij verzuimen mogen, de gunstige gelegenheid te baat te nemen, een zoogenaamd onrecht te herstellen, dat al te lang een schadelijken invloed uitoefende op de letterkunde der beide Broeder-Staten. Liever dan in bijzonderheden te treden, waarvan wij het nut noch de noodzakelijkheid inzien, wijzen wij op een feit, dat te weinig bekend is en zulks niet te min ten zeerste verdient te zijn, — POTGIETER dankte zijne eerste en beste leiding aan Jan Frans Willems! Zeer zeker behoort hij als *criticus* tot de school van Lulofs en Geel, heeft hij in dit opzicht veel aan Jeronimus de Vries en Bakhuizen van den Brink te danken, doch die bijzondere gave, die hem in het straffe der critiek zoo beminnenswaardig maakt, die hem tot den *objectieven* schrijver gevormd heeft, hij leerde haar elders hoogschatten en aankweeken. Vergun ons, dat wij nog een oogenblik uwe aandacht vragen, ten einde deze heuchelijke gebeurtenis in het ware licht te stellen en aan de heerlijke kroon des grooten WILLEMS een nieuwe parel te hechten.

AALST.

(*Wordt vervolgd.*)

DE PAASCHKLOKKEN.

ET is nacht, laat in den nacht.

Bij het licht eener lamp zit een man eenzaam neer in zijn studeervertrek.

Hij zit in een hoogen leuningstoel aan zijn werktafel, met boeken en papieren overladen, het hooge stout gewelfde voorhoofd in de hand en den blik strak voor zich uitziende. Wezenloos zit hij daar, in diepe mijmeringen verloren.

Het is een hoog en luchtig vertrek — boekenrekken gaan rondom hem langs de muren, zware donkergroene gordijnen dalen langs de vensters omlaag, welke zij geheel bedekken. Op zwarte kolommen verheffen zich twee witmarmeren borstbeelden in de hoeken. Een vroolijk open haardvuur verspreidt eene aangename warmte, — want wij zijn in het voorjaar. Gezellig echter is dat vertrek niet. Iets sombers, akeligs ligt er over alles, over die symetrisch in orde opgestelde boeken met die donkergroene gordijnen, over dat donkere vloerkleed, dat elken stap onhoorbaar maken moet.

Met een dieper zucht leunt hij op eens achterover en sluit hij de oogen, alsof onaangename beelden zweefden voor zijn geest.

Nu valt het licht der lamp ten volle op zijn gelaat.

Die man is niet gelukkig. Wat een vaal bleek gelaat; lang is de blos der gezondheid geweken uit deze wangen. De smart heeft haren klauw gezet in die zware rimpels – zij heeft die vouwen in donkere lijnen

getrokken rondom den mond, om de fijne, saamgeperste lippen, op elkander gesloten alsof zij een geheim, dat niemand vernemen mocht, moesten verbergen. Diep liggen de oogen in dat bleeke hoofd en dunne beweegelijke neusvleugels gaan er langs den fijn geteekenden neus.

Een geheim? — Ja! die man, die geleerde, die de wereld verbaasd door zijn wetenschap en schriften, wiens leven tusschen zijn boeken en katheder heenvliedt, tot wiens verlichte ramen 's avonds de voorbijgangers opzien als tot een heiligdom der wetenschap, die man is diep ongelukkig.

Die geleerde is arm aan de eenig ware kennis, die beroemde leeraar mist den eenig waren roem, die groote schrijver kent niet de eenige ware grootheid — die arme man heeft zijn geloof verloren.

Zoekt, waar gij wilt, nergens zult gij een christelijk symbool ontdekken. Geen kruisbeeld!

Leest de titels van al die boeken — allen werken van vijanden der katholieke Kerk; die kamer is een arsenaal, een tuighuis van helsche wapenen, bedriegelijk als de hel, valsch vergiftigd als de hel.

Die kamer is een citadel des ongeloofs — die hooge reien van goddelooze schrijvers als de wallen, welke hij heeft opgericht — waarachter hij zich verschanst heeft, om zeker te zijn — zoo waant hij, zeker tegen het geloof, zeker tegen de kerk, tegen God. Want hij haat, — zoo meent hij — de Kerk.

Alsof men zijn Moeder haten kon!

Want de katholieke kerk is zijne moeder. In haar schoot werd hij geboren, en zijne moeder volgens de natuur leerde hem bidden op haren schoot, en vouwde zijne handjes ten gebed — en de namen van den Heiland en zijne heilige zoete Moeder, waren wel de eerste geweest die hij uitgesproken had. Want zijne moeder was een christelijke moeder.

Hij heeft zoo even de pen neergelegd, zij is nog nat van inkt. Een nieuwen aanval heeft hij gedaan op

de Kerk, een nieuwen storm gewaagd — een nieuw werktuig gesmeed.

Hadt gij toen gezien hoe die pen kritselend vloog over het papier, hoe die oogen flikkerden, hoe die wangen zich kleurden met een lichten blos. Nog kunt gij er iets, al is het zeer weinig, van bespeuren onder de pergamenttint zijner wangen. Toen heeft hij met een spijtigen ruk opgehouden te schrijven, de pen neergeworpen en zich met een diepen zucht achterover geworpen in den leuningstoel. — Hij kon niet werken, niet schrijven. Het wilde niet.

Was het, omdat het « goede Vrijdag » was en dien dag de geheele christenwereld treurt bij de herinring aan het bitter lijden en sterven van den Godmensch, die door zijn kruis de wereld verlost heeft?

Zag hij het kruis bloedrood oprijzen in de verte op Calvarië, torsend zijne heilige vracht; den boom des levens, met de vrucht des levens?

Ja! wel ging dat bloedige visioen door zijne verbeelding, maar verre, zeer verre, zeer onduidelijk. — Maar wat maakt hij daar uit? Had hij niet voor altijd gebroken met den godsdienst zijner jeugd, met den God zijner moeder? En zoo hij te kiezen hadde gehad voor of tegen den Heer, — zou hij niet geroepen hebben « weg met Hem, weg met Hem!? » Riep hij zulks der wereld niet toe sinds jaren door zijne schriften, door zijn lessen, zijn leerlingen, die zijn talent aan zijn lippen boeit, en wier zielen hij langzaam vergiftigt met de volheid van het gif dat zijn hart vervulde — wier zielen hij koelbloedig vermoordde — en toch half en half voelend dat hij een gemeene moordenaar was?

Dat was een wonder leven, zijn leven. En toch hoevele wezens zijn aan zijn leven gelijk? hoevelen wandelen denzelfden weg, en staan huiverend op den rand des afgronds, — zouden omkeeren willen, o zoo gaarne, maar valsche schaamte houdt ze terug.

Het hoofd zinkt langzaam op de borst.

Wat willen al die herinneringen? Wat moeten al die beelden, die er ondanks hem opdagen voor zijn geest -- gestalten van allerlei aard? — Heeft hij dan niet afgedaaan, en voor goed, met die beuzelarijen, met dat kinderspel, zooals hij zulks noemt. Hoe kan een ernstig man zich met zoo iets ophouden?

En zijn moeder, hij heeft haar toch lief gehad en zoo zeer, en zijn vader eveneens — ook hij was een brave, edele man, diep godsdienstig — maar het waren toch maar bekrompen menschen en is dan met den dood niet alles uit? Hij draagt hun een soort van kinderlijken eerbied toe in zijn hart; bij wijze van vereering heeft hij hun zijn dierbaarste herinneringen gewijd en toch zijn hem die herinneringen zoo lastig — hij wil ze niet zien, hij wil ze niet hooren — en waarom? Omdat ze voor hem oprijzen met een stil en. droevig verwijt in de ernstige oogen, met treurende blikken en woorden.

Waarom kan hij dan heden die beelden niet verjagen, niet afschudden? Alles is te vergeefs! — Hij schudt met het denkend hoofd, hij gaat met de witte hand over het hooge voorhoofd, en wrijft de peinzende oogen -- en toch, — ziet! opende zich daar de deur niet en een slanke vrouw, met lange blonde lokken, en een wit morgenkleed, trad zij niet binnen met een aanvallig knaapje — ziet eens, hij lijkt wel op dien peinzenden man in den leuningstoel, met dat bleek gelaat onder het licht der lamp — zooals de knop op de verslenste bloem, verdord onder den verzengenden gloed der middagzon.

« Kindlief, kom hier eerst bidden — eerst onzen lieven Heer danken en dan kunt gij weg » — zoo had die zachte vrouw gesproken, en het lieve knaapje had de handjes gevouwen, en het zilveren stemmetje, geholpen door de aanmoedigende woorden der moeder, begon : « onze Vader, die in de hemelen zijt » het gebed, dat Christus zijnen leerlingen leerde en dat Hij uit den Hemel bracht : kracht in het lijden, hoop in

de moedeloosheid des levens, wapen in den strijd, moed voor alles, hulde der menschheid aan den almachtigen God.

En de bleeke man herhaalde als onbewust, en tegen zijn zin half luide « Onze Vader, die in de hemelen zijt. »

Staat zij daar niet voor hem, die goede zachte vrouw met dat blonde haar, en dien ietwat treurigen blik in die lichte blauwe oogen?

Als verschrikt springt hij op — hij had zijn eigen stem gehoord — hij had gebeden! Als toornig op zich zelven, sprak hij luid, het hoofd schuddend : « Wat nu? Wat gebeurt er nu? begin ik kindsch te worden? » en met een min of meer weemoedigen glimlach ging hij voort , « is dan dat alles niet begraven? en heeft niet mijn haat den grafsteen gewenteld en verzegeld, sinds jaren, jaren? »

Langzaam keert hij tot zijn eerste zitplaats terug, weer sluit hij de oogen en zinkt het hoofd als moede op de borst.

Hoort! hoort! was dat niet vroolijk klokkengelui dat daar klinkt hoog in de lucht? er is feest in het ouderlijke huis. De feestdisch is aangericht in de pronkzalen — eene vrouw in deftige kleedij van ruischende zijde, gereed om uit te gaan, gaat even nog om de groote tafel heen en ziet met den vorschenden blik eener bezorgde huisvrouw alles na, terwijl zij de witte handschoenen aan de smalle kleine hand trekt, want er was feest in huis vandaag, — zij heeft het overzicht geëindigd — toen zij aan de geopende dubbele deur een stem hoort : « lieve, komt ge, het is tijd » en een man zag staan met een kind, een knaap van twaalf jaren aan de hand. « Altijd bezorgd, lieve! » heette het op zachten, half schertsenden toon : « de veldheer voor den veldslag op het slagveld! »

« Och, lieve man, gij weet het wel, het is de eerste keer, het is voor onzen oudste. O, ik ben zoo gelukkig vandaag! mijn kind, ons kind, » voegde zij half blozend er bij, « doet zijn eerste H. Communie — voor

het eerst komt God in zijn hart. — Wat een geluk voor dit huis, ons huis. Zeg, had moeder dezen dag nog beleefd! wat zou zij gelukkig zijn geweest! » — en een traan blinkt in haar oog — « zij had den kleine zoo lief, zij verheugde zich zoo op dezen dag — en ik kan haar vandaag niet uit mijn geest kwijt worden. »

De man wierp een blik op het kind en dan op haar. Zij verstond dien. — De knaap, teergevoelig, had de oogen vol tranen. En zij knielde toen voor hem neer en wischte ze weg, en gaf den laatsten plooi aan zijn das — en schikte het kleine ruikertje van lelietjes van dalen, dat hij op de borst droeg, en haar blik vroeg of er niets vergeten was — en toen de kleine haar het kerkboekje en zilveren rozekransje toonde — sloot zij hem nog eens in hare armen. « Goed bidden, Frans, ook voor vader en moeder en voor grootmoe ook, lievert. »

Wat was dat?

Hij was opgesprongen, in een hevigen strijd met zich zelven. Het was hem, alsof hij dat alles hoorde en zag, de handen perste hij voor zijne oogen, tegen zijne ooren. Hij lachte hard op, maar het deed u pijn hem te hooren lachen. Het was als een ineenkrimpen van het hart. Als een leeuw in den strijd schudde hij de zwarte lokken, die hij van zijn vader geërfd had. Hoe is het mogelijk?

Dat is zoolang reeds afgedaan. Ik ben een kind mij door zulke dingen te laten ontzetten.

O! was hij nog een kind geweest!

In koortsige haast gaat hij op zijn bibliotheek aan, en met bevende hand grijpt hij een boek; als in triomf keert hij aan zijn werktafel terug. — Dat boek had hem mede het geloof ontstolen en dat zou hem nu helpen tegen de inspraak van Hem, die hem heden als vervolgde, — die heden door zijn kruisdood de wereld had verwonnen en die hem heden weer wilde overwinnen, zoo het scheen.

Heden? het was reeds lang na middernacht.

Reeds had de oude dienstmaagd stil de deur van zijn studeerkamer geopend, en hem goeden nacht gewenscht. Zij was een erfstuk zijner familie, de vertrouwelinge zijner moeder geweest en had hem zien opgroeien.

Hoe zeer zijn ongeloof haar bedroefde, zij bleef bij hem, zij bad voor hem en vond, dat hij toch zoo eenzaam en verlaten was, die beroemde leeraar, met dat ledige hart.

Lezen wil hij — het wil niet gaan, het helpt niet. Het is als sterker dan hij zelve.

Wrevelig stoot hij het boek van zich af en werpt zich weder achterover. Weer schijnt de lamp op het bleeke gelaat; maar wat droevige trekken laat zij zien.

In de kerk is zijn geest getreden. Daar, daar ziet hij te midden der gelukkige schaar, denzelfden knaap naderen tot de tafel des Heeren; de moeder, de vader, diep aangedaan, weenen tranen van geluk. Blijde orgeltonen ruischen door de gewelven, wierookwolken en bloemengeuren vullen de kerk met de gebeden der geloovigen. Het komt hem voor, alsof hij die geurende lucht inademde en voelde.

De woorden des priesters klinken in zijn oor. « Zult gij God steeds getrouw blijven, en steeds getrouw den heiligen Godsdienst der katholieke kerk belijden tot aan uw dood? » « Steeds, tot aan den dood » klinkt het antwoord.

Wie riep daar : « meineedige, wat hebt gij gedaan met de eeden uwer jeugd? » En toen stond zijn vader voor hem. Hij nam hem bij de twee handen : trok hem langzaam aan zijn hart : « Frans, sprak hij plechtig, zult gij getrouw blijven aan uw belofte? » en hij had vaders hand gekust, en gezegd — « altijd, altijd, altijd! » En 's avonds, toen hij ter ruste ging, had hij in de armen zijner moeder gesnikt. « Ach! dat zulk een dag óók een eind moet nemen! »

Weende daar iemand? Stil — zeer stil, met geweld zijn tranen bedwingend, en zijn gemoedsbeweging be-

heerschend — o ziet! nogmaals gaat hij koortsig op de bibliotheek aan — eenige boeken vallen ter zijde en vallen op den grond. Een klein kastje zag men er achter. Hij deinst terug. Hij wil niet, hij stampt op den grond, en wringt besluiteloos de handen. Op eens : « het moet, » sist het door de vast opeen gesloten tanden hij opent de kleine deur — en een klein kruisbeeld, geel was het ivoor geworden,— vertoont zich aan zijn blik, daar lag nog een voorwerp bij, zilver scheen het te zijn, het glinsterde even. Bevend en weenend wendde hij zich af, maar hij kon niet weerstaan aan de geheimzinnige, almachtige aantrekkingskracht van dat kruis. Die gekruisigde heeft, ja, de wereld verwonnen, zoovele stalen harten vermurwd.

Nogmaals keert hij er terug, met onwillekeurigen eerbied neemt hij het kruisbeeld, « van mijn moeder, » fluistert hij, en het zilveren voorwerp — een rozekransje was het — « mijn eerste H. Communie », lispelt hij.

Besluiteloos staat hij daar — maar kort was die strijd; hij neemt kruis en rozekransje en legt ze op de tafel onder den schijn der lamp, en valt in zijn stoel, voorover gebogen, het gelaat tusschen zijne handen. Dat kruis had hij van haar ontvangen op haar sterfbed, als bedauwd met de kussen harer stervende lippen. Het licht der lamp begon na te laten, maar het kruis schitterde voor zijn gesloten oogen. « Frans, » had de stervende gezegd, « beloof mij, eer ik u zegen, dat gij dit kruis steeds zult bewaren, ter herinnering aan uw moeder. Kind! ik vrees voor u in de toekomst, uw levensweg is vol gevaren, uwe wetenschap, uwe positie, uwe omgeving, uwe studie — maar beloof mij dat gij het bewaren zult, » — en hij had beloofd en was aan haar bed neergezegen en zij had hem gezegend en kruis en moederhand neergelegd op zijn jeugdig hoofd.

Daarom had hij dat kruis niet kunnen wegdoen. Hij had het verborgen, hij schaamde zich dat het iemand zag, hij wilde geen kruis met het beeld des gekruisten; eens had hij het bij een vriend, waar hij

den nacht doorbracht, boven zijn legerstede gevonden, en had het omgekeerd tegen den muur, — en dat rozekransje!

« Frans! Frans! hoe hebt gij uwe beloften gehouden? » Was dat de stem zijner moeder niet? « Altijd, trouw tot in den dood, » hadt gij dat niet gezegd, met dat rozekransje in de onschuldige hand, die nog geen kwaad gedaan had. En toch is daar dat kransje niet gevallen! — Neen, hij raapt het op en met een kreet : « Moeder! moeder! o Christus, dat is uw werk, gij hebt verwonnen » — viel hij op de knieën, en legde het voorhoofd op de voeten van het crucifix.

Hij weent lang! — Daar galmen juichende klokketonen door de reine lentelucht : Hoort, uit de naburige kerk ruischt het lied der vreugde, « eere zij God in den hooge en vrede op aarde, den menschen die van goeden wil zijn », en de klokken zingen het mede in jubelende klanken. — Het was Paaschmorgen. Christus is verrezen! *alleluia!* — De lamp was op het uitgaan. Hij springt op en rukt de zware gordijnen open. Prachtig rees de zon aan den blauwen hemel, menschen gingen ter kerke in alle vroegte, terwijl orgel en zangers als om strijd het triumflied der opstanding lieten hooren. — Daar stond hij voor het hooge raam, en zag met tranen in de oogen naar buiten, naar de gouden zon en de lachende lentenatuur.

Hij vouwde de handen voor zich henen en murmelde zacht :

« Ik ben de verrijzenis en het leven, die in mij gelooft zal eeuwig leven. »

Hij zag langzaam omhoog. « Moeder! vader! zijt gij tevreden? »

Saulus was Paulus geworden.

« Van het zoete gewonde lam
Was dit de overwinning. »
Mitis agni vulnerati haec fuit victoria!

Echt. J. E. H. MENTEN.

HET GELOOFSONDERZOEK IN VLAANDEREN

TIJDENS DE

OMWENTELING DER XVIe EEUW (1).

MEN weet, dat Karel V het geestelijk geloofsonderzoek in de Nederlanden invoerde. Eenige woorden over dit onderzoek — door niet weinigen met den klinkenden naam van « inquisitie » bestempeld — zullen hier te stade komen.

Het was Innocentius III, die, op verzoek der toenmalige vorsten, het geloofsonderzoek beval, ten einde de buitensporigheden der Albigenzers tegen te houden. De opperherder der « ééne ware kerk », stelde namelijk eenige bijzondere rechters aan, uitmuntende in deugd en geleerdheid, welke tot taak hadden de ketters te « onderzoeken en te corrigeren ». En dewijl men alle aanranding, tegen den godsdienst gepleegd, als een maatschappelijk misdrijf beschouwde, mag men de kerkelijke inquisitie op onze dagen niet onrechtveerdig noemen.

Overigens was het geloofsonderzoek eerder eene rechtbank van verzoening dan van strengheid. De beschuldigden werden inderdaad uitgenoodigd tot leedwezen, tot afzwering hunner dolingen. Weigerden zij nu hardnekkig zich te onderwerpen, zoo deelden de

(1) Fragment uit een groot onuitgegeven werk : *Vlaanderen voor en tijdens het bewind der Geuzen*, door TH. SEVENS.

inquisiteurs een verslag mede aan de burgerlijke overheid. De kerkelijke geloofsonderzoekers veroordeelden dus niet, legden niemand op de pijnbank; dit alles was, volgens het bestaande strafrecht in Vlaanderen, het uitsluitelijk recht der schepenen, welke bovendien gelast waren met de toepassing der strafwetten.

Ziehier een voorbeeld.

Hendrik Van den Broucke, poorter van Kortrijk, had op zekeren dag kettersche uitdrukkingen laten hooren. De baljuw nam hem in hechtenis, en leverde hem over aan de schepenen. Deze ontboden nu « Jan Fierlin, religieus van der predicaren ordene, inquisiteur van der heligher kersten geloive, omme te examineeren Heynderic Van den Broucke. » Het vergrijp was waarschijnlijk niet groot; althans de schepenen veroordeelden den plichtigen, om in de algemeene processie, die in 1527 den 27n Juni moest uitgaan, voor het heilig Sacrament eereboete te doen.

Men heeft beweerd, dat het heilig Officie de verschrikkelijkste straffen en folteringen had uitgevonden, om de ketters te kastijden. Waarop F. de Potter ergens nagenoeg aldus antwoordt : « Zij, die aldus spreken of schrijven, kennen het oude strafrecht niet, of gaan gansch ter kwader trouw te werk. » In het eerste geval mogen zij zwijgen en studeeren; in het tweede verdienen zij « zonder aanzien van personen » eenen duchtigen tik op de kneukels.

De pijnbank bestond trouwens sedert eeuwen, toen men de inquisitie ten onzent invoerde, gelijk zij ook nog ongeveer twee honderd jaren bleef bestaan na de hervorming. Eene keure, door Margareta van Constantinopel in 1268 verleend, behelsde het volgende beginsel : « Die yemene hant, ofte voete, ofte oghe, ofte let afslaet, hij es sculdich een alsulck te verliesene, dat es : let jeghen let, oghe jeghen oghe. »

Nog in de XVIIe eeuw bestond het « scherp examen » of de « torture ». In zijne *Aardigheden uit den ouden tijd* deelt F. de Potter eene oorkonde van

dien tijd mede, waarin de volgende martelingen worden opgesomd :

« Simpel fustigatie; — fustigatie metten bant aen den hals; — brantmerck; — executie mette coorde van simpel woelen ofte ophanghen; — executie metten viere; — woelen, ende het doot lichaem op een rath legghen, ofte wel tselve tot assche verbranden; — raybraecken, met woelen ofte afsnyden van den hals: — den patiënt met gloeyende tanghen in zijn vleesch ghenepen; — naer de raeybraeckinghen opghewipt ende in 't vier ghesmeten; — vierendeelen van het gheëxecuteert lichaem, ende de vier ghedeelten hanghen ter plaetse, by sententie gheordonneert; — afcappinghe van de hant; — afsnyden van de ooren, neuze ofte gloeyende deurstekinghe van de tonghe. »

Intusschen is het noodig, dat wij de kerkelijke inquisitie van de Spaansche onderscheiden. Deze laatste was in zekeren zin eene staatkundige instelling, wier leden, zoowel de priesters als de leeken, door den vorst benoemd werden (1). De Spaansche inquisitie ontstond in het jaar 1481, tijdens de regeering van Ferdinand en Isabella, om het geloof en den Spaanschen landaard te beschermen tegen de samenzweringen der Joden en der Mooren. Strada bevestigt, dat de straffen, door de wereldlijke vorsten tegen de ketters uitgesproken, veel strenger waren dan die, welke de pauselijke verordeningen hadden bepaald, en wel om reden, dat de vorsten de godsvrucht onder de menigte niet alleen tot de vereering des Heeren, maar ook tot het behoud des vredes en de eendracht der volkeren noodzakelijk achtteden.

(1) L'inquisition d'Espagne n'était qu'un tribunal royal muni d'armes spirituelles. Par son esprit et par son but, ce tribunal est avant tout une institution politique.

Dan, ofschoon Karel V en Philip II ter zelfder tijd de Nederlanden en Spanje bestuurden, zoo bleef er tusschen de inquisitie ten onzent en over de Pyreneën toch een groot verschil. Nooit werd de Spaansche inquisitie in de Nederlanden ingevoerd; nooit heeft Philip II onze voorvaderen met die invoering bedreigd. Wil men bewijzen? De gebroeders van Campene, die destijds hun merkweerdig dagboek opstelden, schreven in het jaar 1556 :

« De coninck heeft ghesonden uut Spaignen, hoe dat hy afgaen zoude, dat men alhier gheen inquisitie van Spaignen van den gheloove ghebrucken en soude. »

De Vlaamsche kronijk spreekt als volgt :

« Omme te bet te keeren huerlieder affectie ende getrouwicheyt, heeft de noblesse doen verstaene tot tghemeynte, alsdat zyne Majesteyt ghedelebereert was in deze landen te doene observeren de inquisititie van Spangnen; hoewel dat de wille ofte intentie van zyne Majesteyt noent (1) zulcx en was, maer wel te volghen ende te doen observeren de oude statuten ende ordonnantien ghemaect upt faict van de catholicque religie, ten tyde van zyne lieven Heere ende vader zaligher memorie. »

Deze aanteekening der kronijk wordt bewaarheid door eenen brief van Philip II. Den 17den October 1765 meldde de Spaansche Vorst :

« *Quant à l'inquisition, mon intention est qu'elle se fasse par les inquisiteurs, comm' elle s'est faicte iusques à maintenant, et comme il leur appartient par droitz divins et humains. Et n'est cela chose nouvelle, puisqu'elle a toujours esté faicte ainsi* (2).

De Brusselsche dichter J.-B. Houwaert, bevestigt dezelfde waarheid, als hij in een zijner uitvoerigste gedichten zijne tijdgenooten laakt, « die het land ruymden door een ydel vreese van tirannye ».

(1) Noent = nooit.
(2) *Correspondance de Philippe II.*

Ten jare 1595 kreeg de beruchte Marnix van S[te] Aldegonde een schrijven uit Duitschland, waaruit wij den volgenden zin vertalen : « Zoodat gij deze bloeiende en volkrijke gewesten, welke tot nog toe aan de Spaansche inquisitie en tirannij ontsnapt zijn, zoudt willen overleveren aan eene even afschuwelijke inquisitie van Geneve (1).

Zelfs de bewoordingen van het « Eedverbond der Edelen » doen bij de eerste lezing veronderstellen, dat de Spaansche inquisitie ten onzent niet bestond. In stede van hare afschaffing te vragen, verklaarden de onderteekenaars, dat zij zich verzetteden tegen hare invoering.

Comme un tas de gens estrangiers et nullement affectionnés au salut et prospérité des païs par deça.... pretextant faussement le grand zele qu'ilz ont a l'entretenement de la foy catholique et de l'union du peuple... ont tant gaigné envers Sa Majesté au moïen de leurs belles remonstrances et faulx enseignements, qu'il s'est laissé persuader de vouloir contre son serment et l'espérance en laquelle il nous a toujours entretenus, non seullement en rien adoulcir les placartz jà faicts pour le respect de la religion, mais aussy les renforcer davantage et mesmement nous introduire à toutte force l'inquisition... nous avons advisé de faire une saincte et legistime confederation et alliance promectans et nous obligeans l'un à l'autre par serment solemnel d'empescher de tout nostre effort, que la dicte inquisition ne soit receue, ni introduite en aucune sorte (2).

Een laatste bewijs halen wij uit « den crimineelen bouck der stede van Ghendt, beghinnende den 1e Februari a° XV^c ende vijf en vichtig, fol. 237 ».

De hoogbaljuw en de schepenen van Gent belastten

1) *Revue générale* (1883).
(2) Men weet, dat het Eedverbond oorspronkelijk in het Fransch werd opgesteld.

den inquisiteur P. Titelmans, deken van Ronsse, met het onderzoek van vier ketters. Dit onderzoek had plaats den 31en Juli 1560, niet in het bijzonder, maar in tegenwoordigheid van Antoon Vlamynck, licentiaat in de rechten; Pieter de Backer en Jan Overbeke, predikheeren; mijnheer Pieter Van Overbeke, baljuw; mijnheeren Willem Seeleers en Jan Baerts, schepenen der stad, « metgaders menichte van volke, gheestelick ende werelick ». Het vonnis, verkort, luidde als volgt :

« . . . . Wij zegghen, wijzen ende verclaren ende pronuncheeren bij dit ons jeghenwordich vonnesse in ghescrifte, dat ghylieden Soetkin, Lynken Clays, Lynchen Pieters ende Martha voorscreven, obstinaten, hartneckeghe, heretycke ketters ende schysmatiquen over langhen tyt gheweest hebt, ende noch zyt; ende elck van ulieden over langhen tyt gheweest heeft en noch es; ende dat elk van ulieden, van den tyt dat ghylieden tzelve crime ghecommitteert hebt, in spaus banden ghevallen ende verwaten zyt, ende afghesneden van der heligher kristen keercke ende haer ghemeenscap; ende over zulcx ende als hartneckeghe, impenitente ende incorrigible heretycque ende ketters, zoo weerpen wij ulieden ende elken van ul. respectivelick, realick ende by faicte, uuten schoot ende gheestelycke justicie van deselve christen keercke, ende laeten ul. over in de werelicke hant, dezelve nietmin (zoo verre in ons es) biddende duer de bermerticheyt Godts, dat zou haer vonnesse over ulieden zonder pericle des doots moderere. »

Zóó, en niet anders, veroordeelden de geloofsonderzoekers in Nederland tijdens de omwenteling der XVIe eeuw. En wat deden nu de schepenen? Zij toonden zich zeer inschikkelijk, en namen verscheidene besluiten, om de vrouwen « te treckene van huerlieder dolinghen ende erreuren ende te brynghene totten rechten kersten gheloove ».

Hun doel was natuurlijk de doodstraf te kunnen veranderen, zooniet in algeheele kwijtschelding, dan toch in eene bedevaart of eereboete. Eene laatste poging

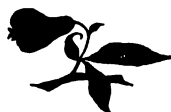
geschiedde den 18en November, en nog verklaarden de vrouwen « expresse, dat zij niet en begheerden, noch van zinne en waeren, af te staene van dezelve heurlieder opiniën ende gheloove ».

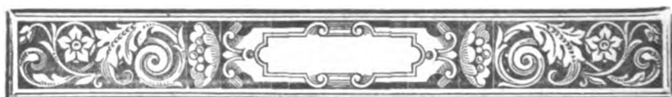
Twee dagen daarna werd het vonnis « uut crachte van den placaten van der Majesteyt up tfaict van der heresie ende ketterie » eerst uitgesproken.

Nochtans spreken zekere schrijvers nog hedendaags van de « uitzonderlijke wreedheid en barbaarschheid der inquisitie » ; van ontelbare « gruwelen, door de Spanjaarden en geestelijke inquisiteurs in naam van den godsdienst gepleegd » ; van « reizende bespieders, die in het land op de ketterjacht uitgingen » ; van de « afgrijslijke inquisitie » als van « eene nationale instelling ».

Waarlijk, als « men zoo moedwillig of onwetend de geschiedenis verdraait, is men ten volle weerdig »... geus te zijn.

Kortrijk. TH. SEVENS.

VLAAMSCH-BELGIË & POLEN.

HET is voor den eersten keer niet, dat men die twee namen naast elkander zet. Meer dan eens mocht men van « *eene Vlaamsche geschiedenis bij het Poolsche volk voorgevallen* » spreken (1). Men randt immers Polen aan in zijne heilige volksrechten; men verschopt zijne moedertaal onder de voeten en zijnen godsdienst tracht men uit te roeien. — « Dat weten wij ook », antwoordt gij, « en met recht en reden is het, dat die dwinglandsche handelwijze van Rus en Duitscher gedoemd wordt. »

Met recht en reden, ja! — doch staat het niet aardig, dat gij in Polen afkeurt, dat gij Rus en Duitscher verwijt hetgene gij te lande goed acht, en waar ge in onze Vlaamsche gouwen Rus en Duitscher in navolgt? 't En valt nochtans niet te loochenen : dat gebeurt; zoo onredelijk handelt gij zelven ten onzent.

In Polen gebruikt men het geweld om de slachtoffers naar zijne grillen te dwingen, doch stijgt er een noodkreet uit die benepen borsten op, gij hoort dien, en uwe dagbladen vertolken uwe verontweerdiging; in het gezicht van heel Europa nagelt gij den Duitschen vertreder van Polens taalrechten aan den schandpaal. — In Vlaamsch-België komt juist geen geweld te pas... neen, de « mode van den dag » heeft de ketens

(1) Zie o. a. « *Eene Vlaamsche geschiedenis bij het Poolsche volk voorgevallen,* » in *De Vlaamsche Wacht* van 14 Dec. 1884. — alsook « *Over de Taal van het godsdienstig Onderwijs in Pruissisch Polen en Vlaamsch België* » door J. Bols; Leuven, 1883.

verguld; de slachtoffers zijn fier — of ten minste onverschillig — in hunne slavendracht, maar is er een dat toch den band voelt nijpen, scherper in de toekomst ziet, en de noodlottige gevolgen met vasten blik berekent, — blaast dat slachtoffer het noodsein, men lacht met zijnen kinderachtigen angst, men spot met zijnen overdreven iever.... niet zelden ook schiet men in eene theaterachtige gramschap tegen hetgeen men verontweerdigd heet : buitensporige aanmatigingen en onbeschofte taal!

Och! al zoo dikwijls moesten wij dat hooren en zien!

« Arm Vlaanderen! spijtig dat gij in Polen niet ligt, men zou met uw lot meer deernis hebben! (1) »

In het « *Bien Public* » van 14 November 1887 komt eene briefwisseling uit Posen voor, die het Gentsche dagblad in het Parijsisch « *Le Monde* » aantrof. Zij draagt voor titel : « *La Persécution dans la Pologne prussienne.* » Op onze beurt knippen wij die voor « *Het Belfort* » uit, en, om het artikel zijne volle weerde te laten, deelen wij het onvertaald mede. Wij vinden er eene reden te meer in, om met lijf en ziel de rechten onzer Vlaamsche moedertaal af te eischen, om de Fransche catechismus-mode, zonder verpoozen en zonder omzien naar personen, te bekampen. Te hooge belangen zijn in het spel om te zwijgen, om de laatdunkende grillen van zekere lieden goedsmoeds door de vingeren te zien. Neen, neen! Waar de Poolsche briefwisselaar zoo spreekt, moeten wij niet aarzelen, en wat hij, zonder zich te bekreunen, vrijpostig betreurt of bestrijdt in leeken en priesters, mogen wij — waarom niet? — moeten wij eveneens hem nazeggen.

Nu volgt zijn schrijven. Hier en daar heb ik de bijzonderste volzinnen onderlijnd :

(1) Slotwoorden van bovenvermeld artikel der «*Vlaamsche Wacht* ».

« Les mois d'été, s'ils n'apportent guère de soulagement à « nos maux, constituent généralement une espèce de trève non « dans l'application des lois promulguées, mais au moins dans « l'invention de nouveaux moyens destinés à nous exterminer. « Mais, aux premières bises d'hiver, les coups les plus cruels « recommencent à nous frapper sans merci. La *Gazette de l'Alle-« magne du Nord*, voix officielle qui initie le public aux inten-« tions du gouvernement, vient d'annoncer qu'aucune nouvelle loi « anti-polonaise ne devait être proposée aux Chambres dans le « cours de la prochaine session, mais que l'on se bornerait à « développer les précédentes par voie administrative. Déjà, il y a « deux ans, le prince de Bismarck, se refusant à regret la satis-« faction de faire suivre les expulsions de l'expropriation forcée « de la noblesse polonaise, s'écriait en pleine Chambre, qu'il saurait « lui faire la vie assez dure pour qu'elle s'en aille d'elle-même. « Cette sinistre promesse n'est que trop bien tenue, et l'existence « devient impossible dans les conditions actuelles. Au 1er octobre « dernier, un coup suprême est venu s'abattre sur nos malheu-« reuses écoles primaires. *Déjà, en 1873*, malgré les garanties « royales qui protégeaient jusqu'ici les immunités de l'enseignement « en langue nationale, *le ministre Falk avait relégué le polonais « à un rang subalterne, ordonnant que dorénavant l'allemand soit « considéré comme langue enseignante dans toutes les provinces « de l'ancienne Pologne échues en partage à la Prusse.*

« *Malgré les inconvénients pédagogiques de ce système*, il « avait été introduit dans toutes nos écoles primaires, *sauf à « réduire à néant toute instruction, devenue nulle par le fait « même de l'incapacité des enfants à comprendre un enseigne-« ment fait en langue étrangère*. Mais *au moins le catéchisme et « l'histoire sainte avaient-ils gardé leurs prérogatives et chaque « semaine, pendant deux ou trois heures, il était permis d'appren-« dre à lire et à écrire en polonais. Les maîtres d'école se ser-« vaient aussi de la langue nationale pour expliquer aux enfants « les mystères de l'allemand, et de cette façon il restait encore « quelque possibilité de leur apprendre quoi que ce soit. Voilà « qu'un ordre royal vient d'éliminer ces vestiges d'enseignement « polonais de toutes les écoles primaires* du grand duché de « Posen, de la Silésie et de la Prusse occidentale. Désormais, « l'école est destinée uniquement à devenir un engin de germani-« sation, nullement un moyen de civilisation. *Comme de raison, « l'enseignement devient impossible dans ces conditions-là.* Mais « ce n'est pas l'enseignement seul qui est en jeu. La presse « catholique allemande s'est émue de cette iniquité surtout en « vue des dommages qu'elle causerait aux âmes d'un demi million « d'enfants. Dans toute violence prussienne, on peut toujours démê-« ler une attaque contre l'Eglise. Les feuilles libérales, ces enfants

« terribles de leur parti, triomphent déjà du nouvel *état de choses,*
« *qui,* à leur avis, servira non seulement à germaniser avec
« plus d'efficacité, mais *retirera encore définitivement au clergé*
« *polonais son influence sur le peuple. Car quelle prise pourrait-il*
« *garder sur une génération qui ne pourra plus employer les*
« *livres de dévotion et de cathéchisme de ses pères?*

« *Déjà l'abrutissement produit par un enseignement étranger*
« *avait rendu doublement difficile le ministère de notre excellent*
« *clergé. Au lieu de trouver dans l'école un precieux auxiliaire,*
« *une instruction préparatoire, les curés et catéchistes se trouvaient*
« *depuis une dizaine d'années en présence d'enfants ignorants*
« *comme ils ne l'avaient jamais été autrefois. Que sera-ce main-*
« *tenant qu'on ne leur apprendra même plus à lire en polonais?*
« *Nous nous rendons parfaitement compte des côtés tragiques de*
« *cette situation. Déjà les parents cherchent à remplacer au foyer*
« *domestique tout ce que l'école refuse à leurs enfants.* Le clergé
« sent augmenter ses devoirs et ses responsabilités, car c'est à lui
« qu'incombe la mission de préserver la jeunesse d'un *retour*
« *probable à l'inconscience barbare d'un paganisme ignorant.* On
« s'attend généralement à une protestation officielle de la part de
« l'archevêque de Gnesen et Posen, d'autant plus que l'arbitraire
« préside à l'application du nouveau système scolaire. *Dans plu-*
« *sieurs endroits on l'étend jusqu'à la prière, et on ne laisse plus*
« *aux petits enfants la liberté de réciter le « Pater et l'Ave » en*
« *polonais, préférant le leur faire bredouiller dans un langage*
« *dont ils ne comprennent point le premier mot.*

« D'un autre côté, la translation des maîtres d'école polonais
« au fond de l'Allemagne, continue, et on les remplace par des
« Allemands, avides de faire carrière dans nos provinces ouvertes
« à toutes les ambitions et à toutes les convoitises. Souvent, trop
« souvent, ces nouveaux venus sont des gens irréligieux, qui don-
« nent le plus mauvais exemple d'indifférence incrédule à nos
« populations croyantes. *Le système antipédagogique d'enseigne-*
« *ment en langue étrangère ne parvenant nullement à développer*
« *les facultés intellectuelles de l'enfance, il en résulte des scènes*
« *déplorables,* provoquées par l'exaspération des maîtres qui ne
« savent pas le polonais, et le désespoir obtus des élèves qui
« n'entendent pas un mot d'allemand. A tout moment on amène
« dans les hôpitaux des enfants estropiés par la violence de leurs
« nouveaux pédagogues. Tout cela sert d'illustrations probantes
« aux avantages du système actuel.

« Le commencement d'octobre nous a porté encore un autre
« coup, moins grave comme portée générale, mais également signi-
« ficatif. L'inscription scolaire dans les gymnases prussiens est
« devenue trop coûteuse, s'élevant à cent marcs par an. Il était
« d'usage d'en exempter les élèves pauvres qui se distinguaient

« par leur application et leur intelligence. En ce moment, on « vient de retirer ce privilége aux étudiants polonais, sauf à le « conserver aux allemands. Ces sortes de décisions sont générale- « ment transmises aux officiers d'instruction publique d'une façon « toute intime, sans éclat, souvent en leur recommandant le secret. « Nous en apprenons l'existence alors seulement qu'elles ont été « appliquées dans toute leur rigueur.

« On espère donc que Mgr l'archevêque réclamera en faveur « de ses infortunées ouailles. Mais sa voix sera-t-elle seulement « écoutée? La presse allemande, qui demandait à grands cris « l'imposition de pasteurs allemands à tous les diocèses polonais, « manifeste déjà son mécontentement, furieuse de voir un évêque « là où elle entendait ne trouver qu'un germanisateur. A l'enten- « dre, le choix ne pouvait être plus malheureux, ni la déception « du gouvernement plus grande.

« Quant à nous, nous remercions Dieu, dans cette suprême « épreuve, d'avoir envoyé vers nous un prêtre, selon son cœur, « ami de la justice, défenseur paternel des opprimés. *Mais cela « ne nous aveugle point ni sur les tristesses, ni sur les difficultés « de la position. La différence de langage forme toujours une « barrière insurmontable et déplorable dans les relations mutuelles « entre un évêque et son troupeau. Les visites pastorales des « nouveaux évêques mettent en relief cette amère difficulté. Dans « le diocèse de Culm, Mgr Reduer adressait aux enfants du « catéchisme, qui n'entendaient pas un mot d'allemand, des allo- « cutions en cette langue. L'archevêque de Posen tâche au moins « d'apprendre le polonais et de le parler tant bien que mal; « mais sa connaissance imparfaite de notre langue et son accent « étranger empêchent le peuple de saisir sa pensée et amènent « souvent un sourire sur les lèvres de ses jeunes auditeurs. Com- « bien de bien possible et probable se trouve paralysé par cette « différence de langue, que nous ne pouvons nous empêcher de « sentir et de ressentir!*

« *D'ailleurs, la voie de justice, choisie par l'archevêque de « Posen n'est point partout suivie, hélas! Il se trouve des prêtres « allemands, désireux de se rendre agréables au gouvernement, « qui ne se font pas faute de germaniser leur troupeau jusque « dans les parvis de l'église paroissiale. En Silésie, dans l'Erin- « land, on cite des paroisses d'où le zèle germanisateur du curé « s'acharne à faire disparaître les chants polonais, les instruc- « tions et catéchismes dans la langue du peuple. Des enfants, « habitués pendant toute leur vie à dire leurs prières en polonais, « apprennent à le faire en allemand. De là résulte un partage « déplorable : ils prient avec leurs parents dans une langue, avec « leur curé dans une autre, bredouillant le plus souvent des « paroles incompréhensibles à eux-mêmes et aux autres.* »

Bij die woorden doe ik niets meer bij. Elkeen die rechtzinnig is, overwege ze in allen ernst : zij zijn het weerd.

Doch eer wij de pen wegleggen, herinneren wij nog met openhertige dankbaarheid den merkweerdigen brief (1 Mei 1886), dien de doorluchtige aartsbisschop van Mechelen, Mgr Goossens, aan de oversten der onderwijzende gemeenten zijns bisdoms deed geworden. « *Ik verneem,* » schreef de hoogeerweerde kerkvoogd, « *dat men in zekere gestichten den catechismus uitsluitend in het Fransch onderwijst. Dat is een misbruik. Het is van het grootste belang, dat men de gebeden en catechismus in zijne moedertaal leere. Ik verzoek u dus dringend, de moedertaal te doen bezigen in zake van Godsdienst. En zelfs moesten de ouders het tegenovergestelde verlangen, zult gij trachten hun te doen verstaan wat al voordeelen, voor het godsdienstig onderwijs der kinderen, in dezen maatregel gelegen zijn* ». Hoe vol waarheid!

Hoe uitzinnig dan ook, hoe rampzalig voor de toekomst gaan zij te werk, die zulke verheven taal en de lessen der ondervinding van de hand weren en zich zelven wijzer oordeelen!

Hoe gepast insgelijks, in hunne wrekende rechtzinnigheid, zijn de klachten op onze Vlaamsche Landdagen! Eer men ze hoogmoedig *vervalsche* en voor *oneerbiedig* uitkrijte, overdenke men liever hunne gegrondheid! (1) Waren zij in Polen uitgesproken, men gave ze ten voorbeelde eener edelmoedige en krachtdadige protestatie van het verongelijkt en verdrukt geweten des volks.... doch, eilaas! men spreekt ze in Vlaanderen uit! En daar...

J. BRABANTSEN.

Januari 1888.

(1) Men versta mijne zinspeling op feiten van den Landdag van Brugge in Augustus l. l.

UIT DE NETHEGOUW.

(« *Inleiding* » van F.-W. WEBER'S « **Dreizehnlinden** ») (1).

WONNIG is 't in 't lentgetijde
't wandelriet weer uit te halen,
en, een bloemtros op den hoedrand,
's Heeren lusthof door te dwalen.

Opwaarts zeilt de witte wolke;
neerwaarts loopt de blauwe beke;
schoon in 't nieuwe kleedsel prijken
woudgebergte en weilandstreke.

Op het gers nu spreidt de deerne
wat de wintervlijt mocht spinnen;
en de merel meldt wat zwijgend
hij zat in de sneeuw te zinnen.

Ja! het zijn weer de oude deuntjes,
innig wel bekend allang, en
toch, de bleekerinnen hooren
geern die zoete, lieve klanken;

geern die zoete, lieve klanken,
die in dal en berg weerklingen :
kolenbranders-, herdersknapen
trachten 't na en mee te zingen;

mee te zingen, frisch en vreugdig,
na de winterlange smerten;
al de halfvergeten liêkens
worden wakker in de herten.

---

(1) Wij vernemen met genoegen dat Weber's meesterwerk, (zie *Belfort* 1886, bladz. 109-114 en 341-349) in de eigene oorspronkelijke dichtmaat vervlaamscht, binnen weinige maanden bij E. H. De Lepeleer zal drukveerdig liggen. N. v. d. R.

Halfvergeten oude liêkens
worden wakker in mijn' ziele :
of me uw keel om die te zingen,
merelken, ter baten viele! —

Wat de linde mij vertelde,
wat me de eikenkruine suisde,
wen ik 's avonds in heur heimlijk
blaârgekeuvel horkte, en muisde;

wat de wakkre beken zwetsten
in hun hortend neerwaartsrunnen,
— wilde jongens, die niet zwijgen
nochte stille zitten kunnen —;

wat de Dwergen mij verhaalden,
die, in afgelegen wouden,
stil in krochten en in kloven
loos en listig herberg houden;

wat, bij maanschijn op het grasperk,
ik van Elven hoorde fluistren;
wat ik mocht op grijzen steene
't groen bemoste schrift ontsnuistren;

dit, en wat ik in bestoven
lederbanden las, en gele,
halfverdoofde pergamenten,
't wil in lied mij uit der kele!

Nevelbeelden stijgen doomend
uit Verledens donkre dagen;
wisplen hoor ik hunne stemmen,
vreugdig juichen, toornen, klagen;

mannen, die vóór duizend zomers
door de Nethegouwe schreden,
heidenmenschen, kristenmenschen,
wat ze liefden, wat ze leden;

't kampen van een' Sassenjonker
met der Franken dwingersmachten,
en in de eigen borst nog feller
met zijne eigne zielgedachten;

eene jonkvrouw stille treurend,
eene grijze in wrok en veeten;
runenzang en wraakgeroepen
schril door vrouwen uitgekreten;

vrome munken zoetjes heerschend
in 't convent van Dertienlinden,
zacht aan 't werk bij liefde en leering
trots en waan in dwang te binden;

hunne godgewijde hymnen,
die bij dag en nacht weerklongen,
die den zege van den Kruise
jublend in de bergen zongen;

en daartusschen 't woud zijn ruischen;
en daarbij 't gesteen der baren,
't wil tot één lied, dof en helder
klinkend, weer te zamen varen! —

't Klinke; en 't klink' voor u gezongen,
die hier woont aan Ems en Lippe,
Ruhr en Diemel, Nethe en Emmer:
allen zijt gij eedler sippe;

allen zijt gij ééner sprake,
ééner moeder brave zonen,
al zijn ruw in 't woudgebergte,
week, in zand en hei, heur tonen.

Kinderen der Sassengouwe,
neemt het beste van mijn' have:
wel gejond, en is niet smaadlijk
zelfs den mindren man zijn gave.

Denkt dat ik u heidebloemen
bied, een handvol, die ik plukte,
daar de herfst met gelen loover
reeds des Osnings lanken smukte.

Wraakt het niet dat ik den held u
dierf in de eigen kleuren malen:
vindt ge vaak in hem 'nen droomer,
nu, hij was, ja, uit Westfalen.

Taai maar dwee toch; ruw maar eerlijk;
weerd een broêrshand u te reiken:
heel van 't ijzer uwer bergen,
heel van 't puikhout uwer eiken.

Nu nog is bij u, lijk nievers,
't oude in zede en aard te vinden:
't worde dies voor u gezongen
dit mijn lied van Dertienlinden. —

St-Niklaas. EUG. DE LEPELEER.

VOORHISTORISCHE MENSCHKUNDE

Naar aanleiding der jongste opdelvingen.

OM inlichtingen te vinden omtrent de levenswijze der eerste menschen kunnen, wij benevens den Bijbel en de volksoverleveringen der Oostersche koninkrijken een gansch ander slag van oorkonden raadplegen : eene wetenschap, namelijk, die wel niet zoo groote geloofwaardigheid verdient als de H. Schriftuur, maar nochtans in staat is om over het tafereel der oorspronkelijke beschavingen een helder licht te verspreiden : wij bedoelen de vóórhistorische oudheidkunde. Zij is het immers die ons leert dat in het westelijk Europa — het eenigste deel der wereld dat tot heden genoegzaam onderzocht is — de uiterlijke beschaving aangevangen heeft met een tijdperk, waarin de menschen zich, om zoo te zeggen, uitsluitelijk van grove steenen wapenen bedienden. Dien aanvankelijken levensstaat noemen de geleerden *het oude steentijdperk*, in tegenstelling van *het nieuwe steentijdperk* en *het metalen tijdperk* welke de bewoners onzer westelijke streken naderhand, met eene hoogere ontwikkeling, bereikten. Voegen wij daar nog bij dat de tijdruimte, gedurende dewelke deze geleidelijke voortgang in het vervaardigen der werktuigen zich veropenbaarde, *vóórgeschiedkundig* genoemd wordt; niet omdat zij alle historie voorafgaat — door Adam immers reiken wij tot aan de bakermat des menschdoms — maar omdat zij ons in het leven der Europeesche volken doet opklimmen tot een verleden, waar de geschreven oorkonden weinig of niet van gewagen.

Bij de twee laatste tijdperken zullen wij ons voor het oogenblik niet stilhouden : in de volgende bladzijden spreken wij alleenlijk van het eerste en daarom zal het nuttig zijn bepaaldelijk over dit tijdperk nog eenige woorden te zeggen.

Het is bekend (1) dat een gedeelte der aardkorst samengesteld

---

(1) Zie daarover eenige woorden in « *De opkomst der stoomtuigen* » door Kanunnik J. B. Martens, bl· 209, 210.

is uit verschillende lagen welke men gewoonlijk in 3 of 4 afdeelingen rangschikt. Nu, het is heden boven allen twijfel verheven dat men in de bovenste lagen, nl. in de vormingen van het vierde of quaternair tijdperk menschelijke overschotten heeft aangetroffen alsook ruwe steenen werktuigen, de eerste blijken van 's menschen kunstvaardigheid. Die geraamten zijn zeker de overblijfsels van de oudste menschenrassen, want al de pogingen door Priester Bourgeois, kolonel Ribeiro, de heeren Desnoyer, Delausnay, Capellini en meer andere aardkundigen aangewend om het bestaan van den mensch gedurende de aardvormingen van het derde tijdvak aan te toonen, zijn tot hiertoe vruchteloos gebleven en zullen het wellicht altoos blijven.

Trouwens, het is reeds veel dat wij van een tijdgenoot der quaternaire vormingen kunnen spreken, want dit levert ons het bewijs dat 's menschen bestaan reeds verre in het verleden grijpt, ja verder dan men het vroeger vermoedde. En inderdaad, nevens de versteende beenderen onzer voorouders heeft men overblijfsels van reeds lang uitgestorven dieren opgedolven, waarvan de geschiedenis geene herinnering heeft bewaard.

Zooals men het allicht kan denken heeft de geaardheid en de levenswijze onzer aloude stamgenooten vele twistvragen onder de geleerden uitgelokt : wij hebben gedacht dat het den lezers van het *Belfort* niet onaangenaam zou wezen, indien wij, naar aanleiding der jongste opdelvingen, daar eenige van bespraken.

I. *De grot van Spy*. Over een paar jaren werden er in eene grot te Spy, in de provincie Namen, twee menschengeraamten opgegraven. Te oordeelen naar de bezinksels waaronder zij bedolven lagen, alsook naar de Mousteriaansche (1) keispitsen en de slagtanden van een mammoet, waarmede zij omringd waren, moeten die menschen daar in het vierde aardkundig tijdvak neergelegd zijn. Een der hersenbekkens is volkomen langschedelig zoodat we hier een vertegenwoordiger ontmoeten van het ras, dat bij de anthropologen of menschkundigen onder den naam van *Canstadt* bekend staat en den schedel van Neanderdal voor hoofdtypus heeft (2).

Behalve de verslagen onzer koninklijke Akademie en de annalen der Fédération archéologique van België heeft ook de « *Revue des questions scientifiques* » reeds ettelijke keeren over die merkwaardige vondst een woordje gerept. Zoo zijn de stemmen uit België opgegaan wel niet gansch zonder weerklank gebleven in Frankrijk.

(1) Dit zijn nagenoeg amandelvormige pijl- en lanspunten zooals men er vele te *Chelles-en-Moustier* gevonden heeft. Zij zijn enkel langs éénen kant bekapt en worden uitsluitelijk in lagen van het vierde tijdperk aangetroffen.

(2) Zie de *Revue des Questions scientifiques*, afl. April 1888

Nochtans heeft men rond die belangrijke opdelving niet zooveel gerucht gemaakt als men wel had mogen hopen. Vele geleerden toch, die anders bij ontdekkingen een hoogen toon weten aan te slaan, hebben het nu geraadzamer geacht te zwijgen. Welke mag wel de oorzaak dier zonderlinge handelwijze zijn? Zou misschien deze opdelving sommige geliefkoosde stelsels kunnen omverwerpen? Beproeven wij het eens den sluier wat op te lichten.

Eerst in het vierde tijdperk kan men het optreden van den koning der schepping met zekerheid aanwijzen. Maar, zooals het licht te begrijpen valt, is de wetenschap nog niet verre op de geheime levenspaden onzer grijze stamouders getreden : hun verstandelijke en maatschappelijke stand is tot nogtoe met dikke duisternissen omhuld : ook loopen de meeningen omtrent dit vraagstuk nog al merkelijk uiteen. Om nu hier maar één geschilpunt aan te halen, zoo teekent de onfeilbare wetenschappelijke school, bij monde van M. de Mortillet, verzet aan tegen de leering die beweert dat de menschen van het vierde aardkundig tijdperk hunne dooden begroeven of met eenige hulde omringden.

Bemerkt ge lezer, waartoe die geleerden willen geraken met dusdanige ontkenning? Trachten wij er de geheime oorzaak eens van op te sporen:

Wat kan men uit die handeling, uit het begraven, het vereeren der dooden zooal afleiden?

Wanneer we zien dat de Assyriërs, de Grieken en de Romeinen de gewoonte hadden, met het lijk hunner afgestorven medeburgers, spijzen, dranken en sieraden te bedelven, dan besluiten wij daaruit dat die volken geloof sloegen aan iets wat na den dood blijft voortbestaan; in andere woorden dat zij godsdienstige begrippen hadden. Ja, begraven, zooals die volken het deden, is eene godsdienstige handeling. Maar zulke daden zijn bepaaldelijk uitingen van een verstandig wezen; alléen menschen zijn daartoe in staat en worden zelfs door die eigenschap van het redelooze vee onderscheiden. Wordt er bijgevolg uit de aardlagen des bodems eene opdelving gedaan van geraamten, welke wezenlijk daarin begraven werden, dan kan men besluiten dat zij, die de beaarding bewerkstelligden, in den waren zin des woords *menschen* waren.

Welnu daar moet het op uitloopen. De aanhangers van M. de Mortillet huldigen het ontwikkelingsstelsel. Den tertiairen mensch — wiens bestaan men echter nog niet bewezen heeft — beschouwen zij als een overgangstypus tusschen den aap en den met rede begaafden mensch; zij noemen hem anthropithes of aapmensch. De vuursteenen werktuigen welke deze zich vervaardigde waren uiterst ruw en konden hem tot niets dienen, dan — men vergeve de uitdrukking; zij komt van den leeraar zelven — dan om het ongedierte van zijne ruige ledematen te weren. Maar daar ontsluit zich een nieuw tijdperk : de quaternaire mensch treedt

te voorschijn. Deze is zijn voorganger reeds eene schrede vooruit op het ontwikkelingspad : hij vervaardigt zich reeds bijlen en pijlpunten uit vuursteen ; evenwel heeft de lichtstraal der rede bij hem het onbewuste instinct nog niet teenemaal vervangen ; uit de schorre dierlijke geluiden was de melodie der menschelijke spraak nog niet ontloken!... Maar zoo men nu eens bewees dat dit oorspronkelijk schepsel zijne dooden met eerbied begroef? Ja, dan viel er van die zoogezegde bewustelooze dierlijkheid veel af te dingen; dan werd dit schepsel een redelijke mensch.

Welnu eene nieuwe vondst is dit bewijs komen leveren.

Tot op deze laatste jaren was de oudste volksstam, waarvan men in het westelijk gedeelte van Europa de tegenwoordigheid heeft waargenomen, nog door zeer weinige opdelvingen gekend; zelfs de schedel van Canstadt, die als grondvorm van dit ras genomen wordt, is van bedenkelijke voortkomst. Wel bewijzen de verhoudingen van den schedel van Neanderdal — die tot hetzelfde menschenras behoort — dat deze merkelijk verschilt van den vorm eens apenschedels, maar toch kan men nopens het maatschappelijk leven van dien alouden volksstam, zoo weinig stelligs aantoonen, dat de verdedigers der ontwikkelingstheorie vrij spel konden geven aan hunne vooropgevatte denkbeelden. Maar zie, nu worden er te Spy twee geraamten van dit zelfde ras opgedolven, die over de betwiste vraagstukken een helder licht zullen verspreiden : dáár vindt men den tijdgenoot der eerste quaternaire vormingen *begraven* en omringd van alles wat de treurende eerbied hem naar die laatste rustplaats had medegegeven; dáár vindt men het bewijs dat dit oorspronkelijk schepsel de blikken reeds gericht hield op de toekomende lustwaranden der onsterfelijkheid : hij had een godsdienst, hij had verstand, hij was een mensch.

En ziedaar waarom de opdelving te Spy zoo merkwaardig is; maar ook, ziedaar waarom sommige geleerden die voorbij hebben gezien : zij heeft aan hun ontwikkelingsstelsel een geduchtigen slag toegebracht (1).

Aalst. J. VAN MIERLO S. J.

---

(1) De geleerde Dr Is. Bauwens kondigt een boek aan over de lijkbehandeling. Voorzeker zal daar ook spraak zijn van het behandelen der lijken in de voorgeschiedkundige tijden, omdat dienaangaande nog al uiteenloopende meeningen door de aardkenners verspreid worden. Wij hopen dat hij die zaak uitvoeriger zal behandelen dan wij dit hier konden doen.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

LETTERKUNDE. — « De Franschen en kunnen het edelmoedig streven der Vlaamschgezinden voor hunne letterkunde niet kwalijk nemen : mochten wij hun aleventwel eenen raad geven, 't ware van de staatkunde buiten te sluiten, van vreeze dat de strijd voor tale en landaard eene nieuwe scheiding zou te wege brengen. »

Die woorden bevatten eene les voor de Vlamingen die de Vlaamsche beweging vijandig zijn of onverschillig blijven. De Franschman die onze Vlaamsche beweging goedkeurt is Eug. Beauvois die in den *Polybiblion* van Maart 1888 een goed overzicht schrijft onzer Vlaamsche letterkunde bij 't bespreken van 't werk van Stecher : *Histoire de la Littérature Néerlandaise en Belgique*.

In Bohemen is er ook eene letterkundige beweging ontstaan bij 't opbeuren van het Tjeeksche volk. Onder de vijftien letterkundige tijdschriften, verschijnen er twee katholieke. Twee katholieke dichters, twee priesters schrijven geschiedkundige gedichten. Onder de verschillige romandichters schittert de priester Kosmak uit door het schetsen van 't volksleven.

Jan ten Brink heeft tegenwoordig een grootsch werk op 't getouw, weerdig van den prince der Noord-Nederlandsche oordeelkundigen. Hij beschrijft de levens der Noord-Nederlandsche letterkundigen en keurt hunne werken; dat heet : Geschiedenis der Noord-Nederlandsche Letteren in de XIXe eeuwe (1830-1880). Drie afleveringen zijn reeds verschenen over de Romantiek, Da Costa, Van Lennep en Oltmans. Als 't zoo wel is als zijne beschouwingen over de West-Vlaamsche taalbeweging en de Vlaamsche taalkamer dan mogen wij ons aan iets buitengewoons verwachten.

W. G. Van Nouhuys bespreekt in den *Nederl. Spectator* van 19 Mei De Geyter's heldendicht : *Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden*. Als geheel beschouwd, acht hij het kunstwerk mislukt. De eerste reden is dat de dichter Karel bezingt niet als keizer, niet als heer der Nederlanden, maar als graaf van Vlaanderen en meest wegens zijne betrekkingen met de stad Gent. « Van dit urbisme, op de schromelijkste wijze ten top gevoerd, is het gedicht van het begin tot het einde vervuld. » De tweede

reden is dat de minnarij veel te veel plaats inneemt en te weinig baat om den held te verheffen, en zijne geaardheid te doen uitkomen. « Ik zou dit niet zulk een groot bezwaar vinden, indien De Geyter zijn gedicht betiteld had : Karel en Rozemonde, historisch-romantisch tafereel. » De Hollandsche oordeelkundige vindt nochtans verschillende *détails* uitstekend geslaagd, 't gene niemand en zal verwonderen aangezien De Geyter toch dichter is en zijn middeleeuwsch vers met gang en zwier hanteert.

De *Polybiblion* van Mei maakt ons een veertigtal Fransche gedichten dezer laatste maanden bekend : daar zijn eenige gewrochten die niet van verdiensten ontbloot zijn, maar dezen die naar 't onuitspreeklijk genot verlangen een meesterstuk te gesmaken zullen nog wat mogen wachten; de meesters zelve brengen maar beuzelarijen voort en bloemen die na korten bloeitijd verslenzen.

't *Nederlandsch Museum* getuigt dat de *Chrestomatie française* van onzen medeschrijver J. Samyn zeer wel aan heur doel beantwoordt en deze alleszins goed te keuren strekking heeft dat ze niet meer aan de verouderde klassieke schrijvers het leeuwen aandeel gunt.

Beets heeft eenen uitleg op zijn gevierde *Camera obscura* uitgegeven onder de volgende hoofding : *Na vijftig jaar*.

Pol de Mont heeft in de *Vlaamsche School* eene geestdriftige bijdrage geschreven over het spel der *Meiningers* op den Antwerpschen stedelijken Schouwburg.

Max Rooses vraagt in 't zelfde blad dat Antwerpen het standbeeld van vader Willems zou oprichten als een openbaar huldebewijs aan den eersten Vlaamschen strijder.

De *Dietsche Warande* oordeelt als volgt het drama van M. Emants, *Adolf van Gelre*. « Emants bewijst op letterkundig gebied een zeer loffelijk streven; zijn drama is waard gespeeld, herspeeld en genoten te worden.

Het is bovendien in edele, zuivere taal geschreven. »

Een woord over de strekking der huidige Vlaamsche vertelboeken :

« Jaarlijks valt het getal Vlaamsche lezers van lettergewrochten af. Daar is geen bijval meer voor Vlaamsche boeken, zooals ten tijde van Conscience. Het ontbreekt ons echter niet aan werken van waarde; maar met moeite komen deze aan eene tweede uitgave. Mijns dunkens is de invloed, van het Fransche materialisme op ons proza te groot geweest. Bijna al onze novellisten (Sleeckx, de Lovelings, Teirlinck-Stijns en Van Cuyck) zijn deze richting veel meer dan het idealism toegedaan; doch de lezers blijven achter. »

Van wien komt dit oordeel?

Van eenen letterkundige van 't Ned. Museum, die 't is te vreezen in de woestijn zal prediken.

Mochten onze romandichters 't voorbeeld van Conscience navolgen : de groote man veranderde zijn Wonderjaar, zoo hij

het zelf getuigt, ten einde het invoeren van Vlaamsche boeken in de opvoedings- en onderwijsgestichten mogelijk te maken.

Wetenschappen. -- Er wordt alhier gewrocht aan een wetenschappelijk werk waarin het zal bewezen worden dat de drukkunst in Vlaanderen ontstond; als het maar niet te laat en wordt om het uit te geven : want het is nu reeds algemeen aanveerd dat Gutenberg de drukkunst niet uitvond, dat er in Vlaanderen bedreven kunstenaars leefden die houten platen sneden waarin de staven van plaatse konden veranderen. Al die bijzonderheden staan beschreven in het werk van H. Bouchot: *l'œuvre de Gutenberg* (Parijs, Lecene en Oudin 1,50 fr.)

De voorgeschiedkundige opsporingen wekken heden veel belang : jammer is 't dat de ontdekkingen dikwijls op zoo 'n verdrietige wijze in de verslagen der wetenschappelijke gilden worden meëgedeeld. Maar dan komt er een bevoegde en kundige schrijver die er een hand toe heeft om de verschillige vondsten te verbinden en te ontleden, te schikken en te keuren. Aldus heeft M. de Nadaillac bij Masson te Parijs een prachtig en wel geschreven werk met platen uitgegeven : *Mœurs et Monuments des peuples préhistoriques.* Mits de gekapte en geslepen steenen, de oude geraamten, de scherven van oude potten, de bewrochte beenderen heeft de geleerde oudheidskundige 't leven der voorgeschiedkundige stammen herschapen en beschreven.

Troja is gevallen, niet in de handen der helden van Homeros, maar onder de slagen van Boetticher, een duitschen kapitein van Munich. De heuvel Hissarlik is veel te klein om Troja, of de hooge stad van Troja te verbeelden : hij zou op de Neumarkt te Keulen gemakkelijk plaatse vinden : 't is een oude doodenheuvel lijk er vele op die kusten bestaan en de oudheden die daar ontdekt wierden trekken wonderwel op egyptische offergiften en gereedschappen die met de vereering der dooden in Egypten in verband stonden. Schliemann is gewend met zijne tegenstrevers te spotten : maar Boetticher komt wederom op en brengt zijne bewijzen ten papiere in het *Muséon* van Leuven.

Aan de liefhebbers van geschiedkundige wetenschappen bevelen wij den geleerden opstel van M. Bequet over Belgenland voor de Franken en ten tijde hunner invallen, in de *Annales de la société Archéologique de Namur,* 1888. Hij beschrijft de zeden en gebruiken der Belgen in 't begraven hunner dooden, 't bouwen hunner sterkten en schuilplaatsen, 't bekleeden en 't bedrichten hunner gronden en villas, en hij leert ons hoe de sporen dier beschaving door kostelijke ontdekkingen in tumuli en puinhoopen wierden blootgeleid. Daarna verhaalt hij den inval der Franken in 't land : de laatste vondsten der oudheidskunde hebben nieuwe bewijsstukken verschaft om die duistere geschiedenis op te helderen. Voortgaande op 't getuig en de gereedschappen die de

speurende oudheidskunde uit de graven der Franken heeft gedolven maakt M. Bequet ons den toestand der frankische maatschappij bekend lijk onze Johan Winkler hem mits den kundigen uitleg der plaatsnamen weet af te schilderen.

't Verdienstelijk blad *Fragmenta* trekt in n° 4 van den loopenden jaargang eene getuigenis uit het gekend Engelsch werk van Richard Cruise over Thomas à Kempis om ze aan den Vlaamschen lezer meê te deelen. Adriaan de But, munk van den Duine, heeft ten jare 1480 de volgende gebeurtenis van 1458-59 in een handschrift aangeteekend : « Hoc anno... Frater Thomas a Kempis... descripsit quoddam volumen metrice super illud *qui sequitur me.* »

't Volgende willen wij in 't Fransch aanstippen om het op geener wijze te schaden : « Il ne faut pas tenir grand compte du dernier livre de M. Vigouroux, où il réfute toute la critique rationaliste d'une manière éminemment superficielle. » Leve de Fransche geleerdheid !... Dat staat in de tweede aflevering van 't bijblad van 't Leuvensch *Muséon, Miscellanées* geheeten. In de eerste aflevering schetste Dr Van Hoonacker de strekking en de uitkomsten van de Bijbelsche kritiek. De laatste aflevering bevestigt dat men tot nu toe Kuenen en Wellhausen, de kopstukken dier oordeelkunde met hunne eigene wapens nog niet bestreden heeft. De felle kamper met wien de Rationalisten zullen rekenen en die Duitschland en Frankrijk zal voorenstappen zou wel uit Vlaanderen kunnen opdagen!

De *Vlaamsche School* beoordeelt als volgt de toogfeest der Gentsche schilderschool : « Het op de tentoonstelling bijeengebrachte was veelal te zwak en te onbeduidend, om een ernstig en volledig oordeel over de beteekenis der « Gentsche school » te kunnen vellen. »

In den boekhandel J. Vuylsteke, is verschenen : het *Vraagboek tot het zamelen van Vlaamsche Folklore of Volkskunde*, door August Gittée. De Rationalisten zijn bezig in ons land met die nieuwe wetenschap naar hunne hand te leiden. Wij en bezitten maar een tijdschrift uitsluitelijk aan *folk-lore* toegewijd : *'t Daghet in den Oosten*. Wilt dit tijdschrift zijne taak kwijten het moet de volkskunde op eene meer wetenschappelijke wijze behandelen en de valsche stelsels der Rationalisten te niet doen.

Men weet dat er een koninklijke keurraad bestaat ter uitgave van de oude wetten en costumen van Belgenland. Onlangs heeft M. Gilliodts-Van Severen de keuren uitgegeven van het Proossche van Sint-Donaas te Brugge. Overtijd had hij reeds de keuren van de stad Brugge, van 't Vrije, van den Burg van Brugge laten drukken.

In de keuren van 't Brugsche vindt men al de inrichtingen en den toestand der middeleeuwsche maatschappij weerspiegeld.

De keuren der stad vertoonen ons 't gemeenterecht; de keuren van 't Vrije verbeelden ons 't landelijk recht; de keuren van den Burg vertegenwoordigen het leenroerig stelsel; de wetten van het Proossche kunnen strekken tot voorbeeld van het kerkelijk recht.

De heerlijkheid van 't Proossche was staatkundig en burgerlijk gesproken, om zeggens onafhankelijk : ze bevat heure eigene instellingen, heure eigene voorrechten, heur eigen grondgebied. Ze was nochtans met den staat verbonden voor 't gene het heffen der hulpgelden, het werven der legers en 't ondernemen der openbare werken aanging.

't Ware een schoon werk voor eenen jongen liefhebber van geschiedenis, met de boeken van M. Gilliodts het tafereel van 't maatschappelijk leven onzer voorouders in 't Brugsche af te schetsen.

Max Müller heeft ook de zake van de afkomst der Arische volkeren besproken in zijn : werk *Biographies of Words and the home of the Aryas.* Hij heeft hulde gebracht aan de geleerdheid van pater J. Van den Gheyn die de stelsels van Penka en Schrader wegens den Skandinaafschen oorsprong der Arische stammen reeds meermaals behandeld heeft en weêrleid. De pennetwist gaat voort in het tijdschrift *the Academy* tusschen de Engelsche geleerden over de meening van Taylor aangaande de Finsche afstamming der Aryas. Voor 't gene de taalkundige bewijzen betreft komt de twist meest hierop uit dat de Arische bestanddeelen der Finlandsche spraken geene oorspronkelijke weerde en bezitten en dat het stelsel der klinkers in de Ougro-Finsche en Arische talen en tongen geheel en al verschilt.

De Vlaamsche lezer zal misschien benieuwd zijn om het oordeel van Mac Leod den Gentschen hoogleeraar, over De Bo's kruidwoordenboek te kennen.

Wat de talrijke Westvlaamsche, Fransche en Latijnsche namen der gewassen betreft, bevestigt Mac Leod dat de boek ten volle zijn vertrouwen verdient.

De plantenkundige taal van De Bo in den bijvoeg wordt afgekeurd, omdat de schrijver diesaangaande geheel andere grondbeginselen verdedigt.

Wat behoeven de Vlamingen te doen, willen zij eene wetenschappelijke letterkunde bezitten?

De Vlamingen kunnen uit het Fransch vertalen : dat stelsel wordt door iedereen verwezen.

De Vlamingen kunnen woorden scheppen.

De Vlamingen kunnen bij de Noord-Nederlanders de gereede woorden vragen die hun ontbreken : dat wordt hun door Mac Leod aangeraden.

Het en is niet noodig dat de Vlamingen de kunsttaal der Noord-Nederlanders zuiveren : de taal der wetenschappelijke

volks- en leerboeken is zoo zuiver als de Duitsche, zuiverder dan de Engelsche en de Fransche.

Wanneer het zaken geldt die tot heden alleen door de geleerden gekend zijn, als bij voorbeeld schier alles wat microscopie betreft, de kennis der leegere dieren en gewassen, de drie vierden der natuur- en scheikunde, wordt in alle landen dezelfde Latijnsch-Grieksche kunsttaal aangewend. (Ned. Museum, 3e en 4e afl. 1888.)

In de *Revue des Q. Scientif.* van 20 April 1888 staat er eene zeer aantrekkelijke bijdrage over den ouderdom der voorgeschiedkundige paalwoningen, die in de meeren op staken getimmerd, mits eene kleine brug met den vasten grond verbonden waren; in Zwitserland heeft men wel twee honderd zulke dorpen ontdekt.

Welke is de ouderdom dezer woningen?

De tijdperken van den geslepen steen, van het brons en van het ijzer worden als het tijdstip der paalwoningen aangewezen : maar, in stede van drie zou men beter twee tijdperken herkennen, dit van het brons en dit van het ijzer, aangezien het brons ten tijde der geslepen steenen veroorboord wierd.

't Schijnt bewezen dat de beschaving der paalwoningen in vollen bloei was omtrent tien eeuwen voor de komst van Christus.

Taalwetenschap. — *Noord en Zuid* (XIe Jaarg. no 2, 1888), drukte eene bijdrage over uit *de Toekomst* aangaande de eenheid van taal in het Noorden en het Zuiden van het Dietsche vaderland. Frans van Cuyck teekent eenige woorden aan uit de Camera Obscura, de gedichten van de Genestet, de werken van Mevr. Rosboom, Cremer en anderen. Hij legt ze uit omdat hij meent dat ze in onze gewesten min verstaan worden en eenen boek van Hollandschen oorsprong kenmerken. Bij het schrijven van Frans van Cuyck voegde M. A. Cornette een naschrift en hij haalde eenige woorden aan die onze Vlaamsche gauwen ook verstaan en gebezigd worden.

« En nu de slotsom van deze aanteekeningen? Er is veel meer eenheid van taal tusschen Noord en Zuid dan velen denken. Natuurlijk bestaan er provincialismen; maar *de algemeene taal*, die welke overal wordt *verstaan* zoo niet altijd gesproken, is veel rijker dan het oppervlakkig schijnt. Bovenstaande aanmerkingen strekken daarvan tot bewijs. »

Die waarheid wordt nu gedurig herhaald. 't En gaan geene maanden voorbij zonder dat ze in 't noorden of in 't zuiden vermeld of verdedigd wordt. 't Is aleventwel te beklagen dat ze in 't verrijken en 't hertoetsen onzer letterkundige tale nog maar weinig toegepast of in heure toepassing aanveerd en wordt.

Om aan den wensch onzer lezers te voldoen komen wij nog eens terug op de nasporingen van Serrure over de Gallische tale ten tijde van Cœsar.

De *Essai de Grammaire Gauloise* wierd te Leuven afzonderlijk gedrukt.

De overblijfselen der Gallische sprake en bestaan maar op de gedenkpenningen en in de opschriften. Onder de volgende opzichten verschilt ze van 't Latijn : 't Bestaan eenige kantsprakige verscheidenheden : *epos* voor *equus; epas* voor *eques*. Eenige Gallische gedaanten zijn ouder als de Latijnsche. Eenige voor- en achtervoegsels van dezelfde weerde hebben dezelfde gedaante verloren : *amillos, amicus* : 't Romaansch heeft die twee gedaanten bewaard in de namen der twee vrienden, *Amis* en *Amille*. Een deel van het Gallisch is uit het Kijmmerisch of Bortoensch gesproten : de Kijmmerische stammen hebben eerst Gallië bewoond en aan Galliërs hunnen godsdienst overgelaten. In 't Gallisch wierd er ook wat Grieksch overgenomen. Jachtwoorden en krijgsbenamingen wierden aan 't Germaansch ontleend uit gebuurschap. Serrure besluit dat de Gallische taal op honderd, zeventig Latijnsche, vijftien Bortoensche, tien Grieksche, vijf Germaansche bestanddeelen bevatte.

Wat er gebeurt? Dat Vlaamsche heerschappen in Vlaanderen de verdedigers der volkstaal als taalparticularisten bestrijden en in 't Noorden naar de wapens grijpen om voor de goede grondbeginselen, de zake der levende herboren Nederlandsche tale in 't harnas te springen.

« Wij meenen dat een woord wel degelijk tot onze tale behoort, zoolang het volk, de spraakmakende gemeente, dit woordt blijft bezigen.

Volgens den regel van den heer te Winkel zouden honderden woorden onzer Middelnederlandsche schrijvers — en zelfs vele van Vondel — welke thans in onze Vlaamsche gewesten nog als gangbare munt gelden, voor Noord-Nederland als in onbruik gerukt moeten bestempeld worden.

Waarom onze schoone moedertaal zoo verarmen?

Nemen wij liever met dankbaarheid in haren schoot op, al wat ons van haren onuitputtelijken rijkdom op Nederlandschen bodem is bewaard gebleven. » (Noord en Zuid XI, n° 2, bl. 107).

Van wien komt die getuigenis?

Van Frans Willems, briefwisselend lid van 's konings Taalkamer, wiens redevoering tegen de verbrekers der taaleenheid men niet vergeten, maar toch vergeven heeft.

Hoevele en zijn er niet die nog naar namenuitleg speuren zonder te weten dat die afleidkunde geheel veranderd en vernieuwd is sedert het verschijnen van Förstemann's Altdeutsches Namenbuch?

Hoevele en zijn er niet die nog twijfelen lijk te vooren alhoewel die wetenschap nu op vaste gronden steunt?

't Gebeurt nog al dikwijls dat in den *Navorscher*, waar Johan Winkler op kundige wijze vele namen verklaart de redactie

bij zijnen opstel eene aanteekening voegt waarbij men gewaar wordt dat het nieuw stelsel, alhier door velen nog niet gekend, in Nederland nog niet algemeen aanveerd en wordt.

Een werk waar de goede grondbeginsels in gevolgd worden is de volgende breedvoerige opstel van Beernaerts : *Etudes Etymologiques et Linguistiques sur les noms de lieux bas-allemands de la Belgique*. Hij verscheen in de *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, van Antwerpen.

't Oordeel van den schrijver nopens het spellen der eigennamen, eene zake door *'t Belfort* vroeger besproken, dient hier aangeteekend : « De regels der spelling kunnen elders heel verdienstelijk toegepast worden, doch die toepassing en behoeft tot de plaatsnamen niet over te gaan, aangezien het geschiedkundige gedenkstukken zijn die al onzen eerbied verdienen... Het ware alleszins heel gevaarlijk de spelling der plaatsnamen te wijzigen eer de afleiding der plaatsnamen op vaste gronden gestaafd gaat. »

In 't eerste deel van het werk worden de algemeene benamingen en uitgangen opgehelderd.

Het tweede deel bevat den uitleg der Vlaamsche plaatsnamen van Belgenland A, B, C wijze geschikt : er worden vele oude gedaanten, toch niet altijd de oudste en vele kostelijke bestanddeelen tot de afleiding meêgedeeld : 't werk en is aleventwel niet opgedaan. Schrijver die Förstemann volgt en heeft maar de verouderde werken der Franchschrijvende afleidkundigen geraadpleegd. Hij en heeft de navorschingen der Nederlansche taalgeleerden niet gelezen.

In *Den Navorscher* 1888 n° 4 bl. 211 wordt er gevraagd naar de bediedenis en de afleiding van 't woord *Tragel* dat de woordenlijst van De Vries en Te Winkel verzwijgt. Kiliaan heeft het woord *traeghen tardescere, tardare*. Het verkleinwoord is *tragelen* dat in West-Vlaanderen en misschien in andere gauen nog : 1° traagzaam voorttreden en 2° een schip met de lijn voorttreken, fr. *haler* beteekent. Tragel nu, een woord dat nog in zwang is, beteekent : weg langs den oever van een vaart of stroom waar de scheeptrekkers in gaan : *chemin de halage*. In West-Vlaanderen zegt men meest *trakelen* en *trakel*.

Een goed woord van Max Müller staat in het *Muséon* n° 2, 88 : Ik en denk niet dat al dezen die a_2 a_3 k_1 k_2 schrijven, die Curtius een *ignoramus* en Bopp eenen van voor den zondvloed noemen, *ipso facto* groote taalkundigen zijn. »

J. W. Muller van Haarlem komt op in de « De Ned. Spectator » van 21 April tegen de voordracht van Nap. de Pauw over Madoc. Malegijs en Madoc kunnen in geen verband staan. « Reeds van zuiver taalkundig standpunt bezien, is dit dermate avontuurlijk, dat men het bezwaarlijk ernstig kan opvatten. Doch ook uit een letterkundig oogpunt beschouwd, is de gelijkstelling, om een

zacht woord te gebruiken, vreemd. Madoc is buiten kijf een Keltische naam uit den Britschen Arturcyclus. Malegijs zoo goed als zeker een Germaansche naam uit de Frankische Karelromans. » Zou J. W. Muller de studie van heer ende meester Guido Gezelle gelezen hebben die in ons Belfort verscheen?

In 't *Katholiek Onderwijs*, Mei. bl. 328 staat er : « *Al weenen* is slecht; ik ben ook niet verre van dat gedacht. Maar.... waar blijven de bewijzen? »

Zou *al weenend* niet eerder slecht zijn?

Weenend is nu het tegenwoordig deelwoord en niets anders : en na *al* moet er een zelfstandig naamwoord komen.

Eertijds wierd de onbepaalde wijze, als zelfstandig naamwoord gebruikt, verbogen : 't bestonden twee gedaanten : *al weenene* en *al weenende*. Wij hebben het *gerundium* weenende verloren : men zegt immers niet *weenend vertroost*, lijk men in 't Engelsch het *gerund weeping* zou mogen gebruiken. Waarom moet men het *gerundium weenend* dat niet meer bestaat na *al* gebruiken? Waarom moet men niet schrijven *al weenen* aangezien de onbepaalde wijze nu alleen als zelfstandig naamwoord geldt?

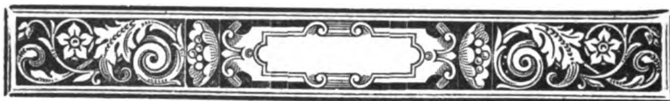
De Fransche taalkenner Darmesteter bereidt een nieuwen Franschen Woordenboek in den aard van dezen van Littré.

Sleeckx heeft eene *Nederlandsche Spraakleer ten gebruike der Gestichten van Middelbaar Onderwijs* uitgegeven.

M. Van Speybroeck heeft in de jaarboeken der gilde *l'Emulation* van Brugge eene verhandeling laten drukken over de spelling der Brugsche Stadsrekening van 1302. Over iederen klinker schreef hij eene duidelijke, welgeschikte monografie met een groot getal voorbeelden opgehelderd. M. Van Speybroeck is de eerste die in de jaarboeken dier maatschappij Vlaamsche opstellen laat verschijnen.

Thorhout. J. CLAERHOUT.

Gedichten van Frans de Potter. (1)

Op herhaald aandringen van vele vrienden worden deze *Gedichten,* meest in de jeugd van den schrijver vervaardigd en in tal van Zuid- en Noord-Nederlandsche tijdschriften, jaarboekjes, bloemlezingen en andere verzamelwerken verspreid, met verscheidene nog onuitgegeven, in éénen bundel vereenigd.

Het boek, met de meeste zorg gedicht, van eene schoone teekening, als titelblad, voorzien, zal ongeveer 250 bladzijden in-8° beslaan en in 't begin van 1889 den Inschrijveren worden afgeleverd ten prijze van 3,00 fr. Tien exemplaren,op zwaar prachtpapier, zullen verkrijgbaar zijn aan 5 fr. ieder.

(De 24 Wazenaren te Ertvelde.)

. . . .

Zij naadren stil, vol kalmte en statigheid,
't Manhaftig oog verpinkend, noch verbleekend.
Stom staart de koning op de majesteit
Uit aller tred en blik en houding sprekend.
— Wie beeft er thans, 't gekluisterd volk, of hij?
Ervaren zal hij 't nu : des Vlamings ziel blijft vrij!

Een huivring vaart den koning door het lijf,
Terwijl hij poogt de aandoening te overwinnen :
— « Bukt neer, bukt neer, gij dorpers! stug en stijf,
« Gods eeuwigheid zal dra voor u beginnen. » —
Geen woord, geen zucht ontwelt der strijdren mond;
En 't scheen of daar een kring van steenen beelden stond...

« Welaan, wij ook, wij zijn bereid ter dood.
« Toef langer niet, o koning! laat ons sterven;
« Maar ook als gij 's volks leste bloed vergoot,
« Denk niet dat gij dan Vlaandren zult verwerven :
« Dan staan nog ons gebeenten op uit 't graf,
En strijden voor den grond, daar God ons 't leven gaf! »

---

(1) Men teekent in bij den Schrijver, of bij de uitgevers dezes.

— « Vang' 't beulswerk aan! zoo raast en tiert hij weer;
« Valle elke kop, met schande en hoon beladen :
« Hoeveel ze ook zijn, en wie — geen hunner keer'
« Om Frankrijk's macht, mijn recht nog te versmaden!
En 't heldenbloed zwelt tot een breeden vliet,
Daar elke Vlaming kalm zijn beul in de oogen ziet.

En een voor een, met fier en rustig oog,
Stapte aan, om ook den lijkberg te vermeeren,
Toen 't moordtooneel der riddren hert bewoog,
Die zielekracht en grootheid wisten te eeren.
« Genade, o Vorst! » (zoo bad er een ontsteld),
« Wie zoo te sterven weet is martelaar en held! »

Een twintigtal verbeidde nog den slag.....
Zij kwamen ver, ver uit de Wasche streken,
En 'hoorden tot denzelfden stam, die plag
Voor Vlaandrens heil vanouds de lans te breken.
Fortuin, gezag en invloed was hun deel,
Maar geen' was 't offer van zijn goed en bloed te veel.

Geen enkle roert bij 't ridderlijke woord
Of zendt een blik van dank tot d' eedlen spreker;
Dees nadert nog en zet zijn bede voort,
Geknield voor Karel, den geduchten wreker. —
« Ziet gij dan niet » (zoo schimpt de trotsche vorst),
« Dat d'aêm reeds is gesmacht in hun versteende borst? »

« De Vlaming smaadt mijn opperheerschappij,
« Zou ik dien hoon aan Frankrijk ooit vergeven?
« Vast kruipt dit rot als slavenbroed tot mij,
« Als 't duizenden door bijl en strop ziet sneven;
« Als van de Lei tot aan het Noordzeeduin
« Kasteel en hut en kerk verbrokkeld ligt in puin! »

Hij zwijgt..... Een spotlach dreunt hem te gemoet,
Een spotlach uit den kring der Wazenaren,
Wier herte nog van diepen rouwe bloedt
En gloeit van wraak, den dwingland toegevaren.
Een hunner treedt vooruit met streng gelaat,
Een grijsaard, wien het merk van deugd op 't voorhoofd staat.

« — Ons stemme bleef, gelijk ons ziele, vrij,
« Al boeit ge ons lijf, al trapt ge ons op het harte!
Wij vloeken dwang, uw heerschzuchtsrazernij,
« Die menschlikheid en rede en recht vertrapte;
« Zoolang de Scheld' heur golven zeewaarts voert,
« Zoolang blijft 's Vlamings ziel en tong ook ongesnoerd!

« U de overmacht — ons 't recht, dat vloeit uit God.
« Gij kunt ons, ja! verplettren, ons vernielen,
« Maar noch in zege noch in 't schandigst lot
« Geen onzer voor uw gril of wil doen knielen.
« Al reze uw macht ontzettend als een vloed,
« Nooit knelt of overheerscht gij 't vrije Vlaamsch gemoed!

Zij naderen, al biddend voor hun land;
Geen traan, geen klacht kan van hun zwakheid spreken,
Al ziet de zoon zijns vaders hoofd in 't zand —
De broêr het oog zijns dierbren broeders breken.
En 's konings hart, van wraakzucht nu verzaad,
Vergeet den gruwbren moord in eerlooze overdaad.

Rozeken en Emmeken.

Klein Rozeken, klein Matjen,
Dat is een aardig paar :
Van d'ochtend tot den avond
De handjes in elkaar.

In vreugden en in droefheid
In spel en slaap vereend,
Schijnt de een den aard van de ander
Te hebben afgeleend.

En zijn zij eens aan 't twisten,
(Wat groote liên wel doen)
Hoe gauw heeft elk 't vergeten
Bij 't geven van een zoen!

Wie toch die kleene vrindekens
Zoo 'n snaaksche toertjes leert?
Bij iedere tehuiskomst
Vind ik 't program vermeerd.

Nu loopt het uit op kluchtjens,
Dan is 't van strenger aard :
Een paar komediantjes,
Het is bewondrens waard!

Hier stelt zich de oudste als moeder,
— Een moeder van drie jaar! —
En 't kleintjen is gewillig
Bij 't emstige gebaar.

Dan heet het : » Zoet te wezen!
« Of Emma krijgt er van...
« Dan brengt haar Klaas geen popjen
« En geenen suikerman! »

Ik woû dat gij die kleenen
Dan van nabij kont zien :
Deez' rijst wel twee voet hooger,
Geen' zinkt schier op de kniên.

Dan halen zij hun korfken,
En gaan al peinzend weg;
Het merktuur is geslagen,
Nu dient er overleg!

Al wat zij zien en hooren
Wordt door hen nageäapt :
't Geroffel van den trommel,
En hoe de melkboer gaapt;

Het muschgepiep in 't hofken,
't Geblaf van 't hondgespan,
En 't droevig slepend liedjen
Van d'ouden orgelman.

Voorts gaan zij samen wandelen
Met een papieren shal,
Of zwieren rond de keuken
Als op een boerenbal;

Of spelen maskerade
Met kleêren van papa,
Totdat hij, gram te moede...
Maar zoekt die schelmpjes na

Doch Rozeken, als juffer,
Houdt nog al van de pret,
En kruipt dan in een hoekjen
Dat dient tot haar salet;

Hoort haar nu parlesanten
Gelijk een advocaat,
En Emmetjen, waarachtig!
Geeft acht op al 't gepraat.

En wilde ik 't maar gedoogen,
(Voor geenen val verveerd)
Dan wierd soms 't speelziek Rozeke
Klein Emmeken zijn peerd...

Zoo snelt de dag daarhenen
Dier levensblijde jeugd, —
O kon zij eeuwig duren,
Die schuldelooze vreugd!

Hij en Zij.

Als hij 't schoone Betje ontmoet,
  Loopt hij als verloren;
Zijn gezicht wordt rood als bloed,
  Ja zelfs bei zijn ooren;
Hij slaat de oogen schuw ter zij:
    Jongens! dat doet hij.

Laat Zij Jan den bakker uit,
  Gij moest haar zien beven!
't Schijnt wel of zij nooit een duit
  Had voor 't brood gegeven...
En zij stamelt... God weet wat!
    Meisjens, zij doet dat.

Blinkt hem 't huisjen als een star
  Tegen uit de verte,
Meer dan 't wiel van zijne kar
  Draait hem hoofd en herte.
Ja, 't draait alles aan zijn zij:
    Jongens, zoo is hij.

Elken dag, na halver tien,
  Staat zij fiks aan 't deurken,
Met 'nen langen hals te zien
  Of hij toeft in 't *Steurken*...
Daar woont Mieke, een valsche prij,
    Meisjens, zoo meent zij.

Moet hij vroeg een boodschap doen,
  Baas leeft van zijn renten:
Jan en keert niet vóór den noen....
  Zonder gist of krenten.
't Brein wordt hem zoo log als brij:
    Jongens, zoo is hij.

't Gaat met Betje al even knap
  In het keuken-draaien:
Zij roert peper in den pap,
  Mostaard in de vlaaien;
Klachten helpen noch vermaan —
    Meisjens! 't houdt zoo aan.

o Gij allen, die mij hoort,
  Zit zoo niet te spotten!
Zegt mij liever wat er stoort
  Bij die jonge zotten;
Roept er wijze doctors bij,
Of ze sterven, hij en zij!

De Herfst.

De Zomer is gevloôn met al zijn pracht en weelde,
De lieve Zomer, lang na bui en storm verbeid;
o Zoete, blijde Hoop, o tijd vol zaligheid,
Die ziel en zin verjongde en zooveel lusten deelde!

Het lachend groen verwelkt, waar 't vogelijn in kweelde
Dat nu in milder lucht zijn vleuglen openspreidt;
Geen dartle kindertroep die zich op 't gras vermeit :
't Is alles, alles weg, wat ziel en zinnen streelde!

Een grauwe wolk verbergt des hemels prachtazuur;
De zonne weigert ons haar albezielend vuur,
En Weemoed stemt de ziel tot mijmren, zuchten, weenen.

Wel zijt gij grootsch, o Herfst! maar treurig totter dood...
Want ja! in ieder blad, 't welk dor ter aarde schoot,
Wijst ge ons een goochelbeeld, voor eeuwig, ach! verdwenen.

Gaver herdacht.

(XXIII Juli 1453.)

I

Daar liggen ze uitgestrekt, en in het bloed te zwemmen
Dat spat uit breede wond bij wond,
De koene strijders, door geen dwangbevel te temmen,
Vrijmannen tot hun laatsten stond;
Die d'eeuwig fieren blik heldhaftig opgeheven,
Den boei verschopten van den vorst,
Die hunne vrijheid stout, den adem van hun leven!
Hun heiligst recht verkrachten dorst;
Daar liggen ze uitgestrekt, en slaan de brekende oogen
Vol angst naar d'overwonnen wal,
Waar haast de Burgondier, vol wraakzucht toegevlogen,
Met zweerd en boeien straffen zal,
En Vlaandren's leeuw — zoo lang de schrik van vreemde benden,
Zoo 'n kloeke wachter voor het recht —
Met wonden overdekt en keetnen om de lenden
Dra 't hoofd doet bukken als een knecht!

. . . .

Dr. J. NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND.

In de jongste zitting der Koninklijke Vlaamsche Academie gaf de heer Fr. de Potter, bestendige secretaris, lezing van een schrijven uit Vilvoorde, onderteekend : J. Nolet... waarbij deze aan de Leden der Academie liet weten dat zijne sedert maanden geschokte gezondheid langzaam aan 't verbeteren was, maar dat hij er voor alsnog niet aan denken kon, de maandelijksche zitting bij te wonen. Hij zond zijnen hartelijken groet aan zijne Medeleden en dankte hen voor de belangstelling van hunnentwege, die hem door een schrijven van den secretaris gebleken was.

Het handteeken, op dien brief met bevende hand gesteld, de groet aan zijne Vlaamsche vrienden waren de laatste, die Dr. J. Nolet geven zou. Den 22, laat in den avond, ontving het Bestuur der Academie het bericht van 's mans verscheiden — wel is waar gevreesd, na maanden ziekte, maar toch eene verrassing, na de schriftelijk bekend gemaakte beternis.

Johan-Karel-Huibrecht Nolet de Brauwere van Steeland werd te Rotterdam geboren den 23 Februari 1815. Sedert 1825 in België gevestigd, beoefende hij al vroeg de Nederlandsche letteren en nam weldra onder onze dichters en prozaschrijvers eene schoone plaats in. Zijne eerste dichtproeve dagteekent van 1834; het was een bijbelsch stuk, getiteld *Noami*, maar verscheen eerst ten jare 1840. Een jaar nadien verscheen ***Ambiorix***, een dichtstuk van langen adem dat hem, oudleerling der Hoogeschool van Leuven, het eerediplom van docter in de letteren (*honor. causi*) verwierf.

Nolet's dichterlijke arbeid is vrij aanmerkelijk en zeker zeer belangrijk : verscheidene deelen gedichten en prozastukken getuigen van zijne werkzaamheid en van zijne rijke begaafdheid. Indien het spreekwoord : « het is niet goed, met dichters kersen te eten », ooit bewezen moest worden, dan zou men enkel te wijzen hebben op Nolet's kritieken, nu eens in rijm, dan in proza, en die vol humor zijn, scherp en geeselend... De dichter wist den ernstigen, grootschen toon aan te slaan — als b. v. in ***Ambiorix,*** in zijne stukken : ***aan de Germanen***, ***Het groote Duitsche Vaderland,*** en hij vond ook gemakkelijk de geestige noot, b. v. in de ***Vaderles aan eenen ter hoogeschool trekkenden Zoon,*** in zijn ***Open brief aan Dr. Snellaert*** enz.

Nolet's afsterven is een zwaar verlies voor de Nederlandsche letterkunde in België. De Koninklijke Vlaamsche Academie, die niet bijtijds verwittigd was geweest om tegenwoordig te zijn bij zijne begrafenis, welke den 23 dezer te Vilvoorde plaats had, verliest in hem een harer verdienstrijkste leden. Onze lezers herinneren zich nog, hoe fijn en hoe scherp te gelijk hij deze instelling, korts na hare stichting, verdedigde tegen de onbezonnen, partijdige aanrandingen van zekere flaminganten en van Dr. Jan ten Brink, die zich dezer tolk had gemaakt. Geen twijfel of de Academie zal hem, op eene duurzame wijze, de hulde brengen, waar zijne schoone dichtergave, zijn scherp oordeel en zijne vruchtbare, welbesneden pen aanspraak op maken.

Dr. J. Nolet was ridder van de Leopoldsorde, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, commandeur van de Eikenkroon en van verscheidene andere vreemde ridderorden.

Eene prachtuitgave zijner werken verscheen bij Hassels, te Amsterdam, versierd met zijn afbeeldsel.

Monseigneur BRACQ.

Zondag 17 Juni, is in zijn bisschoppelijk paleis overleden, rijk in deugden en in jaren, Z. D. H. Henricus-Franciscus Bracq, XXIIste Bisschop van Gent.

Geboren te Gent, den 16 Februari 1804, begon hij zijne studiën in het Sinte-Barbara college alhier en voltrok ze te Aalst onder de richting van den eerw. heer Van Crombrugghe, welke later in het Nationaal congres plaats nam. Den 2 Augustus 1827, werd hij priester gewijd te Mechelen; hij deed dienst als coadjutor in de St-Martenskerk zijner stad; het Seminarie gesloten zijnde onderwees hij ten zijnent eenige levieten, tot dat, na 1830, op 26 jarigen leeftijd, hij bepaald professor van Schriftuur benoemd werd in het Seminarie van Gent. In 1864 volgde hij op aan Monseigneur Delebecque, op den Bisschoppelijken zetel van Gent.

Gewetensvol en met nauwgezetheid al de plichten en lasten van zijn zwaar en moeielijk ambt vervullende was Mgr Bracq toch eerst en vooral een man van studie, van gebed en van afgetrokkenheid. Aan den ijver van den apostel voegde hij het stille en strenge leven van den kluizenaar. Te Rome, bij het concilie die de onfaalbaarheid der Pauzen uitriep, stond hij gekend onder den naam van *episcopus orans*, *de biddende Bisschop*.

Onder Vlaamsch opzicht is onze zaak den afgestorven Bisschop zeker dankbaarheid verschuldigd. Hij was de eerste onder de hooge geestelijkheid die, om wille der eenheid, de officiëele Vlaamsche spelling aannam. Vlaamsch van harte en Vlaamsch van zeden, gebruikte hij de moedertaal overal waar het hem mogelijk was; zijn omgang en zijn schrijven waren Vlaamsch, zijne bevelbrieven waren steeds in het Vlaamsch opgesteld, en de brieven welke hij, tweede Franciscus Van Sales, voor de kloosterzusters uitgaf, waren Vlaamsch. *De Godsdienstige Week van Vlaanderen* bevatte wekelijks onderscheidene artikels van zijne goed besneden pen.

Mgr Bracq was een echt Vlaamsche Bisschop, ook was het met recht en reden dat de zeer eerw. heer Kanunnik Stillemans, zijne merkwaardige lijkrede in het Vlaamsch uitsprak.

Aan een Vlaamschen Bisschop volgt een ander Vlaamsche Bisschop op. In Zijne Hoogwaardigheid Monseigneur Lambrecht, begroeten de Vlamingen met liefde eenen Vlaamschgezinden kerkvoogd, den kundigen schrijver van *Verklaring van den Mechelschen Catechismus*, en eenen Vlaamschen redenaar door iedereen geroemd en bemind.

FABELEN VAN LA FONTAINE

VERTAALD DOOR

S. M. CONINCKX.

Studie over het leven en de werken van S. M. Coninckx.

AT is vertalen? zoo niet lijf om lijf met eenen « vreemden schrijver worstelen, en dit wel op « een veld, dat hij zelf aangewezen, naar regels « die hij voorgeschreven heeft? De moeite van de stof « te kiezen, te verdeelen en in orde te schikken, van ze « met gedachten in te kleeden, met gevoelens te verle- « vendigen wordt den vertaler gespaard; maar is het « dan gemakkelijker, zich geheel in eenen anderen te « hervormen, te denken gelijk hij dacht, te gevoelen gelijk « hij dacht, te gevoelen gelijk hij gevoelde, niet alleen « zijne ziel maar ook zijne zinnen aan te nemen? Alleen « door de kracht van zijnen geest een geheel te herschep- « pen, waarvan ieder deel voor den oorspronkelijken « schrijver eene wezentlijke aandoening geweest is? Iedere « goede overzetting verrijkt noodzakelijk de taal met « nieuwe woorden, nieuwe verbindingen, nieuwe kleuren; « en men rekent het onder de plichten eens goeden « overzetters, de zwakke plaatsen van zijn model te « verheffen en te overtreffen, zoowel als de uitstekendste « te evenaren. »

Alzoo spreekt de geleerde heer Bormans over het vertalen. Het blijkt dus ten zeerste dat een vertaler zoowel

als een oorspronkelijk schrijver recht heeft zijne werken verspreid te zien en door die verspreiding goed te doen.

Verspreid te zien — ja, en zulks geldt bijzonderlijk voor een slag van dichten dat, wel niet opzettelijk maar toch grootendeels, voor het volk ook is geschreven.

Groote leerdichten, heldendichten, leerdichten zijn wel goed voor geleerden, maar legt ze der volksklasse voor en men zal u schokschouderend antwoorden : « 't is goed voor philosofen, wij verstaan er niets van ». Zoo is het niet gelegen met een bundel fabelen : jong en oud, rijk en arm, geleerd en ongeleerd (zoo men ten minste lezen kan) zal er nut en vermaak in vinden. Welk kind heeft, ware 't slechts voor wat den inhoud of 't verhaal betreft, een fabelken niet lief? Welk ernstig man aanhoort niet met belangstelling de zedeles die een argeloos wicht hem in 't geheugen roept bij het voorlezen of opzeggen van een dezer kleine stukjes?

Welke letterkundige eindelijk acht het beneden zich deze voortbrengselen te lezen, zelfs dan nog als de dichter geen La Fontaine is?

Ik heb daar La Fontaine genoemd. Onnoodig hier den lof te herhalen die én fransche én vreemde schrijvers hem toezwaaiden; waarlijk de goede man heeft er nog niet genoeg meê : ik heb er dus niets tegen dat men hem nog meer love want *eere wien eere toekomt*. Maar zoo men hem prijst, dan moet men ook diegenen prijzen die hem hebben verspreid met hem te vertalen en te evenaren; en als ik zeg evenaren, dan zeg ik niet te veel. In meer dan eene fabel is hier de te lang vergeten dichter Coninckx geslaagd, zooals wij verder zullen bewijzen.

Coninckx, wie spreekt van hem? Hier en daar de eene of andere letterkundige wien zijn boekje bij toeval in de handen kwam! Wie leest die meesterlijke vertaling van den grooten fabulist? Niemand of bijna niemand; wij kunnen hier wel toepassen wat Peter Klein over den kruiwagen van den schrijver zegt, namelijk : dat, wil hij gekend zijn en gelezen, hij niet op eigen krachten moet steunen maar de hulp van

anderen inroepen. Dat heeft kanunnik Coninckx in zijn leven waarachtig vergeten, de goede man. En daarom zullen wij hem ongevraagd, volgens onze geringe krachten, dien dienst bewijzen; maar vooreerst, maken wij kennis met den man zelven.

Simon Michiel Coninckx werd te St-Truiden, den 6 Augustus 1750 geboren. Na op schitterende wijze zijne humaniora in het seminarie zijner geboortestad afgelegd te hebben, volgde hij met veel bijval den cursus van wijsbegeerte te Leuven. Vervolgens begaf hij zich naar Rome om er de godgeleerdheid te studeeren en de HH. Orders te ontvangen. In België teruggekomen, wierd hij kanunnik der Lieve-Vrouwekerk van Sint-Truiden benoemd en legde zich ieverig op de toen vervallene Vlaamsche Letteren toe. In 1781 gaf hij te Leuven zijne « *Oden uit Davids Psalmen* » uit; drie jaar later, schreef hij zijn fransch gedicht : « *les Saisons* ». In 1806 verscheen een bundel fabelen uit fransche, belgische en duitsche schrijvers vertaald en in 1808 eindelijk zijn bundel van La Fontaine's fabelen waarover wij verder zullen uitweiden.

Van af het jaar 1811 hield hij zich in de eenzaamheid zijner studiekamer verborgen doch, immer verliefd op het dichten, vulde bij de St-Truidensche almanakken van 1812, 1813 en 1814 met allerlei punt- en mengelgedichten die later, in 1837, bijeenverzameld en uitgegeven wierden. Behalve krachtige en snedige puntdichten (1), vindt men er 52 grafschriften die zich alle door hunne innemende oorspronkelijkheid onderscheiden.

Hij schreef nog eenige vlaamsche, fransche en latijnsche verzen die hij 's jaars voor zijne dood op 88jarigen leeftijd nog uitgaf. Hij stierf den 14 April 1839.

Ziedaar zijne korte levenschets. Blijven ons nu twee vragen te beantwoorden :

Hier dient opgemerkt dat de dichter niet gansch vreemd bleef aan den invloed van zijnen tijd en dat men hier en daar een niet al te stichtend vers aantreft.

1° Was Coninckx wel geschikt om La Fontaine's fabelen te vertalen en hoe werd deze vertaling beoordeeld?

2° Hoe is hij geslaagd? Deze vraag zullen wij beantwoorden met het oorspronkelijke en het vertaalde te vergelijken.

I.

Was Coninckx geschikt om La Fontaine te vertalen en hoe werd deze zijne vertaling beoordeeld?

De stijl is het kleed van het gedacht en het vers, kan men zeggen, is het kleed van het gevoel. Verzen maken waar niets gevoeld wordt is, zoo niet onmogelijk, ten minste hoogst moeilijk en dan nog zal hunne gang dit gebrek aan gevoel verraden. Van daar al die honderden regels die men nopens den versbouw heeft opgemaakt en waarvan zekerlijk vele, zoo niet hinderlijk, ten minste gansch overbodig voor den waren dichter zijn.

Hieruit volgt dat de vertaler moet kunnen gevoelen zooals de schrijver dien hij vertaalt, dat hij, in andere woorden, bij zijn werk dezes gemoedsstemming moet aannemen. Ik zeg bij zijn werk : maar veel moet de vertaling er bij winnen, indien de vertaler met hetzelfde karakter bedeeld en gewoonlijk in dezelfde gemoedsstemmingen is.

En dit was Coninckx! Coninckx en La Fontaine zijn maar één karakter : zij waren groote kinderen.

Nooit, zoo heeft men van La Fontaine gesproken, nooit heeft zich een schrijver beter in zijne eigene boeken afgeteekend : hij was zacht, toegevend, bloo, nederig van aard en zoo eenvoudig van geest als de helden van zijne fabelen.

« C'était un homme modeste, qui a vécu sans éclat « en produisant des chefs-d'œuvre; comme il vivait avec « sagesse en se livrant à ses écrits à toute la liberté « de l'enjouement, qui n'a jamais rien prétendu, rien « envié, rien affecté » (La Harpe).

Geven wij nu het woord aan den Heer Vanwest, letterkundige, die Coninckx' fabelen in 1858 uitgaf : « Ik heb de vertrouwelijke vriendschap mogen genieten, » zoo spreekt hij in zijne voorrede, « van dien zoo « edelaardigen en beminnelijken man, gedurende de tien « laatste jaren zijns levens en waarlijk, ik heb er al « dikwijls op staan te zien : 't was dezelfde geaardheid « zooals men ons die bij den onsterfelijken fabulist « afschildert, dezelfde geestgesteltenis, hetzelfde gerust « gemoed in beschouwing met zijne eigene gedachten, « dezelfde eenvoudigheid, met een woord, hetzelfde *kind* « dat, onbekommerd en met iet van niets gelukkig, « zich met alles vermaakt. »

« — Il se livrait à ses écrits à toute la liberté de « l'enjouement, » zegt La Harpe van La Fontaine : Van Coninckx heeft nog niemand dat gezegd maar zulks vindt men genoeg gestaafd in zijne *punt- en mengeldichten* in 1837 te St Truiden uitgegeven.

Oude anecdoten heeft hij er met nieuwe siersels gesmukt, eigenaardige en van geest tintelende punt- en grafdichten heeft hij er oorspronkelijk neêrgeschreven. Ten bewijze de volgende stukjes uit dien bundel :

Den woekeraar Anselmus Diks
Lag ziek te bed en scheen geen uer te zullen leven :
Pastoor hield hem vóór oog een zilv're crucifix;
« Vijf kroonen zal ik daarop geven! »
Zei Diks « 't is alles wat ik kan
« Zoo waer ik ben een eerlijk man. »

« Mijn vrouw is dood », zei Nol Vanagt,
« Dat kwelt mij, 'k heb geen uer geslapen dezen nacht. »
— Geen wonder, Nol; ik weet hoe zeer gij haer beminde...
« Neen, Pieter, gij verstaet mij niet :
« Mijne ongerustheid en verdriet
« Is waer ik nu een ander vinde! »

En uit zijne grafschriften :

Op een luiaard :

Hier ligt begraven luije Gijsen
Die, als hem het bazuingeschal
Uit zijne tombe roepen zal
Gewis niet geerne zal verrijzen
Terwijl hij, wat men hem ook riep
Tot na den middag immer sliep!

Voor eenen geneesheer :

'k Heb menig mensch getroost en van zijn kwael genezen
O gij wien ik mijn hulp eens gaf
Die nog in 't leven zijt, terwijl ik rust in 't graf
Wil voor mijne arme ziel een *de profundis* lezen.

Ziedaar het karakter van die twee mannen geschetst!

Jammer dat voor Coninckx de woorden van La Harpe, die onmiddelijk op de hooger aangehaalde volgen, niet mochten verwezentlijkt worden : « La Fontaine devait « être plus relu que célébré et il obtint plus de renom- « mée que de récompenses. » Het één noch het ander toch mocht Coninckx erlangen : verre van gelezen te worden, zooals hij verdient, is en blijft hij om zoo te zeggen, onbekend, terwijl menige jonge verzenmaker onverdiend zijne plaats bij de groote mannen inneemt. Niettemin is hij een groot man; werden zijne verdiensten tot nog toe niet algemeen erkend, eenige weldenkende deskundigen hebben hem toch gunstig beoordeeld.

Ziehier wat Mijnheer Thonissen in de « *Biographie universelle* » van den Truijenschen dichter zegt : « Deze (zijne fabelen) maken den waren roem uit van « Coninckx in de letterkundige annalen van ons land. « Een Hollandsch dichter, Nomz, gaf ook eene neder- « duitsche vertaling dier fabelen uit, maar zonder daarom « de verdiensten van dezen uitgelezen letterkundige te « loochenen, moeten wij toch bekennen dat hij onder « opzicht van bevalligheid, beknoptheid en juistheid « verre onder den Limburgschen dichter te stellen is.

« Eenige strenge bedillers stippen, wel is waar, feilen « tegen den versbouw en onnauwkeurigheden van taal

« bij onzen landgenoot aan (1), maar zij zijn gedwongen
« geweest te erkennen dat de schrijver ervan al de
« hoedanigheden had die eenen vertaler van den fabulist
« moeten kenmerken. Het is onbetwistbaar dat Coninckx
« in zijne Vlaamsche verzen grootendeels het kinderlijke
« en fijne van zijn ongenaakbaar voorbeeld heeft
« wedergegeven; ondanks al de moeilijkheden van zulk
« eene onderneming doet zich de vertaling nergens
« gevoelen. En indien het mogelijk ware La Fontaine
« een oogenblik te vergeten, zou men oorspronkelijke
« fabelen meenen te lezen, zoo meesterlijk straalt de
« geest van het Vlaamsch in zijne vertolking door. »

Een talentvolle beoordeelder, de Heer Kersten spreekt aldus : « Zijn geheim bestaat daarin dat hij
« zich heeft weten meester te maken van het gedacht
« om het vervolgens uittedrukken niet zooals La Fon-
« taine het doet maar gelijk hij het hadde gedaan
« indien hij in 't Nederlandsch hadde geschreven. »

II.

Hoe is Coninckx geslaagd in zijne vertaling?

Heeft men na deze gunstige beoordeelingen een gedacht van 's mans genie? Neen, er zijn schoonheden die men niet kan uitdrukken, die men moet gevoelen door de lezing zelve der fabelen; en daar het hier eene vertolking geldt, door de vergelijking van het oorspronkelijke met het vertaalde.

---

(1) Zulks heeft men La Fontaine ook verweten. Marmontel zegt : « J'aurais beaucoup à dire encore sur sa versification où les pen- « dants n'ont su relever que des négligences ». Naar mijn bescheiden oordeel, helt La Fontaine sterk over naar hetgeen men *l'esprit gaulois* noemt. Vandaar de verouderde uitdrukkingen die hij gebruikt. Men moet het dus aan Coninckx, die in de 18e eeuw leefde, niet ten kwade duiden zoo hij hier en daar aan onze hedendaagsche versificatie te kort doet, b. v. als hij *ij* op *ei* doet rijmen en al eens voor *kort* een beklemtoond voorzetsel in samengestelde verzen doet gelden.

Daarom, slaan wij het boek eens open; ziehier een fabel :

Le chat, la belette et le petit lapin.

Du palais d'un jeune lapin
Dame belette, un beau matin,
S'empara : c'est une rusée.
Le maître était absent; ce lui fut chose aisée
Elle porta chez-lui ses pénates, un jour
Qu'il était allé faire à l'aurore sa cour
Parmi le thym et la rosée.
Après qu'il eut brouté, trotté, fait tous ses tours,
Jeannot lapin retourne aux souterrains séjours.
La belette avait mis le nez à la fenêtre.

Ziehier de vertaling :

Jan Konijn, een vroegen morgen,
Zijnde uit zijn paleis gegaen,
Had de deur niet toegedaen :
Daervoor had hij moeten zorgen,
Want in zijne afwezigheid
Kwam vrouw wezel aangetreden.
Die is slim; terzelfder tijd
Nam zij, zonder recht of reden,
In bezit haers buermans goed,
Terwijl hij op den tijm den dageraed begroet.
Als meester Jan Konijn nu taemlijk had ontbeten,
En wat in 't rond gesprongen had,
Ging hij gerust terug naar de onderaerdsche stad.
Hij vond aen 't venstergat gebuervrouw neêrgezeten.

Wie gevoelt de hand des meesters niet in deze vertaling : niet éénе beeldspraak van La Fontaine is verwaarloosd : *dame belette* = vrouw wezel; *c'est une rusée*, zegt La Fontaine, hij wil zeggen : dit moet u niet verwonderen want : *die is slim*, zegt Coninckx : hoe dikwijls hebben wij zelven dat niet toegepast op iemand die alle gelegenheden waarneemt : « *dat is waarlijk een slimme kerel* ». « Le maître était absent: ce lui fut chose aisée, » vertaalt Coninckx, wel is waar wat langer : maar hier komen hem ook twee onverge-

lijkbare, naïve uitdrukkingen te pas die de dichter in hun gansch licht neerschrijft : « *hij had de deur niet toegedaan* » en « *daarvoor had hij moeten zorgen* ». En Coninckx geeft hier deze nalatigheid als oorzaak van de volgende handeling aan : voor La Fontaine was de afwezigheid slechts nu eene gelegenheid voor de wezel, want Jan Konijn zal wel meer dan eens afwezig geweest zijn; « maar, zegt Coninckx, hij had dezen keer (misschien maar ééns in zijn leven) de deur niet toegedaan ».

Wel is waar geeft Coninckx niet zoo goed als La Fontaine de sprongen van den viervoeter weêr, maar twee verzen verder heeft hij weêr wat beters gevonden dan :

« La belette avait mis le nez à la fenêtre »
« hij vond aan 't venstergat gebuervrouw neergezeten. »

« *Gebuervrouw* » is onbetaalbaar : dat doet ons inzien dat zij niet in heur recht was, vermits zij in de buurt woonde en niet dáár.

« *Gebuervrouw neergezeten* » ... het geheele huishouden was al in orde gesteld, zou men zeggen; zij was er te huis en nu zat zij aan het venster, ik had bijna gezegd : hare kousen te stoppen. Hoe natuurlijk inderdaad begint het te worden! zij is er gansch op haar gemak... maar ai... het zal niet lang duren; daar komt de meester terug en de uitdaging vangt aan :

« O dieux hospitaliers! que vois-je ici paraître!
« Dit l'animal chassé du paternel logis.
« Hola! madame la belette
« Que l'on déloge sans trompette,
« Ou je vais avertir tous les rats du pays. »

Alzoo vertolkt :

« O huisgoôn! riep hij uit, helpt mij, wat zie ik daer?
« Hola, dat gaet zoo niet, gij moet mijn huis verlaten
« Op staende voet, mevrouw, en zonder tegenpraten
« Of ik roep tot mijn hulp een gansche rattenschaer. »

Hier vinden wij toegepast wat Kersten heeft gezegd: Coninckx neemt het gedacht en drukt het uit niet zoo als La Fontaine, maar zooals deze het hadde gedaan indien hij in 't Nederlandsch hadde geschreven. De korte uitroepen : « *o huisgoôn... helpt mij... wat zie ik daar?* » schilderen beter nog de verwondering van het konijn dan het « *o dieux hospitaliers, que vois-je ici paraître!* » « *Hola, madame...* » Deze schertsend gebiedende vorm duidt ons genoeg den levendigen Franschman aan.

« Gij moet mijn huis verlaten op staande voet... » het konijn is in zijn recht aldus te spreken; maar toch is er iets zachts in 't gebruik van dat woord : *mevrouw* in 't midden van de uitstorting zijner gevoelens : het is niet het spotzuchtige *madame la belette* op 't begin van La Fontaine's aanspraak gesteld. Er ligt iets gemoedelijks in de vertaling van Coninckx. Wat zal vrouw wezel vertellen : luistert :

« La dame au nez pointu répondit que la terre
« Etait au premier occupant.
« C'était un beau sujet de guerre
« Qu'un logis où lui-même n'entrait qu'en rampant!
« Et quand ce serait un royaume,
« Je voudrais bien savoir, dit-elle, quelle loi
« En a pour toujours fait l'octroi
« A Jean, fils ou neveu de Pierre ou de Guillaume
« Plutôt qu'à Paul, plutôt qu'à moi!

« Vrouw spitsneus liet zich hierop hooren,
« En hield hem staend dat al de goederen der aerd'
« Aen die het eerste komt met rede toebehooren :
« En dit is wel de moeite waerd,
« Een huis waarin hij zelv' al kruipend in moet komen;
« Alwaer het ook een stad zoo schoon en groot als Roomen,
« Dus ging zij babbelend voort,
« Ik mogt eens weten hoe en wie heeft recht gegeven
« Een eigendom van dezen oord
« Aan Peeter, Paulus of hun neven
« Eer dan aen Klaes, eer dan aen mij? »

La Fontaine doet de wezel niet rechtstreeks ant-

woorden maar vertelt ons eerst wat zij zegt : dit schildert ons de inneemster af die nog altijd goed op haar gemak schijnt te zijn : de stijl zelf draagt hier het zijne bij om hare gerustheid te kennen te geven. Deze voorzorg heeft Coninckx ook in zijne vertaling genomen, maar op het oogenblik dat de wezel recht koppig en bijtend begint te worden « *et quand ce serait un royaume* », verandert Coninckx evenzoo den verhalenden vorm in eene *rechtstreeksche* toespraak want : « *dus ging zij babbelende voort* » *babbelend* dat hier zekerlijk niet overbodig bijkomt.

« Jean lapin allégua la coutume et l'usage :
« Ce sont, dit-il, leurs lois qui m'ont de ce logis
« Rendu maître et seigneur et qui, de père en fils,
« L'ont de Pierre à Simon, puis à moi, Jean, transmis.
« Le premier occupant est-ce une loi plus sage? »

en Coninckx :

« 't Konijn bragt zijn bezit en de kostumen bij.
« 't Is door de wetten dezer landen
« Dat ik nu jaren lang hier woon,
« En dat ik meester ben en heer van deze panden.
« Zij zijn mijn erf van vaêr tot zoon,
« Van Simon aen Michel en zoo aen mij gelaten.
Die de eerste komt, zegt gij, zou dat veel beter gaen? »

Kan men in verzen meesterlijker alles teruggeven als het hier gedaan is? Zelf de zorg van den schrijver (*Jean* de La Fontaine), om er zijnen naam in te brengen, blijft bij Coninckx ook niet ten achter want hier vinden wij zijne voornamen : *Simon* en *Michiel*; zulks bewijst zekerlijk voor de naiëveteit van den man.

« Or bien, sans crier davantage,
« Rapportons-nous, dit-elle, à Raminagrobis.
« C'était un chat vivant comme un dévot ermite,
« Un chat faisant la chattemitte,
« Un saint homme de chat, bien fourré, gros et gras
« Arbitre expert sur tous les cas. »

Hoe dit weergegeven? luistert :

« De wezel antwoordt hem : 'k ben moê van al dat praten;
« Ik ken hier een persoon die ons hierin kan raên,
« Broer Raminagrobis, een kat van goede zeden
« Die wel gedost en vet, ginds als een eremijt,
« Een heilig leven voert, om zijn verstand en reden
« Bekend van over langen tijd;
« In beide regten ook ervaren en geprezen :
« Die zal ons vrederechter wezen. »

Het eenige dat Coninckx hier heeft veranderd bestaat hierin dat hij de wezel zelve gansch het portret van de kat laat maken dewijl La Fontaine ze ons zelf schildert : het één doet niet voor het andere onder; immers men kan zeggen dat La Fontaine zelf vertelt om te doen gelooven dat die kat bekend was zelf van hem; Coninckx legt deze beschrijving in den mond van de wezel omdat deze haren tegenstrever moet overreden hem als rechter aan te nemen.

« Jean lapin pour juge l'agrée »

« Top! zei 't konijn, ik ben tevreên. »

Waarlijk! dit is schooner dan het Fransch! men zou gaan peinzen dat (gelijk hedendaags soms bij de menschen) de twee partijen, alvorens vóór den rechter te verschijnen, nog een pintje willen ledigen.

Hier komt nu het einde van 't spel :

« Les voilà tous deux arrivés
« Devant sa majesté fourrée.
« Grippeminaud leur dit... »

« Zij gaen er samen aenstonds heen.
« Zoo haest zij ingelaten waren,
« Broêr Muizenvanger knikte en zei : »

De schildering van La Fontaine is levendig, los, het gaat op 't einde af. Coninckx is wat bedaarder want *de kat leeft als eene eremijt;* « *en zij moesten eerst binnengelaten worden* » nu zij werden het en :

... « Mes enfants, approchez,
« Approchez, je suis sourd, les ans en sont la cause. »

« Mijn kinders, komt wat nader bij,
« Nog korter : ik ben doof en al wat hoog in jaren. »

Hoe zulks beter vertaald? Zoo is wel de taal van die oude kat die ze zal vangen :

« L'un et l'autre approcha, ne craignant nulle chose.
« Aussitôt qu'à portée il vit les contestants,
« Grippeminaud, le bon apôtre,
« Jetant des deux côtés la griffe en même temps,
« Mit les plaideurs d'accord en croquant l'un et l'autre. »

« Zij doen zoo, naderen hem beî,
« En zonder eenig kwaed te vreezen.
« Fluks werpt hij links en regts zijn klauwen op hun kop :
« De wijze president eet zijn kliënten op.
« Toen waren zij te akkoord, 't proces was nu gewezen. »

Ziedaar de uitspraak! de rechter heeft beslist : dit is het meesterlijk einde der vertaling... maar de zedeles :

« Ceci ressemble fort aux débats qu'ont parfois
« Les petits souverains se rapportant aux rois »

« Wanneer, in twist verward, een kleine souverein
« Tot koningen zich wendt, zal dus zijn lot ook zijn. »

Ziedaar hoe Coninckx weet te vertalen : nergens eenig spoor van gedwongenheid, hardheid, stroefheid in den versbouw : het vloeit er als uit eene bron. Willen wij nog eene andere fabel doorloopen?

Le cheval et le loup.

Un certain loup, dans la saison
Que les tièdes zéphirs ont l'herbe rajeunie,
Et que les animaux quittent tous la maison
Pour s'en aller chercher leur vie,
Un loup, dis-je, au sortir des rigueurs de l'hiver,
Aperçut un cheval qu'on avait mis au vert.

En Coninckx vertaalt :

De wolf en het peerd.

Als 't koud seizoen nu was voorbij
En dat een zoeten lucht aen velden, bosch en weî,
Een schoon aenzien had gegeven,
En alle dieren deed herleven,
Zag zeker wolf op 't groen alleen een moedig peerd.

De vertaling is zeker nauwkeurig : « au sortir des rigueurs de l'hiver, en les tièdes zéphirs ont l'herbe rajeunie » = 't koud seizoen was voorbij en een zoeten lucht aan velden, bosch en weî.....

« Zag zeker wolf op 't groen *alleen* een *moedig* peerd » ziedaar het *vóor* en het *tegen* van den goeden uitslag. *Alleen*, dus 1°) zonder bescherming en 2°) dit geeft den wolf de gelegenheid om van ziekte te spreken want, zegt hij verder, « hem hier zoo te ontmoeten

Alléén moet...
Een teeken zijn van eenig kwaed.

maar ook *moedig*, ziedaar het tegen. Het paard is wel alleen, maar het ziet er wel gebouwd en stevig uit en het schudt reeds fier den kop als hadde het den wolf geroken. Wolf zal den buit dus zoo gemakkelijk niet in bezit krijgen en met list te werk gaan.

Ook : « Je laisse à penser quelle joie.
Bonne chasse, dit-il, qui l'aurait à son croc!
Eh! que n'es-tu mouton! car tu me serais hoc,
Au lieu qu'il faut ruser pour avoir cette proie.
Rusons donc.

« O! riep hij uit met groot verlangen,
Een fraie stuk wild voor die 't kon vangen!
O dat ge een lam of hamel waert,
Ik zweer u, gij zoudt haest aen 't spit te mijnent hangen.
Nu moet ik door bedrog en list
U krijgen.

Merken wij hier de door C. gebruikte uitdrukking op : « ik zweer u, gij zoudt haest... » Ziet ge, broêr Wolf (en hij zweert het) had nog meer voor oogen als zich eens goed te verzadigen, hij ging ook nog voorraad maken. Jammer voor hem dat, gelijk voor Perette, zijn luchtkasteel in duigen viel.

« Ainsi dit, il vient à pas comptés »

Kort en goed,

> Zoo gedaen, hij is met lange schreden
> Naer 't peerd, dat hem beziet, ernsthaftig toegetreden.

wel langer maar toch goed! « met *lange* schreden » doet ons denken aan het « met lange schreden » van de volksklasse; *ernsthaftig*, dit wat langer en statiger woord is hier niet misplaatst voor den wolf die doktoor gaat worden :

> « se dit écolier d'Hippocrate;
> Qu'il connaît les vertus et les propriétés
> De tous les simples de ces prés,
> Qu'il sait guérir sans qu'il se flatte
> Toutes sortes de maux. Si mon coursier voulait
> Ne point céler sa maladie
> Lui, loup, gratis le guérirait;
> Car le voir en cette prairie
> Paître ainsi, sans être lié
> Témoignait quelque mal, selon la médecine.

En Coninckx :

> « Hij noemt zich een doktoor die veel geheimen wist
> En al de kruiden kent die wassen in dees weijen,
> En dat hij, zonder zich te vleijen,
> De peerdenziekten hoegenaemd
> (Daarom is hij alom befaemd)
> In weinig dagen kan genezen;
> Indien zijn Excellents, graef peerd, zoo goed wil wezen
> Van hem zijn kwael te leggen uit,
> Hij, wolf, zou gratis dan hem zeggen door wat kruid
> Die pijn te helpen zij; want hem hier zoo te ontmoeten
> Alleen en zonder toom, moet volgens Hippokraet,
> Een teeken zijn van eenig kwaed.

Dit is den leugenaar eigen, datgene wat hij wil doen gelooven op allerlei manieren te overdrijven, want hij weet dat hij onwaarheid spreekt en meent het niet beter te kunnen verbergen dan met er nog bij te voegen. Ziedaar wat La Fontaine in het oog had toen hij de rede van den wolf neerschreef : ziedaar ook het gedacht dat Coninckx in zijn brein speelde onder 't vertalen :

> « se dit écolier d'Hippocrate

vertaalt C. :

« hij noemt zich een doktoor. »

Ei, waar mag Hippocratus gebleven zijn, dat deed zoo 'nen indruk! wacht maar, verder zien we :

. . . . « want hem hier te ontmoeten
. . . . . . « moet volgens Hippocraet. . . »

Ziet gij wel dat hij niet vergeten bleef. Stippen wij ook de parenthesis aan : (*daarvoor is hij alom befaemd*). De lezing alleen zegt genoeg wat zij er komt doen.

Dat woordje « *uit* » alzoo op het einde van het vers gesmeten is zeker niet goed te keuren. Doch, wat antwoordt het paard ?

« J'ai, dit la bête chevaline,
Un apostume sous le pied. »

« Ja, zei het peerd hierop, 'k heb achter aen mijn voeten
Een klein gezwel dat doet mij pijn.

Hebt gij wel eens gedacht hoe wonderwel hier het voorzetsel : « *achter* » te pas komt? Maar Wolf speelt voort comedie :

« Mon fils, dit le docteur, il n'est point de partie
Susceptible de tant de maux.
J'ai l'honneur de servir nos seigneurs les chevaux
Et fais aussi la chirurgie ».

« Mijn zoon, sprak meester wolf, dat zijn precies de deelen
Waermêe gij moet voorzichtig zijn,
Ik hebbe de eer gehad van 's keizers peerd te heelen,
'K heb ook 't patent van chirurgijn. »

Vindt gij niet dat de wolf bij Coninckx nog meer het gewone menschenleven bijkomt dan bij La Fontaine? Hij spreekt van patent : hij had het zeker gekregen toen hij 's keizers peerd te heelen kreeg! En hoe Vlaamsch blijft de overzetting niet! Maar nu vallen wij van uit die hooge wetenschappen weer in 't stoffelijke

« Mon galand ne songeait qu'à bien prendre son temps,
Afin de happer son malade.
L'autre qui s'en doutait, lui lâche une ruade
Qui vous lui met en marmelade
Les mandibules et les dents.

« Wolf zocht maer hoe hij best het oogenblik zou vinden
Om zijnen kranke te verslinden.
Het peerd wordt dit gewaer, en geeft hem zulk een slag
Dat heel zijn kinnebak vol bloed in duigen lag.

De ontknooping bij La Fontaine is zooals het moet zijn : bondig en alleszins in evenredigheid met het voorgaande. Alzoo ook in de vertaling. Het kleine drama is in beide talen afgespeeld en in het een noch ander blijft er nog te wenschen over. Ja toch wel! Het gedacht van Wolf over 't ongeval, gedacht dat de zedeles in zich bevat :

« C'est bien fait, dit le loup, en soi-même fort triste :
Chacun à son métier doit toujours s'attacher;
Tu veux faire ici l'herboriste,
Et ne fus jamais que boucher. »

« Het is mijn schuld, zei Wolf, ik ben niet te beklagen;
Eenieder volge zijn talent :
Gij durft van drogen hier en chirurgie gewagen,
Gij die als vildersknecht zijt overal bekend. »

En inderdaad het was ook de schuld van den wolf! Doch wiens schuld is het dat Coninckx niet meer en beter bekend staat bij zijne landgenooten? Hier zoude men nog stof genoeg vinden om verder uit te weiden. Maar bepalen wij ons met te zeggen dat, indien men zich in 't algemeen meer bezig hield met plaatselijke opzoekingen dan met het bewonderen van uitheemsche gewrochten, men misschien nog meer dan eenen letterkundigen schat zoude ontdekken gelijk de vertaling van La Fontaine door Coninckx.

Letterkundig genootschap « *Utile Dulci* ».

St-Truiden.

E. J. POTGIETER

EEN NEDERLANDSCH CRITICUS

door A. BECHGER.

II.

IN boven aangehaalde critische studie over Beeloo's *'s Gravenhage* — wij voegen er nadrukkelijk het jaartal 1843 nogmaals bij — komt eene hevige maar daarom niet minder gewettigde kastijding voor aan het adres van het Noord-Nederlandsche publiek, dat niet enkel Bilderdijk, maar ook diens tijd- en kunstgenooten, Feith, Staring, Loots! met den vloek der onverschilligheid getroffen had, dat in de geestdoodende Catsiaansche poezie behagen schepte en ieder begrip van het schoone en ware der dichtkunst scheen verloren te hebben. « Waar », vraagt hij, « waar merkt gij den indruk op, door de poezij gemaakt, veraanschouwelijkt in de voortbrengselen der zusterlijke kunsten? » In Holland? het zij verre, « sedert de dichtkunst zich ten onzent in Cats tot zedepreekster verlaagd zag ». « Engeland, Frankrijk, noch Duitschland zouden u gelegenheid aanbieden eene tentoonstelling van schilderijen te genieten, tenzij ge vertrouwd waart met de letterkunde des lands en des tijds ».... « Zelfs het gesmade België is ons in dit opzicht vooruit; Conscience en Wappers wedijveren in de voorstelling van hetzelfde onderwerp; het boek van den eenen getuigt

van de kennis des publieks, de schilderij van den anderen waarborgt den smaak der liefhebbers ».

Inderdaad POTGIETER had zijne Zuid-Nederlandsche broeders lief, — hem ging, ja, de toekomst der Noord-Nederlandsche letterkunde meer ter harte, wegbereider der herborene litteratuur die hij was, — toch bleef hij zijn leven lang een werkzaam belang stellen in de Vlaamsche letteren, wier opkomst hij aanschouwd had tijdens zijnen omgang met den voortreffelijken Jan Frans Willems, die hem onder menig opzicht tot leermeester geweest was, wiens beeld hij zoo boeiend en treffend eenmaal schetste in zijne heerlijke biographie van Bakhuizen Van den Brink, en wien hij tot zijn laatsten ademstocht kinderlijken eerbied en onverholen dankbaarheid betuigde. En wel mocht hij! Want meer dan een vaderlijk vriend was Willems voor den jeugdigen POTGIETER geweest, en nimmer vergat de geniale Noord-Nederlander de wijze wenken en lessen, menigen avondstond in de gastvrije woning van dien onvolprezenen Zuid-Nederlander ontvangen. Ja, wij aarzelen niet te beweren, dat alle geschriften des eersten den geest van gematigdheid in het oordeel en van onverschrokkenheid in het beginsel ademen, waardoor de *Vader der Vlaamsche beweging* zich zoo edelaardig heeft onderscheiden. Voor onloochenbaar een zeer groot deel dankte de later zoo beroemde Criticus, gelijk hij zelf getuigt, de tijdige ontwikkeling zijner letterkundige begaafdheden aan de gelukkige leiding en de altijd met rijpe kennis gekruide gesprekken van den Antwerpschen taalreus.

Hoe gaarne wenschten wij hier de innige vriendschap in beeld te brengen, die tusschen Willems en POTGIETER een band legde, noch door verschil van godsdienstige gevoelens, noch door de staatkundige ommekeer van 1830 verbroken! Ofschoon de beperkte plaatsruimte ons thans die uitweiding belette, zullen wij toch eerlang in eene litterarisch-biographische studie over den vermaarden Jan Frans Willems aan dat rechtmatig verlangen naar best vermogen voldoen.

POTGIETER door Willems aan de voeten gebracht van den grijzen Bilderdijk, dien de Vlaming huldigde als den *Patriarch der nationale letterkunde* (1), kent gij in de geschiedenis onzer letterkunde iets indrukwekkenders, iets beschamenders tevens voor tijdgenoot en nakomeling dan deze bewonderenswaardige daad van waarachtige vriendschap en rechtschapen vereering voor ontluikend genie! De brief aan Mr Bilderdijk dagteekent van 9 October 1830!

Twee mannen, zoo onderscheiden van gaven, zoo verschillend van aanleg en karakter, geplaatst ieder in eene omgeving, die den moedigsten onder ons aan welslagen zou doen wanhopen, en trots dat alles één van ziel en één van doel, trots alle tegenkantingen beiden der « omstandigheden te groot », niettegenstaande de moeilijkst te overwinnen hinderpalen zegepralend in het eind! Te vergeefs zoekt gij in de Europeesche letterkunde de weerga van zoodanig een voorbeeld van wederzijdsche waardering en eendracht.

Willems, onverdroten alle krachten van geest en hart inspannende tot herleving der kwijnende Vlaamsche letteren, Willems, door de verhevenste gevoelens van dubbele liefde voor taal en Vaderland bezield, nooit versagend, schoon miskenning van hoogere zijde al te lang de bittere belooning was zijner onkrenkbare trouw, — altijd hopend en vooruitstrevend, zelfs toen zijn levensloop vergaan scheen in de wieling der franschgezindheid, — Willems, *Vader* genoemd der *Vlaamsche beweging*, maar wien met evenveel recht de eeretitel toekomt, middelaar te zijn geweest tusschen noodlottig gescheiden broeders van één stammentaal, grondlegger eener vereeniging van Noord en Zuid, eene vereeniging, duurzamer dan ooit besluiten eener voorbijgaande en wisselvallige staatkunde bewerken konden, — wat al

(1) Vgl. Willems' brief aan Bilderdijk, voorkomende in de verdienstelijke verzameling van Willems' brieven, door MAX ROOSES uitgegeven, bladz. 100.

redenen te over, om den adel van 's mans hart en den rijkdom zijns geesten naast het roemrijke en gezegende van zijn streven te bewonderen! — Is Willems onder dat opzicht schier onnavolgbaar, hij is dit te beter en te gemakkelijker in het grootste middel, dat hij met zulk een zegenrijk gevolg aanwendde tot bereiking van zijn verheven doel. Hij slaagde en stichtte eendracht omdat hij liefhad en hoogschatte. Geen andere grondslag, hij wist dat bij ondervinding te goed, zou ooit het heerlijk gebouw der verbroedering kunnen schragen. Hierin dan ook ligt het geheim opgesloten van Willems' invloed en macht, hiermede eveneens staat en valt de eenheid tusschen Zuid en Noord.

In deze school van ware verdraagzaamheid en sparende broedermin had Potgieter lessen opgedaan van ware levenswijsheid, waaraan hij nimmer is ontrouw geworden. Onder andere verhoudingen ongetwijfeld bond hij den strijd aan van herschepping der verbasterde Noord-Nederlandsche letterkunde, gelijk Willems dien van verleving der Zuid-Nederlandsche reeds lang was begonnen. Door nevelen heen zag de laatste tijdens hun gelukkig samenzijn te Antwerpen het « daeghen in den Oosten ». Ondanks allerlei kleingeestige tegenwerking van hooggeleerden en maatschappijen, trots een heirleger van teleurgestelde rijmelaars, deed POTGIETER, daarin voornamelijk gesteund door den even veelzijdig geleerden als onvervaarden Bakhuizen van de Brink, die bijkans honderd vijftig jaren sluimerenden geest van nationale kunst en letteren herleven, herstelde den goeden smaak, ontwaakte een door prijzenswaardige eerzucht gevoeden naijver voor Neerlands' gulden eeuw in de harten van jong Nederland en maakte, heerlijkste lof! aan de heerschappij eener onbeschaamde middelmatigheid voor altijd een einde.

Wij hebben gepoogd de voornaamste kenmerkende eigenschappen van POTGIETERS' critiek in het licht te stellen en daaronder vooral op twee der gewichtigste gewezen, op het *veredelende* zijner beoordeelingen en

op hare *objectiviteit*. Een weinig lezens in de talrijke verhandelingen en studiën van Jan Frans Willems en gij zult door de volmaakte overeenstemming van beide groote meesters getroffen worden. Gij eischt van ons niet, dat wij den veredelenden invloed van Willems' werken door voorbeelden zullen staven. Wij zouden dwaas handelen, daar reeds door den hard verdienden eerenaam van *Vader der Vlaamsche beweging* het voldingend bewijs onzer stelling geleverd is. Dat hij in zijne vele geschriften ook terzelfder tijd *objectief* was, zich maar zelden daarin op den voorgrond plaatste, en dat dan nog alleen slechts deed, wanneer hij persoonlijke aanvallen had af te weren, of als het belang zijner overdierbare zaak dit noodzakelijk vorderde, — niemand die zich heden verstouten zal deze klaarlichte waarheid tegen te spreken; — voorheen echter waren er zeer velen, gij weet het beter nog dan wij, die er den volijverigen bevorderaar der vlaamsche letterkunde een bitter verwijt van maakten, dat hij in die edele zaak voor te staan eene hersenschim najaagde; die, toen ook de vlijmendste grieven tegen zijn edelmoedig streven hem geene handbreedte van het doornig pad konden doen afwijken, niet schroomden den man van offer en onbaatzuchtigheid te betichten van onedele bedoelingen, — van eigen eer en zelfverheffing te zoeken in de kloeke verdediging van 's lands heiligste belangen.

Willems noch POTGIETER hebben in hun Vaderland een eigenlijk gezegde school gesticht, beiden stonden daarvoor te hoog boven het peil der algemeene letterkundige beschaving, hun ideaal lag te ver buiten den gezichteinder van het lezende publiek. Hoe innig ook vereerd en oprecht geliefd nog heden de nagedachtenis zij van den man, die het eerst in Vlaanderenland de banier van vrijheid voor eigen taal ontrolde, de geschriften van Willems hebben de volkspopulariteit niet kunnen verwerven. Minder gelukkig nog dan zijn Vlaamsche vriend, bleven POTGIETERS' werken voor het volk schier een gesloten boek, bleef zijne persoonlijkheid voor datzelfde

publiek een groote Onbekende. Dan, het lag niet in het doel van beide baanbrekers der nieuwere letterkunde, rechtstreeks in te werken op de veredeling van den letterkundigen smaak hunner landgenooten, dat moest uitsluitend hunne volgelingen zijn voorbehouden. De laatsten behoorden afdalende te verheffen, de eersten mochten alleen opheffende den rechten weg wijzen. Den dichters en romanschrijvers lieten zij volgaarne de populariteit, hun was het genoeg den zegenrijken invloed hunner beginselen van verre gade te slaan.

Zoo zij niet volkomen slaagden, wijt het niet aan deze voortreffelijke meesters, maar aan hen, die, tot schade onzer letterkunde, louter afdalen gemakkelijker vonden dan tevens op te heffen, aan die honderden letterkundigen — noem ze liever letterbedervers —, wie alle degelijke studie vreemd is, wier hoofdstreven in het woord ijdelheid ligt opgesloten. — Maar neem de besten uit de schrijvers van Noord en Zuid, zij zijn het, voor wien de « Critische studiën » van POTGIETER geen geheimen bevatten; die alle eigenlof — want wat is subjectiviteit anders? — vlieden als de pest, en het « één regel meer en beter » bij elk hunner geestproducten in toepassing brengen. Deze en deze alleen weten te woekeren met hun talent, deze alleen zijn de ware beschavers van het volk, zijn de roem en de glorie der letterkunde, verheffen haar in het oog van den vreemdeling, doen haar eerbiedigen en hoogschatten in het buitenland en het dankbare nageslacht zal dezen alleen de onsterfelijkheid waarborgen.

Nog één woord en wij eindigen onze schets. Busken Huet was in vele opzichten een leerling van POTGIETER, schatte dien voortreffelijken meester hooger, dan deze ooit zou gebillijkt hebben, hij wijdde meer dan ééne studie aan het genie en de nagedachtenis van zijn ontslapen vriend, hij betreurde het, dat de onovertroffen meesterstukken van diens proza niet genoegzaam gelezen werden tot onmiskenbaar nadeel der Nederlandsche litteratuur en trachtte door zijne

herdenking en critiek den geest van onverschilligheid uit zijne sluimering wakker te schudden. Voortreffelijk, stemt gij met ons in, en hoogst prijzenswaardig in den alom gevierden en gevreesden criticus! — Doch — ook de keerzijde heeft hare waarde — doch wie deed meer afbreuk aan den invloed van POTGIETER dan juist die erkentelijke leerling? Wie stond den meester-criticus scherper tegenover, dan Huet? Wie, eindelijk, heeft het gebouw der jonge letterkunde op zijn grondslagen doen schudden, met gevaar het in den afgrond der onverschilligheid te doen neerstorten, wie anders dan de franschgezinde en franschgevormde schrijver der *litterarische Fantasiën?* — Inderdaad *fantasie* is het rechte woord, want nooit heeft het leugenachtige van *le critique est facile* meer den schijn van waarheid aangenomen dan in die lange reeks critische opstellen vol fantasie. Boeiend geschreven, van een waas uitgebreide letterkundige belezenheid overtogen, pikant gemaakt door eene saus van weinig vleiende bijzonderheden uit het leven der beoordeelden, en aantrekkelijk voorgesteld door een miskend genie, dat zich achter een al te doorzichtig masker verbergt, moesten deze *causerien* — onze taal versmaadt hier de vertaling — noodzakelijk opgang maken bij eene geblazeerde — ook hier weigert de taal — jeugd en met vreeze vervullen alle weldenkenden, daar de noodlottige invloed dier syrenen-critiek de jammerlijkste gevolgen na zich slepen moest.

Dat is, helaas! te zeer verwezenlijkt. De letterkunde in Noord-Nederland lijdt aan bloedarmoede, zou POTGIETER zeggen, aan waar leven en oefeningen — herhalen wij, - ziedaar het gevolg eener boeiende critiek, die nooit het *subjectieve* verliet! Met Busken Huet is de schrijver op den voorgrond getreden, niet wat deze voortbracht is langer het uitsluitend terrein der critiek, maar de mensch met zijn zwakheden en tekortkomingen wordt het voorwerp van spot en satyre. Dat is onwaar, dat is valsch, dat is laag, — het ontadelt wat elk onbevooroordeeld lezer tot heden tot een

voorwerp van achting was, het miskent de heerlijkste uitingen des talents en doemt de rijkste voortbrengingskracht tot onvruchtbaarheid. — Neen, niet met den mensch mag gerekend worden in de ware, degelijke critiek, en zoo het geschieden *moet*, wijl gene zich zelven geeft in stede van zijne gevoelens en gedachten, ook dan nog moet men zich wachten de grenzen van voorzichtigheid en rechtvaardigheid te overschrijden. — Maar het was zoo, Huet heeft te kwader ure Saint Beuve en Taine gelezen, heeft zich sterk genoeg gevoeld om in ons kleine land de rol dier Fransche subjectivisten te spelen, had vele teleurstellingen in zijn burgerlijk leven ondervonden en kon nu zijne vermeende grieven op de meest voordeelige wijze onder den schijn van onpartijdig criticus aan den man brengen, gelijk een kwakzalver zijne waren op een boerenkermis. Ik, Huet, ben alles en op weinigen na zijn alle Nederlandsche auteurs dommerikken!

Zooverre brengt het de critiek, waarin het *subjectieve* de plaats inneemt van het *objectieve*, waarin van veredelen geen spraak is, maar afkeuren, bespotten en omverhalen het eenig oogmerk schijnt. Hoe geheel anders vertoont zich, hoe oneindig hooger staat POTGIETER in zijne *Critische Studiën*! — Ook hij moest afbreken en harde waarheden doen hooren, ook hij moest gewaande wetenschap somwijlen den spot prijs geven en den valschen smaak in al zijn afzichtelijkheid blootleggen. Maar hij deed dit zonder kwetsing van bijzondere personen, het harde en bittere heelde immer en veroorzaakte nooit ongeneeslijke wonden, hem was de vaderlandsche letterkunde te lief, dat hij ooit ten wille van eigen meening ware verdiensten zou durven verdonkeren. — Een offer aan ongezonde en prikkelbare leeszucht zou den ernstigen en degelijken meester onvergeeflijke heiligschennis geweest zijn. Noem, zoo gij wilt, de *litterarische fantasiën* een populair boek, benijdenswaardig is die populariteit in geenen deele, want zij zullen den jeugdigen letterminaar meer schaden

dan nuttig zijn en in ieder geval hem op een geheel verkeerden weg leiden. Hij neme daarentegen de *Critische studiën* van Potgieter ter hand, herleze en bestudeere voortdurend die meesterlijke beoordeelingen, en wij verzekeren, dat zijn taal en stijl bij iedere oefening winnen en zijn oordeel en scheppingsvermogen verrijken zullen.

Moge daarom deze uit haren aard onvolkomene schets van den grooten Nederlandschen criticus er toe bijdragen, dat, in tegenstelling van het Noorden, de jeugdige letterkundigen van Zuid-Nederland, die de belofte zijn eener roemvolle toekomst, smaak en zin krijgen voor het *deege degelijke* in de voortreffelijke studiën des eenigen POTGIETER.

Aalst, *Mei* 1888.

Mgr P. CLAESSENS.

Inleiding.

DEN 22^{n} Juni 1886 overleed te Mechelen Mgr P. Claessens, geheim Kamerheer zijner heiligheid den Paus, Kanunnik titularis der metropolitane kerk van Mechelen, Ridder der Leopolds-orde. Verschillende dagbladen gaven bij die gelegenheid eene korte schets van 's mans loopbaan, van zijn leven en streven, en van zijne verdiensten als geleerd schrijver. Het is immers schier algemeen bekend, dat Mgr Claessens verscheidene werken heeft in 't licht gegeven, in 't Latijn, in 't Fransch en in 't Nederlandsch, waaronder die over geschiedenis en wijsbegeerte voornamelijk hoog worden geschat. Minder bekend echter is het, dat Mgr Claessens ook als Vlaamsch *letterkundige*, als *dichter*, eene eervolle plaats inneemt. Wij stellen ons ten doel hem onder dit oogpunt beter te doen kennen, en, als zijn gewezen vriend en collega, door deze levensbeschrijving eene dankbare hulde te brengen aan zijne nagedachtenis.

P. Claessens, als Student en als Professor van Rethorika.

I.

P. Claessens werd den 17^{n} Februari 1817 te Antwerpen geboren uit eene brave christelijke burgerfamilie.

Hij ontving, volgens zijne eigene nagelaten schriften, zijn eerste onderricht in eene vrije lagere school, tot hij, op elfjarigen leeftijd, zijne Latijnsche studiën begon in privaatlessen bij den Eerw. Heer Oomen, prefect van 't koninklijk Atheneum te Antwerpen.

De zucht tot boeken en tot de studie was bij hem zeer vroeg opgewekt; want hij getuigt, dat reeds toen, ja zelfs als hij nog ter kleinkinderschole ging, zijne centjes in den spaarpot werden geborgen om er in 't voddenhuis een oud boek voor te koopen, — en soms ook wel iets voor zijnen autaar; want van toen af speelde hij reeds pastoor. —

Den 29n September 1831 deed hij zijne intrede als leerling der *Syntaxis* in het Klein Seminarie te Mechelen, dat korts na de omwenteling van 1830 was geopend geworden (1). Het volgende jaar, in de klas van *pocsis*,

(1) Wij kunnen niet nalaten hier het eigenaardig verhaal van Mgr Claessens over de gebeurtenissen van 1830 te Antwerpen mede te deelen :

« J'ouïs dire dans la rue qu'il y avait révolution à Bruxelles; mais qu'est-ce qu'une révolution? Et que voulait-on? C'était pour moi un mystère. Je l'ai mieux appris le mercredi 27 octobre : ce jour les patriotes belges entrèrent à Anvers, chantant la Brabançonne... Dans l'après-midi je courus avec des enfants de mon âge derrière les canons des vainqueurs, braillant à tue-tête comme le plus belliqueux et portant à la boutonnière de ma veste un ruban aux trois couleurs nationales. Arrivée devant l'Arsenal, situé rue du Couvent, l'armée belge fut accueillie par les fusils des Hollandais qui s'y trouvaient encore; elle riposta vaillamment par un coup de canon tiré sur la porte de l'Arsenal. Qu'est-il arrivé ensuite?

Je n'en sais rien. Je me trouvais quasi au milieu du feu, et voyant à terre le cadavre d'un révolutionnaire qui avait la cervelle percée d'une balle orangiste, je pris la poudre... d'escampette et me sauvai à toutes jambes à travers la rue des *Frères-prêcheurs* qui me parut longue comme une éternité. Quand je revins, haletant, à la maison, l'épouvantable bombardement avait commencé : le général Chassé, commandant de la citadelle, et Koopman, amiral de la flottille qui était en rade, foudroyaient à l'envi la cité, lançant force cartouches, boulets rouges et bombes. — Mon père était hors ville en cette heure, ou plutôt en ces heures d'angoisse; ma mère, ses quatre enfants et la servante se cachèrent au fond de la cave, attendant avec une indicible frayeur le dénouement de la tragédie. Nous y restâmes, le chapelet à la main, depuis trois heures de relevée jusqu'à minuit; et quand enfin il nous fut

had hij tot leeraar den heer Verhoustraeten die « hem het eerst de liefde voor de letterkunde inboezemde, hem Virgilius en Horatius, Xenophon en Homerus, Racine en Boileau deed liefhebben ». In de studiezaal smaakte hij ook, « ofschoon gestolen, Lamartine en Chateaubriand, wier schitterkleuren hem betooverden, wier welluidende taal hem vervoerde » (1). De *Rethorika* voltrok hij onder de leiding van M. (later Mgr) van Hemel, die hem Demosthenes en Cicero, den H. Joannes Chrysostomus en Bossuet, leerde kennen en waardeeren. Uit dankbaarheid schreef Mgr Claessens later eene levensschets van dezen hem zeer dierbaren leeraar, « die zoo wel den geest en het hart zijner leerlingen wist te vormen » en van wien hij getuigt, « dat hij nooit iemand gekend heeft, die in zoo hoogen graad de hoedanigheden vereenigde, welke passen bij het classiek onderwijs (2) ».

« De Rhetorika geëindigd hebbende, — zegt Mgr Claessens, — moest ik mijnen weg kiezen, of liever zien, tot welken staat de Voorzienigheid mij riep. De Superior des gestichts had voor de leerlingen der Rhetorika eene bijzondere toespraak gehouden over den roep. Geneesheer-worden kwam mij eerst in 't gedacht; doch dit was maar een vluchtig en onbepaald denkbeeld. Beschouwingen van verhevener aard deden de weegschaal tot het heiligdom overslaan, en na, zooals het paste, raad gevraagd te hebben bij eenen wijzen Ananias, nam ik een voorloopig besluit, dat later in de *Philosophie* bestendig werd. In de vacantie kondigde ik mijnen ouderen aan, dat ik verlangde, naar

donné d'en sortir, nous vîmes avec frayeur le firmament devenu semblable à un immense dôme de lumière. L'entrepôt St. Michel qui touchait à l'arsenal, et la plupart des édifices voisins de la citadelle, plusieurs autres maisons disséminées dans la ville étaient en feu, et les flammes projetaient au loin des lueurs sinistres. A l'aurore du lendemain, des milliers de femmes et d'enfants se précipitèrent hors des murs pour chercher un abri dans les villages d'alentour. »

(1) *Autobiographie inédite : A ma famille.*

(2) Ibid.

het voorbeeld van mijnen hemelschen patroon, *menschenvisscher* te worden en het priesterkleed te dragen als *Heer oom zaliger* » (1) (een moederlijke oom zijns vaders).

Ter gelegenheid van 't verhaal zijner *philosophie*, drukt Mgr Claessens het gevoelen uit, dat het programma dezer studiën veel te uitgebreid is, en dat men in twee jaren tijds over zoo vele verschillende stoffen slechts oppervlakkige begrippen verwerven kan. De studie der talen en der letteren behield echter voor hem ook toen de meeste aantrekkelijkheid. « Daar de sleutel van de bijzondere bibliotheek der leerlingen mij toevertrouwd was, zegt hij, koos ik mijne lievelingsschrijvers en verslond de boeken. Maar ongelukkiglijk volgde ik geenen regel in mijne lezingen. Ik las : *les Pensées* van Pascal en *l'Essai* van Lamennais, le *Discours sur l'histoire universelle* en *la Connaissance de Dieu et de soi-même* van Bossuet, *le Catéchisme philosophique* van Feller en *le Dictionnaire de théologie* van Bergier, *les Soirées* en *le Pape* van De Maistre, en andere werken van min ernstigen aard. Ik wandelde in eenen doolhof rond, zonder te denken aan eenen leiddraad om er voordeelig uit te geraken. Echter gevoel ik weinig berouw over deze zoo afwisselende lezingen. Men verkrijgt daardoor ten minste eenen schat van denkbeelden, welker herinnering later haar nut kan hebben. »

Bij die groote liefde tot de fraaie letteren en de wijsbegeerte, paarde de goede P. Claessens van toen af reeds eene diepe godsvrucht. In zijn handschrift somt hij eenige bijzondere genaden op, welke hij in 't Klein Seminarie mocht ontvangen. Onder deze stelt hij op de eerste plaats, dat hij van 't jaar 1832 (dus nog maar 15 jaar oud zijnde), tot de congregatie der H. Maagd werd geroepen, en doet daarbij welsprekend

(1) Deze alsook al de volgende aanhalingen zijn getrokken uit de *Autobiographie inédite : A ma famille.*

uitschijnen, wat al geestelijke voordeelen een jonge congreganist geniet; vooral, hoe de godsvrucht tot de reine Koningin der Engelen helpt om de zuiverheid, dit schoonste sieraad des jongelings, te bewaren.

Als tweede genade noemt hij de genegenheid en het vertrouwen zijner meesters, en als derde stipt hij aan, het geluk van goede gezellen gevonden te hebben, die hem krachtig ter zijde stonden, om het pad der deugd te blijven bewandelen.

Den 28n September van 't jaar 1836 trad P. Claessens in 't Groot Seminarie van Mechelen. « Met het geestelijk gewaad bekleed, zegt hij, begreep ik, dat ik het met eere moest dragen. Van de letterkunde afziende, legde ik mij onverdeeld toe op de gewijde wetenschappen, en trachtte ten minste de kennis der heiligen te beoefenen. »

Hoe gelukkig moet hij zich daar in die geestelijke kweekschool niet gevoeld hebben. « Er is misschien geen priester, gaat hij voort, die niet met voldoening aan zijn verblijf in 't Seminarie terugdenkt. Na eene min of meer lange afwezigheid ziet hij altoos met ontroering weder die muren, welke zijne levitische jeugd hebben beschermd; die cel van slechts eenige voeten in 't vierkant, welke hij heeft bewoond; de gehoorzaal, waar hij met godsdienstigen eerbied zijne leeraars aanhoorde; die kapel, waarin hij zoo wel heeft gebeden, zoo ernstig gemediteerd, zoo dikwijls het Brood der Engelen ontvangen. Als zoovele anderen gevoel ik op sommige oogenblikken deze reine indrukken zeer levendig, en met den geest terugkeerende tot den tijd, welken ik, als 't ware, evenals de jonge Samuël aan de deur des heiligdoms heb doorgebracht, zeg ik met eene zekere verlegenheid en droefenis tot mij zelven : O gelukkige en te rasch vervlogene jaren! o reine vreedzame dagen! o stille rustige uren, gij komt nooit meer weder! Vurigheid des gebeds, kalmte des levens, zoete gesprekken met broeders die dezelfde verlangens koesterden, edelmoedige ontwerpen des toekomstigen strijders der Kerk, waar zijt gij gebleven? Vergeef mij, mijn God, dat ik

deze kostbare gratiën niet beter beantwoord heb! » — Ziedaar de rechtzinnige uitdrukking zijner ootmoedigheid!

II.

In December van 1837 ontving P. Claessens de kleine orders, en in 1839 werd hij tot subdiaken en daarna tot diaken gewijd. Doch, na 't einde der drij jaren studie in 't Groot Seminarie nog te jong zijnde om tot het Priesterschap verheven te worden, werd hij door Z. H. den Cardinaal-Aartsbisschop ter Hoogeschool van Leuven gezonden, om er zijne studiën in de godsgeleerdheid voort te zetten. Daar ook had hij spoedig onder zijne studiemakkers nieuwe vrienden gewonnen, en genoot er de achting en genegenheid zijner leeraaren, onder welke hij bijzonder vermeldt den Rector-magnificus De Ram, en de professors Verhoeven, Beelen en Malou. Ondertusschen bereidde hij zich tot het Priesterschap, dat hij te Mechelen in de aartsbisschoppelijke kapel ontving op Belokenpaschenzondag van 't jaar 1840. Den 3n Mei, feest der Heilig-Kruisvinding, deed hij zijne eerste misse aan het hoogaltaar derzelfde kerk, waarin hij gedoopt was geworden en zijne eerste communie had gedaan (St. Pauluskerk te Antwerpen). Daarna keerde hij terug naar Leuven, waar hij, naast de studie der gewijde wetenschappen, zich ook toelegde op het Hebreeuwsch en de bijzondere leergangen van Grieksch en Latijn. In Meert 1842 ontving hij, na de vereischte proeven, het diplôma van ***bachelier in de Godsgeleerdheid.***

Toen verlangde hij naar eene geestelijke bediening. « Eene plaats van onderpastoor in een Vlaamsch dorp, zoo luidt zijne getuigenis, zou mij bevredigd hebben; want ik heb nooit veel trek gehad naar de steden. Zoo is mijne natuur : ik heb altoos de eenzaamheid verkozen boven het gewoel, de ruime buitenlucht boven de benauwdheid der stad, zelfs der godsdienstigste. — Ik meende dus weldra onderpastoor te worden. Maar ik had

gerekend zonder de welwillende vriendschap van M. den Kanunnik van Hemel, alsdan Superior van 't Klein Seminarie, die mij niet uit het oog verloren had, en van 't aartsbisdom verkreeg, dat ik als leeraar terugkwame tot het gesticht, waar ik het grootste deel mijner studiën had gedaan. » — Reeds in de maand April 1842 werd de bachelier P. Claessens te Mechelen professor *ad interim* benoemd der derde klas, en in September daaropvolgende leeraar van Rhetorika.

« Gedurende de zeven jaren, dat ik de klas der Rhetorika deed », verklaart hij, « heb ik dag en nacht moeten werken, om niet te zeer beneden mijne zware taak te blijven. De klassen telden gewoonlijk 35, 40, tot zelfs 45 leerlingen, en ik was met alle vakken gelast, uitgezonderd de wiskunst en de Fransche letterkunde...... Viermaal per week maakten de leerlingen een Latijnsch werk en twee maal een Vlaamsch of Fransch opstel. »

« Men ziet, — zoo gaat Mgr Claessens voort, na de leerstoffen der klas van Rhetorika opgesomd te hebben, — men ziet, dat het Latijn en Grieksch te dien tijde eene ruimere plaats bekleedden dan sedert de wet op 't Middelbaar Onderwijs. Van dan af hebben de wiskundige vakken de fraaie letteren der oudheid aanmerkelijk verdrongen, en ik heb mij nooit kunnen inbeelden, dat die hervorming eene wezentlijke verbetering was. De Kleine Seminariën en andere vrije onderwijsgestichten hebben ze aanveerd als eene noodzakelijkheid, onrechtstreeks door het gezag opgedrongen : men moest er zich aan onderwerpen, of de leerlingen blootstellen aan een onvermijdelijk mislukken in de examen voor de Hoogeschool. De strekking om de klassieke studiën in beroeps- of professionneel onderwijs te veranderen, het vervangen der *humaniteiten* ('t is te zeggen, de beoefening der letteren, die *menschen* vormen, die beschaven in den echten zin des woords) door de wiskunst en andere bijvakken, is onbetwistbaar een groot kwaad, een stap achteruit. »

Dit gevoelen staaft Mgr Claessens door aanhalin-

gen van bevoegde mannen, die bevestigen, dat de wiskunst alleen slechts één zielsvermogen ontwikkelt en dit dan nog maar onvolledig beoefent, erbij voegende, « dat die studie zich onder ons zoo zeer verbreidt ten nadeele van de diepte der gedachte en van de algemeene kracht der rede. » (1)

« De studie der oude talen, — vervolgt hij, — is altoos beschouwd geweest als het krachtigste middel ter verstandelijke opvoeding der jongelingschap; in handen eens christen leermeesters strekt zij tevens ter zedelijke vorming. De classieke studiën zijn allernuttigst, maar het nut ervan wordt niet aanstonds gevoeld. 't Is weinig te zeggen, dat zij den goeden smaak vormen en de gezonde letterkunde bewaren : zij geven het evenwicht der geestvermogens, de juistheid des oordeels, de verhevenheid des gevoels, de keurigheid der denkbeelden. Hun uitwerksel is traag, maar klimmend, en daardoor des te zekerder. De wetenschap, de ware grondige wetenschap zal altoos een gesloten boek blijven voor degenen, die *hunne studiën* niet gedaan hebben.

« Moge de geestelijkheid in hare Colleges de studie versterken der Latijnsche taal, welke is en altoos blijven zal de taal der Kerk, 't is te zeggen, de taal der *liturgie*, der *vulgaat*, der godsgeleerdheid en van 't kerkelijk recht! De priesters zullen, wel is waar, geene werken in 't Latijn moeten schrijven, tenzij een bijzondere toestand hen ertoe verplichte; maar 't is vooral in Latijnsche werken, dat zij de wetenschap van hunnen staat moeten putten. Daarenboven hebben zij dikwijls eenen brief in 't Latijn op te stellen, die naar hooger hand moet gaan. Betaamt het niet, dat zij eene zuivere, klare en eenigszins sierlijke taal bezigen? De Romeinsche Kerk geeft ons onder dit opzicht voorbeelden, welke wij moeten navolgen.

« Wat het Grieksch betreft, ik wenschte dat elk priester genoegzaam *hellenist* ware, om vlug weg den Griekschen tekst van 't Nieuw Testament te lezen,

(1) P. Gratry : *Introduction à la connaissance de Dieu.*

en dat een groot getal er zooveel van kende om eenen Griekschen Kerkvader te lezen en desnoods te kunnen raadplegen. De *bijbelsche* en *theologische* studiën zouden er oneindig bij winnen!

« Ik betreur, dat men de oefening in de Latijnsche versificatie schier uit de klassen verbannen heeft. De Latijnsche verzen, evenals de opstellen in Latijnsche proza : redevoeringen, verhalen, beschrijvingen, enz., zijn allernuttigste oefeningen voor taalkennis en zinwending, voor stijlvorming en verstandsontwikkeling. Verleden eeuw maakte men te veel hexameters en pentameters; hedendaags maakt men er te weinig, als men er nog wel maakt. Die weglating moet noodzakelijk ten nadeele der Latijnsche taalkennis strekken.

« Mij dunkt, dat men sedert eenigen tijd te veel uitgebreidheid geeft aan de studie der wereldlijke geschiedenis en misschien ook wel aan die der letterkunde. Ik wil in 't geheel de studie der oude en hedendaagsche gedenkschriften niet laken : ik gisp slechts de overdrijving in de klassen. Wat mij mishaagt is de zwaarte en 't getal der boeken welke de leerlingen in handen hebben, is de menigte bijzonderheden, het gebrek aan algemeen doorzicht : Romeinen, Grieken, Oostersche volken, Barbaren van Noord en Zuid, hedendaagsche volken, alles komt in 't geheugen en gaat er weder uit; weinig komt in 't verstand, schier niets draagt bij tot het algemeen *doel* der classieke studiën, hetwelk niet zoo zeer het *onderwijs* is als wel de *opvoeding*. — Slechts de geschiedenis van België verdient vollediger en meer beredeneerd aangeleerd te worden. Wat de geschiedenis van den Godsdienst betreft, volgens mijn gevoelen zou zij in elke klas, van de zesde tot de *Rhetorika* inbegrepen, op 't programma moeten voorkomen; zonder twijfel moet zij in de *Philosophie* den voorkeur hebben boven de geschiedenis der wijsbegeerte, welke toch niets anders is dan de openbaring der droevige menschelijke dwalingen. De gewijde en de kerkelijke geschiedenis verdienen stellig veel meer onze achting.....

« Dat men in de Colleges de studie bevordere der levende talen, vooral der twee die meest in België gesproken worden, verdient allen lof. Onnoodig hier over 't hooge belang dezer studie uit te weiden. — En als de verstandelijke vermogens het toelaten, is het zeer goed er de studie eener vreemde taal (Engelsch, Duitsch of Italiaansch) bij te voegen. Heden meer dan ooit hebben de vreemde talen een algemeen erkend nut. Doch ik voeg erbij, dat de professors der Kleine Seminariën en der Colleges volkomen gelijk hebben, die studie niet verplichtend te maken, maar slechts naar keuze voor eenige uitmuntende leerlingen. De vreemde talen zijn toch maar bijvakken, en het noodzakelijke moet er niet voor opgeofferd worden.

« Nog eene bemerking : De overweldiging, de inpalming van eens anders grondgebied (zoo eigen aan de XIXe eeuw) is doorgedrongen tot in het onderwijs. De lagere school maakt zich meester van de vakken der middelbare school ; deze bemoeit zich met zaken die tot het college behooren ; het college op zijne beurt wordt min of meèr beroeps- of nijverheidsschool, en het onderricht der nijverheidsschool stijgt tot de hoogte der academische lessen. De kleine scholier wordt behandeld als een collegestudent, en deze als een student der hoogeschool. Onfeilbaar middel om een legioen oppervlakkige geesten en nietswaarden te maken ! De natuur heeft graden en klimt langzaam op ; de zoogezegde vooruitgang heeft er geene, hij vordert met sprongen en wordt belachelijk ». (1)

1887. FRANS WILLEMS.

(1) Mgr Claessens, in zijne *autobiographie,* voegt hierbij : « Ik heb misschien ongelijk dit alles te schrijven, dewijl deze bladzijden slechts voor mijne dierbare familie bestemd zijn. Maar ik heb er onbewimpeld mijn gedacht willen over zeggen, of liever, deze bemerkingen zijn als onwillens uit mijne pen gevloeid.» Wij hebben gemeend deze gevoelens van eenen man, zoo wel bevoegd en van zooveel ondervinding, niet te mogen verdoken laten.

DE ZON.

WAT is de zon? Voor eenen toeschouwer die zich op de minst afgelegene ster zou bevinden, is zij een nietig puntje, een dier tallooze kleine sterretjes die het geheele uitspansel overdekken. Wellicht zou zij niet eens zonder verrekijker te bespeuren zijn. Maar verplaatsen wij ons van dit verwijderd standpunt op onzen aardbol, dan groeit dat blinkende stipje allengskens, dan wordt zijne gele tint helder en klaar, zijne stralen schieten licht en warm door de ruimte, en brengen leven en kracht in alles wat zij bereiken. Alle andere hemellichten wijken als zij aan de oosterkim opdaagt, en de mensch verbaasd over zooveel pracht, overtuigd dat zij de bron is van alle leven, ziet in haar het treffendste beeld der Godheid, zoo hij in zijne onwetendheid haar niet als god aanbidt. En waarlijk, werp eenen blik op de noorderstreken die elk jaar gedurende lange maanden van haren weldadigen invloed verstoken blijven : alles is er koud, machteloos en dood.

Toen de mensch voor de eerste maal de zon aan den westerhemel zag ondergaan, en de koude duisternis de aarde bedekken, toen hij zich angstig afvraagde of die schitterende fakkel nog ooit aan zijne oogen zou verschijnen, moest hij diep gevoelen dat door haar alleen het leven op onzen aardbodem mogelijk was. Maar wat voor den ongeletterden of oppervlakkigen toeschouwer een gevoelen bleef, heeft onze eeuw met al de nauwkeurigheid der wiskunde bewezen.

Zoohaast men klaar had ingezien dat alle krachten der natuur in een innig verband staan, en dat welkdanige arbeid ook door een andere wordt voortgebracht of in een andere herschapen, was het den geleerden niet moeilijk meer al de krachten, hier op aarde werkzaam, tot hunnen oorsprong de zon te herleiden. De macht van eenen waterval, de ontzettende spanning van den stoom, ja, de spierkracht zelve der dieren werden slechts uitingen, of zoo men wil, vervormingen van het onbegrijpelijk groote arbeidsvermogen dat in de zon opgehoopt ligt.

Die gedachte is thans aan ieder zoo gemeenzaam dat het bijna onnoodig is er de aandacht nog op in te roepen : ik wilde ze nochtans terloops door een kort voorbeeld in een meer helder daglicht stellen.

Een uurwerk loopt; het is de ontspanning eener veer, de daling van een gewicht die het aan den gang houdt; doch, er is een arbeid noodig geweest om die veder te spannen, om dit gewicht op te winden, en de gang van het uurwerk is niets anders dan de langzame verbruiking van het vermogen dat de spieren mijner hand in de veer hebben neergelegd.

Waarom geraakt de waterval die het raderwerk van eenen molen voortdrijft nooit uitgeput? Heel eenvoudig : de waterval vormt eene rivier, die zich weldra in de zee gaat ontlasten. Gedurende haren loop, maar voornamelijk in den oceaan doet de warmte der zon het water verdampen en in de hoogte stijgen; wolken worden gevormd, de koude der hoogere luchtstreken doet ze tot regen stollen of als sneeuw om den top van het gebergte kleven, totdat de warmere zonnestralen die sneeuw komen smelten, om aan den waterval zijne vorige krachten terug te schenken. Het is de zon die, hoe onrechtstreeks ook, den waterval en dus de raderen van den molen in beweging brengt, even als mijne hand het uurwerk doet loopen.

Is het dan te verwonderen dat de sterrenkundigen, zoodra zij van de gewichtigheid der zonne in den loop

der natuurverschijnselen overtuigd waren, al hunne pogingen aanwendden om eene zoo volmaakt mogelijke kennis te verkrijgen van het hemellichaam dat voor ons het middelpunt en als het ware de oorsprong is van kracht en leven? Gedurende de veertig laatste jaren heeft de studie der zon de grootste vernuften steeds bezig gehouden. Groote sterrenwachten die de beschouwing der zon uitsluitend voor doel hadden werden overal opgetrokken, en alle natuurwetenschappen hebben het hunne bijgebracht om, zoo mogelijk, het belangwekkende vraagstuk der zonsgesteltenis op te lossen. De wonderbaarste ontdekkingen zijn dan ook het loon geweest van dien lofwaardigen ijver.

Vele punten blijven, wij moeten het bekennen, nog immer duister en twijfelachtig; maar die onvolmaaktheid is vooral hier aan te wijten, dat de tijdruimte waarover de ernstige waarnemingen zich uitstrekken, betrekkelijk zeer kort is; evenwel de weg dien men is ingeslagen heeft reeds tot de kennis van zooveel bijzonderheden geleid, dat er niet meer te twijfelen valt of het erkende geduld der sterrenkundigen zal hen onfeilbaar voeren tot het voorgestelde doel.

De meeste dezer ontdekkingen liggen vooralsnog in wetenschappelijke tijdschriften verspreid, ofwel worden uiteengezet in werken die zich althans grootendeels buiten het bereik van den gewonen lezer bevinden. Verscheidene zoogenaamde « populaire » werkjes heb ik doorbladerd, maar in bijna alle worden, onder voorwendsel misschien van eenvoudigheid, de gevolgtrekkingen der geleerden op zoodanige wijze voorgedragen, dat ze waarlijk niet meer te herkennen zijn. Mij scheen het dus niet geheel nutteloos in eenige bladzijden die belangrijke studiën aan de lezers van het *Belfort* voor te stellen. Het spreekt van zelve dat ik alle zuivere wiskunde zal ter zijde laten, alsmede de bijzonderheden der opzoekingen, die trouwens een gansch boekdeel zouden vergen, en weinig aantrekkelijkeid hebben voor iemand die zich van de sterrenkunde geen bepaald leer-

vak maakt. Voor sterrenkundigen van beroep is dus dit werkje niet geschreven; alleen voor die lezers welken het niet onverschillig is te weten wat er rond en boven hen omgaat.

Alvorens het wezen der zon in zich zelve te beschouwen, wil ik eenige woorden zeggen van haren afstand en hare grootte.

De afstandsbepaling der zon tot de aarde is wel een der belangrijkste, doch tevens wellicht het moeilijkste der astronomische vraagstukken. Belangrijk is het, omdat die lengte de maat is waarmede alle andere hemelafstanden gemeten worden. Van de onderlinge verwijdering der wereldbollen hangt de bepaling af hunner grootte en zwaarte, alsook de snelheid waarmede zij zich door de ruimte bewegen, en van dit alles de kennis der plaats welke eene ster op een gegeven tijdstip zal innemen, of die waar zij zich in het verleden bevond. — En men merke wel op, dat de kleinste feil in die meting de gewichtigste gevolgen nasleept. Wilt gij een bewijs? Verbeeld u eenen toeschouwer die in de zon staat; — van verre bemerkt hij onze aarde, een klein sterretje voorwaar. Van uit zijn oog trekt hij twee lijnen naar de uiteinden van den halven doormeter; die lijnen maken eenen hoek, welken de sterrenkundigen zonneparallaxis noemen. Die hoek bevat iets meer of minder dan 8,8 graadseconden; maar in dat iets meer of minder ligt nu juist de knoop, en om dat kleine iets te bepalen ondernemen de beroemdste sterrenkundigen lange en moeilijke reizen, verblijven zij soms maanden achtereen op een verafgelegen eilandje te midden van den Oceaan. Hoeveel kan dat iets meer of minder dan wel bedragen? Een oogenblikje aandacht, als ik u bidden mag.

Stel op 240 meters afstands een lijntje zoo groot als de doormeter van een haar; trek van uw standpunt twee lijnen naar de uiteinden van dit stipje; die

twee lijnen begrijpen ook eenen zeer, zeer kleinen hoek. Welnu, de onzekerheid in de zonneparallaxis is niet grooter dan die uiterst kleine hoek, voor het bloote oog onzichtbaar, en nochtans dit verschil laat in de kennis van de ware verwijdering der zon eene onbepaaldheid van ongeveer een millioen kilometers over.

Wanneer een landmeter den afstand van een onbereikbaar punt moet berekenen, acht hij zich al zeer ongelukkig, indien hij niet over eene basis of grondlijn kan beschikken ten minste zoo groot als een tiende van den te meten afstand. De doormeter nu der aarde, is nauwelijks het elf duizendste gedeelte van den afstand der zon.

De sterrenkundige die de zonneparallaxis te bepalen heeft, is dus als een landmeter die, met eene beschikbare grondlijn van anderhalven meter lengte, de verwijdering moet berekenen van een voorwerp dat ten minste zestien kilometers verre van hem gelegen is. Dat mannen van het vak oordeelen.

Hoe groot is dan de afstand der zon? Gemiddeld acht en dertig millioen mijlen van vier kilometers. Heel licht kunnen wij dit getal neerschrijven; doch het is niet genoeg getallen op te geven; wij moeten de grootheden die zij beduiden ons voor oogen trachten te stellen. — Dit is niet altoos gemakkelijk, want die lange aaneenschakeling van cijfers maakt op onzen geest eenen zeer onduidelijken indruk. Onze verbeelding is onmachtig tegenover de verbazende ruimte welke tusschen de hemellichamen heerscht; maar dan nemen wij onzen toevlucht tot eene andere maat, b. v. een tijdsverloop, om de voorgestelde lengte eenigszins tastbaar te maken.

Veronderstellen wij eenen ijzeren weg van de aarde tot de zon. De beste sneltreinen doorloopen zoo wat 64 kilometers per uur; laten wij dan op dit ingebeelde spoor eenen sneltrein tien uren daags aan den gang, dan zal hij, in 1888 vertrokken, rond het jaar 2530 op de zon aankomen. Een pleizierreisje, zooals ge ziet.

Een Amerikaan heeft zich vóor eenige jaren van een echt amerikaansch voorbeeld bediend. Bij die lieden is alles groot; welnu, zegt M. Mendenhall, stellen wij ons een kind voor met eenen arm zoo lang dat hij van de aarde tot de zon kan reiken. Vermits, volgens proefnemingen van M. Helmholtz, het gevoel onze zenuwen met eene snelheid van ongeveer 33 meters in de seconde doorloopt, zou dat reuzenkind ongestraft de zon kunnen aanraken, daar het slechts honderd vijftig jaar nadien zou gevoelen dat het zijne vingers verbrandt.

Die afstand is niet onveranderlijk, en de vorm der baan die de aarde doorloopt is oorzaak; dat wij omtrent 1 januari 4.900.000 kilometers dichter bij de zon zijn dan rond midden juni. Waarom is het dan op het einde van december kouder dan in de maand juni? Daar bestaan vele redenen voor, waarvan de twee voornaamste zijn dat des winters de stralen veel schuinscher op de aarde vallen, en daarenboven de dagen veel korter zijn. — Houd de hand bij het vuur zoodanig dat de warmtestralen er loodrecht op neerkomen; keer ze daarna zoo dat zij diezelfde stralen in eene schuinsche richting ontvangt, en gij zult proefondervindelijk bewezen hebben dat in het eerste geval het vuur veel warmer schijnt dan in het tweede, dat is, dat er in het eerste geval meer hitte aan uwe hand wordt medegedeeld dan in het tweede. — Voeg daarbij dat gedurende den zomer de aarde in de lange dagen meer warmte opzamelt dan zij er in de korte nachten kan uitstralen, en in den winter de kleine hoeveelheid die zij dagelijks ontvangt, ruimschoots des nachts wordt verloren.

Zoohaast men de ruimte kende die tusschen ons en de zon gelegen is, was het zeer gemakkelijk de grootte dezer laatste te berekenen. Zoo min als den afstand kunnen wij ons den omvang der zon voorstellen, en worden dus nogmaals genoodzaakt vergelijkingen te

gebruiken. Iemand die op tachtig dagen rond de aarde reist, zou niet minder dan vier en twintig jaren noodig hebben om een toertje rond de zon af te leggen. — Plaatsen wij de aarde met hare maan in het middelpunt der zon, dan zal onze wachter zich slechts op de helft van den weg bevinden die ons van de buitenoppervlakte der zon zou scheiden, en toch is de maan meer dan negentig duizend mijlen van ons verwijderd.

En de kubieke inhoud? Ik zal alleen zeggen dat, ware onze zon hol, zij 1.300.000 bollen als onze planeet zou kunnen omsluiten. Kunt gij u den inhoud van eenen kubieken kilometer voorstellen? Gij antwoordt alras, ja zeker! Een oogenblikje geduld. Ik neem, let wel op, tien duizend arbeiders, die allen onverpoosd 360 dagen in het jaar werken (verschooning, godsdienstige lezer, het zijn maar ingebeelde werklieden) en dagelijks elk twee duizend baksteenen van een kubieken decimeter op elkaar stapelen; op hoeveel jaar, denkt gij, zouden zij eenen kubieken kilometer gevuld hebben? Eene eenvoudige berekening zal u toonen dat zij niet minder dan honderd negen en dertig jaar aan dit werk zouden besteden. En zeggen dat de zon millioenen en nogmaals millioenen kubieke kilometers inhoud heeft! Verlangt gij het juiste getal te kennen : 1.390.050 millioen maal een millioen kubieke kilometers.

Laat ik u nog een voorbeeld geven. Arago verhaalt in het vierde boekdeel zijner « Astronomie populaire » het volgende : Een professor van Angers wilde aan zijne leerlingen de verhouding tusschen de massa der zon en die der aarde voorstellen. Hij had het geduld de graankorrels te tellen die een liter kan bevatten : hij telde er tienduizend. Nu nam hij honderd dertig liters graan, schudde ze op eenen hoop, en een enkel graantje daarnevens leggende sprak hij : « Ziehier de aarde, en ziedaar de zon. »

Ik zal mij de moeite sparen u het gewicht van die vervaarlijke massa aan te duiden, want het is, geloof ik, heelemaal onnoodig. Schrijf het cijfer twee

en dan dertig nullen daarachter, en gij zult het getal kilogrammen hebben dat het gewicht van de zon uitdrukt. Hier kan zelfs eene vergelijking ons niet meer baten.

De aantrekkingskracht der zon, op de omliggende voorwerpen, moet dan ontzettend groot wezen; want volgens Newton, trekken de lichamen elkander aan in rechte reden tot hunne massa; d. i. verdubbelt de massa eens lichaams, dan verdubbelt ook zijne aantrekkingskracht.

Om eenen steen van den grond op te lichten moet ik eene zekere kracht gebruiken, ten minste zoo groot als die waarmede de aarde den steen aantrekt en die wij zwaartekracht noemen. Waarom vermoeit het gaan? Omdat ik bij elken stap de aantrekking der aarde op mijn lichaam moet overwinnen. Groeide deze zwaarte aan, dan zou alle beweging onmogelijk worden. Nu kunnen wij ons afvragen wat er gebeuren zou, indien onze aarde zoo groot was als de zon? Alle voorwerpen zouden acht en twintig maal zwaarder worden; een man van zeventig kilo, zou er dus bijna twee duizend wegen, en versterkten tegelijkertijd onze spieren niet, wij zouden daar onbewegelijk aan den grond als vastgenageld neer liggen.

Op verre afstanden doet zich die werking nog gevoelen, en de aarde, niettegenstaande hare groote verwijdering wordt door de zon aangetrokken; wat meer is, sterren die millioenen maal verder van de zon gelegen zijn dan onze aarde, ontsnappen nog aan haren invloed niet.

Om eenen steen te beletten op den grond neer te vallen, moet ik hem b. v. met eene koord aan een vast voorwerp ophangen : is de spanning der koord ten minste zoo groot als de zwaartekracht, dan blijft mijn steen onbewegelijk; is de koord niet sterk genoeg dan valt de steen. — Stellen wij nu dat de zon de

aarde zij, en deze de steen. Om dien kolossalen steen in evenwicht te houden, zouden wij hem op de volgende wijze behooren vast te maken : wij nemen nu geene gewone vlaskoord meer, maar stevige stalen draden zoo dik bij voorbeeld als telegraafdraden. Hun aantal zou het geheele aan de zon tegengestelde halfrond bedekken, en veel dichter bij elkaar staan dan de grashalmen op eene weide, nl. meer dan drie honderd op een vlak zoo groot als het formaat van dit tijdschrift. Welk een ontzaggelijk vermogen !

Maar ik bespeur nergens die draden, en toch vallen wij niet op de zon, want dan waren twee maanden voldoende om dit reisje af te leggen? Ziehier in eenige woorden de oplossing van dit raadsel. Laat eenen steen los, en hij valt loodrecht naar beneden. Maar deel hem eene horizontale snelheid mede; niettegenstaande de aantrekking der aarde dezelfde is gebleven en voortdurend werkt, valt hij niet meer loodrecht, doch komt eerst op zekeren afstand van zijn vertrekpunt neder. Die afstand is des te grooter naarmate de voortgebrachte snelheid toeneemt; ja, dat is zoo waar dat, ging die snelheid zekere grens te boven, de aantrekking werde overwonnen, en de steen bleve rond de aarde wentelen, indien wel te verstaan zijne vaart noch door den wederstand der lucht, noch door het ontmoeten van eenig ander voorwerp werd belemmerd. Door uw werpen deelt gij aan uwen steen eene kracht mede welke in eene andere richting werkt als de zwaarte, en dus deze laatste geheel kan overwinnen.

Een ander voorbeeld zal ons gezegde nog klaarder maken. Leg een steen in eenen slinger, en trek hem naar u toe, hij zal zonder moeite de richting volgen die gij hem geeft. Draait gij nu den slinger snel rond, dan ontwikkelt gij in uwen steen eene kracht die aanhoudend werkt om hem van uwe hand te verwijderen : gij voelt ze, want om den slinger te houden moet uwe hand tegenwerken. Welnu, door dit tegenwerken trekt gij den steen naar u toe, en toch valt hij u niet

op de hand, maar tracht in eene andere richting te ontvlieden. Het evenwicht tusschen die twee krachten doet uwen steen eenen kring rond uwe hand beschrijven. Met de aarde gebeurt nu hetzelfde. Zij spoedt met eene snelheid van dertig kilometers in de seconde voort; maar de zon is de reusachtige hand die door hare aantrekking de aarde noodzaakt eenen kring rondom haar te beschrijven; de stalen draden waarvan zooeven sprake was verbeelden de koord van dien nieuwsoortigen slinger. Verloor de aarde hare snelheid, dan viel zij ongetwijfeld op de zon; verloor deze hare aantrekkingskracht, dan ontsnapte de aarde uit hare tegenwoordige baan, en ontvlood voor immer de bron die hier het leven mogelijk maakt. Het zijn dus die twee krachten die de aarde in bedwang houden : van den eenen kant de aantrekking der zon, van den anderen de middelpuntvliedende kracht die door de snelheid der aarde wordt ontwikkeld. Deze snelheid is zoo groot dat, kwamen twee planeten tegen elkander aan te botsen, de slag verschrikkelijk zou wezen. Beide zouden in stof vliegen, of liever, de hitte door dien schok veroorzaakt zou ze met aarde, steenen, planten, dieren, niet in stof maar in gloeiend gas, in eenen nevel doen overgaan.

Men merke op, dat het eene en dezelfde kracht is die eenen steen op de aarde doet vallen, en de hemellichamen noodzaakt hunne onmetelijke kringen te beschrijven. Deze waarheid, de grondslag van bijna al onze astronomische kennissen en berekeningen, werd voor de eerste maal bewezen door den grooten Newton.

Op zekeren dag, — men zegt toen hij eenen appel van eenen boom zag vallen —, vroeg hij zich af waarom de maan ook niet op de aarde nederdaalde. Newton kende de snelheid van onzen wachter, en kon dus de kracht berekenen die noodig is om hem in zijne loopbaan te weerhouden. Hij slaagde erin eene wiskundige uitdrukking van dit vermogen te vinden, maar ongelukkiglijk verschilde zij een weinig van die welke

hij voor eenen steen had opgezet. Teleurgesteld legde hij zijn vraagstuk op zijde, doch verloor het niet uit het oog; dat was zoo zijne gewoonte.

Eens vroeg hem een zijner vrienden hoe hij het aan boord legde om zooveel belangrijke en tevens eenvoudige waarheden te bewijzen : de groote man antwoordde : Met er altijd op te peinzen.

Zestien jaar later woonde hij de zitting bij der « *Royal Society* » van Londen, toen de nieuwe aardmeting van Picard besproken werd. Die geleerde had bewezen dat de steeds aangenomen lengte van den aardstraal fout was. Een licht is voor Newton opgegaan! Terstond na de vergadering zet hij zich aan den arbeid om zijn vraagstuk op nieuw te behandelen. Naarmate hij vordert, bemerkt hij dat het nieuw getal beter voldoet dan het eerste, en weldra twijfelt hij niet meer of zijn vermoeden zal bewaarheid worden. Die gedachte ontroert hem zoo hevig dat hij zijne berekening moet staken, en aan een zijner vrienden overlaten de laatste hand aan zijn werk te leggen. Het groote werk was voltooid, en Newton schreef dan deze natuurwet neder, eenvoudig als de natuur zelve, en grootsch als het heelal dat zij beheerscht : « Ik heb bewezen, zegt hij, dat in de natuur alles gebeurt alsof de lichamen elkander aantrekken in rechtstreeksche reden hunner massa, en in omgekeerde reden van het vierkant hunner onderlinge verwijdering. »

Die dag was de geboortedag der tegenwoordige sterrenkunde.

A. DE CEUSTER S. J.

Leuven. (*Wordt vervolgd.*)

KEIZER KAREL

EN HET

RIJK DER NEDERLANDEN,

DOOR JULIUS DE GEYTER.

I.

IK wenschte wel — voor dit maal — bij den heer De Geyter en diens letteroefende omgeving als *homo gratiosus* aangeschreven te staan. Zoo zou deze beoordeeling zonder argwaan onthaald worden en gehoor krijgen. Nu, integendeel, kan zij *a priori* met den afschuw der diepste minachting van der hand worden gewezen; en na enkele geduchte slagen, den dichter op den rug gevallen, loopt onze bemoeiing met zijn gewrocht groot gevaar, zich, als een uiterste smaad op den leeuw, met een woord naar de fabel benoemd te zien.

Och ja! Nolet de Brauwere van Steeland kan gelijk hebben waar hij beweert dat de richting der recensie door « Hoeksch- en Kabeljauwschheid » wordt bepaald. Wie twijfelt aan de macht van het vooroordeel? Men staat als partij-man bekend; men geeft aan zijne godsdienstige en staatkundige strekkingen door een omvangrijk werk eene opzienbarende uiting; geestverwanten en geloofsgenooten, in die onstuimige geestdrift die geen vertoef duldt, gaan dapper aan 't prophetizeeren, en bestemmen den « gevierden man » rang en orde-nummer

in de wereld-galerij der genieën. Verstout zich iemand, tegen de overmaat van lof en hulde in beroep te gaan, dien worden, zonder omweg, alle averechtsche gevoelens en onwaardige bedoelingen toegeschreven en verweten; en meer — alle bevoegdheid wordt ontkend. ***Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis.*** Het bijhoorige van ambt en kleed kan voldoende zijn om van de Jury te worden uitgesloten. Geen stemgerechtigden erkent men in de achterbuurt van die ouderwetsche « wijk » eener verlaten lettergemeente! Maar zoo gaat ook alle benuttiging te loor van « fas et ab hoste doceri. » De Erasmus van « Keizer Karel » zal met onze Latijnsche citaten nog wel vrede hebben... En daar wij in het algemeen spreken, zal men ook niet, om die aanhaling, ons van laatdunkendheid beschuldigen, alsof wij ons zouden vermeten, zelfs in vijandige school op leermeesterschap aanspraak te maken.

Wij beproeven verders geen de minste moeilijkheid, onpartijdig te spreken over letterkundige feiten en werken. Wel moge Max Rooses eenigszins een woord van hooger gezag « incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est » (1) in twijfel trekken, waar hij, over de mogelijkheid diesaangaande, schrijft : « dat de draden, welke tusschen iemands politiek of godsdienstig gevoel in zijn letterkundigen smaak loopen, zoo diep liggen in het gemoed en zoo fijn en teeder zijn, dat men ze niet bemerkt, zelfs wanneer men er door geleid wordt, en dat men onafhankelijk denkt te zijn, wanneer men er aan gehoorzaamt; » wij blijven in de overtuiging verkeeren — en dat moet toch ook elke schrijver van « schetsenboeken » — dat de kunstrechter zich boven alle aanzien van persoonlijke toestanden verheffen moet en kan : gezonde kritiek is toepassing van vaste regelen.

Maar, met al dat, zal onze letterwereld zich toch niet bekeeren tot het woord van Thomas a Kempis : « Zoek niet na, wie dat heeft gezegd, maar neem in

(1) Tac. *Hist.* L. I. C. I.

aandacht wat gezegd wordt. — Non quæras quis hoc dixerit; sed, quid dicatur, attende. »

Het gelde als waarborg van rechtzinnigheid en goeden wil, dat wij eene breedvoerige studie leveren en, ons de fraaie modellen van 1° eene gunstige recensie en 2° eene ongunstige recensie, door den ouden heer Smits ten gerieve van zijn oudsten zoon geschreven, niet hebben ten nutte gemaakt.

II.

Naar wij vernemen, zal er binnen kort eene goedkoope uitgave van den « Keizer Karel » bezorgd worden.

Intusschen heeft de Keizer met vorstelijke pracht zijne intrede in de letterwereld gedaan. Een heerlijk boek, door typographische uitvoering de dichterlijke « onderneming » waardig!

Vóór het titelblad binnen, staat een portret van den dichter, met fac-simile van het handteeken; een goed gelijkend portret, voor zooveel wij ons het model nog herinneren uit eigen zien, bij eene vergadering, jaren geleden, van de Zuid-Nederlandsche Maatschappij van Taalkunde, te Mechelen; kleur en spraak erbij — 't zou leven.

Eene opdracht en een voorzang (drie bladzijden) gaan den tekst van het poëma voor, dat wordt opgedragen « met erkentenis en *geluk* » (?) aan het studentengenootschap der Hoogeschool « 't zal wel gaan ». « Met geluk »...? Kan, in zuiver Nederlandsch, *geluk*, een gevoel des harten, beteekenen? Neen! dat is — misschien — Fransch. (1)

De versjes der opdracht kunnen er door, maar zouden in hunne woordschikking klaarder dienen te zijn. Menige lezer zal haperen, zal moeten herlezen, eer de zin hem duidelijk wordt :

(1) Zie het Groot Woordenboek. (De Vries, enz.) Alleen in de uitdrukking « het geluk hebben » komt het woord *geluk*, in verzwakte beteekenis, den zin van *genoegen* nabij.

Als ik voor u mijn hart had uitgezongen,
Weerklonk nog lang een echo van uw tong(en).

In proza zou men schrijven : weerklonk *de* echo ervan nog lang van uwe tong. Maar *van-van* en *onk-ang-ong* zouden tot eene andere wending noodzaken.

Laat immer dan maar 't zeltde lied weerschallen :
Het wordt eens waar, het droombeeld van ons allen,
Klinkt uit uw zielen 't heilig lied(je) voort!

Versta : zoo uit uw zielen 't heilig lied voortklinkt, dan wordt het droombeeld van ons allen eens waarheid!

In den ouden tijd lieten wij ons gezeggen dat duidelijkheid en vloeiendheid hoofdvereischten van den stijl zijn.

Oorspronkelijkheid ontbreekt allerminst aan den voorzang. De *Vates* treedt op, begeesterd, met een geheimzinnig woord, verrassend als orakeltoon. In vier opeenvolgende strophen verneemt men de taal van een sneeuwklokje, eene roos, eene granietrots, een diamant, die, elk met eigen lot en waarde zeer ingenomen, hun eigenen roem blootleggen.

En zie, in plaats van enkel te monologeeren, vallen zij in samenspraak, daar de granietrots de ijdelheid der roos niet onbestraft wil laten en, (bespottelijk voor dat ernstig onberoerd graniet), zich boos maakt en de arme bloem beschaamt met dezen verachtenden uitroep : « Wat eigenwaan! Bloemen die enkele dagen duren en zich beroemen! »

Maar op zijne beurt kastijdt nu de diamant den wreveligen hoogmoed van de rots en stelt zich onder tweevoudig opzicht — van doorworsteld lijden en van veroverden glans — in vergelijking met haar. Bij dat nijdig bekommerd zijn met elkander, verliezen de sprekers hun deftigheid. Zeker ware hunne taal edeler indien de regelen wegvielen waar zij een andermans hoedanigheden « kleineeren ». De lezer zou het inzicht en de beteekenis even goed begrepen hebben — begrepen

hebben dat hij de vier sprekers onder malkaâr vergelijken moet. Want de verdere beteekenis, de zin van het geheele is niet zoo gemakkelijk om vatten. Wel wordt deze door den dichter zelf verklaard als volgt :

Zing op nu, zanger! en zoo gij schept,
Schep weinig, doch met gloed...

(Gelijk de diamant?)

Maar zou alles dus neerkomen op een voorschrift dat Boileau, op wat min Sibillynsche wijze, zonder schrik van het natuurlijke en eenvoudige, neerschreef?

De gezochtheid van uitdrukking brengt tot heel vreemde dingen! Aan scheppende kracht den raad geven, *weinig te scheppen?* Is dat niet ten minste zeer gewaagd voor zin en uitdrukking?

III.

En nu, ter zake.

De titel drukt nauwkeurig de grondgedachte des dichters uit. Over de juistheid dier gedachte en over het behandelen van het gekozen onderwerp spreken wij verder. De heer De Geyter heeft een poëma *gewild* dat dezen titel mocht voeren. Blijft de titel juist bij hetgeen hij *metter daad* heeft geleverd? Dat is eene andere zaak .. Wat zich nu de dichter voor den geest stelt, is het volgende : door het volk zelf was een « Rijk der Nederlanden » ontworpen; dit ontwerp dus bestond vóór en buiten Keizer Karel, een volks-ideaal dat slechts, om werkelijkheid te zullen worden, op zijn' messias wachtte. Het kind der groote hope wordt geboren.

Aspice venturo lætantur ut onmia sæclo.

Ellendig bedrogen hoop! Keizer Karel sticht het Rijk der Nederlanden niet, en, erger nog, hij verdelgt het in hoop en gedachte voor eeuwen lang.

Het rijk der Nederlanden, man,
Och spreken wij niet daar meer van.

Eene bemerking : de lezer meene niet dat wij zelve, op schimpen belust, dit koppel rijmen aanéén flansen. Het zijn sneeuwklokjes of... diamantjes door den epischen zanger in persoon geschapen. « Schep weinig, doch met gloed... »

« Heden echter, (besluit het gedicht), rijst de hoop weer uit heur graf; » waarbij tot het « broedervolk der Nederlanden » wordt geroepen :

« Sticht nog het rijk van uwen Stam ! »

Dus, in hoofdbedoeling, een *anti-Belgisch* werk! Wij stellen vast; wij beoordeelen niet. De « Keizer Karel » is dan ook niet aan den Koning der Belgen opgedragen. Middelerwijl, dit slotvers maakt het geheimzinnig half-vers der opdracht duidelijk : « het droombeeld van ons allen » dat de Gentsche studenten worden uitgenoodigd tot waarheid voort te helpen... al zingend. 'T zal wel gaan.

Wij beproeven, zoo getrouw mogelijk, den inhoud der XII zangen meê te deelen :

Eerste zang · « 't is nacht. » Dien nacht zal in 't Gravensteen een vorstelijk kind geboren worden. De klokkeluiders die op het Belfort gereed staan; de mannen, beneden in 't Steen, die « met vlag en schot » de geboorte zullen melden; de edelen, in de Gothische zaal, allen, met uiterste bezorgdheid, wachten. « Zal het een zoon zijn? » 'T is de groote vraag : « Is 't een zoon, zeggen de mannen van 't Belfort, 't zal een Vlaming zijn van Gent. » « Ware 't een jongen, » praat de Vaandrig in 't Steen, 't was mijn fortuin. — « Zoo God den Hertog een zoontje schenkt » spreekt een Bisschop, van het Huis der Croï 's, tot de Heeren in de Zaal, « het wordt Koning van menig land.

En zulk fortuin, wie deelen 't meê? »

Zijn antwoord laat zich samentrekken tot éénen naam : de Croï's.

« Gent verlangt een graaf naar zijne grillen; maar

Gij, duc de Chièvres, zijt de man
Die 't volk voldoen en 't foppen kan ;
Gij moet dat kind aan u zóó binden, » enz.

« Doch schielijk wordt een deur ontsloten
En roept een hoveling tot de grooten :
Het is een zoon ! » . . . .
. . . .
« En Roeland zendt zijn zwaar gebrom
. . . Vlaanderen om.

En t' elker stad van Nederland (1)
Vliegt een ruiter ten gezant. (2)
. . . .
En als de ruiter keert naar Gent
Is 't niet alléén meer dat hij rent : (3)
Gansch een stoet uit elke stede
Rijdt ten doop en feeste mede ;
Want, O ! » enz.

Maar langs hunnen weg, in lucht en wind, kwade voorteekens...

Ah, dichter, Gij ! gaat ge nu bekoord worden, Gij, aan 't verouderde « wonderbare » ? ... De lezer wordt, evenals de dichter, beangstigd :

Ah ! vereor ne quid portendant omina veri ...

Al het aangehaalde stelt ons het onderwerp voor : *expositio*. Rond de wieg staan vaderlandsliefde en volkzin tegenover baatzucht in 't klein en in 't groot, schraping en hoogmoed. De strijd is in zijne voorname lijnen geteekend. Later de wapenen, de middels.

(1) waarom niet *stede*, na den verbuigingsvorm *elker* ?
(2) *ten*, samentrekking van *te den* ... ?
(3) *dat hij rent*, beschrijvend ; anders *zeker* overbodig.

Alles levendig, dramatisch, doch evenzeer onnatuurlijk: van vóór de geboorte die langgerekte, ernstige berekeningen, altijd voorwaardelijk : « als het een jongentje is ». Het overdrevene, het hartstochtelijke in die verwachting, in die beramingen moet den toestand teekenen, de gesteldheid der geesten, de worsteling, maar het valt buiten het ware. Werd dit alles wat besnoeid en, voor de uitbreiding, overgehouden tot na de geboorte, dan kon het meer dramatisch aanéén geschakeld worden en « met gloed » in tegenstelling gebracht. Maar nu is men toch zóó haastig.... Vooral de voorwaardelijke dankzegging aan God door den Bisschop, is uitermate door ontijdigheid en langdradigheid ongepast. Dat een Bisschop zijne heerschzucht onder godvruchtigen dank aan den Heer vermomt, dat.... dat kon niet anders : de dichter wil getrouw en gewetensvol het priesterlijk karakter teekenen van in den beginne, al ware 't maar om den gewichtigen invloed der priesterdeugd op al wat volgen moet, aan te melden en in zijn eigenen aard te schetsen...

De klassieke regel vroeg voor het epos « beperking van tijd ». Hier strekt het gedicht zich uit over een tijdvak beschreven van vóór de geboorte tot na de dood van Keizer Karel. Och ja! Hoe ruimer tijd, hoe ruimer veld voor tafereelen, maar — hoe meerder gevaar van buiten de waarheid en eenheid der handeling te vallen, En in het bestek van weinig tijds zich genoegzame breedte kunnen afmeten is eene niet te misprijzen verdienste.

De beteekenis nu van het geheele zal uitkomen op deze grondwet der zedenleer : eene slechte opvoeding kan ook de beste natuurgaven bederven. De Croï's worden de grootste plichtigen; de Keizer is enkel een werktuig. Dat geheele, gelijk wij verder zullen herhalen, diende anders opgevat te worden.

Nummer VIII van den eersten zang opent een tweede tafereel : den doop. Deze zal luisterrijk zijn. Zoo wil het de Bisschop :

Zoo heilzaam en sterk
Werkt op de volken (*dichterlijk*, *voor : het volk*) de luister der Kerk...

Men vergelijke het schrijven onzer liberale gazetten over eene laatste gevierde kerkelijke plechtigheid..... Ellende!.... Prachtig is de *gang*, het portiek, opgetimmerd en behangen, van het Gravensteen naar de Hoofdkerk. De Gildedekens willen de volksmacht doen spreken door de hoogste zegepoort te bouwen,

« En in de lucht was daags nadien
Tusschen twee torens een brug te zien. »

De solemneele doop heeft plaats in den nacht :

« Waarom een doop bij nacht? —
Kerkgeheimen, hofkabalen
Mag het zonlicht niet bestralen. »

Een algemeene regel, in zeer verrassende toepassing! Immers « de heilzaam werkende luister van de Kerk » spreekt het eenigszins tegen. Krachtens die woorden, moest elke doop 's nachts geschieden!... Doch het kan geen schade! De twee verzen zullen uit den tekst worden geknipt en, op hun eigen, als spreekwoord, bij den schat der volkswijsheid worden weggelegd. 't Is het lot van vele epische gezegdens — een roemrijk lot!

Rijk van schildering is de doop. Een voorspook van bloed en verdelging komt er tusschen zonder te ontsieren.

Na den doop, de geschenken; ook die der ambachten, bij Vlaamsche opschriften aangeboden. Wrevelig hooren de dekens de valsche, smadende taal der Franschgezinde edellieden!

« Doch stil nu, wrevel, weg nu hoon :
Ziet, het is buiten zoo heerlijk schoon. »

De volksfeesten, in al hun verscheidenheid!...

« Op markten en pleinen stapelen vaten
Die wijn voor allen vloeien laten....
Niet minder gul is 't feest voor d'ooren. »

Over heel Gent galmt Anselms refrein :

« Groot zal hij wordên, het graafje klein. »

En het volk voegt er bij :

« Een Gentenaar! Een Gentenaar! »

Nu, het klein, klein prinsje tot Gentenaar vormen, wordt, zonder uitstel, de bekommernis der Gemeente en harer Dekens; en

Zum Werke, das wir ernst bereiten,
Geziemt sich wohl ein ernstes Wort...

Ook zien wij de gezanten der Nederlandsche steden, de Confraters der Dekens van Gent, « in den vlieghenden hert » samenkomen en over toestand en toekomst handelen.

« Geen streken op aarde zijn d'onzen gelijk,
Hij stichte uit allen een weergaloos rijk.
Ja, Broederen moeten wij wezen — wij;
En ons aller — ons aller Koning — hij! »

Stellig heeft de heer De Geyter zijn verhaal geschreven om tegen « slechte opvoeding » het Nederlandsch publiek te waarschuwen : zie, dat begint nu ten hove. De vader, een lijdelijk mensch, die 's volks toezang op Anselms refrein niet schijnt gehoord te hebben, of althans het niet begrijpt, en die over de vaderlandsche redevoeringen van « den vlieghenden hert » niet het minste verslag ten gehoore kreeg, geeft van nu af — en dat moet alles bederven — de opvoeding van den « boorling » in handen van een' Croï. Deze heeft zijn afgericht plan.

En van des kindjes min en baker,
Zijn speelnoots en nar, tot zijn leeuwenbewaker,
Van wie hem letters leeren zal,
Tot wie hem zal spreken van God en 't heelal;
Van wie hem helpt een schaap te toomen,
Tot wie hem voorzwemt over stroomen, enz. enz.
De Chièvres kiest hen allen *thans*.

Het tijdsgewricht, waar het drama plaats in grijpt, en wiens algemeene geest met den geest der Gentsche gemeente overeenstemt, wordt lyrisch aangewezen in verzen vol gloed, eerder nochtans, in hunne strekking, achttiende- dan zestiende-eeuwsche verzen; eene beeldrijke omwerking van het

Immer hooger wil ik stijgen,
Immer wijder wil ik zien,

op een historische plaats toegepast.

De worsteling der zestiende eeuw wordt aangegaan tegen Koningen en Priesters — uilen en slangen. De bewering is drie-kwaart valsch. Over de aangeduide vergelijking met « uilen en slangen » zullen wij niet klagen : Priesters en Koningen ontmoeten, dat schijnt op de zenuwen van den dichter zoo akelig te werken dat wij dan, voor zijne woorden en daden, hem niet durven verantwoordelijk stellen.

(Vervolgt.)

Oostakker. Dr. H. CLAEYS, pr.

EEN RIT NAAR DEN GLETSCHER

LE MARBORÉ

IN DE PYRENËEN.

TOEN wij, een veertigtal jaren geleden, het eerste onderwijs in de moedertaal kregen van den schoolmeester onzer gemeente, hoorden wij den door ouderdom en werkzaamheid vergrijsden man, in de wandeling meestal Kis genoemd, dikwijls van de Alpen en Pyrenëen spreken. De jeugd zat met gespannen ooren en gapenden mond naar de verhalen dier bergketenen te luisteren.

De onderwijzer vertelde van boven de wolken uitstekende bergtoppen; van sneeuwlagen die, bij het neerrollen in uitgestrekte massa, huizen en dorpen begroeven en verwoestten; van watervallen welke in breede straal uit eene hoogte van honderde meters neerspatten, enz.

Wij namen dit alles, op het gezag en de geloofwaardigheid van den onderwijzer, voor goede munt aan; thans kunnen wij menige zijner verhalen proefondervindelijk bevestigen, daar wij nogal vele uren ver in de Hooge Pyrenëen (1) ingetrokken zijn, zooals de volgende beschrijving mededeelt.

---

(1) De Pyrenëen, een groote bergketen, scheiden Frankrijk van Spanje, en loopen van de kapen Creus en Cerbere op de Middellandsche zee tot aan de Golf van Gascogne. De lengte dezer bergketen beslaat ongeveer honderd, bij eene breedte van vijf-en-twintig uren,

De keten is in het zuiden veel hooger dan in het westen, zij bereikt in 't midden de grootste hoogte. De piek van Maladetta verheft zich 3574 meters, die van Vignemale 3290 en die van den Marboré steekt 3880 meters boven den zeespiegel uit.

De sneeuwlijn begint in het noorden op omstreeks 2750 meters, en in het zuiden nog 300 meters hooger. Langs Spanje zijn de Pyrenëen meestal loodrecht afhellend en alzoo voor den wasdom minder geschikt; doch zij zijn langs Frankrijk meer trapsgewijze, vandaar vindt men er aangename valleien en op menige plaats een weligen plantengroei.

De oorspronkelijke, geologische grond bevatte graniet, glimmersteenachtige schiste en kalkaarde, volgens Trousset. De minerale rijkdom is er groot; hij bestaat uit ijzer, koper, zink en lood; doch slechts het ijzer wordt er op de grootste schaal in den handel gebracht.

Reeds in het vroege morgenuur, bij een rozigen glimlach des dagenraads in de maand Mei, toen de frissche dauwdruppels nog aan de grashalmen en bladen wiegelden, stond het bestelde rijtuig, met vier vlugge paarden bespannen, vóór de poort van ons logement op la Place Communale te Lourdes gereed.

Men weet, dat die tochten van twaalf uren altijd met drie of vier Bretagneesche paarden gebeuren en dat die goedgevoetende en fiere dravers halverwege nog door vier anderen vervangen worden.

Schoon weer en een wolkenlooze hemel begunstigden niet weinig de pelgrims op den rit.

De gansche tocht liep door eene aaneenschakeling van bergen en valleien, hier met dorpen, ginder met steden tegen hoogere of lagere glooiingen vastgeklampt; nu eens met dichten plantengroei, bosschen, weiden en landerijen versierd, dan weer met reusachtige rotsbonken opeengestapeld, die op menige plaats over het hoofd van den reiziger heendreigen.

Het rijtuig rolde meermalen zoo diep tusschen de hooge bergen en gapende afgronden voort, dat men te middag en bij een onbewolkten hemel de zon niet kon zien.

Somtijds was het in de diepe valleien zoo warm, dat de paraplui voor parasol moest dienen. Geen verkwikkend windje waaide er, geen enkel zuchtje verfrischte de lucht, alles was op de reis bladstil. Wij hadden ons tegen die hitte wel voor een groot gedeelte kunnen beschutten met de kap der landau op te slaan, maar dan werd ons doel minder bereikt; het gezelschap wilde immers die grootsche natuur beschouwen en bewonderen.

Een geruimen tijd volgt de Gave den reiziger, zij stuwt haar schuimend water van rots op rots voort, terwijl wij langs de steile glooiing van haren oever heenreden en den stroom op sommige plaatsen meer dan honderd meters beneden onze voeten zagen voortbruischen.

Grootsch, maar tevens huiveringwekkend is het gezicht, wanneer men nu eens zijn blikken over ver uitstekende en dreigende rotsgevaarten slaat, dan weer zijn oogen werpt over bijna loodrechte afhellingen naar de rivier, die dikwijls zoo diep beneden den rijweg voortrolt, dat zij een slingerslangerig lint toeschijnt, ofschoon hare bedding vele meters breed is.

Op menige plaats ziet men bosschen hangen, waartusschen eeuwenheugende stammen, hier met villas, ginder met stulpen, te midden van een prachtigen plantengroei wegschuilen. Hooger rijzen weer andere bergen, waarop nu eens torens gebouwd zijn, dan weer ruïnen wellicht van feodale burchten tronen.

En dan die verheven en gedruischmakende watervallen, in zoo groot getal en dikwijls uit zoo verbazende hoogte!

Wij zagen op die reis watervallen in breede straal, uit eene hoogte van drie tot vierhonderd voeten, op ontzaggelijk groote rotsgevaarten uiteenspatten en als stuifmeel verdwijnen. Men ziet zelfs op sommige plaatsen het water ter hoogte van zeven tot acht honderd voeten uit besneeuwde kruinen eerst bedaard voortrollen, vervolgens door verschillende zijaderen aangewassen, langs de steile helling donderend neerbruischen tot op zeker punt, dan in een of meer bergkloven wegsluipen, ten einde op twee of drie honderd voeten lager uit de ingewanden met geweld weer te ontsnappen, om eindelijk, door bosschen en weiden heenstroomend, zich in de rivier te ontlasten. Die ontlasting geschiedt meestal met verscheidene bochten en somtijds dwars over de openbare wegen waarover de rijtuigen voortrollen, gelijk ook het geval was met ons viertal dravers, die meer dan eens halverwege de knieën door het gudsend en schuimend water plonsden.

Uit de bergen steken op vele punten rotsen vooruit, die door de watervallen gansch omschuimd zijn; op andere plaatsen heeft de loop geulen en ravijnen gegraven in de grilligste kronkelingen. Men zal gemakkelijk begrijpen, dat sommige watervallen met zoo vervaarlijk gedruisch neerstorten, dat zij het geluid van het gerij gansch overstemmen.

In de voorjaarsmaanden, vooral in April en Mei, zijn er de watervallen het prachtigste en in den breedsten omtrek, dan toch is de warmte der zon sterk genoeg om een gedeelte der in den winter gevallen sneeuwmassa te ontdooien. Hoe kristalhelder dit ijskoud water ook is, raadt men het allen ten zeerste af, om he ongemengd te drinken, dewijl het dikwijls zulke bestanddeelen inhoudt die oogenblikkelijk het koliek veroorzaken.

Niet zelden ziet men kudden schapen en geiten tegen hooge terrassen hangen, welke op menige plaats met welig gras begroeid zijn. Die dieren grazen er langs de gedruischmakende watervallen zoo gerust, alsof zij op stal stonden. De herder zingt er onbevreesd zijn lied, dat door de echoos der bergen tienvoudig weerkaatst wordt; hij speelt onbekommerd zijne schalmei in die heldere en fijne berglucht of verlustigt zich als snaaksche jongen met keien in den bergstroom te werpen. Het volk immers wordt van jongs af aan zulk standpunt gewend; velen hebben zelfs tegen huiveringswekkende hellingen hunne huizen opgeslagen, die bijna loodrecht boven onze hoofden hingen en om de verre hoogte ons als kleine woonplaatsen toeschenen.

Wij zijn te Pierrefitte, vijf uren ten noorden van Lourdes.

Dit dorp, in de Bigorre, departement Hooge-Pyreneen, bevat slechts achthonderd inwoners en ligt honderd en tachtig uren ten zuiden van Parijs. Hier in het *Hôtel de l'Univers* werden vier paarden van nieuwen adem aangespannen, na er een halfuur oponthoud genomen te hebben. Tusschen de verzameling van boeken in de zaal van het hotel lagen ook Nederlandsche.

De witte gevels dezer huizen steken vreemd af tegen de donkere houtgewassen van de omliggende bergen. Men waant zich hier op het eerste gezicht door de bergen geheel ingesloten te zijn, want op slechts vijf minuten afstand in rechte lijn, rijzen die kruinen honderden meters hoog, en toen de koetsier zeide, dat wij daarboven over moesten rijden, wilde niemand zijne woorden gelooven, vermits toen voor ons de zigzagvormige rijwegen tusschen het hout verscholen waren. De twee Gaven vloeien te Pierrefitte te zamen. De bergen te dezer plaats houden loodmijnen in. Verscheidene Spanjaarden, in korte broek en roode kousen, arbeidden er.

Het rijtuig rolde verder naar Luz-en-Barrèges, de hoofdstad des kantons aan den voet der kruin Bergoms. Hier ziet men eene kerk, door de Templiers gebouwd; volgens eenige gekanteelde overblijfselen schijnt het aanpalend gebouw vroeger tot citadel gediend te hebben. Men toonde er ons vele oudheden, zooals zwaarden, lansen, schietwerktuigen, enz., die de leden dezer ridderorde gebruikt hadden. Men meldde ons ook, dat het een der oudste kerken van Frankrijk en nog de eenigste der Templiers is.

Spoedig waren wij te San Salvator, of volgens andere opschriften St.-Sauveur; het is vooral vermaard om zijn zwavelbevattende wateren.

Argeles is eveneens een schoone plaats; het hangt met zijn uitgepleisterde huizen, gelijk de omliggende dorpen Vidalos, Acos en Sassos, amphitheatersgewijze tegen berghellingen; het boogt op veel heerlijke villas, waar de Engelschen zoo gaarne des zomers vertoeven.

Op de verdere reis klommen wij nog altijd hooger en hooger; wij reden buiten Argeles al spoedig langs de Madridsche bergen.

Op eenige plaatsen zagen wij hier door het water gegroefde rotsen blinken als gepolijst marmer; op andere terreinen, vooral in de nabijheid der dorpen, liggen bebouwde akkers, waar ploegkouter en spade eene berglaag tot vruchtbaren grond hebben kunnen ontwoekeren.

Gedurende de reis naar Gavarnie werd ook de aandacht getrokken op de vreemdsoortige manier van boteren. Toen wij vrouwen aan de huisdeur zagen zitten en een gebolden schapenvacht heen en weer zagen werpen, vernamen wij dat zij op die wijze bezig waren met te boteren; zij schudden de vacht op en neer, van den eenen knie naar den anderen, totdat de boter voldoende afgescheiden en geronnen is.

De vrouwelijke kunne is er eveneens tot zwaren veldarbeid veroordeeld, want menige vrouwen en meisjes braken het mest, en niet met eenen riek, maar met de bloote handen; sommigen zelfs hanteerden ploeg en egge, en verrichtten andere werken, die ten onzent door het manvolk gedaan worden.

Over aangename rijwegen, die meestal langs rivier- en slootkanten met schaliën of leien afgezet zijn, bereikten wij eindelijk Gavarnie. De schaliën hebben in deze streek, om de groote menigte, bijna geene waarde; vandaar zijn er alle huizen, zoo van rijken als van armen, mede gedekt. Maar het glas is er schaars, men zoekt het te vergeefs in vele woonplaatsen, vooral in die van den minderen stand.

Tot het zeer groote en het eenigste hotel van Gavarnie, ook hier wederom met het weidsche uithangbord *Hôtel de l'Univers*, rolde onze landau voort. Hier waren vele rijtuigen uitgespannen; de verdere wegen naar den gletscher Marboré zijn op de meeste plaatsen gansch onbruikbaar voor de wielen.

Gavarnie ligt in de vallei van dien naam, in den schoot der Hooge Pyreneeën, en is het laatste Fransche dorp op de grenslijn van Spanje, waar de Gave Bearnais, vroeger de Gave van Pau geheeten, ontspringt.

Om nu het grootsche, het majestatische der eigenlijke vallei Gavarnie te zien, moet men nog een uur verder gaan. Wie niet gaarne te voet dien weg aflegt, vindt daartoe ezels en paarden.

Vóór het *Hôtel l'Univers* heerschte een woelige bedrijvigheid, een gewemel van bontgekleede gidsen, van gezadelde paarden en ezels, die met groote troepen op- en neertrappelen tusschen hunne meesters en de vreemde volksmenigte. Die dieren, de paarden aan drie en de ezels aan twee franken te huren, zijn zeer gedwee en tam; wie daarenboven niet alleen naar en tusschen de ijsbergen durft te rijden, wordt veiligheidshalve van eenen persoon vergezeld tegen eene verhooging van drie franken.

Ons gezelschap zat spoedig in het zadel te paard, om de bergen met hun sneeuwkruinen te beklauteren en om op duizelingwekkende hoogte in de *horreurs*, peillooze afgronden, neer te staren over ver vooruitstekende rotsen en daar de in nevel gehulde watervallen te zien wegspatten.

Ik opende de rij met mijn kleinen Bretagner; hij was een goed looper, hij trok rechtstreeks en als instinktmatig naar den berg Marboré. Die dieren leggen des zomers dezen weg dagelijks af, dan toch vindt men er voortdurend vreemdelingen.

Het getrouwe dier droeg mij nu eens stapvoets, liep vervolgens op een drafje, en snelde dan weer in volle vaart vooruit als

er geen moeilijke klimming moest gebeuren. Al spoedig rijdt men over smalle paden met keien doorzaaid en langs den oever eener rivier, die zeer diep beneden onze voeten stroomde. In den beginne grijpt eene siddering de ledematen aan, als men langs den eenen kant in dien diepen afgrond staart, en langs den anderen kant naar de bergen opziet, wier witglinsterende ijs- en sneeuwtoppen zich gedeeltelijk in de wolken verbergen.

Wij klommen steeds hooger; kouder werd het klimaat, en weldra kwamen wij aan het sneeuwterrein.

Daar mijn kleine draver nog altijd de voorhoede vormde en ik, bij die sneeuwlaag, rechtsomkeert wilde maken, riep onze gids mij uit de verte toe : en avant! plus loin! Het paard gevoelde opnieuw de sporen, en fluks was het in vollen galop, want men moet weten, dat deze loopers niet bevreesd zijn halfbeens door den bevrozen sneeuw te trekken; zij kunnen met gezwinden pas de reis voortzetten over dat witte en mollige tapijt.

Met alle voorzichtigheid beklauteren die dieren de rotsen, dalen over vrij gladde afgronden neer, en stappen tusschen bosschen en over struiken met eene bedaardheid voort, gelijk onze paarden over het effen bouwland.

Voortrijdende ziet men de natuur woester en woester worden; eindelijk vertoont zich geen boom, geen plant, zelfs geen grashalmpje meer; overal ligt een mantel van rotsen, sneeuw en ijs uitgespreid. Het wordt een baiert van bergen en valleien; de een al hooger en dieper dan de andere doemt zich voor de oogen op. Het is waarlijk wat een schrijver zegt : à Gavarnie c'est le majestueux grandiose, sombre, même épouvantable qu'on va voir.

Ongeveer tien minuten van den voet des bergs Marboré staat een soort van houten herberg, waar de reizigers eene verfrissching kunnen nemen, en de paarden en ezels gestald worden. Die dieren kunnen er niet verder den dienst doen, zoo hobbelig, zoo woest wordt er het terrein. De meeste toeristen en nieuwsgierigen staken ook hier hunnen tocht, genieten er wat rust, en verlustigen zich in het grootsch en indrukwekkend gezicht, dat vrouw Natuur hier den blikken aanbiedt.

Ons gezelschap stond er den 17n Mei, in een barren winter op een dikke sneeuwlaag, terwijl wij, een goed uur geleden, eene hitte hadden van dertig graden Réaumur, zoodat het niemand verwondering zal baren, dat we vóór onze aankomst te Gavarnie, naar het voorbeeld van zooveel anderen, de paraplui openschoven; en nu bibberden allen.

De lucht had hier eene sterk blauwe kleur en werkte niet weinig op eene spoedige spijsvertering. Men kan in de Pyreneën op éénen halven dag, de eenige eigenschappen der vier jaargetijden waarnemen; beneden een drukkende hitte, boven eene felle koude.

Met eenige personen waagden wij de reis nog verder dan voornoemde herberg.

Dewijl er nu meestal geen wegen meer zijn, en geen gebruik kan gemaakt worden van de ruggen der paarden en ezels, verschafte men ons stokken, met ijzeren punten voorzien; daarmede springt men van rots op rots, er behoort eene groote voorzichtigheid in acht genomen te worden, om niet in valleien en groeven, met veel meters sneeuw gevuld, neer te rollen.

Vooruit! riep een mijner reisgezellen.

Het oogenblik wordt plechtiger, de sprongen stouter.

Met den stok of piek gewapend, klauterden wij verder voort naar den Marboré, en bereikten eindelijk eenen rotsbonk van minstens vijf-en-twintig vierkantemeters. Wij rustten er wat, gezeten in de omhulling van wolken, welke zich in slangvormige golven voortkronkelden; spoedig verdwenen die dampen, en wij stonden weer in het heldere zonnelicht.

Bij het steeds hooger klimmen, overviel ons eensklaps eene zware vrees, we stonden overhoeds vóor een groot dier, dat door onzen sprong op de rots ontwaakte. In het eerst geleek het op eenen wolf, doch bij een meer oplettenden blik erkende men een grooten hond die, na ons eens goed bezien te hebben, zich omdraaide ten einde in den kouden wind en op dat harde leger weer in te sluimeren.

Spoedig werd gemeld dat het een afgerichte Bernardushond was, om reizigers te helpen, als zij in de sneeuw mochten verdwalen of met ziekte overvallen worden. Zijn die wakende dieren onmachtig den ongelukkige te redden, dan snellen zij naar hunnen meester, en deze volgt onmiddellijk den wegwijzenden hond, om zijn hulpbehoevend evenbeeld te redden. Het trouwe dier verlaat slechts zoolang zijnen post, dat het zijn voedsel gaat gebruiken. Bij het vallen van den avond, wanneer gewoonlijk geene reizigers meer de omstreken doortrekken, slaat de Bernardushond nog eens de scherpe blikken in de ronden, steekt nog eens de ver luisterende ooren op, en niets meer bespeurend noch hoorend, loopt hij rechtstreeks naar zijnen meester. Het dier voelt zijne taak voltrokken te hebben; doch in het vroege morgenuur des volgenden dags houdt het wederom de wacht tot aan den avond.

Driestweg hebben wij de reis voortgezet en staan eindelijk aan den voet van den Marboré, wiens hoogste spits 3880 meters of 13580 voeten, dus ruim drie kwartuurs boven den zeespiegel uitsteekt. Geen bezoeker verliest het prachtig gezicht dezer plaats uit den geest; men staat er voor een grootsch en indrukwekkend schouwspel, tusschen onoverzienbare sneeuw- en ijsgevaarten als ingesloten. Waar de blikken ook vallen, 't is overal alsof de natuur haar laatsten adem uitgeblazen, en er de winter zijn

eeuwigdurend rijk opgeslagen heeft. De stilte werd toen slechts onderbroken door de watervallen op rotsen en ijsschollen, en door het neerrollen van lawinen.

Het is hier een oceaan van ijs.

Men vraagt zich onwillekeurig af : zal de werking van eeuwen voldoende zijn om die ijszee te smelten? Wie zal het ons zeggen? Alles is het werk van Gods handen; koning David zingt dan ook : Sneeuw, koude en ijs, looft den Heer...

Hoe broos en hoe zwak het sneeuwvlokje, afzonderlijk genomen, is, krijgt het nochtans een schier ongekende sterkte, ja, eene onweerstaanbaarheid wanneer het dikwijls verdubbeld en samengepakt wordt, evenals de op zichzelve nietige waterdruppel.

Bij het neerschrijven dezer regels over de gletschers, herinneren wij ons het volgende door pater Van Tricht over die bergen voorgedragen : Een waterdruppel verdampt, maakt deel van de wolkenmassa, komt als een sneeuwvlokje op den top van eenen berg neer, wordt met de massa naar beneden gedreven, door andere massas vastgeperst, tot ijs vervormt en zakt, zakt nog, smelt, wordt weer waterdroppel, om in de schepping zijn eindeloos werk voort te zetten.

Wat schoone vormen hebben die zeshoekige sterrekens, waaruit de sneeuwkristallen zijn samengesteld! Wat prachtige gezichten leveren die gletschers op! Wat vervaarlijke ramp dreigt den stouten, den onvoorzichtigen reiziger die, niet gissende dat de sneeuwmassa van duizende kwintalen zwaar aan de onderzijde door den zonneschijn ondermijnd, ten gevolge eener verplaatsing van het evenwicht (het gewicht van den reiziger bijvoorbeeld) in de diepte kan neerstorten, duizende voeten ver voortrollen, rotsen, boomen en dorpen meeslepende ».

Het moet vreeslijk in dit oord zijn, als er de reiziger door den donkeren nacht overvallen wordt, als de wind door de spleten der rotsen giert en de sneeuw ronddwarrelt om de oogen te verblinden en het gevoel te verdooven. Ook hier geldt het tafereel, door Châteaubriand eens opgehangen : De nacht begint, de sneeuw valt in breede vlokken, de reiziger waagt eenige stappen, alleen, sidderend, dwalend. Hij raakt het spoor bijster; 't is er mee gedaan, de nacht is aangebroken. Daar staat hij eindelijk op den boord eens afgronds. Voortgaan waagt hij niet meer, terugkeeren nog veel minder, want hij is gansch verdoold. De koude dringt spoedig door zijne kleederen, grijpt het lichaam aan, de ledematen verstijven, een doodbarende slaap kwelt zijn oogen ; aan vrouw en kinderen worden de laatste gedachten gewijd. Maar, dringt hem het geklingel eener klok, dwars door het stormgeweld, niet tot zijn ooren door? Klinken misschien de tonen van den nakenden dood, die hem zijne geschokte verbeelding, te midden van den wind, in 't gehoor doet weergalmen? Het zijn in waarheid tonen

eener klok, doch zij zijn vruchteloos voor onzen reiziger, want de voeten weigeren den man nog te dragen.... Een ander geluid weerklinkt over het hobbelig sneeuwterrein, een hond blaft er, het dienstvaardig dier nadert, komt bij onzen reiziger, het blaft van vreugde, en op dat geluid snelt een monnik aan, die redding aan den afgedwaalde brengt.

Hoevele personen zijn door de Bernardushonden aan een wissen dood onttrokken!

In deze streek werpen de naakte en veelhoekige rotswanden de grilligste en monsterachtigste schaduwbeelden tegen hoogere bergen af.

De winterkoning zwaait er bijna voortdurend zijnen ijsschepter; ook nu, half Mei, had er de vorst nog alles in een akelige doodswade gehuld en het leven tot stilstand gedoemd. De adem der lente zweeft hier zeer laat en weinig verkwikkend, weshalve de grond zoolang onder sneeuw en ijs bedolven blijft.

Indien ergens, dan mag men ook te dezer plaats met den profeet Daniël uitroepen : *Benedicite, glacies et nives, Domino!* Sneeuw en ijs, looft den Heer.

Een halfcirkelvormige en op sommige punten eene loodrechte omheining vertoont zich hier in het ijs als gekanteeld, waar le Pic-Blanc, la Brêche de Roland, le Pic du Midi en de zeer hooge spitsen van den Marboré naar den hemel opschieten, en het grootste deel des jaars hunne sneeuwkruinen in de wolken verbergen.

Ofschoon we dien dag helder weer hadden, waren nochtans de hoogste toppen van den laatsten berg voor ons onzichtbaar; hoever zij den dampkring doorboorden, durven noch kunnen wij gissen. Wij herinnerden ons de woorden der H. Schriftuur : ***Altitudines montium ipse conspicit***, d. i. het is Gode voorbehouden de hoogten der bergen te zien; ***et montium altitudines in statura appendere***, en die hooge kruinen op de schaal te wegen. Die bergen schrijven Gods grootheid en macht met ijzige vingers diep in de wolken.

De omheining der vallei Gavarnie, minstens twee duizend meters lang, was met een dikken ijsmantel van meer dan zestien honderd voeten hoogte omhangen. Men ziet er een grillig mozaiek, met glinsterend ijs en bevrozen sneeuw ingelegd en op reusachtige schaal tentoongesteld; het was er een ander Nova-Zembla.

De volgende verzen, uit « De overwintering der Hollanders op Nova Zembla, » door H. Tollens, herinnerden wij ons te dezer plaats :

Hier zit natuur in rouw, den doodstooi om de leden;
't Is alles leeg, en stil, en onbezield, en naar.
Alleen een enkle meeuw vliegt hongrig hier en daar;
Alleen een enkle klip, nog uit de sneeuw geheven,
Vertoont een valen den, die loover heeft noch leven.

In het kille oord, waar wij ons bevonden, was zelfs niet één den, noch anderen boom te zien; de plantengroei was er volkomen afwezig, zoodat wij met voornoemden dichter uitroepen :

Hier heeft de wintervorst zijn zetel opgeslagen;
Hier is zijn erf, zijn rijk! hier zijn geen lentedagen.
't Van ver genaderd licht, dat door den nevel schiet,
Moog lekken aan de sneeuw, maar deert den ijsklomp niet.
Hier is de grond versteend om nimmermeer te ontdooijen;
't Zijn vlokken, anders niet, wat hier de wolken strooijen
Het doodlijk wit alleen, dat op den omtrek kleeft,
Is 't onverwisseld kleed, dat hier de schepping heeft.
't Zijn klippen van rondom, zoo ver de blikken snellen,
't Zijn rotsen louter ijs, die topzwaar overhellen;
Die, van den vloed geknaagd en door den wind gekraakt,
Den dood bedreigen aan den eerste, die hen naakt.

Duizende ijskegels hangen er te Gavarnie in alle grootte en vorm, sommige meten meer dan twee honderd voeten lengte, en veler dikte kan door de armen van een volwassen man niet omvademd worden.

Luidens het verhaal vindt men in de diepe rotskloven de grilligste stalactieten, gevormd aan de wanden der menigvuldige grotten, waaruit een vocht vloeit, van daar ook druipsteenen geheeten. Op den bodem dier onderaardsche plaatsen rijzen ook stalagmieten van afwisselende grootte.

En dan die onbeschrijfbaar schoone kleurenpracht, als de zon, ten middaguur gerezen, haar vlammende stralen schiet tegen dien kristallen muur, welke dan in keurig geschakeerde tonen en tinten schittert! Die muur was, tijdens ons bezoek met, talrijke torens en borstweringen van ijs omschorst, waarop de winterkoning menige figuren met zijnen sneeuw- en ijsbeitel als gebeeldhouwd had.

In tegenwoordigheid van dit prachtig en grootsch gezicht, liep ons de koude rilling langs de leden, alhoewel wij, nog slechts een paar uren geleden, aan den voet der Pyreneën wegens 31 graden Réaumur, naar het voorbeeld van zoovele anderen, den paraplui voor parasol openschoven.

De vluchtige wolkenschaduwen werpen in dit oord tooverachtige vormen nu eens in de valleien, dan weer op de rotspunten. Dat wemelend spel van licht en schaduw wekt niet weinig de nieuwsgierigheid.

Men aanschouwt hier ook een der vermaarde en grootsche watervallen van Europa. De Gave valt er vierhonderd twintig (1)

(1) Naar den *Dictionnaire encyclopédique* van J. Trousset; doch onze gids beweerde 450 meters.

meters hoog van den Marboré neer, met een vreeslijk gedruisch in onze nabijheid. De bergstroom sleept en woelt alles mede wat hij in zijne onstuimige vaart ontmoet; hij schuurt ongenadig de ijzervaste rotsbonken, waarover hij zijn schuimenden loop voortzet, hier tusschen ingezakte en afgebrokkelde rotsen, ginder langs vrij heffen baan, terwijl de zonnestralen weerspiegelen in kristalheldere druppels, die wiegelend over de ijskegels rollen totdat zij bevrozen zijn.

Zoo vertoonden zich in de maand Mei 1886 aan onze oogen de ijs- en sneeuwbergen tusschen de Middellandsche en Atlantische zeeën langs de grenzen van Frankrijk en Spanje.

Onwillekeurig rijst hier de gedachte op en roept men uit: Wat is God groot! Wat zijn zijne werken verbazend! en dan, wat is de sterveling bij Hem die de bergen op den palm zijner hand weegt! Elkeen gevoelt hier handtastelijk het bestaan van den almachtigen Schepper.

Voordat wij dit indrukwekkend oord vaarwel zeggen, willen wij hier over mededeelen hetgeen reizigers in den « Dictionnaire géographique » van Frankrijk over Gavarnie gemeld hebben.

« Au-delà de St-Sauveur, la vallée n'est plus qu'une gorge étroite, un énorme ravin, enfin un précipice épouvantable, dont la Gave occupe le fond entier et le creuse sans cesse. Au-delà se trouvent Cédres et Pragnères, et là semble cesser l'espèce humaine.

« On marche pendant quelques heures sur le revers de ravins profonds, formés par les éboulements antiques; et l'on parvient enfin à l'ancienne mine de Gavernie, qui n'offre plus aujourd'hui que l'épouvantable chaos de masses énormes de granits éparses, jetées à l'aventure, formidables débris d'une montagne colossale nouvellement écroulée; terrible et récente révolution, dont les naturels du pays n'ont conservé cependant aucune idée, et que l'on peut remonter peut-être au tremblement de terre de 580, l'un des plus considérables de ceux qui ont tant de fois bouleversé les Pyrénées.

« Plus on approche de l'enceinte de Gavernie, plus le spectacle devient majestueux, imposant et terrible. Cette enceinte est formée par un amphithéâtre circulaire, un véritable cirque de rochers perpendiculaires, au-dessus desquels s'élancent dans les nues, d'une manière effrayante..... les énormes tours de Marboré.

« Cette enceinte de Gavernie était autrefois un lac dont les eaux ont rompu leur digue et frayé le cours de la Gave. Cette cuve est recouverte d'une neige éternelle, sous laquelle la Gave s'est frayée un passage et creuse une voûte impénétrable de glaces. Elle sort elle-même, près d'un lieu qui a retenu le nom de Vieux-

Port, des glaciers du Mont-Perdu, et se précipite de la hauteur de 97 mètres dans l'enceinte de Gavernie par sept cascades, bien distinctes, et tellement détachées du rocher, qu'elles ressemblent à sept réseaux d'argent qui se dérouleraient sur un axe immense. Le vent le plus léger les ondule, les agite et les dissipe presque en poussière humide, avant qu'elles aient atteint le fond du précipice; mais ce n'est qu'une illusion, car à peine ont-elles frappé le sol du poids de leur immense volume que, furieuses, elles rejaillissent en mille jets divers et jaunissent des nombreux flocons de leur écume les neiges, qui semblent dévorer les ondes irritées. Qui croirait que ce spectacle magnifique et terrible pourrait recevoir encore un nouvel éclat des rayons du soleil? Toutes les brillantes couleurs de l'arc-en-ciel se peignent sur les longues nappes verticales de ces cascades. L'air semble embrasé de feu, de pourpre et d'azur; chaque goutte se teint des rayons de l'astre de la lumière, et c'est d'une pluie d'or, de lapis et de rubis, que ces lieux paraissent inondés. »

Ondertusschen was het uur geslagen, dat wij onze paarden zouden bestijgen, om weer naar het dorp Gavarnie af te dalen.

Bedienden slenteren er in overvloed; wanneer gij niet oppast, tuigt een uw paard aan, een tweede brengt het bij u, een derde houdt het dier met de teugels, een vierde zal u bij het opstijgen het voetje steunen; aan dienstwilligheid ontbreekt het niet; maar nog veel minder aan geopende handen voor een penning, waarop allen aanspraak maken.

De terugreis biedt dezelfde gevaren aan, misschien nog grootere, want de paarden kunnen gemakkelijker, bij het afdalen over de rotsen, uitglijden; men moet dus zeer voorzichtig zijn.

Op den aftocht overkwam aan een van ons gezelschap bijna een ongeluk, waaraan hij nochtans zijdelings wel aanleiding kon gegeven hebben. Die persoon had in zijn jongelingsjaren dikwijls te paard gereden, en wilde hier nogmaals een staaltje van zijn vroegere kunst in dit vak toonen. Vandaar liet hij het paard dikwijls galoppeeren en zwenkte het dan eensklaps, ten einde zijne gezellen te wachten, die hunne paarden meestal bedaard lieten stappen. De niet ver verwijderde gids had reeds lang met leede oogen dat galoppeeren aangezien, zonder iets te zeggen; doch daar ontgespt zich opeens de riem des rijzadels, zooda zadel en ruiter op zij schoven, met gevaar dat beiden spoedig op de rotsen zouden te recht gekomen zijn. De gids, nog altijd-denkende dat het zoogenaamde *tours de force* waren, die opzettelijk gedaan werden, riep eindelijk met barsche stem : *cessez ces sottises! évitez les malheurs!* Bij nader onderzoek veront-

schuldigde de wegwijzer zich over die al te voorbarige taal; hem zelf werden op zijne beurt onvriendelijke woorden naar het hoofd geworpen, omdat hij zoo nalatig den riem aangegespt had. Allen kwamen eindelijk ongehinderd bij het hotel, waar ons rijtuig stond. Hier zagen wij weer een drom van paarden en ezels dooreenwoelen en voor nieuwe liefhebbers hun gezadelden rug aanbieden.

De kerk voor Gavernie's vijfhonderd parochianen is een klein en arm gebouw; men vindt er o. a. twaalf schedels in een glazen kast; naar de mededeeling der inwoners zijn het twaalf hoofden van Templiers.

Bij de terugkomst van onzen rit te paard in het eenige hotel te Gavarnie, maakten vele koetsiers zich gereed voor het vertrek naar Lourdes; ook ons rijtuig begon nu spoedig den terugtocht, want wij waren bijtijds gewaarschuwd om ons hier niet te laten afstroopen, zooals men met eenige pelgrims gedaan had, door o. a. voor een eierkoek zeven franken te laten neertellen. Verreweg de meeste vreemdelingen wilden dat monopolium niet bevorderen, keerden den rug naar het weidsche opschrift *Hotel de l'Univers* en namen in een der plaatsen op de terugreis het verlangde voedsel.

Hadden wij op de heenreis, bij een schitterend zonnelicht, de grootsche en indrukwekkende omstreken mogen beschouwen, op den terugtocht bood zich ook de gelegenheid aan om de natuurwonderen bij een helderen maneschijn waar te nemen. Dien avond zweefde nauwelijks een wolkje aan het hier zoo sterkblauwe uitspansel.

Nooit zag het gezelschap de schijnbare vlekken op de maan met zulke helderheid. Het baarde een verrukkend gezicht, toen de nachtvorstin haar tooverachtig licht nu eens langs de zwarte berggevaarten, dan weer langs de toppen der gletschers over schitterende sneeuw- en ijskorsten, over rotsen en bosschen in diepe valleien uitgoot, en alzoo de hier bruischende en ginder klotsende watervallen als verzilverde.

Vele voorwerpen rezen door dat geheimzinnig lichtuitwerksel als vreemdsoortige gedrochten en monsters op.

Daar nu de terugreis langs denzelfden weg van den voormiddag geschiedde, stippen wij nog slechts aan, dat men bij de purperen avondglansen tegen zeer hooge bergtinnen en ook op andere plaatsen, nu eens tusschen boschaadjes, dan weer op weilanden lichtpunten aanschouwt. Die lichtpunten verraden de huizen van ver afgelegen Pyreneënbewoners en de stallen hunner bergkudden. De herders hebben hier hun verblijf; maar des zomers bewonen zij met hun vee de hoogere valleien, des winters zijn zij gevestigd in de lagere. De herfst stuwt de kudden naar de zomerwoning, die het huisgezin dan verlaat om naar de dorpen,

dichter bij den voet der bergen gelegen, terug te keeren. De herder brengt in dit oord met zijn schapen en ander vee den winter door; hij trotseert in die hoogte het koude jaargetij; regen, storm en lawinen worden dikwijls zijn aandeel. Hij is tevreden met de melk van het schraal vee, wij zeggen schraal vee, want de meeste bergbeesten, die wij zagen, waren doorgaans mager.

De gezichten werden vooral treffend, toen men langs die dorpen en steden reed, waarvan sommige halfcirkelvormig tegen de bergen, andere amphitheatersgewijze aangelegd zijn.

In het avonduur schiet uit die woonplaatsen een zeer omvangrijke lichtbundel zijn stralen in duizende richtingen uit; voorzeker een geheimzinnig en tooverachtig gezicht!

Afgemat van dien vermoeienden, maar zonder twijfel aangenamen en leerrijken uitstap, kwamen wij eindelijk weer gezond in ons logement te Lourdes aan.

Abdij Postel Molle. TH. IGN. WELVAARTS, Prior.

OFFERUS.

BOVENSTAANDEN titel treffen wij aan op eene dichterlijk bewerkte legende, door den eerw. heer dr. H. Claeys, voorgedragen bij het jubelfeest van den Zeer Eerw. Heer Kanunnik D'Hoop, sedert 25 jaren pastoor van O. L. V. (St-Pieters) te Gent.

Zooals men weet, en zooals het ergens gedrukt staat — bewijs dat het moet waar zijn — is dr. Claeys de gepatenteerde gelegenheidsdichter, de dichter van 't gebuurte, wiens stem zich laat hooren bij vreugd en rouw, bij de geboorte of het afsterven van een kind, bij de eerste kommunie, bij een bruiloftfeest, bij eene begrafenis, bij eene zilveren of gouden bruiloft, bij eene priesterwijding, bij een priester-jubileum.

't Is dus ook in die hoedanigheid dat ons verdienstelijk Academielid den 22 Mei laatst, zijnde derden Sinksendag, is opgetreden als de zanger zonder wiens verkwikkend, treffend en geestverheffend lied het geen feest zou geweest zijn, bij het jubileum van den Zeer Eerw. heer Kanunnik D'Hoop.

Niet altijd echter komen die gelegenheidszangen van den gevierden dichter in den vorm van boek of vlugschrift in andere handen dan die der deelnemers aan het feest. Gewoonlijk zijn die zangen, in lyrischen vorm, niet uitgebreid genoeg om er, bij middel van brocheering en omslag, eene blijvende en voor de boekenkas bestemde gedaante aan te geven.

Ditmaal echter is dr. Claeys van die gewoonte afgeweken. Eene van die lieve, boeiende, Vlaamsche legenden, waarin hij geheel de allegorische voorstelling van het priesterdom terugvond, de legende van Christophorus, den Christusdrager, schonk hem de gelegenheid om, bij afwisseling verhalend en lyrisch, de gansche loopbaan van den waardigen priester Gods in schitterende en tevens passende kleuren aftemalen.

Wie was Offerus?

Een onversaagde ridder, reus van gestalte en reus van lichaamskracht, die gezworen had niemand anders te dienen dan den machtigsten heer der wereld. De keizer, wien hij zijne diensten ging aanbieden, sprak tot hem :

« Uw moed is groot, uw arm is sterk,
« Kom, sta voor mij in 't worstelperk.
« Ge zoekt den machtigste der aarde...
« Geen die mijn rijksmacht evenaarde. »

Offerus neemt aan, gaat, verslaat 's keizers vijand en keert terug naar den vorst. Hij heeft echter iets gezien dat hem wantrouwen inboezemt en verlangt uitlegging :

« Ik zag, gij maakte, heimlijk, vorst,
« Een teeken over hoofd en borst;
« Ik zag — van schrik verschoot uw wezen...
« Verklaar me... zoudt gij iemand vreezen? »

Waarop de keizer antwoordt :

« Ik maakte 't Kruis — het teeken sHeeren —
Om Satans macht van mij te weren. »

Niet zoodra heeft Offerus vernomen dat Satan machtiger is dan de keizer, of hij gaat op zoek naar den Vorst der Helle, om dezen zijn zwaard aantebieden. De legende of de dichter — wie van de twee? — doet Offerus hier tamelijk voortvarend en zonder nadenken te werk gaan.

Immers, uit het antwoord van den keizer, dat hij het Kruis, 'sHeeren teeken, maakte om van Satans macht bevrijd te worden, kon Offerus gemakkelijk raden dat, indien Satan sterker was dan de keizer, de macht des Heeren die van Satan overtrof, iets wat hij, volgens de legende, eerst later, proef-ondervindelijk te weet kwam.

Hoe het zij, Offerus komt Satan te gemoet, aan 't hoofd van

« Een ruiterschaar van helmbos zwart,
« Van schilden zwart en zwart van paarden,
« Met vuurvlam kronklend langs de zwaarden. »

en treedt onmiddellijk in zijnen dienst. Doch zie, nauwelijks is hij aan Satans zijde geschaard, of deze, met gansch de zwarte drom, maakt linksomkeer en neemt de vlucht.

— Wat schort eraan? vraagt Offerus.

— « O! ginder — zie — rijst Christus' teeken... » is het bange antwoord.

Nu vraagt Offerus aan Satan op zijne beurt :

« Is Christus machtiger dan gij? »

En 't antwoord luidt :

« Ja machtiger... »

Waarop Offerus :

— « Vaarwel! Ik wij'
« Den weergaloozen koning mij
« Wiens enkle teekens u met schrik bevangen
« Wat wierd het kwam hij zelf!... »

Offerus ging zijn gangen, zegt de dichter, waarop hij het verhaal onderbreekt, om in vier regelen te wijzen op het geluk van den priester, die zich aan den dienst van Christus, den grootsten koning, heeft gewijd.

't Verhaal gaat voort; aan den oever van eenen wijden, wild stroomenden vloed, staat het geduchte Kruis geplant, waarvoor Satan en zijne bende op de vlucht zijn gegaan. Dicht daarbij staat eene rieten kluis, verscholen in de schaduwe van breede beukenboomen.

Offerus zag de hut; hij sloeg ook eens de oogen naar den wilden stroom, doch telkens vestigde hij den blik opnieuw, met verwondering op

Dat kruis, en 't stervend.beeld van smarte
Aan 't kruis met naaglen vast, geboord in hand en voet...
't Voorover zakkend hoofd, met diadeem van bloed
En dorenen gekroond, 't doorstoken harte,
Wat was 't hem alles vreemd en heimnisvol!...

De reusachtige ridder vroeg zich af hoe dat wonder teeken zóó te duchten is, dat Satan en zijn drommen voor hem op de vlucht gaan, te meer daar, verre van vrees in te boezemen,

Hem vrede en liefde uit d'aanblik rees
En zaalgend op zijn binnenst werkte.

De kluizenaar was juist de man die Offerus daarover zou inlichten. De reus ging de hut binnen en vroeg den grijsaard of hij den Christus kende. Bericht mij waar hij woont, voegde hij erbij, opdat ik hem ga groeten en diene.

De kluizenaar antwoordt hem dat hij den Heer daar ter plaats zal ontmoeten en zien, indien hij aanneemt Hem zijn leven te wijden :

« Hij is de koning aller volkren, aller tijden
« En boven alle machten groot. »

Waarom, vraagt Offerus, is dan zijn teeken daar, een beeld van lijden?

— Hij won zijn koningschap in lijden en in dood, luidt het antwoord.

— Wat kan ik doen om Hem te dienen, vraagt de ridder.

En de kluizenaar geeft hem voor taak de reizigers, die verlangen aan den overkant te komen, door den fellen vloed te dragen, alsook de schipbreukelingen te redden, die in den draaikolk tegen den dood worstelen. Offerus neemt aan en wijdt zich, van dien oogenblik af, aan dat werk van liefde en zelfopoffering.

Prachtig beeld van den priester die zich, in den dienst des Heeren, geheel en al wijdt aan het behoud en de redding der zielen, in dien maalstroom van ongeloof en zedenbederf dien men de stad noemt.

De dichter beschrijft, in lyrische verzen, dien geduchten maalstroom en roept ten slotte uit :

« Heil u, die vijf en twintig jaren
« Waakt op den fel beroerden vloed,
« En bij het wielen zijner baren,
« Het omgeslingerd bootje hoedt;

« Die d'armen zondaar toegenegen,
« Door leering, arbeid en gebed,
« Hem naar den overkant van zegen
Behouden overzet.

Nu gaan wij weer Offerus vinden, die met iever en zelfverloochening zijnen post van overzetter en redder waarneemt. 't Is donkeravond en een storm maakt den vloed onstuimig. Trots weêr en wind wakende, bemerkt Offerus een kind, dat nadert en den ridder overtuigend, ja half gebiedend vraagt hem naar den anderen oever te brengen.

Nog eer hij durfde antwoorden boog de reus en torschte het kind op de schouders. De kluizenaar licht hem voor, doch 't is het flauwe licht van zijne fakkel niet, neen, 't is een helder glanzend, hemelsch licht, dat hem omzweeft en den blanken gloed verlicht.

Maar, waarvan beeft Offerus zoo? Het kind, ofchoon maar zeven jaren oud schijnende, weegt hem zoo zwaar dat zijne knieën knikken, dat zijne schouders plooien als ontwricht en dat hij slechts hijgend en gebroken den overkant bereikt, zuchtende : « 't is of ik heel de wereld droeg! »

Het antwoord op dien zucht laat zich niet wachten :

« En 't kind, omkranst van 't licht der dagen,
« Sprak, en zijn stem was hemelval :
« Meer dan 't heelal hebt gij gedragen;
« Gij droegt den Schepper van 't heelal.

« Ik ben de Christus; 'k ben de Koning,
« Dien gij gezocht hebt langs uw baan
« Mijn glorie zult gij zien, ter woning
« Waarheen mijn uitverkoornen gaan.

« Gij hebt in liefde Mij gedragen
« De nachten en de stormen dóór;
« Uw naam blijft van uw daad gewagen
« Uw eigennaam nu — Christophoor.

« En thans, ga heen! verlaat dees boorden
« En zij de drager van mijn woord.
« Ga heen en draag naar andere oorden
« Uw Christus en zijn Leering voort. »

Daarmede was Christophorus, reeds eene eerste maal Christusdrager door zijne evenvermelde daad, aangesteld als apostel, en werd alzoo Christusdrager voor de tweede maal.

De toepassing dezer schoone legende op den priester, den Gezalfde des Heeren, die niet alleen het woord Gods overal draagt en verkondigt, maar ook Christus zelve draagt in zijn aanbiddelijk Sakrament van liefde, komt hier natuurlijk en als van zelfs.

Geen wonder dan dat onze gevierde dichter in die gelijkenis de schoonste en krachtigste dichterlijke afbeelding heeft geput, welke men kan uitdenken, van den priester-Christusdrager.

« Hoe heilig draagt uw hand zijn Lichaam en zijn Bloed
« Bij de outer-heimenis! Hoe heilig 't Brood dat voedt
« Ten eeuwgen leven, met zijn zalving, aan de kranken!
« Hem draagt ge in 't sakrament, dat de afgetrokken ranken
« Weêr inent op den boom; Hem draagt gij aan het kind,
« In wiens gemoed nog teer, gij diep zijn stempel print.
« Gij draagt Hem in de leer en 't kanselwoord der waarheid,
« 't Eenvoudig zalvend woord van onbewolkte klaarheid:
« Gij draagt aan d'armen Hem, voor wie gij « vader » zijt,
« Die ge in uw feest herdenkt en in uw vreugd verblijdt...

Wel is waar kan de last soms verpletterend wegen en, geknakt, de leden doen bukken, doch hij die gedragen wordt, Christus zelve, verlicht met eigen kracht den last, die te zwaar weegt voor menschelijke krankheid. Ziedaar den hoofdinhoud van dezen nieuwen lierzang in de legende gevlochten. Doch deze laatste is niet uit.

Offerus, nu apostel geworden, kwam ook soms in droeve, ondankbare streken, doch God gaf aan zijne leering getuigenis door een verbazend wonder.

Eens dat het volk, met verwondering luisterende, rond hem was geschaard, stak hij « zijnen dorren herderstaf in de dorrende aarde » en zie des anderendaags stond die staf daar, met bladeren en bloemen beladen, te groeien en te bloeien:

Dan is er uit het volk een jubelzang gerezen
Waarin Offerus en zijn Christus werd geprezen.

In dit laatste deel der legende vindt de dichter de zinspeling

op het vijf-en-twintig-jarig jubelfeest van den eerbiedwaardigen gevierde en roept uit :

« Voor vijf en twintig jaren
« Werd hier de staf geplant
« Die, bloeiend opgevaren,
« Zijn vruchten schonk aan 't land. »

Dit laatste lyrisch gedeelte van het gedicht is de eigenlijke jubelzang, waarin de gulle gelukwensch en het « *Waar kan men beter zijn* » weerklinken.

Men zal dus aan het gedicht *Offerus* niet verwijten een enkel gelegenheidsvers te zijn, in den zin die gewoonlijk aan deze benaming wordt gehecht. De legende bestond en het jubelfeest van den Zeer Eerw. Kanunnik d'Hoop is de « gelegenheid » geweest om ze, met meesterhand bewerkt en op het priesterambt toegepast, te herscheppen in een heerlijk dichtstuk, dat met eere het boekenschab van allen lettervriend zal versieren.

Zoo het schijnt heeft dr. Claeys eenige moeilijkheid gehad met zijn geweten van prosodist, aangaande de vraag of de klemtoon in den naam van zijnen held op de eerste lettergreep valt of op de tweede.

Tot verwijdering van dit bezwaar heeft hij zijne toevlucht genomen tot een zoo eenvoudig als spitsvondig middel. Hij heeft den naam Offerus aan verschillende personen uit het volk ter lezing voorgelegd en allen hebben *Offérus* gelezen. Het moet dus wel *Offérus* zijn en niet *Offerus* zooals, naar sommige vitters beweeren, de latijnsche uitspraak luidt.

Wat ons betreft, wij bekennen rechtuit dat wij zoo nauw niet zien en op dat punt eene wijde mouw hebben. Wellicht, hadden de « personen uit het volk » *Offerus* en niet *Offérus* gelezen, ware onze letterkunde voor altijd beroofd gebleven van deze prachtig berijmde legende, dat nieuw juweeltje van ware, verhevene poëzie, waarvan het kristendom en zijne leering de zuiverste en onuitputbaarste bronnen zijn.

St-Amandsberg, 26 *Juni* 1888. A. V. Bultynck.

DAAR AF = VAN WIEN.

Eerw. Heer Am. Joos, in zijn voortreffelijk werk « spraakkunst en volkstaal » 2e uitgave, bladz. 74 schrijft :

« Sommige spraakkunsten zeggen : Na zaaknamen en ook na persoonsnamen gebruikt men meest in den accusat. achter een voorzetsel, het voornaamw. *welke*.

Maar neen! het volk gebruikt het bijwoord *waar* gevolgd van het passend voorzetsel. *De* wellust *waar* iedereen *naar* streeft ligt in den rijkdom niet. — Onze schrijvers zouden wel doen, wilden zij, ten minste voor de zaaknamen, hierin het volk navolgen. »

En hij voegt er bij in aanteek. : « Jan David vindt er zelfs geen bezwaar in somwijlen *waar* voor persoonsnamen te bezigen. »

Dat de oude schrijftale, voor wat de zaaknamen aangaat, hier met de huidige spreektale gansch overeen stemt, dat weet iedereen die nog middeleeuwsch dietsch gelezen heeft.

Maar heeft Vader David gelijk in zijn beweren? D. i. mag men schrijven, bij gelijkenisse : De *menschen daar*, of waar, ik *af*, van, over, mede, sprak?

Huydecoper *Proeve van Taal en Dichtkunde* bladz. 469, zegt dat men maar van *zaken* alzoo schrijven en mag.

Weiland in zijnen woordenb. onder 't w. *daar* leert ons het zelfste.

Kramers onder 't woord *waar* insgelijks.

Doch Van Beers, *Nederduitsche spraakl.* Lier 1856 zegt op bladz. 109 :

« *Hier*, *daer* en *waer* met partikels verbonden wijzen alleen op zaken, niet op persoonen. Men zegt dus niet : *waarvan weet ge dit?* — Van Hem, maar : *van wien weet ge dit?*

Niettemin wordt bij de « aenwijzende, bepalende en betrekkelijke » voornaemwoorden dit onderscheid in de gesprokene tael niet in acht genomen. Men zal daer zoo wel hooren : *Gij spreekt van uwen broeder; waerlijk*, daeraen *heb ik niet gedacht*, als : *Aen* dezen heb ik niet gedacht. Zoo ook zal men veel eer zeggen : *de vriend* waermede *ik ben uitgereden*, dan : met welken *ik ben uitgereden*. En inderdaed vermits het woord waerheen

het aenwijzend, bepalend of betrekkelijk voornaemwoord verwijst, altijd te voren genoemd is, kan hier uit het aenwenden van *daer* en *waer* moeilijk verwarring ontstaen, en is het onderscheid dus zoo noodzakelijk niet als bij de *vragende* voornaemwoorden. »

Van Beers heeft gelijk.

Vondel bezigt *daar, waar* + af, om, op, van enz. sprekende van *menschen*

1) betrekkelijk. B. v.

In zijne *Inwijding v. h. stadhuis.*

V. 23 de bruyt *daer* 't al *om* danste. *Heldinnebrieven* nº 20 :

Maeghden *daer* hunne zinnen *op* gevallen waren.

Gulden winkel nr 43.

Hercules *daer* veel *van* is gezongen.

In « Voorspel Van Gijsbrecht v. Aemstel. »

V. 47. In Veenerik herleeft de kleene Ascaen
48. *Waarmeê* de held op Gods genade.
49. Zich scheep begeeft.

2) Aanwijzend. B. v.

In zijnen *Sophompaneas*

V. 813. Maar die zijn landsman en zijn vrijheid heeft bespot,
814. En hieruit trok gewin en schandelijk genot;
815. Laat *daar* nu zulk een straf en vonnis *over* vellen.
= over den landsman.

Zoo deden ook onze middeleeuwsche schrijvers.

1) betrekkelijk

Voorbeelden hieraf verschuiven wij, kortheidshalve, tot een volgend schrijven.

2) aanwijzend. B. v.

In het *Roelantslied* (H s. van 's Gravenhage).

V. 269. Seght, waer sijn onse ghesellen.
270. Cond*ire* (-kont gij er) ons iet *af* tellen.

In *Beatrys* (van rond 1300).

V. 903. Die moeder die se hadde ghesoghet
904. Ende pine *daer om* (-om haar) ghedoghet.

In 't *Passionael, winterstuk,* (van rond 1400) 18 v.

met minen Cristo heb ick gewesen
Ende ic ben ende se*lre mede* wesen.

Ja, in het oudsassensch gedicht den *Heliand,* van de jaren 800 (1) staat er al te lezen :

(1) *Heliand.* Herausgegeben von HEINRICH RÜCKERT. Leipzig. Brockhaus 1876.

1) Aanwijzend :

v. 2715. ..... *ni skalt thu sia leng êgan*
ne zalt du ze langer ei'n
ne moet je ze langer hebben,

V. 2716. *ak mîth ira an thînum môde: ni haba thâr sulika minnea tô.*
maar mijd (u) van haar aan dijnen moede: ne heb *daar* zulke [minne *toe*.

Daar toe = tot haar.

2) Betrekkelijk :

v. 5919 ..... *ni wissa hwarot siu sôkian skolda*
ne wiste waarnt zij zoeken zoude

v. 5920. *thena hêrron, thâr iro wârun at thia helpa gilanga.*
den heere *daar* van haar waren *toe* de helpen bereid.
waartoe hare helpen (hulpen) waren bereid.
dien zij bereid was te helpen.

Daar toe = tot wien. (1)

En waar hebben de Franschen leeren zeggen « l'homme *dont* je parle » 't en zij achter de Germaansche volkeren? want *dont* = *de unde* = *van waar af,* en hebben zij immers bij de Latijnen niet gehaald.

Voegt daarbij dat de *spreektale*, van alle dietsche gouwen, meene ik, dat eeuwen en eeuwen oud gebruik taai en trouw tot op den dag van vandage bewaard heeft, en gij hebt redens genoeg, onzes inziens, om ook te *schrijven* b. v. « De menschen *daar* ik *af* gesproken hebbe », zonder, dat spreekt van zelfs, « *van wie* ik gesproken hebbe » kwaad te keuren.

JAN CRAEYNEST.

(1) Bemerkt, in 't voorbijgaan, hoe dat het Oudsassensch ook *daar* bezigt als betrekkelijk-aanwijzend. 't Zelve geldt voor het Oud- en middeleeuwsch Hoogduitsch, het Angelsassensch, het Oudnoordsch, het Gothisch enz. — Reden te meer, benevens deze die wij reeds gaven (Belfort 1887 nr 8 bl. 521 en vlgg.), om Van Beers zijn bewerenteenemaal ongegrond te heeten, als hij zegt dat men wendingen als « Dat is het graf *daar* hij in rust » niet schrijven en mag.

MONTMARTRE. (1)

Een âàm van godsvrucht en van vrede
Waait op de hoogte en kust mijn heete slapen koel.
Mijne oog doorpeilt de vlakte en ziet de wereldstede,
In wemelend gewoel.

Een floers van mist en avondduister
Valt drukkend neder op Parijs, wen, hoog en ver,
De schoone schepping Gods haar licht verdooft en luister :
Geen zon, geen maan, geen ster....

Alleen der menschen lichten schijnen,
Doorstippen, vaal en valsch, het grauwe vlak beneên,
De lanen langs, in rechte en onafzienbre lijnen;
Of drijven pinkend heen.

Een dof gedruisch klimt op naar boven,
't Geloei der verre zee. Een zee is 't inderdaad :
Niet buigzaam en gereed om haren God te loven,
Een zee die God versmaadt.

Een zee met ebbe en vloed; het leven
En streven van een volk dat geene ziel en kent,
Dat jaagt, den langen dag, naar eer en winst gedreven,
En 's nachts naar wellust wendt.

---

(1) *Mons Martyrum*. Herinnering van een bezoek, aan de beloftekerk van het H. Hert gebrocht, in 1886.

Zee, die, met duizlig golvenklateren,
Ten aanval der fortuin, haar hooge baren stiet;
En nu, door straat en laan, heur loome, logge wateren
Ter geile delling giet!

Wie zal er waden zonder vlekken
Door deze wellustzee? Het edel zielgedacht,
Gelijk een duif, die wilt de doodzee overtrekken,
Valt dwerlend neer versmacht.

Niets dat er spreekt van hooger leven :
De schouwburg is de kerk, waar 't volk ginds henenspoedt.
Daar troont zijn god, Appol, in blindend licht verheven,
Met naakten muzenstoet!....

Hier, op den berg der Martelaren,
Met duisternis omhuld, hier grauwt op 't zwarte zwerk,
Van uit heur stellingbosch ten hemel opgevaren,
De godbeloofde Kerk.

De zuilen rijzen uit haar midden;
De bogen sluiten, tot een smeekgebed van steen,
Voor zooveel dwazen, die helaas niet meer en bidden
En zwieren ginds beneên.

Gij, zoenkerk, zult dit volk beschermen
En weren Godes wraak van de ongetrouwe steê,
Gij, Mozes op den berg, met uitgestoken ermen
En onverstooten beê!

Eens, zal het lichaam onzes Heeren,
Dat nog verdoken rust in uwe donkbre krocht,
Ten marmren hoogaltaar verheven zijn met eeren
En 't wonderwerk volbrocht.

Dan zal het Kruis niet enkel stralen,
Door 't pinkend lampelicht beglinsterd in den nacht,
Maar, over gansch de stad, in top des koepels, pralen,
In volle zonnepracht.

o, Mocht dan ook de Liefde gloeien,
Niet enkel in het hert van stille aanbidders, maar,
Gelijk een vuurge stroom, uit gansch het volk ontvloeien,
Alom, in 't openbaar!

o Mocht, na honderd volle jaren,
De stad, die 't valsche recht des menschen heeft verkond,
En die, door gansch Euroop, de rukkende oproersbaren
Verdelgend henenzond,

Ontgoocheld en berouwend keeren
Tot Christus' Kerk, haar eer en troost in vroeger tijd,
En dan, op land en zee, het eeuwig recht des Heeren
Verkonden wijd en zijd!

St. Niklaas. A. J. M. Janssens.

AAN DE RODENBACHSVRIENDEN. (1)

HOOG op de strijdbanier en hooger nog de harten
En kloek in 't krijt gestaan, tot staving uwer leus. —
Weest « Vlaamsch en katholiek » trots 't overmoedig tarten
En 't machteloos gezwets van fransquiljon en geus —
Uw godsdienst moet in 't graf, uw tale moet verdrongen,
Uw volksaard gansch gedempt, vernietigd 't Vlaamsche ras,
En dan een lijkgezang, in spottend Fransch, gezongen
Op 't puin van wat eens 't groot en machtig Vlaandren was! —

Dat droomt een *Walenbond*, een bond van logeknechten,
Die 't nijdig aanzien dat de Vlaming, thans bewust
Van zijne macht, weer eischt zijn vrijheid en zijn rechten
En niet gedwee den hiel van zijn vertrappers kust. —
Maar, ijdel is die droom : aan Lei en Scheldeboorden
Verzamelt in 't gelid het machtig Vlamenheer
En 't « Schild en Vriend », dat eens de Fransche beulen hoorden,
Klinkt over stad en dorp, zoo krachtig als weleer!

De fiere zusterstad, de koningin der Schelde
Die Vlaandren, diep verneerd, reeds meengen lauwer schonk,
Roept u ten eedlen kamp, o stad van Artevelde,
De grijze Breidelstad staat vaardig weder jong —
Dies : ook in 't oude Gent de Leeuwenvaan geheven
En kloek in 't krijt gestaan, voor Vlaandrens eer en recht;
Hij die de volken ment, zal roem en zege geven
Aan 't volk dat voor zijn Godsdienst, taal en vrijheid vecht!

A. V. Bultynck.

(1) Voorgedragen op het instellingsfeest der « Rodenbachsvrienden » gevierd te Gent, den 31 Mei 1888.

KRONIJK EN BOEKENNIEUWS.

Le Patron, sa fonction, ses devoirs, ses responsabilités,
par Charles Périn.

IN deze laatste tijden heeft het vraagpunt — de werkbaas — eene hernieuwing van belangstelling verworven.

Het jongste Congres van Luik heeft het behandeld; een Belgische bisschop heeft er eenen vasten-brief over geschreven, en in het Waalsche gedeelte van ons land zien wij katholieke nijveraars hunnen invloed en hunne krachten samenspannen om hun werkvolk te helpen, om te verwezenlijken wat zij kunnen in de strekking aangeduid door mannen die het sociale vraagpunt bestudeerd hebben.

Het zal dus niet zonder nut zijn dat wij eenige beschouwingen geven over het hierboven aangezegde boekje.

En vooral dat men toch niet opwerpe, dat het eene partij-leer is, dat slechts katholieken de zaak doorgronden. Het is toch niemands schuld dat bij ons alleen mannen zijn die aan de kerk behooren: overigens zien wij alleenlijk de innerlijke waarde in van hunne gedachten.

De begrippen en de zeden van onzen tijd zijn voor veel in de beroerdheid der samenleving : nu wordt alle gezag betwist, in het openbaar leven, in het huiselijk leven, en in het werkhuis.

De invloeden die heden het meeste ingrijpen op het volk, zonderen den werkman van den werkbaas af en voeren hem soms tot schuldige geweldadigheden.

Nochtans, in billikheid, ligt de schuld bij den werkman niet alleen. De hatelijke onverschilligheid, de verfoeilijke berekeningen op de stoffelijke behoefte des werkmans, en ook op zijne waardigheid en zedelijkheid, stellen soms den patroon in zijn ongelijk.

Hoe is er strijd mogelijk onder menschen die elkander noodig hebben? Hoe is de maatschappelijke oorlog mogelijk? En hoe kan hij verminderd worden?

In het dringend en hoofdzakelijk werk der verzoening der standen en in de wedersamenstelling der werkmanswereld, zegt schrijver, zijn de werkbazen geroepen tot eene overwegende werking,

wij zouden zelfs mogen zeggen tot eene beslissende werking.

De werkbaas kent den werkman en zijne behoeften en uit zijne bevoegdheid vloeit zijne plicht voort.

Het belang van den werkbaas zal de volbrenging zijner plicht vergemakelijken want hij lijdt door de hebzucht, nijd en we'er-spannigheid die hij in zijn werkhuis dagelijks ontmoet.

Schrijver sterkt den werkbaas in het besef van de wettigheid van zijn ambt en toont hem de wezenlijkheid en nuttigheid zijner diensten aan. Daarna wordt de natuurlijke gemeenzaamheid van belangen tusschen den werkbaas en zijne werklieden uiteengezet. Als opwerping komt dan, in het vierde hoofdstuk, de uitlegging der socialistische leering : Zij wordt door den schrijver « *prétentions socialistes* » genoemd, daar zij allen steun missen. Hier wordt grondig onderzocht of de communistische S[illegible] leefbaar zoude zijn.

In het vijfde hoofdstuk wordt bestadigd, dat er altijd werk-bazen zijn geweest en verzekerd dat er altijd zullen zijn. Deze bewering gaat gesteund op de onmogelijkheid, de socialistische drœlingsleer aantenemen.

Maar, is de werkbaas overal te vinden, wij mogen ook vaststellen dat zijne betrekkingen met de werklieden niet altijd dezelfde zijn : zelfs in de groote nijverheid is er eene ontwrichting van het werk te bespeuren.

Buiten de stadhuishoudkundige orde heeft de werkbaas ook plichten op maatschappelijk gebied.

Hij is, in 't algemeen, geleerd en bemiddeld, hij heeft jegens zijne werklieden verplichtingen van bijstand, hij moet de ellenden lenigen van zijne naaste omgeving, des te meer daar zij voortkomen uit de feiten zelven, die zijnen rijkdom vermeerderen en zijnen invloed uitbreiden. Die ellenden zijn :

1° De aangroeiende veronzedelijking der werkende groepen.

2° De verlamming in het geloof en de godsdienstoefening.

3° De verslapping der familiebanden.

4° De aangroei van het nutteloos en verdervende verteer.

Deze ellenden raken de gansche samenleving. Dit tegen te werken is voor den werkbaas een dringende plicht, die de maatschappij van hem verwacht.

Hij heeft de plicht de medewerking van de andere werkbazen daartoe in te roepen, want het is niet door de pogingen van afgezonderde bazen dat men tot den gewenschten uitslag zal geraken. Het redmiddel moet door de werkbazen aangewend worden en de wet moet ze rugsteunen.

Jegens zijn werkvolk, heeft de werkbaas plichten, in het werkhuis, buiten het werkhuis, stoffelijke plichten, zedelijke en godsdienstige plichten.

Jegens de andere bazen, 1° vele werken van bescherming

kunnen slechts door de verstandhouding van de bazen eener zelfde nijverheid tot stand gebracht worden; 2° daardoor zou het gezag van iedereen geeerbiedigd worden; 3° zij moeten alle kwade mededinging achterlaten; niet de eenigen willen zijn om iets goeds onder de werklieden te stichten en ze zoo aan te lokken.

Jegens de gansche maatschappij, weegt op de werkbazen de plicht de maatschappij niet te storen door de onmatigheden van hun nijverheidswerk, of de oneerlijkheid hunner doenwijze; 2° het goed voorbeeld te geven; 3° als het staatsbestuur de ware beginsels van de kristelijke staatkunde aanneemt, dan hebben de bazen de plicht die werking te helpen en voor te lichten; zij behoeven aan het staatsbestuur den steun van de openbare meening te bezorgen, in de nijverheidsstreken.

Wanneer de werkbazen den kristelijken zin hebben, zal de zelfverloochening hun niet ontbreken, zij zullen de behoeften van het werkmansleven nagaan; de voldoening van 's werkmans godsdienstige, verstandelijke en stoffelijke vereischten betrachten. Het overzicht van deze behoeften in het tiende hoofdstuk, is als de volledige opsomming der plichten van de werkbazen en de samenvatting van het gansche boek.

Indien *het Belfort* niet reeds eene studie gegeven hadde over de gilden, zou het elfde hoofdstuk ook dienen besproken te worden. Nu is het overtollig.

Na de voordeelen te hebben doen uitschijnen van het stichten van bazenvereenigingen, eindigt schrijver zijn gewrocht, met eene aansporing tot het werken.

Wij hopen in deze bespreking de eenheid van den opstel van dit boekje te doen opmerken hebben en de begeerte het te lezen te hebben doen ontstaan. Het is een verkwikkend en grondig werk, in eene duidelijke en schoone taal geschreven.

Emiel van der Mensbrugghe, avocaat.

Gent.

Nederlandsch Congres. — Kort geleden, is te Amsterdam, bij den heer Tj. Van Holkema een schoon boek van omtrent 275 bladzijden, verschenen. Het draagt voor opschrift : *Handelingen van het XXe Nederlandsch taal- en letterkundig Congres, gehouden te Amsterdam den* 15, 16 *en* 17 *September* 1887.

't Is eene der meest verzorgde uitgaven van Congres-handelingen die ontegensprekelijk het huis Van Holkema tot eere strekt.

Dit gezegd over de stoffelijke verzorging, blijft er ons nog een woordje te reppen over de innerlijke waarde van het boek.

Wij zullen vooraf verklaren dat de inhoud ervan aller belangwekkendst is.

Na de opgave der lange lijst van deelnemers, die niet min dan 650 namen behelst, waaronder 25 Gentenaars, treffen wij de verslagen aan der verschillende vergaderingen die in de drie afdeelingen van gemeld Congres werden gehouden.

Tal van weldoordachte studiën die op gemelde bijeenkomsten werden voorgedragen, zijn er insgelijks, ter vollediging, in opgenomen. Onder deze is er eene die voornamelijk onze aandacht gaande houdt omdat het behandelde onderwerp thans zoo druk besproken wordt, niet alleen in de rechterlijke sferen maar ook in het Vlaamsche kamp.

Wij willen spreken van eene korte studie door den heer Julius Obrie, rechter bij de rechtbank van 1en aanleg te Dendermonde, den donderdag, 15 September, in de 1e afdeeling voorgedragen. Zijn onderwerp was : « *De Nederlandsche rechtstaal in Noord en Zuid Nederland.* »

In eene gekuischte en flinke taal, toont spreker aan wat al moeilijkheden er ontstaan bij de toepassing der taalwet van 17 Oogst 1873, ten gevolge der onbekendheid van rechters en advocaten met de Nederlandsche taal.

Terecht zegt de welsprekende redenaar, dat gemakzucht of ook wel onwil bij de rechters, die geroepen zijn de taalwet van 1873 toe te passen, en onbekendheid met de rechtstaal bij de advocaten, de twee hoofdoorzaken zijn waarom het Nederlansch nog altijd in België, op rechterlijk gebied, stiefmoederlijk wordt behandeld.

Deze twee kwalen kunnen, gelooven wij, gemakkelijk geweerd worden. Voor de eerste moet enkel een stevig voorschrift gevraagd worden waarbij den rechters het bestaan der wet wordt herinnerd; voor de tweede, richte men eenen leergang in waar men den studenten de rechtspleging ook in het Nederlandsch onderwijst.

Sinds jaren reeds, hebben duizenden Vlamingen gansche karrevrachten vertoogschriften naar onze wetgevende lichamen gezonden om te vragen, dat toch eindelijk, bij de Staatshoogescholen een leergang van strafrecht en strafrechtspleging in het Nederlandsch zoude gevoegd worden.

Tot nog toe, bleef die vraag onbeantwoord, zelfs werd er door officieele mannen verklaard, dat het inrichten van dien cursus tot het rijk der onmogelijkheden behoorde, daar men den man niet voor handen had die geschikt is om gemelden leergang te geven.

Die stelling is te dom om weêrlegd te worden; wij zullen dan ook enkel zeggen dat het te betreuren is dat sommige Belgische rechtsgeleerden niet bekend zijn met de mannen van wezenlijk talent welke wij bezitten, en dat Hollanders zooals Matthijs De Vries, C. Bake en andere ons moeten komen zeggen dat, zoo ooit een dergelijke leergang tot stand gebracht wordt, de heer Julius Obrie wel de rechte man op de rechte plaats zou wezen voor het geven van dien cursus.

Dit gezegd keeren wij tot de voordracht terug.

De heer Obrie weidt ook uit over taalverhaspeling en haalt menig staaltje van kromspraak aan welke hij uit onze in het Vlaamsch vertaalde wetboeken heeft opgedolven.

Hij betreurt ook terecht dat de Hollanders soms zoo lang wachten goede Vlaamsche woorden aan te nemen en eindigt met onze Noorderbroeders te bedanken, eindelijk de vlaamsche woorden : *betooging*, *boekerij*, *bureel*, enz in hunnen rijken taalschat te hebben opgenomen.

Hij besluit zijne rede met den wensch uit te drukken, dat, op rechterlijk gebied en ook op dat der ontwikkeling van de rechtstaal, zoowel in het Noorden als in het Zuiden, pogingen worden aangewend tot nauwere aansluiting.

De *Handelingen* behelzen ook nog een zeer goed geschreven en zaakrijk stuk, getiteld : *De spelling der Noord en Zuid Nederlandsche Plaatsnamen door C. Bake van 's Gravenhage*, dat wij met belangstelling gelezen hebben.

Het verslag der tooneelkundige afdeeling is ook zeer belangwekkend, bovenal het incident Rosseels-Julius Hoste, welk de verslaggever in Brabantsch patois tamelijk goed heeft weêrgegeven, is zeer kluchtig en mag als een verdienstelijk afwisselend dessertbrokje aanzien worden.

Kortom, het is een goed werk dat in de boekenkast van elken Vlaming op zijne plaats zou wezen.

A propos, waar blijven de handelingen van het Brusselsche Congres?

Gent. L.

De Fransche revolutie in Vlaanderen, door prof. Jos. SAMYN, 2e uitgave, klein in-8°, van 306 blz. Prijs : 1-50 fr.

De Fransche omwenteling is een tijdstip welk nog dagelijks vermeld wordt, ja, een tijdstip waarmeê ze nog dagelijks moeten rekenen al degenen die eenig openbaar ambt bekleeden of in eenig openbaar bestuur gemengd zijn. Het is dus van groot belang de geschiedenis van dien tijd wel te kennen.

Ze zijn bijna allen verdwenen onze ouders en voorzaten die deze jaren beleefd hebben, maar ze hebben er ons zoodanig veel over verteld, dat dit tijdvak ten hoogste onze nieuwsgierigheid opwekt. De honderdste verjaring van den aanvang der Fransche revolutie staat aan de deur : de herinneringen zullen dus in alle schriften meer of min, en onder verschillige opzichten vernieuwd worden. Daarom is de tweede uitgave van het geleerde werk *De Fransche Revolutie in Vlaanderen*, door professor Jos. Samyn ten gepasten tijde verschenen.

Het is mijn vak noch mijn belang niet boekbeoordeelingen te schrijven. Dezen keer nogtans maak ik eene uizondering omdat het mij schijnt dat dit werk niet genoegzaam gekend, ja niet genoegzaam verspreid is. Ik heb de gewoonte niet boeken te waardeeren volgens hunnen titel of volgens hunnen schrijver, maar wel volgens hunnen nuttigen inhoud. Nu, iedere bladzijde van gemeld werk getuigt mij dat het niet geschreven is in den hoek van den heerd, noch overgenomen uit vorige schrijvers. Professor Samyn heeft aan de oorspronkelijke bronnen geput, en heeft waarlijk ernstig moeten arbeiden om zoo een klaar en bondig werk in het licht te zenden.

Dit boek dient niet alleen eene plaats in iedere openbare of bijzondere boekerij te hebben, maar het verdient hoogst de aanbeveling voor allen wier vak of wier plicht het is nuttige uitgaven te kunnen of te moeten verspreiden. De prijsdeelingen zijn daar, en het volk kan niet genoeg bekend zijn met de onheilen veroorzaakt door de Fransche revolutie, welke sommigen zoo hemelhoog trachten te verheffen.

Thielt, D. v. d. H.

— **Bijdragen over Opvoeding en Onderwijs**, door P. A. De Vos, professor, en Frans Willems, schoolopziener. — Lier, J. Van In en Cie.

Het was eene goede gedachte, waaraan de schrijvers van bovenstaande werk toegaven, de gedachten van hunne in tijdschriften verspreide artikels over opvoeding en onderwijs in een boekdeel te verzamelen, behoorlijk te rangschikken en aldus meer en gemakkelijker voor elkeen genietbaar te maken. Wij durven het boek volmondig aan alle opvoeders — zoo ouders als leeraars — aanbevelen. En de schrijvers zeggen niet te veel, waar ze hun voorbericht sluiten met deze woorden : « Het (boek) is naar ons gevoelen allerbest geschikt om het *vade-mecum* te worden van alwie kinderen onderwijzen moet. »

Verscheidenheid en afwisseling, naast voldoende volledigheid, geven grond en recht tot deze hoop.

Beschouwingen hier van algemeenen, daar van bijzonderen aard, practische wenken en lessen spreken zoo over leeraar als leerling, zoo over leerstof als over leerwijze, en dat alles met de klaarheid en waarheid van vakmannen, die grondige studie aan rijke ondervinding paren.

Wat taal en stijl betreft, kunnen wij ons bepalen bij de aanmerking, dat beide de schrijvers reeds lang hunne proeven — en 't waren er immer degelijke — hebben geleverd.

Al vallen ze eenigszins buiten het algemeene plan des boeks, zagen wij met een bijzonder genoegen de twee keurige bijdragen

opgenomen, waardoor M. Frans Willems weleer, in « de Toekomst, » de Darwinistische stellingen van Dr Ledeganck den bodem insloeg.

Kan. S. Daems.

(Uit *Het Davidsfonds.*)

— **De Glorie of Heerlijkheden van Maria,** door den H. Alphonsus-Maria de Liguori, Kerkleeraar. Vertaald door Pater Theelen, Redemptorist. Prijs gekartonneerd fr. 1,75. In fraaien linnen band, fr. 1,95. Sint-Augustinus-Drukkerij, te Brugge.

Zeer talrijk, of liever ontelbaar zijn de werken, die in alle eeuwen ter eere van de allerheiligste Maagd en Moeder Gods geschreven werden; en nochtans kan men vrij zeggen, dat het schoonste en wellicht het nuttigste van allen is : *De Glorie of Heerlijkheid van Maria,* door den H. Alphonsus de Liguori.

— Dit uitmuntend werk, waarvoor de H. Alphonsus meer dan 30 jaren al de schoonste schriften der Kerkvaders en andere godvruchtige schrijvers raadpleegde, is een ware schat van hartroerende overwegingen en treffende voorbeelden, niet alleen voor kloostergemeenten, maar voor elk christen huisgezin. — Van *De Glorie van Maria,* zegt Mgr Grasselli, in zijne lofrede van den H. Alphonsus : « *Ik beveel u allen de lezing van dit boek aan ; het zal van u misschien geen apostelen, geen leeraren, maar zeker zal het heiligen van u maken.* » Moge het dus meer en meer verspreid, herlezen en altoos zorgvuldig bewaard worden.

De groote Bende van Jan de Lichte. Aalst, J. van Brantegheem, 1888, in-8°, 616 bl. fr. 3,00. — Over Jan de Lichte, den beruchten aanleider der rooversbende in Vlaanderen in de voorgaande eeuw, is er al veel geschreven, zoodat de misdaden van de Lichte en zijnen aanhang reeds bekend zijn. Het boek, dat wij heden aankondigen, is echter eenigermate nieuw, als ongemeen omstandiger dan zijne voorgangers en geheel en al gestaafd op de rechterlijke documenten, welke nopens de rooversbende bestaan. De schrijver heeft zijn lang verhaal zeer goed ingekleed, zoodat het in den smaak zal vallen van lezers, gewoon aan werken van de nieuwe romantische school, als van Raoul de Navery, en anderen, waar verrassende, aangrijpende dramatische toestanden bij voorkeur worden aangebracht.

Het boek, zonder van een bekend letterkundige geschreven te zijn, zal bij de lezing zeer voldoen. Kennis makende met de lange reeks van schelmstukken, door de bende jaar aan jaar gepleegd,

komt men er toe eene vergelijking te maken tusschen het gerechtswezen van vroeger, en dat van onzen tijd. Blijven enkele moorden thans nog ongestraft, men mag zeggen dat het bestaan eener rooversbende, te werk gaande als die van de Lichte, Baekeland en Cartouche, niet lang meer zou mogelijk zijn, dank aan de snelle gemeenschapsmiddelen, welke het gerecht nu ten dienste staan.

De groote bende van Jan de Lichte is, meenen wij, geroepen tot eenen grooten bijval. Wordt het boek ooit herdrukt, dan zal eene betere soort van papier noodig zijn : goed papier en nette druk zijn heden meer dan ooit vereischt om een boek koopers te doen vinden. P.

— **Werkmanshuis of Gildenhuis der Ambachten en Neringen van de stad Sint-Nikolaas.** Voorbereidende vergadering voor de algemeene bijeenkomst der Bazen en Meesters der Ambachten en Nijverheden. — Redevoering van M. Jan Nobels. — Sint-Nikolaas, Strybol-Vercruyssen, 1888.

Gaan onze oude neringen herleven? Loffelijke pogingen daartoe worden in verscheidene steden van België aangewend, door mannen van hart, die meegevoelen toonen voor het ongelukkige lot veler werklieden. De redevoering, door den heer J. Nobels den 6 Juli 1888 te St-Nicolaas, in bijwezen van 52 bazen, gehouden, vond er warmen bijval, en dien zelfden dag waren reeds 80 leden voor het op te richten Gildehuis ingeschreven. Wat dit gildehuis zijn zal? Eene vereeniging, volgens onze oude Vlaamsche overleveringen, waar meesters en werklieden, op den voet van christene gelijkheid, zullen samenkomen om over de wederzijdsche belangen te spreken. Er zal daar een kring worden opgericht van alleszins bekwame, bevoegde mannen in alle vakken van kunst, alsmede eene goede boekenverzameling, ten einde de werklieden naar iets hooger nog te doen streven dan naar het alledaagsche. Onze beste wenschen voor den jeugdigen kring!

— *Den weleerwaarden en hoogachtbaren Heere Victor Jacobs, oud-minister, door de Burgers-Vereeniging van Gent aangeboden, bij dezes vijf-en twintigjarig jubelfeest als volksvertegenwoordiger van Antwerpen en zijne benoeming als Staats-Minister.* Gent, S. Leliaert, A. Siffer en Cie, 1888 in-4°.

Den weleerwaarden en hoogachtbaren Heere Jan de Laet, letterkundige, door de Burgers-Vereeniging van Gent aangeboden bij zijn vijf-en-twintigjarig jubelfeest als volksvertegenwoordiger van Antwerpen, Ibidem, idem.

Twee gedichten ter eere van genoemde gevierden, geschreven door den heer Barbieur. Zij getuigen van aanleg en veel geestdrift voor de vaderlandsche zaak, die in beide staatsmannen zulke koene en trouwe verdedigers vindt.

De « **Bibliothèque Populaire** » van Henri Gautier, is een recht verdienstelijk werk.

Voor tien centiemen per weke stelt zij iedereen die maar fransch kan lezen en verstaan, in de mogelijkheid van kennis te maken met de letterkundige meesterstukken van alle landen en talen. Merkweerdig, zeer merkweerdig zijn de reeds verschenen afleveringen. Onder andere noemen wij : *La chanson de Roland ; La Divine Comédie* (Dante); *La Jérusalem Délivrée* (Tasso); *L'Evangéline* (Longfellow); *Pensées* (Pascal); *Gulliver* (Swift); *Herman et Dorothée* (Goëthe); *Le Chat noir* (Edgar Poë); *Contes Russes* (Tolstoï).

Vooral voor studenten en jonge letterkundigen is deze « *Bibliothèque* » uiterst geschikt. Wij bevelen ze hun dan ook aan.

Eene opmerkinge hebben wij te maken : wij vinden dáár de hoofdwerken van de Fransche, Engelsche, Duitsche, Italiaansche, Russische meesters. Waarom en mogen wij daar ook onze Vlaamsche geniussen niet wêervinden? Zouden in die reke niet wonderwel passen : Reinaert De Vos, Gudrun, De Niebelungen, die glanzende praalstukken onzer oude letterkunde, *De Uitvinding des Duivels*, van onzen genialen Conscience, *Het Burchtslot van Zomergem* en *De Zinnelooze* van melodieusen Ledeganck en duizenden andere glinsterende perels van onze letterkunde, zoo oude als hedendaagsche?

Is de Fransche uitgever daartoe in staat niet, waarom sticht men dergelijke Vlaamsche goedkoope bibliotheken ten onzent niet?

Eekloo. ED. GRAEVE.

— Qui l'aurait cru?

Te Montpellier, in Frankrijk, is een boek verschenen, getiteld : **Méthode pour l'enseignement simultané de l'Anglais, du Néerlandais et de l'Allemand.**

Het Vlaamsch onderwezen *in het Zuiden van Frankrijk.....* Ei! wat gaan de Brusselsche *Chronique*'s en de Doorniksche... *Vérité*'s daarvan zeggen?

— Pater Fr. Raymundus Rommens, van de Predikheerenorde, heeft bij Taymans-Nezy, te Lier, laten drukken een klein, maar belangwekkend boekje, getiteld : **De Predikheeren en de Kluizekerk tot Lier, hare merkwaardige gedachtenis en mirakuleuze beelden.** Prijs fr. 0,50. Het is eene uitmuntende bijdrage tot de geschiedenis van het steedje Lier, waartoe, behalve vroeger de advocaat Bergmann, verschillige andere schrijvers bouwstoffen geleverd hebben of nog aan 't verzamelen zijn, gelijk de heer schepene Mast nog op dit oogenblik doet.

L. Taymans-Nezy heeft gezorgd voor eenen bijzonder netten druk, zoo dat het boekje, ook voor het uiterlijk, hoogst aanbevelenswaardig is.

Verschenen : **Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabandsche en Limbursche oorkonden,** door Karel Stallaert, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie. Vijfde aflevering.

— **Fransche Academie.** Ziehier den ouderdom der 40 onstefelijken.

« M. de Lesseps, 83 jaar; Legouvé, 81; Xavier Marmier, 79; Duruy, 78; Octave Feuillet, 76; Camille Doucet, 76; Jules Simon, 74; Johnn Lemoinne, 73; duc d'Audiffret-Pasquier, 73; Rousse, 72; Lecomte de l'Isle, 68; Augier, 68; Camille Rousset, 67; duc de Broglie, 67; Jurien de la Gravière, 67; Pasteur, 66; de Mazade, 66; Joseph Bertrand, 66; Bossier, 65; Alexandre Dumas, 64; Renan, 64; Mézière, 62; Taine, 60; Emile Ollivier, 63; Maxime du Camp, 66; Gérard, 60; Perraud, 60; Léon Say, 62; Sardou, 57; Cherbuliez, 56; Meilhac, 56; Pailleron, 54; Halévy, 54; Herve 53; Sully-Prudhomme, 47; Claretie, 46; François-Coppée, 45; graaf d'Haussonville, 44. »

De deken bij rang van kiezing is M. Legouvé.

Vlaamsche Academie. — In de zitting van Juni werd door de heeren de Potter en Coopman een ontwerp neêrgelegd van werkzaamheden, dat deze leden, in het belang van onze taal en van de Academie, door het geleerd genootschapwenschen te zien aanvangen. Dat ontwerp besluit met de volgende belangrijke voorstellen :

1e : Uitgave van een *Algemeen Zuid-Nederlandsch Idioticon.*

2e : Uitgave van eene *Bloemlezing uit de werken onzer XVIIe en XVIIIe eeuwsche schrijvers*, bij voorkeur uit den schat der volksliederen uit gemelde tijdvakken.

3e : Uitgave eener *levenschets der bekende Nederlandsche schrijvers onzer provinciën, en een beknopt bericht aangaande de werken der onbekend geblevene.*

4e : 1° Uitgave van een *Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek.*

5e : *a*) Bewerking en uitgave eener algemeene *Vlaamsche Bibliographie* (vooral sedert 1830 tot den dag van heden) :

b) Deze bibliographie, voor de toekomst, ofwel ieder jaar, ofwel om de tien jaren bij te houden en uit te geven.

Het eerste dezer voorstellen, ter zitting der maand Juli in beraadslaging gelegd, werd door de Academie bereids aanvaard; de bespreking der andere voorstellen zal in Augustus voortgezet worden.

Verscheidene dag- en weekbladen, die het *Ontwerp van werkzaamheden* der heeren de Potter en Coopman hebben doen kennen (onder andere *Het Recht*, van Antwerpen, de *Bien public* enz.), hebben hunne instemming er mede betuigd. Kan de Vlaamsche Academie de bovenstaande voorstellen in uitvoering brengen, geen twijfel of zij zal daarvoor den dank van al onze taalvrienden verwerven en het Vlaamsche volk eenen onschatbaren dienst bewijzen.

In de voorlaatste zitting las de heer L. Delgeur een merkwaardig opstel over de *Geographische benamingen.*

Davidsfonds. — Afdeeling Asper-Eine. — Men schrijft uit Asper: De Davidsfondsafdeeling Asper-Eine, hield op zondag 24 Juni te Asper, hare jaarlijksche algemeene vergadering.

De feestelijkheid werd geopend door de Harmoniemaatschappij van Eine, waarna de schrijver der afdeeling verslag deed over de werkzaamheden binst het verloopen jaar. — Van 114 leden, heeft de afdeeling haar getal zien aangroeien tot 153; hare boekerije wordt goed bezocht en vol hoop nog wijder en weldadiger hare werkingen uit te breiden, ziet zij de toekomst te gemoet.

Na den liefelijken zang *Bij 't lijkje van een kind*, gezongen door den heer Kamiel de Maeght van Eine, en een fraai pianostuk, gespeeld door de heeren Henri Putman, onderwijzer te Heurne en voornoemden K. de Maeght, gaf Mijnheer Jn. I. de Beucker, de beroemde Antwerpsche Redenaar, eene heerlijke voordracht, waardoor hij bewees *Hoe schoon het is onzen Godsdienst wel te kennen*. Op medesleepende en bevallige wijze toonde de machtige spreker zijne talrijke toehoorders aan, hoe weinig onze godsdienst door sommigen is gekend, hoe schoon en verheven hij nogtans is in zijne leering en zijne werken, en hoe wijselijk de ouders en oversten doen hem door kinders en onderdanen grondig te doen leeren. Doch, zóó betoonde de overtuigende redenaar, opdat de Vlaamsche kinderen hunnen godsdienst leeren, zoo het behoort, mogen zij daartoe niet den Franschen, maar moeten zij den Vlaamschen catechismus gebruiken.

Menigmaal werd het begeesterende woord des Redenaars luidruchtig toegejuicht, en vast en zeker zal het de overschoonste vruchten dragen ten voordeele der bloeiende afdeeling Asper-Eine.

Vervolgens wisten de heeren Jules Petit en Alfons de Wildeman, van Eine, de vervoerde menigte hertelijk te vermaken door het blijspel *'t Geschenk van den graaf Chaberdam*. De bovengemelde heer K. de Maeght verwekte het vroolijkste lachen door een lief kluchtlied, ten bevalligste voorgedragen, en de lofweerde Harmoniemaatschappij besloot de feest met het uitvoeren van een harer prachtigste aria's. A. v. H.

† De Nederlandsche letterkunde heeft een zwaar verlies gedaan in het afsterven van Karel Vosmaar te Montreux, in Frankrijk, den 13 Juni laatst overleden in den ouderdom van 62 jaren.

Over Kunst, De kunst in huis, De Schilderschool en de Nederlandsche Schilders, werken gewijd aan *Rembrandt*, aan *Frans Hals*, aan *Cornelis Troost, Amazone, Londinias, Nanno, Ilias vertaald, Vogels van diverse Pluimage* en zijne bijdragen in *De Spectator* zijn zoovele werken waar hij getuigenis aflegde van schatrijke gaven van critiek kunst en letterkunde. Hij was een ware hoogepriester der kunst.

† Te Antwerpen, de wel bekende schilder Henri De Braekeleer, oud 49 jaar.

Schrandere kolorist, behendig in de techniek, en vol opmerkzaamheidsgeest was hij bij uitstek de schilder der burgers- en boerenwoningen. Gedacht en geniale scheppingsgave ontbraken hem.

Lang onbekend begon zijne befaamdheid slechts na de Tentoonstelling van Parijs. *Spinster*, *Atlas* en *Aan het venster* zijn zijne bijzonderste gewrochten.

† Victor Van Coillie, onderpastoor te Ingelmunster. Hij was een waardige en bekwame priester, door allen bemind en geacht. Dichter, is hij de maker van verdienstelijke gelegenheidsverzen, en prozaschrijver, de vervaardiger van lieve verhalen en legenden : *Geeraard de Broedermoorder*, *De Ring van aartsbisschop Boonen*, *Het verzonken kasteel*, *de Kruisvaart der kinderen*.

SHAKSPEARE'S VRIENDEN EN VIJANDAN.

EENIGEN tijd geleden, las ik in een in 't fransch geschreven Katholiek blad onzer hoofdstad, eene tamelijk uitvoerige beschrijving van een onlangs plaats gehad hebbende pelgrimstocht naar Stratford-on-Avon, in Warwickshire. Engelschen en Amerikanen waren met honderden daar naar toe komen stoomen, om daar, in dat aardig stadje, Shakspeare 's geboorteplaats, benevens zijne overblijfselen en herinneringen — ook de minste — te beschouwen en te vereeren (1).

Dat ligt nu eenmaal zoo in 's menschen karakter. Als het voorwerp onzer bewondering ons door den dood ontrukt is geworden dan brengen wij die bewondering over op al wat er aan toebehoord heeft en er ons aan doet gedenken (2). Zoo eeren wij een heilige, een uitstekend genie, mannen die in de maatschappij als heldere lichten geschitterd hebben ; helaas ! wij maken hier zelfs geen uitzondering voor de groote dwaallichten !

Die pelgrimstocht heeft waarlijk iets ongemeen treffend, iets boven alle mate groot. Die eenvoudige burgerzoon uit eene kleine provinciestad moest wel een uitstekend — neen, dat zegt niet genoeg — een eenig

(1) *Courrier de Bruxelles*, 18 Juin 1887.

(2) Deze opmerking vinden wij reeds bij CICERO, die Atticus doet zeggen : *Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligemus, aut admiramur, adsunt vestigia.* — *De Legibus*, lib. II c. II.

genie zijn, om op zulk eene wijze, en zoo duurzaam, de aandacht en de bewondering van twee werelden op zich te trekken, en een zoo schitterenden gloriekrans om zijne nederige geboortestad te slingeren.

En echter, bij al dien roem, bij eene vermaardheid, niet slechts in Engeland, maar schier overal als nationaal goed beschouwd, is er wellicht geen dichter die, meer dan Shakspeare, miskend, veracht, verguisd is geworden.

De onverschilligheid althans begon weinigen tijd na zijn dood. Toen kwam de puriteinsche woede tegen al wat kunst heette; de tooneelpoëzie inzonderheid werd beladen met het anathema van hen die hun eenig genot in de « tale Kanaâns » vonden. En dat duurde tamelijk lang, tot na R. Cromwel 's val. Maar toen begon de terugwerking; de verregaande ongebondenheid, de lage lusten, de publieke ergernissen van den tijd der twee laatste Stuarts. Aan het hof van den schandelijken Karel II, waar in de tooneelpoëzie, mannen zoo als Wycherly, Rochester, Etheridge, enz. den boventoon hadden, konden Shakspeare 's edele denkbeelden, noch vooral zijne reine vrouwentypen eenigen opgang maken. Onze groote dichter bleef gedurende dat tijdperk wel niet geheel en al onbekend, integendeel; maar wij durven gerust verzekeren dat hij slechts door weinigen begrepen werd. Hoe immers zouden anders Bavenant en Dryden het gewaagd hebben eene schendende hand aan Shakspeare 's meesterstukken te slaan, de laatste inzonderheid door het inschuiven van tooneelen zelfs onder het oogpunt der zeden, hoogst berispelijk? Hoe zou Tate zich het verhevenste van 's dichters dramas, *King Lear*, toegeeigend hebben, na het op zijn manier te hebben omgewerkt, en Cibber *de jongere*, de stukken *Henry VI* en *Romeo en Juliet*, in een nieuw pak hebben durven steken?

In het jaar 1730 schreef Voltaire zijn beruchten brief aan Lord Bolingbroke. Hij heeft zich later beroemd, en er toch leedwezen over gehad, dat hij aan

de Engelschen Shakspeare had doen kennen ; en daar was inderdaad wel iets van aan. Naderhand echter, na zijne mislukte vertaling van *Julius Cesar*, wanhopende van ooit den grooten dichter te kunnen opzijde treden, smaadde hij openlijk Shakspeare 's poëzie en weigerde hij zijn genie te erkennen. Ofschoon die brief aan Bolingbroke, toen ten tijde, een groot gewicht in de schaal ten voordeele van Shakspeare 's roem gelegd heeft, is het eigenlijk toch aan Addison en aan Johnson te danken, dat Engeland begonnen heeft aan zijn grooten dichter recht te laten wedervaren.

Maar wat vooral veel hiertoe bijbracht, was de jongstgeboren geestdrift dien de Duitschen voor Schakspeare's Poëzie aan den dag legden. De gebroeders Schlegel, mannen van het grootst gezag in de letterkunde; Tieck, Schiller, zelfs Goethe, en nog menige anderen, verhieven den engelschen dichter boven al wat men tot dan toe bewonderd had. Men vereenigde zich om van die meesterstukken eene volledige vertaling te leveren, die inderdaad tot stand kwam en zeer groote verdiensten bezit. Toen ontwaakte het engelsche nationaal gevoel ten volle. De uitgaven van Shakespeare's werken door Johnson en Steevens werden spoedig vermenigvuldigd, en terwijl eenige door Garrick en anderen versneden, verlapte en omgewerkte treurspelen opgevoerd werden, en door de geniale talenten van denzelfden Garrick, van Kean, en vooral van Mistress Siddons wereldberoemdheid verkregen, konden thans ook Shakspeare's onvervalschte dramas, in goede uitgaven, door zijne landgenooten gelezen, en naar hun echten prijs gewaardeerd worden.

Wonder is het, dat men in Nederland met die heerlijke poëzie toen niet veel op scheen te hebben. Nu, de tijden waren ook wel wat woelig; en kunsten en letteren in verval. Toen echter de smaak voor het schoone kwam te herleven, waren Bilderdijk en Feith de groote toongevers op den zangberg, en iedereen weet, dat deze twee vernuften te zeer ingenomen waren met de klassieken, met de oude vormen, om in de schijnbaar ongeregelde opstellen van den engelschen meester behagen te scheppen.

En de Franschen?.. Ja, de Franschen, die konden toch Shakspeare's poëzie niet anders dan onuitstaanbaar vinden. Toen immers regeerden in de letterwereld Voltaire en zijn talrijk gevolg; Thomas, Florian en Bernardin de S. Pierre. De omwenteling deed hare eerste bloedige stappen bij den nagalm der lafste, verwijfdste herderszangen. Frankrijk was nog verzot op een sentimentalisme vol gemaaktheid, op eene hersenschimmige idyllische litteratuur, terwijl reeds overal, in de volksmassen de *Marseillaise* en de meer dan prozaïsche *Carmagnole* weergalmden. Menschenlevens werden thans zoo spoedig weggemaaid, dat niemand zich den tijd kon gunnen, een genie als dat van Shakspeare te bestudeeren. Een man evenwel — ik ga Letourneur voorbij — dien de Voorzienigheid gespaard had, wijdde zijn onbetwistbaar talent aan eene vrije bewerking van Shakspeare's treurspelen. Ducis vond veel bijval, en het is misschien wel juist die bijval, welke hem het onverbiddelijk anathema der latere ultraromantieken heeft op den hals gehaald. Waarlijk, die verguizing laat zich moeilijk begrijpen. Ducis heeft het groote romantische drama van Shakspeare binnen de grenzen van het klassiek treurspel ingeregen en ons een miniatuurtje van een ontzaglijk tafereel geleverd. Maar in zijne fraaie verzen heeft hij toch de groote schoonheden van het oorspronkelijke weten te waardeeren en te bewaren; dat kan in gemoede geen kenner loochenen. Aan het overige, of liever, aan het geheel, heeft hij zich niet durven, en waarschijnlijk ook niet willen, wagen; en daar deed hij wel aan, het kwam alleen de duitsche taal toe, die zoo groote verscheidenheid van tooneelen op eene dragelijke wijze terug te geven.

Met den triomf der romantiek, en onder den invloed van Victor Hugo, werd het ook in Frankrijk een mode Shakspeare als den grooten wonderman te aanzien. Dat gebeurde in de vijftien jaren, die het tijdvak uitmaken wat men gewoon is de Restauratie te noemen. Die nieuwe geestdrift klom steeds hooger, zoo dat wij in de laatste dertig jaren verscheiden fransche prozavertalingen van Shakspeare's werken hebben zien verschijnen.

Naar mijn inzien heeft niemand, beter dan Châteaubriand den aard en de strekking van die ongemeen groote vooringenomenheid der Franschen met Shakspeare begrepen en gekenschetst. Deze vermaarde kunstrechter had in de letterkunde iets van het tweeslachtige (1). Hij wilde wel voor een der hoofden der romantieke school doorgaan, maar door opvoeding en eigen smaak, bleef hij toch zoo trouw mogelijk aan de klassieke vormen, en dit behoedde hem misschien voor een euvel waaronder zoo vele anderen sedert bezweken. In zijn *Essai sur la Littérature Anglaise* beklaagt hij zich bitter over de ongelukkige hebbelijkheid zijner landgenooten van steeds alles te overdrijven. Vroeger deden zij niet genoeg aan de romantiek, thans zijn ze er op verzot. » En wat het ergste is, zoo vervolgt hij, onze tegenwoordige geestdrift voor Shakspeare wordt niet zoo zeer gaande gemaakt door zijne lichtzijde, dan wel door zijne vlekken. Wij gaan zoo ver, van in hem toetejuichen wat wij in anderen zouden uitfluiten (2) ».

Victor Hugo was toen, zoo als reeds gezegd is, de groote ijveraar voor de glorie van Shakspeare en de vestiging van eene romantische school ter navolging en verbreiding van 's Dichters manier en geest. In de voorrede van zijn *Marion Delorme* spreekt de toekomstige schrijver van *Napoléon le Petit* met opgetogenheid over Napoleon I. Hij noemt hem een herrezen Karel de Groote. « Waarom, roept hij uit, zou er thans geen dichter komen, die in verhouding tot Shakspeare zou zijn, wat Napoleon was in verhouding tot Karel de Groote? » Met dien dichter die nog komen moet, met dien herrezen Shakspeare, meent Hugo eenvoudig weg zichzelven; ook merkt men duidelijk, in de voorreden van al zijne dramas, dat hij deze aanschouwt als volmaakte navolgingen, als uitvloeisels van Shakspeare's poëzie. Hierin heeft hij gedeeltelijk gelijk; maar het is zoo als Châteaubriand bemerkt, Hugo neemt uit Shakspeare's

(1) Dat had hij ook wel in de politiek, en zelfs in de beoefening der geschiedenis.

(2) *Œuvres Complètes.* Bruxelles. Deros, 1852, tom. IX, pag. 71.

tooneelspelen wat wij in naam van den goeden smaak en van de betamelijkheid genoodzaakt zijn strengelijk te gispen. Ja, zelfs die gemeenheden door Shakspeare zonder een bepaald opzet, als enkele kluchten, te berde gebracht, worden bij Hugo dienstbaar aan de snoodste en wreedste verwikkelingen.

Het is niet mogelijk Hugo's dramas met die van Shakspeare op eene en dezelfde lijn te stellen. In de monsterachtige voortbrengselen van den franschen dichter vindt gij, onder de handelende personen, niet één belangwekkend karakter. Wat hatelijke, afschuwelijke denkbeelden wekken niet de enkele titels zijner stukken : *Hernani*, *les Burgraves*, *le Roi s'amuse*, *Lucrèce*, vooral dit laatste! Daar is niets troostends in, geen zonnestraal, geen enkel bloempje in die akelige wildernis. Neen, dat is zelfs geen *realisme;* want zoo is de wereld, zoo is de maatschappij niet.

Hoe durft toch die man zich met een Shakspeare meten, hij, de schepper van eene *Lucrèce*, met den dichter van die lange reeks reine, verheven vrouwenbeelden, wier namen als idealen in de christen letterwereld voortleven en eene zoo hooge plaats bekleeden. Bij Hugo is alles laagheid, zinnelijke lust, wreedheid en valschheid. Hij zoekt in Shakspeare het afzichtelijke en maakt er het ideale leelijke van. In *The Tempest* heeft hij *Caliban* aangetroffen; daar heeft hij zijn *Quasimodo* en zijn *Triboulet* op trachten natemaken. Doch deze wezens zijn in mijn oogen minder afschuwelijk dan zijne riddertijpen en zijne vrouwen uit de groote wereld. Deze immers zijn monsters naar ziel en hart.

Gij ziet derhalve dat eene verkeerde opvatting van Shakspeare's genie een bedorven smaak, en het totaal gemis van zedelijk en godsdienstig gevoel dat tot in het hart der poëzie doordringt, Hugo tot de vergoding van het leelijke hebben doen dalen, en zijne school, het naturalisme, is aan dat stelsel tot op den dag van heden getrouw gebleven. Dat is dan ook geene reden

om Shakspeare te veroordeelen; de studie van zijne werken heeft aan valsche vernufien tot het kwaad de gelegenheid gegeven, maar zijn genie heeft met die buitensporigheden niets te stellen.

De oordeelen die ook vroeger over onzen dichter in omloop waren, kwamen meestal, ook toen, uit eene gansch eenzijdige, bekrompene en soms stelselmatige opvatting.

Voltaire, in zijn reeds vermelden brief aan Lord Bolingbroke, noemt Shakspeare's treurspelen *des farces monstrueuses qu'on appelle tragédies*. Anderen, ook in Frankrijk, gaan verder, en ontzeggen aan den grooten dichter allen goeden smaak, noemen hem buitensporig en gemeen, en beweren dat zijne dramas zonder voorafgaand plan, zonder eenig overleg, gemaakt zijn.

Dat is de taal van die kunstrechters, die uitsluitelijk het stelsel aan de *Dichtleer* van Aristocles ontleend huldigen, en naar dien maatstaf de kunstgewrochten beoordeelen. Zij eischen voor het drama de drie beruchte eenheden : eenheid van onderwerp, van plaats en van tijd. De vereischten voor het klassiek treurspel zijn de volgende : personen van koninklijken bloede, en eenige hovelingen, die binnen de vier en twintig uren, op eene en dezelfde plaats, met hunne zaken moeten klaar komen. Shakspeare daarentegen, meer overeenkomstig met het werkelijk leven, kiest een feit dat hij voor het publiek vertoont, zoo als hij het zich aanschouwelijk voorstelt, met de personen van alle slach die er aan deel nemen, aan elkeen die taal, die gedachten, die gevoelens, leenende, eigen aan ieders geaardheid, karakter en stand. Tijd en plaats zijn afgemeten naar den eisch der omstandigheden. Nu kan een treurspel van Corneille of van Racine, niettegenstaande de enge perken waarin het zich beweegt, heel natuurlijk zijn, maar dat geeft toch aan niemand het recht om Shakspeare's trant en plannen, die zonder eenigen twijfel natuurlijk zijn, af te keuren en monsterachtig te noemen. Ja zelfs, als men 's dichters groote werken met de meesterstukken

der grieksche kunst vergelijkt zonder op den uitwendigen vorm acht te slaan, dan mogen wij ze gerust klassiek bij uitstekendheid noemen, wijl ook bij de drie grieksche treurspeldichters die diepte, dat hooge zedelijk gevoel, die scherpe blik in 's menschen natuur aanwezig zijn, welke in Shakspeare's poëzie in een zoo hoogen graad gevonden worden.

Die met Aristoteles en Boileau gewoon zijn te dweepen, vinden het hoogst onbetamelijk dat in een ernstig drama, plaats gegeven wordt aan kortswijl en scherts. En evenwel, dat er, zooals bij Shakspeare, in een treurspel gelachen en geweend wordt, is gansch niet strijdig, noch met de natuur, noch met de kunst. Het dagelijksch, maatschappelijk leven is immers zoo : eene ongelijke mengeling van lief en leed, zuur en zoet, vreugde en smart; « een drop honig in een beker alsem », zegt Châteaubriand. De kunst zelfs wettigt die mengeling in hare gewrochten; door het contrast wordt niet zelden de *vis tragica* verhoogd. Dit gevoelt men op eene waarlijk verrassende wijze in eenige tooneelen van *Hamlet* en van *Koning Lear*. Hetzelfde vinden wij in het spaansche drama, bij Calderon, Lope de Vega, Moreto, enz. — ik noem met opzet de grootste. — Daar komt regelmatig, zelfs bij de meest tragische toestanden, de zoogenoemde *gracioso* op het tooneel, en verschijnt er eigenlijk maar om grappen te maken, en geestige of onnoozele zetten uitkramen. De *gracioso* is meer of min de *clown* bij Shakspeare.

Bij al die onderscheiden oordeelen over den engelschen Bard, moet men ook het nationaal gevoel, den nationalen trots, in rekening brengen. Zoo toetsen de Franschen van de « oude school » de schrijvers uit den vreemde aan hunne eigen voortreffelijke dichters, aan Corneille, Racine en Molière. Handelden zij dan nog over het eigenlijke, het zakelijke, het innerlijk wezen der poëzie, dan kon er meer dan een vergelijkingspunt opgegeven worden. Dan zou men, bij voorbeeld, in

Corneille een met Shakspeare verwantschapten geest kunnen bewonderen; want ook in den franschen dichter treft men die diepe kennis van het menschelijk hart aan, die welsprekende taal van den hartstocht, dat hooge zedelijk gevoel, door al welke hoedanigheden de engelsche dichter zoo groot is. Wat wij hier zeggen blijkt genoegzaam uit de treurspelen *Cinna* en *Polyeucte*.

Maar neen; in al die vergelijkingen, bij de Franschen namelijk, geldt het meestal enkel de *mise en scène*, het technische der kunst, en bepaaldelijk de eerbied voor de drie eenheden. In dit geval, ik behoef het niet te bewijzen, wordt alle vergelijking volstrekt onmogelijk.

Maar, om tot het vaderland van onzen Bard terug te keeren, mijne meening zal u wellicht tamelijk paradoxaal voorkomen, namelijk dat de lezing van Shakspeare's werken meer aantrekkelijkheid heeft voor een buitenlander dan wel voor een Engelschman. Bij nader inzien echter zult gij bevinden dat deze stelling zoo ongerijmd niet is, als ze bij den eersten oogopslag wel schijnt. Het gros van de engelsche natie kent Shakspeare alleenlijk door het herhaaldelijk opvoeren van eenige omgewerkte en gewijzigde treurspelen. Het publiek van *bak* en *paradijs* (1) vermaakt zich met den prachtigen toestel der vertooning, met de kwinkslagen der clowns, met het lage proza der ondergeschikte personaadjen, met geestverschijningen en tooverhollen. Voor de hoogere poëzie is het niet vatbaar, en men kan derhalve verzekeren dat zulke toeschouwers Shakspeare niet kennen. En, ik herhaal het, dat geldt verre weg het grootst gedeelte der natie.

In de scholen worden de uitgelezen stukken van den Dichter verklaard, van buiten geleerd en kunstmatig voorgedragen. En, om het hier maar in 't voorbijgaan te zeggen : ik begrijp niet hoe de professoren het aan-

(1) De geringere plaatsen in den schouwburg.

leggen om de bekende maar zoo duistere alleenspraak *To be or not to be* uit *Hamlet* voor den student duidelijk te maken. Shakspeare's poëzie, die van een zoo grondige levenservaring getuigt, is voor jonge gemoederen schier ongenaakbaar. Het gevolg dan van dat leeren uit Shakspeare's bloemlezingen is dat wat gemeenlijk alle schoolboeken te weeg brengen. Eerst een heimelijke weerzin, en daarna een bepaalde afkeer van boeken die ons, als jongelingen, zoo verveelden omdat wij ze niet verstonden, en waarvan wij de randen, terwijl de professor sprak, met pen of potlood, volkrabbelden en met de gekste caricaturen *illustreerden*. Ik geloof waarachtig dat het een schooljongen was die het eerst de vermaarde *boutade* uitgeeuwde : *C'est ennuyeux comme un chef-d'œuvre!*

De letterkundigen, liefhebbers en leden van dichtlievende genootschappen, vermenigvuldigen de uitgaven van Shakspeare's werken, besteden invloed en vermogen om ze te verspreiden, en houden leesbeurten om er de verdiensten van te ontwikkelen. Maar hoe velen lezen die werken? Is het dan niet het rampzalig lot der meesterstukken van algemeen bewonderd en schier niet gelezen te worden? Weet gij wel dat het zoo gemakkelijk niet valt voor een Engelschman Shakspeare met vermaak, ja zelfs met geduld te lezen?

Bedenk eens dat hij daar zijn eigen taal aantreft zooals ze voor bijna drij honderd jaren gesproken en geschreven werd. Behalve dat hij die taal schier niet verstaat, wordt telkens zijn gehoor pijnlijk aangedaan door verouderde, soms zeer gemeen geworden termen; door vreemde wendingen en eene al te stoute, met den hedendaagschen smaak niet bestaanbare beeldspraak. Ik verzeker u dat, als de lezer niet een diergenen is die al het bijwerk in een dichtstuk weet op zijde te schuiven, om tot de pit, tot het merg van 's dichters gevoelens en gedachten doortedringen, zijne studie of lezing zonder vrucht zal blijven. Ik ga verder. Indien een jonge dichter, een opkomend talent, om zich te

oefenen, om een goeden schrijfstijl te bekomen, aanhoudend oude schrijvers, Shakspeare bijvoorbeeld, zou lezen en bestudeeren, en zich uitsluitelijk daarbij bepalen, zonder ook van de goede schrijvers van lateren tijd kennis te nemen, die zal wel eenige dichterlijke gedachten opdoen, maar een goeden stijl, een dragelijke taal, zal hij nimmer bekomen. Hij mag en moet de ouderen bestudeeren, hun schoon bewonderen, maar als dat schoon in een verouderde taal is ingekleed, dan mag hij het niet overnemen dan in zijne taal, in de moderne taal, omgewerkt en voor de tijdgenooten verstaanbaar en aannemelijk gemaakt.

Er zijn thans eene menigte Engelschen die zich met de oude teksten hebben gemeenzaam gemaakt; voor dezen zal Shakspeare al spoedig een dierbaar vriend worden gelijk hij voor ons is. Want wij, buitenlanders, genieten den grooten engelschen dichter met een onvermengd genoegen. Dat vernis van oudheid mishaagt ons niet; wat wij lezen is niet onze moedertaal : het vreemde in een vreemde taal is niet in staat ons gehoor te kwetsen, wijl dat in dit geval die fijnheid niet heeft wat het zou hebben ten opzichte van een taal welke wij dagelijks spreken en hooren spreken.

Die Shakspeare lezen zoo als het behoort, die het echt dichterlijke, het eeuwig zedelijk schoon zoeken en zich aan verouderde vormen niet storen, vinden hier eene bron van de reinste genoegens, van echt dichterlijke genietingen, en tevens, de nadrukkelijkste en meest praktische lessen van levenswijsheid.

Ik heb u te verstaan gegeven dat Shakspeare, gelijk al zijne tijdgenooten, — hij leefde in de dagen van het *Euphuïsme* (1) — soms wel wat gezwollen is, en

(1) Eene al te bloemrijke taal vol gemaaktheid en ongewoone wendingen, ten tijde van Elisabeth, door den dichter Lily in de mode gebracht en alleen aan het hof gesproken. Omtrent dien tijd had Gongora, in Spanje, eene dergelijke taal, onder den naam van *lengua culta* uitgevonden, doch deze vond aldaar niet veel bijval en werd door Lope de Vega en Quevedo scherp gehekeld.

in zijne beschrijvingen eene zekere hoogdravendheid niet heeft weten te vermijden. Maar waar de hartstocht spreekt, daar verandert alles; daar is hij de dichter van alle tijden. Elke hartstocht spreekt bij hem zijne eigen dichterlijke taal. Eenvoud en diepte, zachte weemoed, kenmerken de droefheid. De wettige gramschap, de verontwaardiging, spreken eene mannelijke, forsche, somtijds wel wat al te levendig gekleurde taal. Wat is hij groot als hij tot vaderlandsliefde tracht op te wekken, en den heldenmoed, de reuzenfeiten, der vaderen schildert! In dit opzicht maken zijne historische stukken waarlijk een volkomen dramatisch epos uit.

Voorts, hoe edel weet hij niet, zonder overdrijving, de vriendschap te verheffen! Hoe teeder en kiesch, hoe uitnemend teeder en kiesch is niet bij hem de taal der liefde! Wat rijke poëzie is niet de zijne in het teekenen zijner vrouwentypen, in de gevoelens die hij haar in het harte, in de taal welke hij haar op de lippen legt? Hoe hoog staat niet bij hem de huwelijkstrouw! Lees in *Cymbeline* de hartverscheurende klachten der verstooten echtgenoot; in *Othello* de angsten der ongelukkige, trouwe, Desdemona; maar vooral in *Henry VIII*, de waardige en zoo echt christelijke taal van Katharina van Aragon, en gij zult met mij bekennen nooit zoo iets gelezen te hebben.

Maar ik mag niet vergeten dat Shakspeare ook bij uitnemendheid de dichter « der verschrikkingen » is. Niemand gelijk hij, weet angst en vrees in de harten zijner lezers en aanschouwers te brengen. Dan vooral, wanneer hij ons een grooten misdadiger voorstelt, met zijne wroegingen en soms met zijne wanhoop, dan werpt de dichter een diep ernstigen blik in de eeuwigheid, en verbindt het zieleleven van hier beneden met het zieleleven aan gene zijde des grafs. Ik verzeker u, dat doet een geweldigen, een hoogst zedelijken, ja godsdienstigen indruk.

Hoe gaarne zou ik hier in bijzonderheden treden, en eenige der schoonste tooneelen uit die wondervolle

dramas aanhalen! Mijn bestek gedoogt dat niet! En ook, ik zou mij aan eene prozavertaling van Shakspeare's uitgekozen stukken niet durven wagen, het zou hier letterlijk het geval zijn *traduttore traditore* en daar is mij Shakspeare te groot voor.

Alvorens deze studie te eindigen, moet ik nog aanmerken, dat Shakspeare in zijne dramas stukken heeft van de grootste welsprekendheid. Dit is inzonderheid het geval in de tooneelspelen ontleend aan de geschiedenis van Engeland en aan die van het oude Rome. Het is zeker dat de lezing, de studie, van die wondervolle dichterlijke redevoeringen een verbazenden invloed gehad hebben op de parlementaire welsprekendheid in Groot Brittanje. Ik zeg « Dichterlijke redevoeringen » omdat ze rythmisch zijn opgesteld. Maar gij moet er geene overtollige sieraden in zoeken, geen al te weelderige beeldspraak, ze zijn eenvoudig, ineengedrongen en krachtig, zooals het aan de politiek en de militaire welsprekendheid past.

Het is waarlijk opmerkenswaardig dat Shakspeare zoo weinig invloed op het britsche drama heeft uitgeoefend. Des te grooter is de indruk dien hij op de geschiedenis, op den roman en op de poëzie der latere tijden gemaakt heeft. Het is bij Shakspeare dat Macaulay geleerd heeft aan zijne karakterteekeningen die volmaaktheid te geven welke wij in zijne Geschiedenis van Engeland bewonderen. Ook Charles Lamb heeft aan onzen Bard die fijne bemerkingen afgeluisterd, die zijne *Essays of Elia* zoo aantrekkelijk en zoo leerrijk maken. Ook vind ik Shakspeare's genie weder in de diepe karakterbeschouwingen van Lytton Bulwer, maar vooral in den echten humour van Charles Dickens. Deze groote schrijver vereenigt op eene volkomen wijze het komische met het tragische, en werpt bijwijlen zulk een ernstigen, diepen blik in het hart van den mensch, doet zulke onverwachte grepen in het menschelijk leven, dat ik zijne verhalen niet kan lezen zonder daarbij aan zijn grooten meester te denken.

Tijd en moed ontbreken mij om den invloed van Shakspeare op de moderne dichters na te speuren. Ik wil er slechts drie noemen, in wie ik 's Dichters genie meen terug te vinden. In de eerste plaats stel ik Crabbe, een dichter uit de vorige eeuw, wiens werken te weinig gekend en bijgevolg schier niet gewaardeerd worden. Dan hebben wij Tennyson met zijn *Enoch Arden*, het kostelijkst juweeltje der moderne poëzie; en eindelijk Longfellow met zijne dichterlijke verhalen en inzonderheid zijne *Golden Legend* welk laatste gedicht geheel en al van Shakspeare's geest doordrongen is.

Laat mij deze studie sluiten met eene belangrijke bemerking. De groote, zangerige dichter van Tibur mag met alle recht op de duurzaamheid zijner glorie roemen. Maar niemand heeft ooit meer dan Shakspeare het recht gehad van zich de woorden van Horatius toe te eigenen, en in het volle bewustzijn van de onsterfelijkheid van het genie uit te roepen :

Exegi monumentum ære perennius?

† F. SERVATIUS DIRKX. O. S. F.

---

(1) Eene reeks zijner dichterlijke verhalen zijn in het nederlandsch, in dichtmaat vertaald geworden door K. SYBRANDI, onder den titel van *De Kerkregisters*.

INVOER DER HERVORMING

IN ZWITSERLAND EN FRANKRIJK.

IN ons laatste artikel, « *De Protestanten in Duitschland* », hebben wij gezien van welken aard de verdraagzaamheid was die den invoer der zoogenaamde « godsdienst-hervorming » der XVIe eeuw, langs genen kant van den Rijn, vergezelde. In de volgende regels gaan wij, in 't kort, bewijzen wat zij was in Zwitserland en in Frankrijk. Klaar zal nogmaals, uit de feiten die wij zullen aanhalen en waarvan niet een de minste tegenspraak lijdt, blijken, dat, even als in Duitschland, ook hier, in deze twee landen, « het zwaard », gelijk Zwingel zelf, de groote apostel der « Nieuwe leer » in Zwitserland, zich uitdrukte, overal « het zuiver woord Gods ter stade kwam », en dat, zoo « de afschuwelijke afgoderij der Papisten » zoo spoedig in deze streken, « ophield te bestaan », het enkel aan het geweld, aan de dwingelandij, aan de ongehoorde en hatelijke vervolgingszucht der Zwinglianen en der Calvinisten te wijten is (1).

Ten bewijze diene, op de eerste plaats, het voorbeeld van Zwingel zelf, den aartsketter, wien de « Hervorming » in Zwitserland haren naam ontleent.

Ziehier wat hij te Zurich en te Bern, twee der voornaamste steden, die uit zijne hand de blijde boodschap van het « Nieuw Evangelie » kregen, deed.

(1) E. EGLI, *Die Wietertaufer*, bl. 8-16.

Te Zurich kwam hij in 't begin van 1525 aan. — Eerste feit dat zijne liefde voor de vrijheid van geweten voor andersdenkenden kenschetst : nog het zelfde jaar wist hij den raad der stad een besluit af te dwingen dat verordende dat voortaan alleen nog *zijn* « Evangelie » zou mogen gepredikt worden en dat elke andere godsdienst te Zurich ten strengste verboden was (1). — Tweede feit, dat den geest van verdraagzaamheid die hem bezielde nog beter blootlegt : eenigen tijd nadat evenvermeld gebod verschenen was, predikte hij dat « God in den Geest, niet in beeltenis, wil aanbeden worden »; dat « de beelden, inzonderheid de gouden en de zilveren, een gruwel zijn in Gods oogen »; bijgevolg, dat het voor de openbare macht eene dringende, onmiskenbare plicht was deze terstond, als zijnde in strijd met Gods gebod en de eer die hem toekomt, uit al de kloosters en uit al de kerken te verwijderen en ze totaal te vernietigen.... Reeds des anderen daags verscheen er een gebod van den raad, behelzende dat men al de beelden, schilderijen, autaren en ander ornementen uit de kerken en kloosters zou komen wegnemen; dat hetgene wat der stad kon nuttig wezen aangeslagen was, en dat het overige publiek op de groote merkt, wat wezenlijk gebeurde, zou verbrand worden (2). — Derde feit, welk de kroon op het werk zet : Om te beletten dat de Katholieken, die getrouw waren gebleven aan hunnen godsdienst, dezen in het geheim zouden uitoefenen, of wel zich elders waar de vrije uitoefening van hunnen godsdienst nog niet verboden was, zouden begeven, deed hij, in 1528, den raad der stad een bevel uitvaardigen door welk geboden werd, dat voortaan al de gene die zich te Zurich bevonden de godsdienstoefeningen der Zwin-

(1) J. C. Mörikoser, *Ulrich Zwingli nach die urkündlische Quellen*, boekd. II, bl. 52-53.

(2) J. Strickler, *Eidgenossische Abscheide*, 4e deel, bl. 67; — Dr Janssen, boekd. III, bl. 88.

gelsche kerk zouden bijwonen, en niemand elders ter « afgodendienst » bij de Katholieken zou mogen gaan; dat eenieder de beelden en de schilderijen of wat ook aan den « ouden » godsdienst mocht herinneren, uit zijn huis zou verwijderen, op straf voor hem die in iets aan de verschillende deelen van het gebod zou te kort komen, van ten strengste aan lijf en goed getuchtigd te worden (1).

Na alzoo te Zurich gehandeld te hebben, kan men bijna raden hoe hij te Berne, de tweede stad, waar hij de weldaad der « Hervorming » aanbracht, te werk ging. In 1828, ter gelegenheid van eene groote godsdienstdiscussie die aldaar ten stadhuize plaats had, deed hij het Magistraat een besluit stemmen dat den « ouden godsdienst » afschafte en onder de strengste strafbepalingen de omhelzing van het « nieuw Evangelie » bevool (2). Het jaar daarop deed hij aan de Katholieke priesters verbieden zelfs in het geheim, zonder dat er iemand tegenwoordig was, mis te lezen (3). De straf die hij aan de overtreding van dit gebod deed hechten, was, dat degene die tweemaal zouden bevonden worden hiermede in strijd te handelen, vogelvrij zouden verklaard worden. Eindelijk in 1529 gebood hij, even gelijk te Zurich in 1526, overal uit alle kerken en kloosters, al de beelden en autaren of wat eeniger wijze met den eeredienst der « oude kerk » in verband stond, weg te nemen en alles wat niet verbrijzeld kon worden, om de Katholieken, zooveel het maar in zijne macht was, te tergen, in 't publiek op de merkt, aan de deur der groote kerk, te verbranden (4).

Of het al of niet verdraagzaam was, willen wij niet beslissen : de lezer zelf oordeele.

(1) E. Egli, *Actensammlung zur Geschichte der Zürischer Reformationszeit*, by Dr Janssen, boekd. III, bl. 28.
(2) Dr Janssen, boekd. III, bl. 89.
(3) A. J. Hermingard, *Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue française*, boekd. II, bl. 197.
(4) *Zwinglii Opera*, boekd. II, bl. 228.

Wat Oecolampadius, de Melanchton der Zwingelsche leer, en Farel, een ander opperhoofd der hervormingsbeweging in Zwitserland zich, onder dit opzicht, te Basel, te Sint-Gal, te Tavannes, te Neuenberg, enz. veroorloofden, komt niet min klaar voor onze stelling uit.

Onder andere, ziehier eenige der heldendaden die den roem van Oecolampadius te Basel — om kortheidshalve slechts van deze ééne stad te spreken — maakten. Zij zijn van zulken aard, dat een Protestantsche geschiedschrijver zelf, P. Ochs, zich de vraag stelt : hoe het mogelijk is dat een mensch zich tot zulke laagheden aflaten, zich derwijze onteeren kan (1).

Reeds op het einde van 1527 had hij het zoover weten te brengen dat de bisschop van Basel zich van alle, zoo wereldlijk als geestelijk gezag ontbloot zag, dat de kloosters opgeschorst, hunne goederen voor een groot gedeelte aangeslagen, en hem eenige kerken der Katholieken ter uitoefening van zijnen godsdienst waren ingeruimd geworden (2).

Verre, voorzeker, was er dit reeds van af van verdraagzaam te zijn, althans in den zin zooals men dit woord tegenwoordig verstaat. 't Volstond echter niet voor den blakenden iever die zijne ziel voor het « Nieuw Evangelie » in gloed zette. Even als Zwingel te Zurich en te Bern, zou hij rust noch duur hebben zoolang er te Basel nog een deeltje, hoe klein of hoe gering ook, van den Katholieken godsdienst overbleef, zoolang er een Katholiek in zijn « te hervormen » stad aanwezig was. Daarom, wat doet hij? Voorziende dat hij den raad der stad, die nog gedeeltelijk uit Katholieken was samengesteld en korts te voren *nog besloten had dat er niemand, Katholiek of Protestant, om zijnen godsdienst zou mogen gestoord worden*, zoo spoedig tot zijn opzet niet zou kunnen overhalen, stelt hij een geruimen tijd

(1) P. Ochs, *Geschichte der Stadt und Landschaft Basel*, boekd. V, bl. 656.

(2) Dr J. Janssen, boekd. III, bl. 91.

alles in 't werk om de stad in gisting te brengen; uit al de streken en uit al de hoeken van Zwitserland beroept hij allerhande gepeupel (1), vuurt het aan, geeft het geld, laat het drinken en ... als hij zich sterk genoeg acht en de gemoederen genoegzaam opgewonden, stuurt hij een gedeelte van zijn volk naar het raadhuis om het magistraat met geweld een besluit af te dwingen waardoor « de afgodendienst der Papisten » wordt afgeschaft (2), en een ander deel naar de kerken, « vier honderd Wandalen », zegt de Protestantische geschiedschrijver, P. Ochs, « die alles stuk sloegen wat hen onder de handen viel, te midden der wraakroependste godslasteringen, de ijselijkste heiligschenderijen bedreven en wat zij niet verbrijzelen of verscheuren konnen, naar de merkt sleurden en daar in twaalf groote hoopen voor de kerk tot asch verbrandden. » Hoe vreeselijk zich dit « Gefindel », gelijk Dr Janssen het noemt, inzonderheid in de kerken van zijne taak kweet, tevens als wie er, in de achting des volks, de eigentlijke aanlegger van was, leert ons Oecolampadius zelf in eenen brief aan Capito : « *Ein sehr trauriger Anblick*, juichte hij, de gevolgen van den beeldenstorm beschrijvende, *für die Abergläubischen*, **sie hätten Blut weinen mögen.** *So grausam verfuhr man gegen die Götzen und* **aus Schmerz starb die Mesz.** » « *Die Gegner*, voegde hij er al spottende bij, *bezeichnen* **mich als den Anstifter aller dieser Bewegungen** ». (3)

(1) Den 23e December 1528 schreef Oecolampadius aan Zwingel : « Den Papisten is ein Tag angesetzt worden, in welchem sie dem Rathe eröffnen sollen ob sie hier bleiben wollen oder fortziehen ». *Zwinglii Opera*, boekd. V, bl. 246.

(2) Het verzoekschrift dat deze bende den raad overhandigde luidde in hoofdzaak als volgt, namelijk, dat « geene christene overheid valsche profeten of andere ergernissen mogt gedoogen », bijgevolg, dat, wijl de mis een gruwel was, hij den eeredienst der Katholieken, moest afschaffen, en degene die van dezen geenen afstand wilden doen, onbermhertig uit de stad verbannen. P. Ochs, *Geschichte der Stadt und Landschaft Basel*, boekd. V, bl. 616.

(3) P. Ochs, op. cit. boekd. V, bl. 636-656; — Hottinger, *Helvetische Kirchengeschichte*, boekd. III, bl. 44. — Te Sint Gal

Boven alles echter munt als bewijs hoe vrijheidsgezind en hoe gedoogzaam de Zwinglianen waren, de oorlog uit die in 1531 tusschen de Katholieke en « Hervormde » kantons plaats greep en die met de dood van Zwingel in den slag van Capell, den 11 October van gemeld jaar, eindigde.

Om het even, welk was het doel waarmede deze door de Protestantsche kantons ondernomen werd? Zwingel zelf, op twee verschillende plaatsen zijner geschriften, verklaart het onbewimpeld : het doel dat zij daarmede op het oog hadden, zegt hij, was « het zuiver woord Gods » dat de Katholieke kantons tot dan toe versmaad hadden, in deze « in te voeren », « de dwingelandij » die zij tot dan toe tegenover de Zwinglianen, die zij belet hadden « het nieuw Evangelie » ten hunnent in te brengen, gepleegd hadden « te wreken », en « de onzinnige leer » die zij aangekleefd bleven « uit te roeien en te niet te doen ». (1)

Besluit daaruit welk het lot der Katholieke kantons zou geweest zijn, zoo de « Nieuw-hervormden » den zegepraal hadden moeten behalen in plaats der nederlaag die zij nu bekwamen en die hun de dood van hun opperhoofd en zeven of acht zijner getrouwste trawanten kostte. Zoo toch zij zelfs voor de gruwelen en den langen sleep van alle soorten van heilloosheden en wandaden, die steeds allen oorlog, laat staan een broeder-, en godsdienstoorlog vergezellen, niet terugweken, mag men met alle recht veronderstellen, dat, eens overwinnaar, zij voor niets minder zouden stil gestaan hebben,

had de beeldstorm plaats den 28 Februari 1529. — Volgens een kronijk van den tijd werden de stukken die de « hervormden » gemaakt hadden, op *veertig* wagens naar de merkt gevoerd en er een vuur mede aangelegd van drie en veertig voet breedte. — Te Tavannes en te Neuenberg schafte predikant Farel den Katholieken godsdienst af, eveneens nadat hij, gelijk Oecolampadius te Basel en Zwingel te Zurich en te Bern, de beelden gestormd had. — A. J. Herminjard. *Correspondance des réformateurs des pays de langue française*, boekd. II, bl. 252, 270, 292, enz.

(1) P. Ochs. *Eidgenossische Abschiede*, 4e deel, 1 b., 963.

dat alles wat ijselijk en verschrikkelijk is, in de ruimste maat, het aandeel der overwonnenen zou geweest zijn; dat even gelijk te Bern ter gelegenheid van den beeldstorm, Zwingel zou geroepen hebben : « die vuiligheid en dat onwezen » van katholieken gods- en katholieken eeredienst « hier uit! » (1) en dat hij den raad die hij eenige dagen te voren aan zijne handlangers gegeven had « Brandt de Bozen onder u uit! » (2) tot de laatste letter toe zou hebben in 't werk gesteld. Ja, meer nog dan te Bern, zouden, in dit geval, de Katholieken rede gehad hebben, gelijk Oecolampadius zich voor die van Basel uitdrukte, « bloed te weenen »; geld noch goed, vrijheid noch geloof zou hen zijn overgebleven, maar alles aan de geldzucht, de bloedgierigheid, den haat en de woede der « zoete lammeren » van het « zuiver woord Gods » en het « rein Evangelie » opgeofferd geworden (3). Immers reeds vroeger bij eene andere gelegenheid had Zwingel het tot een grondbegin gemaakt dat « er overwonnene lieden niets overbleef dan overwonnen en dood te zijn en de heerschappij aan hunne overwinnaars te laten » (4).

Dit is voor de Zwinglianen in Zwitserland. Zoo

(1) Dr Janssen, boekd. III, bl. 88.

(2) *Geheime Rathschläge gegen die fünf Orte*, in *Zwinglii opera*, 2 c., 101-105, bij Dr Janssen, boekd. III, 240. — In deze « geheime » raadgeving vergelijkt Zwingel de Katholieken aan de Israëlieten die God ongetrouw waren geworden en welke God strafte « bis er sie gar ausgereutet, über dasz er ein Bündnisz gemacht mit Ihnen in die Ewigkeit. Geboten hat er al so, gaat hij voort, Brennet den Bösen aus unter euch. »

(3) Florimond Remond, *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II.

(4) Ziehier Zwingel's eigen woorden : « Wenn der Anführer und das Heer nach der Flucht sich erhalten haben, so ist es leicht, den Krieg wieder anzufangen; den Erschlagenen aber bleibt nicht Anderes übrig als überwunden und todt zu sein und die Herrschaft den Gegnern zu überlassen. Wenn also das Heer des Papstes erhalten bleibt, so hofft er leicht, alles wieder su gewinnen, wenn aber die Bilder zerstört, und sein Einkünfte ihm genommen sind, fallt zugleich seine Kraft, Hoffnungen und Unterfangen mit einem Schlage dahin. » — J. C. Mörikoser, *Ulrich Zwingli nach die Urkundliche Quellen*, boekd. II, bl. 53.

iemand het recht heeft op eerbied voor de vrijheid van geweten voor anderen, of wat hetzelfde is, op verdraagzaamheid te pochen, zijn het wel zeker Zwingel of de Zwinglianen niet. Te over, vermeen ik, heb ik het bewezen.

Thans, hoe gebeurde de invoering van het Kalvinisme te Geneve en in Frankrijk?

Hoe Calvien het te Geneve aan boord legde om zijne leering te doen zegenpralen, hebben wij reeds vroeger (*Belfort*, 2e jaargang, bl. 172) ten deele in een uittreksel uit het werk van den Belgischen geschiedschrijver, Th. Juste, *Les Pays-Bas sous Philippe II*, gezien. « Calvien », gelijk deze schrijver zegt, al evenmin als Luther of Zwingel, » kon lijden dat zijne leering tegenspraak ontmoette ». Evenzeer als deze velde hij onmeedoogend te neder, verbrak en vergruizelde hij alles wat voor hem het hoofd niet boog, onverbiddelijk uit den weg ruimende al degene die 't waagden hem opmerkingen te maken of tegen te spreken. Zoo ruw, zoo geweldadig ging hij te werk dat, om alles in een woord te zeggen, zonder nogthans in iets de waarheid te kort te doen, men de stelling mag staande houden dat onder al de hervormers er geen wraakzuchtiger, bloedgieriger dwingeland was dan Calvien.

Bewijzen nogmaals met de vleet levert daarvoor de geschiedenis. Daar wij echter reeds boven, door gemeld citaat van den heer Theod. Juste, den lezer Calvien genoegzaam hebben doen kennen, gaan wij aanstonds tot de Calvinisten in Frankrijk, ook Hugenoten geheeten, over (1).

(1) De bijzonderste slachtoffers van Calviens's ieverzucht en onverdraagzaamheid — om slechts enkele te noemen — waren de Bybelvertaler Sebastiaan Castalio, een geneesheer met name Bolsec, Pieter Améaux, Jacob Grünt, Valentyn Gentilis en Michelet Servet. Dezen laatste, gelijk men weet, deed hij te Geneve op de groote merkt met een klein vuur levend verbranden, omdat hij zich veroorloofd had niet overeen te komen met zijnen beul over een punt het H. Sakrament des Autaars rakende. Om deze gerechtelijke moord

Voorgelicht door een man als Calvien, laat het zich veronderstellen wat zijne leerlingen — immer geneigd de lessen van hunnen meester, bijzonder op het gebied der feiten, te overdrijven — in Frankrijk, gelijk overigens overal, waar zij den voet zetteden en meester geraakten, deden. Zoo getrouwelijk kwamen zij zijne lessen na, dat een Calviensche geschiedschrijver der XVII[e] eeuw, Ulric Uber, hen hunnen al te grooten iever tot een verwijt maakt en zegt dat hunne geweldenarijen de schuld waren dat de Fransche koning Hendrik II, die zich in den beginne op hunne hand bevond, zich van hen verwijderde, en eindigde geheel en al met hen afbreuk te maken (1).

Doch luister reeds hoe de beroemde Bossuet, een der grootste meesters in geschiedkunde, zoowel als in wijsbegeerte en welsprekenheid, deze geweldenarijen in zijn nooit volprezen werk « *Historie des variations religieuses des églises protestantes* » beschrijft.

Na gezegd te hebben dat zoolang de hervorming zwak was en niet in staat zich te doen gelden, — elle parut toujours soumise et donna même pour un fondement de sa religion, qu'elle ne se croyait pas permis non seulement d'employer la force, mais encore de la repousser, — gaat aldus voort :

Mais on découvrit bientôt, que c'était là des modesties que la crainte inspire et un feu couvert sous la cendre ; car aussitôt que la nouvelle Réforme put se rendre la plus forte dans un royaume

te verrechtveerdigen schreef hij een boekje waarin hij een exemplaar aan Melanchton stuurde, en ziehier wat deze hem daarop antwoordde : « Legi scriptum tuum in quo refutasti luculenter horrendas Servetii blasphemias ac Filio Dei Gratias ago quod fuit βραβευτής huius tui agonis. *Tibi quoque Ecclesia et nunc et ad posteros gratitudinem debet et debebit. Tuo iudicio prorsus assentior. Affirmo etiam vestros magistratus* IUSTE FECISSE, QUOD HOMINEM BLASPHEMUM, *re ordine iudicata,* INTERFECERUNT. — *Calvini Epp.* n° 187 bij ALZOG, *Histoire Universelle de l'Eglise,* boekd. III, bl. 90. — AUDIN, *Histoire de Calvin,* boekd. II. — MANZ' *Allgemeine Realencisclopedie,* art. *Calvin.*

(1) ULRICUS HUBER, *Rerum in orbe gestarum post tempora Caroli IV usque ad obitum Gustavi Adolphi,* boekd. II bl. 276.

elle y voulut régner seul ; premièrement les évêques et les prêtres n'y furent plus en sûreté ; secondement les bons catholiques furent proscrits, bannis, privés de leurs biens, et en quelques endroits, de la vie, par les lois publiques..... Voilà où en sont venus ceux qui d'abord criaient tant contre la force ; et il n'y avait qu'à considérer l'aigreur, l'amertûme et la fierté repandues dans les premiers livres et dans les premiers sermons de ces Réformés ; leurs invectives sanglantes ; les calomnies dont ils noircissaient notre doctrine ; les sacrilèges, les idolâtries qu'ils ne cessaient de nous reprocher, la haine qu'ils inspiraient contre nous ; les pilleries qui furent l'effet de leurs premières prêches, l'aigreur et la violence dans leurs placards séditieux contre la Messe, pour juger de ce qu'on devait attendre de semblables commencements. » (1)

En eenige bladzijden verder :

« On n'a qu'à lire l'histoire de Bèze pour y voir nos Réformés toujours prêts, au moindre bruit, de prendre les armes, à rompre les prisons, à occuper les églises et jamais on ne vit rien de si remuant. Qui ne sait les violences que la reine de Navarre exerça sur les prêtres et sur les religieux? On montre encore les tours d'où on précipitait les catholiques et les abîmes où on les jetait. Les puits de l'évêché où on les noyait dans Nîmes et les cruels instruments dont on se servait pour les faire aller aux prèches, ne sont pas moins connus de tout le monde. On a encore les informations et les jugements, où il parait que ces sanglantes exécutions se faisaient par délibérations du conseil des Protestants. On a en original les ordres des généraux et ceux des villes, à la requête des consistoires pour contraindre les Papistes à embrasser la Réforme par taxe, par logements, par démolitions de maisons et par découverte de toits. Ceux qui s'absentaient pour éviter ces violences, étaient dépouilles de leurs biens : les registres des hôtels de ville de Nîmes, de Montauban, d'Alais, de Montpellier et des autres villes du parti sont pleins de telles ordonnances ; et je n'en parlerais pas sans les plaintes dont nos fugitifs remplissent l'Europe. » (2)

Klaarder, stelliger, ontegensprekelijker bewijzen aanhalen van iets, nauwkeuriger, duidelijker blootleggen wat de verdraagzaamheid onder de Hugenoten bediedde,

1) JACQ. BÉN. BOSSUET, *Histoire des variations religieuses églises protestantes*, Xe boek, no 50.
2) JACQ. BÉN. BOSSUET, *op. cit.* Xe boek, no 52.

behoort, dunkt ons, tot het onmogelijke. Evenwel ziehier, ten overvloede, nog de getuigenis van twee of drij ander geschiedschrijvers wier onpartijdigheid en waarheidszin men nimmer, wat men ook poge, omverwerpen zal.

« Condé, » zegt Dr Janssen, het tijdvak van den eersten godsdienst oorlog in Frankrijk besprekende, » was op dit oogenblik de echte koning der Hugenoten. Van de gouden en zilveren vaten (kelken, remonstrances enz.) die hij in de kerken geroofd had, deed hij geld slaan en van de klokken der torens kanons gieten...

« Bezuiden de Loire werden ontelbare kerken en kloosters leeggeplunderd; de grafzuilen der hertogen van Normandie te Rouaan verbrijzeld; de beenderen van den H. Ireneus te Lyon, en van den H. Martinus te Tours in het water geworpen; het beeld der Maagd van Orleans, Frankrijks bevrijdster, stuk geslagen; niet een denkmaal der kunst en der oudheid bleef gespaard, onder andere, de boekerij van Cluny, heel de wereld door vermaard en die van de vijf tot de zes duizend kostbare handschriften telde, werd neergeblaakt. Monnikken en priesters werden met ongemeene wreedheid gemarteld en ter dood gebracht; *drij duizend fransche kloosterlingen*, verklaarde de kardinaal van Lotharingen op het Concilie van Trente, ***hadden op den tijd van eenige maanden de marteldood onderstaan, om rede dat zij geweigerd hadden de gehoorzaamheid aan den heiligen Apostolieke Stoel af te zweeren.*** Vol afschuw laten zich de tijdgenoten uit over de ijselijke gruwelen, die in den naam van het « rein Evangelie » en ter vernietiging « der Paapsche afgoderij », Frankrijks bodem « schandvlekten ». (1)

(1) Dr J. Janssens, *op. cit.* boekd. IV, bl. 243. — Kervyn de Lettenhove verhaalt dat uit enkelen haat tegen de Katholieken, de Hugenoten hunne geweers laadden met H. H. Hosties die zij in de kerken die zij geplunderd hadden, hadden gevonden. *Les Huguenots et les Gueux*, boekd. I, bl. 78. — Zie insgelijks Flor. Remond's *Opgang, voortgang en nedergang der ketters dezer eeuwe*, boekd. II, bl. 263 en vgl.

Eud. de Mezeray, op zijne beurt, schrijft :

« Men huivert van walg en afschrik bij het verhaal der afschuwelijkheden en goddeloosheden van allen aard, die op dit tijdstip plaatsgrepen. Overal waar de Hugenoten meester werden, stormden zij de beelden, plunderden zij de kerken, wierpen zij de reliquiën en de beenderen der Heiligen tot gruis gemaald in den wind; overal onteerden zij met de ijzingwekkendste schand- en gruweldaden de autaren en de sacramenten van den Katholieken godsdienst; mishandelden zij de geestelijken en de kloosterlingen met eene ongehoordste onmenschelijkheid. » (1)

Eindelijk luister wat ons de Protestansche geschiedschrijver, Fitz-William, bl. 115 zijner beruchte *Brieven aan Atticus*, te lezen geeft :

« Wanneer men aan de Roomsch-Katholieken de moorderijen verwijt die er onder Karel IX te Parijs plaats grepen, antwoorden zij, met de tranen in de oogen, dat, zoo hunne voorouders tot dergelijke buitensporigheden oversloegen, het was, omdat zij genood-

(1) F. Eud. de Mezeray, *Histoire de France*, boekd. III bij Kervijn de Lettenhove, *op. cit.*, boekd. I. bl. 78. — Een voorbeeld onder de duizend der gruwelen waarvan Bossuet, Dr Janssen en de Mezeray hier spreken! Den 26 Februari 1561 waren de Hugenoten in een huis nabij de kerk van den H. Macarius te Parijs vergaderd om naar den « preek » een hunner « ministers » te luisteren. Ongelukkiglijk, begon het juist, toen deze wilde beginnen, in de naburige kerk te luiden of te kleppen voor de vespers. Hierdoor zoo gezegd in de « vrije » uitoefening van hunnen godsdienst gestoord, zonden zij eenige hunner leden naar de kerk met het verzoek dit luiden, wijl het hen stoorde, aanstonds op te houden. Of men hier aan gehoor gaf, begrijpt men. Toen echter het weigerend antwoord in de vergadering aankwam, veroorzaakte dit daar zooveel woede — echte helsche razernij — dat al degene die wapenen bij zich hadden de vergadering verlieten en met den kling in de vuist naar de kerk liepen, alwaar zij alles vernietigden wat zij ontmoetten, de beelden op den grond wierpen, de altaars aan stukken sloegen, de heilige vaten roofden, de reliquiën verstrooiden, de H. H. Hostiën die zich in het tabernakel bevonden op den grond smeten en met de voeten vertrappelden, een groot getal geloovigen vermoordden, een nog grooter getal min of meer zwaar kwetsten en degenen die zij konnen vatten naar de gevangenis sleurden. J.-B. de Saint-Victor, *Tableau historique et pittoresque de Paris, depuis les Gaulois jusqu'à nos jours*, boekd. IV, bl. 69-70.

zaakt waren zich te verdedigen tegen eenen vijand die het op niets minder gemunt had dan op hunnen godsdienst en hunne aloude instellingen voor altijd in den grond te booren.

Dan, *hebben zij veeleer zelf het recht niet der Protestanten de hatelijke verwoedheid en de misdadige dweeperij van een met wraakzucht, onverdraagzaamheid en vervolgingziekte opgevulden geest ten laste te leggen?* De vertoogen van het parlement doen het merg in de beenen stilstaan van afgrijzen bij het tafereel der afschuwelijkheden dat zij voorstellen. *De twee samenzweringen van Amboise en Melsen; de vijf burgeroorlogen door hunne schuld ontstoken; de sterke plaatsen door verraad van hunnent wege verloren; de kerken en de kloosters door hen geplunderd en neergeblaakt; de priesters, de monikken en de kloosterlingen door hen om den hals gebracht; de eenvoudige geloovigen zelf door hen in de uitoefening van hunnen godsdienst en onder plechtige heilige processiën in de straten van Pamiers, Rodez, Valence, enz. enz., vermoord* (1); zijn *als zoovele* **onbetwistbare** *getuigen* der **bloedige barbaarschheid**, met welke de Hugenoten, 't zij in tijd van vrede, 't zij in tijd van oorlog, de Katholieken bejegenden. **En deze beschuldiging, ik moet het bekennen, durf ik mij zelf niet veroorloven te bestrijden**, omdat zij helaas! **te klaar**, ***door de feiten***, bewezen is. »

Enkel en de zuivere waarheid dus, en hiermede eindigen wij dit artikel, enkel de zuivere waarheid sprak Ronsart in zijne gerijmde Kronijk, toen hij, de oorzaak van al die

(1) Aubert le Mire zegt in zijne latijnsche Kronijk dat de Calvinisten, volgens hunne eigene bekentenis, in het enkel jaar 1562, in Frankrijk, 4,000 religieuzen van de beide geslachten doodden, 12,000 nonnen onteerden, 20,000 kerken plunderden, 2,000 kloosters verwoestten, 90 hospitalen vernietigden, enz. enz. — Mgr Namèche, *Le règne de Philippe II et la lutte religieuse dans les Pays-Bas au XVI siècle,* boekd. I, bl. 156.

baldadigheden en gewelddaden tot Beza, 't bijzonderste opperhoofd der « Hervorming (!) » in Frankrijk, doende opklimmen (1), zeide : Niet een God van liefde en verdraagzaamheid was de Christus der Hugenoten, maar

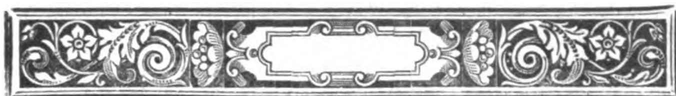
.... « *Un Christ tout noircy de fumée*
Portant un morion en teste, et, dans la main,
Un large coutelas, **rouge de sang humain.** » (2)

P. J. GOETSCHALCKX.

(1) De hertog van Guise, een tijdgenoot, drukte zich een brief van den 22e Mei 1562 aan den hertog van Wurtemberg, als volgt uit : « Je vouldroie qu'il m'en eust cousté de mon sang, et qu'eussiez veu la désolation de nos églises, la ruine qui est en aulcunes de nos principales villes, la cruauté dont on a usé contre les prebstres : je m'asseure que les grosses larmes vous en tomberoient des yeux. » *Archives de Simancas,* 2e reeks, boekd. I, bl. 17 bij KERVYN DE LETTENHOVE, *Les Huguenots et les Gueux,* boekd. I.

(2) KERVYN DE LETTENHOVE, *Les Huguenots et les Gueux,* boekd. I, bl. 79.

MGR P. CLAESSENS.

P. Claessens, klassiek schrijver en professor van philosophie.

III.

HET is tijdens zijn leeraarsambt in het klein Seminarie te Mechelen, dat P. Claessens zijne eerste werken in 't licht gaf. Hij zelve verhaalt, hoe de superior Mgr Van Hemel, om er 't classiek onderwijs te verlevendigen, de studie der Grieksche en Latijnsche kerkvaders verlangde in te voeren. Op dezes raad begonnen de Eerw. Heeren Van Campenhout (1), professor der *Derde*, en de professor der *Rhetorika* (P. Claessens), de Latijnsche Kerkvaders te studeeren, om er uittreksels van te maken, die in handen der humanisten konden gegeven worden. Zij gaven samen het boekdeel uit : *Flores e Patribus et Scriptoribus Ecclesiæ Latinæ selecti* (Mechelen, Van Velsen, 1848). In de voorrede, door M. Van Campenhout geschreven, zegden zij : « Men verstaat, dat deze *Bloemen* niet bestemd zijn om de oude classieke schrijvers te vervangen : zediger in hunne aanspraak vragen zij slechts hunnen christelijken geur te mogen verspreiden naast de schitterende bloemen van 't Heidendom... De schrijvers der schoone eeuw van Augustus zullen, wat den vorm betreft, steeds toonbeelden blijven van zuiverheid, sier-

(1) Thans plebaan-deken van Mechelen.

lijkheid en goeden smaak; maar de jonge lettervriend, na zijne lange wereldlijke studiën, zal blijde zijn nu en dan zijnen geest te kunnen verfrisschen in reinere en heilzamere bronnen... Hij zal verwonderd staan, als hij ziet, dat de taal van Titus Livius en Tacitus niets van hare kracht noch edelheid verloren heeft bij onze kerkelijke schrijvers der derde en der vierde eeuw; aldus zal er nog een vooroordeel te meer verdwijnen uit de letterkundige wereld. »

« Weinige jaren later, zegt Mgr Claessens, zag men in Frankrijk het vermaarde *vraagpunt der classieken* oprijzen door toedoen van den Eerw. H. Gaume. Wij waren verre van de overdrijvingen der Gaumisten en van die hunner tegenstrevers, de Veuillotisten; wij waren in 't wijze midden, dat sedert dien door het Opperhoofd der Kerk bekrachtigd is. »

Hetzelfde jaar verscheen van Mgr Claessens alleen : *Delectus opusculorum ex Patribus Latinis* (Mechelen, Van Velsen, 1848), bestemd om tot aanvulling te dienen bij de christelijke bewijsvoering, die aan de leerlingen der Philosophie wordt gegeven.

Reeds vroeger had professor Claessens andere pennevruchten geleverd. — In 1844 gaf hij voor zijne leerlingen een *Précis de l'histoire moderne* in 't licht.

In 1845 verscheen bij A. Jamar, te Brussel, eene nieuwe uitgaaf van *Préceptes de Rhétorique* de l'abbé Girard. Dit boek was hier en daar door professor Claessens herwerkt en vermeerderd, en daarenboven verrijkt met een *abrégé des préceptes oratoires*, geschreven in 't Latijn naar Cicero en Quintilianus.

Zoo herwerkte hij ook de classieke handboeken : *Selecta e Scriptoribus Latinis loca* (Mechelen, Van Velsen, 1846) en *M. T. Ciceronis undecim orationes selectæ* (Leuven, bij Van Linthout en Van de Zande, 1849), om niet te spreken van *Scutum fidei* of *Commentarium adversus profanas vocum novitates*, door Mgr Van Hemel ingelascht in zijn *Cœleste Palmetum* van Nakatenus.

« Maar, – zegt onze vriend Claessens met zijne gewone geestigheid, — in dien tijd

« Je me crus un grand homme, et fis une préface. »

« Ik maakte er zelfs drij : die van den *Vesperale*, die van den *Graduale* en die van den *Directorium chori*. Zoo die *werken* den naam dragen van mijnen waarden collega M. de Voght, is 't omdat hij mij in 't Fransch alles gegeven had wat noodig was om te schrijven over een onderwerp, waarvan ik toen niets kende. *A tout seigneur tout honneur* : CUIQUE SUUM. »

Van 1849 tot 1860 was Mgr Claessens professor van Philosophie in 't zelfde Klein Seminarie te Mechelen, en ook in die hoedanigheid had hij verscheidene vakken te behandelen. Hij noemt de volgende : *Logique formelle*, *Ontologie ou Méthaphysique générale*, *Théodicée; Langue hébraïque* (voor eenige leerlingen); *Démonstratio christiana*, *d'après Liebermann*; *Philosophie de l'histoire*, *Philologie Grecque*, en van 1858 : *Logique réelle* en *Psychologie*.

Niettegenstaande die verscheidene leervakken vond hij nog tijd tot schrijven. Zoo maakte hij een handboek van *Histoire universelle*, om niet meer verplicht te zijn den leergang van *Philosophie de l'histoire* te dicteeren, leergang, die volgens zijn gevoelen, en naar hetgeen daarin wezentlijk geleerd wordt. beter *Histoire politique et religieuse* zou heeten. Die *histoire universelle*, *ou tableau des croyances religieuses et des institutions sociales des peuples anciens et modernes*, in twee deelen : *ère ancienne* en *ère chrétienne*, verscheen te Leuven, bij Fonteyn, in 1852 en 1854.

Ook gaf hij voor zijne leerlingen in 't licht : *Ontologia sive methaphysicæ generalis compendium* (Leuven, Fonteyn, 1855).

Toen M. de kanunnik Van Hemel tot de weerdigheid van *vicaris-generaal* was verheven, en als superior van 't Klein Seminarie opgevolgd werd door M. Van Campenhout, benoemde deze laatste den ieverigen profes-

sor Claessens eerst tot bestierder der letterkundige afdeeling en later tot voorzitter der Academie, welke er onder de beste leerlingen ingericht is. In die hoedanigheid, zegt hij, « heb ik onnoemelijk veel papier beklad om stukken te schrijven in Fransche proza en verzen voor de openbare zittingen der Academie, en om liedjes te rijmen voor de naamfeesten van den superior. De *Annalen der Academie* bewaren ze ongetwijfeld tusschen de gedenkschriften van de gemeene werkzaamheid der meesters en der leerlingen tot luister van het gesticht. » — Sommige dezer liedjes verdienen om hunne geestigheid in 't licht gegeven te worden.

Te dien tijde liet P. Claessens ook twee hoofdstukken verschijnen van *Vie du Pape St Grégoire VII*. Het overige van dit werk is in handschrift gebleven. — Verscheidene artikels van maatschappelijke wijsbegeerte, alsook eenige gelegenheidsgedichten van zijne hand, werden naamloos gedrukt in de dagbladen.

De brochuur : *De la déposition des princes au moyen-âge* (Leuven, bij Fonteyn) *par un prêtre du diocèse de Malines* werd maar op 500 exemplaren getrokken.

De verzameling : *Monumenta philosophica* (Leuven, 1856) werd gemaakt met de medewerking van professor Delvigne. Dit boek bevat den tekst van eenige schriften, uitgegeven door den Heiligen Stoel en het Bisdom, tegen de dwalingen der hedendaagsche wijsbegeerte.

Evenals Mgr Claessens grondige bemerkingen heeft gemaakt over de humaniteitsstudiën, wijdt hij in zijne *autobiographie* eenige bladzijden toe aan zijn onderwijs in de *philosophie*. Jammer, dat wij hem hier niet overal kunnen volgen; dit zou ons te verre leiden. Ongetwijfeld tot beschaming der *positivisten*, die enkel tast- of zichtbare bewijzen aannemen, verklaart Mgr Claessens nadrukkelijk, dat hij zeker is niet gedwaald te hebben in zijne leer der *Logique formelle* of *Dialectique*, welke hij noemt « eene soort van aristotelische

rekenkunde, die zich uitdrukt door denkbeelden (*termen*), oordeelen (*grondstellingen*) en redeneeringen of *besluiten*. Men heet ze terecht, zegt hij, *de leer der gedachtenwetten;* die wetten zijn onveranderlijk en overal dezelfde. Men kan daarbij in geene verderfelijke dwalingen vallen, tenzij men een dwarshoofd wilde wezen als de pantheïst-kwakzalver Hegel, die de grondbeginselen zelven geloochend heeft. waarop het gedacht noodzakelijk en overal steunen moet. »

Met dezelfde kracht en nadrukkelijkheid verklaart hij in de waarheid geweest te zijn bij 't onderwijs van *Métaphysique générale* of *Ontologie*, alsook bij dat der *Théodicée*. Sprekende over de schrijvers, welke hij bij die lessen volgde (en die hij soms met eenen enkelen trek kenschetst) noemt hij Suarez en Balmès, St-Thomas van Aquinen, St-Augustinus, St-Bonaventura, St-Anselmus van Cantorbery, Sigismond Gerdil, enz. Zoo deelt hij ook mede, hoe hij, ten gevolge van eenige artikels over philosophie, welke hij in de *Revue catholique* van Leuven liet verschijnen, in pennestrijd kwam met de opstellers van de *Civiltà cattolica* van Rome. Deze pennestrijd, welke voornamelijk rolde over *ontologisme* en *psychologisme*, trok op hem de aandacht der grootste geleerden, onder welke mannen als Pater Vercellone (1) en hoogleeraar Nicolaas Moeller (2) hem de vleiendste brieven toestuurden.

Ten gevolge zijner briefwisseling met P. Vercellone, die hem vele bijzonderheden over Sigismond Gerdil meedeelde, schreef Mgr Claessens : *Notice sur quelques écrits posthumes du cardinal Gerdil*, opgenomen in de *Revue Catholique*, jaar 1857, XVe boekdeel der verzameling.

(1) Pater Vercellone, van het orde der Barnabiten te Rome, is vooral gekend om zijne werken over de H. Schriftuur. Hij stierf den 19 Januari 1869 (Zie *Revue catholique* de Louvain, tome 27, page 350).

(2) Nicolaas Moeller was hoogleeraar bij de universiteit te Leuven.

P. Claessens, diocesaan Schoolopziener.

IV.

Het overvloedig werk en 't zittend studieleven waren oorzaak, dat prof. Claessens veel hoofdpijn leed. Buiten zijne wete stelde de groot-vicaris Mgr. Van Hemel om die reden aan Zijne Hoogweerdigheid den Cardinaal Aartsbisschop voor, M. Claessens te benoemen tot Diocesanen Inspecteur voor de provincie Antwerpen in vervanging van M. Baeten, die pastoor werd in O.-L.-Vrouwen over de Dijle te Mechelen. Op Witten Donderdag van 't jaar 1860 riep de Cardinaal den geleerden professor bij zich en kondigde hem zijne nieuwe betrekking aan. Heer Claessens aarzelde aan te nemen. De groote verandering van leven schrikte hem af en juist had hij zijn werk : *Raison et Révélation* ter pers, dat zijne zware taak van professor merkelijk moest verlichten. Hij schikte zich nochtans naar 't verlangen van den Cardinaal, meldde het nieuws aan zijne familie, en was gelukkig, dat zijn vader en zijne oudste zuster, op zijn verzoek, bij hem te Mechelen hunnen intrek zouden nemen. « Ik ging de trooster mijns vaders worden, — zegt hij, — en hij de mijne; welk zalig vooruitzicht ! » (1)

Toen het Staatsbestuur zijne benoeming had goedgekeurd en in den *Moniteur* afgekondigd, nam hij met hartzeer afscheid van 't Klein Seminarie, waarin hij drij en twintig jaren van zijn leven had doorgebracht. Den 5en Juni daaropvolgende werd hij met de Eerw. Heeren Goossens (2), Bormans en Bergeys benoemd tot eere-kanunnik der metropolitane kerk.

De Inspecteur Claessens stelde zich met iever aan

(1) Zijne beminde moeder was reeds overleden van 1850.
(2) Thans Zijne Hoogweerdigheid de Aartsbisschop van Mechelen.

't werk om de plichten zijner nieuwe bediening gewetensvol te volbrengen. Op veertien maanden had hij al de gemeente- en aangenomene scholen zijner provincie minstens éenmaal bezocht en schier al de driemaandelijksche vergaderingen bijgewoond. Meestal reisde hij te voet en alleen, en zocht daarbij zijn genot in de frissche natuur.

« Indien het reizend leven van Schoolopziener zijne lichaamsvermoeienissen, zijne zielesmarten en geestesvervelingen medebrengt, biedt het echter ook zekere vergoedingen aan. Het beschouwen der groenende velden, der donkere dennenbosschen en der dorre heiden, heeft mij dikwijls verrukt; de goede wil van 't grootste deel der onderwijzers en 't vriendelijk onthaal der goede dorpsherders gaven mij de zoetste vertroosting. » (1)

En van de reis in zijne nederige woning teruggekeerd, vond de vermoeide Heer Inspecteur de aangenaamste uitspanning in zijne boeken, die hij zijne oude vrienden noemt, van welke hij immer iets nieuws leeren kon. Het slechte jaargetijde benuttigde hij om te schrijven. Zoo gaf hij in 1863 in 't licht : *Opvoeding en Onderwijs, gegrond op geloof en rede*, vooral bestemd om de onderwijzers in te lichten nopens hunne edele zending. Het tweede deel dezes werks bevat de voornaamste regels der *methodeleer* voor de lagere meisjesscholen.

Hij leefde aldus gelukkig en tevreden, wanneer de dood onverwacht zijne woning bezoeken kwam. Den 5en Mei 1865 verloor hij zijnen dierbaren vader in den gezegenden ouderdom van 88 jaren. Hoe de goede zoon door dien slag getroffen werd, hoeven wij niet te zeggen. Vijf jaren later schreef hij een gedicht, getiteld : *Bij het graf van mijnen teerbeminden vader*, hetwelk

(1) *Autobiographie* : A ma famille.

destijds gedrukt werd in de *Belgische Illustratie* (2).
Toen had hij ook reeds zijnen jongsten broeder te betreuren, den heer Jan Claessens, die geneesheer was te Borgerhout en aldaar overleed den 6 Januari

(2) Dit gedicht is mogelijk een der beste, welke onze vriend geschreven heeft; wij laten het hier in zijn geheel volgen :

Neen, ik vergete u niet, o diepbetreurde vader,
Die echtgenoot en kroost zoo vurig hebt bemind.
Ik treê, met lekend oog, de stille gratsteê nader,
Waar sinds vijf jaren zich uw overschot bevindt.

Vijf jaren, en nog leeft ge in 't hart van uwe kinderen;
Hun mond spreekt van uw dood, alsof het gistren was.
't Gerucht der wereld kon hun droefnis niet verminderen ;
Gij leeft bij ons, al is uw stof bedekt met gras.

Mij heugt nog de avond, toen, door onrust aangedreven,
Ik van verplichte reis naar u kwam toegesneld;
Toen ik den afscheidsgroet op uwe lip zag zweven,
En uw verstramde leên op 't sterfbed neergeveld.

'k Herinner mij den dag, toen 't offer in den tempel
Ter ruste van uw ziel God opgedragen werd;
Toen ik uw dierbaar lijk, vervoerd van 's Heeren drempel
Naar 't needrig doodenveld, nastapte in bittre smert.

De priester had de laatste bede al uitgesproken :
Ik stond bewustloos, met mijn broêrs op dezen grond,
En kon niet weenen! Neen, mijn hart was schier gebroken
Van wee; geen enkel woord ontglipte mijnen mond.

De spade stortte de aarde op uwe doodkist neder;
Het dof geplof weergalmde in 't diepste mijner ziel.
Een terpe rees erop; — ik keerde huiswaarts weder :
't Scheen me in dit droevig uur dat alles mij ontviel.

Dat sneeuwwit hoofd, die hand, die wang, die minzame oogen,
Dien mond ten kus bereid, vond ik te huis niet meer;
Mijn heil, mijn zoetste troost was ijlings heengevlogen;
Mijn tranen vloeiden; ach, ik had geen vader meer!

Eilaas! gij zijt niet meer, die tienmaal negen jaren
Aanhoudend in het zweet des aanschijns hebt gezwoegd.
Die rusteloos de zee des levens hebt bevaren,
Uw telgen teêr bemind, uw weerhelft vergenoegd...

Wat zeg ik, vergenoegd? — Die haar ten allen tijde,
In voor- en tegenspoed, in 't hert gedragen hadt,
Die zuchtte wen zij zuchtte, en u met haar verblijdde,
Die nevens haar en ons voor 't heilig Altaar badt.

1870, in den jeugdigen ouderdom van slechts 39 jaren. De Eerw. Kanunnik Claessens werd tot toezienervoogd aangesteld over zijns broeders twee nagelaten weezen, welke hij het geluk had tot deugdzame, godvreezende juffrouwen te zien opgroeien.

P. Claessens' laatste jaren.

V.

De laatste twintig jaren van Mgr Claessens' leven staan in nauw verband met al de voorname gebeurtenissen in 't kerkelijk bestuur van 't Aartsbisdom Mechelen. Zelfs het schrijven van verschillende zijner werken is uit dit verband voortgevloeid. Om alles naar tijdsorde

Hoe groot was uwe vreugd, wanneer gij uw drie zonen,
Uw dochtrenpaar rondom uw zetel zaagt geschaard !
« Ziedaar, — spraakt gij met trots, — ziedaar mijn lauwerkronen ;
« Mijn huwlijkspanden zijn hunne ouders niet onwaard.

« Ik ook, ofschoon de jongste, ik heb mijn ouden vader
« (Want moeder kende ik niet) geholpen en bemind ;
« Ik heb geslaafd voor hem en voor zijn kroost te gader.
« De Hemel loont mij thans in u, in ieder kind.

« Uw moeder zeide u vaak : Vraag God *verstand* en *wijsheid!* —
« Herinnert u dit woord, uw welstand ligt erin ;
« Vergunt haar ziel dien troost, vergunt dien aan mijn grijsheid ;
« Eendrachtigheid en liefde heersch' in uw gezin ? »

Neen, dierbre, neen ; dit woord, zoo menigwerf door moeder
Herhaald, wordt midden ons vergeten noch miskend ;
En met den bijstand van d'Almachtigen Behoeder
Blijft in ons *aller* hart uw vaderles geprent.

Ons aller!... Ach, één zoon, uw Benjamin, o vader,
En moeders lievling, werd ons door den dood ontrukt.
't Is waar, hij ziet *u* weèr, hij rust bij *haar* te gader ;
Doch wij, wij weenen thans door dubbel wee gedrukt.

Geen praalzuil dekt zijn graf, geen marmer, uw gebeente;
Geen ijdel opschrift meldt uw' naam den wandelaar.
Een houten kruis zegt meer dan lof, dan koud gesteente;
Meer nuttig is uw ziel een bede voor 't altaar.

te verhalen zijn wij verplicht een jaar of drij terug te treden.

Den 29 Juni 1867, zijnde de achttienhonderdste verjaring der marteldood van den H. Petrus, had te Rome de heiligverklaring der martelaars van Gorkom plaats; te dier gelegenheid liet M. Claessens te Mechelen, bij Ryckmans-Van Deuren, de *geschiedenis der martelaren van Gorkom* verschijnen.

Den 4 December 1867 overleed de Cardinaal Aartsbisschop Engelbertus Sterckx. M. Claessens woonde de begrafenis Zijner Hoogweerdigheid bij in de crypte onder het hoogaltaar van St-Romboutskerk, en schreef dezelfde maand eene brochuur getiteld : *Engelberti Sterckx... Laudatio funebris*, opgedragen aan Mgr Lauwers. Zij verscheen te Mechelen, bij Ryckmans, in 1868, gelijktijdig met eene Vlaamsche levensbeschrijving van den Cardinaal.

De opvolger des Cardinaals, Mgr Dechamps, door zijne heiligheid Pius IX van 't bisdom Namen naar 't aartsbisdom Mechelen overgebracht en den 30 Januari 1868 aldaar plechtig ingehaald, schonk van den beginne af zijne vriendschap en zijn volle vertrouwen aan den diocesanen Inspecteur Claessens. Reeds daags na de inhaling werd deze laatste door Zijne Hoogweerdigheid in bijzonder gehoor ontvangen en redekavelde, onder meer andere zaken, over de wijsgeerige vraagpunten, welke te Rome aanhangig en nog onbeslist waren.

In de maand Augustus van 't zelfde jaar verlangde de aartsbisschop, te zamen met de andere bisschoppen van België, aan den H. Stoel te vragen, den eeredienst der H. Juliana van Cornillon tot de geheele H. Kerk uit te strekken. M. Claessens werd gelast, de aanvraag en de daartoe noodige stukken op te stellen, en zoo schreef hij de 28 bladz. in-folio : *De ecclesiastico cultu S. Julianæ Virginis Cornelionensis Apostolica auctoritate ad urbem et orbem extendendo* (Mechelen, bij Dessain).

Het volgende jaar schreef hij de brochuur : *Extensio cultus ex antiquo exhibiti Julianæ Cornelionensi sanctæ nuncupatæ*, etc. (Mechelen, bij Dessain). Later volgde : *Documenta quœdam*, etc.

In den zomer van 1870 deed Mgr Claessens eene reis naar Italië, in gezelschap van zijnen ouden vriend, H. Verdeyen, pastoor der Rijke-Claren, te Brussel. Te dier gelegenheid zag hij te Rome het Concilie van het Vatikaan vereenigd, en had het geluk een gehoor te ontvangen van Pius IX. Dit en andere lotgevallen der reis heeft hij beschreven in zijn *Reisje naar Rome*, welk werk door Guil. Lebrocquy in 't Fransch werd vertaald en te Brussel bij Goemaere in 1874 verscheen, onder den titel : *Une Excursion à Rome en* 1870. *Journal de voyage*.

In 't jaar 1872 hield Mgr de aartsbisschop Dechamps te Mechelen een bisschoppelijk synode. Mgr Claessens werd door Zijne Hoogweerdigheid vereerd met het opstellen van het plan dezer vergadering, en was de *Notarius Synodi*. Hetzelfde jaar verscheen zijn werk : *Les civilisateurs chrétiens de la Belgique* (Luik, bij Dessain) en 't jaar daarna schreef hij : *La vie du Père Bernard ou l'apostolat d'un Rédemptoriste*, (Doornik, bij Casterman, 1873). Dit werk is in 't Engelsch uitgegeven te New-York in 1875.

In den winter van 1874 en 75 hield hij zich bezig met het schrijven van *la vie du vénérable Clément-Marie Hofbauer*, welk werk, zooals hij zelve getuigt, « hem vele zalige uren heeft geschonken door het beschouwen van dit sterk en kalm toonbeeld van den priester en kloosterling ».

Het vieren van den elfhonderdsten verjaardag der marteldood van den H. Rumoldus, apostel en patroon van Mechelen, gaf hem aanleiding tot het in 't licht geven van het Leven dezes heiligen, in t' Fransch en in 't Vlaamsch. (Mechelen, bij Van Velsen, 1875).

De volgende jaren in de ledige uren, welke zijne ambtsbezigheden hem overlieten, deed hij vele opzoe-

kingen voor zijn werk : *La Belgique chrétienne*, verschenen te Brussel, bij Herreboudt in 1883, doch slechts gedeeltelijk (1), en, na het afsterven van Mgr Scheppers, stichter der Broeders en Zusters van O.-L.-Vrouw van Bermhertigheid, wijdde hij dezen weldoener des menschdoms eene levensschets toe in de *Revue générale* (1877).

In den jaargang 1877 der *Précis historiques* verschenen ook verschillende artikels van Mgr Claessens, getiteld : *Notices historiques des évêques d'Anvers*, die nopens Antwerpen en dezes geestelijk bestuur zeer wetenswaardige bijzonderheden inhouden. Over verschillende bisschoppen van Antwerpen heeft hij nog levensschetsen in handschrift nagelaten.

Omtrent denzelfden tijd gaf hij nog in 't licht : *Benoit de Decker, souvenirs de sa vie et de ses œuvres* (Mechelen, bij Van Velsen 1877), en 't zelfde werk in 't Vlaamsch : *Leven van Benedictus de Decker* (Mechelen, bij Rijckmans, 1877).

Den 5n October 1877 meldde het « Staatsblad », dat Mgr Claessens door zijne Majesteit den Koning tot Ridder der Leopoldsorde was benoemd. Te dier gelegenheid ontving hij van zijne talrijke vrienden vele gelukwenschen, waaronder verschillende berijmde. De nieuwe Ridder beantwoorddde deze insgelijks in verzen. Aan Frater S. Daems, den gunstig gekenden dichter en thans lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, zond hij het volgende :

(1) *La Belgique chrétienne* is ongetwijfeld het merkwaardigste geschiedkundig werk van Mgr Claessens. Volgens zijn plan moest het bestaan uit twee deelen : *La Belgique chrétienne du moyen-âge* en *La Belgique chrétienne des temps modernes*. Het eerste deel zou *vier* en het tweede deel *twee* volumen uitmaken. Slechts de twee laatste zijn in druk verschenen. *Les civilisateurs chrétiens de la Belgique* maakt er als het ware de inleiding van. Een groot gedeelte van dit belangrijk werk bestaat nog in handschrift en berust thans in de abdij te Tongerloo, welker wakkere monniken het ongetwijfeld eerlang in 't licht zullen geven.

Antwoord op het luimig stukje : *Aan het Ridderkruis*, enz. van den Eerw. Heer Fr. Servatius Daems.

Vriend Servaas, o wondre gast,
Ei, wat hebt ge mij verrast
Met die fijn congratulatie
Aan een knopsgats decoratie!
'k Dacht : « Men wist in de oude abdij
« Sedert jaren, dat ik mij
« Zocht te onttrekken aan de kruisen,
« 't Zij van Belgie, 't zij van Pruisen,
« 't Zij van Spanje of ander land,
« Zelfs den « eedlen » kousenband
« Van Britanjes *queen* Victorie :
« Neen, geen kruisen! »... Maar, jandorie,
Schoon ik op des werelds baan
Niet gekruist en wilde gaan,
Zond Monsieur Delcour minister
(Braaf, maar toch een kruisverkwister)
Mij een brief van eigen hand
Met een kruisken... tot mijn schand.
« Zie — sprak hij — dit zendt u Koning
Leopoldus, ter belooning
Van al de ijslijke euveldaân,
Sedert lang door u begaan :
Ja, ge zijt ('t moge u mishagen)
Eindlijk ridderknaap geslagen;
Buig het hoofd geduldig neer
En zend mij het ding niet weer! »
'k Kon — om u rechtuit te klappen —
Aan mijn vonnis niet ontsnappen.
Zoo, eilaas, is 't mij geschied :
Die één kruis op de aarde vliedt,
Komt er dikwijls op zijn wegen
Onvoorziens een ander tegen.
Doch, hoe 't zij, in zeekren zin
Heeft elk kruis zijn voordeel in.
In hetgeen mij is gezonden,
Heb ik toch één troost gevonden,
Iets wat opbeurt en verblijdt,
Iets wat zoet in 't harte glijdt.
Raad eens wat!... Het zijn de wenschen
Die een duizendtal van menschen,
Zeer beleefd en gemanierd
Aan mijn kruis heeft toegestierd.
De uwe zijn mij boven allen
Uitermate wel bevallen,
En geen wonder, — neen, voorwaar,
— *Gij* toch zijt geen rijmelaar.

De onderwijzers der provincie Antwerpen brachten hunnen riddergeslagen diocesanen Inspecteur een open blijk van hulde en erkentenis met hem zijn portret

aan te bieden, en zijne collega's, de geestelijke en wereldlijke schoolopzieners, boden hem gezamentlijk een feestmaal aan te Mechelen. Dichter L. de Koninck alleen ontbrak aan dit gulhartig vriendenfeest; deze, te Amsterdam opgehouden om er eene lezing te doen uit zijn *Krans rond de wieg van Rubens*, zond den volgenden heilwensch :

« Uit Vondels stad, van d'Amstelvloed,
« Schrijf ik mijn Vlaamschen welkomgroet,
« Die vliegt langs ijzren sneldraadwegen
« Den koningsridder Claessens tegen;
« En speelde hier de telephoon,
« Ik riep hem 't heil toe, Dietsch van toon. »

Ten gevolge der verandering van Ministerie in 1878 kwam er ook weldra verandering in den toestand van Mgr Claessens en van al zijne geestelijke collega's in 't onderwijs. Door de wet van 1 Juli 1879, waarbij de godsdienst van het schoolprogramma verdween, werd het geestelijk schooltoezicht afgeschaft. Reeds in den loop der zelfde maand Juli werd Mgr Claessens door Zijne Eminentie benoemd tot diocesanen Inspecteur der *vrije katholieke* scholen. In die nieuwe bediening, welke zich, evenals zijne vorige, uitstrekte tot gansch de provincie Antwerpen, deed hij al wat mogelijk was om het *vrij* onderwijs alom op eenen degelijken voet in te richten. Toen vooral toonde hij zijne vaderlijke genegenheid voor het onderwijzend personeel, en kwam menigeen met raad en daad te hulp (1).

— De brochuur : *Réponse à la circulaire ministérielle du 8 mars* 1879, uitgegeven onder de bescherming van Zijne Hoogweerdigheid, was door Mgr Claessens geschreven. — Hij ook werd door Cardinaal Dechamps naar Rome gezonden, om er de inzichten der Belgische Bisschoppen nopens de nieuwe school-

(1) Wij lezen in zijne *Autobiographie* : « La correspondance scolaire que j'ai *reçue* et *faite* pendant tout le printemps, l'été et l'automne (de 1880), est immense. Dieu m'a donné la force qui m'était nécessaire en cette pénible circonstance. »

wet bekend te maken en kwam terug met de geschrevene goedkeuring des H. Vaders.

Een der eerste vruchten van den schoolstrijd was de oprichting der vrije Normaalschool voor onderwijzers te Mechelen, waaraan Mgr Claessens zeker niet vreemd was.

Niet lang echter bleef de Inspecteur Claessens aan het hoofd van het vrij onderwijs. Hij had het pas geheel de provincie door zien opkomen en schier overal de kinderen aan de onzijdig geworden gemeentescholen onttrekken, of hij werd door Zijne Hoogweerdigheid den Aartsbisschop benoemd tot *kanunnik titularis* der metropolitane kerk te Mechelen (28 Januari 1881), en als diocesaan Schoolopziener opgevolgd door den Eerw. Heer Kanunnik Laforce.

Van dien tijd af leefde Mgr Claessens meer afgezonderd, schier uitsluitelijk voor zijne plichten in 't kapittel en voor zijne studiën en geliefde boeken, alhoewel hij de zaken van 't onderwijs altoos met veel belangstelling bleef volgen. Na den val der schoolwet van 1879 en hare vervanging door die van 20 September 1884, droeg hij ook door zijne briefwisseling en goede raadgevingen nog grootendeels bij tot de herinrichtingen van 't onderwijs, welke uit dien nieuwen toestand geboren werden.

FRANS WILLEMS.

1887.

ACHTERVOLGD DOOR EEN' STOOMWAGEN.

Een Amerikaansch Spoorwegverhaal.

(*Naar het Engelsch.*)

GE hebt zeker vele belangwekkende dingen gezien, en misschien wel dikwijls in groot gevaar verkeerd in den loop van uw leven? » zei ik tot den treinoverste, wiens grijzende baard van lange diensten kon getuigen.

— « Wel! Het aangrijpendste op mijn' lange loopbaan was misschien, wat mij voorviel dien nacht toen ik door een stoomwagen achtervolgd werd : een nacht, waarvan deze u een gedacht kan geven » zei hij, kijkende naar buiten, waar pikdonkere duisternis heerschte.

— « Achtervolgd door een' stoomwagen! » zei ik, belangstellend. « Hoe kwam dat? »

— « Wel! » zei de man, « menige jaren geleden voerde ik den nachtelijken sneltrein op Long Island, van Brooklyn naar Greenport, een afstand van 30 uren, de gansche lengte van den weg. De Long-Islandbaan had toen slechts enkel spoor, met wissels in de verscheidene standplaatsen om de treinen bij hunne ontmoeting door te laten. Den avond, waarop ik doel, vertrok ik uit Brooklyn met de oude *Constitution* (nu lang al afgebroken, maar toen een onzer snelste stoomwagens) met een' pakwagen en drie reizigerswagens. De nacht was net zoo donker als een broekzak, of misschien nog wat donkerder », voegde hij erbij, alsof hij met juistheid den graad der inwendige duisternis van dat nuttige kleedingstuk had gepeild.

— « Dus moet het bijzonder donker geweest zijn », beaamde ik.

« De onze was de eenige regelmatige trein op de baan, dien nacht, behalve de sneltrein van Greenport naar Brooklyn, die om 10 ure afrijden en ons te Lakeland, in 't midden van 't eiland, ontmoeten moest en daar wisselen zou om ons door te laten. Wel, we waren omtrent 6 of 8 mijlen ver als ik op het donkere standvlak van den achtersten wagen stapte om te zien of het misschien niet wat lichter werd. We reden toen over een gedeelte van de baan, zoo recht als een pijl op eene lengte van 4 of 5 mijl.

« Terwijl ik over het afgelegde vak keek zag ik, achter ons op een afstand van zoo wat 3 mijl, iets, wat ik het voorlicht van een' stoomwagen wist te zijn, daar het te schitterend was voor iets anders. Want natuurlijk veronderstelde ik niet dat het bestuur lichttorens langs de baan had geplaatst. »

— « Waarschijnlijk niet », zei ik.

— « Ge moogt verzekerd zijn, dat ik ietwat verwonderd was », zei de man, « want er was niet éens in de week een buitengewone trein op die baan, en in alle geval wist ik, dat er dien nacht geen uit Brooklyn vertrekken moest. Ik wachtte eenige oogenblikken tot ik zag, dat het waarlijk een stoomwagen was, die achter ons aankwam, — en meer, die veel op ons won, ofschoon we met gewone snelheid voortreden. Als ik daarvan zeker was, spoedde ik mij naar voren, en zei tot den drijver : « « Djack, daar is een trein dicht achter ons » ». Djack liet zijn oliekan en zijn onderkaak terzelfdertijd vallen, en keek als om te zien of ik gek was of gek... scheerde.

« « Wel laat de stoker hier op de zaken passen, en kom naar achter en kijk » », zei ik.

Wij spoedden ons naar achter en in een oogenblik zag Djack zoowel als ik, was er hier een grap in 't spel, dat ze ons gespeeld werd; en 't was nog eene ernstige daarbij, want de trein die achter ons

aankwam had een' volle mijl ingehaald terwijl ik naar voren gegaan was. De roode gensters vlogen uit de schouwpijp als uit een' hoogoven, en het voorlicht zond een' glans langs de baan, die de spoorstaven tot tegen onze wielen blinken deed. Hoe dicht hij ook bij ons was, had de drijver van den aankomenden trein niet het minste sein gegeven om ons van zijne nadering te verwittigen, en hij gaf geen antwoord op ons herhaalde noodgefluit.

Hij overtrad alle spoorwegregels en indien hij in 't geheim besloten had ons te overrijden, zou hij niet anders gehandeld hebben dan hij deed. In het begin stond Djack als van den bliksem getroffen, niet zoozeer omdat hij toen op gevaar dacht, als wel om de koude onbeschaamdheid van den drijver achter ons. Hij keek alsof hij hem gaarne de keel hadde toegewrongen.

Na eene wijl kwam zijn' tong weer in werking en hij brak uit : « « Wat meent die ezel dan? » »

« « De drijver moet gek of dronken zijn » » zei ik. « « Als hij zoo nog tien minuten blijft voortgaan, loopt hij zeker op ons » » en ik zeî den stoker meer stoom te maken. « « Wat die trein eigentlijk dezen nacht op de baan te doen heeft, kan ik me maar niet begrijpen. » »

« « Ik zou willen weten of het niet een stoomwagen is, dien de bestuurder naar de werkplaatsen te Jamaïca zendt om hersteld te worden, » » zei Djack; « « ik zag den *Ben Franklin* onder stoom staan op de zijbaan op het oogenblik dat wij vertrokken. Bij den weg dien hij op ons wint kan hij maar weinig van wat op een' trein gelijkt achter zich hebben. » » Ik wist niet beter of Djack had gelijk, want ik had den *Ben Franklin* in de stapelplaats zien staan als wij Brooklyn verlieten. Die wagen was net zoo snel als de onze, en indien hij waarlijk geen trein sleepte, zooals Djack dacht, kon hij gemakkelijk veld winnen, zooals dat ook wel scheen te zijn. « « In alle geval zullen we zien, als we Jamaïca standplaats voorbijrijden of Djacks gevoelen juist is » » dacht ik, en dat zeî ik hem.

Terwijl had de stoker, die nu als drijver dienst deed aan onzen stoomwagen zooveel drukking gegeven als de ketel maar verdragen kon en wij schoven vooruit op eene knappe wijze, dat zeg ik u », zei de man. « De brave menschen, langs de baan, die op dat uur uit hun bed waren, moeten gedacht hebben, dat een vliegende Hollander een' wedren van eene nieuwe soort over den spoorweg was aangegaan. Ik was kwaad genoeg om lust te hebben den gekken drijver, achter ons, een' kogel naar het hoofd te zenden; en ik besliste, dat mijne eerste bezigheid 's anderendaags zou geweest zijn mij bij den oppertoeziener over zijne onbezonnen vermetelheid te beklagen.

Ik dacht, daar hij voor het oogenblik zijn eigen meester was en niet langer onder de bevelen van een' treinoverste stond, dat hij zich misschien in een' soort van ongepaste spoorweggrap verlustigde en voor de aardigheid met vollen stoom achter ons kwam, denkende den loopstrijd en te gelijkertijd zijn dagelijksch werk te Jamaïca te eindigen.

Wel, we trokken dat slapende dorp door, zonder lang naar ververschingen te wachten, dat kan ik u zeggen, en ik en Djack keken uit om te zien of onze aardige grappenmaker, achter ons, stil hield om aldaar zijn nachtverblijf te kiezen. Maar ja wel! we hadden ons vergist : niet eens floot onze vervolger om te melden, dat hij van zin was te stoppen; hij scheen zelfs niet te vertragen; integendeel, hij won steeds op ons al deden wij ook ons uiterste best. Somtijds verborg een boog in den weg hem voor onze oogen; maar hij kwam al spoedig weer voor den dag en elke nieuwe draai bracht hem dichter bij ons.

Jamaïca hadden wij al ver achter ons gelaten en we waren thans op de wijde Hampstead vlakte. De oude *Constitution* was af! Onze trein danste en wiegde, slingerde en stampte lijk een schip op de golven. De telegraafpalen, waarop het licht uit de vensters scheen, in de dichte duisternis, stoven ons ieder oogenblik

voorbij. Het gerucht, dat onze wielen maakten, als zij de einden der riggels raakten, was een bestendig gehamer. Maar wat wij ook deden, onze stoomwagen met zijn' zwaren trein kon het niet halen bij het lichte voertuig achter ons, dat immer veld won en niet méer dan het achtste eener mijl van ons af was. De gloed van zijn lantaarn glansde op ons aanschijn. Ik dacht dat Djacks wezen wat bleek scheen en misschien was het mijne dat ook wel!

Nu dat onze vervolger te Jamaïca niet stil hield, waren we gansch van ons stuk en konden maar niet gissen welke de reden van die jacht was, noch wanneer zij eindigen zou. Het vooruitzicht was, dat we tot het eind van de baan zouden gedreven worden, als we niet ingehaald en vermorzeld wierden eer we 't bereikten.

« « Dat 's de *Franklin*, zeker! » » brak Djack nog eens uit. « « Geen andere stoomwagen op heel de lijn zou ons kunnen inhalen zooals we nu stoomen. Wat kan die gekke Simpson in 't schild voeren, dat hij zijn' wagen zulk een' spoed bijzet? Hij moet dronken zijn! Als hij morgen niet afgesteld wordt, zal hij niet hebben wat hij verdient. Nog twee minuten en hij zit boven op ons! » »

« « Gij hebt gelijk, Djack, » » zei ik, « « ga naar voren, en zie of ge misschien niet nog wat rapper vooruit kunt. Giet eenige van die petroliekannen op het hout en steek het onder den ketel, en zie wat er kan gedaan worden. » »

Terwijl Djack naar voren was, dacht ik over den toestand na. Daar was ik met een honderd reizigers of twee onder mijne hoede, zij allen het gevaar, dat hen bedreigde, onbewust. Mij was het echter niet onbekend : wierden we ingehaald en zoo verpletterd, dan was het onheil ernstig en zou het waarschijnlijk den dood of de verwonding minstens, van eenige reizigers voor gevolg hebben. Wierden we op die wijze niet vermorzeld, dan was er, een ander, misschien een grooter gevaar voor ons : De trein waarvan ik gesproken heb, die Green-

port verliet, wanneer wij uit Brooklijn vertrokken, was op weg om ons op dezelfde baan te ontmoeten. Hij moest te Lakeland, in het midden van het eiland, wisselen en ons één uur na ons vertrek, dus om elf ure, doorlaten. Nu was het half elf; we waren al nabij Lakeland en we zouden het voorbijrijden lang vóor de aankomst van den trein van Greenport, die gewoonlijk eerst aankwam. Het gevolg zou zijn, dat we den trein voorbij Lakeland ontmoeten zouden, zonder hem van onze nadering te verwittigen en eene botsing van voren zoowel als van achter moesten we verwachten.

Wij bereikten Lakeland, en vlogen er voorbij omtrent een half uur vóor onzen tijd. Natuurlijk was de Greenporttrein nog niet daar; maar hij moest thans de baan afkomen. — Onze gang was nu iets sneller dan ooit te voren op Long Island gebeurd was. De telegraafpalen dansten knapjes achter ons, en de struiken langs weerskanten der baan schenen éen eindelooze vuurmuur als zij door de vlam, die uit onze schouw sproot, verlicht werden! Maar, was het gevaarlijk voor ons om door te rijden, het was even gevaarlijk onze snelheid te verminderen; en zoo gingen we voort. »

— Hier zweeg de treinoverste een oogenblik, als te nedergedrukt door de herinnering aan zijne vroegere gevaren. Na hem een' betamelijken tijd gelaten te hebben om zijn verhaal te hervatten, zei ik : « En als de botsing gebeurde, was het met den aankomenden of met den achterkomenden trein of met beide? »

— « Oh, de botsing! » wedervoer hij, « Wel, nu komt ge aan het gekke gedeelte van het verhaal : de botsing viel in 't geheel niet voor! » zei hij op verontschuldigenden toon, als of er een ernstig ongeluk hadde moeten plaats grijpen na zooveel voorbereiding. « Terwijl ik op het achtervlak stond te denken of ik misschien niet beter zou handelen met de reizigers te verwittigen dat zij zich op een' schok hadden voor te bereiden, kwam Djack af met twee groote petroliekannen, waarvan elke $^1/_4$ van een okshoofd bevatten kon.

« « Nu dan » », zei Djack tot mij, « « als gij den eenen kant van de baan wilt oliën, zal ik het met den anderen beproeven. » »

Ik zag in eens wat Djack in den zin had. Beiden brachten we den toot van de oliekan zoo dicht bij de oppervlakte der spoorstaven, als het mogelijk was, en begonnen het vocht over haar uit te gieten. In min dan één minuut was een halve mijl van de riggels op beide kanten netjes geölied, en zoo glad als de tong van een joodschen oûkleêrenkoopman.

Ik klopte Djack op zijn' rug en zei : « « Oûwe jongen uw' slimheid heeft ons schoon uit den slag getrokken.. » »

In weinige oogenblikken verduisterde de lantaarn van den trein achter ons. We vertraagden en reden achteruit om te kijken hoe het stond met Simpson, zooals Djack zei. Daar stond de oude *Ben Franklin* blazende en snorkende en stampende als een malle stier; de drijfwielen gonsden op de gesmeerde baan lijk bezetenen maar konden geen' duim verder.

We bestrooiden de baan met zand en reden omlaag naar het oude stoomtuig : Djack was de eerste erop en zou den drijver Simpson eens onder handen pakken. Maar geen schijn van drijver of stoker of ander levend wezen was er te zien.

De stoomwagen trok enkel een' tender voort, en, al was hij nog altijd onder vollen stoom, toch waren de vuren aan 't minderen. — We maakten kort werk bij het terugkeeren naar Lakeland. Wij bereikten de standplaats en stonden netjes op het wisselspoor, als de Greenport trein, dien we daar moesten ontmoeten, aankwam. We stonden te wachten als of er niets gebeurd was, en als of we geen 15 mijlen verder de baan op geweest waren, op gevaar af van hem eenige minuten later te ontmoeten.

De seiner te Lakeland overhandigde ons een draadsein, dat luidde als volgt :

« « Aan treinoverste C. : De *Ben Franklin* is

losgebroken en komt den weg op. Keert den wissel te Lakeland en laat hem van de baan loopen.

Brooklijn 10. 5. p. m.

Barton oppertoeziener. » »

Ge ziet we hadden niet veel tijd om te Lakeland den wissel te keeren, « « vervolgde hij ; « « zoo deden we nog beter, en we reddeden den ouden Ben — die er eigentlijk toch niets aan doen kon — van eene gewisse vernietiging. »

EDMOND FABRI.

KEIZER KAREL

EN HET

RIJK DER NEDERLANDEN,

DOOR JULIUS DE GEYTER.

(*Vervolg van bladz.* 126.)

IV.

AREN vervlogen...

Bij een lustig deuntje wordt Rozemond, de levenslustige dochter van den Slachtersdeken, aangemeld. Zij zal, zoo niet de hoofdrol, dan toch de belangwekkendste rol van het aanvangende spel vervullen.

Op Rozemonde is Willem, de jeugdige tapijtwever, verliefd. Het meisje ontmoedigt hem niet : Willem levert een heerlijk kunstwerk, zij bewondert het, en

Diezelfde week nog sprong zij, (als)
Van liefde dronken, om zijn hals.

Willem, met gevaar van eigen leven, redt een kind uit « den stroom », onder de oogen van Rozemonde en toen

Sprong Rozemonde, en hing hem, (als)
Van liefde gloeiend aan den hals.

Puike gradatie! Veelbelovend!... Van « sprong »

tot « sprong en hing »; van het koel-natte « dronken » tot dien hoogen warmte-graad « gloeiend »... De herhaling van zinvorm en rijmwoord dient om den lezer op die klimming aandachtig te maken.

Als beteekent « als of het ware, — in den schijn ». Zóó begrepen is *als* geen stopwoord. Maar in de meening van Willem dient er geen *als* bijgeplaatst : Rozemonde, gelooft hij, bemint hem, zoo teeder en zoo rein, als hij haar.

Arme Willem! Rozemonde is een wild jong meisje, wier hart door lusten wordt gedreven, niet door zedigheid beheerd; die, wuft, en los en licht van zinnen, bij een stil en ernstig gevoel niet in staat is te berusten, en die, behaagziek en ijdel, eerder door « den pluimen hoed van den jonker » dan door edelheid van geest en hart zal bekoord worden.

Dat moet Willem weldra ondervinden.

Alle dagen ging Rozemonde ten hove vleesch uit vaders winkel bezorgen.

De Vaandrig is voor den jongen Karel een leermeester tot verderf : hij berekent dat de ontucht van zijn vorstelijken heer zijne fortuin zal maken; hij zal ten dienste staan der jonge lusten, die aanhitsen en voldoen, en — betaald worden. Hoe het nu met Rozemonde vergaat, begrijpt de lezer.

Maar hoe één lezer kan begrijpen, dat de dichter aan schandig eer- en plichtverkrachten schaamteloos den hoogen zang der liefde wijdt, dat is onverstaanbaar! Want, was de dichter door eigen gevoel van kieschheid tegen die onbetamelijkheid niet beschermd, dan toch moest zijn onderwerp zelf, (ware zijn geest er door beheerscht; geloofde hij slechts maar aan zijn Rijk der Nederlanden,) hem van die onbesuisdheid bewaren.

Bleef hij, ja, het Rijk der Nederlanden indachtig, diep moest het hem grieven den aanvang dier ellendige avonturen te zien, die, volgens zijne opvatting, de hoop van het Vlaamsche Volk tot diens geesel zouden maken; en onder zulken indruk zou de onheilige, onwettige

liefde voor zijn oog hare afgronden van ramp hebben geopend, hare tragische zijde vertoond; ware hij vereenzelvigd met zijn onderwerp, zijne zangster zou niet zoo lustig en teeder gestemd zijn.

Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit...

Wel vragen wij niet dat zoo stellig, half zedepreêkend, de uitkomst aangewezen en bejammerd worde. Maar, wilde men dan toch een hymnus der liefde zingen, de plaats vergde dat de dichter zich hooger in beschouwing en gevoel verhief.

Zie in de Æneïs (4de zang) een soortgelijk oogenblik. Twee verzen, zoo onbepaald van gevoel als de modernen het willen, laten in het gemoed des lezers een onbestemden, maar diepen, indruk van treurnis na.

Fulsere ignes et conscius æther
Connubiis, summoque ulularunt vertice Nymphæ.

Dat noopt tot weemoedig nadenken!

Men kan opwerpen : hooger lyrisme zou niet strooken met dit luchtig tafereeltje dat voorgaat...

Het is, och arme! nog al waar... en meer : dóór het geheele dichtwerk zou de geest misschien maar weinig plaatsen vinden van waar hij hoogere vlucht nemen kunne.

Het vervalt alles zoo ras en zoo diep tot het alledaagsche van gewone romans en tooneelstukjes; de schrijver blijkt zoo weinig bij machte te zijn, om de epische lijnen, in den eersten zang getrokken, te volgen; het wordt, buiten alle « Rijk der Nederlanden », zoo spoedig « Rozemonde en Keizer Karel », dat men zich ernstig afvraagt : zou het werk aan verdienste en kunstwaarheid niet bijwinnen, werd die omtuining van « het Rijk der Nederlanden » weggenomen?...

De heilige verontwaardiging tegen « uilen en slangen » kon zich even onbelemmerd ontlasten, zonder dat, in een denkbeeldig streven der Gentenaren, eene

nieuwe eenheid of een ander gezichteinder gezocht werde; zonder dat men het geheele op eene hoogte beproefde te plaatsen waar het deerlijk misplaatst is.

Eén enkele stoort een oogenblik de betrekkingen van Rozemonde en Karel; het is diens grijze meester, Adriaan. Zal hier ten minste de dichter, met zijn oogmerk bekommerd, de eerlijke en bezorgde tusschenkomst van Adriaan met vaderlandschen dank huldigen? Toch niet! Adriaan is priester, en erger nog — een toekomende Paus van Rome; dus... de sektarische roman houdt de bovenhand : de grijze priester wordt bespot; hij is een soort van *ramolli*, in wien hoogmoed alleen nog krachtig leeft, maar een hoogmoed die hem kruipend en verachtelijk maakt.

Intusschen, het spreekt van zelfs, ziet Chièvres zonder wrevel wat er met den Karel omgaat :

Liefkoost hij — te beter : mij
Laat hij in denken en doen dan vrij.

Als paadje verkleed, ontvlucht Rozemonde, aan Karels zijde haar vaderhuis en stad.

Een bode komt hare ouders van het gebeurde vergewissen...

Daar vat een vuist (haars vaders vuist) de slachtbijl op,
En vlamt als de bliksem en klieft hem den kop.

Alle rechterlijk vervolg tegen den Slachtersdeken wordt gestaakt bij een bevel van Karel dat de Vaandrig op gezegeld perkament aanbrengt.

V.

Don Garcia reist van Spanje naar Brussel. Hem vergezelt de schoone Concha. Ook deze is « als paadje verkleed »... uit vreeze van den jongen prins.

Chièvres wordt door haar « jongenstooi » niet verschalkt.

Het was een meisje, of zijn oog.
Was 't oog niet meer dat hem nooit bedroog.

De sluwe hoveling denkt dat

Die schoone hem zou dienstig zijn.

Hij vermaant Garcia, op een feestmaal bij Rozemonde :

Pas op, mijn Ridder! of de vorst, enz.

En daarna ook Rozemonde :

Gij hebt in den paadje een meisjen erkend,
Als ik; . . . .
De Koning nog niet, nog niet, en toch...
— De meid moet weg met haar bedrog!
Riep z' uit in toorn, met bevende stem.
. . . .
Bij Rozemonde kwam Concha niet meer.

De Spanjaards van het gevolg van Bisschop Mota roemen de heilige werken der Inkwisitie.

Wat beulen! knarste Rozemonde...
't Zou niet gebeuren in ons Gent!
Niet waar, mijn Karel, die Vlaandren kent.

En zie, Karel durft niet te antwoorden... Dreigend zwijgen voor de toekomst hier te lande.

Karel wordt intusschen bekwaam tot vreeselijke gruweldaden : belust op de kroon die aan zijne moeder toekomt schrijft hij het bevel, haar op te sluiten als krankzinnig!

Meer dan eens zal in het midden zijner uitspattingen, het beeld der arme moeder hem wrekend voor den geest zweven.

Het kind van Rozemonde wordt geboren. Karel valt in eene appelflauwte, maar

Vroedvrouw Job
Wekte hem met bloemgeur op...

Wat nu in het kind hun het hoogste streelt, het is, alzoo zich los te voelen van

de twijfeling, de vrees
Die ook reeds hem had aangedaan
Of hij als mensch zou voortbestaan...

Teeder oogpunt van een hartig vader!

Na eene herinnering nog aan het gruwelstuk door Karel op zijne eigen moeder onmenschelijk gepleegd, schrijft onmiddellijk de dichter :

Arme Vorst! uw hart is goed,
Gul en milderig uw gemoed;
Wekte men u tot edele daden,
Heil zoudt ge zaaien langs al uwe paden.

Viermaal 's jaars ankert vóór Antwerpen een schip met de schatten van Castilje en van de overzeesche bezittingen. Spanje is vrij wat hooger te schatten dan Vlaanderen.

Kuiperijen en listen van Chièvres bereiden het afreizen van Karel naar Spanje. Wat Chièvres schikt en regelt, wat hij voorspelt, aanraadt en insinueert is eene meesterlijke judasstreek.

Rozemonde zal blijven met de kinderen. Ach! heur harte klopt bij het smartelijkste voorgevoel.

Op het afscheidsmaal verschijnt een kunstenaarsgroep. Hans De Raet, de Gentsche rederijker, draagt de ballade voor van den jongen die « sin moeder het hert uten live ructe ».

Karel verbleekt...

De zwervende troep werd
dien nacht
Gekneveld nog naar Gent gebracht.

Aangrijpend is dit einde van den derden zang.

Op een warmen Octoberdag verschijnt, vóór het eenzaam kasteeltje van Rozemonde, hare moeder uit Gent; lieve, frissche tooneelen volgen. Daar Rozemonde krachtig weigert naar vaders huis terug te keeren, neemt de oude vrouw, zonder lang vertoeven, den weg weer naar Gent — te voet

door zand en blâren :
In zijne koets wou zij niet varen.

Den volgenden lente zien wij de moeder weer bij hare dochter.

— Kind, de Graaf is met velen u ongtrouw;
Vooral met een die, als paadje verkleed,
Naar Brussel kwam en Concha heet.

« Het zal met u vergaan gelijk met Livina Verschelpen. »

't Heeft Rozemonde doen verbleeken.
« Die vrouwe, Moeder, wil ik spreken ».

Livina Verschelpen — een streng, tragisch figuur! De gesluierde profetie van Rozemonde's lot! Eene wraakgodin tevens van felgetergden toorn en somberen haat!

Deze nu komt aan Rozemonde hare schrikbare geschiedenis verhalen. Eens werd zij bemind door Flips den Schoone, Karels vader, wiens jaloersche gemalin haar het wezen deed « doorkerven »

dat geen mond
Er nog een plek te kussen vond.
En met éénen knip van haar nijdige schaar
Beroofde ze mij van al mijn haar.

Livina heeft een oogenblik vóór de oogen van Rozemonde den sluier gelicht die anders altijd haar afzichtelijk gelaat bedekt.

Het is jammer dat ze zich uitdrukt in rijmen wier gezochte platheid soms aan het komische grenst.

Haar zoon, de bastaard-broeder van Karel, wordt bij haren terugkeer in haar slot te Gent, het Leeuwennest, ons in een keurig tooneel voorgesteld : op hem rust hare hoop van wraak.

De tijd staat niet stil ! Karel reist van Spanje naar Aken om er als Keizerlijke « Majesteit » gehuldigd te worden; Chièvres sterft; de Keizer voert oorlog tegen Frankrijk. Onder de verdedigers van den Vlaamschen bodem tegen den inval der Franschen ontmoeten wij Willem. Willem strijdt heldhaftig. Zijn loon? Karel brengt zijne zestienjarige zuster ten val.

En is Rozemonde intusschen heel vergeten?

De Vaandrig, op doortocht naar Aken, heeft eene boodschap voor haar mede. Hij komt en biedt haar een verzegeld kistje aan.

Hoe wordt heur harte klein en week.
Zij schudt wat in het kistje ligt;
Maar droever noch wordt haar gezicht,
't Is goud, 't is geld, 't is niets dan geld...
« Ho! » kermt ze, en weergesneld :
« Zijn brief! » zoo trilt het, « eerst zijn brief! »

Maar — een brief is er niet. « Bah! hij heeft geen tijd om veel te schrijven.... »

En nochtans zal Rozemonde zich door nieuwe hoop laten begoochelen bij uitzicht naar Karels terugkomst. En Karel kwam —

Zijn Nederlanden,
Men droeg er hem als op de handen. (1)

En het volk was zoo lichtgeloovig als Rozemonde : het herinnerde zich dat er vroeger nog spraak was geweest van een Rijk der Nederlanden; en 't zei nu : als hij uit Duitschland weer zal keeren, dan sticht hij het Rijk der Nederlanden, een kroonwerk van zijn grootsch gebouw.

Het Rijk der Nederlanden, nog eens *pro memoria* vernoemd, maakt hier een belachelijk figuur; daarmeê niet zal het gedicht zijnen titel tot waarheid brengen : het blijft voortdurend de novelle van Keizer Karel en Rozemonde.

Terwijl Rozemonde altijd wachtte en hoopte, zag zij op zekeren dag eene hofkoets naderen.

Van wege de Landvoogdes bracht eene edelvrouw haar de tijding dat men haar kindertjes aan 't Hof wilde....

(1) Hij werd er *als op de handen gedragen*. *Als* moet meêgaan met heel de zinsnede; met « op de handen » alleen is het onzin.

Rozemonde week sprakeloos achteruit... Dat nooit!...

En ze wist dan nog niet wat verder blijken zal, — dat men haar zelve, aan het Hof, tot vrouw van den laaghertigen Vaanderig bestemde!

Nauwelijks heeft de edelvrouw afscheid genomen, of daar staat weer Livina Verschelpen vóór Rozemonde :

« Mijn slot is 't Leeuwennest in Gent.
« Mocht over u een storm ontstaan,
« Ik bied het u tot schuilplaats aan. »

Weinig dagen later vervoegt Rozemonde de Gentsche martelares.

Maar vooraf had ze, in ijlende vlucht, eene reis — heen en weer — naar Schoorisse ondernomen. Het was daar dat Karel met Willems zuster verbleef.

Zij wilde 't zien wat men verkondde...

Helaas! ze ziet het! 't Was waarheid! Op Joanna's honenden uitroep : « Trouw met den Vaandrig! » antwoordt haar striemende zweepslag.

Men ziet — het is geenerwijze het Rijk der Nederlanden dat de verwikkelingen des verhaals invoert... Geduld! 't kan nog komen.

Welke heerlijke bouwmaterialen tot stichting van een Rijk der Nederlanden voorhanden lagen, blijkt uit de gesprekken van Dürer, Quinten Metzijs, Lucas van Leiden, Erasmus, Thomas Morus, die elkander te Brugge, bij Lauwereyn, ontmoeten. Een roemrijk, lichtstralend gezelschap.

Zij stonden vóór den Halletoren
In zwijgend gevoel en gepeins (als) verloren.

Toch zijn ze, twee regelen verder, met luchtig praten aan den gang. Geestige (?) woordspelingen verlichten hun het opklimmen van den toren :

Gij, torenbouwer wijs den weg
Ik ben van Leien en laat mij leien.
— Ik ben een vogel, en in ons Beieren
Leggen die ook op torens eieren.

Besluit : « naar omhoog! »

Vlaanderen, met land zee, met handel en rijkdom, met de glorie van oorlogsfeiten en kunstleven, spreidt in breed tafereel zich voor hunne oogen open.

O! hield Karel geen jacht op tronen, wijdde hij zich aan zijn geboorteland, was hij Vlaming vooral, Vlaanderen zou hij aan de spits der volkeren kunnen plaatsen, de Nederlandsche gewesten tot het schoonste rijk der aarde maken, maar nu — hij is zoo verre van daar aan te denken!

Heel goed! doch dit alles is zoo negatief van de eene zijde, van de andere zoo passief! Op dát terrein valt er geene worsteling te voorzien! In geene handelende personen wordt de gedachte van het « Rijk » belichaamd! Zij blijft een onbepaald ***desideratum***, zonder werkende kracht op den gang der gebeurtenissen...

Bij het gezelschap van Brugge bevond zich ook Van Melle, de slachtersdeken. Droefgestemd was hij naar Gent teruggereden. Daar broeide iets in Gent. De Gilden waren zeer misnoegd — over de drukkende belastingen. Van Melle is aanwezig bij eene geheime samenkomst, 's avonds, in de Gildenkamer. Daar hoort men een rekwisitorium in regel tegen den Keizer. Deken Van Melle, rechtstreeks geraadpleegd, antwoordt :

> Kiest Nederland een eigen vorst,
> Een eigen vorst, of — laat het zonder !

Ziedaar eindelijk een uitgangspunt...

En straks :

> Er is er een...
> De Keizer heeft een Vlaamschen broeder,
> Die 't kind is eener Gentsche moeder;
> Joors Verschelpen, een Borluut...

Zal nu de eigenlijk gezegde handeling beginnen?

Waarlijk, afgevaardigden van de Gilden togen tot Joris :

Borluut, gord gij den degen aan,
. . . .
Borluit, Borluit!
Herklonk het, trek den degen uit.

Wat echter beslist wordt, (en Livina Verschelpen, Joris' moeder, keurt het goed,) het is dat Joris naar Spanje zal reizen om den vorst over den toestand in te lichten. Livina zelve spoedt naar Brussel om de landvoogdes met de reis haars zoons bekend te maken. Hoop en vreugde hebben haar ontwapend, haar totaal veranderd. Zij wordt kinderlijk naïef. Margaretha betoont haar de welwillendste vriendschap; spreekt vertrouwelijk tot haar en komt er alzoo toe, alles te weten wat zij gaarne weten zou; en als zij dus alles weet — dan is de beurt der bitse, honende verwijtingen, en dan wordt een boodschap naar Spanje gestuurd om Karel te voorkomen. Joris ondervindt het weldra. Zijne klachten voor Gent doen gelegenheid zoeken om... (Zie! die priesters! de schelmen!...) hem door het Heilig-Gerecht te laten vervolgen.

Karels zedelijke toestand en zijne waardeering van Gent en Vlaanderen worden in de volgende regelen geschetst : Hij zegt :

« Geeft Margareetha hem in de handen.
« Het raakt ook maar de Nederlanden. »
Hij schreef aan Margareetha « Geen bloed ! Geen bloed ! »
Hij zei tot den Vaandrig ; « Wat 's liefde toch zoet !
« Vreugde ! Vreugde !... »
Maar *zij* niet lachten
Die Joris in d'ijzers naar Vlaanderen brachten...

In hetgeen voorgaat hoort de palm van valschheid en schurkerij aan Margareetha.

Nu zendt ze den Vaanderheer den beul uit Namen halen... De Keizer wil geen bloed ; men zal den gevaarlijken Gentenaar dus « delven ». Doch de Kryschers wisten in Gent hoe Joris te Rupelmonde gekerkerd zat. Door een overstout waagstuk helpen zij hem op

vrije voeten. En meer ! te Hoogstraat lichten zij een kind van Margareetha op (?) ! 't zal een gijzelaar zijn, eene waarborg tegen de wraak der landvoogdes...

« Nu *wij* ten Keizer ! » sprak de Deken.
En vier gezanten togen uit
Tot Karel heen.

Eene prachtige ballade, de verschijning van dat viertal « hoog van stal en wit van baard » vóór den Keizerlijken troon ! Elk uit op zijne beurt de klachten der vaderstad. Van Melle spreekt de laatste — een verhevene, wrekende taal.

Keizer Karel wordt bleek als linnen; de hofstoet is diep geschokt. Ten slotte — men slaat ze in boeien :

De kerkers verstommen vervloeking in wee,
Maar in Gent wordt gewaakt.
Een Krijscher schreef aan Margareeth ;
« Gedenk uw Zoon ! Zijn z'alle vier
Na maand en dag niet weder hier... »

Een derde reis naar Spanje voert de *Leeuwennesters* mee. Rozemonde en Livina zullen de Dekens redden. Hunne dramatische ontmoeting met Isabella, 's Keizers verloofde, bekomt den gewenschten uitslag. Wat zalig wederzien in Gent ! Maar het is overmaat van geluk : de Deken sterft van blijdschap...

't Was of zijn wezen stralen schoot...
Dan zonk hij neder en was dood.

Eene sombere bedreiging echter hangt over de toekomst. Karel heeft gesproken :

Het kost die Krijschers eens den kop.

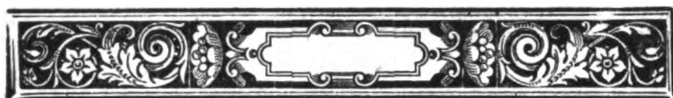
Een opstand van Gent geeft hem de gewenschte gelegenheid tot wederwraak. Die wraak is verpletterend — gelijk men weet, want

Hier valt de veder der historée
De ... fabel in den schoot.

Ons blijft over, bij enkele algemeene vragen stil te houden : tot hoeverre is de « Keizer Karel » geschiedkundig waar ? Wat valt er te zeggen over stijl, rythmus en rijm ? Over het geheele als episch gedicht ? Over strekking en geest ?... Ons volgend schrijven zal over die vragen handelen.

Dr H. CLAEYS, pr.

VOORHISTORISCHE MENSCHKUNDE.

(*Vervolg van bl.* 52.)

2. Apen- of menschenschedels?

HET kaaksbeen dat over eenige jaren door den heer Eduard Dupont uit de grot van La Naulette, nabij Furfooz, eene gemeente in de provincie Namen, werd opgedolven en van het vierde aardkundig tijdperk dagteekent, heeft dikwijls bij de voorstanders der ontwikkelingsleer als bewijs gediend dat de mensch zijnen oorsprong aan den aap verschuldigd is. Zij vonden namelijk bij dit lichamelijk overblijfsel vele eigenschappen die, naar hunne meening, eerder doen denken aan een apen- dan wel aan een menschenschedel.

Maar het schijnt dat zij alles niet op den keper beschouwd hadden, en dat men het been niet eens genoegzaam van de aarde, die er aan kleefde, gezuiverd had.

Immers, de heer Topinard is naar Brussel gekomen om in het Museum van Natuurlijke geschiedenis, waar het beruchte kaaksbeen berust, een ernstig onderzoek betrekkelijk die zoogezegde apenhoedanigheden in te stellen. Nu, de studiën van dien heer, die zich anders de ontwikkelings-theoriën zeer genegen toont, hebben bewezen dat het kaaksbeen van La Naulette wel degelijk een menschelijk karakter draagt : de vorm van den tandhollekensboog, van de kinnebaksholten en de kin zelve laten dienaangaande geen twijfel over ; en wat nu de innerlijke scheeftandigheid betreft, die is middelmatig en dus even gelijk men die aantreft bij negers (1).

De geraamten uit de grot Biche aux Roches te Spy opgegraven kunnen evenmin als bewijs voor de dierlijke afstamming des menschen gelden : dit is gebleken uit het nauwkeurig onderzoek der heeren Fraipont en Lohest. Wel stippen zij eenige bijzonderheden aan die als kenteekens van eene lagere lichaamsgesteltenis

(1) Verg. de *Revue des questions scientifiques* afl. 20 Jan. 1887. — Alsook de *Revue d'anthrop.*, 15e jaarg. Juli 1886.

kunnen gelden, maar van apenschedels kan hier geen spraak zijn. « Tusschen den mensch van Spy en een tegenwoordigen aap, besluiten zij, bestaat er nog een afgrond (1). »

En om nu over het vergelijken en opmeten van schedels in het algemeen hier even een woord in het midden te brengen, zullen we zeggen dat men daarop niet al te veel staat mag maken. De gelijkvormigheid toch der lichaamsdeelen is een te broze draad om de gevolgtrekkingen te dragen die men daaraan wil vasthechten.

Dat de ethnographen of volkenkenners uit een merkelijk verschil van gelaatshoek (2), uit de breedte of lengte van den schedel tot een verschil van ras besluiten, weinigen zullen die gevolgtrekking wraken ; maar dan mag toch de proefneming op éen enkeling niet volstaan ; zij moet, wil het besluit geldig zijn, op een zeker aantal personen geschieden. Want soms geheel onverwachte oorzaken kunnen op den schedelvorm inwerken ; zoo is volgens de waarnemingen der heeren Manouvrier en Chantre, de langschedeligheid wel eens aan het voorbarig toewassen van den pijlnaad toe te schrijven (3).

De mindere of meerdere scherpte van den gelaatshoek kan wel in verband staan met de lagere of hoogere geestesontwikkeling, omdat van die gegevens de hoeveelheid hersenen, het stoffelijk werktuig des verstands, afhangt; maar dan mag toch de hoekopening als geen onfeilbaar maatstaf van het denkvermogen worden aangegeven : immers de ondervinding leert dat er verscheidene uitstekende personen geweest zijn, die nochtans een betrekkelijk kleinen gelaatshoek hadden.

Hetzelfde kan nog gezegd worden van de breedte-index (4) :

(1) Zie *Revue des q. sc.* afl. April 1888.

(2) Men noemt *gelaatshoek*, de hoek begrepen tusschen twee lijnen die aan het benedenste der neusgaten samenkomen en waarvan de eene aan de oorholte (meatus auditorius), de andere aan het meest uitstekend punt van het voorhoofd begint. — Aan onzen Noord-Nederlandschen *Camper* kent men de eer toe dezen maatstaf te hebben uitgevonden. Cuvier en Stephanus Geoffroy Saint-Hilaire hebben aan die hoekmaat eene wijziging toegebracht, maar de gelaatshoek van Camper is nog altijd de meest gebruikelijke.

(3) Zie in de *Revue des questions scientifiques*, afl. 20 Jan. 1887 : *La dolichocéphalie anormale par synostase prématurée de la suture sagittale.*

(4) De *breedte-index* of breedte-aanwijzer (l'indice céphalique) is eene bij de menschenkenners gebruikte leest (formule), waardoor de gewichtigste verhouding van den schedel wordt uitgedrukt. Men stelt, namelijk, de lengte gelijk aan 100 en bepaalt dan de breedte in eenheden van dit getal. Wanneer men b. v. zegt dat de breedte-aanwijzer 80 bedraagt, dan verstaat men daardoor dat, de lengte van den schedel 100 zijnde, de breedte ervan door 80 wordt voorgesteld.

een lage index is niet steeds een teeken van bekrompen verstand : ik weet u een beroemd staatsman en een uitstekend bisschop te noemen die een tamelijk langschedelig hoofd droegen.

Wat nu van de vergelijking van menschen onderling gezegd is, kan eveneens worden toegepast op de vergelijking van menschen met apen.

Steeds heeft men in het opmeten een merkelijk verschil waargenomen tusschen menschen- en apenschedels; het zijn niet de volmaakste onder deze laatste dieren die den mensch het meest nabijkomen; de orang-oetang, die anders met ons geslacht de grootste overeenkomst oplevert, heeft een gelaatshoek die zelden boven de 35 graden opklimt, terwijl die bij den mensch tusschen de 70 à 85 afwisselt. En wat ook M. Salmon over dit onderwerp moge zeggen, hij koestert eene bedrieglijke hoop, zoo hij meent dat de leemte, welke er tusschen de tertiaire apen en de hedendaagsche menschen heerscht, ooit zal worden ingevuld. Of 't zou moeten zijn dat men zijne toevlucht name tot bewijsstukken als het kaaksbeen van La Naulette, dat dan ook door den heer Salmon als een overgangsvorm aanschouwd wordt; maar wij hebben daar zooeven gezien wat men van zulke voorstelling heeft af te dingen.

En al werd de leemte nu eens ingevuld — hetgeen niet zal — wat dan? Dan heeft men toch nog geen aapmenschen! dan hebben wij toch onze voorouders bij de dieren nog niet te zoeken.

Spreken wij waarheid! 's Menschen lichaam is bloot het lichaam van een dier : die bekentenis kan vernederend zijn, nochtans is 't zóó; wel verschillen wij van den aap door de opgerichte houding, den grooten gelaatshoek, de kleine onderkaak,

---

Het is niet moeielijk die breedte-indez uit te cijferen : stellen we b. v. dat de middellijn der schedellengte 172 mill., en de middellijn der schedelbreedte 140 mill. bedraagt, dan zal men bevinden dat de breedte-aanwijzer op 81,39 neerkomt :

$$\frac{172}{140} = \frac{100}{x} \text{ vandaar } x = \frac{140 \times 100}{172} = 81,39.$$

Menschen bij wien de index tuschen 74 en 78 afwisselt noemt men *rechtschedeligen* (orthocephali); daalt de index beneden 74 dan heeft men *langschedeligen* (dolichocephali) en rijst hij boven 78, dan heeft men *kortschedeligen* (brachycephali).

Die benamingen worden niet door al de geleerden op dezelfde wijze toegepast. In Frankrijk, waar volgens de laatste opmetingen van den heer Collignon de index tusschen 78 en 87 zwenkt, worden de menschen slechts in twee klassen verdeeld. Degenen wier schedelindex 82 of minder bedraagt noemt men langschedeligen, meet hij integendeel 83 of klimt hij nog hooger op dan heet men ze kortschedeligen. De eersten zijn meest van germaanschen, de anderen van keltischen oorsprong.

de ruime schedelholte, het breed bekken, de breedgezoolde, kort geteende voeten en gespierde beenen, het ontbreken eener bijzondere beweegbaarheid van den grooten teen, het ontwikkeld strottenhoofd en wat des meer... maar wat is dat? Verheffen ons die eigenschappen tot in een hoogeren rang der Schepping? Neen; niettegenstaande dit alles bekleeden wij nog eene plaats in het dierenrijk.

Ik ga nog verder : ik durf zelf beweren dat onder sommige opzichten de mensch beneden het dier staat; want

Geen ijsbeer zwerft in 't Noord met ongedekte leden,
Maar treedt in 't bont gedoscht van de ondoordringbre vacht,
Geen roofdier, door natuur geschapen tot de jacht,
Mist klauwen of gebit tot grijpen en verslinden....
 Maar wij!... is dan voor ons die teedre moeder wreed?
Ons schonk zij de arendsklaauw noch 't warmend pantherkleed,
Noch 't bliksemend gebit des evers. Lucht en stormen
Ja elke hoofdstof, zijn ons vijand.... (1)

Zoo schets de dichter onzen jammerlijken toestand tegenover de heerlijke uitrusting der dieren. Maar daar slaat hij zijnen blik dieper in het wezen des menschen; hij ontwaart er iets dat op kan wegen tegen al wat de dieren op ons voorhebben en hij roept uit :

 Maar neen, voor 't dierlijk wapen
Werd, stervling, u 't *verstand* als eedler ingeschapen.
Dat weertuig biedt geweld, biedt lucht en stormen trots,
En schenkt u klaauw en tand, en praal en winterdosch
Bij 's aardrijks scepterstaf! (2)

Ziedaar, o mensch, uwen adel; ziedaar wat uwe natuur boven die der dieren verheft en aan die der engelen doet grenzen. Ziedaar eene kloof tusschen den koning der schepping en het redelooze vee : eene kloof die breeder gaapt dan het louter lichamelijk verschil.

En die kloof zal nooit worden ingevuld!

(1) Alzoo W. Bilderdijk in zijn overschoon vers : *Het waarachtig goed.*

(2) Ibid.

3. Het aardewerk in België tijdens het bestaan van den Mammoet.

Zeggen wij ook een woordje over het vervaardigen van aardewerk bij de vóórhistorische volken; het geldt hier nog het vierde tijdperk der aardkundigen maar bepaaldelijk rassen die wat later dan de menschen van Canstadt, Neanderdal en Spy het zuidelijk grondgebied van België bewoonden.

Men weet dat te dien tijde twee hoofdrassen van het menschelijk geslacht zich in de streken van westelijk Europa ophielden : het eene leefde in het stroomgebied der Vézère, in het zuidwesten van Frankrijk, terwijl het andere in België de holen aan de oevers der Lesse gelegen tot woonstede gekozen had. Bij middel der gereedschappen en voorwerpen uit vuursteen, rendierengewei en been vervaardigd, die zij in hunne verblijfplaatsen en lijkholen hebben achtergelaten, is men erin geslaagd eene zwakke schets te ontwerpen van de levenswijze dier oorspronkelijke volken. Het is algemeen bekend dat onder het opzicht van kunst er een merkelijk verschil heerschte tusschen de fransche en de belgische holbewoners. Uit de menigvuldige teekeningen op ivoorplaten gegriffeld en meestendeels ontzaglijke nu uitgestorven dieren voorstellende, alsmede uit de in been gesneden figuren heeft men kunnen opmaken, dat reeds in die ver vervlogen eeuwen bij de oude oeverbewoners der Vézère eene niet te versmaden kunstvaardigheid bestond. Integendeel voor de belgische tijdgenooten der quaternaire vormingen was het licht der kunstvlijt nog niet opgegaan : bijlen, pijlpunten, halssieraden, ziedaar wat men in hunne begraafplaatsen gevonden heeft : wat teeken- en beeldhouwkunst betreft daar heeft men slechts enkele onbeduidende stalen van opgedolven. In één vak nochtans — een vak van groote aangelegenheid en dat bij hen een aanzienlijk vernuft onderstelt — waren zij hunne zuidelijke tijdgenooten vooruit : zij wisten namelijk uit de vrije hand aardewerk te vervaardigen. Zóo heeft men het toch tot hiertoe gemeend; en inderdaad, de opdelvingen door Schmerling en Dupont in het eerste gedeelte dezer eeuw gedaan legden het bewijs daarvan voor de hand; ook hebben dien aangaande onderscheidene fransche geleerden geen twijfel geopperd.

Jongere fransche anthropologen zooals M. Salmon zagen evenwel met een nijdig oog hoe aan de vlijt onzer holbewoners zulk een vooruitgang werd toegeschreven en daarom weigerden zij geloof te hechten aan de opdelvingen van bovengemelde belgische aardkundigen. Volgens hen zijn er geene sporen van die kunst ontdekt dan uit het nieuwe steentijdperk.

Maar zie, nieuwere ontdekkingen zijn op eene schitterende wijze de oudere komen staven : behalve de twee geraamten

waarvan wij boven gewaagden, heeft de grot van Spy, door de heeren Lohest en De Puidt onderzocht, ook overblijfsels van aardewerk opgeleverd. Verder, bij vernieuwde onderzoekingen in de grot van Engis, « is de heer Fraipont erin gelukt, daar met eigene handen een stuk vaatwerk uit te halen dat met kenschetsende overblijfsels en vuursteenen in eene mousteriaansche bezinking bedolven lag en met eene dikke laag wratsteenen bedekt was (1) ». Dit is niet alles : « in de grot van Petit-Modave, door de heeren Fraipont en Ivan Braconnier onderzocht, hebben werklieden, op eene diepte van zeven meters, en aan de grondlage van eene dikke quaternaire bezinking uit vele opvolgende ongerepte steenlagen bestaande, de helft eener grove drinkschaal gevonden, die met de hand vervaardigd was (2) ».

Voor M. Cartailhac komen toch de meeste dier vondsten nog bedenkelijk voor : daar kunnen, volgens hem, omkeeringen van aardlagen mede gemoeid zijn; alleen voor Petit-Modave is hij geneigd zich gewonnen te geven, zoo het waar is dat er hier van wege de werklieden geen bedrog in het spel is.

Nu dit is al veel. Maar waarom zich toch aan wankelende stelsels zoo wanhopig vastgeklemd; waarom het gevoelen der belgische geleerden zoo schoorvoetend bijgetreden? Zeker moet men al wat opdelvers verhalen maar zoo seffens niet als klinkende munt aannemen; edoch voor een feit als dees, dat op zoo menigvuldige en nauwkeurige waarnemingen steunt, had men wel wat gereeder geloof mogen verhopen; want men mag zeggen met den zeer geleerden heer Arcelin « dat het bestaan van aardewerk op het tijdvak van den Mammoet, in België, zoo goed bewezen is als eene onzer kennissen betrekkelijk den quaternairen mensch.»

't Zal voorzeker wederom aan iets anders haperen : ze hebben weer wat af te dingen op hunne schier aangeboren gedachten nopens de barbaarschheid dier aloude volken.

Jozef Van Mierlo. S. J.

Aalst.

(1) *Revue des quest. scient.* afl. 20 April 1888.
(2) *Revue des quest. scient.* afl. 20 April 1888.

FRANCISCUS.

DE talrijke muziekliefhebbers en kunstenaars die den 22^{n} Augusti naar Mechelen waren getogen om de eerste uitvoering te hooren van Tinel's Oratorium, zullen niet gauw dien heuglijken dag vergeten. Iedereen was nieuwsgierig om de muzikale vertolking te vernemen van « Franciscus » de schilderende, gemoedelijke cantate van den grooten dichter, Lodewijk De Koninck. Het *Belfort* heeft nu eerst de gelegenheid om zijne stem te voegen bij al de stemmen die reeds den lof hebben verkondigd van den Vlaamschen maëstro, en 't is met vollen zwier dat het triomf luidt voor 't nieuw meesterstuk van den auteur der onvergetelijke Klokke Roelandt.

Al is de geestdrift heden wat gekoeld en zwijgen de dagbladen, de geheugenis alléen, aan den 22^{n} Augusti, doet vandaag nog onze ziel van eene zoete ontroering beven. Alles herleeft, verschijnt opnieuw, en herklinkt in onze ooren! Wat plechtige en breede inleiding! Wat ingrijpende voorstelling van 't leidmotief hetwelk, onophoudend herhaald en op duizend manieren ingelascht en ontwikkeld geheel het gewrocht door, met volle kracht en pracht wordt uiteengezet in dat wonderbaar slotkoor in hetwelk 224 uitvoerders al te zamen het *Glorie aan God!* aanheffen en den *Triomf!* zingen van Franciscus « die is in 't land der zaligheid getreden ». En tusschen zúlk een begin en zúlk een einde, wat schatten van melodij en harmonij, wat kostbare perelkens die immer zullen schitteren aan de kunstenaarskroon van Tinel! Het dunkt mij den begeesterden componist zijn reuzenwerk te zien aanvangen : vereenzelvigd met de uitboezeming des dichters, wiens ziel zoo getrouw de zijne weèrspiegelt, brandend van het goddelijk vuur dat Franciscus zelven verteerde, luistert hij naar de inwendige stemmen die zingen van ***armoede, liefde, vrede, zon, maan, haat, oorlog*** en ***dood***, en die stemmen, zij zingen niet alléen in zijn hert, maar ze worden begeleid, gesteund, gesterkt, omkransd met een bonte schaar van beurtelings kwelende, doffe, scherpe, donderende, piepende en zoetluidende speeltuigen, en géen klank, hoe zacht hij kome uit mond of instrument, géen toon, hoe verdoofd ook in dien ruischenden stroom van harmo-

nij. géen accoord hoe rijk en hoe volledig het ook weze, of ze hebben geklonken in zijn scheppend genie voor zij door zijn sidderend hand werden gegrifd om nimmer te vergaan, voor zij zoo verrukkelijk schoon in levend wezen werden vertolkt door koor, soli en orkest! Eere en dank aan de begaafde uitvoerders van « Franciscus ». Hunne lastige taak hebben zij wonderwel vervuld onder de wakkere en medesleepende leiding van den gevierden meester. Gezwind wordt zijn maatstok gehoorzaamd, en als deze vliegt op en neêr in den « Dans » dan vliegen ook de strijkstokken over de snaren en de tongen slaan zoo rap, zoo rap en de « zwaaiende en zwierende, reien » ijlen voorbij zoo vlug, « bij wendingen snel » en verschijnen, verdwijnen als een lichtende spoor 't oranjebosch door « dat de duizelige aanhoorder den moed opgeeft en er van afziet « het lichtende spoor » der dansers te volgen op de partitie en eerst ademt als de reien... staan. Daarbij vonden enkelen, met recht, het snaarspel wat overheerschend, ten nadeele van koor en soli. Den torenwachter hadden wij ook liever hooren zingen, zonder gemaakte bevende stemme : *'t Is alles rustig in den nacht*. 't Orgelspel heeft aan onze verwachting niet beantwoord. De heer J. Rogmans, in de rol van Franciscus, legde een buitengewoon talent aan den dag : zijne heldere en zoetvloeiende stem zoo kunstig bespaard voor de effecten, zijne zuivere uitspraak en welpassende ingetogenheid verwekten ieders bewondering. Wat er ook zij van den eeredienst gewijd door den componist aan Beethoven, Braahms en Wagner en van zijne zoogezegde onderneming om christene, ja mystieke denkbeelden en gevoelens met een wagneriaanschen vorm te omkleeden, « Franciscus » draagt Tinel's persoonlijken stempel en verdient den titel van meesterstuk alsook den uitbundigen lof toegezwaaid niet alleen door het publiek maar door zijne grijze meesters, heden overtroffen.

En 't heilig vuur is niet uitgedoofd : het blaakt en gloeit in de ziel van den roemrijken Vlaming en eerlang komt een nog volmaakter en glanzender gewrocht onze bewondering verwekken.

Kerkxken. E. PAUWELS.

VOOR KERK EN PAUS!

ZOO de eindelooze zee haar wentelende baren
Vol donderend gebrom en grootschheid zwaait en zwiert,
Zoo ruischt en bruischt, miljoenen borsten uitgevaren,
Het wereldjubellied, dat heden Leo viert.
Heil Leo, paus en vorst, die, vijftig jaar geleden,
Den eersten priesterstap ten altaar heeft geleid,
En nu, God dank! den hoogsten trap is opgetreden
In 't heiligdom der priesterlijke weerdigheid!

O wondre kerk, gerotst op tweemaal duizend jaren,
Geankerd met het kruis, gemetseld in het bloed
Van twaalf miljoenen roode martelaren,
En met den meitak na der eeuwen val begroet!
Daar zetelt Leo nu, met zijne gloriesterre,
Die rijzend haar gestraal op heel de wereld schiet.
Die nooit en keek, vraagt nu : « Wat schittert daar van verre? »
De staten, half bevreesd : « Wat schuilt er in 't verschiet? »

Wat schuilt er?.... Vier en vlam voor tronen en voor landen,
Misschien de groote ster van eenen grooten man,
Of een Canossa. waar een wereldvorst zal stranden,
Wil hij geen Waterloo, wil hij geen nieuw Sedan.
Wat schuilt er in 't verschiet?... Wie weet het? In Germanje,
Een nieuwe Blijding (1) die, of waar' 't in Bismarks vuist,
Het kerkgoed wederwint, gejond door Karelmanje,
En al de rooveren der Kerke nederbuischt.

Doch neen! het is de ster van 't vreedzaam pauzenwezen,
Dat onverganklijk blijft, ofschoon het al vergaat.
Zij schijnt, steeds oud en nieuw, zooals zij scheen voordezen,
Op 't groengeworden puin van meer dan éénen staat.
Al gaan de pauzen dood, het pausdom kan niet sterven.
O keekt gij maar één stond, één enklen stond... misschien,
Gij die vrijwillig blind het hemellicht blijft derven,
Gij zoudet in den paus geen mensch... maar Christus zien.

---

(1) Blijding, Joyeuse, eigentlijk Karelmanjes Zweerd.

Ja Leo's voorzaat kunt gij vangen en verbannen
En Bonifacius den achtste in 't aanzicht slaan,
Rond Leo den dertiende een doornenkrone spannen
En hem als « ecce homo » met uw spot verzaân,
En Petrus kruisen en den zesden Pius schrijnen
En zegelen met lood, als lag het pausdom neêr :
De ster van 't pausdom toch zal op uw graven schijnen,
De paus is Christus zelf, en Christus sterft niet meer.

De staten rusten op kanon of gaan op krukken;
Ministers zaaien 't poêr als zaad des vreden rond;
Een schok, een kleene vonk : Europa springt aan stukken;
De maatschappij verzinkt, ontzenuwd, in den grond
Die gaapt gelijk een mijn, vol grauwvier en gevaren;
't Zij werkmanshuizen, 't zij paleizen van graniet,
Men laat den hoeksteen — God — als worremsteekte varen
En stelt in zijne plaats een steen ... van dynamiet.

De paus is Christus, hij! zijn hert is Jesus' herte;
Genageld aan het kruis, hij steekt zijne armen uit
Naar al wie lijdt of weent en giet op hunne smerte
Het bloed van zijne liefde, dat hun wonden sluit.
Hij zalft het werkmanszweet en leert de rijken beven,
Hij toont de ware vest der wereldheerschappij,
Verlicht het heiligdom van 't christen huwlijksleven
En scheurt den masker af van de vrijmets'larij.

De paus is Christus zelf met al zijn wonderwerken.
Want meerder wonder zag 't verstomde menschdom nooit
Dan Leo, die zijn macht voelt alle dagen sterken,
Al ligt hij, Juda's leeuw, geketend en gekooid.
De vorsten uit het oost begroeten zijne zonne,
De landen van Europe, in twist en onverstand,
Zijn dorstig naar zijn raad, of 't ware een vredebronne,
En de ijz'ren kanselier reikt hem zijne ijz'ren hand.

De paus is Christus zelf! Lijk Christus is hij koning.
Heeft hij geen eigen land, de wereld is voor hem;
Hij zendt een enkel woord uit zijn bewaakte woning,
En honderde miljoenen hooren zijne stem.
Hij heeft een heerschappij, die iedereen doet knielen,
Den Keizer lijk den knecht, den Franschman lijk den Pruis,
En 't is het Godsgezag dat hij op alle zielen
Voert met den koningsstaf van 't alverwinnend Kruis.

Ja stool men hem zijne erve en koninklijke have,
Spijts al 't zouavenbloed gegoten voor zijn vaan,
Toch blijft hem d'hemelkroon, want zij is Christus' gave,
En wat hem God eens gaf, daar kan de mensch niet aan.
O gij, die, in het kleed der duisternis gelegen,
Lijk Lazarus, helaas! verrot in 't grafgewelf,
O kwame uw dwaalziek oog de zon des pauzen tegen,
U zeide hij : « sta op! » want hij is Christus zelf!

Brugge. D. G EUG. TOUSSAINT.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

LETTERKUNDE. — Als gij de bijzonderste bijdragen van een groot nieuwsblad gelezen hebt, leest ge wel eens allerlei kleine maren om uwen geest te ontspannen : wij durven verhopen dat loopende nieuws, kleine wetensweerdigheden op den akker der letterkunde en der wetenschap door een nederigen zanter verzameld, u niet min belang zullen inboezemen als de *faits divers* van uw nieuwsblad; wij durven betrouwen dat ge ons vergeven zult dat wij soms met ijdele handen opkomen : op breede velden liggen dikwijls weinige aren verspreid : heden 1 September is ons de *Polybiblion* van Augusti toegezonden, een tijdschrift dat den lezer moet inlichten aangaande al het wetenschappelijk en letterkundig nieuws van geheel de wereld. Daaruit vernemen wij duizend kleine bijzonderheden, dat Jules Lemaître eene bijdrage over den *Immortel* van Daudet liet verschijnen in het *Journal des Débats*, dat J. M. de Heredia die sterk staat in de klinkdichten en er in vijf en twintig jaar vijftig miek, een nieuw klinkdicht, *sur un marbre brisé*, in de *Revue Félibrienne* geplaatst heeft, dat M. Sully Prudhomme zijne gedichten *Le Prisme* en *Le Bonheur* ten prijze van 6 fr. bij Lemerre heeft uitgegeven, dat er een nieuw werk van Tolstoï, *Verhalen en Fabelen* in 't fransch wierd overgezet en bij Plon en Nourrit verscheen, dat een onuitgegeven brief van Racine gevonden wierd, dat Barbey d'Aurevilly in een nieuw oordeelkundig werk de geschiedschrijvers met forsche grepe penceelde, de wetenschap van Gaston Boissier heidensch noemde en Taine een grooten moed toekende, dat er twee Turksche kluchtspelen vertaald en bij Leroux gedrukt wierden... Ja duizend gevarenissen van dien aard vonden wij, maar nieuws van doorslaande gebied... geen!

— Onze lezers zullen het heldendicht van Julius De Geyter leeren kennen door de kernachtige studie van een fijnen oordeelkundige, Pastor Claeys van 's konings Vlaamsche Taalkamer.

Wat denkt Max Rooses van De Geyter's gedicht? De zake kan belang opleveren en de beoordeeling van den kundigen criticus staat te lezen in de 5e en 6e aflevering van 't *Nederlandsch Museum*.

« De verschijning van Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden werd in het liberaal Vlaamsch België geruimen tijd met hooggespannen verwachting te gemoet gezien..... Vlaanderen, Nederland was een vaderlandsch epos rijker geworden.... De belangrijkheid van het onderwerp, de veelzijdigheid der handeling, de pracht van den vorm, de frischheid en kruimigheid der taal maakten *Keizer Karel* tot een parel van echt Vlaamsche kunst, die in onze Nederlandsche letterkunde eene schitterende plaats ging innemen.... »

Eerst doet Max Rooses uitschijnen wat hij in het gedicht bewondert :

Keizer Karel is een epos « met kleine afgeronde en afgebroken tafereeltjes, ieder op zich zelf staande, glanzende met eigen kleur en licht als de parels van een snoer uit bontgekleurde en ongelijke steenen bestaande, en verbonden door een band zoo weinig zichtbaar en zoo plooibaar als de draad die binnen in het hart der parels zit. »

« Ook de taal is kruimig, buigzaam, afgewisseld in den hoogsten graad... eene taal, die, even afwisselend als het honderdluikige tafereel, zich plooit naar alle tongen, daalt en rijst met de voorvallen, die zij bezingt, immer natuurlijk en gezond... »

Wat schrijver afkeurt of zwak vindt geeft hij ook te kennen :

« De dichter schijnt er niet van doordrongen, dat de Gentenaars de stichting van het Rijk der Nederlanden van Karel wezenlijk verwachtten of eischten.... Heel het werk door blijft 's dichters droom een thema, waarop hij telkens terugkeert, een denkbeeld van edelen aard, geschikt om geestdrift te wekken, maar niet innig genoeg met de gebeurtenissen saamgeweven, niet doorgedrongen in den geest der personages, niet tot drijfveer van bezingenswaardige daden geworden. »

« Het grootste gebrek van het Reinaertsvers is het kort op elkander wederkeeren der rijmen, die paar aan paar met eentoonigen tiktak eindeloos en afmattend het gedicht doorklinken. »

— Burgersdijk vertaalt Shakespeare in heerlijk Nederlandsch. Het elfde deel zijner overzetting is verschenen en bevat Cymbeline, Koning Hendrik VIII, en den Storm.

— Het 25ste en laatste deel van Busken Huets *Fantasiën en Kritieken* is uitgegeven. Door een franschen criticus Ch. Simond wordt hij met Jules Lemaître vergeleken.

— Drie fransche meesters hebben dit jaar elk een tooneelspel gedicht : Leconte de Lisle liet bij Lemerre : *L'Apollonide* verschijnen; 't onderwerp is heidensch, de verzen zijn in een classieken vorm gegoten, de indruk is koud. De Banville heeft op een licht onderwerp met twee persoonen : *Pierrot* en *la fée Urgèle* in geestige en grillige verzen een kluchtspel gedicht : Le Baiser. Richepîn gaf een tooneelspel uit in drie bedrijven : *Le Flibustier*.

De verzen zijn van zeer gewoon maaksel. Hier en daar zijn er prachtige regels die den dichter van de zee verraden :

> Et les beaux jours vécus sur elle à pleines voiles!
> Et les nuits où l'on croit cingler vers les étoiles!

Moesten wij zelve de eindeklokke luiden van de fransche dichtkunst men zou minachtend uitroepen dat wij overdreven zijn : daarom laten wij het woord aan een franschen keurmeester, Jules Tellier, die in zijn werk : *Nos poètes*, bijna al de fransche dichters van onzen tijd bespreekt en bekend maakt, en in een liefelijken trant hunne strekking en hunne werken met lichte en vlugge tinten afschetst :

« De ouderen zijn ontmoedigd en nieuwe aankomers zullen ook ontmoedigd worden. 't Ware zonderling dat eene kunst zou bloeien als er niemand belang in stelt. Aangezien er bijna geene liefbebbers van verzen meer bestaan mag men zeker zijn dat er welhaast bijna geene dichters meer en zullen gevonden worden... De schitterende beweging van 1830 staat om uit te sterven te midden de algemeene onverschilligheid... Zingen voor dooven is een vermaak dat men weldra moede wordt... Wij zijn oud, zeer oud. 't Is nu rond de acht honderd jaar dat de geheimvolle Turoldus het Roelands lied dichtte : de zanggodinnen verouderen lijk de menschen. De onze is acht eeuwen oud : 't is eene schoone oudde, en wij en mogen niet verwachten dat ze altijd blijve bestaan... »

— Helene Swarth vermaant Hilda Ram « dat de loftuigingen van zekere coterieën haar doof maken voor de wanklanken in haar gedichten. » (Ned. Dicht- en Kunst-Halle, 5 fl. bl. 268.)

— In de stille lucht onzer dietsche letteren is er een onweder losgeborsten.

Dr Swarth Abrahamsz. heeft in den *Gids* van 1 Juli laatstleden eene lange bijdrage geschreven over de geaardheid en de werken van Multatuli. Hij heeft hem gevolgd van zijne geboorte tot zijne dood, hem ontleed en beschouwd als staatsbeambtenaar, hervormer en mensch. Hij aanziet Eduard Douwes Dekker als neurasthenicus, als een ongelukkige met slechte levenstuigen belast en den vloek van buitengewone levensomstandigheden dragend.

Nu al de bladen, al de tijdschriften vallen met razernij op Dr Swarth en verheffen Multatuli als de edelste figuur uit heel de Nederlandsche Geschiedenis der twee laatste eeuwen, als een onovertroffen schrijver, als een vaderlander die tegen den stroom van laster, ondankbaarheid en kortzichtigheid heeft geroeid.

De *Nieuwe Gids* begint zijne bijdrage als volgt : « Doctor Swarth is een onverstandig man », om te sluiten in dezer voege : « Dr Swarth is een dom, een zeer dom mensch. »

— Twee prijsvragen onzer fransche Academie van Brussel die voor onze dietsche letterkunde belang hebben :

Tegen 1 Februari 1890 : Op oordeelkundige en wetenschappelijke wijze den invloed weerderen der fransche letterkunde op de Nederlandsche dichters der XIIIe en XIVe eeuwen.

Tegen 1 Februari 1891 : De geschiedenis schrijven der Nederlandsche proza voor Marnix van Sinte-Aldegonde.

Wanneer gaan de prijzen voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde gesticht over tot de Vlaamsche Taalkamer?

Wetenschappen. — « Keizer Karel, de beul van Nederland » roept *Flandria* in heur n^r van 8 Juli laatstleden.

Poogden wij dat te weerleggen, 't waren woorden in den wind; stoppen wij liever den mond aan die vlaamsche kwaadsprekers van den volksbeminden keizer, aan die valsche Vlamingen *du parti de la France* met een Noord-Nederlansche, protestantsche en bijgevolg onbevooroordeelde getuigenisse.

De *Nederlandsche Spectator* drukte in zijn n^r van 19 Mei :

« Dat Keizer Karel zware schattingen hief van rijke gewesten als Vlaanderen, was zijn recht; hij had veel geld noodig voor al zijn oorlogen. Vlaanderen bloeide onder zijne regeering — men denke aan Antwerpen! — zooals trouwens al de Nederlanden tijdens zijn bewind tot een ongekend hoogen trap van aanzien stegen. Daarom zijn nog niet alle middelen goed te keuren, door hem aangewend, om zijne « beden » met bedreigingen en desnoods met geweld vervuld te krijgen, — *maar in hoofdzaak is zijne regeering Nederland ten zegen geweest.* »

Die laatste woorden diende Dr Paul Frederick op het titelblad te drukken der tweede uitgave van zijnen geschiedenisboek : *De Nederlanden onder Keizer Karel.*

— In *Rond den Heerd*, bl. 250 van den loopende jaargang, bracht onze medeschrijver Em. De Monie een geleerden opstel ten papiere over de Vlaamsche geloofszendelingen. Hij deed terzelfder tijde eenen oproep aan al dezen die eenige inlichtingen, oorkonden of oude boekskes wegens dat onderwerp bezaten, en verzocht ze hem daar bescheed af te doen opdat er een volledig en geschiedkundig werk zoude kunnen ontstaan, gewijd aan den roem en de grootmoedigheid der edele Vlaamsche zendelingen.

— In de voorloopige verslagen ter bereiding van den oudheidskundigen landdag van Charleroi komt er eene schoone studie van Dr N. Cloquet over het voorgeschiedkundig aardewerk.

Men placht dat goed, keltische pottebakkerswaren te heeten : nu wordt door M. Schuermans de benaming « voorromeinsch aardewerk » voorgesteld.

Vele oudheidskundigen beweren scherven van potten ontdekt te hebben tusschen de vondsten van het oudste steenen tijdvak,

in de spelonken door onze voormenschen dier tijden bewoond. Mannen echter lijk M. de Nadaillac komen op tegen 't gevoelen van M. Dupont en willen de potten onder de vondels van het tijdperk des gekapten steens niet meêrekenen.

Voor het tijdstip van den geslepen steen heeft men vele scherven en stukken van potten uitgedolven. Naarmate de menschen vooruitgaan, naarmate hunne steenen wapens en gereedschappen volmaakter worden, verbetert ook hun aardewerk en wint het in gedaanten en versiersels. De versiering bestaat uit lijnen van stippels; daarna vindt men meetkundige gestalten tot dat de potten eindelijk met eene laag van fijne kleiaarde en vet bepleisterd en waterdicht gemaakt worden.

Voor het tijdstip door het gebruik van 't ijzer gekenmerkt vindt men potten van alle grootte en allerlei gedaanten, die bij middel van de draaischijf gevormd eerst glad gemaakt, nadien gepolijst en later glanzend gemaakt wierden.

't Is op de voortbrengselen der pottebakkerij van de voorgeschiedkundige tijden dat geheel de oudheidskunde gesteund gaat.

-- In de *Revue des questions scientifiques* van 20 Juli laatstleden, komt er eene aangename en duidelijke navorsching van X. Stainier over het aardrijkkundig uitzicht van Brabant en den strijd tusschen aarde en water gedurende al de aardkundige tijdstippen. De studie is met verschillige kaarten toegelicht. Die eenige aardkundige studiën gedaan hebben kunnen daar die stoffe herhalen en hunne leering op eene bekende streke toepassen.

— M. Cels der *Société Anthropologique* van Brussel meende den lang gezochten *homme tertiaire* gevonden te hebben in het zand van Landen. De lagen waarin de steenen voorwerpen ontdekt wierden, waren niet gestoord geweest en de maatschappij besloot dat de stukken door M. Cels aangeboden geen bewrochte maar afgescheiferde silexen waren.

— Iedereen weet door de nieuwsbladen dat de zaak der Franken in de waalsche streken ten oudheidskundigen landdage van Charleroi met veel vuur besproken wierd. In de *Mémoires et Rapports* die voor het Congres uitgegeven wierden liet M. Van Bastelaer eene studie verschijnen over de frankische begraafplaatsen van 't ommeland van Charleroi.

Hij onderscheidt vier tijdstippen : dit der Sicambers waar geene graven van bewaard zijn, dit der Salische Franken van de derde eeuwe tot het begin der vijfde, dit der Merowingers strekkende tot de achtste eeuwe en het vierde van latere dagteekening. Hij beschrijft heel nauwkeurig al de voorwerpen, lijkpotten, versierselen, en wapens die in de menigvuldige graven ontdekt wierden.

M. Van Bastelaer schrijft : « Wij waren menigmaal benieuwd om te weten hoe het komt dat men in 't vlaamsche land geene

overblijfselen der germaansche volksstammen aantreft en dat ze uitsluitelijk in 't walenland gevonden wierden? Waarom en komt men geen een frankisch vat in de oudheidskamers der vlaamsche streken tegen? Volgens mijne overtuiging ontbreken de graven niet, maar men heeft ze niet opgedolven en de grond heeft zijne geheimen niet ontbloot. »

Wij moeten het rechtuit bekennen : 't is een schande dat onze oudheidskundige gilden geen frankische oudheden ondekt en hebben. Er heerscht hier te veel onverschilligheid in zake van wetenschap. De Walen hebben schatten vergaard en wij Vlamingen moeten met ijdele handen en blozende kaken hun schimpend vermaan aanhooren.

De Walen denken niet dat alle Dietschers plichtig zijn. De Noord-Nederlanders hebben zooveel als de Walen gevonden, zoo wij uit een vereerenden brief van Prof. Dr W. Pleyte, bewaarder van de toonzale der oudheden te Leiden vernamen :

« De Frankische vondsten zijn in Nederland in grooten getale vertegenwoordigd... De Franken hebben sporen achtergelaten van hunne komst als volkenbond, in 400 de Romeinen verjagende tot op Karel den Groote. Wij onderscheiden twee perioden, de Franken tijdens de lijkenverbranding en daarna. Wij vinden de eerste periode vertegenwoordigd langs de Maas, van Maastricht tot aan de monding voornamentlijk in de graven van Limburg en Noord-Brabant, aan den Rijn van Xanten tot Wageningen, op de Veluwe aan de hoofdwegen; een centrum was Garderen. Kenmerkend zijn de urnen met spitsen buik, de glazen kralen en wapenen : *spata*, *sax* en *scrama-sax*. De volgende periode is in gansch Nederland vertegenwoordigd, herkenbaar in de graven, munten en het vaatwerk. Van de *Nederlandsche Oudheden* die ik bewerk, zijn thans Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland verschenen; aan dit werk is eene oudheidskundige kaart toegevoegd, waarop de voornaamste vindingsplaatsen van Frankische oudheden zijn aangegeven. »

Laat ons hopen dat het in Vlaanderen zal beteren en dat de vondsten op sommige plaatsen lijk te Lede gedaan ons zullen aansporen om op de stappen der Noord-Nederlanders te wandelen, en op de plaatsen te delven wier namen oude grafsteden te kennen geven en die *het helleken*, *de helhoek*, *de helleketel*, *het cattenkerkhof* geheeten worden.

— De *Glossaire Archéologique* van wijlen Victor Gay zal niet onderbroken worden. E. Molinier zal het nuttig en oorbaar werk voortzetten.

— In de 5e aflevering der *Dietsche Warande* lazen wij met veel genoegen de volgende reken : « Om het volksleven der vroegere dagen, van nabij te leeren kennen, is het voorzeker van

belang den toestand der huishouding na te gaan, en het oog te vestigen op de weelde welke daarin, vooral door de aanzienlijke geslachten, werd ten toon gespreid.

Dit bracht mij er toe een paar inventarissen, ontleend aan het archief der stad Vianen in deze Warande te plaatsen, waar de tentoonstelling van de meubelen en het porcelein der jongere heeren van Brederode allicht een goed figuur zal maken. » Daarna worden de twee staten van goederen van 1646 en 1689 medegedeeld : zij bevatten de namen van allerhande gerief en gereedschappen en doen ons om zeggens in eene adelijke woonste van over twee eeuwen rondwandelen. Wanneer krijgen wij een dietschen oudheidskundigen Woordenboek ?

— De *Navorscher* die gedurig zant op het gebied van munt- en penningkunde, meldt dat die wetenschap in Frankrijk dreigt uit te sterven en vervangen wordt door de *Philatelie* of dolle zucht om postzegels te verzamelen en in een album of schrijfboek te plakken.

— De maatschappij *l'Emulation* van Brugge heeft voor 't Congres van Charleroi een vraagboek van Folklore opgesteld, ten gevolge der heerlijke redevoering verleden jaar door God. Kurth over dat onderwerp te Brugge uitgesproken.

In 't korte onderzoekt het Taalverbond het volgend vraagstuk : de folklore op de lagere school ! Sommige pedanten zullen weldra die wetendheid geheel en gansch bespottelijk maken.

Taalgeleerdheid. — In *Noord en Zuid* houdt C. Bake taalpolitie. In N° 3 van den loopenden jaargang spot hij met *geëikt* in stede van *geijkt*. In Vlaanderen zijn er integendeel die *rijzen* spellen voor *reizen*. *Eigendommelijk* en *voorwoord* worden als duitsche uitdrukkingen aangewezen. *Voorwoord* staat ook in vlaamsche boeken te lezen. Sommige schrijvers verwarren *ten koste, ten nadeele* en *op kosten, op rekening*. Worden nog als duitsche samenstellingen verwezen : *gemeengoed, privaatlessen, vreemdwoorden* enz. 't Is noodig voor menigen schrijver in noord en zuid dien tuchtdienst in te richten. Bake getuigt : « Dat zelfs de beste schrijvers nu en dan tegen ons taaleigen zondigen, is wel een bewijs, dat wij Nederlanders, wat het gebruik onzer moedertaal betreft, niet zeer vast in onze schoenen staan. »

— Te Hamburg bij Richter is er een werk verschenen dat voor ons eenig belang kan opleveren : *Der Kampf des Niederdeutschen Dialectes gegen die Hochdeutsche Schriftsprache*.

— Wat voor eene taal is het Etrurisch ? Twee honderd jaar heeft men erop gezweet om te bewijzen dat het eene arische taal is. Niemand en aanschouwt het als eene semitische sprake. 't Etrurisch is eene taal op zijn eigen of beter het behoort tot den ougro-altaïschen taalstam. Taylor verdedigt sedert lang deze meening.

— 't Verschijnt eene friesche *Bloemlezing* van J. Buitenrust

Hettema. Het tweede deel *Middelfriesch* en het derde : *Nieuwfriesch* zijn reeds uitgekomen. Het eerste deel : *Oudfriesch* en het Glossarium zijn nog te verwachten. (Ned. Museum.)

— M. Raoul de la Grasserie zet in het *Muséon* zijne vergelijkende navorschingen voort over den aard van het voornaamwoord. Om de eigenschappen van het voornaamwoord te doen uitkomen spreekt hij van den tweeden naamval die in sommige talen de volgende gedaante heeft : *Pieter zijn boek.* Schrijver haalt zijne voorbeelden uit de Indiaansche spraken van Noord-Amerika, o. a. uit de tale der Dacotahs : *Paul-i-Shaki :* Paul zijn hand. Meer dan eens bespreken de geleerden als heel zeldzaam en eigenaardig wat in ons oudsprakig Vlaamsch alledaagsch is en wij zagen ze in onbekende talen van Asia en Amerika wortels en zeisels opspeuren die wij hier alle dage tegenkomen.

— 't Woord van Meester Joos en de alomgevoelde invloed van Meester Gezelle dragen vruchten in Oost-Vlaanderen. De zantersgilde van Zuid-Vlaanderen — eenige moedige onderwijzers die genot en geestesleven zoeken in tale en *folk-lore* — geeft sedert 1 Juli een plaatselijk maandschrift uit : *Volk en Taal.* — Wij heeten het welkom en vonden ons beschot in den keurigen inhoud. Wij troffen in de beschrijving der kinderspelen eene bevestiging aan der schoone uitlegkundige ontleding van Loquela (nº 3, 1886) nopens 't *bare loopen.* Die kundige onderwijzers zanten ook plaatsnamen : wij zouden hun aanraden met den *Glossaire toponymique* van G. Kurth kennis te maken en na zijn voorbeeld de plaatsnamen van een dorp te eenegader te verzamelen en op te luisteren.

— Johan Winkler schrijft in *den Navorscher* (afl. van Aug. bl. 466) : « Het is volstrekt niet noodig bij de patronimykale plaatsnamen, op *ink,* (= *ing* en *inga*) eindigende, en in de saksische gouen van ons land zoo veelvuldig voorkomende, te denken dat daar een « slotsylbe hem » afgeknepen of afgesleten zij. Eerst heetten zulke saten « bij de Volkingen, to den Hiddinken, ten Wassinken. » Later liet men in het vlugge spreken die voorzetsels en lidwoorden achterwege, en noemde die plaatsen enkel : Volkingen, Hiddink, Wassink, Harlingen enz. »

— Een allerbelangrijkst nieuws voor de spraakwetenschap is het volgende : In het blad *Miscéllanées* van Oegst laatstleden heeft de eerw. P. Ch. Robert van Rennes bewezen dat het woord *sâphâp* voorkomende in de geschiedenis van den toren van Babel niet *labium* sprake maar overeenkomst van gevoelens te bedieden heeft, zoodanig dat bij den toren van Babel niet de eenheid van de tongen maar de eensgezindheid gestoord wierd.

— Leest in de *Bulletins* der Koninklijke Academie van Belgenland de verslagen der heeren Le Roy, Willems en Vanderkindere over het bekroond werk van G. Kurth, aangaande de scheidslijn tusschen de germaansche en waalsche tongvallen in ons vaderland (3e Sér. Tome XV nº 5 1888).

De grenslijn die loopt van de Maas naar Boulogne komt van den inval der Salische Franken in de vierde eeuwe. Zij vestigden hunne zaten in de vlakten van 't Noorden van Belgenland door de Romeinen verlaten en wierden in 't Zuiden door eene verdedigde heirbaan tegengehouden.

De grenslijn van 't Noorden naar 't Zuiden komt van de Allemannen en Frankische oeverbewoners.

— In de *Germania* zweites heft, Weenen 1888, wordt een gedicht van 1483 meegedeeld en ontleed, dat voor de geschiedenis onzer taal belang oplevert.

't Is *dy Gemein Biecht* van Johann von Soest in verzen opgesteld naar eenen biechtboek van den tijd den *Modus Confitendi* van den Benedictijn Andreas de Escobar.

De taal bestaat uit Rhijnfrankische en Nederlandsche deelen.

— De *Dicht- en Kunsthalle* geeft voort de belangrijke lijst vak- en kunstwoorden van Coopman, lid van 's Konings Taalkamer. De taalkundige is nu bezig met de woorden te verdietschen die in verband staan met de spoorwagens.

In de 6e afl., bl. 301 vinden wij o. a. de volgende benamingen die nog eens te meer bewijzen dat het vlaamsch voor het fransch in zake van vakwoorden moet onderdoen en dat het onmogelijk is in 't vlaamsch over ernstige zaken te handelen!

De lezer vergelijke :

Tête du tampon : Bufferkop.

Plateau de buttoir : Bufferschijf.

Clavette pour tige de buttoir : Bufferstangensleutel.

Rond de suspension d'un ressort en forme d'étrier : Draagveerbeugel.

Goujon de suspension d'un ressort : Draagveerbout.

Support de suspension d'un ressort : Draagveerband.

— M. Serrure zet in het *Muséon* zijne gallische studiën voort en in de aflevering van Oegst geeft hij de vervoegingen der taal van Gallië volgens de bewaarde gallische opschriften. 't Weinige dat er van de gallische vervoegingen is overgebleven trekt van leest en gedaante op de vervoegingen van 't latijn, zoodanig dat het gallisch met evenveel recht als het umbrisch, eene zusterspraak van 't latijn mag geheeten worden. Wat ommekeer te wege op het gebied van taal- en volkenkunde indien de stellingen van Serrure aan den eisch voldoen en de proeve der oordeelkunde vermogen te staan!

In de *Revue Celtique* van dit jaar, die in heur eerste nummer een prachtig Glossarium van gallische woorden op munten gevonden mededeelt, en zagen wij geen melding van de opsporingen van Serrure. Zou M. d'Arbois de Jubainville verlegen zijn het keltisch gebouw te zien instorten?

Desselghem. J. CLAERHOUT.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Geschiedenis en beschrijving der lijkbehandeling en rouwplechtigheden bij de meeste volken, door Dr Isid. Bauwens. Brussel, drukkerij Polleunis en Cie. Boekdeel van 400 bladzijden druks, in groot-8°, aan fr. 2,50. (Verkrijgbaar bij de uitgevers dezes.)

De lezers van *Het Belfort* zijn over het doel en de strekking van het voorhanden werk alreeds gedeeltelijk ingelicht door eene brok van de inleiding, medegedeeld in het nummer 11 van den tweeden jaargang. Daarin staat, onder andere, te lezen : « Eerbied voor de dooden was de leus aller volken. — Het lijk was immer een heilig pand. — De eerbied voor de dooden is den mensch ingeboren. — Heden, onder voorwendsel van gewaanden vooruitgang, op eisch der gezondheidsleer, wil men allen eerbied voor afgestorvenen en lijken over boord werpen. — De aschmaking of verbranding der lijken zoekt de woonplaats eener onsterfelijke ziel gewelddadig te vernielen en ze tot den ketel, als eenig ander dierenlijk, te doemen. »

Van waar, vraagt het tweede deel der inleiding, van waar deze nieuwigheid, en het stormgeloop tegen de aloude begrafenis of *ter aarde bestelling?* — Onbetwistbaar is het heimelijk en eindelijk doel der brandgezinden de vergoding van ons stoffelijk zelfzijn, de ontkenning der schepping en de loochening aan eene onvergankelijke ziel, sprankel der Godheid ; onbetwistbaar is hun middellijk doel de verguizing van gezegende doodenakkers, waar onze geliefde overledenen in de schaduwe van het zaligmakend kruis berusten, en de afschaffing van indrukwekkende kerkgebruiken, bij welke zij-zelf, willens of niet, gedwongen zijn het hoofd zooniet de knie te buigen. Wie mensch immers kan ongevoelig blijven bij de rouwzangen *Dies iræ, Miserere meî* of *Libera me, Domine, de morte æternâ?* Zoo hebben de huidige materialisten — die ons den hatelijken naam van *branders* in het geheugen brengen — hunnen toevlucht genomen tot slinksche middelen om eene vervallen, altoos tot opstand geneigde maatschappij de godloochening, de stofvergoding en de kerkverdelging in te planten.

« Dat zal voorzeker, zegt denkelijk menige lezer, niet zoo haast

in ons gezegend Vlaanderen gebeuren waar wij zoo dikwijls eilaas, gingen

. . . . een edel zaad,
Het lijk van eenen medemaat,
Al' blijde, weenende al',
Het land besteên, 't gebenedijd !
Dat vruchtbaar, op gestelden tijd,
Hem wedergeven zal;

neen voorwaar, dat zal in ons gezegend Vlaanderen niet gebeuren zoolang onze eenvoudige en kernachtige moedertaal blijft het woord *kerkhof* bewaren, dat de vrome Antwerpenaar Felix Bogaerts niet geaarzeld heeft door *jardin d'église* te vertalen ». — Wij zouden ons dan zelf geneigd voelen den rug te keeren naar de stoute nieuwigheidsdrijvers, en het geleerd gewrocht van Dr Bauwens onverlet te laten als komende te onpas ten onzent, ware 't niet dat de geschiedenis (*magistra vitæ* zei Cicero, *de leermeestres der eeuwen* vertaalde Van Duyse) ons heeft toegelicht hoe **de ongerijmdste leerstukken, de buitensporigste dwalingen, de afschuwelijkste droomerijen ingang vinden bij de menigte, wier begeerlijkheden en driften door de predikers van een nieuw geloof met voordacht gestreeld worden** (*J. David*). De lessen van het verledene leerden ons meteen dat het te allen tijde deugdelijk was de volksmisleiding tegen te houden, doch dat velen eilaas, te laat kwamen (Keizer Karel was er één van), en dat het loffelijker ja veel wijzer is het dreigend kwaad te voorkomen met den weg af te snijden aan het bederf. Ziedaar wat de Aalstersche geneesheer met moed en volharding betracht en ten uitvoer gebracht heeft; de spreuk indachtig van den vader der geneeskunde: *Principiis obsta,* schreef hij aan 't hoofd van zijn uitgebreid werk dees vers van Bilderdijk :

Weêrsta, in 't eerst begin, het nog geneesbre kwaad.

De inleiding beslaat 18 blz., nochtans naar ons inzien volstaat zij niet om den Vlaamschen lezer ganschelijk bekend te maken met de groote belangrijkheid van het op te lossen vraagstuk, dat wèl *de verbranding der lijken* is. De geleerde schrijver geeft ons wel is waar in dees boekdeel de volledige geschiedenis der lijkbehandeling bij alle volkeren der aarde, doch niettemin ontmoetten wij liefst in 't begin van zijn werk, niet juist eene bibliographie van al wat de nieuwsgezinden over de aschmaking in het licht brachten, maar toch een bondig overzicht van den gang der gedachten en der werkingen daarover, sedert een dertigtal jaren, in Italië, Duitschland, Zwitserland, Frankrijk, en bijzonderlijk in Noord- en Zuidnederland. Hoevele lezers zouden niet verwonderd opzien bij 't vernemen dat Holland eene apostelen-rei bezit die bij boeken op boeken de lijkverbranding aanbeveelt « voor de gezondheid der

levenden en uit eerbied voor de dooden »; dat het vraagpunt meer dan eens besproken werd in de *Société royale des sciences médicales et naturelles de Bruxelles*, zamengesteld uit vrijdenkende geneesheeren en scheikundigen, allen leeraars of oud-studenten der Brusselsche hoogeschool; ja dat het punt onlangs te berde kwam in onze tweede Statenkamer, alwaar het werd van de hand gewezen door den toenmaligen minister van 't inwendige, M. Thonissen, den grondigsten kenner van het lijfstraffelijk recht niet alleen ten onzent maar in geheel Europa. Genees- en scheikundigen, rechtsgeleerden en wetgevers, wijsgeeren, moralisten en godgeleerden, allen vinden hun aandeel in het veelomvattend hedendaagsch vraagstuk waarvan niemand het hoog belang betwisten noch ontkennen kan.

Het is dan geen wonder dat een onderwerp zoo rijk, zoo verheven, zoo wetenschappelijk onder de ervaren pen van den schrijver van *Iwein van Aalst* eene zekere uitbreiding genomen heeft. « Tot het handhaven der aloude begraving, zegt hij, tot het verheerlijken onzer kerkhoven werd dit werk geschreven. — Drieërlei waren de aanvalsmiddelen der nieuwigheidsinvoerders : zij raadpleegden de oudheidkunde en de geschiedenis, zij bezwaarden de nadeelen der kerkhoven, zij hemelden de voordeelen van het lijkvuur op; ook drieërlei moeten derhalve de verdedigingswapens der begravers zijn. » Zoo is dees boek — dat later door een tweede zal opgevolgd worden, doch op zijn eigen een volkomen geheel uitmaakt — eene doorgeleerde en klinkende wederlegging van al de bewijzen en beweegredenen door de lijkverbranders aangehaald en berustende op de getuigenis der geschiedenis. De schrijver doet met ons eene reis rond de wereld, licht ons voor met de fakkel der wetenschap en der waarheid, en onderzoekt op onze baan de sporen en overschotten van alle de volkeren die ooit den aardbodem betraden. Vele lezers zullen uit deze uitgebreide studie eenen voorraad van wetenswaardige zaken over geschiedenis en volkenkunde opoogsten; anderen, hoe geleerd ook, zullen hun geheugen ververschen bij 't onophoudend ontmoeten en begroeten van halfvergeten kennissen der jeugdige studiejaren, op het gebied der oude en nieuwere aardrijkskunde, der eigenlijke oudheidkunde, der geschiedenis van de aloudheid en van de hoogere middeleeuwen, en bijzonderlijk der op onzen tijd herboren volkenkunde of ethnographie.

Heel het werk is geschreven in eene onberispelijke echt-Vlaamsche taal, vrij van gallicismen en van de Hollandsche langdradigheid, die maar al te dikwijls de zinsneden tot doolhoven maakt; overal waar het pas geeft is de dorheid van het wetenschappelijk onderwerp vergoed door aanhalingen uit Nederlandsche schrijvers, die eene wondere belezenheid verraden. Doch ja, en ten slotte, 't is aan zijne moedertaal, aan ons zoo veel miskend Nederlandsch, dat Dr Bauwens de voorkeur gegeven heeft om zijn tolk te zijn en om de vruchten van een langen, lastigen arbeid aan zijne landgenooten

mede te deelen. Hij haalt er eere van! Welke eene les voor jongeren die denken te volstaan met landdaglawaaiers te worden! Welk een verwijt voor ouderen die vol Platonische liefde voor de landtaal, in het Fransch alleen schrijven (1)! Onze geleerde vriend en ambtgenoot bezat den moed om een werk van algemeen belang, grooten omvang, nog meerdere geleerdheid, in de taal van ons volk uit te geven; hij had de wilskracht om te weêrstaan aan de wenken van den Latijnschen Persius :

Quis leget hæc?.... Vel duo... Vel.... nemo?....

hij verrijkte onze boekenlijst met een van die wetenschappelijke gewrochten waaraan zij lang doodarm bleef. Mochten de Vlaamsche lettermionnaars zooveel moed en opoffering kunnen waardeeren en beloonen!

Dr R. Moroy.

De abdij van Tongerloo, geschiedkundige navorschingen door den zeer eerw. heer Waltman Van Spilbeeck. Bl. XII, 652. Prijs 7,50 fr.

Allerbelangrijkst is het werk dat, eenige weken geleden, de zeer eerw. heer Waltman Van Spilbeeck, kanunnik der abdij van Tongerloo, onder dezen naam, in de wereld heeft gezonden. Van de eerste bladzijde af aan, om zoo te zeggen, tot de laatste toe, schier uitsluitend op oorspronkelijke stukken en bescheiden steunend, door den schrijver zelven of door andere, in dit vak niet min kundige, mannen uit het stof der archieven en der boekerijen opgedolven, en een geheel vormend waaraan niet een noodzakelijk deel ontbreekt, is het den titel dien het aan het hoofd draagt, overwaardig. « Overwaardig, » zeggen wij : men neme liever het werk des heeren Van Spilbeeck in handen en doorloope er eens met een aandachtig oog den rijken inhoud van. Overal ontmoet men er de gestrengste geschiedkundige nauwkeurigheid in; overal ziet men den geleerden schrijver met de grootste kalmte en bedaardheid het voor en het tegen wegen, overal met een grondig oor deelkundigen geest en de nauwlettendste onpartijdigheid het ware van het onware, zelfs van het waarschijnlijke schiften, onmeedoogend alles ter zijde stellend wat hem niet geschiedkundig zeker, zonder den minsten twijfel bewezen schijnt. En als men aan het einde is des werks, zegt men : niet enkel eenige « geschiedkundige

(1) Het *Journal de Bruxelles* zegt met reden :
« M. le docteur Bauwens a eu le courage et le talent (qui est rare chez les savants flamands de nos jours) d'écrire son importante étude en sa langue maternelle. Nous l'en félicitons doublement et souhaitons à son œuvre tout le succès qu'elle mérite ».

navorschingen » zijn het die ons de eerweerde heer Van Spilbeeck biedt, maar een echt, grondig geschiedkundig werk dat men onder de beste lettervruchten, in zijnen aard, onzer eeuw mag rangschikken.

De geleerde Norbertijn verdeelt zijn boek in drij deelen : in het eerste geeft hij de geschiedenis van de stichting der abdij van Tongerloo en hare verdere ontwikkeling tot aan het einde der XIVe eeuw; in het tweede verhaalt hij de bijzonderste gebeurtenissen in dezelfde kloostergemeente voorgevallen tijdens de XVe en de XVIe eeuw, en in het laatste wat er te Tongerloo geschiedde sinds de afscheiding dezer abdij van de bisschoppelijke tafel van 's Hertogenbosch tot aan de dood van den Hoogeerweerden prelaat Deswert, den 8 Mei 1887, te Soleilmont, nabij Charleroi overleden.

Zonder de waarde der twee laatste deelen afbreuk te willen doen, dunkt ons dat het eerste het beste is van 's heeren Van Spilbeeck's werk; althans, volgens ons bescheiden oordeel, is het ver uit het merkwaardigst onder geschiedkundig oogpunt, om reden der talrijke nieuwe historische gegevens die men over een groot getal parochiën er in tegenkomt en die hier voor de eerste maal gedrukt werden. Ook schijnt het ons dat de schrijver zich hier meer met de eigenlijke geschiedenis van dit kloostersticht bezig houdt dan in de twee overige deelen, waar hij eer de geschiedenis der abten of prelaten der Tongerloosche abdij, dan die der abdij zelve geeft. Immers moeten wij onze overtuiging rechtuitspreken, dan staan in deze de kloosterlingen en de invloed dien zij er onder landbouw-,letter-,huishoudkundig opzicht uitoefenden te veel op den achtergrond, en nemen de levensbeschrijvingen der prelaten, niettegenstaande zij het beste deel der gsschiedenis der abdij vertegenwoordigen, ten nadeele der algemeene geschiedenis der kloostergemeente, eene te ruime plaats in.

Behalve deze algemeene bemerking moeten wij er nog eene bijzondere maken. Zij heeft betrek op het achtste hoofdstuk van het tweede deel waar de geleerde schrijver spreekt over de gedragslijn der abdijen in de XVIe eeuw tijdens de oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden, onder de regeering van koning Philips II. Hier — wij moeten onze overtuiging volmondig uitspreken — is de eerweerde kloosterling niet wat hij overal elders in al de deelen zijns werks in den vollen zin van het woord is, ... onpartijdig; heeft hem althans zijne kinderlijke liefde tot de aloude moeder een blinddoek voor het oog gespannen die hem belette geheel de waarheid te zien? 't Is waar hij steunt de denkwijze die hij over dit punt der geschiedenis nederschrijft op het gevoelen van eenen schrijver, die in de wetenschappelijke wereld, en met recht, als een der eerste meesters in geschiedkunde te boek staat; deze echter, kloosterling gelijk de eerweerde heer van Spilbeeck, zou hij ook hier, voor dit punt,

niet een weinig aan het feil mank gaan dat wij den uitgever der *Abdij van Tongerloo* ten laste leggen? Ons schijnt wel een beetje van ja! In alle geval is het onze meening, en hierin gelooven wij de algemeenheid der geschiedkundigen van naam voor ons te hebben, dat de handelwijze van een groot getal kloosters in de zaak der oprichting der Bisdommen in de XVIe eeuw betrokken, alles was behalve wat zij zijn moest; zelfs dat zij meer dan eens, gelijk onder anderen de Gerlache in de voorrede van zijn *Histoire du royaume des Pays-Bas* zegt, hoogst laakbaar was.

Ziedaar voor wat de *Abdij van Tongerloo* van den eerw. heer van Spilbeeck, onder *geschiedkundig* oogpunt beschouwd, betreft. Wat valt er nu over te zeggen als *letterkundig* werk? Gelijk de eerw. schrijver het zelf in zijne voorrede zegt, is de *Abdij van Tongerloo* in eenvoudige taal geschreven. Wij voegen er echter bij dat die taal overal zuiver is en oprecht Vlaamsch, en dat voor wat stijl en samenhang aangaat, niettegenstaande ons de heer Van Spilbeeck soms bladzijden aan bladzijden eene allerdoute opeenstapeling van feiten en jaartallen moet maken, zijn verhaal altijd hoogst gemakkelijk, ja, op vele plaatsen zelfs aantrekkelijk is, in een woord, alles wat men kan verlangen.

Moge derhalve de *Abdij van Tongerloo* waar de eerw. kanunnik W. Van Spilbeeck zooveel schatten voor de geschiedenis van zooveel belgische en andere gemeenten heeft nedergelegd, zich weldra in aller handen bevinden, moge de geleerde schrijver zelf ons nog vele zulke degelijke werken leveren, dat is onze innigste, vurigste en hartelijkste wensch.

Grobbendonk. P. J. G.

Vlaanderen, *voor en tijdens het bewind der Geuzen.* — Eenige bladzijden uit de geschiedenis der XVIe eeuw, door Theodoor Sevens.

Al wie met onze vaderlandsche geschiedenis bekend is, weet dat Vlaanderen zeer dikwijls eene heel eigenaardige rol vervuld heeft. Alzoo was het vooral in de XVIe eeuw tijdens het bewind der Geuzen. Want vooreerst, nergens duurde de beeldstormerij met haren ijselijken sleep van gruweldaden : plunderingen, roove, rijen, moorderijen enz., zoo lang als in Vlaanderen, noch woedde zoo algemeen als daar. Begonnen in 1566, duurde zij voort tot in 1586; zij verspreidde de verwoesting en den schrik niet alleen in Vlaanderens steden, maar tot in de minste dorpen. Daarenboven in geene andere provincie zag men woestaards optreden zooals Hembyze en Ryhove, die na te Gent een echt schrikbewind, steunende op geweld en verraad, te hebben ingevoerd, heel Vlaanderen onder hunne dwingelandij wilden doen buigen. Ja, tot hunne groote verwondering, maar niet tot die van Willem den Zwijger en van andere doortrapte mannen, droegen zij machtiger

bij tot de verzoening onzer provinciën met Spanje dan de degen en de wijsheid van den dapperen en voorzichtigen Alexander Farnèse.

Men zal dan lichtelijk aannemen, dat eene afzonderlijke verhandeling over Vlaanderen in die woelige tijden, een belangrijk boek zou kunnen uitmaken. Ook verwachtte ik mij aan zulk iets, toen ik den hooger aangehaalden titel las van 't nieuw boek des heeren Sevens. Maar welke aangename verrassing! M. Sevens, alhoewel tot de dichters behoorende, die de vergrooting en overdrijving liefhebben, geeft veel meer dan zijn opschrift belooft; zijn boek is niet alleen eene geschiedenis van Vlaanderen tijdens den opstand tegen Spanje; 't mag waarlijk een beknopt, doch nauwkeurig en goed bewerkt verhaal genoemd worden van al hetgeen er bijzonders alsdan in België voorviel. Over de voornaamste gebeurtenissen en hare oorzaken; over de belhamels der troebels, hunne geheime bedoelingen, kuiperijen en listen, over dit allemaal deelt het genoegzame en zekere inlichtingen mede. 't Is nochtans waar, dat M. Sevens een zeker zwak voor zijn geliefd Vlaanderen toont en geerne over die provincie in bijzonderheden treedt, als, b. v., over de wreedheden, waar West-Vlaanderen vooral van te lijden had gedurende het schrikkelijk tijdstip der beeldstormerij. Ja, dit gedeelte van zijn boek komt ons voor als 't best afgewerkt en 't belangrijkste van heel zijne verhandeling, evenwel blijven de andere gewesten van België niet vergeten; al wat wetensweerdig is wordt gemeld. En met welke ziel, met welk vurig geloof, met welke vaste overtuiging wordt dit allemaal verhaald! M. Sevens is Katholiek in den volledigsten zin des woords. Zonder ophouden klopt hij met volle vuist op de Geuzen en wederlegt al wat men in de XVIe eeuw en later uitgevonden heeft om de Katholieke Kerk in 't slijk te sleuren en de « geuzenvaderen » op te hemelen.

Wij zijn dus van gevoelen, dat dit boek algemeene verspreiding verdient zoowel in de andere provinciën als in Vlaanderen zelf. Maar de titel des boeks komt ons als te beperkt voor; volgens ons moest hij luiden : **België,** ***voor en tijdens het bewind der Geuzen.*** Wij zouden nog eene andere wijziging verlangen. Om meer gezag aan zijn verhaal te verzekeren laat de heer Sevens gedurig andere schrijvers spreken. Dit is allerbest. Maar die aanhalingen zijn dikwijls in 't Fransch opgesteld. Nochtans worden zij, zoowel als in de Vlaamsche, in den tektst zelven des boeks geplaatst, en dit zonder eenige vertaling. Liever zagen wij eene vertaling in den tekst en de oorspronkelijke woorden in aanteekening onder den tekst.

Zout-Leeuw. P. V. Bets, Pastoor-Deken.

Zoutleeuw, ***Beschrijving, geschiedenis, instellingen,*** **door P. V. Bets, pastoor-deken aldaar, Tienen, H. Van Hoebroeck, 1888, twee deelen in-8°.**

Onze Vlaamsche schrijvers gaan voort, stads- en dorpsgeschiedenissen te bewerken en in het licht te geven; dat is eene schoone, vruchtbare taak, die voor de beschavings- en zedegeschiedenis evenzeer als de taak- en letterkundige geschiedenis onzes lands baten zal.

Over het hooger aangeduide werk heeft de schrijver onlangs van een bevoegd man, Mgr Verhulst, vicaris-generaal des aartsbisdoms van Mechelen, over eenige weken gestorven, den volgenden vleienden brief ontvangen :

Mechelen, 20 Januari 1888.

Zeer Eerweerde Heer Deken,

Ik kom u bedanken voor de goedheid die gij gehad hebt van mij als geschenk te zenden het 1ste deel van uw nieuw werk, bevattende de beschrijving en geschiedenis van Zoutleeuw. Alhoewel er mij weinig tijd voor de studie van de geschiedenis overblijft, heb ik nochtans de lezing van uw boek begonnen en ik haast mij er bij te voegen dat deze lezing mij goed is meêgevallen en veel voldoening verschaft heeft. Uw stijl is eenvoudig en zuiver; uwe beschrijvingen zijn levendig; uwe verhalen boeiend en belangwekkend. Ter gelegenheid van de plaatselijke geschiedenis van Zoutleeuw, doet gij algemeene feiten der vaderlandsche historie kennen, waaruit volgt dat uw boek niet alleen door de inwoners van Zoutleeuw en der omstreken, maar door al de Belgen die vlaamsch kennen met belangstelling zal gelezen worden.

Ik bewonder den moed en het geduld die gij gehad hebt met de menigvuldige opzoekingen te doen die daar toe noodig waren, en ik druk den wensch uit dat dit boek, gelijk uwe vorigê werken, een allergunstigst onthaal bij het geleerd publiek moge ontvangen.

Aanvaard, Zeer Eerweerde Heer, met de herhaalde uitdrukking van mijnen hertelijken dank, de verzekering van mijne eerbiedige achting.

J. Verhulst.

Wij hebben op onze beurt, het boek van den Zeer eerw. Heer Bets gelezen, en stemmen ten volle den lof bij, die hem in vorenstaanden brief wordt toegezwaaid. Alles, wat over Zoutleeuw merkwaardigs viel mee te deelen, is in dat werk te vinden, klaar en bevattelijk geschreven, gestaafd op wettelijke en andere geloofbare bronnen.

Sint Eloy, ***bisschop van Doornik en Boyon*****,** ***apostel van Vlaanderen***, door Hector Claes, onderpastoor van Leffingen. Tielt, P. Pollet-Dooms, 1888, in-12, 156 bl.

Wij stemmen ten volle den lof bij, dien verschillige tijdschriften reeds gegeven hebben aan het nieuw boekje van den heere Claeys. Het bevat, in eenen klaren, bevalligen stijl, al de bijzonderheden

met betrekking tot het leven van den volksgeliefden heilige, en eene korte schets van den eeredienst, hem in onze Vlaamsche gewesten toegewijd. De schrijver heeft goede, zekere bronnen geraadpleegd en ze wel benuttigd.

Het boekje komt ons uiterst geschikt voor als prijs voor de scholieren en leesboek voor de volksbibliotheken; bovendien, het kan in alle deelen van vlaamsch-België gebruikt worden. — De letter, waarmede het is gezet, is duidelijk, het papier goed, de druk net.

Olmen, naar de Archieven van Postel's Abdij, door TH.-IGN. WELVAARTS. Turnhout, J. Beermans-Pleek 1888, in-8°. 106 bl. Dit boek is geen geschiedenis, maar enkel — de schrijver bekent het zelf — eene verzameling van oorkonden over de gemeente Olmen, in het archief van Postel's abdij voorhanden. De uitgave is nuttig, gelijk deze van alle geschiedstukken, welke bewaard worden in plaatsen die niet openstaan voor Jan en Alleman. De kanunnik Welvaarts, wien de geschiedenis reeds vele werken van gelijken aard danken mag, heeft zich door deze opnieuw jegens de historische wetenschap verdienstelijk gemaakt.

Eéne aanmerking slechts, en deze geldt enkel den vorm der uitgave : de oude stukken, *in extenso* medegedeeld, zouden moeten in kleinere letter gezet geweest zijn, ten einde die, en ook des schrijvers eigene aanmerkingen, te beter te doen uitkomen.

De Vlaamsche Landdag, te Gent op 9 September gehouden, is zeer wel gelukt. Voorstanders der Vlaamsche taalrechten waren gekomen uit Limburg, Brabant, Antwerpen, Fransch-Vlaanderen, West- en Oost-Vlaanderen. Op hetgeen daar gezegd is moeten wij niet uitweiden : elke Vlaming toch kent de grieven, welke hem in alle openbare besturen, van hoog tot laag, kwellen en vernederen. Drie « liberale » genootschappen : het *Willemsfonds*, *'t Zal wel gaan* en *Zetternamskring* van Gent hadden geschreven dat zij niet meededen, maar hun brief werd door de talrijke aanwezigen met gemor en andere teekens van afkeuring onthaald. De voorzitter van den Landdag, Mr. Prayon-van Zuylen, zegde in zijne zeer gepaste openingsrede, dat zij ongelijk hadden niet voor enkele oogenblikken den politieken kamp te vergeten en zich bij andersdenkenden aan te sluiten ter verdediging eener zaak, die geene partij-, maar eene volkszaak is, en andere liberale sprekers, onder anderen de heer Reynaert, van Brussel, kwamen dit ook erkennen, hetgeen aan 't kliekske van vier of vijf mannen, dat te Gent en te Antwerpen... alléen staat, zeker weinig zal bevallen hebben.

Een tiental, zoo Fransche als Vlaamsche, dagbladen van verschillende denkwijze, waren op den Landdag vertegenwoordigd.

Eenige sprekers hadden, voor 't uiten hunner klachten en *desiderata*, den goeden toon niet weten te vinden, en nu en dan een woord laten vallen, dat niet zeer gepast was. Die fout is zekerlijk te betreuren, maar verschoonbaar : eene rechtsmiskenning van 58 jaren kan een volk tot opgewondenheid brengen, vooral wanneer men weet dat men voortdurend te kampen heeft tegen den onwil van lieden, die beweren alléen eene plaats onder de Belgische zon te mogen hebben, en die, even roekeloos als harteloos, het grootste deel van 's lands bevolking zouden willen blijven mishandelen als *paria's*.

Een groot getal wenschen werden uitgebracht en bijgestemd, eenige aan 't adres der ministers, andere aan de wetgeving, andere aan de geestelijke overheden; alle strekken om de onrechtvaardigheid, die ten opzichte onzer taal in het openbaar bestuur en in het onderwijs gepleegd wordt, zonder langer dralen te doen ophouden.

Burgerlijke en geestelijke overheden zullen uit den Landdag veel leeren. Het Vlaamsche volk wil niet langer als verdrukten behandeld worden, maar eischt gelijkheid en recht; blijven ministers en wetgevers doof aan den algemeenen kreet, die van de boorden der Maas tot aan het zeestrand te Veurne weerklinkt, weldra zal het volk hun rekening vragen over hunne flauwhertigheid of onverschilligheid. Wat de geestelijke overheid aangaat, deze kan oneindig veel doen om het godtergend ongelijk, dat den Vlamingen wordt aangedaan, te doen ophouden, en wij meenen dat het hoog tijd is, de sedert jaren herhaalde klachten over het ontoereikende van het Vlaamsch onderwijs in de katholieke scholen, vooral bij eenige kloosterzusters, tot zwijgen te brengen. Wij staan verbaasd, dat men in zekere kringen niet eens schijnt te bevroeden dat de redelooze ophemeling en verspreiding van het Fransch, de verbastering van onzen eigen aard, gelijk staat met het verval van godsdienst en zeden!

Wat brengt men voor om geene of althans luttel verandering in den toestand te maken? Drogredens, die den aanval van het gezond verstand niet kunnen weerstaan. Het opperbestuur steunt zich dom — het woord is gezegd, en 't is waar — op berichten, die valsch en logenachtig zijn; het gelooft enkele belanghebbende Waalsche opperbeambten, die de verdrukking en uitbuiting van ons volk willen vereeuwigen, en krijt voor overdrevenheden uit de klachten der bewoners van al de Vlaamsche provinciën! De wetgevers beloven de grieven te doen verdwijnen, maar zij leveren verminkte, onvoldoende wetten, die niet eens getrouw worden uitgevoerd. De schoolbestuurders beroepen zich op het vooroordeel of de domme verwaandheid van ouders, die vooral een Fransch onderwijs voor hunne kinderen schijnen te begeeren, zonder te bevroeden dat het beste, meest vruchtdragend onderwijs dát is,

gesteund op en voorgelicht door de moedertaal! Het is hun plicht de dwaling van meest weinig geletterde lieden, de tegen de volkstaal opgevatte vooroordeelen der hoogere standen te doen ophouden, wel verre van die in te volgen.....

Dat de adel en rijke burgerij het in acht nemen : de tijd is nakend, dat niemand, welken naam hij voere, door welke kennis of verdiensten hij zich ook heeft onderscheiden, nog de minste kans zal hebben de openbare gunst te bekomen, wanneer hij niet in staat zal zijn zich behoorlijk in de taal des volks uit te drukken. Dat zij, die binnen weinige jaren begeren gerangschikt te worden in de klas der onbekwamen, dan voortgaan de volkstaal te minachten.

Vierde algemeene feestvergadering van het Davidsfonds. Een groot getal leden van het *Davidsfonds* waren te Kortrijk verleden maand vereenigd. Plechtig, gulhartig onthaal van het magistraat dier stad; deelneming van schier geheel de bevolking, die de Belgische drie kleur aan de huizen had doen wapperen.

De toon- en letterkundige zittingen werden door het puik der bevolking bijgewoond; zij verdienden het ten volle, en zeker zal geen enkele der aanwezigen die onvoldaan verlaten hebben.

Het *Jaarbock van het Davidsfonds* zal, meenen wij, een wijdloopig verslag over de feesten mededeelen, gelijk verscheidene dagbladen reeds gedaan hebben; zeggen wij dat Kortrijk er ongetwijfeld veel nut en bate zal uit trekken; is die stad, die vele betrekkingen met Frankrijk heeft, waar het om zoo te zeggen aan paalt, uiterlijk wel wat verfranscht, er zijn daar nog, God dank! duizenden Vlamingen, wien het blijkbaar goed aan 't herte deed hunne gehechtheid aan het vaderland gesterkt en aangemoedigd te zien door landgenooten, van wijd en zijd naar hen toegestroomd.

Een goed woord is door den heer burgemeester Reynaert, op het banket, waar de feesten mee besloten werden, gezegd : eerlang zal in de stad Kortrijk *de leeuw van Groeninge* op zijn voetstuk staan, het zinnebeeld van glorie en grootheid, dat de volgende geslachten zal blijven herinneren aan het heerlijkste feit van Vlaanderen's volkshistorie.

Moge het maar niet lang achterblijven!

Rodenbachfeesten. Een ander Vlaamsche bijeenkomst had eenige dagen nadien plaats te Roeselare : 't was, eensdeels, eene rouwplechtigheid, ander deels een zegefeest.

Vervulde het verlies van den dichter Rodenbach, al te vroeg aan den Vlaamschen kamp en aan de letterkunde ontvallen, nog het hart met spijt en droefheid, 't was van den anderen kant opwekkend om zien hoe het Vlaamsche volk zijne liefde en erkentenis wijdt aan degenen, die hem al de krachten zijner ziel, al de gaven zijns geestes toewijden. Van wijd en zijd waren Vlaamsche genootschappen en voorstanders en beoefenaren der Vlaamsche

letteren opgekomen om de nagedachtenis van den zoo veel belovenden jongeling te verheerlijken, en Dr. VERRIEST, hoogleeraar aan de Katholieke Hoogeschool, sprak, als voorzitter der inrichtingscommissie, in eene treffende rede, den welverdienden lof des ontslapenen, die herhaald werd in een schoon gedicht van EM. HIEL. De optocht, die 's namiddags ter eere van den schrijver van *Gudrun* de straten der nette Mandelstad doortrok, was alleszins waardig van de betooging, waar de vele duizenden deelnemers een aangenaam aandenken van zullen bewaren.

Vlaamsche Academie. — In zitting van Augustus is M. Broeckaert van briefwisselend lid werkend lid gekozen. De vergadering heeft de bespreking voortgezet der voorstellen-de Potter en Coopman, welke alle onveranderd aangenomen zijn geweest. Mochten die voorstellen zonder vertoeven uitgevoerd worden, want zij zijn geroepen veel nuts te stichten en te maken dat het gewoon Vlaamsch publiek ook iets kunne mededragen van de uitgaven dier geleerde instelling.

In de vereeniging van September heeft M. Hiel hulde gebracht aan het Vlaamsch gemeentebestuur van Dendermonde, bij de ontvangst van den Lord Mayor en betreurd dat de burgemeester van Gent diezelfde gevoelens niet heeft getoond als hij M. De Keyser tot gast had in het Gentsche stadhuis.

M. Dodd doet eene lezing over de verkeerde sprongen der Franschen als zij Belgische mannen en Belgische omstandigheden te bespreken hebben.

M. Genard wordt gelast de levensschets te maken van wijlen het Academielid M. Delgeur. M. Gaillard, geeft verslag over zijne reis naar Wissen waar hij bij graaf de Loë, *De Verwoesting van Troyen* door Van Maerlant is gaan afschrijven. De belangrijke handschriften door het Staatsbestuur te Cheltenham gekocht, namenlijk *Spieghel historiael*, de roman *der Rooze* en de *Zeven vroeden* zullen nagezien worden door M. Stallaert, die er in de toekomende zitting verslag zal over geven. Die aangekochte stukken zijn van het hoogste belang voor onze geschiedenis; zoo als men weet zijn zij herkomstig uit onze abdijen tijdens de Fransche omwenteling ons ontstolen.

WEDSTRIJDEN VOOR 1888. — Zijn ingezonden :

In antwoord op de eerste vraag : *Verhandeling over het gebruik der bijvoegende wijs in het Gothisch, Oud Friesch, Oud Saksisch en Oud Hoogduitsch.* Kenspreuk : *Germania.*

In antwoord op de vierde vraag : 1. *Lofrede op Hendrik Conscience.* Kenspreuk : *Wees gedankt, o Hendrik Conscience!* — 2. *Hendrik Conscience.* Kenspreuk : *Conscience en het Vlaamsche Volk.*

In antwoord op de vijfde vraag : *De Belgische taalwetten van*

1873, 1878 *en* 1883, *door de geschiedenis, de handelingen der Kamers en de rechtspaark toegelicht. Met een critisch overzicht der vorige wetgeving en praktische aanteekeningen op de wet van* 17 *Augustus* 1873 *over het gebruik der Nederlandsche taal in strafzaken.* Kenspreuk : *Repos ailleurs!*

Davidsfonds. — Het 4e deel van David's *Vaderlandsche Historie,* is afgedrukt en zal, eerstdaags, aan de afdeelingen verzonden worden. Het is zeer omvangrijk en behelst de *Geschiedenis van het graafschap Vlaanderen.* Aan dit uitmuntend werk blijft de grootste bijval ten deele vallen, bijval die, zonder tegenzeg, alleszins verdiend is.

In den loop van October houdt het Gentsche Davidsfonds eene plechtige letterkundige zitting ter gelegenheid der prijsuitdeeling aan de laureaten in zijne prijskampen voor het Vlaamsch.

Zondag 23 September, heeft Senator Lammens eene belankrijke voordracht gehouden te Thielt over *Onze belangen.* Terzelfdertijd zijn er belooningen uitgereikt aan de studenten, van het Thieltsch college die op zoo schitterende wijze uitgeschenen hebben in de officieele prijskampen voor het Vlaamsch.

Sterfgevallen. — † Kunstschilder Hendricx, te Antwerpen, in den ouderdom van 61 jaar. Hij was ridder van het Leopoldsorde en van St. Gregorius den Groote.

Onder zijne beste werken rekent men : 7 doeken van den Kruisweg in de O. L. Vr. kerk, den Kruisweg in de St. Jozefkerk en zijne H. Alfonsus van Ligori in de kerk der E. P. Redemptoristen, alle te Antwerpen.

† Lodewijk Delgeur, geboren te Rotterdam in 1819 en overleden te Deurle bij Antwerpen. Hij was briefwisselend lid der Vlaamsche Academie en laat vele Fransche schriften achter meest van aardrijkskundigen aard. Hij was een medewerker van al onze vroegere Vlaamsche tijdschriften en is het meest in de Vlaamsche wereld bekend geworden door zijn *Rijmwoordenboek der Nederduitsche taal voorafgegaan door eene beknopte prosodia.* Hij was een geleerd, christelijk en vriendschappelijk man.

† Antoine Elen, 80 jaar. Vermaarde beeldhouwer laat de volgende kunstwerken achter : Eurydice, Saint Benoit, Cholera, Blanche de Castille, generaal Lecourbe, René et Oulougamoz. Borstbeelden : Duc d'Orléans, Thiers, Odillon Barrot, Chateaubriand, Alfred de Vigny, Prudhon, Louis Blanc, generaal Cavaignac, Cardinaal Antonelli, Veuillot, Berryer, Alexander Dumas, Eugène Delacroix.

† Th. Juste, te Brussel, schrijver van menige geschiedkundige werken. Vruchtbaar was hij doch meer compilateur dan geleerde. Daarbij was hij hevig partijdig ten voordeele der liberalen.

† Hofdijk, 71 jaar, gewaardeerd en geleerd Hollandsch schrijver. *Ons voorgeslacht* is zijn standaardwerk.

Mgr P. CLAESSENS.

Dichttalent van P. Claessens.

I.

Andere vereerende onderscheidingen waren onzen dierbaren vriend ondertusschen ten deele gevallen. Den 21 Augustus 1880 namelijk werd hij tot Geheim Kamer- heer van Zijne Heiligheid Leo XIII benoemd en den 28 Januari 1881 tot lid van de Academie der katholieke Religie te Rome (1).

Naast pater Looyaard was hij, gedurende de laatste levensmaanden van Cardinaal Dechamps, dezes trouwe gezel en vertrooster. Dagelijks, ja dikwijls meermalen daags, bracht hij Zijner Hoogweerdigheid een vriendschapsbezoek, en wist dan door zijnen scherpen

---

(1) Bij die gelegenheid antwoordde Mgr Claessens op de gelukwensching van den bekenden Vlaamschen strijder en bekwamen hofbouwkundige De Beucker, met het volgende rijmpje :

« De Beucker, hooggeachte vriend,
Gij hebt, voorwaar, niet lang verzind
    Om mij geluk te wenschen.
Ja 'k ben, wie had het ooit gedacht,
Een lid van 't doorgeleerd geslacht,
    Van over Belgie's grenzen.
Ik weet, zulke eer en is niet klein,
Aanzien te worden voor Romein
    In onze Vlaamsche streken.
Maar 't hert blijft Belg tot stervens toe :
Ik ben mijn Vaderland niet moê,
    Al heeft het zijn gebreken. »

opmerkingsgeest en zijne snedige gezegden den ouden Cardinaal in zijne ziekelijkheid op te beuren. Geen enkel belangrijk stuk werd er door het Bisdom uitgezonden, of 't was door Mgr Claessens opgesteld of minstens nagezien.

Verschillende werken van zijne hand kwamen achtervolgens nog van de pers :

Lessen van methodeleer voor het lager onderwijs (Mechelen, bij Steenackers, 1881).

Histoire des archevêques de Malines, 2 vol. (Leuven, bij Peeters, 1881).

Vie de la mère Marie-Alphonse, fondatrice des premiers monastères des Rédemptoristines hors de l'Italie (Brussel, bij Herreboudt, 1883).

La Belgique Chrétienne (Brussel. bij Herreboudt, 1883).

L'Inquisition et le régime pénal pour la répression de l'hérésie dans les Pays-Bas du passé (Turnhout, bij Splichal-Roosen, 1886).

Dit laatste werk, maar eenige dagen voor des schrijvers dood verschenen, is naast *la Belgique chrétienne* een merkweerdig historisch gedenkteeken van de gehechtheid onzer voorvaderen aan het oude Katholiek geloof, van hunne getrouwheid aan de Roomsche Kerk en hunne onwrikbare standvastigheid en wilskracht voor het behoud hunner dierbare vrijheden (1).

Monseigneur Claessens, als een onvermoeibare werker, die hij was, is dus als 't ware met de pen in de hand gestorven.

Behalve de talrijke boekdeelen, die hij in 't licht heeft gegeven, en waarin hij zich voornamelijk heeft doen kennen als geschiedschrijver, als wijsgeer en opvoedkundige, heeft hij nog vele schriften nagelaten, waar-

(1) Verschillende dagbladen, onder andere het *Journal de Bruxelles* en het *Handelsblad* van Antwerpen hebben over dit werk zeer vleiende en wel beredeneerde lofartikels medegedeeld.

door hij zich niet minder goed dichter toont. Wel is waar had hij reeds verscheidene gelegenheidsstukjes gemaakt en in dagbladen en tijdschriften laten drukken; wel is waar was het bekend, dat hij in 1882 met een uitgebreid *Latijnsch* dichtstuk over Paus Leo XIII in eenen prijskamp te Rome bekroond werd; maar, dat hij ook een *Vlaamsch* dichter was van groot talent, zal voor de meeste onzer lezers een verrassend nieuws wezen. Dit zullen wij nochtans verder met voorbeelden bewijzen.

Toonen wij eerst, hoe behendig hij ook de *Fransche* lier wist te bespelen.

Ter gelegenheid der hierboven vermelde bekroning schreef hem Dr Van Weddingen :

« Heureux qui, comme Toi, sait d'une lyre habile
Chanter en vers romains les grands faits de *Léon!*
Rome met à ton front le laurier de Virgile;
Il était ceint déjà des palmes de Platon. »

Het antwoord op dezen heilwensch luidde :

« Oui, Docteur, tu dis vrai, j'aime la muse antique,
Et, malgré ses travers, Virgile me ravit;
Mais j'aime mieux encor ta muse catholique
Qui joint la voix du cœur aux grâces de l'esprit.

Ton mystique *Volmar* et tes *Feuilles de lierre*
Ont pour le vrai chrétien des charmes sans pareil,
Et ton *mont Cornillon*, avec son grand mystère,
Et tant d'autres beaux chants portent mon âme au ciel.

Tu creuses, cher penseur, dans la Théologie;
Anselme et saint *Thomas* t'ont ouvert leurs secrets;
Tu verses des rayons sur la Philosophie
Et même le Lycée a par toi des attraits.

La Belgique applaudit à son enfant poète,
Elégant écrivain, athlète de la foi.
Au haut du Vatican le grand LÉON apprête
Des palmes pour un fils : — ami, ce fils, c'est toi. »

17 *mars* 1882. P. CLAESSENS.

Mgr Van Weddingen beantwoordde hem 's ande-

rendaags met een lief dichtstukje, waarin echter een toon van weemoed en treurnis klinkt. Toen zond Mgr Claessens zijnen vriend het volgende :

Encouragement.

« O Frère, ce qui plait à mon oreille avide,
C'est le zéphyr qui fait frémir les bois;
C'est du ruisseau l'onde limpide
Au bruit des vents mêlant sa voix;
Ce sont les chants dans le bocage
De mille oiseaux harmonieux,
La voix du pâtre du village
Louant le Créateur des cieux.

Mais tes chants, o poète, ont pour moi plus de charmes
Que la nature et ses échos divers;
Ta muse, au sein de nos alarmes,
Me ranime par de beaux vers.
C'est la musique de ton âme,
Musique pleine de douceur;
Tes hymnes font briller la flamme
De ton esprit et de ton cœur.

Frère, pourquoi faut-il que la lyre sublime
Que tes doigts font vibrer dans tes loisirs,
Comme la harpe de Solime
Rende parfois de longs soupirs?
Toi, gracieuse Philomèle,
Chantant dans le feuillage vert,
Envîrais-tu la tourterelle
Ou la chouette du désert?

Frère, serait-il vrai que la sombre nuée
Qu'on voit planer autour des pics du mont,
Touchant ton âme désolée,
Ombrage aussi ton noble front?
Ne vois-tu point la Providence
Qui vers son but conduit tes pas,
Et qui, dans son amour immense
Porte ton âme dans ses bras?

O, laisse désormais, un ami t'en conjure,
Le ton plaintif, les accents de douleur;
Laisse à Musset son froid murmure,
Le Christ n'habite point son cœur.
Sans oublier le saint Calvaire
Où resplendit la croix encor,
Fidèle, sur les pas de Pierre,
Gravis aussi le mont Thabor.

Penseur, n'arrête point le vol de ton génie ;
Ta plume soit un glaive à deux tranchants !
Epanche des flots d'harmonie
Et d'allégresse dans tes chants.
Achève, achève ta carrière,
O fils aimé du grand Léon,
Et fais parler l'Ecole austère
Dans le beau style de Platon. »
19 *mars* 1882 P. Cl.

Meer andere Fransche dichtstukjes, die uitmunten door hunnen zwier en bevallige losheid, vinden wij in Mgr Claessens' nagelaten schriften. Onder andere ook twee puike vertalingen van den *Adoro te*, welke het ons, kortheidshalve, niet mogelijk is in hun geheel mede te deelen. Van de eene bewerking luidt de eerste stroof :

« Je t'adore et je t'aime, o mon Dieu, mon Sauveur,
Qui, sous ce voile obscur dérobes ta présence ;
Je T'offre et Te soumets mon esprit et mon cœur,
Abîmés devant Toi dans un pieux silence. »

En de andere vertaling vangt aldus aan :

« Humblement prosterné dans un pieux silence,
Je T'adore, o Jésus,
Verbe fait chair, caché sous la vile apparence
D'un froment qui n'est plus. »

De lezer verschoone ons, dat wij hem nog het volgende Fransch stukje voorleggen :

A Jésus Enfant !

Divin Enfant !
Devant la crêche où ma foi te contemple
Je me prosterne en t'adorant.
Emmanuël ! O Tout-Puissant !
Pour moi, ton étable est un temple,
Divin Enfant !

Paisible Enfant,
Tu fis gronder autrefois ton tonnerre
Autour du Sinaï tremblant ;
Et sur la paille maintenant
Tu gis, inconnu de la terre,
Paisible Enfant !

O tendre Enfant,
Toi des élus félicité suprême,
O Dieu très bon, o Dieu très grand,
Ici d'un entier dénûment
Tu souffres la misère extrême,
O tendre Enfant!

Auguste Enfant,
Toi dont l'aspect fait le bonheur des Anges,
Roi glorieux et triomphant,
Je te vois ici gémissant,
Enveloppé de pauvres langes,
Auguste Enfant!

Aimable Enfant,
Verbe de Dieu que l'univers adore;
Par toi tout jaillit du néant,
Et tu veux bien, en cet instant,
Muet, ne point parler encore,
Aimable Enfant.

Docile Enfant,
Maître suprême à qui dans la nature
Tout obéit si constamment,
Ton seul plaisir est maintenant
D'obéir à la créature,
Docile Enfant!

Divin Enfant,
Oui, tu descends dans ton amour extrême
A ce profond abaissement,
Pour me chercher dans mon néant
Et m'élever jusqu'à toi-même,
Divin Enfant!

Gaan wij thans over tot de Vlaamsche poëzie, welke hij, zoo 't schijnt, toch bij voorkeur beoefend heeft, en geen wonder, want Mgr Claessens was een warme Vlaming, een echte Antwerpenaar, beminnaar zijner schoone vaderstad en zijner dierbare moedertaal (1).

(1) Wij hebben wel eens hooren aanmerken, dat het spijtig is, dat Mgr Claessens zooveel poëzie *vertaald* heeft en niet meer *oorspronkelijk* gedicht. Wij meenen de reden hiervan te vinden

P. Claessens als Vlaamsch Dichter.

II.

Reeds zeer vroeg begon onze vriend de Vlaamsche poëzie te beoefenen. Tusschen zijne papieren vinden wij een stukje gedagteekend van 1834; alsdan was hij slechts 17 jaar oud. Benevens een Latijnsch *Epitaphium* en eene navolging van Bilderdijks gekend « Haalt me een roosje, Serafijnen », lezen wij daarop in de spelling van Desroches :

Teder roosje, 'k zag u bloeyen
Lachend in den lentetijd :
'k Zag uw' eersten blos ontgloeyen,
O! met welke lieff'lijkheid!

'k Vond uw ranken stengel praelen;
En uw' schuldeloozen lach
Pronken bij de zonnestraelen
Van een' aengenaemen dag.

't Hoofd omhoog ontsloot ge uw knopjen
Aen het zeg'nend morgenlicht,
En gij dronkt het reyne dropjen
Weéldrig schittrend voór 't gezigt. enz.

---

in zijne liefde voor de *moedertaal;* elk oogenblikje vrijen tijd wilde hij aan 't beoefenen dier gevierde sprake besteden en aldus met proeven toonen, dat zij welluidend, zangerig en krachtig genoeg is, om er ook de hoogst geschatte meesterstukken der Fransche letterkunde in over te brengen. Zoo bestreed hij het *Fransquillionisme.* — Een bewijs zijner vaderlandsliefde vinden wij in eene nota zijner *Histoire universelle,* 2e deel, bl. 260. Daar staat : « Chateaubriand s'abandonne à un enthousiasme excessivement plaisant, quand il s'écrie dans son *Itinéraire* : « « Ce furent des chevaliers français qui rétablirent le royaume de Jérusalem : les cendres de Godefroid de Bouillon et de Baudouin sont des cendres françaises : quel titre d'honneur pour ma patrie! » » *La Jérusalem délivrée* du Tasse appartient, il est vrai, à toutes les nations croisées; mais la première des nations croisées, n'est-ce pas la Belgique, patrie de Godefroid de Bouillon? Le poème du Tasse est l'épopée nationale des Belges, *quel titre d'honneur pour ma patrie!* »

Toont dit niet een grooten aanleg in zulken jeugdigen jongeling? — Later, bij plechtigheden in 't Klein Seminarie, bij feesten in kloosters of in de huiselijke kringen zijner vrienden, bij eerste Misoffers, jubelfeesten, enz. schijnt hij meer de Fransche Muze toegedaan geweest te zijn dan de Vlaamsche, ofschoon de laatste ook van tijd tot tijd wel gelegenheidszangen heeft voortgebracht. Maar zijne nagelaten schriften bevatten Nederlandsche gedichten van zulken omvang en zulke waarde, dat zij verre overtreffen, al wat hij in 't Fransch ooit in gebonden stijl heeft geschreven.

Zoo vinden wij van zijne hand de geheele berijmde overzetting van Racine's twee meesterstukken : *Esther* en *Athalie* ; de nagenoeg volledige vertaling der Psalmen Davids in verzen en een dichtwerk getiteld : *De Poëzie des Bijbels*, dat, jammer genoeg, onafgewerkt is blijven liggen.

Wij zullen hier, om den lezer over de waarde dezer nagelaten werken te laten oordeelen, van elk eenige uittreksels overschrijven.

Het tweede tooneel van 't eerste bedrijf uit *Esther*, bij 't optreden van de rei der Maagden, luidt aldus :

ELISA.

Ei, welk een prille schaar van hemelreine schoonen
Komt onverwacht alhier zich aan mijn oog vertoonen?
O minzame eerbaarheid, die op hun aanzicht lacht!
Groei op, groei, zoete hoop van 't Godgewijd geslacht.
O, mogen hemelwaart uw treur- en bedepsalmen
Opstijgen als de geur van Saba's wierookwalmen!

ESTHER.

O dochtren, die zoo vaak met mij uw beden mengdet,
Die bittre tranen op ons kluisters met mij plengdet,
Stemt uwe harpen saam en zingt, zingt nog met mij
Een jammerzang op Sions slavernij!

Eéne der Maagden zingt:

Ellendig Sion, waar, waar is uw glans verdreven?
't Heelal stond voor uw grootheid stom :
Gij zijt niet meer dan asch, en van uw adeldom
Is slechts ons 't droeve beeld gebleven.

O Sion, die, voorheen getrouw aan Gods verbond,
Opsteigrend tot de heldre wolken,
Gedaald zijt in de helsche kolken,
Mocht mijne tong verstijven in mijn mond,
Indien uw weedom niet, te midden van de volken,
In mijn gezangen treurt tot mijnen jongsten stond!

Koor.

Gij boorden des Jordaans, Gods bergen en valleien,
Landouwen, waar zich room- en honigvlieten spreien,
Getuigen duizendmaal van Gods almachte hand,
Moet ik altoos als balling schreien,
Ver van mijn dierbaar Vaderland?

Eéne maagd zingt :

O Solyma, wanneer zal ik uw wallen,
Uw tempelspits ten hemel stijgen zien?
Wanneer zal weer uw kroost, met zege-schallen,
Op Sions top den Heer zoenoffers biên?

En in 't derde tooneel spreekt Mardocheus aldus tot zijne pleegdochter Esther, die voor haar leven beducht is en vreest bij den koning te gaan om voor haar volk om bijstand te smeeken.

MARDOCHEUS.

Hoe! als ge uw Vaderland ten gronde storten ziet,
O Esther, hecht gij prijs aan veiligheid en leven!
God spreekt u, en de toorn eens stervlings doet u beven!
Is 't leven dan aan u? Behoort het niet veeleer
Aan 't bloed dat in u vloeit? Behoort het niet den Heer,
Den God van Israël, van wien gij 't hebt ontvangen?
Wie weet? wanneer Hij u het purper liet erlangen,
Had Hij u licht voor 't heul van Jacob voorbeschikt.
Geef acht : de groote God, die aller daden wikt,
Heeft u voor Azia ten toonbeeld niet verkoren,
Noch om 't begerig oog der menschen te bekoren.
't Is niet voor ijdelheên dat gij den troon bezit.
Gods heilgen zijn bestemd voor een veel eedler wit.
Een telg van Israël deinst nimmer voor gevaren,
En zal voor 's Hoogsten naam en volk zijn bloed niet sparen.
Volzalig, die voor Hem zijn eigen leven waagt!
God hoeft onz' bijstand niet, als 't redden Hem behaagt.
Wat zouden tegen Hem de mogendheên vermogen?

Vergeefs ware uit de scheê der vorsten kling getogen :
Hij toont zijn vinger slechts om hen uiteen te slaan;
Hij fronse en in het stof ziet Hij hen al vergaan.
Des hemels zuilen wagglen, zeeën vlieden henen
Op zijne stem; 't heelal is op zijn wenk verdwenen
In 't niet; en 't menschdom, dat uit zijnen boezem sproot,
Is voor Hem of 't niet ware, een speelbal voor den dood.
Heeft 't God behaagd, het feit van Aman te gehengen,
Was 't niet om d'ijver van uw hart ter proef te brengen?
't Is Hij, die mij in tijds het vonnis heeft bericht,
O Esther, en mijn schreeên te herrewaarts gericht.
Moest zijne stem vandaag vergeefs uwe ooren treffen,
Hij zal desniettemin zijn arm met kracht verheffen.
Met 't zwakste middel kan de Heer den Agagiet
Beschamen, en ons jok verbrijzlen als een riet.
En gij, vorstin, indien mijn voorstel u doet beven,
Gij zult wellicht met ons en 't huis uws vaders sneven.

Halen wij uit *Esther* nog de volgende strofen aan van 't vijfde tooneel des eersten bedrijfs :

Koor.

De ontzagbre God der legerscharen
Is de Opperheer van Israël;
Hij zal niet dulden, dat het staal der moordenaren
De weerlooze onschuld nedervell'!

Eene maagd.

« Waar blijft, waar blijft, » dus zou de Heiden bogen,
« Jehova, hun geduchte God?
Miskent, verlaat zijn eindloos alvermogen
Zijn keurgeslacht in 't alleraakligst lot? »

Eene andere maagd.

Hij is jaloersch, de God der zegepralen;
Trilt, volkren, voor zijn aangezicht.
Hij, God der Goôn, gebiedt de bliksemstralen;
Voor Hem alleen is 't, dat de donder zwicht!

Eene andere.

Wee, wee, den stervling, die vermetel
Zich aanstoot tegen Godes zetel!

EENE ANDERE.

Maar heil het nederig gemoed,
Dat God met zijnen schild behoedt!

KOOR.

De ontzagbre God der legerscharen, enz.

TWEE MAAGDEN.

O ongemeten, onbegonnen,
Die boven myriaden zonnen
Verhuld zijt in een kleed van licht;
Die 't alles schept en doet verzwinden,
Die vaart op d'adem van de winden,
En uwen troon op Cherubs hebt gesticht!

TWEE DER JONGSTE MAAGDEN.

Gij duldt, dat zwakke kindermonden
Uw lof met de Engelen verkonden.

KOOR.

Beschaam den trots der dwinglandij!
Uw heilgen Naam blijf de victorie;
Geheng niet, Heer, dat uwe glorie
Het deel van vreemde goden zij!

Wie zich de moeite wil getroosten deze uittreksels te vergelijken met het oorspronkelijke, zal zien dat deze vertaling niet verbleekt bij de sierlijke verzen van Racine, ja, dat ze zelfs menigmaal in kleur en kracht van zeggen den genialen Franschen dichter te bovengaat.

Ziehier hoe onze vriend den vermaarden « Droom van Athalia » heeft weergegeven :

. . . .
. . . . 'k Genoot in vollen vrede
De vrucht van 't geen mijn macht en wijsheid heeft volwrocht.
Maar 'k voel mij sedert kort ontrust, vol achterdocht :
Een droom (moest, ach, een droom een koninginne storen?)
Kwam als een adderbeet mijn hart en ziel doorboren.
'k Vlucht hem alom, — alom vervolgt hij mijn gedacht.
'k Sliep in de afschuwlijkheên van een stikdonkren nacht :
Mijn moeder Jezabel trad eensslags mij voor de oogen,
Als op haar stervensuur met praalgewaad omtogen.

De rampen hadden nog haar trotschheid niet verdrukt.
Zelfs had zij de oogleên met Sidoonsch blanket gesmukt,
Om d'onuitwischbren hoon der jaren uit te wisschen.
Doch 't nederhangend hoofd voorspelde jammernissen.
« Beef, dochter, mijner waard, » sprak zij uit heeschen strot;
« Op u ook zegeviert der Joden wreede God.
« Hoe zeer beklaag ik u! Uw vonnis is gestreken,
« Mijn dochter!... » Hare stem bleef in haar gorgel steken;
En zie, haar schimme boog op mijne peuluw neêr.
'k Wil haar omarmen; ach! ik grijp niets anders meer,
Dan eenen mengelklomp van beenderen en leden,
Door paardenhoef gekneusd, in walglijk slijk vertreden,
— Dan lillend vleesch en merg, besmeurd met stollend bloed,
't Welk brakken aan elkaar betwisten in hun woed'.

ABNER.

Ontzagbre God!

ATHALIA.

En dan is mij een knaap verschenen.
Een hagelwit gewaad vloeide om zijn schoudren henen,
Gelijk de priesters der Hebreeën zijn gekleed.
Dat zicht bedaarde mij en lenigde mijn leed.
Door zijne statige ernst en schoonheid ingenomen,
Was ik allengs van mijnen schrik teruggekomen;
Maar plotslings — ik ontwaar een staal met bloed bemorst,
En zie — verradersch ploft hij 't mij in aâr en borst.

En 't gesprek van *Athalia* met den kleinen *Joas* luidt als volgt :

ATHALIA (*tot Joas*).

Hoe heet ge?

JOAS.

Eliacim.

ATHALIA.

Uw vader?

JOAS.

'k Heb vernomen,
Dat ik een weesje ben, van God tot kind genomen
Van mijn geboortedag. Onttrokken aan de ellend',
Heeft, ach, Eliacim geen vader ooit gekend.

ATHALIA.

Gij hebt geene ouders meer?

JOAS.

Zij hebben mij begeven.

ATHALIA.

Wanneer? Op welke wijs?

JOAS.

Bij d'ingang van mijn leven.

ATHALIA.

Men kent althans het oord van waar ge afkomstig zijt?

JOAS.

Mijn vaderland is 't huis, dat God is toegewijd.

ATHALIA.

Waar, zegt men, heeft het lot uw bakermat doen vinden?

JOAS.

Bij wolven, tuk op bloed, gereed mij te verslinden.

ATHALIA.

Wie plaatste u hier?

JOAS.

Men zegt, een namelooze vrouw,
En die men niet herzag, bracht mij in dees gebouw.

ATHALIA.

Wie pleegde en voedsterde u in d'uchtend uwer jaren?

JOAS.

Liet God zijn kindren ooit armoede wedervaren?
't Is Hij, die aan 't heelal en glans en leven schenkt,
En 't jongsken van de raaf en 't wormpje spijst en drenkt.
'k Aanroep Hem dag voor dag en uit zijn milde handen
Ontvang ik dag voor dag een deel van de offeranden.
Is Hij mijn Vader niet?

ATHALIA.

Ik voel mij gansch ontsteld;
Zijn jeugd, zijn zoete stem heeft me als ter neêr geveld;
Iets onbekends is in mijn binnenste opgerezen.
O wonder, zoude ik nog meêwarig kunnen wezen?

Men ziet, hier is al de levendigheid en al het kinderlijk eenvoudige van den oorspronkelijken tekst behouden. Daartegen steekt de gloed van den volgenden lierzang prachtig af.

2de Bedrijf. IX tooneel.

De rei.

A. (*Eene der Maagden.*)

Wat nieuwe ster glanst ons voor de oogen?
Hoe groot wordt eens dat wondre kind?
Hij tart den hoogmoed van 't vermogen,
Zijn eedle ziel blijft onbewogen,
Noch wordt door schijn van pracht verblind.

B.

Wijl ieder knielt voor Baals altaren
Met goddelooze eerbiedenis,
Komt 't onbeschroomde kind verklaren,
Dat God alleen de Almachtige is.
Hij zal den naam des Hoogsten wreken
Bij 't afgevallen Israël,
En als een tweede Elias spreken
Tot eene tweede Jezabel.

C.

Wie zal ons 't groot geheim uws oorsprongs laten weten?
Lief kind, zijt gij de zoon van eenen der profeten?

D.

Zoo wies voorheen de jonge Samuël,
Beschaduwd onder 't Tabernakel;
Groei op, als hij, ten troost van Israël;
Wees den Hebreeuw een heilorakel.

E.

Gelukkig, wien God zijne liefde betoont
In 't krieken der jongelingsdagen!
Volzalig het kind, dat, met onschuld gekroond,
Zijn' Schepper alleen wil behagen!
Van jongs af verwijderd van 't aardsche gerucht,
Betracht hij Gods weldaân en wetten.
Geen adem der ondeugd, geen giftige lucht,
Kwam ooit zijne reinheid besmetten.

REI.

O zalig, o duizendmaal zalige kind,
Van boven in 't wiegje gezegend,
Het kindje, dat God onderwijst en bemint,
Dat God met zijn' gaven bejegent!

E.

Zoo groeit en zoo bloeit in het eenzame dal,
Waar nimmer de noordwinden bruisen,
De tengere lelie bij 't reine kristal
Der beekjes, die kabbelend ruischen.
Van jongs af verwijderd van 't aardsche gerucht,
Betracht hij Gods weldaân en wetten.
Geen adem der ondeugd, geen giftige lucht,
Kwam ooit zijne reinheid besmetten.

Ziehier nog de voorzegging van JOAD (3de Bedrijf, 7e tooneel) :

O Heemlen, hoort mijn stem! hoor, aarde, naar mijn kreten!
O Jacob, zeg niet meer : Mijn God heeft mij vergeten.
Verdwijnt, o boozen! Hij, die mij zijn wil ontdekt,
Is tot uw ramp uit zijnen slaap gewekt.

(*Het muziek herbegint, en* JOAD *gaat intusschen voort*)

Hoe is de troon in rouw gedompeld,
Het schittrend goud in duister lood verkeerd?
Wien zie ik, laas! in 't Heiligdom onteerd
En bij 't altaar door beulen overrompeld?
Ween, Solyma, ween, trouwelooze stad,
Die met het bloed van 's Heeren uitverkoren
Zoo menigmaal uw bodem hebt bespat;
Uw God heeft u voor eeuwig afgezworen,
En hij vervloekt den wierook, dien uw' hand
Op 't reukaltaar ten offer brandt.
Waar leidt gij 't volk in kluisters henen :
'k Hoor kinderen en vrouwen stenen
Op de oevers van een verre strand.
Ik zie de koningin der volken,
Weleer verheven tot de wolken,
Als eene weeûw in 't stof gebukt;
Ik zie de priesterschap verdrukt,
De kroon den koningen ontrukt.
De Heer, wiens wetten zij vertreden,
Verafschuwt hunne plechtigheden.

O Ceders, vlamt en blaakt; val, tempelkoor, ten grond!
Driemaal beklaagbre stad, hoe zaagt ge op éénen stond
De zon van uwe glorie tanen?
Wie geeft mijn oog een bron van tranen,
Een vloed van klachten aan mijn mond?

AZARIAS.

O tempel!

JOSABET.

David, ach!

REI.

O Gij, die uit den hoogen
Op Sion nederziet, herinner uw meêdoogen!

(Het muziek herneemt eene tweede maal; JOAD *onderbreekt de gezangen met het volgende :)*

JOAD.

Wat nieuwe Salem klimt uit 't diepst der barre woestenij
Met onvergankbren glans rond 't hoofd, gehuld in praalkleedij?
Juich, aarde, juich! een helder licht omstraalt u in het duister.
Herrijs, Jerusalem, herrijs met grooter macht en luister!
Daar nadert u van West en Oost,
Uit Zuid en Noord een nieuwe kroost,
Bij duizendtallen uit een vreemden schoot geboren.
Jerusalem! wat roem is u beschoren!
Beur 't edel hoofd! Aanschouw, aanschouw den vorstenstoet,
De lippen drukkend op het stof van uwen voet;
Aanschouw de volkeren, die bij uw poorten krielen,
En wandlen in uw licht, en voor uwe outers knielen!
Gelukkig in wiens hart het heilig ijvervuur
Ontvlamt voor Sion in dit uur!
De Hemel dauwe zijnen zegen,
Zoo lang voorspeld door 's Heeren woord,
En de aarde, bloeiend, lache ons tegen,
En brenge haren Heiland voort!

Doch genoeg : wat wij hier aanhalen is meer dan voldoende om den lezer een gedacht te geven van de wijze, waarop Mgr Claessens de meesterlijke treurspelen van Racine heeft overgezet. Voegen wij er enkel nog bij, dat de vertaling opgehelderd is door menigvuldige nota's, die getuigen van diepe taalkennis en van eene grondige studie der Oudheid en der H. Schriftuur.

Geven wij thans ook een paar staaltjes uit de *Psalmberijming*.

PSALM XII.

Usquequo, Domine,....

Hoe lang vergeet Ge mij, mijn God,
En wendt Ge uw aanschijn af?
Hoe lang verheft de booze op mij
Zijn roede en schepterstaf?

Zie neêr, verlicht mijne oogen, Heer,
Met uw genadestraal,
Opdat ik, overlaân met schuld,
Niet in mijn grafsteê daal'.

Opdat geen vijand zich verheug'
Om 't goddeloos geweld;
Dat mijn verdrukker nimmer poch' :
« Ik heb hem neêrgeveld! »

Ik steun op uwe heilgenâ,
Gij, die mijn Redder zijt,
En zing des Allerhoogsten naam,
In zijne gunst verblijd.

Wat zullen wij nu verder nog mededeelen? Wij staan voor zoo'n rijken keus van prachtige verzen, dat wij waarlijk in verlegenheid zijn er iets uit te kippen. Nemen wij dan 't eerste het beste :

PSALM CXLVI.

Laudate Dominum, quoniam bonus.

Laat des Hoogsten lof weergalmen;
Zingen is voor 't harte zoet.
God behagen jubelpsalmen,
God behaagt uw liefdegroet.

Salems omgeworpen vesten
Rijzen weêr op zijn bevel;
Hij vergaart uit Oost en Westen
't Treurend kroost van Israël.

God is 't, die aan kranke herten
Zachten balsem mededeelt,
Die hen bijstaat in hun smerten,
En de diepste wonden heelt.

Hij is 't, die de hemelbollen,
Talloos leger, meet en telt;
Starren, die in 't luchtruim rollen,
Elk met eigen naam vermeldt.

Groot is onze God; zijn werken
Breiden zich door de eeuwen uit;
Godes wijsheid kent geen perken,
Eindloos is zijn raadsbesluit, enz.

Schrijven wij nog eenige strofen af van het volgende :

HOOGGEZANG DER SCHEPPING, of CIII° HARPZANG.

Jehova, God der goôn, Oneindige, Onbegonnen,
Gezeten in een kleed van nooitgeschapen licht,
GIJ ZIJT, — en 't ruim, dat slechts uwe oogen peilen konnen,
Bazuint uw' lof met 't koor van millioenen zonnen,
Dat zijn gezang naar uwen maatstaf richt.

Gij hebt het pauweljoen der heemlen opgeslagen
En overdekt met goud op loutre azuren tint.
Gij stijgt de wolken op in uwen zegewagen,
En vaart, en rent daar immer voort en voort, gedragen,
Een' vorst gelijk, op vleuglen van den wind.

Myrjaden geesten houden wacht van alle kanten,
Met neergebogen hoofd, rond uw ontzagbren troon.
De donders en de bliksems zijn uw lijftrouwanten;
Gij zegt aan vlam en vuur : « Ge zijt mijne afgezanten
« Op aarde, gaat, en past op mijn geboôn! »

Te midden van 't gejuich en 's hemels jubelzangen
Legde uw almachte hand den hoeksteen van 't heelal,
Gij hebt den warlklomp in het ijdel opgehangen;
Uw palmen houden steeds het aarderijk omvangen,
Dat in der eeuwigheid niet wagglen zal.

De bajert smachtte in waterzwachtels; rond en om, en
Tot boven Libans top klom 't grondelooze meer.
Gij spreekt; — en de afgrond hoort uw donderstemme brommen;
Uw vinger wijst de golf naar diep gegraven kommen,
En 't water trilt en bruist ter diepte neêr.

Er rijzen bergen naar den hemel; vlakke landen
Verbreiden zich gezwind in 't eindeloos verschiet;
De onmeetlijke Oceaan ligt in gareel en banden.
Brandt, golven, op de rots, besteigert dijk en stranden;
Uw grimmigheid klimme over de oevers niet!

Welke dichter zou zulke verzen niet volgeerne met zijnen naam onderteekenen? Is het na deze prachtige staaltjes van Mgr Claessens' kunstgeest nog noodig iets aan te halen uit de **poëzij des Bijbels**? Wie daarvan meer lezen wil, raadplege jaargang 1869 van *Noord en Zuid*, tijdschrift te Antwerpen door H. Sermon uitgegeven; daar zal hij verscheidene stukken uit *Poëzij des Bijbels* aantreffen. Ook de *Godsdienstige week van Mechelen* heeft te dien tijde verschillende geestelijke gezangen van Mgr Claessens medegedeeld. Andere stukjes zijn gedrukt in de *Belgische Illustratie*, de *Gazet van Mechelen*, enz.

Uit alles wat wij tot hiertoe van onzen vriend gezegd hebben, blijkt genoeg hoedanig zijn karakter was. In den vollen zin des woords was hij een *man van studie*, een *werker*, vol diepen godsdienstzin en bezield met heiligen iever voor 't welzijn onzer Moeder de H. Kerk. Ook was hij zeer verkleefd aan zijne familie en hield sterk aan gulle vriendschap; dit getuigt hij zelve in zijne *autobiographie*. Elke vreugde zijner bloedverwanten of goede vrienden luisterde de gulhartige Mgr Claessens op met een versje, en deelde 't vroolijke gastmaal, dat, volgens oudvaderlijk gebruik, op Vlaamsche wijze, bij doop, eerste communie of huwelijk gevierd wordt. Overal was de goede man om zijn vroolijk opgeruimd karakter en fijne scherts de welkome gast. Al wie hem gekend heeft, zal hem immer in 't harte dragen en met liefde en eerbied aan den dierbaren doode terugdenken, met de vaste hoop dat hij hierboven bij den Heer reeds het loon zijner deugden geniet, en zijne heerlijke zangen tot lof des Scheppers schallen doet met die der zalige hemelkoren.

1887. FRANS WILLEMS.

COLLEGEVERTOONINGEN.

NERGENS heb ik gelezen en ik denk niet dat de grieksche en de romeinsche *pedagogen* en *rhetors* de hun toevertrouwde jongelingen oefenden in de eigenlijk gezegde tooneelkunst, maar het staat bekend dat zij dezelve, met de meeste zorg africhtten voor het openbaar leven, door talrijke en allerlei oefeningen van uiterlijke welsprekendheid. Wie bracht eerst de leerende jeugd op het tooneel? Waar en wanneer werd het publiek eerst genoodigd om een treur- of blijspel te zien spelen door schoolieren? Dewijl de H. Thomas noch de H. Bonaventura melding maken van schouwtooneelen, zou ik denken dat, in de dertiende eeuw, het theater vervallen was, dank aan de strenge kerkelijke wetten tegen hetzelve uitgevaardigd en de algemeene veroordeeling door de HH. Vaders uitgesproken. De H. Thomas spreekt enkel van verhalen van belachelijke zoogezegde stichtende histories en legenden en van *joculatores* of goochelaars die, om hunne losbandigheid door den heiligen koning Lodewijk, afgeschaft werden. Mijns dunkens zijn de schooltooneelen gesproten uit de middeleeuwsche mysteriespelen. Vóor dat deze in voege waren, zal ongetwijfeld geen christene onderwijzer eraan gedacht hebben de vrome jongelingschap te verlagen tot de rol, zoo veracht zelfs door de *ouden*, van « *histrio* » of tooneelspeler; maar de onweerstaanbare zucht van 't volk naar de stichtende mysteriespelen zal mogelijk de meesters aangezet hebben om dezelve insgelijks, op de schoolplechtigheden, te laten voordragen. De mysteriespelen zijn

van lieverlede verwereldlijkt : het gewijde maakte allengskens plaats voor 't ongewijde, 't ernstige voor het boertige, 't kiesche voor 't onkiesche en die ommekeer op het wereldlijk tooneel, zal de gewetensvolle leeraars niet weinig bekommerd en gestoord hebben. Geen twijfel ook of, in de zestiende eeuw, zullen de aanhangers der *Renaissance*, de dweepzieke bewonderaars en naäpers der *ouden* driftig geholpen hebben om de mysteriespelen op den achtergrond te doen schuiven, zelfs in de christene onderwijsgestichten. Zullen de weldenkende jeugdopleiders aan den medesleependen stroom kunnen weêrstaan? Zullen zij met het verbasterd of heidensch geworden tooneel geen gemeens willen hebben, de mysteriespelen uitsluitend in zwang houden, nieuwe stukken opstellen vrij van den heerschenden wansmaak, ofwel hunne vertooningen staken en hunne theaters afbreken? Dat er pogingen werden gedaan om onberispelijke stukken op te voeren, blijkt uit deze woorden van Bossuet : « Er kwam een tijd dat de kerkelijke overheid hoopte het tooneel eenigszins deftig en verdraaglijk te kunnen maken en zoo een geneesmiddel te vinden voor de koortsige zucht van 't volk naar deze gevaarlijke vermaken. Weldra echter bemerkte men dat het boertige en kluchtige zóo aan het liederlijke paalt dat zij onafscheidbaar zijn. De scheiding nochtans is niet teenemaal onmogelijk, ja zelfs, er bestaan onschuldige, onberispelijke vertooningen; wie zoude immers de strengheid zóo verre drijven, dat hij de collegevertooningen zoude veroordeelen, waar godvreezende meesters hunne leerlingen oefenen in woorden en gebaren en hun tevens eene welvoeglijke uitspanning verschaffen? Verneemt daarover de meening van een geleerd gezelschap dat met zoo grooten iever en bijval voor d'opvoeding der jeugd heeft gewrocht : « De treur- en blijspelen moeten enkel in 't latijn worden opgesteld, uiterst zeldzaam vertoond worden en een heilig onderwerp hebben; de tusschenspelen der bedrijven moeten ook in 't latijn zijn, zonder vrouwenrollen noch vrouwencostumen, en niets onbetamelijks inhouden. » Men ziet het : de uitmuntendste opvoeders hebben het *nieuwopgekomen*

tooneel buitengesloten, en stukken vrij van den heerschenden geest, zeldzaam opgevoerd, bij wijze van oefening en uitspanning.

De « goede Rollin » toont hem strenger dan de, voor de theaters, strenge Bossuet en om verscheidene redenen keurt hij alle schoolvertooningen af. « De treurspelen, zegt hij, maken eene oefening uit die een oud bestaan hebben in de Universiteit, nog in zwang zijn in eenige collegen, maar uit andere volkomen verbannen werden. Het hoort mij niet toe mijnen andersdenkenden ambtgenooten een verwijt toe te sturen; toch geef ik mijne goedkeuring aan deze die hebben afgebroken met de gewoonte van de jeugd treurspelen aan te leeren, om de menigvuldige nadeelen die er uit voortspruiten. »

Zeldzaam zijn de aanhangers geworden van het stelsel van den jansenist Rollin en de heer Compayré doet ons schokschouderen als hij plechtig uitroept : « tijdverlies, warme opwekking tot verboden vermaken, aanmoediging voor de behaagzucht, ziedaar drie onloochenbare zwarigheden der dramatische oefeningen. »

De meesten houden het, op onze dagen, met den ervaren Pater jezuiet Longhaye die denkt « dat het proces der collegevertooningen gewonnen is voor 't tribunaal van 't christen onderwijs ».

Wat Rollin, in negen punten, noch min noch meer, opwerpt tegen zijne tegenstrevers, nopens het verhandelde vraagstuk, zullen wij hier gedeeltelijk aanhalen en kortbondig weêrleggen.

« Een treurspel maken, roept hij uit, wat lastige, droeve, ondankbare taak! Het juk van het leeraarsambt, wil men het nog zwaarder maken? Met welk n bijval kan zulk een werk beloond worden? Wat ite kostte het niet aan Racine om een treurspel te en, en nochtans Racine, boven een wonder vernuft en bijzonderen aanleg voor 't tooneel, beschikte

over geheel zijnen tijd. Wat moet men dus verwachten van eenen professor die alreede overlast is door zijne gewone bezigheid, en die mogelijk de gaaf niet gekregen heeft der dichtkunde? »

Zekerlijk, een goed, stevig treurspel maken is geen kinderspel; geniale vinders en kundige vormers treft men niet alle dagen aan, en toch de goede Rollin overdrijft; de ondervinding heeft immers geleerd dat het ras der « christen vates » niet is uitgestorven, dat er nog treur- en blijspelen vloeien uit de rijke verbeeldingen, fijne vernuften, gloeiende harten en geoefende pennen van begaafde leeraars, ja, men glimlache erom, van uitstekende studenten. Bij vele vitters, meest bezoekers der wereldsche schouwburgen, staat het vast dat, zoo niet, het letterkundig gewrocht der meesters, toch dat der leerlingen nooit de middelmatigheid kan overtreffen. De collegeproducten volgens hen, zullen nooit eene uitgelezene spijs uitmaken, weerdig dat zij letterkundige ...lekkerbekken worden voorgezet. Het is soms aardig om op te merken wat ingeworteld vooroordeel, wat diepe en bedaarde minachting op dit punt gepaard gaat zelfs met de welwillendheid voor de collegelitteratuur. Sommigen schijnen op voorhand overtuigd dat zulk een voortbrengsel ter nauwernood verdraaglijk kan wezen. En nochtans, gezeten aan de zijde van dezen of genen stelselmatigen critiek, hoe dikwijls ontvingen wij niet den aangenaamsten indruk van in collegen ontlokene treurspelen; noch rede, noch waarschijnlijkheid, noch edelheid van gevoelens, noch fraaie litteratuur misten erin, en de schrijver had er noch gezondheid, noch... leven bij ingeschoten.

Wat de professors aangaat die alreede overlast zijn met hun gewone taak of van het dichtervuur niet branden, de brave Rollin mag allen angst laten varen, want deze heeren zullen genoeg wijs zijn om 't onmogelijke niet te ondernemen en een zekere mislukking niet te gemoet te gaan.

Rollin zegt nog : « Is er iets bekwaam om de

gezondheid der leeraars te knakken, 't is wel de voorbereidende oefening van 8 tot 10 leerlingen. Gelijk Juvenal het zegt van de professors van Rhetorica, men hoeft ijzeren longen om aan zulk een vermoeiend werk te weêrstaan :

Declamare doces, o ferrea pectora, Vecti...

En, klaagt hij, « hielden de jeugdige spelers hun maar stil, onder de repetitiën! Maar neen, de ongedurige, weêrspannige grappenmakers zoeken aan des meesters waakzaamheid te ontsnappen, terwijl hij gansch verslonden is in de terechtwijzing van deze die op 't tooneel staan ».

O, die naïve Rollin! Hoe hij uitbrengt dat zijn strenge regeltucht niet meer « beeldekens » van jongens voortbracht dan de hedendaagsche! Wat zeg ik? 't Gekraaide ongemak moet op onzen tijd, merkelijk afgenomen hebben, want uiterst zeldzaam klonk mij eene klacht van dien aard, in de ooren. En om deze ongeneesbare (?) kwaal moet het schooltooneel worden afgebroken! Aï mij!

Rollin zou wellicht over die ongemakken stappen, sproot er maar voor de leerlingen een grondig en duurzaam voordeel uit deze oefening. Maar neen, gewoonlijk moet (sic) de speler, den dag na de vertooning, vergeten al wat hij met zoo groote inspanning in zijn geheugen heeft geprint. Hij *moet!* Wat beteekent dat? Verdient eene rol niet van onthouden te worden, zij verdient ook niet van geleerd te worden. Wij ook zijn van gevoelen dat het beter ware alle vertooningen in de gestichten af te schaffen, dan de hoofden der spelers vol te steken met zaken die zij *moeten* vergeten, 's anderendaags. Neen, neen, er hoeft een strenge keus der stukken; elke openbare vertooning moet voorafgegaan zijn van nuttige bereidingen, en zij zelf moet nuttigheid aanbieden, 't is te zeggen, zij moet bij spelers en aanhoorders edele, verhevene, stichtende denkbeelden en gewaarwordingen verwekken, die later

met vrucht en genoegen worden herdacht en in 't leven geroepen en als kostbare kleinooden geplaatst nevens de eigenlijk klassieke juweelen welke ieder ernstig student uit een opvoedingshuis mededraagt.

Onze afbreker toont hem, onbedacht genoeg, meer inschikkelijk ten opzichte der treurspelen van groote meesters, op voorwaarde dat dezelve gewijzigd, gekuischt van vrouwenrollen, zulk een opschik of toilet krijgen dat zij bijna onkennelijk worden. In die onderneming heeft men gedeeltelijk geslaagd, bemerkt hij, en op die wijze worden de geesten der jongelingen versierd met allerfraaiste dichtstukken, die veel moeten bijdragen tot de zuivering van hunnen letterkundigen smaak.

Leefde Rollin op onze dagen, hij gaf wellicht lof aan de omwerkingen van Scribe, Labiche en tutti quanti, alsof dezelve iets anders konden zijn als knoeierij met breede, tastbare en niet op te vullen leemten, waardoor niet zooveel de geest ontwikkeld en versierd wordt als de drift ontstoken naar de *volledige* uitgave der werken van die weinig vrome « dramaturgen ». En nochtans, zoo eindigt Rollin zijne reeks opwerpingen, het grootste bezwaar tegen de collegevertooningen, bestaat in het perijkel van in meesters en scholieren den zoo natuurlijken lust te verwekken om treurspelen en komediën, met eigen oogen, op de wereldsche schouwburgen te zien vertoonen, wat hoogst schadelijk zou zijn.

De grijze pedagoog spreekt hij hem zelven niet tegen? Hier is hij gunstig aan omgewerkte stukken waar vrouwenrollen weggelaten werden, en hij denkt niet aan 't gevaar « dat meesters en leerlingen zouden kunnen lust gevoelen om die stukken te zien gelijk ze zijn, met vrouwenrollen » enz., en daár doemt hij de schooltooneelen, omdat zij dienzelfden lust ontsteken!

Wat er ook van zij van die tegenstrijdigheid, wij zullen dit laatste bezwaar, buiten kijf, het gewichtigste, van wat nabij beschouwen.

Zoo dus, Rollin, Compayré en eenige *rari nantes* beweren dat de Collegievertooningen de leerlingen

lokken naar de « slechte » schouwburgen, de ondervinding spreekt die bevestiging tegen. Wat, de geheugenis aan de ***stichtende*** vertooningen der colleges zullen onze jongelingen trekken naar de « verdervende » schouwburgen? Wie weet niet dat de oorzaak of liever de oorzaken van die rampvolle afdwaling naar Satan's paleizen, moeten gezocht worden, niet in de goede vertooningen der Christene gestichten, maar in de verleidende bedorvenheid der wereld en de krankheid van den mensch bezwijkende aan de bekoring die opdaagt en triomfeert *hic et nunc*, in eene gegeven omstandigheid, zonder dat de overwonnene een enkel oogenblik aan vroegere tijden hebbe gedacht. Men neme daarbij in acht dat de gewone en getrouwste bezoekers des theaters hunne opvoeding ontvingen in Collegen en Atheneums waar nooit tooneelstukken worden opgevoerd. Mag ik nu vragen aan de schroomvolle tegenkanters der schooltooneelen waarom zij alleenlijk deze laatste, en niet ook de muziek en de letterkunde wegcijferen? Ja, de muziek zal men ze niet verbieden? Immers hare beoefenaars kunnen zij even geenen lust gevoelen om de opera's te hooren van dewelke zij eenige brokken hebben aangeleerd? En Ovide, Horace, Molière, la Fontaine, Racine en de meeste huidige schrijvers, zal men ze niet van de lijst der klassieken schrabben, dewijl de studenten zouden kunnen geneigd worden om er wat meer van te kennen dan hetgeen hunne uitgaven *ad usum scholarum* bevatten? Ja zelfs, vermits kunnen lezen, aan 't lezen van slechte boeken blootstelt, waarom de leeslessen niet afgeschaft? Maar wat staat er dus den meesters te doen? Met groote zorg moeten zij de auteurs, muziek- en tooneelstukken kiezen, opdat er geen enkele kleine door hunne schuld geërgerd worde, onderwijzen in de wetenschappen en den godsdienst, stichten door goede voorbeelden, wapenen tegen de gevaarvolle wereld, en op 't einde hunner studiejaren, de jongelingen, op God's genade en onder de bescherming hunner heilige Engelen de booze en

bedriegelijke wereld laten ingaan, meer kan men niet vergen.

Mocht ik hopen dat het proces der schoolvertooningen voor 't tribunaal mijner lezers gewonnen is, ik zou hier bijvoegen dat dezelve zorgvuldiglijk moeten worden voorbereid. Liever geene vertooning dan eene gebrekkige of zelfs een middelmatige. De repetitiën mogen niet aanschouwd worden als verloren tijd of tijd onttrokken aan nuttigere bezigheden, maar als ernstige oefeningen welke men niet tot den uitersten dag mag verschuiven en telkens met overhaasting afhaspelen. Nog eens liever niets dan brodwerk, onwaardig der vergadering die zal genoodigd worden, onwaardig der leerlingen en der meesters. Laat er ons bijvoegen dat de bijhoorigheden der uitvoering, (tooneel, schermen, schildering, costumen, muziek) zijn zij niet volmaakt, toch niet te veel mogen te wenschen laten; eene in d'oogen springende gebrekkelijkheid, onder 't een of 't ander opzicht, zou mogelijk den bijval der plechtigheid in gevaar brengen en bijgevolg niet geluisterd naar den spaarzamen Rollin die wijst op de *onkosten* welke het theaterspel medesleept.

Welke zijn nu de voordeelen eener wel bereide voordracht? Ten eerste, zij helpt de leerlingen hunne blooheid overwinnen en natuurlijke linkschheid afleggen; zij maakt de schoolieren los, ongedwongen, onbeschroomd en geeft hun die ingetogene stoutheid die noodig is om tot het volk te spreken. Om dit onwaardeerbaar uitwerksel te bekomen, hoeft de leerling al zijne geestvermogens in 't werk te stellen: immers, zijne woorden wikken en wegen, zijne gebaren, stem en houding beteugelen en regelen, dit alles onderstelt vernuft en karakter, gezag op zijn eigen zelven en voorwaar, de opvoeding die dit alles zou verwaarloozen zou zij niet gebrekkig moeten heeten?

Die uitslag is onloochenbaar gewichtig, maar toch niet te vergelijken met de wonderbare geestesontwikkeling des spelers. Welke werkzaamheden doen den studenten den meesten voortgang maken, of oefenen den sterksten invloed op hun verstand en gemoed? Een jongeling zal, wel is waar, dank aan den weldadigen indruk der humaniteiten, hem bekwaam gevoelen om hoogere studiën aan te vangen, toch zal hij gering zijn de schat van wel begrepen en diep gevoelde litterarische schoonheden, van stellige en vaste leerstukken welke hij uit het college zal mededragen. Den jeugdigen dichters en rhetorijkers worden bijna dagelijks schitterende perels voorgelegd welke men, onder hunne oogen, draait en keert langs alle kanten, doet glanzen in de zonnestralen, met elkander vergelijkt, met geestdriftige liefde ophemelt, en nochtans de indruk is zoo gauw verdwenen en de zaak zoo ras vergeten. Wat ontbreekt er dus aan de leerlingen, zelfs aan de beste? Ernstige overweging, aandachtige beschouwing. Verplicht hen zelf een gedicht of eene redevoering te maken, 't is te zeggen, dwingt hen tot overweging, aandacht en persoonlijke werking, wat zal er geschieden? Sommigen zullen niets of bijna niets vinden en vruchteloos hunne voorhoofden streelen of bonken; de meeste hoop zal iets middelmatigs voortbrengen; misschien twee of drie zullen de opgelegde stof omvademen en er al het merg uithalen dat er in verborgen zit. Maar gaat eenen stap verder; beproeft de declamatie; vestigt de aandacht eens leerlings op eenige schoone stukken, grieft b-v. eene rol in zijn geheugen, doet ze hem opzeggen, onder de leiding van een kundigen meester, niet tienmaal, maar honderdmaal, met het oog op de naderende plechtigheid, in dien leerling zal, als bij tooverslag, een ommekeer geschieden : wat hij in eene gewone les niet zoude bemerkt hebben noch gevoeld, geeft hij nu meesterlijk terug; zijne stem klinkt, verzacht, siddert beurtelings; zijne oogen verdooven of schieten stralen; zijne geschokte ziel zweeft op zijn gelaat, in één woord, die jongeling begrijpt zijne rol en hij gevoelt daar in

zijn binnenste iets dat zegt : « Heb moed, gij zult bekwaam worden om later door uw woord het volk te overtuigen en mede te sleepen. » En God dank, 't is naar 't goede dat ze de menschen nu trekken, door hun machtig woord, die uitmuntende redenaars die wij eens mochten toejuichen op de planken van een college-theater!

Eene rol grondig verstaan en met kunst gespeeld kan een beslissenden invloed hebben op de toekomst eens jongelings : zij vergezelt hem, gegriefd als zij is in zijne ziel, het leven door; stukken en brokken met gloed heropgezegd, verjongen, verlichten, verwarmen en verbeteren den rijp of oud geworden man en zoo vond iemand, zegt Pater Longhaye, in zijn stervensuur, troost en verkwikking in eenige verzen van een martelaarsrol welke hij in zijne jeugd had gespeeld.

Wat de komedie betreft, ik versta de nuttige, edele komedie en niet de *farce*, de jeugd kan er insgelijks profijt uit trekken; immers de juiste teekening en de geestige hekeling der ondeugden, gebreken en vreemde grillen zullen hen oplettend maken op hun eigen zelven, veel belachlijkheden doen vermijden en, door de geestigheid heen, brengen tot de gezonde rede en een verstandig leven. En niet alleen de acteurs, maar ál de leerlingen en ál de aanhoorders trekken nut uit de schoolplechtigheden : behalve dat men hier een litterarisch werk in zijn *geheel* kan omvatten en gemakkelijk ontleden, gevoelen de herten de heilzaamste aandoeningen, en 't is wel gemeend, en soms nog met de tranen in de oogen of opgeruimd door een flinke komedie, dat de ouders de meesters gelukwenschen en danken om de aangename vertooning. En dan volgt bij vrienden en kennissen en in de bladen, de lof van 't gesticht en de warme aanbeveling aan dewelke geen overste, denk ik, ongevoelig blijft.

Wij eindigen deze bemerkingen met den wensch dat, in Vlaanderenland, het collegetooneel niet uitsluitend verfranscht blijve, gelijk het nog, in al te veel gestichten, het geval is.

Schoone vlaamsche treurspelen voor collegen treft men niet veel aan, ik beken het. Ewel, men beproeve er te maken; geen twijfel of de pogingen der vlaamsche letterkundigen zullen met eenen goeden uitslag bekroond worden. Wat de komediën betreft, men sla ook de handen aan 't werk; men zoeke naar oorspronkelijke onderwerpen; geen Labiche meer, maar fijne, geestige, natuurlijke stukskens die den mond stoppen aan de fransquillons en hunne machtspreuk : ***Een komedie in 't vlaamsch, wel dat is onmogelijk***, omverstooten.

Kerkxken. E. PAUWELS.

CONSCIENCES MEESTERSTUK

«WAT EENE MOEDER LIJDEN KAN»

IN DE MACHT DER WANDALEN,

Taal- en letterkundige studie door eenen Leeraar van 't Middelbaar Onderwijs.

EENE onaangename taak moet ik heden opnemen, dewijl er zich niemand meė schijnt te willen belasten : ik moet *Wat eene Moeder lijden kan*, dat pereltje van onzen Conscience verdedigen tegen die het willen misvormen, en die zelfs eer het schrijversrecht verjaard zij, het boekje in een slordig kleed steken, zoodat het van nu reeds, wat de letterkundige verzorging betreft, niet slecht aan *Tijl Uilenspiegel*, *Fortunatus' Beurze* en andere blauwboekjes begint te gelijken; als leeraar van nederlandsche Taal- en Letterkunde is het mijne plicht de uitgave te doen kennen geleverd door den schoolboekhandel A. N. Lebègue en Cie van Brussel.

Deze uitgaaf, waarvan de vierde druk voor mij ligt, is versierd met platen, welke de eerste uitgave in 1843 opluisterden; de druk is helder en wel verzorgd.

Wat die platen in eene uitgave voor scholen wel komen doen? Zij herinneren mij de volgende sluitrede van den Eerw. Deken de Coster betrekkelijk de a-b-boekjes met prenten : « De prentjes trekken de aandacht der leerlingen of zij trekken ze niet. Trekken zij de aandacht, dan keeren zij deze van de leerstof af; trekken zij de aandacht niet, dan zijn ze nutteloos. Ergo : de slechtste prentjes zijn de beste! »

Maar de onderhavige zijn verre van slecht! Als ik zeg, dat zij van J. Mathijsen zijn en op hout gesneden door H. Brown! Ook trekken zij krachtig de aandacht zelfs van groote leerlingen; en meermalen heb ik er betrapt die schijnbaar nota namen van mijnen uitleg, terwijl zij in plaats dapper werkten aan het nateekenen of het *verbeteren* van een plaatje!

Doch, hetgeen veel erger is, deze uitgave krioelt van fouten!

Welke uitgave hebben Lebègue en Cie gevolgd? De *eerste* voor een groot gedeelte, echter met vele afwijkingen. Hadden zij dat recht? Ik geloof van neen.

Als ik in eene tweede, derde, vierde of latere uitgave mijn werk verbeter, dan veroordeel ik daarbij de fouten en onvolmaaktheden, welke in de vorige waren gebleven. Wat ik vroeger niet wist, kan ik heden geleerd hebben; en geen eerlijk man zal mij mijne vroegere onwetendheid verwijten. Dat doet men echter ten opzichte van Conscience, en nog wel na zijne dood, wanneer hij zich niet meer verdedigen kan.

't Is buiten twijfel, dat de uitgave, na 1864 in de nieuwe spelling verschenen, door den schrijver moet zijn erkend geworden. Die uitgave (van 1866) mogen wij dus als de echte aanzien; en wie ons nu nog het werkje in de spelling der eerste uitgave zou opdisschen, zou niet loffelijk handelen; maar hoe dan degene, welke de min gelukkige of de verkeerde wendingen, later door den schrijver verbeterd, weer trouw in het werk zou terugvlechten met een groot aantal onhebbelijke fouten, die in gééne andere uitgave voorkomen, en zelfs eenen schooljongen onwaardig?

Welnu, zóó is de hier besproken uitgave. Dat ga ik bewijzen, opdat degenen die 't werkje gebruiken op hunne hoede zijn, en de uitgevers mij niet van vitzucht betichten, maar de volgende oplage zorgvuldig laten verbeteren : aldus zullen zij bewijzen, dat zij het met Conscience — en met onze taal goed meenen.

I.

De uitgevers hebben uit de eerste uitgave woorden en wendingen heropgenomen welke in latere uitgaven verbeterd zijn geworden.

Bl. 7. (1) « Eenen goeden dag, Adela... » voor « goeden dag ». Deze laatste uitdrukking is de gewone; de eerste is stijver, en komt zeker onder vrienden niet te pas.

Bl. 9. « Gisteren schreef ik nog in voor vijftig franken... », in plaats van « vijftig frank », dat evenzeer met de spraakleer als met de gesproken taal overeenkomt. — In het derde hoofdstuk, waar de mosselbak verkocht wordt, staat hier overal « franken » waar in de eerste uitgaven, al zoo onjuist, « francs » staat.

Bl. 9. « Ik mag u wel zeggen dat ik liever mijn geld laat uitdeelen dan *zelf* in *alle* die vuile woningen te gaan », terwijl men 't later heeft verbeterd in « dan *zelve* in *al* die vuile woningen te gaan ». Dit is ook juister; *zelve* komt best overeen

---

(1) De aangeduide bladzijden zijn die van de Lebègue-uitgave.

met het geslacht van den persoon, waar het betrekking op heeft, ofschoon het, streng genomen, geene fout is het onveranderd te laten, evenmin dan « *alle* die vuile woningen » te zeggen, wanneer men namelijk de aandacht op elke afzonderlijke woning wil vestigen. Doch dit kon het inzicht van Adela niet zijn, dewijl zij niet gewoon was de arme huizen te bezoeken, en, gelijk Annah het haar zegt, « geene arme menschen kende ». — Ook op bl. 32 zegt de vrouw : « ik kan *zelf* op mijne beenen niet meer staan »; doch op bl. 44 : « en Annah *zelve* plaatste... ». Zoo ook met *al*. Op bl. 28 : « *alle* zijne leden trilden », en op bl. 43 : « hij trok hem van tusschen *al* de voorwerpen... » — De schoonheid ligt in de verscheidenheid!

Bl. 11. « Den vader in geestontheffing verdwaald (zoudt gij) uwe fijne hand in zijne beenige handen (zien) drukken... » De schrijver heeft gevoeld, dat « in geestontheffing » aan zijn gedacht niet beantwoordde, en « door dankbaarheid » in de plaats gezet. — Geestontheffing is zelfs een woord zonder kerstenbrief, en dat moeilijk zijne wettelijkheid zou kunnen bewijzen; 't moet een soort bastaardbroeder zijn van *geestverrukking*, *geestvervoering*, *geestdrift*, *vervoering*; maar waarom die overmaat van gevoeligheid willen zoeken in het hert van eenen eenvoudigen werkman, die alleen verwonderd en verheugd is, omdat iemand zijne verborgen ellende heeft achterhaald en gelenigd? Daarbij, als ik hem daar « in geestontheffing verdwaald » zie, stel ik hem mij voor achterovergebogen, met gevaar van zijn evenwicht te verliezen; de oogen ten hemel geheven, zoodat er het wit alleen van zichtbaar blijft; de handen op de hoogte van de kin met kracht te zamen gevouwen, en den mond slakende een gerekt « ha! » Maar hoe wil hij in die houding de « fijne hand » eener liefdadige dame in de zijne drukken! Neen, de schrijver heeft zelf het tooneelachtige dezer « geestontheffing » verstaan en « dankbaarheid » in de plaats geschoven. Ja, in zijne « dankbaarheid » vergeet de werkman den afstand tusschen hem en zijne rijke weldoenster, en hij vat, hij « drukt » zelfs hare « fijne hand in zijne beenige handen » en besprengt die « met brandende tranen ». In eene andere omstandigheid zou Adela die gemeenzaamheid onbetamelijk heeten; nu echter zal zij hare hand aan de zijne « niet onttrekken », want zij eerbiedigt zijne « dankbaarheid ».

Bl. 12. « En gij zoudt uwe handen aan *de hunnen*, hoe ruw ook, niet onttrekken. » Hier is 't bezitswoord bijvoeglijk gebruikt, vermits het naamwoord *handen* kort te voren is uitgedrukt; 't moet dus *de hunne* zijn.

Bl. 13. « Dit was haar echter te vergeven; aangezien zij nog nooit binnen hetzelve geweest was... »

Als Conscience eenige jaren later de *Spraakleer* van zijnen

vriend van Beers (1) zal gelezen hebben, waar deze, met Bilderdijk sport en dondert « genoeg om al de *dezelven* en *deszelfsen* voor eeuwig uit de taal te verbannen », dan zal hij ook wel zijne werken van die indringers zijn gaan zuiveren; inderdaad later vind ik: « aangezien zij er nog nooit binnen geweest was », hetgeen veel vloeiender is en beter met den geest onzer taal overeenkomt. Waarom dan dat verouderde *hetzelve* nog opgerakeld! En hier niet alleen, ook nog op andere plaatsen, waar zij de eerste uitgave ontsiert, komt men die lamlendige uitdrukking in de Lebègue-uitgave tegen. Zie liever : bl. 16 « integendeel, kon men bespeuren aan derzelver netheid » voor « aan hunne netheid », en bl. 49 « waren zijne oogen van hetzelve niet meer afgekeerd geweest », voor « waren zijne oogen er niet meer afgekeerd geweest ».

Doch zoo de *dezelven* overal terug op hunne plaats gezet waren, dan hadde men aan eene soort van vooringenomenheid met die verstootelingen kunnen gelooven; maar niet overal zijn zij behouden gebleven, waar zij in de eerste uitgave voorkomen, als op bl. 6 « daar zij in en uit de arme huizen ging en *deze* telkens met eene uitdrukking van genoegen verliet »; op bl. 19 « en gewis was *zij* (de stem) als een messteek door haar moederhart gegaan »; op bl. 26 « en trok *eraan* (nl. aan de hand) »; op bl. 31 « dat hij ... het besluit nam *hem* (den mosselbak) te verkoopen »; op bl. 51 « en hield *ze* (de kom) voor de lippen der zwakke vrouw »; op bl. 54 « en tranen *erop* (op de hand) stortende » ; op bl. 56 « en gissende dat *het* (het wichtje) ook door gebrek zoo nabij het graf was ». — Wie zal nu de zelfs door Lebègue in hunne rechten gekrenkte *dezelven* onder zijne bescherming nemen en *derzelver* sierlijke aanwending op vaste gronden aanwijzen?

Bl. 16. « Hare *kleeding*, alhoewel samengesteld uit stoffen, waarvan de kleuren door den tijd vergaan waren, *droeg het kenteeken* niet dier armoede, welke de hulp in 't openbaar afsmeekt », later verbeterd in « Hare *kleederen* ... *droegen* de *kenteekens* niet... » ; — want de schrijver doet ons de *verschillige* stukken onderzoeken waaruit hare kleeding *samengesteld* is, om ons te overtuigen, dat zij de *kenteekens* niet dragen, welke de kleederen der gewone bedelaars onderscheiden : onreinheid, scheuren, gaten, ongelijksoortige lappen met onhandigheid erop genaaid enz.

Bl. 19. « Ik sterf zelf van honger ». (Zie wat over *zelf* van bl. 9 gezeid is.) De vorm *zelve* is hier bijzonder verkieslijk, daar hij de hardheid verdwijnen doet der herhaalde *f*.

Bl. 20. « Zoodra Janneken het brood, als eene gelukstar, voor

(1) 1852.

zijne oogen zag blinken, liep het speeksel van eetlust bij draden van zijne lippen, de spieren zijner wangen begonnen zich bevend te bewegen en hij sprong op, met de twee handen te gelijk vooruit, grijpende het kleine brood als een wolf die zijne prooi aanvat. » Later : « Zoodra Janneken het brood.... zag blinken, begonnen de spieren zijner wangen zich bevend te bewegen enz. het kleine brood grijpende als een wolf... »

De aanhangers van de realistische school zullen aan den oorspronkelijken zin misschien de voorkeur geven ; ik niet. En al ware zelfs het tafereeltje naar de natuur geschetst dan zou ik het *hier* nog niet goedkeuren, dewijl het veeleer het doel missen dan bereiken doet met ons dat lief Janneken bezeeverd voor te stellen, korten tijd voordat de kieskeurige Adela hem kussen moet. Doch dat speeksel van eetlust, hetwelk bij draden van de lippen loopt, is bij kinderen « van vijf of zes jaar » geene realiteit meer ; dat verschijnsel is alleen waar te nemen bij zuigelingen zonder tanden.

Ik heb niet veel op met het bedrijvend deelwoord, vooral wanneer er bepalingen bijkomen ; maar de uitdrukking « het kleine brood grijpende » komt voor 't minst overeen met onze nederlandsche woordvoeging, terwijl « grijpende het kleine brood » geheel en al fransch is.

Bl. 24. « Er is geen dieper gevoel, geene wijdere drift dan die welke eene vrouw aan haar kind hecht. » Later : « Er is geen dieper gevoel, geene machtigere drift... »

Er heeft « wijdere » gestaan tot in 1861 ; daarna is dat woord door « machtigere » vervangen.

Dieper en *wijder* gaan als aanverwante gedachten ongetwijfeld zeer goed samen ; maar *wijder* past niet zoo goed bij *drift*, dat een afgetrokken naam is, de naam van de werking *drijven*. Nu, het hoeft zeker niet bewezen te worden, dat bij deze werking, die eene moeder *drijft*, « die eene vrouw aan haar kind hecht », wel de *kracht* te pas komt maar geenszins de *uitgestrektheid*.

Bl. 27. « Zie, Trees, geloof mij of gij wilt of niet; maar ik wilde wel dood zijn. » — Later « ... of gij wilt of niet, ik wilde wel dood zijn ».

Maar hadde hier goed kunnen blijven staan ; zoo hoorde men minder het op elkander slaan van *wilt* en *wilde*. 't Ware misschien beter geweest te zeggen : Zie, Trees, gij kunt mij gelooven of niet, maar ik wilde wel dood zijn. Doch de schrijver heeft naar zijn gedacht veranderd, niet naar het onze. In allen gevalle is het komma-punt hier niet op zijne plaats ; er is in dezen volzin maar een hoofdgedacht, en dat is : Trees, ik wilde wel dood zijn. En zoo men ook *maar* behoudt, dat voegwoord heeft geene tegenstellende kracht, en kan dus het komma-punt niet wettigen.

Bl. 27. « Hoe ontoereikend de woorden des mans ook waren om eene nijpende smart uit te drukken... » Later « eene grievende

smart », en dat sierwoord is ook beter : eene *nijpende* smart is *plaatselijk,* eene *grievende* is *diep,* en pijnigt op haren ganschen doortocht.

Bl. 27. « Zijne oogen waren met halsstarrigheid op den grond gevestigd. »

In de eerste uitgave staat : « Zijne oogen vestigden zich met halsstarrigheid op den grond », zoodat er in de Lebègue-uitgave verbetering is, daar de aandacht getrokken wordt niet op de *werking,* maar op den *staat* der oogen. Doch na 1864 werd de zin aldus veranderd : « Zijne oogen waren beweegloos ten gronde gevestigd ».

Halsstarrigheid was bloot eene fout ; van *hals*starrigheid of *kop*pigheid der *oogen* kan er inderdaad geene spraak zijn ; en draagt men (met wat goeden wil) de halsstarrigheid op den werkman over, dan werpt zij eenen wanklank in de harmonie van het geheel, eene vlek op dat eenvoudig maar eerbiedwaardig beeld van den armen echtgenoot en vader.

Beweegloos is dus te verkiezen, ofschoon dit woord ongeregeld gevormd zij ; 't moest *beweg*ingloos zijn, dat zeker niet heel zwierig uitziet, — of wel *onbeweeglijk.*

Bl. 27. « Men zag aan het wringen zijner vuisten, men hoorde wel aan het kraken zijner vingeren... »

Wel is later weggelaten en met recht ; het heeft in het tweede lid niet meer reden van bestaan dan in het eerste, en bevordert geenszins de welluidendheid, integendeel.

Bl. 28. « Deze woorden veroorzaakten in den man eene afgrijselijke beweging. » Later « eene ijselijke beweging », en dat is beter, daar in *ijselijk* het gedacht ligt van *koud van schrik,* dus eene beweging die ons koud doet worden van schrik, zelfs met belangstelling voor dengenen, die de ijzing verwekt. *Afgrijselijk* boezemt *af*grijzen in, stoot dus af van dengenen, die het inboezemt, wat hier het geval niet kan zijn.

Bl. 28. « Hij aanzag het eene poos zoodanig straf en wild... », later veranderd in « *strak* en wild ».

Strak, van *stark, sterk* heeft de beteekenis van *straf* ; maar een *strakke* blik zal nog wel langer en stijver zijn dan een *straffe.*

Bl. 32. « En dat onnoozel schaapken dat daar ligt te snakken... », na 1864 veranderd in « *dit* onnoozel schaapken dat *daar* ligt te snakken », klaarblijkelijk min goed, dewijl *dit* en *daar* niet dezelfde plaats aanwijzen.

In de eerste uitgave staat « dat onnoozel *bloëken* » ; 't is te betreuren, dat de schrijver het woord niet heeft behouden, hetwelk overal gebruikt wordt en hier vooral zoo juist was te pas gebracht.

Bl. 37. « De droeve werkman rukte zijnen schouder met geweld van onder de hand die hem geraakt had. »

Na 1864 zijn de woorden « met geweld » weggelaten, die overigens in het werkwoord *rukte* al genoeg opgesloten liggen.

Bl. 38. « Die woorden waren met zulke diepe droefheid uitgesproken, dat Geert zich gansch ontroerd *bevond* », later om reden veranderd in *gevoelde*. Inderdaad, *bevond* zou doen veronderstellen, dat de ontroering in hem was, zonder dat hij ze, onder den indruk der woorden van Sus, had voelen naderen.

Bl. 39. « Als ik er aan denk, zou ik *mijn eigen* kunnen verdoen. » In de latere uitgaven staat *mij zelven*, otschoon de uitdrukking *mijn eigen* heel België en zeker ook heel Holland door gebruik wordt.

Het zij mij toegelaten bij deze gelegenheid te doen opmerken, dat vele schrijvers in de voornaamwoordelijke bijwoorden *erbij, erdoor, eraan, ermede, erlangs, erop, eruit, ertusschen, erachter* enz. de twee deelen van elkander scheiden en *er bij, er door, er aan* enz. in twee woorden schrijven, hoewel men bij diezelfde schrijvers *daarbij, daardoor, daaraan, daarin, waarom, waarin, waarop, waaruit* enz. leest. Al deze uitdrukkingen zijn van denzelfden aard, en er bestaat geene reden, meen ik, om ze op onderscheidene manieren te schrijven, tenzij misschien de vrees dat men zou kunnen *é-rin, é-rop*, uitspreken! Dat is geene reden; er zullen altijd menschen zijn die slecht zullen uitspreken, vermits er wel professors bestaan, die *be-twéters* doen uitspreken voor *bet-weters*, en *ge-mélijk* voor *gemelijk*.

Bl. 43. Toen de werkman « eene haastige boodschap » voorwendde om den mosselbak niet weg te voeren, zegde Annah hem *met haast* « daar hij gereed stond om heen te gaan »:

« Het is in de Winkelstraat dat wij zijn moeten. »

Zoo geeft het de eerste en ook de Lebèguesche uitgave, ofschoon deze zin later merkelijk is verbeterd geworden door :

« In de Winkelstraat moeten wij zijn. »

Dit is veel rasscher en veel natuurlijker; hij zal geene reden meer hebben tot weigeren, als hij hoort, dat de dames in de straat moeten zijn, waar hij zelf woont. Dus, opdat hij niet heenga en zij hun doel niet missen, moet hem die straat zoo snel mogelijk genoemd worden.

Bl. 44. « Het duurde echter niet lang of hij mocht zich weder op weg begeven. »

Zoo staat het ook in de eerste uitgave, en dat is waarachtig beter, dan gelijk het in de latere veranderd is:

» Het duurde echter niet lang, of hij mocht zich onmiddellijk weder op weg begeven. »

Dat *onmiddellijk* blaft hier tegen *niet lang*.

Bl. 44. « ... bleef hij staan voor eene kleine deur, welke Annah *erkende* als zijnde dezelfde... »

Erkennen is weten en toestemmen, — verklaren voor hetgeen het is. (*Weiland*.) — 't Moet *herkende* zijn, dat is *kende opnieuw*, *kende weder*, gelijk in de uitgave van 1866.

Bl. 45. « De jonge vrouw, die bij het bed gezeten was, lag

zonder gevoel op den steen, hare wangen bleek, hare oogen gesloten, hare lippen blauw en haar hoofd hangende achterover op den kant van het bed, als het gevoellooze deel van een lijk. »

Na 1864 luidt deze volzin : « De jonge vrouw..... lag zonder gevoel op den steen, hare lippen blauw,..... en haar hoofd hangende achterover op den kant van het bed, alsof het leven haar had verlaten ». Zeker nog stijf genoeg, maar toch veel verbeterd. Indien de vrouw *zonder gevoel* op den steen lag, hoe kon haar hoofd anders zijn dan *gevoelloos*? En zoo het hier geoorloofd ware te lachen, dan zou ik nog willen vragen, welke deelen van een lijk niet gevoelloos zijn? De Schrijver heeft dat ingezien, en de niets afdoende, de kreupele vergelijking door eene andere vervangen, die het beeld inderdaad opheldert.

Bl. 47. « In hare menschlievendheid aanzag zij.... deze zieltogende vrouw als eene echte zuster. »

Alsof de schrijver niet geweten had, waarom hij later veranderde : « In hare menschlievendheid *zag* zij, volgens het gebod van den goddelijken Jesus, deze zieltogende vrouw als eene echte zuster *aan* »! Met het werkwoord scheidbaar te gebruiken, heeft hij al de bepalingen tusschen de twee deelen als ingesloten, en alzoo den volzin steviger gemaakt.

Dezelfde verandering komt voor in « en *zag* Adela met zulke zoete blikken *aan* », waar in de eerste uitgave *bezag* en in de Lebeguesche bl. 48 *aanzag* voorkomt.

Bl. 53. « Gij zijt wel goed van in een armmenschen-huis te willen komen. »

Zoo staat er ook in de uitgaven van 1844, 1861 en 1866; in die van 1876 en 1880 staat « armmenschenhuis », en zoo kan het erdoor; want er wordt geen *menschenhuis*, gemeend, maar een huis voor arme menschen, hier, volgens het spraakgebruik, tot *armmenschen* samengetrokken. *Arm-menschenhuis* ware echter beter.

Bl. 54. « Wat den mosselbak betreft, dit is niet verkocht geweest. » (*Dit* voor *die* is eene fout, die in gééne andere uitgave voorkomt, en gelijk er in de Lebèguesche nog vele zijn; maar dit zullen we later zien.)

De schrijver heeft later *geweest* in *geworden* veranderd, en zoo moest het zijn. « *Verkocht geweest* » beteekent den *staat* na de werking; « *verkocht geworden* », de *werking* zelve : « gij noch iemand anders *hebt* den mosselbak *verkocht* ». Dit onderscheid kan een Waal zelfs leeren, en moest iemand die eene uitgave bezorgt noodzakelijk weten.

Bl. 54. « Bezag hij de juffrouwen beurtelings met eene verbaasdheid die genoeg deed zien dat hij niet gelooven kon wat hij hoorde. »

Later is *deed zien* veranderd in *toonde*.

Op zichzelf genomen is de eerste uitdrukking beter dan de latere ;

maar de Schrijver heeft *toonde* verkozen, omdat *deed zien* met het onmiddellijk te voren gebruikte *bezag* voor hem te wanluidend was.

Bl. 55. « Juffrouwen (*sic*), God zal het u wel loonen dat gij in ons huis gekomen zijt gelijk *eenen* engelbewaarder en dat gij mij van den dood verlost hebt.

Later : « Jufvrouwen, God zal het u wel loonen dat gij in ons huis gekomen zijt gelijk engelen-bewaarders (*engelbewaarders* zou beter zijn) en dat gij mij van de dood hebt verlost. »

Vooreerst kan het niet natuurlijk zijn in *twee* juffrouwen maar *éénen* engelbewaarder te zien ; ten tweede, *hebt verlost* klinkt hier beter dan *verlost hebt* : dat zegt me mijn oor, en dat zegt ook de Spraakleer : Wanneer twee nevengeschikte bijzinnen in eenen samengestelden tijd staan, doet men wel met in den eersten het hulpwerkwoord achter, en in den tweeden vóór het deelwoord te plaatsen of omgekeerd ; b. v. : Wij vernamen, dat de vijand gansch *verslagen was* en schandelijk de vlucht *had genomen.*

Bl. 56. « Een ware grimlach van zaligheid blonk terzelfder tijd op de wezenstrekken der vrouw en des werkmans. »

De eerste uitgave heeft ook *grimlach* ; maar die is ten minste *consequent* ; zoo vindt men er in het tweede hoofdstuk : « Een grimlach rees over het gelaat van den werkman », en daar heeft de nieuwe uitgave *glimlach.* — « Niet het een *en* het ander, maar het een *of* het ander », zegt Frans de Cort ergens in de Toekomst. Het onderscheid tusschen *grimlach* en *glimlach* dient in acht genomen te worden, gelijk in de twee volgende voorbeelden : Als ik schooljongensfouten in een werk voor schooljongens ontmoet, dan lach ik soms, maar mijn lach is een *grimlach.* — « Jongen waar is de frank, dien ge van uwen oom hebt gekregen ? Reeds versnoept ? Antwoord mij ! » — « Moeder, zei het knaapje, ik heb hem aan den armen buurman gedragen, die al zoo lang ziek is. » — Toen verscheen een *glimlach* op het gelaat der moeder en met tranen in de oogen kuste zij het kind op beî zijne wangen.

Maar wat is « een ware grimlach van zaligheid » ? Een valsche glimlach kan bestaan ; maar dat is toch geen glimlach van zaligheid ! Ik zou geneigd zijn om in de eerste uitgave aan eene drukfout te gelooven, aan eene bloote verspringing van woorden. In 1861 is 't reeds verbeterd, en van dan af (misschien reeds vroeger) leest men « een glimlach van ware zaligheid ». Hoe is 't dan mogelijk nu nog met dien « waren grimlach » voor den dag te komen !

Bl. 58. « Ik schrik niet meer van noodwendigen. » In latere uitgaven staat « van noodwendigheden ».

Noodwendig beteekent volgens Weiland *noodzakelijk*, en kan dus niet als persoonsnaam gebruikt worden. « Noodwendig is iets wat men zonder nood niet ontberen kan ». *Noodwendigheden* is dus, spraakkunstig genomen, beter dan *noodwendigen,* hoewel dit

laatste beter het gedacht van den Schrijver schijnt aan te duiden. Inderdaad men kan niet schrikken van hetgeen iemand niet heeft, maar wel van hem zelven, om den uiterlijken toestand, waarin het gebrek aan het noodzakelijke hem gebracht heeft. *Behoeftigen, noodlijdenden, behoeftigheid, armoede* of zoo iets ware beter geweest; doch de schrijver alleen was meester aan zijn werk veranderingen toe te brengen; onze plicht is 't het te behouden, gelijk hij het bij zijn vertrek gelaten heeft.

II.

De uitgevers hebben menige uitdrukkingen der eerste uitgave volgens de latere uitgaven of ook wel op eigen hand veranderd.

Indien zij de uitgave van 1866 voor goed houden, waarom drukten zij ze dan niet over, gelijk zij was? de schrijver was groot genoeg om daar de verantwoordelijkheid van te dragen.

Zie hier een klein overzicht der bijzonderste veranderingen in deze rubriek :

Bl. 20. « Een klein halvestuiversbrood », eerst « halve stuivers brood »; beter *halve-stuiversbrood.*

Bl. 24. « uit hare bittere mijmering », eerst « uit hare mijmering ».

Bl. 34. « doch hij verviel telkens in eene wanhopige droefgeestigheid », vroeger « doch hij herviel ». Dit laatste is niet goed, daar de beteekenis van het voorvoegsel *her* ook in *telkens* opgesloten ligt; in de figuurlijke beteekenis van *verviel* integendeel is iets schilderachtigs; 't is een synoniem van *verzonk.*

Bl. 34. « om, als eerlijk werkman, zijn dagelijksch brood te verdienen », eerst « om, als een eerlijk werkman, ». De eerste uitdrukking is meer prædicatief, meer algemeen; de tweede is meer bepaald.

Bl. 38. « Jongen, dat gij wist wat verdriet ik heb », eerst « wat een verdriet ». — De uitgave van 1866 heeft ook « wat verdriet ik heb »; die van 1876 en 1880, « wat verdriet *of* ik heb ». De drie laatstgenoemde uitgaven verschenen bij Van Dieren. Leve de boekhandel !

Intusschen is *wat verdriet* de juiste uitdrukking; *wat* beteekent hier *hoeveel van allerlei; wat een* beteekent maar één enkel.

« Wat verdriet of ik heb » is gewestspraak; en zoo een Gentenaar, b. v., zou beweren, dat hij aldus mag schrijven, dan schreven die van 't Hageland wellicht met meer recht : « *Wat verdriet dat ik heb* van te zien, hoe anderszins bekwame menschen ernstig kunnen beweren, dat al de slordigheden der volkstaal sieraden der moedertaal zijn ! »

Bl. 39. « Wij hadden zóó gespaard, Geert, om hem te koopen »; zóó geeft Lebègue; zóó staat ook in al de uitgaven, die ik van het werkje bezit, in die van 1861, 1866, 1876 en 1880, behalve in de eerste; daar staat : « Wij hadden zoo gespaard, Geert, om hem te *kunnen* koopen » en dát keur ik het beste! Met het woord *kunnen* achter te laten heeft men den zin verarmd; in dat woord steekt namelijk het bijeenverzamelen, cent voor cent, van de (betrekkelijk groote) som, welke die arme lieden noodig hadden *om den mosselbak te koopen*.

Bl. 43. « Het spijt mij, juffrouw, dat ik het niet doen kan. Ik heb eene haastige boodschap. »

Buiten de zinscheiding is deze plaats gelijk in de andere uitgaven, behalve in de eerste, die min goed zeide : « ik moet eene haastige boodschap doen », waar het woord *doen* eene onaangename herhaling is.

Bl. 45. Hier evenals in alle latere uitgaven is de *klak* der eerste door de *muts* vervangen; waarom? Ik weet het niet. Ik betreur het, dat *onze* zuidnederlandsche uitdrukkingen zoo maar onbedacht opgeofferd worden aan de noordnederlandsche, die door ons volk dikwijls niet of verkeerd verstaan worden. Eene *muts* is bij ons óf eene *slaapmuts* óf een *vrouwenhoofddeksel; mutsenmakers* kennen wij niet, maar wel *klakmakers*; — *mutsenmaaksters* of *mutsenplooisters* (*kapessen*) werken alleen voor vrouwen. En wat de afkomst betreft is de *klak* deftiger dan de *muts*; daarover zie men Weiland aan het woord *muts;* hier komt het niet te pas die afleiding aan te halen.

Bl. 47. « Annah... sprong hem *aan* den hals en rukte hem het moorddadig werktuig uit de vuist. » Dat is beter dan, gelijk in de eerste uitgave, « sprong hem *om* den hals »; die verandering van het voorzetsel doet alle dubbelzinnigheid verdwijnen.

Bl. 47. « Haar satijnen mantel en fluweelen hoed verkrookten tegen de slechte kleederen der vrouw. » In de eerste uitgave staat « verkrookten *zich* ». Dat woord *zich* is te lang misbruikt geworden, dan dat wij het gebruik daarvan niet tot het stipt noodzakelijke zouden beperken.

Bl. 48. Hier is de oude « appelsien » een « sinaasappel » geworden met de dubbele *aa* volgens de Heremansche spelling, en dus met den klemtoon op de tweede lettergreep. De Sineezen riskeeren te protesteeren! en ook de inwoners van

't Land, waar de appelsienen bloeien!

Bl. 48. « en wreef hare handen met vurigheid in de haren ». — Zóó ook in de uitgaven van 1861 en 1866. In de eerste uitgave en in die van 1876 en 1880 staat « in de hare », en dat is wel de rechte vorm, vermits het bezitswoord hier bijvoeglijk gebruikt wordt. « In de haren » kon zelfs verkeerd worden verstaan voor « in de hairen »!

Bl. 49. « Adela, die 's morgens nog zooveel afschrik *van* arme menschen getoond had ». De eerste uitgave heeft « *voor* arme menschen »; al de andere hebben *van*, gelijk het behoort, behalve die van 1876, welke « afschrik *aan* arme menschen » heeft!

Bl. 52. « wierp de man blikken vol verwondering op Annah, (*sic*) en op hare vriendin, *die* een weinig verder met Janneken bij het vuur stond. » In de eerste uitgave staat « dewelke een weinig verder... »; dit is wel geene fout, maar veel te stijf!

Bl. 53. « Zulke gevoelens verdienen belooning », beter dan « verdienen eene belooning » gelijk in de eerste uitgave voorkomt. Die gevoelens verdienen namelijk niet eene enkele, bepaalde, voorbijgaande belooning, maar zij verdienen *beloond te worden* met eene blijvende belangstelling.

Bl. 53. « Zij wierp eene handvol gelds op de tafel », beter dan, gelijk in de uitgaven van 1844, 1861 en 1866 « zij smeet ». Dit laatste werkwoord strookt niet met den toestand; *wierp* zelf is al vrij hard.

Bl. 57. « tot dat zij de twee weldadige juffers niet meer zagen. » In de eerste uitgave staat *weldoende*. Yours van 't Handelsblad zou *weldoenende* zeggen; hij zeide immers ook : « Wij zijn nog zoo onvoorzienend »! Doch 't kan niet helpen, al kreeg het nog eenen langeren steert; weldoende is en blijft een werkwoord, terwijl 't bijvoeglijke *weldadige* alleen de blijvende hoedanigheid kan uitdrukken, welke hier genoemd wordt.

Uit al die voorbeelden blijkt dat de Lebègue-uitgave met geene enkele vroeger verschenen uitgave overeenkomt.

III.

De uitgevers hebben eene gansche vracht fouten in het werkje gezaaid, welke in andere uitgaven niet voorkomen.

Gelijkvormig met de uitgaven van 1861, 1866, 1876 en 1880 hebben zij voor 't meervoud geen onderscheid van geslacht aangenomen. Om die reden zetten zij, waar van Annah en hare vriendin sprake is : « *Hun* gemoed was te vol, *hunne* zielen te zeer geschokt om *hun* toe te laten *hunne* aandoeningen door de taal uit te drukken ». Ik stem die schrijfwijze volkomen bij, maar fouten tegen het gebruik der naamvallen zijn evenwel fouten. De datief van den 3den pers. meerv. is *hun*, de accusatief *hen*; en op bl. 40 staat : « De twee juffrouwen spraken met stille stem over iets wat *hun* scheen te verblijden », ofschoon *verblijden* den accusatief vraagt.

Bl. 5, heel aan 't begin van 't eerste hoofdstuk, staat als eerste kemel :

« De straten der stad Antwerpen hadden **haar** winterkleed aangenomen (en laat me nu maar voort afschrijven) en glinsterden van zuivere witheid : (*sic*) **de sneeuw** viel echter niet bij zachte vlokken, noch verheugde het oog met **zijne** duizend dooreenspelende pluimkens; in tegendeel (*sic*) **zij** viel kletterend en als hagel tegen de vensterglazen. »

Zie zoo! dat zijn de *zeven* eerste regels van het boekje! Sneeuw, volgens 't woordenboek, is van twee geslachten; daarom is 't hier op éénen regel mannelijk en op den anderen vrouwelijk! Op bladz. 26 is 't weer vrouwelijk.

Het bezitswoord *haar* staat hier zeker om de voorstanders van de geslachtsverandering in 't meervoud niet af te schrikken!

Bl. 11. *Afgrijzelijken* honger voor *afgrijslijken*.

Bl. 11. De tranen der moeder, de sombere wanhoop *der* vaders. Eene drukfout, maar eene ongelukkige!

Bl. 22. *Gegeten* is geene fout, maar in de eerste uitgave staat geëten, en zoo diende het ook te blijven. Wie zal toch wel zeggen : Ik heb dezen morgen goed gegeten? — Geëten is de gebruikte en gebruikelijke vorm, niet uitgesproken als *ge-eten*, maar als *geten*.

Bl. *Boterham* is in de uitgaven van 1876 en 1880 van 't vrouwelijk, evenals in de nieuwe woordenboeken; in de uitgaven van 1844, 1861 en 1866 is 't mannelijk. Bij ons is 't woord echter overal mannelijk, en met recht, geloof ik, en dat zal ik gelooven, zoolang tot zij, die het vrouwelijk maken, betere bewijzen zullen aanvoeren om hunne stelling te verdedigen. Ik laat hier eenige uittreksels volgen uit Weiland, opdat men kunne oordeelen :

« Boterham, (bij Kil. ook *boteram*) z. n., v. *der*, of *van de boterham*; meerv. *boterhammen*. Van *boter* en *ham* (beter van *ham* met het bepalende *boter*, een *ham* of *hap* met *boter* op), hetwelk (*ham* namelijk), oulings, een afgesneden stuk beteekend heeft. Een met boter bestreken stuk brood. »

« Ham, z. n., v., ... Een schink. *Westfaalsche hammen*... Het stamt van een verouderd woord *hammen* af, dat afsnijden aanduidde, zoodat *ham* een afgesneden stuk beteekent; in het bijzonder het bilstuk van een varken. Van hier eene (?) *boterham*. Het woord *ham* heeft, oudtijds, nog andere beteekenissen gehad. Kiliaan telt, onder anderen, die van eenen beemd; ook van eene woning (heim?) of van een gehucht, een drommel huizen. Van hier dragen, zeker, eenige plaatsen, in ons vaderland, den naam, die of enkel *Ham* heeten, of met eene samenstelling genoemd worden : *Droogenham*, *Blankenham*... »

« Inham, z. n., m., *des inhams*... Eene zeetong, die eene inwijk, eene kreek in het vaste land maakt : *daar Euripus den hals des inhams schuurt*. (Vond.)... Vam *ham*, eene snede, omdat daardoor het land als gebroken wordt. Zie *ham* . »

Ham wordt in mijne geboortestreek nergens gebruikt om *hesp* te beteekenen; en als het in ons vaderland gebruikt wordt, heeft het ook het hollandsch geslacht, waar men niet te veel staat kan op maken. Hoe het zij, Weiland leidt *ham* (*schink*, *hesp*) van *hammen*, d. i. snijden, af, zoodat *boterham* geenszins afgeleid is van *ham*, *schink* of *hesp*, maar van denzelfden stam als *ham* en *inham*, namelijk het werkw. *hammen*.

De stammen der werkwoorden zijn in algemeenen regel mannelijk.

Hammen wordt nog gebruikt voor *bijten*, vooral wanneer men tot kinderen spreekt. Als het kind eenen goeden boterham, eenen koek of een ander gebak in de hand heeft, zal men hem b. v. vragen : *Mag ik eens hammen, mijn kind?* en dan doet men, of men eenen dikken ham uit den boterham bijt (welke dan den vorm van het tandgebit, den *inham* zou vertoonen); en met de hand over de maag strijkende zegt men voldaan : *Hem, dat is goed!* — Het woord hammen is in vorm en in beteekenis nouw verwant met *happen*, en *ham* met *hap*, dat mannelijk is.

En daar nu *inham* bij Weiland ook mannelijk is, en de voorbeelden welke hij bij 't woord *ham* aanhaalt, namelijk *Droogenham* en *Blankenham* blijkbaar het mannelijk geslacht hebben, meen ik in geweten het mannelijk geslacht voor *boterham* te moeten terugeischen.

Intusschen laat de Lebègue-uitgave blauw blauw, en maakt *boterham* mannelijk en vrouwelijk op eene zelfde bladzijde, namelijk op bl. 50; daar staat : « Om den jongen **den** *boterham* voor te snijden », en « Janneken vatte **de** *boterham*! »

Bl. 23. « *Blijft* gij maar slapen, Mieken lief! »

De tweede pers. der gebiedende wijze is de stam des werkwoords; dus *blijf*. — Ook op bl. 44 zegt Annah tot den werkman : « *Rijdt* maar door, het is verder ».

Bl. 25. « Zij sprong op van den steen, hij uit den haard, en *beide* riepen te gelijk. » Hier moest *beiden* staan, daar het woord zelfstandig gebruikt wordt. Op bl. 34 integendeel : « Twee juffrouwen kwamen met haastige stappen over de Vrijdagmarkt : (*sic*) eene van *beiden* moest de smartelijke uitdrukking... bespeurd hebben » moest het *beide* zijn, dewijl het woord terugwijst op het kort te voren uitgedrukt naamwoord *jufvrouwen*, en dus bijvoeglijk gebruikt wordt. — Op bl. 56 is 't : « Zij liepen *beide* naar de deur — » in plaats van *beiden* volgens denzelfden regel als hooger.

Bl. 37. « Onmiddelijk » voor « onmiddellijk ».

Bl. 38. « Gij ziet er uit alsof gij *ging* sterven. »

De tweede persoon meerv. van alle tijden, in alle wijzen, eindigt op *t*.

Bl. 44. « Men wierp op het wagentje twee of drie *grooten* brooden. »

Bl. 46. « Het jonsken » voor « het jongsken » en op bl. 58 nogmaals « het jonsken ».

Onnoodig over zulke fouten iets meer te zeggen. Drukfouten is 't moeilijk uit een boek te weren; doch hier struikelt men er over, dat is te erg.

Bl. 55. *Dood* is nog een dier woorden, welke in onze hedendaagsche woordenboeken mannelijk en vrouwelijk opgegeven zijn, ofschoon de Hollanders hunne moordenaars nog steeds *ter dood* brengen. Om met alleman wel te staan, geeft Lebègue het woord *dood* hier op ééne bladzijde, in éénen volzin, in 't vrouwelijk en in 't mannelijk; zie liever: « Och juffrouwen, gij zult *eene zalige dood* sterven! God zal het u wel loonen dat gij in ons huis gekomen zijt gelijk een*en* engelbewaarder (reeds besproken), en dat gij mij van *den dood* verlost hebt? (*sic!*) »

Bl. 59 en laatste : « Adela viel met *onsteltenis* in. »

Men is wezenlijk *ontsteld* van zooveel fouten tegen te komen in zoo een klein boekje!

En zeggen, dat we niet eens zeker zijn, of het *Office de Publicité* ons die karrevracht fouten niet naar het hoofd zal gooien, om te bewijzen dat onze taal maar eene brabbeltaal is!

IV.

Daar zijn er echter nog andere! Nu zou ik ook moeten over de schei- en toonteekens spreken; maar dan zou ik heel het werkje weer moeten afschrijven; want óf zij ontbreken, waar zij noodzakelijk zijn, óf zij staan verkeerd. 't Is of de letterzetter, na een blad samengesteld te hebben, een handvol van die teekens hadde genomen en ze, op 't goed valle 't uit, daarover hadde gezaaid. Uit vele der voorgaande aanhalingen is zulks volkomen gebleken; de lezers zullen mij dan ook wel op mijn woord willen gelooven.

Om te eindigen, zij het mij toegelaten de aandacht der erfgenamen van onzen Conscience te vestigen op het slordige kleed, waar de meester is ingesteken, en de uitgevers zelven aan te manen, zoowel in hun eigen belang als in 't belang onzer moedertaal, de volgende uitgave zoo in te richten, dat zij in onze scholen wezenlijk nuttig kunne zijn.

Twee punten aangaande de woorden.

I. — *Zinverwante woorden.*

HADDE de taal altijd woorden ter hand die den aard of de vereenigde noodzakelijke eigenschappen der wezens aanduiden, dan wierde ieder zelfde voorwerp altijd door denzelfden naam aangewezen.

Maar zoo gaat het niet.

« Nous ne pouvons rien épuiser d'un regard de l'esprit, zegt P. Longhaye, et voilà pourquoi nombre d'objets, capables d'ailleurs d'être atteints par une appréhension unique, se décomposent et se subdivisent d'après les aspects divers par où nous les envisageons » (Théorie des belles-lettres, p. 314). En die verschillende oogpunten waaronder de geest een wezen beschouwt of beschouwen kan, dienen de taal tot grond om het voorwerp te benoemen, zoodat zeer dikwijls (1) de naam dien zij er aan

(1) Ik zeg *zeer dikwijls*, zonder tot den wortel der woorden hier te willen opklimmen: dede ik dat, dan moeste ik misschien zeggen *altijd*. Want wie de afleiding der woorden — voor zooveel zij reeds klaar is — gestudeerd heeft, is overtuigd dat bijna al de wezens benoemd worden door een woord dat, niet heel hunnen aard, maar alleenlijk eene of meer hunner eigenschappen aanduidt. *Vloo* is zeker van denzelfden wortel als *vliegen* en *vlug*, en beteekent dus eigenlijk de *rappe*. « Het woord *maan*, zegt I. Beckering, Vinckers, waarmede de namen van 't zelfde hemellichaam in vele der met de onze vermaagschapte talen verwant zijn, komt van een wortel (mâ), die *meten* beteekent, zoodat *maan* oorspronkelijk *meter* (of meetster) beduidt. Het is klaarblijkelijk en — wegens de inlichting die men daardoor omtrent de wijze van denken onzer voorouderen in de hoogste oudheid erlangt — niet van belang ontbloot, dat de maan bij uitnemendheid als tijdmeester werd aanzien. En inderdaad weten we dat de volken in overoude dagen den tijd bij *manen* of *maanden* rekenden, eer ze het *jaar* als een even natuurlijken en gewigtigen tijdkring leerden onderscheiden. In 't Latijn beteekent, bij uitzondering, de naam der *maan* (*luna* voor *lucna*, van *luceo* ik licht, schitter) de *lichtende*, *schitterende*, *blinkende* ». (Taal en Taalstudie, I, 284).

geeft, alleenlijk eene of twee noodzakelijke ja gewone eigenschappen van het wezen voorstelt. Daaruit is af te leiden dat een wezen soms bijna zooveel namen heeft alsdat er treffende kenmerken in te vinden zijn.

Wat wij zeiden over de noodzakelijke eigenschappen der wezens, is waar voor hunne toevallige, gansch bijkomstige hoedanigheden die kunnen beschouwd worden in hun eigen, in hunnen graad of kracht, in hunne gevolgen, in de zintuigen die zij aandoen, enz.; alsook voor de wijzigingen van bestaan die wij in de wezens opmerken en langs verschillende kanten waarnemen kunnen.

Eenige voorbeelden.

Welke namen, onder andere, geeft ons volk aan het Fransche *sabot*? *Klomp* en *blok*, die op de onbewerkte stof; *holsblok* (houtblok), dat op de bepaalde stof; *houten schoen*, dat op bepaalde stof en doel; *kloef* (1) en *klopper*, die op het voortgebrochte gerucht wijzen.

Wat zeer *vreeselijk* is, wordt *schrikkelijk*, wordt *ijselijk* (2); het schrikkelijke doet de oogen afwenden, *afschuwelijk*, *afzichtig*; het doet sidderen, huiveren, *afgrijselijk* (grieselen), *gruwelijk*.

Trekt die hoedanigheden van het wezen af, geeft haar een eigen bestaan, ge hebt *vrees*; groote vrees heet *schrik*; de vrees, onder andere gevolgen, maakt het eng aan de borst, *angst*.

Bijspringen is spoedig *helpen*; *wegsluiten* is het middel van *bewaren*; *bespringen* en *overvallen* zijn twee manieren van plotseling *aanranden*; *schemeren* is flauw *blinken*, *blikkeren* en *flonkeren* is herhaald *blinken*, *vonkelen* en *fonkelen* is *blinken* en vonken uitwerpen, *schitteren* is (?) *blinken* en licht uitschieten, *glinsteren* is *blinken* en gensters uitwerpen.

(1) *Kloef* kan ook wel verwant zijn aan *klieven*, en dan wijst het op de allereerste bewerking.

(2) *Yselijk* komt niet van 't werkw. *yzen*; 't is het samengetrokken *egislich*; in 't Gothisch vinden wij *agan*, vreezen, en *agis*, vrees.

Hoe zullen wij nu de woorden heeten die gebruikt worden om hetzelfde denkbeeld uit te drukken? *Gelijkbeteekenende woorden*, zeggen sommigen. Is die naam juist? « Quand on examine de près la signification des termes, zegt Fénélon, on trouve qu'il n'y en a presque point qui soient synonymes entre eux (1). » En dat is klaar door al hetgene voorgaat. Immers meest al deze woorden stellen de bedoelde zaak onder een verschillend oogpunt voor en behelzen dus, buiten het gemeene begrip dat zij inhouden, ook iets dat elk hunner eigen is, eene bijzondere *nuance* of schakeering. « Il ne faut point s'imaginer, zegt Girard, que les mots qu'on nomme *synonymes* le soient dans toute la rigueur d'une ressemblance parfaite, en sorte que le sens soit aussi uniforme entre eux que l'est la saveur entre deux gouttes d'eau de la même source. Car en les considérant de près, on verra que cette ressemblance n'embrasse pas toute l'étendue et la force de la signification ; qu'elle ne consiste que dans une idée principale que tous énoncent, mais que chacun diversifie à sa manière par une idée accessoire, qui lui constitue un caractère propre et singulier. La ressemblance que produit l'idée générale fait donc les mots synonymes ; et la différence qui vient de l'idée particulière qui accompagne la générale, fait qu'ils ne le sont pas parfaitement, et qu'on les distingue comme les nuances de la même couleur. »

Die woorden heeten dus beter *zinverwante woorden*, naam die de gelijkheid aanduidt, zonder het verschil van beteekenis buiten te sluiten.

Is het nuttig, is het noodzakelijk de zinverwante

(1) Volgens P. Longhaye zegt Fénélon niet genoeg. Ook volgens Dumarsais bestaan er geene volmaakte synoniemen en hij zegt : « quand on a trouvé le signe exact d'une idée, on n'en cherche pas un autre. » Maar zou dat niet mogelijk zijn als men heel den schat der taal, zoo der gesprokene als der geschrevene, te zamen nam ?... Zou dat zelfs alleen in de geschreven taal niet mogelijk zijn, daar waar de woordenschat uit verscheidene taaltakken overgenomen is, gelijk bij de Franschen die hunne woorden bij dertien of veertien verschillende talen gaan halen — of gaan stelen zijn ?...

worden te studeeren en te onderscheiden? Al de meesters van taal- en letterkunde antwoorden eenstemmig *ja* op deze vraag. *L'art de bien écrire*, zegt Nodier, *consiste presque exclusivement dans la propriété des termes*, *employés selon leur acception rigoureuse*. En is dat waar voor de Fransche taal, hoeveel te meer zal 't dan niet gelden voor de onze? Want, zegt David, « het staat met onze taal niet geschapen als met vele andere, die gedurig uit den vreemde moeten halen om haren voorraad te vermeerderen; wij putten uit eigen bronnen, de bestanddeelen onzer woorden zijn louter Nederduitsch, en daarom hebben deze geene willekeurige, geene conventioneele beteekenis, gelijk ontelbare Fransche woorden; maar hunne beteekenis is bepaald door ieder der deelen die in hunne samenstelling opgenomen zijn. Laat ik dit door een enkel voorbeeld ophelderen. Wie denkt er, wanneer hij het Fransch woord *protéger* bezigt, aan het Latijnsche *tego* dat dekken beteekent en in 't Fransch niet bestaat? Wie gebruikt het woord *défendre* en klimt op tot het verouderde *fendo*, dat bij de vroegere Latijnen verstooten, verwijderen zeggen wilde? Zekerlijk daar bekreunt zich niemand om, en geeft slechts aan die Fransche werkwoorden den zin welken het gebruik daaraan gehecht heeft, al ware hij regelrecht strijdig met de oorspronkelijke beteekenis. Zoo gaat het bij ons niet, Mijne heeren. Wij hebben aan Rome geene woorden gevraagd om onze denkbeelden uit te drukken; wij hebben ze zelf geschapen uit Nederduitsche stof, en bedienden ons van zes werkwoorden, *beschermen*, *beschutten*, *behoeden*, *verdedigen*, *verweren* en *voorstaan*, die allen louter Nederduitsch zijn niet slechts in hun geheel, maar tevens in hunne wortels of bestanddeelen. En daaruit volgt dat *wie nauwkeurig wil schrijven, de bijzondere beteekenis dier wortels moet nagaan*, want deze juist wijzigen en bepalen het denkbeeld dat het werkwoord uitdrukken moet. Zoo bevinden wij in *beschermen* het grondwoord *scherm*, zijnde dit een ding hetwelk geplaatst wordt tusschen ons en iets

anders dat ons zou kunnen hinderen : overdrachtelijk dus is *beschermen* een beletsel tegen het kwaad. *Beschutten* is weer wat anders : het zegt meer, het denkbeeld van *beschermen* is er in versterkt. Zoo wordt de stad niet *beschermd* maar *beschut* door hare vesten; de schepen worden tegen den wind *beschut* door het gebergte dat zich naast de haven uitbreídt; de landman door het onweder verrast, wordt *beschut* door het dak waar hij onder vlucht, en zoo, overdrachtelijk, *beschut* de voogd het weeskind door zijne aanhoudende zorg die als 't ware den zwakke omringt. In *behoeden* is het een werkzaam oog dat beschermt; in *verdedigen* wordt de bescherming dadelijk, hetzij door woorden of door werken; in *verweren* gaat zij gepaard met het denkbeeld van worsteling. Eindelijk in *voorstaan* treedt de beschermer vooruit en dekt zijn' gunsteling met eigen lijf. Gij ziet het, Mijne heeren, hier is niets onverschillig : ieder woord brengt uit zijnen oorsprong een bijzonder, een meer of min gewijzigd denkbeeld mee, en het is de kunst van den schrijver datgene te kiezen wat in de rede best te pas komt. *Die zulks verwaarloost, zal nimmer den toets der gezonde critiek kunnen doorstaan. Zijne voortbrengsels missen een der voornaamste hoedanigheden die de goede litteratuur onderscheiden.* »

Hoe kunnen wij de schakeering leeren kennen die er tusschen de zinverwante woorden bestaat?

Op den eersten rang moet de afleiding geplaatst worden, omdat zij het helderste licht over de innige beteekenis aller woorden spreidt. Wij zullen er straks in 't bijzonder over spreken.

De afleiding is niet overal voldoende. Zoo, om één enkel voorbeeld te geven, zou het haar moeielijk vallen een verschil aan te wijzen tusschen *graf*, *gracht* en *groef* die alle drij van 't werkwoord *graven* voortkomen, de twee eerste (*graf* en *gracht* voor *graft*) van den eersten hoofdvorm of stam, *graaf*, het derde van den tweeden hoofdvorm, *groef*. Volgens de afleiding kunnen dus die drij woorden gelijkbeteekenend heeten en toch, hoeveel

verschillen zij in 't gebruik niet! *Groef* is het algemeenste; *graf* is eene groef in den grond waar een doode in rusten zal, en *gracht* is eene groef in den grond waar water in staat of loopt.

Wij hoeven dus ook het gebruik te raadplegen, dat zeer dikwijls de oorspronkelijke algemeene beteekenis der woorden nader bepaalt, gelijk het deed met *graf* en *gracht*; dat zelfs de eerste beteekenis der woorden gansch wijzigt, gelijk wij vroeger zagen, bij voorbeeld nopens het woord *maarschalk*.

Luisteren wij naar de volkstaal: het volk is de groote wetgever in de levende talen en, al is het te grooten deele onwetend in het vak, toch kiest het gemeenlijk zijne woorden met veel verstand; onderzoeken wij tevens, om onze kennis te bevestigen en te volledigen, de werken van onze keurigste schrijvers, gelijk, voor den ongebonden stijl, onzen goeden vader David die in zijne beoordeeling (1) van anderen en in zijn eigen schrijven, weinig naliet het juiste woord aan te wijzen of te bezigen.

Welk onder zinverwante woorden moet men in het schrijven uitkiezen; « Het is de kunst van den schrijver, hebben wij David hooren zeggen, datgene te kiezen wat in de rede best te pas komt »; maar welk woord komt er best te pas? » Ce qui doit nous déterminer, zegt P. Longhaye, c'est la convenance parfaite du mot avec ceux qui l'entourent, ou plutôt — car l'idée est tout — c'est le juste rapport de l'idée avec la pensée où elle entre comme élément. Parmi les divers aspects d'un même objet principal, celui-là fixe notre choix, qu'il est plus à propos de mettre en lumière; et cet à propos est chose relative, il dépend de l'ensemble de la pensée. » (Théorie des belles-lettres, p. 330); zoo zal de samenhang soms het krachtigste woord vragen, soms het schilderachtigste, enz.

(1) Somwijlen misschien wat te streng.

II. — Iets over de afleiding.

De woorden, volgens hun maaksel beschouwd, worden verdeeld in samengestelde, in afgeleide en in stamwoorden.

1° In de samengestelde woorden onderzoekt men welke afzonderlijke woorden er in opgesloten liggen en welke diensvolgens de beteekenis der samenstelling is.

2° In de afgeleide gaat men na wat grondwoord zij bevatten en welke de beteekenis van het voor- of achtervoegsel is.

Of 3° men klimt er op tot het stamwoord dat den grondklinker heeft.

4° In de stamwoorden dringt men tot den wortel die het woord ontstaan deed.

Dat zijn de vier graden der afleidkunde.

Is het noodig, om goed te schrijven, dat men meester zij in die verschillende graden? Och neen! geene « hoogere philologie, zegt Jan David, die eene bijzondere wetenschap uitmaakt, welke men streng genomen ontberen kan. Neen, enkele opmerkzaamheid, een etymologisch inzicht in de taal is genoegzaam »....

Dat onze schrijvers veel onnauwkeurigheden zouden vermijden indien zij den eersten en den tweeden graad nooit uit de oogen verloren, vindt men schoon bewezen in de volgende regels uit Jan Davids rede *Taalstudie* : « Een onzer hedendaagsche schrijvers, die al vrij wat boekdeelen in de wereld heeft gezonden, doch wien het inzonderheid aan taalkunde mangelt, spreekt ergens van zijne slapelooze nachten en drukt zich uit in dezer voege : « De slaap ontvloog mij teenemaal; en indien het soms gebeurde dat ik eenige oogenblikken des nachts insluimerde, werd ik weldra, enz. » Eene halve zinsnede, ja, doch reeds groot genoeg om u te toonen hoe wildweg de schrijver te werk gaat, en hoe weinig hij bedacht is om de woorden die hij gebruikt in hunne bestanddeelen na te gaan, ten einde er de eigenschap van te kennen. ***De slaap ontvloog mij***, zegt hij; doch dat werkwoord is misbruikt. ***Ontvliegen*** (gelijk ieder van ons met enkele opmerkzaam-

heid vinden kan) beteekent *vliegend ontkomen, door de vlucht wegraken, wegvliegen*. Als ik zeg : *de vogel dien ik gevangen had is mij weder ontvlogen*, ofwel in overdrachtelijken zin, *de zaak waar gij van gesproken hebt is mij ontvlogen*, dan is er niets berispelijks : het werkwoord past in beide voorbeelden. Een mensch die door de brandklok wakker wordt gemaakt zou kunnen zeggen : *de slaap ontvliegt mij* : daar zouden ten minste de begrippen in overeenkomst zijn. Doch in de gemeende plaats is er geen spraak van den slaap die *wegvliegt*, maar van den slaap die niet komen wil, dien men te vergeefs afwacht, en dus is *ontvliegen* het rechte woord niet. *Teenemaal* is ook niet goed. Dat zegt zooveel als *te eenemaal, in eens*, en dit slaat hier niet op het *ontvliegen*, hetwelk toch in geen tweemaal of drijmaal gebeuren kan. De schrijver wil zeggen dat de slaap hem geheellijk, volstrekt verliet, zonder nog te willen weerkomen, doch dat zit in het woord *teenemaal* niet. *Geheellijk, volstrekt, volkomen, teenemaal* zijn synonyma, dat is, drukken verwantschapte denkbeelden uit; maar die schrijft moet de *nuances* weten te onderscheiden : hij moet niet in 't wild grijpen, maar kiezen. Hij zegt verder : *indien het soms gebeurde dat ik eenige oogenblikken des nachts insluimerde*. Dat is wederom hoogst gebrekkig. Vooreerst *insluimeren* is een verbum inchoativum, en beteekent *aanvangen te sluimeren*, wat met *eenige oogenblikken* geenen zin maken kan. Het moest eenvoudig *sluimeren* zijn. — *Des nachts* kan hier een bijwoord wezen of de bepaling van *eenige oogenblikken*. In 't eerste geval staat het op zijne plaats niet; in het tweede geval is het een misselijk gezegde, want *oogenblikken des dags* en *oogenblikken des nachts* verschillen niet, of liever 't is rimram. En nu wat beteekent *oogenblik?* Eigenlijk het snelle *open- en toegaan der oogen*, juist wat het Fransch *clin d'œil* beteekent, dus overdrachtelijk de kleinste *during van tijd*. Maar hier is de metaphora zeer misbruikt, omdat er tusschen *sluimeren* en het *blikken der oogen* tegenspraak ligt, want oogen die sluimeren blikken niet. Het moest *stonden* zijn. »

Van de verschillende beteekenissen der voor- en achtervoegsels hier spreken, achten wij overbodig. Wij zullen, bijzonderlijk tot licht der studeerende jeugd, enkel eenige gewone verschijnsels nopens onze letters aanhalen die dienstig kunnen zijn om in de afgeleide woorden tot het stamwoord en ja, in de stamwoorden tot den wortel door te dringen.

Op voorhand moeten wij zeggen dat het hoogst noodig is in de afleiding der woorden, niet alleen de heden geschreven taal, maar de gewestspraken, onze oude taal en de aanverwante talen te raadplegen.

Eerst over de klinkers.

Een korte klinker kan lang, een lange kan kort worden. *Baden* van *bad*, *dagen* van *dag*, *brok* van *gebroken*, *bochel* en *bocht* van *boog* (buigen); *doof* en *dof*; in 't Waasch Idioticon staat *keting* voor *ketting*, *doppen* voor *doopen*, *betrapen* voor *betrappen*; *sprok* (broos) van *gebroken*.

Om overtuigd te zijn van de groote veranderlijkheid der klinkers dient men enkel te weten dat meest al de vormen onzer ongelijkvloeiende werkwoorden afgeleide woorden maken. Welke talrijke verwisselingen hebt gij daar niet!

Het ware nutteloos hier die alle op te geven. Ik wil alleenlijk drij klassen aanhalen die mij de gelegenheid verschaffen eene belangrijke bemerking te maken.

Tweede klasse : *i* of korte *e* — korte *o* — korte *o* : *binden* — *bond* — *gebonden*. Eertijds, bij voorbeeld Maerlant en Ruusbroeck, hadden die werkw. *a* in enkelv. van den 2den hoofdvorm, en *o* in 't meervoud. Vandaar *band*, *drang*, *drank*, *klank*, *kramp*, *stank*, *zang*, enz. Vijfde klasse : *ij* — zachtlange *e* — zachtlange *e* : *blijken* — *bleek* — *gebleken*. Oudtijds, gelijk nog te hooren is in West-Vlaanderen en in sommige dorpen van 't land van Oudenaarde, was de zachtlange *e* van den 2den hoofdvorm scherp. Vandaar *bléek*, *déeg*, *léed*, *wéek*. In 't Gothisch, de oudste zustertaal waarin wij het Germaansch vocaalstelsel stu-

deeren kunnen, hebben die werkwoorden in den 2den hoofdvorm *ái* : *dreiban*, *dráib*. Door te steunen op de *á*, kwamen er afgeleide woorden uit voort, gelijk *drab* en *draf*, *glad*, in 't Waasch Idioticon : *blak*, *wak*. Zesde klasse : *ie* of *ui* — zachtl. *o* — zachtl. *o* : *Rieken* — *rook* — *geroken*. Die zachtlange *o* was vroeger scherp gelijk *e*. Vandaar *genóot*, *róok*, *slóot*, enz.

Het blijft waar, wat Lambert Ten Kate misschien de eerste opmerkte, dat de gelijkvl. werkw. meestal afgeleid zijn, terwijl er zeer weinig ongelijkvl. niet stamwoorden mogen heeten. — *Zetelen* van *zetel* van *gezeten*; *zadelen* van *zadel* van *zat*.

Menige *e* ontstaat uit *a* (zeer dikwijls onder den invloed eener volgende *i*). Waarschijnlijk heeft dit tot oorzaak het gemak van uitspraak : *i* ligt immers verre van *a*, en *e* is tusschen de twee; dikwijls ontstaat zij, wellicht door dezelfde oorzaak, uit *i*. *In* 't Goth. : *thagkjan* (denken), *managos* (menig), *batizo* (beter), *pasi* (bezie). — In de Psalmvertaling uit den Karolingerstijd heeft men nog *managon*, *sattos* (zetten), *bicanda* (kennen), *wala* (wel). — In Dirc Potter vindt men *bat* nevens *bet* (beter), *becant* (bekend), *wanden* (wenden), *waelgheraect* nevens *welgheraect*. — In de geschrevene taal : *uitwendig* (wand), *behendig* (hand), *pletten* nevens *platten*, *men* en *mensch* nevens *iemand* (man), enz. — In 't Gothisch *withra* (weder), *friathwa* (vrede?) *himin* (hemel), *mith* (met). — In de Psalmv. : *frithe* (vrede), *geuuidere* (onweder), *biuonga* (beving), *himila* (hemel). — In Dirc Potter : *mit* (met), *nist* (nest), *kinnen* (kennen), *minschen* (menschen), *bringhen* (brengen). — In de geschreven taal : *geven* (gift), *neef* (nicht), *leden* (lid), *schepen* (schip). — In 't land van Waas zegt men *bringen*, *schinken*, *gedinken*, *winken*, enz.

De zware *e* is dikwijls met *a* verwant. Zij werd in 't Gothisch door *ai* voorgesteld. Onze Ouden hebben ze opgelost in *e* en later ook in *a* en *ae*. — In 't Gothisch : *airtha* (aarde of eerde), *bairan* (baren en beren), *bairgan* (bergen). — In de Psalmvertaling : *ertha* (eer-

de), *suert* (zweerd), *scarp* (scherp). In Dirc Potter : *wairde*, *vair*, *wair*, *waghenair*, nevens *rechtveerdich*, *weerdich*, *eerden*. — In de geschreven taal : *star* nevens *ster*, *hart* nevens *hert*, *ontberen* (beren of baren), *veer* (varen). — In 't land van Waes zegt men *ster*, *berm*, *sper*, *ker*, nevens het min gekende *star*, *barm*, *spar*, *kar*; *varen* is overdrachtelijk (*hoe vaart gij ?*); *veren* is eigen (*de schippers veren*); *appeleer*, *Wazeneer*, enz.

Ei en scherplange *e* komen veelal uit denzelfden klank voort die in 't Gothisch *ai* was. — In 't Gothisch : *gadailjan* (deelen), *ain* (een), *aigin* (eigen). — In de Psalmvertaling : *bleif* (bleef), *geistis* (geest), *deile* (deel), *fleisc* (vleesch). — In Dirc Potter : *meyster* nevens *meester*, *onghereyt* nevens *bereet*, *breden* nevens *breyden*, *vercleyt* (verkleed), *reen* (rein). — In de geschrevene taal : *gereed* en *bereiden*, *eik* en *eekhoorn*, *breed* en *verbreiden*, *verspreiden* enz. — In 't land van Waas zegt men *reen*, *leeën* (leiden), *scheeën* (scheiden) 'nen boterham *breeën* enz.

I en *ij* komen dikwijls uit denzelfden klank voort. Onze vroegere schrijvers kenden *ij* niet en zij werd vroeger algemeen *i* uitgesproken, gelijk 't nog voortduurt in West-Vlaanderen. Zet *bijten* nevens *gebit*, *blijken* nevens *blikken*, *dijgen* nevens *dicht*, *knijpen* nevens *knip*.

De *o* is familie van de *u*, zij schijnt er zelfs het kind van te zijn. Hoe dat? weer om 't gemak van uitspreken en bijzonderlijk onder den invloed eenere volgende *a* : *u... a* vroeg te groote verplaatsing van den mond en de *o* die tusschen *a* en *u* ligt, kwam tot stand. — In 't Gothisch : *brusts* (borst), *dula* (dol), *full* (vol). — In de Psalmvert. : *sundiges* (zondigen), *kundon* (verkondigen), *uuunen* (wonen). — In Dirc Potter : *gonst* (gunst), *droghenair* nevens *drueghenair*, *vervolt*, *gedolt* (geduld). — In de geschreven taal : *vullen* en *vol*, *mulder* en *molenaar*, *musch* en *mosch*. — In 't Land van Waas zegt men *dul* voor *dol*, *drummen* van *drom*, enz...

U en *ou* gevolgd van *w*, hebben veelal denzelfden oorsprong. — In 't Gothisch : *trauan* (trouwen). — In

de Psalmvert. : *getruon* (vertrouwen). — In Dirc Potter : *onghetruwe* (ongetrouw), *tru* (trouw). — In de levende taal : *grouwel* en *gruwel*, *huwelijk* neven *houw* en *trouw*. — In veel dorpen van Oost-Vlaanderen klinkt bijkans alle *u* die op 't einde van 't woord staat of door eene *w* gevolgd is, als *ou* : *nou* (nu), *ou* (u), *ou* (uw), *rouw* (ruw), *schouw* (schuw), enz...

Wij weten al dat *o* en *u* verwant zijn, daaruit komt dikwijls *eu*. — In 't Gothisch : *Ubil* (euvel), *hugjan* (heugen). — In de Psalmvert. : *geburran* (gebeuren), *lugenon* (leugen of logen). — In Dirc Potter : *vro* nevens *vreudelic*, *ruede* (in Kiliaen *rode* en bij ons *reu*), *doghen* (deugen). — In de geschreven taal : *bespeuren* nevens *spoor*, *te leur* (loor), *keus* en *keur* nevens *bekoren*, *leugen* nevens *logen*, enz. — In 't Land van Waas zegt iedereen *weunen*, *deur* (door), *meugen* (nog over in *tegen heug en meug*), enz...

Die *eu* wordt soms maar gedeeltelijk, in *e* opgelost. — *Melen* (meulen), *velen* (veulen) zegt men op eenige uithoeken van Sint-Niklaas. Ook in de geschreven taal zijn daar voorbeelden van : *knekel* nevens *kneukel*, *krepel* nevens *kreupel*, en omgekeerd *sneuvelen* van *sneven*, *beuren* van *beren*, enz...

IE en *u* komen dikwijls uit denzelfden klank voort, den Gothischen tweeklank *iu;* steunt op *i* en de *u* valt weg; steunt integendeel op *u* en de *i* verdwijnt. — In 't Gothisch : *siukand* (ziek). — In de Psalmvertal. : *fiur* (vuur). — In de geschreven taal hebben wij *vuur*, *duur*, *sturen* nevens het wel gekende *vier*, *dier*, *stieren* der gesprokene en der Oude Vlaamsche taal. — Bemerkt daarbij dat *u* veel in *ui* overging. Want waar wij *ui* schrijven, staat bij onze Ouden altijd *u*; in West-Vlaanderen klinkt *ui* nog algemeen *u*. En zoo zet ge nevenseen *rieken* en *ruiken*, *schieten* en *schuit*, *kieken* en *kuiken*, enz... — In 't Land van Waas zeggen velen *kiet* voor *kuit*.

Nog meer andere verwante klinkers zouden hier moeten vermeld worden; maar het zou ons veel te

verre leiden en wij gaan over tot eenige verwisselingen in de medeklinkers.

De scherpe verwante verwisselen met de zachte. — *Pikken* voor *bikken* van *bek*; *troggelen* van *bedriegen*; *zwichten* van *zwijken*; enz. — Waasch Idioticon : *plekken* voor *blekken*, *pikkelen* voor *bikkelen*, enz...

Nog meer, de letters door 't zelfde orgaan uitgebrocht, wisselen onder malkander af; dus de lipletters *b*, *p*, *f*, *v*, *w* en *m*; — de keelletters *k*, *g*, *h*, *ch* en *j*; — de tandletters *t*, *d*, *s*, *st* en *z*.

Graf en *greb*, *drab* en *draf*, *wrak* en *brak* (breken), *blikkeren* en *flikkeren*, *golf* en *gulp*, *hoofd*, *hobbel* en *kop*. — In 't Waasch Idioticon : *zwolm* (zwaluw), *merbel* (marmer), *weef* (weeuw) ; hoeveel *zymen*? (zijn wij), enz...

Hel en *schel*, *legde* en *lei*, *steil* (stegel), *dweil* (dwegel), *kut* en *kot*; *jonnen* zegt men in 't Land van Waas voor *gunnen*, en *jonst* voor *gunst*.

Doch en *toch*, *eten* en *aas*, *adem* en *asem*; *meisen* zeggen ze in 't Land van Waas voor *meid*, *ginter* voor *ginder*, *wetten* voor *wedden*, enz...

L wordt verwisseld met *r* en *n*. — Waasch Idioticon : *snoester* nevens *sloester*, *klipper* voor *knuppel*, *sleuter* voor *sleutel*, enz...

R verwisselt met *s*. — *Blaar* nevens *blaas*, *verliezen* nevens *verlieren* van de Antwerpenaars, waarvan *verloor* en *verloren*; *keur* en *keus*.

De lipletter vóor *t* verandert dikwijls in *cht*. — Dirc Potter schrijft nog *after* voor *achter*, *craft* en *cracht*, *saft* voor *zacht*. — Zoo hebt ge *gerucht* van *roepen*, *kocht* van *koopen*, *krocht* voor *kroft*; zoo ook *trechter* voor *trefter* dat hier en daar in Oost-Vlaanderen gebezigd wordt.

Al, *ol* en *ul* gevolgd van *d* of *t* veranderen vee in *ou*. — Dirc Potter schrijft *gout* voor *gold* (gelden en *gold* voor *goud* (vandaar *gulden*). Zoo *outaar* van *altaar*, *zoude* voor *zolde*, *woude* voor *wolde*, enz...

Voor de verspringing der medeklinkers, spreek ik

alleen van *r* die nu eens vóor, dan eens achter den wortelklinker komt. — *Gras* en *gers*, *nooddruft* (durven, derven), *droog*, *dor* en *dorst*, *drij* en *derde*, *versch* en *frisch*, enz...

De geleerden die tot de kiem der woorden doordringen, komen uit op éenen medeklinker vorafgegaan of gevolgd door eenen klinker. Zoo is *al* een echte kiem. Vóor of achter den klinker, volgens dezes plaats, komt gemeenlijk een andere medeklinker die het algemeen begrip dat in de kiem ligt, nader bepaalt, gelijk *h* in *heel* (al) en *v* in *volk* (al).

Wat dan gezeid van de verbonden medeklinkers gelijk *bl*, *br*, *mp*, *kt* (1), enz.? Dat zij nooit alle twee in aanmerking kunnen komen bij het opzoeken van den wortel, en een van de twee dient uitgeleid 't zij door loutere voor- of achtervoeging, 't zij door verplaatsing of door inkrimping, 't zij door inlassching. — *Blijven* (belijven), *droog* (dor), *blaken* (wortel *la* nog duidelijk in *laai*, licht der vlam); *waaien*, *wind*, *vagen*, *wegen*, *waggelen*, *wankelen*, *zwingen*, *zwenken* van den wortel *ak*, die beweging aanduidt en klaar te vinden is in *haai* (aai of ei?) : scheeve wending, hoek, en in *haaien* (aaien of eien?) : scheef loopen. — Waasch Idioticon : *In dat dak ligt* haai (uitspraak *ei*); *die akker* haait : loopt scheef.

AM. JOOS.

(1) Wij zonderen de klanknabootsende woorden uit.

OP HET KERKHOF. (1)

HET was Allerzielendag en vier ure namiddag. 's Morgends had, in alle kerken van stad en buiten, een plechtige lijkdienst voor de overledenen plaats gehad. Alwie bloedverwanten of vrienden verloren en een greintje godsdienstig gevoel in het hart heeft, was er heen gegaan en had voor de afgestorvenen gebeden.

Nu was de beurt aan hen die, minder uit godsvrucht dan uit een overblijfsel van eerbied voor een oud gebruik, zich naar het kerkhof begeven, om er de graven van vrienden en bekenden te bezoeken en — indien zij maar onlangs overleden zijn — er eenen rouwkrans neerteleggen.

Talrijke wandelaars stroomden dan ook naar het kerkhof van St. Amandsberg. Dien optocht ziende kwam bij mij de vraag op : zou ik ook niet eens naar het kerkhof gaan?

— Doch, wat zou *ik* er gaan doen? Onder al de dooden die er rusten is er niet één mijner nabestaanden. Allen zijn mij volkomen vreemd.

Dat antwoord gaf ik aan mij zelven. Doch het scheen dat mijn hart zich daar niet mede kon bevredigen, want onwillekeurig volgde ik den menschenstroom en wandelde het kerkhof op. Weldra dwaalde ik daar rond, eenzaam en vreemd, te midden van die, mij onbekende menigte, die mij nog onbekender voorkwam, daar zij zich schier uitsluitend van eene vreemde taal, het Fransch, bediende.

Geheel die menschendrom, vooral het vrouwelijk gedeelte, was voor de « kerkhofwandeling » opgetooid als voor eene kermis. Damen en juffertjes, die op eene modeplaat niet zouden misstaan, waren er in

---

(1) Onderstaande beschouwingen werden geschreven in den loop der maand November 1887, doch vonden tot nu toe geene plaats in dit tijdschrift. In de zitting der Vlaamsche Akademie, van 18 Juli laatstleden, werd een brief voorgelezen van den heer Bechger, medewerker aan het *Belfort*, die, in eenen anderen vorm, hetzelfde onderwerp behandelde. Dit zij gezegd als bewijs dat geen van ons beide het onderwerp aan den anderen ontleende.

meerderheid. Haar Fransch gesjouwel en de opgeruimdheid van haar onderhoud deden mij al spoedig de bittere overweging maken :

« Onze ouders gingen naar het kerkhof om er te bidden ; nu gaat men er heen om te . . . . wandelen ! »

Onder het maken dier overweging begaf ik mij, als door eene hoogere macht aangedreven, naar het hoogst gelegen gedeelte van het kerkhof. Ik bereikte weldra den top van den heuvel, waarop de oude kapel is gebouwd, tegen wier gevel het grafteeken van K. L. Ledeganck werd opgericht.

— Ha ! zegde ik verwijtend tot mijzelven, gij zijt Vlaming en gij durft zeggen dat gij geene dooden op het kerkhof hebt!

Daar rijst de — eens heerlijke — grafstede door de Vlamingen aan Jan Frans Willems opgericht (1). Was hij dan de Vader niet van die Vlaamsche Beweging, welke gij beweert u zoo nauw aan 't hart te liggen ?

Bezie dat gedenkteeken, dat eens in zijne grootsche eenvoudigheid het gansche kerkhof beheerschte. De tand des tijds heeft eraan geknaagd. Weldra dreigt het te verbrokkelen en in puin te vallen.

Zal het dan kunnen gezegd worden, dat het grafgesteente van hem, die den Vlaamschen strijd in 't leven riep, tot stof verbrokkelde, eer nog die heilige kamp voor goed heeft gezegepraald ?

Zoo sprekende wendde ik de oogen van Willems's graf naar dat van den onsterfelijken zanger der *Drie Zustersteden*.

Daar ook had de vernieling van den tijd haar werk begonnen, doch een geel kroontje getuigde dat de gevoelvolle en vaderlandsche dichter nog niet geheel vergeten was.

Wie bracht hier die hulde ? Was het een overlevend bloedverwant, of was het een vereerder van 's Mans dichterlijke gaven ?

Die vraag bleef, natuurlijk, onopgelost, doch eene herinnering trad mij, in hare plaats, voor den geest.

Ten jare 1872 was het de vijf-en-twintigste verjaring van Ledeganck's overlijden. Het Nederlandsch taal- en letterkundig kongres, alsdan te Gent vereenigd, gaf gelegenheid aan al de daarop vergaderde Vlaamsche letterkundigen, een gezamenlijk bezoek aan het graf van den grooten dichter en koenen strijder te brengen.

Schoon was zij, die echt vaderlandsche bedevaart. Eene lange rij Vlamingen begaf zich naar het kerkhof van St. Amandsberg en daar,

---

(1) Deze grafstede draagt voor opschrift, langs de voorzijde :

J. F. WILLEMS

geboren te Bouchout, 11 Maert 1793
overleden te Gent, 24 Juni 1846.

En langs den achterkant :

Dit graf bewaert zijn asch, het vaderland zijn roem.

vóór het gedenkteeken door den beeldhouwer Van Arendonck in 1849, twee jaren na 's Mans dood, op Ledeganck's graf opgericht (1), werden opwekkende redevoeringen gehouden en werd er verklaard, ja gezworen :

« Uwe voetstappen, o Ledeganck, zullen wij volgen, uwe voorbeelden zullen wij altijd indachtig zijn, en als eens de Vlaamsche Zaak, voor welke gij gestreden en geleden hebt, zal zegepralen, dan zullen wij ons uwer herinneren en op uw koud gebeente zullen wij den palm der viktorie komen nederleggen ! »

Schoone woorden, inderdaad !

En sedert ?

Sedert hebben de Vlamingen wellicht den weg naar Ledeganck's grafstede vergeten. Althans de vervallen toestand waarin, deze verkeert, is geen bewijs dat zij nog langer het doeleinde van Vlaamsche bedevaarten is gebleven.

Treurig mijmerende keerde ik mij opnieuw naar den kant van vader Willems' graf. En daar, in de schaduwe van die statige eni ndrukwekkende ruïen, bemerkte ik nog een graf, dat ik meende te herkennen.

Geen spoor van gedenkteeken was op dit derde graf te bemerken. Een goed onderhouden bloemenperk, getuigenis der zorgen van bloedverwanten of van.... den grafmaker en vlak daarboven een houten plankske, dat eens den naam gedragen heeft van den overledene die daarbinnen rust, den naam van doktor Snellaert !

Ook hier herinner ik mij, eens ten minste, met een aantal vrienden, leden van den *Snellaertskring*, ter Vlaamsche bedevaart te zijn geweest. Is dat schoone gebruik ook al afgebroken ?

Ik weet het niet, doch wat ik weet is, dat sedert jaren, door de moedige leden van genoemden kring, allerhande middels worden te baat genomen om geld bijeentezamelen, ten einde het houten plankske, waarop de naam van Snellaert is uitgesleten, te vervangen door een gedenkteeken den verdienstelijken man waardig.

Dat de noodige som tot hiertoe nog niet bijeengekregen is, getuigt weeral niet van eenen grooten iever der Vlamingen, tot vereering hunner afgestorvene strijders.

---

(1) Het bas-relief, tegen den gevel der kapel geplaatst, doch vervaardigd in witten steen, die tegen de guurheid van het strenge jaargetijde niet bestand is, verbeeldt de Maagd van Vlaanderen zittende op den Vlaamschen Leeuw en het portret des dichters in de handen houdende. Daarnaast liggen de zinnebeelden der poëzie. Het opschrift, thans bijna geheel onleesbaar, luidde als volgt :

« Den dichter C. L. Ledeganck.
« Geboren te Eecloo, 9 November 1805.
« Overleden te Gent, 19 Maert 1847.
« Zijn stof rust hier, zijn ziel leeft in zijn zangen. »

Willems, Ledeganck, Snellaert! Klaverblad van kampvechters voor de Vlaamsche taal- en volksbelangen, wat al herinneringen wekken uwe zoo dicht vereenigde grafsteden niet op in het hart van den Vlaming, die zijne schreden wendt naar die hoogte op het Sint-Amandsbergsche kerkhof, welke men terecht den heuvel der Vlamingen zou mogen heeten!

De wording van onzen heiligen kamp voor taal en volksbestaan! De geduchte strijd, met pen en woord, geleverd door Jan Frans Willems en de volgelingen welke zich alras rond hem schaarden!

De bloei dien onze Vaderlandsche letteren in de jaren veertig bereikten, beoefend door mannen als eenen Willems, eenen Ledeganck, eenen Dautzenberg, eenen Theodoor Van Ryswyck, eenen Van Kerckhoven, eenen Rens!

De verbinding van dat bloeiende tijdvak met het tegenwoordige, door namen als die van Conscience, Prudens van Duyse, Ecrevisse en talrijke anderen, om alleen van de overledenen te gewagen!

De schoone droom van het *Vlaamsch Verbond* eens, in breed en machtig ontwerp, door Snellaert opgevat, maar ongelukkiglijk verzwonden, ten gevolge der scheuring door partijhaat veroorzaakt!

Aan dat alles herinnert ons nog uw grafgesteente, o edel drietal, kloeke zonen van Vlaanderens bodem, die al uwe krachten veil hadt voor de verheerlijking van het Vlaamsche vaderland!

En hier ligt gij, eenzaam en verlaten, als bannelingen in dat zelfde vaderland.

En daar beneden houdt de joelende menigte, onder het hakkelen eener uitheemsche taal, zich bezig met de Fransche opschriften te lezen die, in vergulde letters, op de nog nieuwe en nieuwmodische grafzerken prijken!

Talrijk waren de overwegingen welke, op dien plechtigen stond, mij het brein doorkruisten, terwijl de galmende toonen van het klokje de geloovigen uitnoodigden om in de kerk voor de overledenen te gaan bidden.

Ik dacht aan de meer en meer heidensche wending, welke de vereering der dooden in de groote steden aanneemt; aan de optochten met bloemen en kransen beladen, welke bij den terugkeer in walgelijke en liederlijke drink- en zangpartijen ontaarden.

Tot zooverre is de naäping van Parijs en Brussel nog in onze Vlaamsche steden niet doorgedrongen. De bezoeken aan de kerkhoven zijn hier nog gekenmerkt door eenen zekeren *chic*, welke echter alles behalve een Vlaamsch karakter heeft.

Wat de Vlamingen zelve betreft, die wellicht minder aan de heerschende mode toegeven, vervallen zij niet in eene zekere onverschilligheid, ten opzichte hunner afgestorvene strijders?

Is het niet ontmoedigend, op eene voor de Vlamingen driemaal heilige plaats als die waar Willems, Ledeganck en Snellaert naast

elkander rusten, de koude der verlatenheid te gevoelen, terwijl daar beneden het kerkhof in een echt wandelpark is herschapen?

Is er niet iets te doen om de herinnering aan die duurbare dooden levendig te houden en den tegenwoordigen Vlaamschen strijd daardoor aantevuren en eene nieuwe kracht bij te zetten?

Mij dunkt, ja.

Wàarom zou, bij voorbeeld, de eene of andere Vlaamsche kring de voorhand niet nemen van eenen jaarlijkschen rouwstoet, in de maand November, naar het kerkhof van St. Amandsberg, naar den duurbaren Vlaamschen heuvel?

Daar, bij de graven dier moedige strijders het rouwbefloersde vaandel geplant, daar in eene krachtige aanspraak het leven en de werken van het kloeke drietal geschetst, daar de plechtige belofte afgelegd van de voetstappen dier voorgangers in den kamp trouw te volgen!

Daar een gebed ten hemel gestuurd voor de zielenrust der afgestorvene Vlamingen, die het nog mochten noodig hebben; daar den zegen des hemels afgesmeekt over den kamp voor de taal- en volksrechten van ons duurbaar Vlaanderen!

Langzamerhand was de duisternis ingevallen en had de bonte menigte « wandelaars » het kerkhof verlaten.

De diepe en indrukwekkende stilte, aan een kerkhof eigen, had weer hare rechten hernomen en weldra verliet ik ook de plaats waar ik stond, om mij nog voor eenige oogenblikken in de kerk te begeven.

In het afdalen begroette ik nog even de graven van Prudens Van Duyse en van baron de St Genois, nog twee Vlamingen welke, benevens de later overledene Rosalie Loveling, de Vlaamsche kunstenaars Isidoor De Vos, Felix de Vigne, Pieter de Vigne en nog meer anderen wellicht, hunne laatste rustplaats op het kerkhof van Sint-Amandsberg hebben.

In de kerk bleven de gedachten van zooëven mij bij; zij versmolten in de statige orgeltonen en in het weeklagend gezang van he-*miserere*; te huis gekomen besloot ik ze aan het papier toetevertrouwen en mijn ontwerp van jaarlijkschen rouwstoet aan de goedkeuring der lezers van het *Belfort* te onderwerpen.

NAWOORD.

In het *Staatsblad* van 18 Augustus 1888 treffen wij het verslag aan over de hooger gemelde zitting der Koninklijke Vlaamsche Akademie, waarin als volgt wordt gewaagd van het schrijven des heeren Bechger :

« Aan de Academie is een brief toegezonden door den heer A. Bechger, letterkundige, tijdelijk te Aalst verblijvende, in welken gewezen wordt op den staat van verval der grafsteden van Willems en Ledeganck, te Sint-Amandsberg. Hij stelt de Academie voor, eene openbare inschrijving te openen tot de herstelling van beide gedenkteekenen, en zegt haar, zoo zij daartoe wil overgaan, eene bijdrage toe van 50 franken. — De Academie, geraadpleegd, beslist dat, vooraleer een besluit daarover te nemen, de brief des heeren Bechger zal medegedeeld worden aan den zoon van J.-Fr. Willems en aan de weduwe van K.-L. Ledeganck, met verzoek, haar hun inzicht omtrent de dringend erkende herstelling te laten kennen. »

Het verslag der zitting van 16 Augustus, den 18 September in het *Staatsblad* verschenen, behelst de volgende melding :

« **Briefwisseling.**

« De heer Willems antwoordt aan de Academie dat het grafmonument ter eere van zijnen vader, Jan Frans Willems te Sint-Amandsberg opgericht, bekostigd zijnde door middel eener openbare inteekening onder de voorstanders en vrienden der Vlaamsche letteren, de familie het onderhoud ervan niet te haren laste heeft.

« De Academie zal het antwoord afwachten van mevrouw de weduwe K.-L. Ledeganck, aleer eene beslissing te nemen omtrent de noodig gevonden herstelling van de beide praalgraven. »

Ter bestuurzitting der Gentsche afdeeling van het *Davidsfonds*, van 30 Augustus ll. werd door mij het bovenstaande, als beurtlezing voorgedragen en het voorstel erin vervat verwierf de algemeene goedkeuring.

De heer A. Siffer, sprekende in naam der aanwezigen, drukte den wensch uit dat het Gentsche *Davidsfonds* de voorhand nemen zou eener jaarlijksche plechtige betooging der Vlamingen op het kerkhof van St-Amandsberg.

Naar aanleiding dezer voorlezing deed de heer Edm. Fabri, bestuurlid van het *Davidsfonds* en voorzitter van *Snellaertskring*, op den Vlaamschen Landdag, den 9 September te Gent gehouden, het voorstel dat het bestuur van den Landdag de beste middelen zou beramen om de herstelling der grafsteden van Willems en Ledeganck en tevens de oprichting op Snellaerts graf, van een gedenkteeken den koenen Vlaamschen strijder waardig, te verwezenlijken.

Zooals men ziet heeft het denkbeeld weerklank gevonden en bestaat er reden te hopen dat de gedane voorstellen tot uitvoering zullen geraken.

A. V. Bultynck.

KEIZER KAREL

EN HET

RIJK DER NEDERLANDEN,

DOOR JULIUS DE GEYTER.

(*Vervolg van bladz.* 228.)

VI.

GELIJK wij hooger schreven, de « Keizer Karel » bezingt « *de hope* in een Rijk der Nederlanden *begraven*, » de nationale volksdroom van den Nederlandschen stam bedrogen, vernietigd.

Vernietigd door wien? Door Keizer Karel.

En in wien is de edele volksgedachte verpersoonlijkt? *Wie zal de held zijn* die de grootsche hoop vertegenwoordigt; door wien zij belichaamd optreedt, levende in dat heldenfiguur met al de fiere deugden van een ongetemd ras dat zich zelf als natie erkent en doen erkennen wil? dat zich zelf, zijne krachten, zijne eigenschappen, zijn vermogen om in rijkdom, macht, beschaving, de eerste plaats tusschen de volkeren te bekleeden, waardeert en hoogschat? Het ideaal van het volk zal die held uitdrukken zoo levendig en eigenaardig, dat zijn beeld onuitwischbaar in den volksgeest zal ingeprent blijven, dat zijn naam een symbool zal worden wiens tooverkracht deugden en daden wekt. Herinnert

u Breidel en de Coninck van den Leeuw van Vlaanderen... Wien hoort die rol in « Keizer Karel »?... Aan niemand. Niet aan Van Melle, niet aan Joris Verschelpen, — aan niemand.

Zoo wordt de rijkste bron van belang verstopt, zoo de krachtigste band van eenheid gebroken, zoo het stralende brandpunt gedoofd.

En waarom is er hier niemand?

Omdat het historisch feit zelf ontbreekt.

Goud en zilver en koper mogen aan den « Keizer Karel » versmeed zijn, het beeld rust evenals het droombeeld van zijn ambtgenoot in de historie, Nabuchodonozor, op voeten « eensdeels van ijzer, eensdeels van leem ».

Thans wel kunnen velen in Zuid- en Noord-Nederland (hoezeer ook zij nog geen timmerhout zijn voor een epos der toekomst) met *Pan-Neêrlandische* drift, liefde koesteren voor het « droombeeld van ons allen », maar die gedachte bestond noch hier noch elders, (althans niet onder het volk,) toen de moderne tijden invielen. Zij was niet geboren. En de dichter gevoelt het : zijn hersenschimmig « Rijk » flikkert enkel nu en dan in eene klacht, in eene zinspeling bleekjes op; zelfs in den zevenden zang verstout hij zich niet 's volks hoop (?) als leidende gedachte van den opstand te teekenen. Er wordt buiten historischen grond gebouwd, en dát in een werk waartoe men de materialen ontleent aan een tijdperk, ons nog zóo nabij, liggende voor ieders oogen in het volle daglicht der geschiedenis : daarmeê wordt de dichterlijke vrijheid belemmerd en gekortwiekt. Nu, alle waarschijnlijkheid is verloren indien hier een heldenfiguur (bij veronderstelling dat de schrijver zulk heldenkarakter zou weten te temperen, weten te scheppen) kwam opdagen om eene niet bestaande streving in levende wezen te beelden; om er voor te worstelen, er in te zegevieren of er meê te bezwijken. Het *relief*, aan de voorstelling gegeven, zou tot aandacht en onderzoek wenken, en daaruit kwam wellicht

meteenen de hoofdgedachte zelve als verdichtsel voor! Door de analogie zou men alles verwerpen en dat mag niet! Trouwens, *eerst en vooral heeft de « Keizer Karel » voor oogwit eene beschuldigingsacte in te brengen tegen al wie van ver of van bij den troon of het outer raakt, en die beschuldigingsacte zou alle gezag missen kwam de poëet, ook in zijne voornaamste lijnen, al te klaarblijkend buiten de schreef der historie.* Van daar die meer dan dertig bladzijden « ophelderingen » waar Julius de Geyter zich als nauwgezetten historicus voordoet en zijne verzinsels zelve als historisch waarschijnelijk aangeeft. (Had het werk de praktische beteekenis van het aangewezen inzicht niet, de dichter zou zoo niet gedurig op de geschiedenis zich hoeven te beroepen.) Van daar ook zijne gedwongene soberheid in het bepalen van het deel dat zijn « Rijk » in het geheele zal innemen, (bij gemis aan historische waarheid die hij tot zijn hoofddoel niet ontberen kan.) Zoo wordt zijn Pegasus een zijpad ingedreven, langs waar de zaak van « het Rijk van onzen stam » bitter weinig zal bevorderd worden.

De sektegeest heeft den dichter leelijke parten gespeeld. Zijn hartstocht zal zijne Musa (o! de edele epische Musa!) tot eene akelige babbelkous en haar lied tot een lasterend commentaar van « het ongediert der papen » misvormen; in plaats van, geestdriftig en bewonderend, vaderlandsche helden in het leven te roepen, zal zij met voorliefde zich naar eene reeks ellendelingen keeren, modder en slijk omroeren, in den vleeschwinkel van de slachtersdochter en consoorten zich als in eenen lusthof vermeiden.

De vrucht van de Geyters geest is een tweeling : Geus en Klauwaart...

Eerst is *de Geus* ontworpen : een plan van uitjouwing, van verguizing : « het heilig liedje. »

Daarna, om het gewrocht een algemeen vaderlandsch belang bij te zetten, is het « Rijk der Nederlanden », *de Klauwaart*, er bijgedacht — ten onpasse.

Eenheid? zoo min als in de leus, (Geus en Klauwaart,) die tegen heden en verleden liegt — in zoo verre zij « Vlaanderen » waant te vertolken.

Is de oude opvatting van epische poëzie dan zóó onbeduidend? « Ontwerp, hinderpaal, worsteling, ontknooping...? »

Ziedaar toch eenheid en drama!

En hier vindt ge — ver van elkaâr — een volk dat het Rijk van zijnen stam wil stichten en eenen wellusteling die, eerst op het einde, van een « Rijk der Nederlanden » hoort gewagen : *twee evenwijdige lijnen in plaats van twee tegen elkander opstormende krachten!*

Heeft dan het volk — collectief — geene heldenrol? Och neen! Van het Rijk der Nederlanden wordt tweemaal *gesproken* — een echt luchtkasteel — vóór en bij de geboorte van het prinsje, bijzonderlijk op den toren van het Belfort, en later, op den Halletoren, in een half-vreemd gezelschap van Kunstenaren.

Dan — Karel gaat zijn gangen : Rozemonde, Concha, Joanna vander Geenst ; vrouwenhaat en vaderwrok spannen saâm met de Kreesers; de vindingrijke geest van den dichter (ondanks het wijze *non bis in idem*) verzint tot alle verweer drie reizen achtervolgens naar Spanje; de Keizer dempt den opstand in bloedige kastijding, en dan, « Te laat! Te laat! » komt het volk eerst op 't gedacht : « Wij moesten storm luiden! Hem aanvallen in het veld! Voortkampen aan poort en wallen! »

Een tegenhanger van het « Te laat » des Keizers toen hij, in den achtsten zang, « mompelde » :

> De Nederlanden zulk een Rijk...
> Nooit gaf de Chièvres mij dien raad...
> Maar dring niet aan : het is *te laat.*

Vroeger was de volkswensch hem niet eens ten gehoore gebracht!

Zie daar dus de hoofdzaak, als onderwerp van een episch verhaal aangekondigd, die voor niemendal

op den gang der gebeurtenissen inwerkt! Toestanden, tegenover elkander geplaatst, maar van geener zijde handeling; en eenheid? Neen!

Het werk nu in zijn geheel — *zullen wij het Epos noemen?* Och! waarom niet? In veler spraakgebruik heeft die naam geene bepaalde beteekenis meer; de zin van het woord is verknoeid. Wat wordt er al niet Epos geheeten? Zulke Satire van Juvenalis, zulk Cyclus van Legenden, zulk Roman, zulk verhaal volkomen echt. Zoo wordt de naam onbeduidend; zoo zegt het niets, zoo wordt geen werk gekenschetst, als men het « Epos » noemt.

Maar in den ouden, klassieken zin kan Keizer Karel niet voor een epos doorgaan. En hoogst waarschijnlijk staat de dichter naar de onderscheiding niet, onder die oude pruiken geclasseerd te worden. — Ernstig gesproken : de nieuwere geschiedenis der Letterkunde heeft de beteekenis van het woord gewijzigd en onder zeker opzicht verbreed. Gewrochten zijn er die noch van Grieksche noch van Latijnsche modellen afstammen, en die nu, naar juist bepaalde opvatting en in verheven zin « epos » betiteld worden; andere, die de regels van Boileau nauwkeurig uitdrukken, zullen niet bij het epos worden gerangschikt.

Een episch gedicht, om bij de hedendaagsche kritiek als dusdanig te gelden, moet eene *publica vox* wezen, de stem van volk, vaderland, godsdienst, maatschappij; uit het hart der samenleving moet zijne bronader opwellen en vloeien; het wil van den geest des tijdvaks bezield en doorademd zijn; een wereld-toestand, met zijn lijden en strijden, zijne verdeeldheden, zijne teleurstellingen, zijne hoop, zijn streven, zijne kennissen, zijne groote feiten, zal er in bewegen en woelen. In zulk een epos spreekt de dichter tot alle en in naam van alle zijne land-, stam- of geloofsgenooten; den volksgeest doet hij weer ontwaken; oude overleveringen roept hij weer in het leven; een ingevallen gebouw van eigene geschiedenis, van vaderlandsche leeringen timmert

hij weder op; zoo teekent de Æneïs de Romeinsche natie in al hare glorie en hare koninklijke lotsbestemming; het Roelands-lied is de wapenkreet der Kruisvaarten; door de stem van Dante spreekt het middeneeuwsch Italië.

Wie tot het schrijven van een Heldendicht enkel door letterkundigen naijver zou gedreven worden, wie enkel bedacht is, den kader te vervullen, door de klassieke regels naar de oude modellen ineengezet, zou nooit een epos leveren in den zin door bovenstaande regelen aangewezen. Bij het volle bewustzijn van zijne kracht, en meêgesleept door zijne zucht naar roem, of door zijne bewondering voor de groote meesterstukken der epische poëzie, of door den smaak zijner tijdgenooten, kan ook wel een geniale dichter aan een bloot kunstmatig Heldendicht, aan een pseudo-epos, aan een onderwerp waar geen tijdgenoot zich aan gelegen laat, de hand leggen; dat hij echter volharde en die reusachtige onderneming eener dichtluim voortzette en volvoere, dat is te betwijfelen. Men denke aan den *Ondergang der eerste wereld*, die midden in den vijfden zang afbreekt, en aan den *Constantyn* dien Vondel heeft aangevangen, tot den vijfden of zesden zang heeft gebracht en — vernietigd. De volschreven epische proeven, die, door de verhandelde stof zelf, buiten het ware epos vallen, zijn meestal het werk van middelmatige talenten.

Maar ook de echt epische stof alleen maakt het epos niet : om de stemdrager en woordvoerder eener groote gedachte te zijn, wordt *genie* vereischt, vraagt men een *os magna sonaturum*, eene keel die machtig galmen kan.

Slechts het *genie* zal overigens bij machte zijn, ééne algemeene hoofdgedachte over een uitgebreid geheel te doen stralen, te doen heerschen; in vaste eenheid van gedachte de vele deelen en leden saâm te binden en tot het ééne oogwit te doen samenwerken.

De *Pharsale* kon een episch protest tegen burger-

oorlog en tijrannij, kon de stem van het Roomsche vaderland, van de oude vrijheid zijn; dat lag in het onderwerp; maar de macht van den dichter is beneden de opgenomen taak gebleven.

Menig overhaastig oordeel ten anderen is op dat gebied onjuist bevonden geworden en werd door den Tijd niet bekrachtigd : Aan Lucanus ontbraken de geestdriftige bewonderaars niet; men noemde zijne *Pharsale* met den glorievollen naam van *opus romanum!* Chapelain gaf, na twintig jaren arbeid, zijne *Pucelle* in het licht; lang voorop wierd dit werk geroemd als het meesterstuk van den menschelijken geest; en toch, deze die schrijven dorsten :

Depuis vingt ans l'on parle d'elle,
Et dans trois jours l'on n'en dira plus rien;

of die het Latijnsch puntdicht tegen het hooggeloofde dichtwerk africhtten (1), hadden zijne vier-en-twintig maal twaalf honderd verzen, (hoewel er, in achttien maanden, zes uitgaven van kwamen), juister beoordeeld dan het loftuitend publiek; dat heeft de Tijd uitgemaakt.

Voorgaande bemerkingen en bepalingen vermijden een *lis de verbo*, een misverstaan.

Men doope het werk van den heer de Geyter « Epos », maar men wane daarbij niet het dus op te voeren tot de hoogte der onsterfelijke geestvruchten welker beteekenis wij straks aanduidden.

Men noeme het nooit « heldendicht »; helden verschijnen er niet. Het geheele is een « le Roi s'amuse »; met vader- en kinderwraak. Is er ergens heldenmoed, hij vlamt op uit den val van twee Gentsche dochters, en dat is eene heiligschennis, gepleegd aan de glorie van onze Vaderen die, in een epos hunner zelfstandigheid, niet op die wijze, evenmin als enkel door

(1) Illa Capellani dudum exspectata *puella*
Post tanta in lucem tempora prodit *anus*.
De *maagd* van Chapelain, te langen tijd verwacht,
Komt, na zoo menig jaar, *oud wijfje* voor den dag.

druk van belastingen, mochten ten strijde gevoerd worden; eene groote gedachte, stout doorgedreven, moest hen bezielen en geleiden. Van dien aard ware de droom aan een « Rijk der Nederlanden », maar, bij mangel aan historische waarheid, is de dichter blijven haperen en heeft hij, gedwongen, tot een « half en half » zijne toevlucht gekozen.

Zijn er niet sommigen die den « Keizer Karel » hebben begroet en opgehemeld als eene « openbaring »? Het zij zoo!

Splinternieuw inderdaad is een breedvoerig dichterlijk verhaal uit ons vaderlandsch verleden dat, op de eerste plaats, zich « afbrekerij » ten doel stelt. Alles drijft tot afkeer van bijzondere personen, van eene bijzondere regeering; vaderlandsche geestdrift wordt niet gewekt; het nationaal gevoel wordt niet versterkt; machtige voorbeelden van heldhaftige liefde en opoffering voor de Dietsche gedachte komen niet ten tooneele, haat tegen het uitheemsche - qua talis — gloeit niet op.

Splinternieuw is ook de vorm, ontleend aan het moderne tooneel, het tooneel met zijne veelvuldige en rassche plaatsveranderingen. Het zal wel de eerste maal zijn dat die plaatsveranderingen, bij onderscheidene strophen, beproefd worden in een aanhoudend verhaal. Het systeem verrast; het voldoet in de eerste zangen; welhaast, en voornamelijk in de laatste zangen, bij blijkbare vermoeidheid van den schrijver, wordt het soms een speldewerkkussen van zoo veelvuldige klosjes en draadjes, dat den toeschouwenden lezer de oogen schemeren.

De nieuwe invoering zal geen opgang maken. In eens is 't nieuwe er van af, en 't nieuwe is al de verdienste hier. Doch, het vergemakkelijkt de taak van den dichter in hoogen graad.

Zag men dan nog uit het samenspel der klosjes eene juist afgelijnde teekening in kant te voorschijn komen! Maar het dooréén slingeren van gelijktijdige feiten en toestanden in snel afwisselende schetsen heeft, gelijk wij aanstipten, moeilijkheden aan, waarbij de dichter den palm der *difficulté vaincue* niet verovert.

Uit vrees van het conventioneele, uit afschrik voor het eentonig statige, beproeft de dichter ook *een nieuwen epischen stijl* — heel democratisch, effen af : iets dat al eens het « langage des halles » van Boileau herinnert. Uit toon en taal wordt zorgvuldig het ideale geweerd. Geene edele kunstgrepen trekken uit het machtig orgel der Nederlandsche spraak een vloed van heerlijke akkoorden. Misschien beoogt men « ce beau à rebours, gelijk laatst Edmond Picard schreef, qui est le faisandage du beau, dont a besoin l'âme humaine (?), ondoyante en ses sensations, quand elle a la fatigue du correct et de l'idéal ».

Men kan alles rechtvaardigen met aan te merken dat taal en persoon moeten overeen stemmen : gemeene kerels, gemeene taal; alledaagsche tafereelen, alledaagsche kleur. Het reëele dringt zich op....

Het gebeurt, waar de omstandigheid al iets anders vergen zou, dat de dichter de taak aan den lezer overlaat, en, wat er zou te schrijven vallen, vervangt door eenige reeksen punten. Hier volgt het zestiende hoofdstukje of nummer van den tienden zang, gelijk het draait en waait :

XVI.

. . . .
. . . . . , ...
. . . . , ...

XVII.

Vrij theatraal!... Een fraai uittreksel intusschen, aanbevolen voor « bloemenlezingen »; een goede kans voor studie en voorbeeld van een brok epische poëzie....

En de poëtische periode? Het schakeeren der verzen? De verscheidenheid in snede en volzin? *Obsoletum!* De kortgebeende versjes trippelen klopvoetend, twee en twee, langs hun onafzienbaar pad... Het is een boekweit-dorschen zonder einde. Gang en toon der oude kindervertelsels, der *rijm-dichten* onder dorpspoëten, ja! Op enkele beschrijvende plaatsen, zelfs waar de verzen één voor één vallen, is het effekt goed getroffen :

De sneeuw dooit op het dak : kegels
Hangen des morgens aan goten in tegels.
Klokjes wiegelen reeds in den tuin ;
Minnetjes, knopjes in hul en kruin.
Zoel is het windje dat fladdert en zucht.
« Koekoek ! » galmt het door de lucht,
Babbelend, kabbelend, flikkert de bron,
Streelende, spelende, blikkert de zon.
Vogelen kwettren en orglen in 't Bosch.
Alles herleeft ; alles breekt los :
Lente doortintelt de gansche natuur.

Een juweeltje! Maar laat zoo iets, of iets in dien trant, eens duizenden regels duren, dóór de gesprekken, dóór de verhalen, dóór de redevoeringen, dóór de bespiegelingen, bij alle toestanden, bij alle onderwerpen, is dat niet al te ongemanierd? Alles geschoeid op dezen leest :

Slechts éénmaal zag hem Amsterdam,
Toen hij met Nassau heen er kwam...
Wie medezeilden, staarden aan
Hoe deerlijk hij was aangedaan ;
En weken, daar zijn wangen beefden,
Daar smart en leed hem (als) omzweefden.
Toen Duinkerk uit zijn oog verdween,
Sloot hij zich op en bleef alleen.
Waarom zoo verre van den grond
Gaan sterven waar zijn wiege stond ?
Eilaas ! te wereldsch was men hier.
Men sprak er van geen kerke schier.
Men hield van mensch zijn, vrij en blij,
Niet eens bevreesd voor ketterij.
En moest niet hij de hel ontvaren,
Hij die er d'anderen wou van bewaren ?
't Geheimnisvolle na de dood,
Dat lei men maar in Spanje bloot ;
Daar was de mensch den hemel nader.
Daar ging hij tot zijn zielerader.
Die had voor God slechts hart en zin ;
Die sprak hem wis gemoedsrust in ;
Bij d'opreis uit het aardsche stof,
Wees die hem best het Hemelsch Hof.
o Vlieg, *Carolus* ! breng hem snel
Waar hij niet denkt meer aan de hel.

Ik werde monnik in San-Yust.
« Cazalla ; schenk mijn hart nu rust... »
Hij bad er dat hij onder 't weenen
Zijn hoofd bezeerde op de steenen.
Uit angst voor straf, uit hellevrees,
Sloeg hij met riemen op zijn vleesch.
De kloosterpoorten deed hij sluiten,
Dat niets er binnen drong van buiten ;
Dat niets hem lokte tot verderven ;
Hij niets meer zocht dan wèl te sterven.

(Het ging er toen als in onzen tijd :
De duivel, oud, wordt eremijt.) (1)

Et sic passim ! En wat al flauwe praat ! En hoe eerbiedig voor historische waarheid !

Ook *in stof en vinding* wordt de versleten regel der verscheidenheid over het hoofd gezien : tweemaal komen meisjes in paadje verkleed ; tweemaal vallen dekens dood — als lood ; driemaal wordt tot 's lands redding eene reis naar Spanje verzind ; meermaals panden van ring en zegel.

Behandeling van karakters en driften is ter hoogte van den democratischen stijl. Dringt de dichter in de diepten van het menschelijk hart? Leert de dichter den mensch zich zelf erkennen in den geweldigen schok van driften en karakters tegen elkander? Straalt uit het werk van den dichter nieuw en verrassend licht over de afgronden van menschelijke boosheid, menschelijke zwakheid, van leven en lijden? Zijn er plaatsen na dewelke men het boek sluit, om weemoedig of eenzaam na te denken en te besluiten? Ziet de lezer zich geplaatst, bij zedelijke toestanden, voor een breeden gezichteinder die den geest beheerscht en verheft? Wie zal antwoorden : Ja?

Onder het verfoeide regiem van het Classicismus — en ook niet later of elders! Bij Shakespeare? Bij Goethe? — koos men de hoogere standen voor de schildering van karakters en driften, om dus, op een hooger tooneel,

(1) Dit onontbeerlijk epiphonema is niet in den tekst.

van een hooger standpunt, in machtiger verwikkelingen, den mensch op te voeren; hier stelt men de hooge personaadjes in het alledaagsche, in het gemeene : Keizers worden karakterlooze idioten; landvoogdessen, vischwijven! Een karakter, ja, met al het belangrijke van omsluierden wrok, belooft Livina Verschelpen te zijn! Maar hoe deerlijk bedorven! De sombere geheimzinnige wraakgeest wordt door den dichter, om zijne feiten aan een te snoeren, zijn verhaal voort te zetten, hervormd tot de naïeve klapster, die (door hoop en moedervreugde of door eigen goed hart misleid?!) bij de sluwe Margaretha alles gaat onthullen — zich laat uithooren. Eene niet aan te nemen antithesis.

Karakters, uit schijnbaar tegenstrijdige bestanddeelen tot waarheidsvolle eenheid en hooge levensuiting saâmgezet, ontmoeten wij hier nergens; dus geen inwendige geweldige strijd — de mensch zich zelven niet tegenovergesteld. Er is niet doorgetast in de menschelijke ziel. Er wordt, ja, *gezegd* (maar niet getoond,) bevestigd in woorden van den schrijver zelf (maar niet opgevoerd in daden van den handelenden persoon,) dat de Keizer gul en milderig van gemoed was;

Arme Vorst! uw hart is goed...

Maar het blijft gebonden zielewarmte.

Niets verheft zich boven het middelmatige. Misdrijf en boosheid doen niet sidderen; zij geven afkeer en walg — geenen schrik. Het is laagheid, valschheid, schraapzucht, ontucht. De kunstschoonheid is opgeofferd aan de strekking van het werk, evenals de geschiedenis, hoezeer ook de schrijver (en dat weder ten dienste dier strekking, zoo wij hooger trachtten aan te toonen,) op historisch gebied den schijn van waarheidsliefde behouden wil. Misschien is hij werkelijk overtuigd dat zijn dichterlijk beeld de echte, onvermomde waarheid uitdrukt, zoo niet in elke stoffelijke bijzonderheid, dan toch in den geest. Vijftig maal geeft de dichter aan zijnen tekst de ophelderende nota : « echt », « historisch », « geschiedenis », « geschie-

denis al wat volgt », enz., vooral op die plaatsen, die den Geuschen lezer tot heilige verontwaardiging moeten stemmen. « Echt en waar! »... 't Is het slotwoord van alle klappeien!

VII.

Ondanks al dat « *historisch en echt* » zullen wij beproeven het volgende vast te stellen; niet historisch is de tijd- en volksgeest opgevat en weergegeven; niet historisch, het portret van Keizer Karel; niet historisch, sommige gewichtige bijzonderheden.

Wij beginnen met een staalken dezer laatste soort, om reden dat dit « opgehelderd » feit niet in het tijdperk des onderwerps ligt en dus alleen staat. Het geldt overigens de bewering die, de eerste van al, van bovengemelde nota vergezeld gaat. Zij worde dan afzonderlijk en eerst ook besproken.

« En van 't stadhuis, waar Artevelde
Ten strijde riep of zege meldde,
Bazuint men nu luider dan toen zijne hand
Des pausen bevel heeft verscheurd en verbrand.

Dat is geschiedenis. »

(Vooraf zij opgemerkt dat de aanteekening verkeerd wijst op « bazuint men luider », wat rechtstreeks wordt vastgesteld in den volzin. Het inzicht van den schrijver bedoelt niet het comparatieve *luider*, maar wel het verscheuren der Pauselijke Bulle door Artevelde.)

Er is spraak van hetgeen in Gent gebeurde ten jare 1340, niet waar?

Zoo ja, zullen wij de volgende terechtwijzingen plaatsen :

Des Pausen *bevel*... Neen! door Artevelde's hand... Neen! verscheurd... Neen! verbrand... Neen!

Likkebaardend knagen onze Geuzen, sedert hoe lang al niet? aan dit veertiende-eeuwsch beentje... Het bevat hoon en verzet tegen Rome!

Dramatisch werd die fabel opgedischt in de Artevelde-cantate van Destanberg; daarmede kregen ook destijds de Arteveldesfeesten eene liberale kleur.

De Koning van Frankrijk had van Rome de bullen ontvangen, krachtens dewelke hij Vlaanderen in interdict kon doen stellen. De zegevierende Artevelde dwingt den Koning, dit kerkelijk wapen neer te leggen, af te zien van dit recht. De vonnissen en banbrieven werden dus de trophee der overwinning, werden nietig, moesten dan ook nietig verklaard worden, *wat geenen smaad hoegenaamd op de kerkelijke overheid besloot.*

De officiaal van Doornijk, op het eigen verzoek van den Franschen Koning, van de gravin van Henegouw en van den graaf van Vlaanderen, trekt de sententiën tegen Vlaanderen in.

Die sententiën worden te Doornik aan de afgevaardigden van Gent overhandigd, naar Gent gebracht, en, door het gebruikelijke « duersnijden » ongeldig gemaakt, *gecasseert.*

Dus niet gescheurd? Niet verbrand? (1)

Nu het is onze beurt te schrijven : dat is geschiedenis...

De stadsrekening spreekt duidelijk :

October 1340 : « Item scepenen Jacob Coelins, Jacob van der Linden ende met hem meester Jan uten Hove, meester Jan van Luevene ende Jan de Visch, die voeren saterdaechs voer Sente Denijs dach omme de ynstrumente van der sententiën ende de absolutie, die daer ghelovet was te leverne, ende die brochten sij, ende doe worden alle de ynstrumente ghecassert, duersneden, ter scepenen huuse ute, voer de goede lieden van der poort. »

De akte werd getoond te Brugge en te IJper :

« Item Janne den Visch, scepenen cleerc, die voer te Brugghe en te IJpre metter procuratiën van der sententiën te toeghene. »

(1) De akte van absolutie bestaat nog in de Archieven van Gent, met haar merk van *casseering*, de *duersnede*, daarin.

Hij vertrok den 17 October 1340.

Men zal opmerken dat Artevelde zelfs niet genoemd wordt.

Kervyn de Lettenhove haalt eenige woorden der stadsrekening aan (III, 270) maar vat ze verkeerd op : « les échevins *déchirèrent* publiquement à l'hôtel de ville les bulles et les sentences d'excommunication que le roi de France avait remises à leurs députés. » En om zijn « déchirèrent » te wettigen schrijft hij in nota : *ghecasseert, duersneden !*...

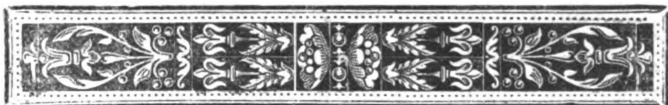
Dus in 1847. Maar in zijne brochuur van 1863, is er geene quaestie meer van « verscheuren » evenmin als bij professor Lentz (Jacques d'Artevelde.)

Bij anderen integendeel is « verscheuren » reeds tot « verbranden » voortgegroeid. Wij weten het wel : 't Is Jacob de Meyer, de bekende kroniekschrijver, die hier eerst van rept, maar zijn gezegde wordt niet bevestigd door de Gentsche stadsrekening, ook niet door eenige andere oorkonde.

Zullen onze waarheidlievende geuzen nu hunne geliefkoosde legende laten varen of wel, ons bewijzen dat wij zelven in dwaling verkeeren?

(*Slot volgt.*) Dr H. CLAEYS.

EEN WOORD NOPENS DE SCHOUWBURGEN.

TWEE vakken der letterkunde hebben op onze eeuw eenen bijzonderen invloed uitgeoefend : De Roman en het Tooneel.

Wie weet er niet dat het verval der zeden in Frankrijk grootendeels te wijten is aan de slechte romans? 't Is aan dezelfde bron dat de bedorvene klassen van België hunne slechte grondbeginselen putten. Die schadelijke invloed der fransche boeken ware alras in de lagere klassen gedrongen; doch God had medelijden met ons Vlaanderen. Conscience verscheen en verzadigde de lezingszucht die 't volk verteerde, met eerlijke en zedige verhalen. Dank aan Conscience, dank aan zijne navolgers werden de goede vlaamsche zeden gered.

Het tooneel heeft ook niet weinig bijgebracht om onze naburen de Franschen in dien walgelijken poel van zedeloosheid te slepen, waarin zij nu plassen. Eene slechte lezing spreekt slechts tot de inbeelding, een slecht tooneelstuk tot de inbeelding en de zinnen. De prachtige kleederdracht der spelers, hunne bewegingen, gebaren, hunne stem, alles helpt om den toeschouwer te overmeesteren. Ook is de indruk door de vertooning van een tooneelstuk gemaakt veel dieper dan die eener lezing, en diens invloed bijgevolg ook grooter.

Onder betrek van zedelijkheid viel er tot heden niet al te veel te zeggen tegen het vlaamsch tooneel. Dezen winter nogthans verschenen er twee sombere wolken in dien tamelijk klaren hemel. Fernando, een zedeloos stuk uit het fransch vertaald, en Parisina, een werk dat insgelijks weinigen eerbied voor de betamelijkheid aan den dag legde, werden te Brussel vertoond.

Zal er voor het tooneel, even als voor den roman, geen Conscience oprijzen om de bedreigde vlaamsche zeden te redden?

Niemand heeft hem tot nu toe gezien en niets laat hem nog vermoeden.

Moeten wij dan die bedorvene letterkundigen onverlet hunne walgelijke taak van verpesting laten voltrekken? Is er geen middel van eenen dijk op te werpen tegen dien vloed van vuilnis en zedeloosheid die zij op ons Vlaanderen loslaten?

Ik meen van ja.... En welke is deze middel? De inrichting van een katholiek Tooneel.

Wat wanklank, roept men. Weet gij dan niet dat katholiek en Tooneel twee woorden zijn die met elkander strijden?

Heden, 't is waar. Waarom? Het tooneel is vervallen en bedorven. Maar was het altijd zoo?

In de XVIIde eeuw waren er drij schouwburgen in Madrid. In twee van de drij waren het twee monnikken die er het hooge woord hadden. Zij waren het die het sein gaven van de toejuichingen of van de blijken van afkeuring.

Werden in de middeleeuwen, in die vrome, geloovige, godsdienstige tijden de mijsteriën van onze religie niet verbeeld in den vorm van tooneelstukken? En roemt de H. Kerk haar niet van Vondel, Calderon, Cervantes, Lope de Vega, Racine en Corneille, zes der grootste tooneeldichters die ooit hebben bestaan, onder hare vroomste en getrouwste kinderen te hebben geteld?

Indien het tooneel aanzien wordt als een vijand van den godsdienst is het, niet omdat het in zijn eigen slecht is, maar omdat het van den goeden weg geweken is. Immers sinds wanneer was de H. Kerk de vijand der kunsten, en welke verhevenere kunst dan de tooneelkunst? Sinds wanneer ontzegde de H. Kerk aan de menschen een redelijk vermaak en welk vermaak biedt ons meer onderrichting en aantrekkelijkheid dan de verbeelding der onheilen en der lotgevallen van onze medemenschen!

Het is waarlijk wonderbaar, hoe de goddeloosheid hare minderheid onder betrek van zedelijke hoedanigheden weet te verbeteren en te herstellen. Zelfsopoffering, mildheid, kuischheid, oprechte liefde zijn deugden die men bij haar zelden aantreft. Doch deze deugden zijn streng en verheven en maken slechts indruk op eenige kloeke, gezonde en uitgelezene geesten.

De goddeloosheid weet hare schade op een ander terrein rijkelijk in te halen. 't Zijn niet alleenlijk wel geredeneerde lessen of verhevene voorbeelden die den mensch een vast grondbeginsel of eene diepe overtuiging in den geest slaan; de vermaken vermogen dit ook. Velen aanzien het zelfs als het beste en het vruchtbaarste leerstelsel van te onderwijzen al vermakende en hier heeft de goddeloosheid op ons geheel en gansch de bovenhand. 's Avonds, wanneer, na eenen dag van droeven en vervelenden arbeid, de burger onzer steden zich gelukkig acht voor eenige uren de enge en bevangene wanden van zijnen winkel te mogen ontvluchten, waar gaat hij de verkwikking zoeken die zijn afgebeulde kop zoo noodig heeft? Gewoonlijk in de schouwburgen en dergelijke gestichten waar de goddeloosheid tot nu toe uitsluitelijk als koninginne heerscht.

Wat al valsche grondbeginselen, wat al droeve belachelijke vooroordeelen werden daar het volk niet ingeblazen onder de

verleidende melodiën van het muziek of de begeesterde gebaarden en de overtuigde zinsneden van eenen tooneelspeler?

De goddeloosheid verschaft aan de burgers zinnelijk genot en vermaak, de burger, uit erkentenis voor haar die hem verkwikt en hem streelt, aanvaardt hare valsche leerstelsels, en hare nijdige vooroordeelen.

En wat stellen de katholieken tegen dat machtig oorlogstuig hunner vijanden?

Hoort : « Het tooneel is slecht, zeggen zij, men zette er den voet niet in ».

En wat geven zij in de plaats, aan den vermoeiden burger, tot verkwikking, tot uitspanning?.. Niets.

Wat brengen zij bij om die genegenheid, dien bijkans algemeenen trek te voldoen, die de menschen van alle tijden en van alle streken voor dat slag van vermaken gevoelen? Men moet ze maar bedwingen.

Waarlijk deze middel is volstrekt daarbij gemakkelijk om voor te schrijver en onfeilbaar als men hem maar volgt, maar ik aanzie hem als weinig pratiek. Ziet men immers geene groote en overtuigde katholieken naar den schouwburg gaan?

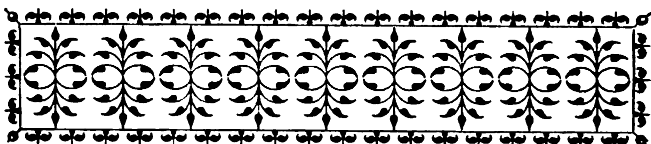
Ik heb dikwijls gelezen zelfs in godvruchtige boeken dat men de driften niet moet dooden, niet moet versmachten, maar dat men ze moet breidelen, moet dempen en tot het goed africhten.

Dit zou men kunnen toepassen op de schouwburgen. Waarom de edele zucht naar dat verheven kunstgenot niet gezuiverd en gemend liever dan hem vruchteloos te willen onderdrukken? Waarom geene schouwburgen ingericht waar de deugd verheven en de ondeugd veracht en verfoeid wordt? Aldus zou men de goddeloosheid bestrijden met hare eigene wapens, en het tooneel, tot heden eene machien dienende tot verspreiding van de dwaling en het kwaad, zou eens het zijne kunnen bijbrengen, tot de verheffing van het ware en den zege van het geloof.

Te meer zoo opende men een nieuw en vruchtbaar veld waarop de vurige letterkundige ijver, die onze hedendaagsche jongelingschap beheerscht, zich zoude kunnen oefenen. Wie weet het deze onderneming ware misschien de dageraad van een schitterend katholiek letterkundig tijdvak, dat in ons land ten minste een einde zou stellen aan dat oud deuntje : De kerk doodt de kunst.

Mijn gedacht schijnt zeker aan velen stout, gewaagd, wat jong. Nogthans ik blijf overtuigd dat de uitvoering ervan goede gevolgen zou hebben. Den vijand bestrijden met zijne eigene wapens, werd altijd aanzien als eene onfeilbare taktiek. Laat ons hopen dat dit eens de taktiek zal worden der katholieken, wanneer een vuriger, een ijveriger, een krachtiger geslacht zal geboren zijn, dat niet al bevende en zich al verduikende den schok der vijanden zal afwachten, maar ze zelve zal gaan opzoeken om het kwaad te bestrijden en overal uit te roeien.

H. Plancquaert.

LEEDPEREL.

« *Quel tombeau que le cœur !* »
(A. de Musset.)

'T IS dood, het kind van mijnen geest,
zoo bloeiend lief, zoo slank van leest
Zoo krachtvol opgeschoten !
't Is dood !.... en weg is 't hemelblauw,
zacht glimmend onder blonde brauw :
zijne ooge blijft gesloten !

't Is dood !.... Zijn hert en klopt niet meer;
en, geef ik 't namen nog zoo teêr,
zijn lip en zie 'k niet roeren !....
Och ! 'k heb u toch zoo trouw bemind,
en zijt ge dood nu, dood, mijn kind,
en gaan ze u henenvoeren ?

Neen, neen ! ten grave en gaat ge niet,
waar, onder 't woekrend dichte wied,
de wormen gretig draven !
Mijn geest ontving u, jeugdig, schoon ;
mijn herte wordt uw doodenwoon;
ik zal u dáár begraven !

Et haec olim.....

6 December, 1887.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

DIEST en de H. Joan. Berchmans. (L. De Koninck). — Geen dichter onzer eeuw is meer dan L. De Koninck christene dichter; geen heeft meer dan hij God en Godsdienst, de Kerk en hare Heiligen bezongen. Nevens zijn Christen Heldendicht « Het menschdom Verlost », hebben wij, onder andere, de verheerlijking van den martelaar Karel-den-Goede, den jubelzang op zijne Heiligheid Leo XIII, en zijnen nooitvolprezen « Franciscus » die zoo meesterlijk door den grooten Tinel vertolkt werd. Om zoo tegen den geest van den lichtzinnigen en waanwijzen tijd in te kampen, moet men wil en moed hebben. Eer aan hem die zijn edel kunstvermogen ten dienste van het goed en van de waarheid stelt! Ja, hij was er innig van overtuigd toen hij vroeger schreef dat « de kunst iets meer te doen heeft dan te verlustigen en te vermaken; dat zij moet verzedelijken, verheffen en veredelen; niet de kluchtspeelster zijn, maar de leeraarster heurer eeuw. »

Het nieuw werk over Joan. Berchmans is van de zelfde gehalte; en 't zij van in den beginne gezegd, zijne groote verdienste ligt nogmaals hierin dat het een zang is die uit het herte schiet, een vrucht van 's dichters onwankelbaar Geloof en vlammende liefde. Men wordt gewaar dat de zanger bemint hetgeen hij tracht te verheerlijken... Hoe lief schildert hij in zijne inleiding Joannes geboortestad! Hoe plechtig ruischt op den Kakenberg de koor die de « wereldlijke gloriën van Diest » bezingt, en hoe statig vaart voor onze oogen die rei van helden uit het verleden! Hoe treffend maalt hij ons sint Sulpicius kerk, die zelve zingt van al de groote mannen die aan haren Autaar kwamen nederknielen! Maar boven alle grooten groot, is Joannes Berchmans!

> 'k Zag in mij een Heilge doopen...
> 'k Ving hem in der kerke schoot...
> Godes Heemlen gingen open...
> Diest... Gij zijt in Berchmans groot.

Daarmeê is de dichter aan zijn derde deel of zijnen derden en grooten koor « De Heilige glorie van Diest »; waar de held van het gewrocht als kind, als jongeling en kloosterling wordt voorgedragen. Het kamerken waar Joannes geboren wordt, is aller liefst beschreven; in het verhaal der eerste Communie komen

schoone dingen; en wat bijzonder aanstaat,, is het bezoek van het heilig kind naar onze L. V. van Scherpenheuvel. Wat er dan tusschen hem en die goede Moeder gezegd is en omgegaan, 'n kan men niet ontleden, zegt de dichter; en waarom? Luistert.

Als het kind zijn kleinen nood
Met zijn tranen uit gaat plengen
In den warmen moederschoot,
Moet er geen zich tusschen mengen...
Onder 't wijde mantelkleed
Houdt de moeder 't kind geborgen,
En zij sust en kust het leed
Hem van 't hert weg met de zorgen.
Wat er tusschen haar en 't kind
In de stilte wordt gefluisterd,
Moet niet, als de dwaze wind
In de takken, afgeluisterd.
't Is 't geheim van haar en hem
Die hun beider ziel vereenen
In 't gelispel van hun stem.

Wat frissche poësie, vol van eenvoud, oorspronkelijkheid en waarheid!

Joannes is intusschentijd naar het College te Mechelen getogen.

Altijd heilig, altijd zedig,
Altijd opgeruimd en blij,
Altijd werkzaam, nimmer ledig,
Altijd engel, leefde hij.

Welhaast is de uur geslagen dat hij eenen staat moet gaan kiezen; hij treedt în het Orde der Jesuiten :

Schrik der boozen, hoop der vromen,
Dul geliefd en dul gehaat
Nu verjaagd, straks weergekomen,
Hier vergodlijkt, daar versmaad.

Van Mechelen wordt hij naar Rome gezonden, waar hij welhaast ziekelijk wordt, stillekens aan uitleeft en sterft. Zijne dood en zijne intree in den Hemel zijn twee schoone tafereeltjes.

Men ziet het; onze Heilige is geen van die mannen die, gelijk een Franciscus Xaverius of van Assisen, een Dominicus of Ignatius, den wereld verbazen door hunne wonderwerken; zijn leven heeft niets buitengemeens : hij heeft de volmaaktheid gezocht in het nauwkeurig kwijten zijner dagelijksche, gewoone plichten. Onder dat opzicht is het een spiegel en toonbeeld voor elken geloovige. Maar voor den dichter was dit eene lastige stof om naar behooren te bewerken; en eentoonigheid is in dit geval haast

onvermijdbaar. Om die moeielijkheid te keer te gaan, heeft de zanger zijn onderwerp in kooren, ik had haast gezegd in bedrijven gesteld; en daar deed hij wel mee. En nog 'n heeft hij niet heel en gansch gelukt; nog is het van het begin tot het einde te veel die zelfde stille, godsdienstige toon die bij de lezing iets vervelend en vermoeiend geeft. Wat meer is, de schrijver, om te kunnen afwisselen, heeft te veel kleine bijzonderheden opgezocht, en er alles, ja tot de brieven toe van zijnen held ingebracht en op rijm gezet. Zulks kan goed zijn in eene geschiedenis van Joan. Berchmans' leven; maar in de dichtkunst heet men dat gerektheid en langdradigheid; en zoo komt het dat men soms dingen schrijft die alles, behalve dichterlijk zijn. « Diest en de H. Joan. Berchmans » is te geschiedkundig en op te veel verhalenden toon voorgedragen. Dichten en geschiedenis schrijven is hetzelfde niet; en men kan het alle twee gelijk niet doen.

Dit 'n belet niet dat er in De Konink's werk prachtige bladzijden voorkomen, en dat wij daar op menige plaats dien zwierigen en forschen toon aantreffen die ons peizen en zeggen doet dat de zanger van « het Menschdom Verlost » nog niet uitgezongen is.

Eecloo. A. VAN BOGAERT.

Vondel. — Bij 't noemen van dien naam gaat er bij eenigen een kreet van diepe bewondering, van welverdiende geestdrift op; bij anderen integendeel een schouderophalen, een « och de ouwe man is afgesleten : hij heeft zijn tijd gehad; hij is zoo droog, zoo saai, zoo slepend; — leve de nieuwe poezie, daar zit leven, vuur en kracht in! »

Niettegenstaande het geschreeuw en lawaai dezer laatsten; niettegenstaande het niet-lezen van Vondel door zoovelen onzer hedendaagsche letterkundigen en letterminnaars, acht ik het toch eene blijde verschijning, dat er, in onze eeuw van romantiek en losse poëzie, nog mannen gevonden worden, die de banier der oude vaderlandsche letteren — de banier van Vondel — met fierheid durven verheffen. Onder de velen dezer wakkere strijders noem ik slechts den genialen Dr Schaepman, die op zoo 'n koninklijke wijze den Koning onzer dichtkunst bezong en die zelf met zooveel geluk Vondels voetstappen drukt; de beroemde Jos. Alberdingk Thijm, hoogleeraar te Amsterdam, die eene volledige uitgaaf van Vondels werken voorbereidt; den geleerden Jezuïet, Pater Verstraeten, die door de keurige uitgaaf van « Lucifer » en « Jozef in Dothan » de liefde tot Vondel in zoo menig jeugdig hart wist te ontsteken; eindelijk nog den geestigen en talentvollen opsteller van den « Wetenschappelijken Nederlander, » pastoor Brouwers, die Vondels naam niet alleen in Nederland wist te doen beminnen en eerbiedigen, maar die zelfs in andere landen, te midden van daverende toejuichingen, voor onzen Koningsdichter liefde, eerbied

en bewondering wist af te dwingen. Bij deze veteranen in den strijd voor Vondels grootheid en roem, komt zich een nieuwe strijder voegen, — een strijder jeudig en moedig, ijver- en talentvol, — ik meen de Wel Eerw. Heer H. Bartels, leeraar aan 't Bisschoppelijk Kollegie te Roermond. (1)

Immers hoe kan men meer voor Vondel's naam strijden, dan door eene bewerkte uitgave zijner werken? Geen grooter hulde kan men den dichter bewijzen, geen schooner lauwerkrans hem vlechten.

Prof. Bartels treedt in 't strijdperk met Vondels « Petrus en Pauwels » (2) voor inrichtingen van onderwijs en vereenigingen bewerkt en met aanteekeningen voorzien. Het doel van den bewerker is, « dit treurspel geschikt te maken voor het hedendaagsch tooneel, in 't bijzonder voor het tooneel van seminariën en andere inrichtingen van onderwijs, als ook van katholieke vereenigingen. »

Heeft de bewerker zijn doel bereikt? Ik aarzel niet een bejaend antwoord te geven. De weglating der vrouwenrollen, waarvan hij het voornaamste — b. v. het 2de tooneel 1ste bedrijf — somtijds het geheele — b. v. het 1ste tooneel 2de bedrijf — door mannenrollen vervangt, is onder alle opzichten prijzenswaardig en volkomen geslaagd.

De verandering van rollen heeft noch aan de handeling van 't stuk, noch aan den gang de minste afbreuk gedaan.

De verplaatsing eeniger tooneelen, zooals b. v. het 3de tooneel van 't 3de bedrijf, dat in Vondel (bewerkt) 1ste tooneel van 't 4de bedrijf wordt, vergemakkelijkt de veranderingen van de décors, verkort eenige te lange bedrijven, en brengt meer aandacht, meer spanning, meer handeling in 't tooneel.

De verkorting der reien, hunne inlassching tusschen de bedrijven — zoo wordt b. v. de rei van 't derde bedrijf en die van 't 4de bedrijf verkort als 4de en 6de tooneel van 't 4de bedrijf gebruikt — en het in overeenstemming brengen met het in ieder bedrijf behandelde, is meesterlijk uitgevoerd. Voor 't tooneel wint het stuk merkelijk er door. Vondels reien immers, — hoe meesterlijk ook in zich — zijn voor 't tooneel veelal te lang en brengen eene zekere langdradigheid en sleperigheid te weeg. Voor degenen

(1) Er dient ook genoemd te worden : « De Altaargeheimenissen » uitgegeven door J. Erkens, met inleidende nota bewerkt naar de studie van den eerw. heer Kanunnik Stillemans. « Les mystères de l'Autel », en de geillustreerde Volksuitgave van « Joost Van den Vondel uitgegeven door J. Van Lennep ».

(2) Bij Henri Van der Marck. Boekdrukker te Roermond. Prijs 1 fr. 25.

echter, die liever de reien in hun geheel hadden, zijn ze als « aanhangsel » achter 't 5de bedrijf bijgevoegd.

Een andere verdienste van deze uitgave, is de breedvoerige verklaring van de moeielijkste deelen van dit meesterstuk, de aanwijzingen van den samenhang en van de schoonheden van den Petrus en Pauwels, en vooral de geschiedkundige aanmerkingen, die den lezer het verstaan vergemakkelijken en 't lezen aangenaam maken.

De talrijke mythologische verklaringen, hoe kort ook gegeven, zijn zeer geschikt om 't geheugen te verfrisschen van hen die vroeger de Romeinsche goden en godinnekens, gebruiken en instellingen gestudeerd hebben, terwijl ze uitvoerig genoeg zijn, om aan hen, die zulks niet gedaan hebben, een voldoend begrip er van te geven.

De etymologie, al kan ik ze met F. d. B. dan ook niet een « geknutsel » noemen, speelt echter eene te groote rol, en de verklaringen der zinnen en der woorden is op vele plaatsen overtollig, op andere plaatsen te schaarsch, b. v. « *te keel uit* van den poel », « op den Hoofdpriesters *steê* » enz. Verder zou ik gaarne gezien hebben, dat de schoonheid der zinwendingen, der dichterlijke uitdrukkingen, de schoonheid der gedachten en der gevoelens hier en daar in de nota's werd aangeduid : zulks zou den leerlingen en lezers voorzeker zeer nuttig zijn.

Om te sluiten voeg ik er bij, dat de lijst der « errata » wel wat langer mocht zijn. Doch dat alles zijn maar peccadillekens, die heel weinig afbreuk doen aan de schoonheid, aan de verdienste dezer meesterlijke uitgave van Vondels heerlijk werk. Voorwaar strekt de wensch des bewerkers zich tot niets anders uit dan « om Vondel meer bekend, meer bemind te maken », zoo twijfel ik geen oogenblik, of die wensch zal vervuld worden!

Leuven, *Oct.* 1888. MILIUS.

Lars Dilling. — Sinds in het *Belfort*, 3° Jrg. nr 2, de eerste bundel van Lars Dilling's *Schetsen* beoordeeld wierd, gaf de Heer Adriani te Leiden twee nieuwe werken uit van denzelfden schrijver, door Una (Mevrouw Y. Braunius Oeberius, geb. Meijer) vertaald.

Voor wat het uiterlijke aangaat verdienen de drukkers Geurts, te Nijmegem en de gebr. Nobels, te Haarlem, den besten lof : « Begaafd » en « Schetsen (tweede bundel) » steken in een keurig verzorgd kleed.

De inhoud bevredigt ons min.

Reeds na het lezen van «Begaafd » voelden wij onze begeestering voor Lars Dilling verkoelen. « Begaafd » is een roman, die ons bekend maakt met de wederwaardigheden van den « begaafden » Lorenz Falk; langs de krinkelende paden, die deze jonge man door het leven volgt, komen wij in toestanden, die dikwijls te realistisch, en meer dan eens wat al te gewaagd moeten

heeten onder zedelijk opzicht. Zeker kunnen wij hier meermaals bewonderen, hoe flink en geestig Lars Dilling de teekenstift hanteert : maar zelfs bij de personen die hoofdrollen spelen, stooten wij op eene overdrevenheid, die aan het onmogelijke grenst. Met « Madame Norderud » kunnen wij hoegenaamd geenen vrede krijgen.

De tweede bundel « Schetsen » staat, ons dunkens, zoo verre beneden den eersten, dat hij eerder aan eene mislukte naäping, dan wel aan ontwikkeling van een bekwaam en bedreven talent doet denken. Het viel ons vooral pijnlijk als nagalm van het heldere en frisch « Minda » het onuitstaanbare gezaag van « Een valsch Profeet » te moeten hooren. Van de vier andere Schetsen in dezen tweeden bundel, en zijn het maar de twee laatste en minder uitgebreide « Tusschen graven » en « De Zandkar » waar wij met genoegen den gemoedelijken Dars Dilling van vroeger wedervonden.

Dubbel dankbaar waren wij, Una, bij het verschijnen der eerste Schetsen, én om den keus, dien zij gedaan had, én om de sierlijkheid harer vertaling : nu kunnen wij, in gemoede, maar enkel deze laatste prijzen. Hoe toch of het komt dat Una, bij haren fijn gelouterden smaak, geene krachten genoeg heeft gevonden, om zegevierend het hoofd te bieden aan de bekoring, die de ongemeene bijval van haren eersten bundel natuurlijk moest verwekken? Wij weten het niet; maar het spijt ons dat zij voor hare zóó goed versneden pen geene degelijkere stof gekozen heeft.

E. D. L.

Le Centenaire du Poète hollandais Vondel, par M. l'Abbé Brouwers, *curé de Bovenkerk-lez-Amsterdam*. Lille, V. Ducoulombier, 1888, in-8°.

Wij hebben hier de schoone redevoering, met welke de geleerde redenaar en dichter Brouwers op het onlangs te Rijsel gehouden Congres der katholieken van het Noorden, volgens de plaatselijke dagbladen, eenen geestdriftigen bijval heeft verworven. Te meer was die bijval te verwonderen daar de Redenaar sprak over eenen dichter, die niet in Frankrijk, en aldaar weinig meer dan bij name bekend is, te weten over onzen eenigen Vondel. Hoe deze daar werd voorgesteld? Zeer natuurlijk. Waar Roomschgezinden in het belang van godsdienst en samenleving vereenigd zijn, past het te gewagen van studie, van letteroefening; en waar deze beide aan de dagorde zijn, wie zou vergeten melding te maken van Leo XIII, die op de loffelijkste wijze de ernstige historische studiën, de wijsbegeerte en de dichtkunst bevordert?

De eerw. heer Brouwers sprak over Vondel als « Nederland's genie bij uitnemendheid », wien de eerepalm der proza evenals der poëzie moet toegekend worden, die tot heden de eerste bleef in elk lettervak, in het verhevene en in het kluchtige, in het treurspel en in de satyre, in den lierzang als in het eenvoudig lied.

Door het bekendmaken en verheffen van de verdiensten van Neêrlands godsdienstigen puikdichter, voor eene schare van vreemde geletterden, heeft de eerw. heer Brouwers, een der knapste en kloekste kampvechters voor Vondel's eer, eenen nieuwen titel verworven op onze erkentelijkheid.

In eene aanteekening aan het slot zijner rede — welke, gelijk alle congres-redevoeringen, moest kort zijn — betoogt hij dat *Lucifer* vijftien jaren vóor MILTON's *Verloren Paradijs* verscheen, en *Samson*, van onzen puikdichter, elf jaren vóor den *Samson* van den Engelschen zanger. Hij kondigt aan dat hij eerlang, in een Fransch boek, bewijzen zal dat Vondel's twee genoemde werken niet alleen vóor de gelijksoortige van Milton het licht zagen, maar verdienstlijker zijn; ja, dat voor alles wat de Godheid, het Vaderland, de Vrouw betreft, den Nederlandschen dichter den palm moet toegekend worden.

D.

Bibliographie der Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde, door LOUIS D. PETIT. (Bekroond en uitgegeven door de Koninklijke Vlaamsche Academie.) Leiden, E.-J. Brill, 1888, 289 bladzijden in-8°.

Dit werk voorziet in eene wezenlijke behoefte voor al degenen (en zij zijn talrijk gevonden) die de middelnederlandsche taal- en letterkunde tot voorwerp eener bijzondere studie hebben gemaakt. De Verzamelaar heeft zich ontzaglijk veel moeite gegeven tot het samenstellen dezer lijst van schriften van allerlei aard, afzonderlijk uitgegeven of in tijdschriften verspreid, maar juist om deze reden is het zeer te betreuren, dat hij den wenk niet heeft gevolgd, dien de beoordeelaars van den Academischen wedstrijd hem in hunne verslagen hebben gegeven, te weten : zijne verzameling te volledigen door een vrij groot getal titels van Vlaamsche schriften en uitgaven, hem onbekend gebleven. Misschien zal de Academie er toe besluiten, die *Bibliographie*, gelijk zij nu is, een supplement toe te voegen, met behulp van de andere ten wedstrijd ingezonden bundels. Ons, althans komt zulke uitgave niet alleen zeer wenschelijk, maar hoogst noodig voor : waar men het beter bekomen kan, hoeft men zich niet met het enkel goede te vrede te houden?

B.

Bertram en Ludwig of het gebed eener stervende moeder, *tafereelen uit de Zwitsersche Alpen*, door B. JOZELF. Ziedaar een boekje aan 20 centiemen uit de drukkerij van M. G. Moreau te St. Truiden gekomen, en welk wij glad weg een klein meesterstukje durven noemen. Vloeiend en zuiver geschreven verhaalt het ons in dichterlijke taal, hoe een jongeling, door den drank, van den goeden weg afgeweken, eindelijk de moordenaar zijner moeder wordt. De stervende moeder smeekt om vergiffenis voor haar ver-

dwaalde kind, en dit gebed vervolgt steeds den rampzalige, tevens als een wraakstem die hem rust noch vrede laat, tevens als een schutsgeest die hem in zijne wanhoop redt van de zelfmoord.

Roosken de zuster van Bertram en inzonderheid zijn broeder Ludwig die priester geworden is, zijn schoone en lieve figuren die den lezer weldoend uitrusten van het akelige dat noodzakelijk met de woestheid en de wroeging van den moedermoorder gepaard gaat. Het sterven van Ludwig om en met zijnen broeder na dezen met den eeuwigen Rechter verzoend te hebben, is treffend en laat den lezer onder eenen grootschen en blijvenden indruk.

De realistische school heden aan het dagorde zou de dichterlijke opvatting en den bloemigen trant van dit werkje stellig afkeuren, doch zooals in de kleederdracht de laatste mode niet altijd de schoonste is, zoo is het ook, ons dunkens, met de letterkunde en de kunstwereld in het algemeen. Boven de bloote photographie of enkele nabootsing, verkiezen wij dat wat, in de maat der aardsche mogelijkheid, licht geidealiseerd wordt. In plaats van slechts zooals in eenen spiegel alles droog en alledaagsch weerkaatst te zien, hebben wij liever iets dat ontdaan van zijne schaduwzijde, en verfijnd en veredel, bij machte is in kunstgenot ons gemoed te verteederen en weldadig aan te doen.

Dit pereltje wordt verkocht ten voordeele van het St. Jansgenootschap, dat voor doel heeft het bestrijden van het misbruik der bedwelmende dranken. Dat iedereen het koope en het rijge in het snoer zijner beste lettergewrochten, voorwaar, alhoewel klein, is het er ten volle waardig voor. Y.

Licht en schaduw, *gedichten van* Leonard Buyst. Brussel, drukkerij Michiel Dehou. Prijs fr. 1,50.

De dichter is ons geen onbekende meer, vroeger reeds hebben wij met hem kennis gemaakt in *Het Belfort* als wij zijne novelle *Mina Lievens* bespraken. Met geluk bestatigen wij dat hij op den rechten kunstweg is, dat hij gewetensvol gewaakt en gewerkt heeft en dat zijn *Licht en schaduw* zoo ver boven *Mina Lievens* is als het licht boven de schaduw. Deze bundel is aan M. J. Van Droogenbroek opgedragen.

Dankbaar groet hij zijnen eersten aanleider hem door de dood ontrukt en met dezelfde bewogen erkentenis wijdt hij de zangen zijner lier aan hem die Delcroix vervangen heeft en hem een meesterlijke meester is.

In het algemeen neemt deze bundel geene hooge vlucht doch hij verraadt hoedanigheden die veel beloven voor de toekomst. Men ziet dat de dichter het echte schoone wil en zoekt, dat hij dorst naar waar kunstgenot en dat hij ter bereiking van zijn doel zich geene moeite noch studie ontziet. Met aanhoudendheid, werkzaamheid en oprecht kunstgevoel bedeeld, komt men ver.

De verzenbouw is vloeiend en wel gemaakt, enkel hoeft de dichter zich te wapenen tegen zijne blanke verzen die soms mochten verloopen in proza. Dat hij zich ook steeds voor oogen houde dat poëzie beeldspraak is.

Zijne gedachten zijn edel, zijn streven verheven, zie zijne stukken *Vertrouwen en Nachtegaal. In de Fabriek* en *De Grootvader* toonen ons dat hij met meesterhand en innig gevoel de stille genoegens van den huiselijken haard weet weer te geven. Voor eenen kunstenaar zijnen weg gevonden te hebben is het gelukken, ik meen dat dichter Buyst hier den zijnen aangetroffen heeft. Dat hij hem volge zonder stil te blijven bij de meer dartele bloemen van het pad, en ik meen dat hij ons frissche, gezonde en weldoende poëzie zal leveren, en rang nemen onder onze beste dichters.

Pepermuntjes, 250 dichtjes van B. VAN MEURS. Kuilenberg, Blom en Olivierse.

Een lief boekje, netjes gedrukt op prachtpapier en iedere bladzijde lief omlijst met een purper kransje, in een woord sierlijk en prettig opgeschikt zooals het op onze dagen betaamt aan lekkernijen suikerdoosjes.

Neem, 't is u gegund
Neem een pepermunt,
Lezer, uit mijn doosje.
Wilt ge smaak er van —
Proef ze zoetjes ân,
Toef hij elk een poosje.

Zijn ze naar uw zin,
Vindt ge pit er in —
'k Heb 't u dank te wijten
Want de pit boodt gij,
't Zoet deed ik er bij
Om ze goed te slijten.

Dat is de goedige, gemoedelijke en fijne toon van geheel den bundel. Zoek er geene hooge poëzie, geene dichterlijke ontboezemingen, het zijn sentencien, epigrammen, berijmde spreuken en volksgezegden, pikant aangescherpt en vol met humor van het beste allooi. Het is een Cats en een Poirters van onzen tijd.

't Karakter ligt in 't hart, niet in 't verstand
Het wordt niet ingepompt, maar ingeplant.

Ondeugd te veinzen is der jeugd
Meer eigen dan geveinsde deugd.

Beloften maken schuld
Dit spreekwoord is door 't volk gesmeed,
Toen ieder graag zijn schuld voldeed.
Nu met beloften wordt gepaaid
Waar' 't spreekwoord beter omgedraaid
Schuld maakt belofte.

Daar zijn weinig boeken, wier titel zoo echt en gepast is als deze. Ik heb mij zoowel te goed gedaan aan die lieve smakelijke dingskens dat ik tot mijn eigenen lust en stichting, en die van duizend anderen, deze pepermuntjes nog wensch te zien *vermeerderen* in getal. Uit dank voor den dichter wensch ik daarbij dat hij meermaals nog *herdrukken* moge.

A.

Davidsfonds. — De afdeeling van het Davidsfonds te Borgerhout gaf maandag, 22 October, voor een uitgelezen en talrijk publiek, haar eerste winterfeest, onder de leiding van maëstro Emiel Wambach.

Wie kent M. Wambach niet als kundige violist en vooral als componist? Wie kent de uitstekende zangeres Mevr. De Give-Ledelier niet, de leeraares aan de muziekschool van Antwerpen?

De overige medewerkers ook waren kunstenaars in den vollen zin des woords.

M. Craen, pianist, de tijpe van den liefhebber-kunstenaar, immer bereid tot medewerking aan liefdadige en andere kunstvolle feesten;

M. Smit, een zeer jeugdige violoncellist, doch reeds van eersten rang, laureaat van 't Conservatorium van Brussel;

M. C. V. B., talentvolle tenor, begaafd met eene krachtige, welluidende en uitgestrekte stem;

M. Stockmans, orgelist, liefhebber als zijn vriend Craen, en leerling van M. Joz. Callaert, volledigde de lijst.

De prachtige trio voor viool, violoncel en klavier, van M. J. Callaerts, werd door de heeren Wambach, Smit en Craen met zulken gloed en kracht, zulk gevoel en fijnheid uitgevoerd dat iedereen, en niet het minst de componist, van verrukking was opgetogen.

Schoon, ja overheerlijk werd een harpgezang van Vondel, muziek van Wambach, door Mevrouw De Give gezongen. Hoe meesterlijk heeft de componist den toon van weemoed en smarte en dien van hoop en verlangen, die elkander in dezen zang afwisselen, weergegeven, en hoe deed de zangeres die gevoelens tot de harten der hoorderen doordringen!

Vier liederen, pereltjes van Waelput, werden door Mevrouw De Give zoo heerlijk gezongen, dat zij onder daverende toejuichingen gebisseerd werden.

Deze eer viel ook te beurt aan een der liederen door M. C.

V. B. gezongen, en van wien het ons spijt den naam niet te kunnen melden.

Het gekende « Herinnering aan Spa », een « Lied zonder woorden » van Mendelsohn en een Napolitaansch lied van Casella, voor violoncel; eene fantaisie-caprice van Vieuxtemps en een fantaisie-ballet van De Beriot voor viool; een Slavonische dans, vierhandig klavierstuk van Dvorak, alle met forsche kracht of fijn gevoel volgens den aard van 't stuk, maar altoos met bewonderenswaardig gemak en bevallige losheid uitgevoerd, volledigden het muziekaal gedeelte, en het zij gezegd : het zou de moeilijksten bevredigen.

Het letterkundig gedeelte bestond in eene voordracht gegeven door M. Aug. D'Hooge-Bellemans, over de *Beschaving*.

Met zijne vrije houding en bewegingen, zijne heldere stem en rijken keus van krachtige woorden en wendingen toonde de spreker het verschil aan tusschen de Heidensche, bijzonder de Grieksche beschaving en de Christene, en bewees dat de laatste de eenige goede, de eenige ware is.

Uit de bestaande wijsgeerige werken, gedichten, kunstschatten der Oude Grieken is de hooge graad van beschaving van dit volk gebleken; de geschiedenis echter wijst de groote wanorders en ongehoorde, monsterachtige misbruiken aan, welke in dat overbeschaafde Griekenland heerschten.

Spreker bewees dat de beschaving thans nog door de antikatholieken betracht, slechts de terugkeer is tot de Grieksche, dus een achterwijkende vooruitgang, die moet eindigen met eene volkomene verwoesting en bloedige wanorde, waarbij een tweede Napoleon I zou moeten opstaan om het monster der omwenteling den ijzeren hiel in den nek te zetten en in 't vergoten bloed te versmachten.

Al de kernachtige uitdrukkingen, al de schoonheden dezer voordracht aanhalen zou ons weer te ver leiden; wij zullen eindigen met de Borgerhoutsche afdeeling van 't Davidsfonds geluk te wenschen over hare ieverige en doelmatige werking tot verspreiding van Vlaamsche kunst en letteren, van Vlaamsche zeden en Vlaamsch geloof.

Mogen vele afdeelingen door zulk een voorbeeld uit hunnen loggen slaap ontwaken en ieverig streven naar het doel, waartoe het Davidsfonds is ingericht! Dit is onze vurigste wensch.

X.

Afdeeling van Sint-Truiden. — Deze afdeeling bereidt zich om in April aanstaande, op eene waardige wijze, den vijftigsten verjaardag te vieren van het afsterven des beroemden St.-Truidenaar, den fabeldichter, Simon-Michaël Coninckx.

Zij neemt zich voor, deze feesten tot eene groote Vlaamsche betooging te maken, en hoopt dat alle Vlaamsche katholieke Maatschappijen des lands er aan zullen willen deelnemen.

Het programma der feestelijkheden zal binnen kort gestuurd worden.

Afdeeling Gent. — Op 26 November wordt de plechtige prijsuitreiking gevierd aan de laureaten in de Vlaamsche prijskampen door deze afdeeling uitgeschreven. De feestelijkheid zal voorgezeten worden door zijne Hoogwaardigheid Mgr Lambrecht Bisschop van Gent.

Verschenen. — Vaderlandsche historie door wijlen Kanunnik David, 4de deel. Dit werk wordt overal met de beste gunst onthaald, en men is het hoofdbestuur van het Davidsfonds dankbaar dit meesterwerk in het bereik van alleman gesteld te hebben. Men verneemt ook met genoegen dat dit standvastwerk volledigd zal worden.

Aan X. te Z. — De prijskamp van tooneelletterkunde is voor alle tooneelstukken verschenen in de drie laatste jaren of nog in handschrift — dus sedert 1886.

De stukken moeten gezonden worden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, met vermelding dat zij bestemd zijn voor den prijskamp.

Kunst- en Letternieuws. - Letterkundige Maatschappij « De Vriendschap, » te Roeselare. — Uitslag der prijskampen.

Dichtkunde : *Opkomst, bloei en ondergang der gemeenten*. — De uitgeloofde prijs is niet toegewezen. Eene belooning van 100 fr. is verleend aan het stuk, ingezonden door den heer Eug. Toussaint, leeraar te Brugge. Aanmoediging (50 fr.) aan den heer A. O. Vermeiren, onderwijzer te Lier, en aan den heer Hippoliet Ledeganck, te Brussel.

Geschiedenis : *Merkwaardige Gebeurtenissen voorgevallen in Vlaanderen tijdens de Fransche overheersching der jaren negentig*. — De uitgeloofde prijs is niet toegewezen. Eene belooning van 300 fr. is vergund aan het werk, geschreven door den heer Th. Sevens, letterkundige, te Kortrijk.

Taalkunde : *Ongeboekte plaatsnamen in Westvlaanderen*. — Prijs (200 fr.), aan den heer Aug. Van Speybroeck, priester te Brugge. Aanmoediging (50 fr.), aan den heer Ant. Verwaetermeulen, te Brugge.

Blijspel, zonder vrouwrollen. — Prijs (200 fr.), aan den heer Sylvester te Berchem (Oudenaarde). Vereerende meldingen aan de heeren Jul. Wytynck, te Gent, en Vermandere, te Avelgem.

Drama (uit het volksleven), zonder vrouwrollen. — Prijs, aan den heer Tuerings, te Lier. De tweede prijs is niet toegekend.

Toonkunde, kamerlied, met klavierbegeleiding. — Prijs, met algemeene stemmen, aan den heer Lodewijk Mortelmans, te Antwerpen. Eervolle melding, den heer Gerrit Wagner, te Antwerpen.

De plechtige prijsuitreiking, op het stadhuis van Roeselare, gevolgd door banket, zal plaats hebben den Zondag, 18 November aanstaande.

KERK EN STAAT.

DE STAAT.

WIJ hebben vroeger de rechten der Kerk afgeleid uit haren oorsprong, haar wezen en hare bestemming; uit de natuur van eene volmaakte, zichtbare door Christus ingestelde maatschappij.

Op gelijke wijze willen wij thans de rechten van den Staat zoeken te bepalen.

Wij beschouwen de burgerlijke samenleving als eene volmaakte vereeniging van samenwonende talrijke familiën, door rechtsbanden onderling verbonden, ten einde met vereende krachten hunne rechten te handhaven en het algemeen welzijn te bevorderen.

Deze beschrijving wordt gerechtvaardigd door een blik op de bestaande burgerlijke maatschappij. Haar eerste en voornaamste bestanddeel vormt het volk, in een' bepaalden streek gevestigd en onderworpen aan een hoogste gezag, dat alle krachten zooveel mogelijk dienstbaar maakt aan het doel der maatschappij. Dit doel echter is onafscheidbaar van het vreedzaam genot der burgerlijke rechten en de bevordering van het algemeene goed. Niet elke vereeniging van menschen brengt een' Staat voort, daartoe worden onderlinge rechtsbetrekkingen vereischt.

Daarom bestaat de samenleving niet onmiddelijk uit afgezonderde menschen, maar uit samenwonende huisgezinnen welke zich onder elkander verbindend, de

burgerlijke maatschappij in het leven roepen. Hare leden kunnen niet naar eigen willekeur werkzaam zijn, zij moeten in onderlinge overeenstemming hunne krachten richten op het bereiken van het gemeenschappelijk doel.

In onze dagen vooral van hevigen strijd tegen de bestaande maatschappelijke instellingen onder den steeds wassenden invloed van het socialisme, is het van belang den oorsprong van deze instellingen na te gaan en aan te toonen dat zij niet het kunstmatig werk van den mensch, maar een noodzakelijk gevolg en uitvloeisel van de natuurwet zijn.

Wij spreken hier niet van eene bijzondere maatschappij welke nooit zonder de vrije medewerking van hare leden tot stand komt. Het bestaan en de bepaalde vorm van iederen staat hangen op menigvuldige wijze af van de tusschenkomst der burgers. Desniettemin beweren wij dat de burgerlijke samenleving in het algemeen niet onder het bereik ligt van onze vrijheid, dat zij geenszins de vrucht is van 's menschen wil, maar een noodzakelijk gevolg van zijne maatschappelijke natuur. Wij beweren met andere woorden dat het menschdom gehoor gevend aan de dringende stem der natuur, noodzakelijk in de burgerlijke maatschappij zijne volmaking zoekt.

Vooreerst zij gewezen op het algemeene en onloochenbare feit van het voortdurend bestaan der samenleving.

Wat onafscheidelijk, overal en altijd gepaard gaat met de verspreiding der menschen en, hoezeer aan tegenspoed, wederwaardigheden en aanvallen onderworpen, nooit verdwijnt en ongestoord voortduurt, kan niet afhangen van de willekeur der menschen, maar put zijne taaie levenskracht uit hunne natuur. Nu loopt echter geen geschiedkundig feit meer in het oog dan het bestaan der burgerlijke maatschappij. Gelijk de enkele menschen eerst huisgezinnen vormden, hebben deze zich langzamerhand verbonden, en steeds samengeleefd in eene groote vereeniging minder of meer volmaakt naarmate het zedelijk bewustzijn en de beschaving min of meer vooruitgingen.

Enkele rijken en staten verdwenen, maar de burgerlijke samenleving bleef bestaan en leefde voort in de opvolgende volkeren en geslachten. Zij steunt derhalve op eene onvermijdelijke wet der natuur.

Deze wet zal nog duidelijker blijken, wanneer wij de beweegredenen overwegen die den mensch aansporen en zoo te zeggen dwingen om in vereeniging met anderen te leven. Al zijne behoeften vinden geenszins hunne voldoening in den engen kring der familie, zij werken als machtige spoorslagen om tusschen verscheidene huisgezinnen een verbond tot stand te brengen ten einde de hulpmiddelen en de werkzaamheid uit te breiden. Van lieverlede ontstaan uit de familiën gehuchten, dorpen, gemeenten, stammen welke zich telkens meer ontwikkelen en eindelijk een Staat vormen.

Deze geleidelijke uitbreiding volgt bijna noodzakelijk uit de bloedverwantschap welke de familiën uit dezelfde voorouders gesproten samenhoudt en verbindt. Van den invloed dezer verwantschap hebben wij een sprekend voorbeeld in de geschiedenis der patriarchale vorstendommen.

Daarbij komt de strijd om het leven, de zorg om het bestaan tegen allerlei vijanden en hinderpalen krachtdadig te verdedigen. Deze gevaren, welke uit verschillende bronnen ontstaan (uit den invloed der natuurlijke elementen, uit strijd met vijandige stammen) en niet alleen voorbijgaand, maar soms van blijvenden aard zijn, leiden van zelf tot het vormen van grootere vereenigingen in staat om voor de algemeene rust en veiligheid te zorgen. In dezer voege ontwikkelen zich uit verspreide familiën en soms uit verscheidene volksstammen steden, staten en rijken.

Eene andere oorzaak die deze vereeniging bevordert is de ongelijkheid welke niet alleen tusschen de menschen in het bijzonder, maar ook tusschen de huisgezinnen bestaat en ten gevolge heeft dat de zwakkere vrijwillig bij den sterkeren hulp en bescherming zoekt, of door overmacht gedwongen zich onderwerpt. De

socialisten bedriegen hunne aanhangers met een droombeeld wanneer zij hun eene maatschappij afschilderen waarin alle ongelijkheid verdwijnt en ieder gelijke rechten en inkomsten geniet. Noodlottig immers is het met de natuur te strijden, welke hare gaven met ongelijke hand uitdeelt en daardoor ongelijke standen in het leven roept.

De mensch is vatbaar voor eene steeds grootere volmaaktheid. Zijn laatste doeleinde, het bezit van het oneindige goed in het toekomstige leven, moet het voorwerp zijn van zijn werken en streven op deze aarde.

Het geschapen heelal aan zijn gezag onderworpen stelt ter zijner beschikking de noodzakelijke en nuttige middelen om dit doel te bereiken.

Met deze onbegrensde vatbaarheid voor hoogere volmaking hangt samen de maatschappelijke natuur van het menschdom, ook deze derhalve kent geene grenzen.

Iedere vereeniging stelt zich ten doel om aan het gebrek van krachten in het individu te gemoet te komen, en door samenwerking het algemeene goed te begunstigen. Tevens kan iedere vereeniging zich steeds meer en meer uitbreiden en hare krachten versterken, wij moeten dus besluiten dat de Voorzienigheid door middel der maatschappelijke natuur den mensch heeft willen in staat stellen om het onbeperkte streven naar volmaaktheid eenigzins te voldoen.

Nu is het duidelijk dat de familie niet volkomen beantwoordt aan de bestemming van het menschdom, noch zijn verlangen naar vereeniging geheel bevredigt. Inderdaad is zij onbekwaam om in de behoeften te voorzien die de vaste medewerking van talrijke krachten vergen, zooals het rustig en veilig samenwonen, het ongestoord genot van alle rechten, de vooruitgang der stoffelijke en zedelijke beschaving. Deze kostbare goederen echter zijn voor het menschdom bestemd, als middelen tot zijn laatste einde. De burgerlijke samenleving hangt dus samen met de natuur van den mensch, door God geschapen om zich

in vereeniging met anderen steeds meer en meer te volmaken. Niet willekeurig hebben zich de huisgezinnen onderling tot dorpen en steden en deze tot staten verbonden, maar door de behoeften en neigingen van de natuur en derhalve door Gods beschikking genoopt en gedrongen. Vindt de burgerlijke samenleving haren oorsprong in de natuurwet of in den wil van God, dan is ook bewezen dat het burgerlijk gezag op zich zelf beschouwd, niet op menschelijke willekeur maar op Gods instelling berust. Hetzij dit gezag zich langzamerhand ontwikkele uit het vaderlijk gezag door uitbreiding der familiën, of zijn onmiddelijk ontstaan te danken hebbe aan feiten door de natuur gevorderd, in beide gevallen steunt zijn oorsprong op de eischen van de natuurwet.

Het bewijs ligt voor de hand. Is de burgerlijke samenleving onafhankelijk van den wil der verbondene leden, dan kan ook het gezag — het levensbeginsel der samenleving — niet van de vrijheid van enkelen afhangen. Iedereen begrijpt dat eene maatschappij zonder gezag onbestaanbaar, ja ondenkbaar is. Zij stelt zich tot doel door onderlinge samenwerking het algemeen wel te bevorderen en te verzekeren; van den anderen kant moet deze samenwerking uitgaan van vrije geest- en wilskrachten, welke aan zich zelve overgelaten veeleer het bijzonder voordeel ook ten koste van het algemeen belang najagen. Er is dus een band noodig om het streven van allen op hetzelfde algemeen doel te richten en alle afwijkende pogingen tot den rechten weg terug te voeren. Deze band bestemd om den vrijen wil te leiden zonder zijne vrijheid te kwetsen, is het gezag dat de vereenigde leden onderling verbindt en tot een organisch geheel vormt. Eene maatschappij zonder gezag is een lichaam zonder levensbeginsel, een lijk, gelijk de verstrooide ledematen van het menschelijk lichaam onbekwaam om eenige levenswerking te verrichten. De ervaring stelt deze waarheid in het volle licht. Geene familie zonder gezag, geen gemeente zonder burgemeester, geen kerkfabriek zonder voorzitter, geen leger zonder een bevelhebber, geen

zang-, scherm- of kiesgenootschap zonder gezag, zelfs een bandieten en rooversgezelschap erkent een opperhoofd en brengt hulde aan het gestelde beginsel. Komt de maatschappij van God en is het gezag een wezenlijk bestanddeel der maatschappij, dan moet zijn oorsprong uit Gods voorzienigheid verklaard en gewettigd worden.

Niets anders leeren ons de H. Boeken wanneer zij ons toeroepen: alle gezag komt van God, en allen opstand tegen het wettig gezag als eene aanranding van Gods rechten veroordeelen. De Encycliek herhaalt deze leer terwijl zij het moderne stelsel der volkssouvereiniteit als eene noodlottige dwaling brandmerkt.

« Immers, de natuur reeds getuigt dat alle gezag uitgaat van God als de eerste en verhevenste bron. De volksheerschappij echter, die zonder op God acht te slaan, gezegd wordt van natuurswege in de menigte haren grond te hebben, zij moge vleierij en den hartstocht van velerlei begeerlijkheid op uitnemende wijze weten aan te wenden, steunt op geen aannemelijke redenen en kan ook over geen voldoende krachten beschikken, om de openbare veiligheid en het behoud van de rust te waarborgen.

« Ook is er door de Goddelijke Voorzienigheid in voorzien, dat de menschen zouden geroepen worden om niet alleen de huiselijke, maar ook de burgerlijke maatschappij te vormen, die alleen de middelen verschaffen kan, onvermijdelijk noodzakelijk voor de volmaking van het tegenwoordige leven.

Maar daar eene maatschappij niet kan bestaan zonder een opperhoofd, dat den anderen beveelt en om het gemeenschappelijk doel te bereiken, allen eene zelfde en vruchtdragende beweging geeft, is er voor de menschen tot eene maatschappij vereenigd, een gezag noodig, om hen te geleiden en evenals de maatschappij zelve komt dat gezag voort uit de natuur en heeft bijgevolg God zelf tot oorsprong.

Hieruit volgt verder dat de openbare macht, in zich zelve beschouwd, slechts van God kan komen,

omdat zij slechts is en niets anders kan zijn dan eene soort van uitvloeisel Gods, eene oneindig volmaakte macht, want God alleen is de ware en opperste Heer der wereld, en alle schepselen, welke zij ook zijn, moeten Hem gehoorzamen. Allen dus, die het recht hebben van te bevelen, ontleenen dat recht alleen aan God, den oppersten Heer van het heelal. « Alle macht komt van God. » (Rom. XIII, 1.)

Het hoogste gezag heeft niet den volkswil tot uitsluitende bron, de menigte kan het niet naar believen verleenen, onttrekken noch veranderen. Deze leer welke het atheisme op de maatschappij toepast, strijdt met het gezond verstand en gaf aanleiding tot de beroerten, opstanden en omwentelingen welke Europa sedert eene eeuw deerlijk teisterden.

Omdat de bestuurders van den Staat hunne macht van God ontvangen, daarom zijn de onderdanen gehouden en in geweten gehouden, hunne Overheden te eerbiedigen als Gods plaatsvervangers, te gehoorzamen aan de macht hun door God toevertrouwd en hunne bevelen na te komen zoolang deze niet ontwijfelbaar zeker met Gods uitdrukkelijke wetten en verordeningen strijden. Zelfs in het laatste geval waarin men met de Apostelen dient te verklaren « men moet God meer dan den menschen gehoorzamen » en het weigeren der gehoorzamheid tot plicht wordt, omdat de vorsten de macht hun door God verleend tegen Gods wil misbruiken; zelfs in deze omstandigheden is het ongeoorloofd met geweld te wederstaan en zich met onwettige middelen tegen zijne overheden te verzetten. « Die aan de macht wederstaat, zegt de Apostel, wederstaat aan Gods verordening, en die wederstaan brengen over zich zelve het oordeel. » (Rom. XIII, 2.); weest daarom onderdanig, niet alleen om de gramschap, maar ter wille van het geweten. » (Rom. XIII, 5.)

Men leide hieruit af welk heilloos werk zij verrichten die onder het voorwendsel van de volksbelangen voor te staan, de stellingen verkondigen dat de oor-

sprong van het gezag niet bij God, maar bij het volk te zoeken is, dat de macht der overheid van de willekeur afhangt der burgers, dat opstand tegen de gestelde machten een heilige plicht is, dat men de maatschappelijke orde met geweld mag verstoren ten einde den toestand der arbeidende klasse te hervormen en te verbeteren.

De lezer verwarre echter deze dwaalleer niet met eene meening omtrent den oorsprong van het gezag, welke onder de Katholieke schrijvers uitmuntende verdedigers telt.

Er is geene macht dan van God; uit dit beginsel volgt dat alle gezag middelijk of onmiddelijk op Gods wijsheid berust, maar daarmede is de vraag niet opgelost, hoe en op welke wijze God het gezag aan zijne plaatsbekleeders mededeelt.

De zaak kan namelijk op twee wijzen verklaard worden. Het gezag wordt door God onmiddelijk verleend aan een bestemde persoon of aan een zedelijk lichaam. Zoo erlangt de Paus op wettige wijze door de vergaderde kardinalen gekozen onmiddelijk zijne oppermacht van God. De priester wordt bij zijne wijding, der macht over het werkelijke en mystieke lichaam des Heeren onmiddelijk deelachtig. In de geschiedenis der Joden stelde God zelf de koningen, rechters en propheten aan, welke zijn uitverkoren volk moesten leiden en regeeren.

De tweede meening brengt ook alle gezag op goddelijken oorsprong terug, maar zij beweert dat de macht niet rechtstreeks op den bewindvoerder overgaat; dit geschiedt door tusschenkomst van het volk. De menigte, het volk de eerste drager van het gezag, geeft hetzelve over aan eene bepaalde persoon.

In deze zienswijze is het volk de ware bron van het gezag hoewel in ondergeschikten zin; terwijl volgens de eerste verklaring het volk zijn' bestuurder uit hooger hand ontvangt. De keus van een Opperhoofd, in de eerste verklaring slechts eene voorwaarde, is in de tweede de onmiddelijke oorzaak van het verkregen gezag.

De onfeilbaarheid eener algemeene Kerkvergadering geeft aanleiding in de theologie tot eene dergelijke vraag. De wettig vergaderde Bisschoppen der Kerk met den Paus aan hun hoofd genieten het voorrecht der onfeilbaarheid. Wordt hun deze onmiddelijk ten deel door den H. Geest of middelijk door den Paus, hun onfeilbaren Voorzitter?

Beide gevoelens worden door kundige schrijvers gehuldigd en het is niet gemakkelijk op philosophisch gebied uit hunne argumenten eene afdoende conclusie te trekken. Beschouwt men echter de geschiedkundige en geleidelijke ontwikkeling van de samenleving, komt men, ons erachtens, tot de overtuiging dat het gezag een onmiddelijken goddelijken oorsprong heeft.

De geschiedenis toont ons de kiem van het openbaar gezag in het gezag van den huisvader gelijk de kiem van den Staat in de familie ligt. De eerste Koningen en Vorsten waren hoofden van huisgezinnen, familievaders welke niet door toedoen van het volk, maar onmiddelijk als gezagvoerders optraden.

De bestanddeelen der maatschappij vereenigen zich niet vooreerst tot een staatkundig lichaam om daarna den levensvorm, het gezag te kiezen; omgekeerd bestond eerst de wortel van het staatsgezag, eene machtige of voorname familie als grondslag der maatschappij welke hare takken langzamerhand uitbreidt en ontwikkelt. Met één woord : het maatschappelijk lichaam heeft zich zelf niet de ziel (het gezag) gegeven, het is zelfs zonder gezag ondenkbaar; maar de ziel (het gezag) heeft zich allengskens haar lichaam gevormd. Daarenboven bevat de wereldgeschiedenis feiten in groot getal, onmogelijk te rechtvaardigen, wanneer men het beginsel huldigt dat het gezag oorspronkelijk bij de menigte berust. Iedere regeering en verandering van regeeringsstelsel, de opvolging van den kroonprins, iedere vergrooting van het land en wijziging der grondwet zou hare wettigheid alleen ontleenen aan de toestemming van het volk, van welke toestemming zelden of nooit een spoor is te

ontdekken. Men kan de noodzakelijkheid dezer toestemming veronderstellen, maar moeielijk met feiten staven.

Ten gevolge van een volkskeuze komt in sommige omstandigheden het recht van bestuur tot stand; edoch dit feit bewijst niet dat het gezag bij het volk berust, omdat deze keus als eene voorwaarde kan beschouwd worden, onder welke God den gekozene onmiddelijk het gezag verleent. Het vraagstuk, dunkt ons, wordt opgehelderd door eene vergelijking met het huwelijkscontract. De onderlinge overeenkomst der verloofden, noodzakelijk tot het sluiten van het huwelijk kan niet als bron der wederzijdsche rechten en plichten gelden; immers deze vloeien onmiddelijk voort uit de natuur en goddelijke wet welke door het feit der verbinding in werking treedt.

Omdat de hoofden van den Staat hunne macht aan God ontleenen zijn zij verplicht deze overeenkomstig den wil van God uit te oefenen. Niet naar willekeur of volgens eigen welbehagen, niet ten gunste van eene partij maar ten bate van het algemeene doel moeten zij hunne macht gebruiken, want daartoe alleen werd zij door God verleend.

Het bestuur, lezen wij in de Encycliek, moet dus rechtvaardig zijn en minder den meester dan den vader doen gevoelen, omdat de macht Gods over de menschen oneindig rechtvaardig en innig verbonden is met zijne vaderlijke goedheid. Men moet daarbij het bestuur uitoefenen tot voordeel der burgers, omdat zij, die anderen bevelen, met die macht bekleed zijn om het openbaar welzijn te verschaffen. Nooit, onder geen enkel voorwendsel, mag de politieke macht uitsluitend de belangen van een enkel mensch of van eenigen begunstigen omdat zij gevestigd is voor het algemeen welzijn van allen.

Indien de Staatsopperhoofden zich laten medeslepen om de macht onrechtvaardig uit te oefenen; indien zij misbruik makende van de macht en door hoogmoed zondigend misslagen begaan in de leiding der openbare belangen, dan mogen zij weten, dat zij eenmaal van

hun gedrag rekenschap aan God zullen te geven hebben, en die rekenschap zal te strenger zijn, naarmate zij met een heiliger gezag zullen zijn bekleed geweest en een hoogeren rang ingenomen hebben. « De machtigen zullen aan hunne macht geëvenredigde pijnen lijden. » (Sap. VI, 7.)

Gebruiken wij deze woorden tot toelichting van den liberalen zinspreuk : wat wettig is, met de wet overeenkomt is rechtvaardig, dan ontwaren wij onmiddelijk dat hij tot de afschuwelijkste verdrukking leidt. Hij offert de vrijheid der overtuiging, den adel der ziel op aan eene overeenkomst welke het voorstel eener partij, soms met ééne stem meerderheid aangenomen, tot recht stempelt.

Eene wet welke de heiligste belangen der katholieken met voeten treedt is niet rechtvaardig, omdat zij door eene dienstwillige meerderheid gestemd wordt. De inlijving der pauselijke staten in het koningrijk Italië, hoezeer door een italiaansch Parlement goedgekeurd en wettig verklaard, is en blijft eene schreeuwende onrechtvaardigheid. Ook leert de dagelijksche ondervinding dat de geveinsde eerbied voor de wet bij de liberalen slechts tot wapen dient om de katholieken te bestrijden, hij verdwijnt plotseling zoodra de wet de vrijheid der katholieken begunstigt. Zij jubelen wanneer Bismarck met de wet in de hand de Katholieken vervolgt en de Kerk in boeien slaat, maar zij knarsetanden van woede, dreigen met opstand en verzet tegen de overheid wanneer een katholiek ministerie eene wet uitvoert welke de rechten der katholieken eenigzins waarborgt.

De theorie der absolute staatsmacht vindt hare aanhangers onder hen, welke zich vrijzinnig en verdedigers der menschenrechten noemen. In waarheid maakt hen de blinde aanbidding der menschelijke wet tot kampioenen van de grenzeloosste dwingelandij. Zij integendeel welke in naam van een hooger beginsel verzet aanteekenen tegen eene onrechtvaardige wetsbepaling, springen in de bres voor het edelste goed

van den mensch, zij handhaven de zedelijke vrijheid tegen geweld en gewetensdwang.

Daarin ligt de onoverwinnelijke kracht van het pauselijke *non possumus*, dat beter dan staande legers en geladen kanonnen zijn onschendbaar recht beschermt en vrijwaart.

Het gezag der burgerlijke maatschappij is niet onbegrensd. De tegenoverstaande stelling in de Encycliek aangehaald werd door Pius IX veroordeeld : « De burgerlijke Staat, als zijnde de oorsprong en bron van alle rechten, bezit een recht, dat door geen grenzen beperkt wordt ». (*Syll.* XXXIXe *Stelling.*)

Om deze hoofddwaling van het moderne Staatsrecht te wederleggen, moeten wij de natuur en de bestemming van den Staat voor oogen houden. De burgerlijke maatschappij door de zedelijke natuur van den mensch in het leven geroepen is bestemd in zijne behoeften te voorzien, en hem op den weg der volmaking te steunen. Hangt haar oorsprong van God af, zooals wij boven bewezen, dan is ook hare macht door Gods voorzienigheid op verscheidene wijzen beperkt.

Het recht is een ordenend beginsel dat in de zedelijke wereld aan iedere werkende kracht hare plaats, haren werkkring aanwijst. Nu is er geene orde denkbaar wanneer men aan de geordenende wezens onafhankelijke werkzaamheid ontzegt; wij begrijpen de regelmatige beweging der lichamen uit de aantrekkingskracht en den tegenstand welken de trage stof uitoefent; zonder werking en tegenwerking van strijdende krachten bestaat geene orde. Indien het abstracte wezen, dat wij staat noemen alle rechten tot zich trekt, is hij noch de bron, noch de oorsprong van het recht, maar eene ijdele benaming, enkel dienende om willekeur en verdrukking te bedekken en te bewimpelen. De rechtsorde eischt werking en tegenwerking van zedelijke krachten, van verscheidene rechten.

Het onbeperkt gezag van den Staat strijdt met Gods wil. God beperkte dit gezag op twee wijzen : vooreerst

door rechten te verleenen teenemaal van den Staat onafhankelijk ; tweedens door de eeuwige wet, welke aan ieder wezen en derhalve ook aan den Staat zijne bestemming voorschrijft en daarmede verbondene plichten oplegt. Ware het gezag van den Staat aan geene grenzen gebonden, zouden de burgers nooit eenig recht tegen den Staat kunnen doen gelden en slechts plichten te vervullen hebben. Nu behoeft het geen betoog dat de Staat verplichtingen jegens den onderdaan en daarom deze rechten jegens den Staat heeft.

Iedereen ziet in tot welke gevolgen deze leer leidt. De Staat wordt heer en meester in den ruimsten zin des woords van de goederen, de zielsvermogens, het leven der onderdanen ; willekeurig beschikt hij over de opvoeding der kinderen, over de voorwaarden van het huwelijk, over het kiezen van een levensstaat ; naar zijn goeddunken wijzigt hij de wetgeving, de voorschriften van den godsdienst ; hij bepaalt wat goed, kwaad, rechtvaardig of onbillijk is ; met één woord, de vergoding van den Staat, ziedaar het gevolg dezer theorie, welke om de rechten Gods te miskennen den burger dwingt de knie te buigen voor het maaksel zijner handen.

Overeenkomstig zijn oorsprong heeft de Staat de bestemming de uitoefening van het recht te waarborgen en voortestaan. Deze bestemming sluit eene onbegrensde macht uit. Het openbaar gezag heeft tot taak alles te regelen en te ordenen wat het doel der maatschappij, het algemeen wel, vordert. Van daar het recht om over de krachten der onderdanen te beschikken voor zooveel dit het algemeen belang vereischt. Het Staatsrecht gaat boven het privaatrecht, weshalve de onderdanen den plicht hebben van de rechten af te zien welke met het maatschappelijk goed in botsing komen. De noodzakelijke verdediging van het vaderland vergt soms het offer van het leven der burgers ; dezen zijn gehouden de belastingen te betalen noodig tot het geregeld bestuur en de openbare veiligheid ; daarentegen echter is het plicht van den Staat alle rechten te handhaven en te steunen welke niet strijden met het algemeene welzijn.

Alle beschaafde wetgevingen verleenen den Staat het recht vaste goederen der burgers te onteigenen. Edoch stellen zij daarbij eene dubbele voorwaarde: vooreerst moet de onteigening geschieden ten bate van het algemeen belang; ten tweede moet de Staat den eigenaar schadeloos stellen voor het geleden verlies. Hieruit volgt duidelijk dat de macht van den Staat grenzen heeft, wijl hij haar alleen mag gebruiken om zijnen plicht te vervullen, om de rechten van allen te beschermen.

Het staatsgezag, in zich zelf aan grenzen gebonden, wordt nog begrensd door uitwendige palen en perken, dat wil zeggen door rechten welke buiten den staat ontstaan en zich zelfstandig ontwikkelen. Op de eerste plaats bestaat en bloeit buiten den Staat de Kerk met hare goddelijke rechten.

Naast de burgerlijke maatschappij verschijnt de kerkelijke, als een schitterend feit dat de wereldgeschiedenis beheerscht en zichtbare kenteekenen draagt van zijn' goddelijken oorsprong. Dit feit en zijn in het oog loopend goddelijk karakter kan de Staat niet wegcijferen, noch ontkennen, derhalve moet hij de Kerk ook als maatschappelijke instelling beschouwen en eerbiedigen.

Maar ook op het gebied van het zuivere natuurrecht vinden wij rechten, onafhankelijk van alle staatsbemoeiing. De familie, het huwelijk, het eigendom, onderlinge contracten en verbindtenissen, zijn bronnen van talrijke rechten, wier geldigheid niemand afhankelijk maakt van den Staat. Het eigendom ontleent niet zijne rechtskracht aan den Staat alleen geroepen om het te bevestigen en te beveiligen; eene wet welke hetzelve aanrandt is onrechtvaardig en van geene kracht. Zij kan den eigenaar de Staatsbescherming schenken of onttrekken, zij kan het eigendom niet opheffen, noch zijne natuur wijzigen. Het eigendomsrecht berust op de natuurwet, als een noodzakelijk middel voor den mensch om zijn einde te bereiken. De meening welke

hetzelve uitsluitend afleidt uit de positieve wetgeving verwisselt het bezit bij de wet gewaarborgd met het oorspronkelijk recht van bezit dat in de menschelijke natuur zijn grondslag heeft. Gevaarlijk schijnt ons de stelling dat het privaat-eigendom zich door kracht en macht uit het gemeenschappelijk bezit heeft losgewrongen, dat het slechts een maatschappelijke vorm is die alleen naar zijne doelmatigheid mag beoordeeld worden. Hoe men ook denke over de historische ontwikkeling van het eigendom, het is duidelijk dat het privaat- en maatschappelijk eigendom harmonisch naast elkander moeten staan, willen zij een deugdelijke grondslag voor de maatschappij zijn.

Het verdrag bestaat als rechtsbron vóór en buiten den invloed van den Staat; insgelijks de familie, de internationale overeenkomsten brengen rechten voort onafhankelijk van den Staat, dien zij logisch voorafgaan.

Wanneer de Staat zich de bron van alle recht noemt, slaat hij de handen aan zijn eigen bestaan. Hoe zal hij zijn gezag rechtvaardigen en onderwerping eischen zonder zich op een hooger recht te beroepen, het natuurrecht dat allen gebiedend voorschrijft aan de wettige overheid te gehoorzamen? De dwaling straft steeds zich zelve en toont hare onhoudbaarheid door de ongerijmde gevolgen tot welke zij voert. Wie den staat tot bron aller rechten maakt heeft den schijn hem hemelhoog te verheffen en te vergoden, in waarheid verlaagt hij hem tot een machteloos wezen, omdat hij den grondslag van alle recht ontkennend het recht met het ruwe geweld verwisselt.

Onze argumenten beschouwen den Staat in zich, zonder te letten op de verschillende vormen onder welke de opperste macht in de geschiedenis voorkomt. Zij zijn dus van toepassing ook op de nieuwere stelsels welke het Staatsgezag beperken bij middel van de nationale Vertegenwoordiging. Noodzakelijk voeren deze stelsels tot dezelfde verkeerde uitkomst, tot de Staatsalmacht. Een volk ontvreemd aan den invloed der Kerk en

doortrokken van den zuurdeesem der moderne beginselen, verliest allen eerbied voor het gezag en kan slechts door politie en soldaten in bedwang gehouden worden. De moderne Staat moet bijgevolg tot dwangmiddelen zijne toevlucht nemen, een regeeringsstelsel volgen dat alle vrije beweging belemmert en zich zelven alle macht toekennen. Het recht en de vrijheid gaan eveneens te loor hetzij vertrapt onder den voet van een despoot, of overgeleverd aan de eischen en grillen van de zoogenaamde volksvertegenwoordiging. Niets is noodlottiger voor recht en vrijheid dan de volkswil, door de revolutie met het hoogste gezag bekleed. De Kerk behartigde de ware belangen der maatschappij toen zij de stelling veroordeelde : « de volkswil die zich door de openbare opinie of op andere wijze doet kennen is de hoogste wet, onafhankelijk van alle menschelijk en goddelijk recht ».

Tot dusverre hebben wij bewezen dat het gezag van den Staat zijne grenzen heeft. Thans vragen wij : hoever strekt deze macht zich uit? De oplossing hangt innig samen met het beginsel boven gesteld om de rechten der Kerk te bepalen.

Het Staatsgezag en zijne grenzen vloeien voort uit het doel der burgerlijke maatschappij. « Zoo heeft God, zegt de Encycliek, de zorg voor het menschdom tusschen twee machten verdeeld : de kerkelijke en de burgerlijke, en heeft Hij aan de eene de behartiging van de goddelijke, aan de andere die der menschelijke dingen opgedragen. Elke dezer twee is in haar kring de hoogste; beiden hebben zij zekere grenzen, binnen welke zij zich moeten beperken; grenzen, die door den aard en den naasten oorsprong van beiden zijn afgebakend; zoo wordt voor elke van beiden een kring getrokken, binnen welken ieder rechtmatig werkzaam is. » De burgerlijke samenleving is bestemd onmiddelijk om de rechtsorde onder de menschen te handhaven, voor het tijdelijk welzijn der burgers zorg te dragen en hun op deze wijze den weg tot het eeuwig heil te banen. Dit

doel bepaalt en omschrijft duidelijk den werkkring van den Staat en geeft ons den maatstaf van zijne macht en zijne rechten.

« Al wat derhalve in de belangen der menschheid op eenigerlei wijze met het heilige in verband staat, al wat het heil der zielen of Gods eeredienst betreft, zij het uit zijn aard, zij het omdat het aldus dient te worden opgevat naar den oorsprong, waartoe het wordt teruggebracht, dat alles is onderworpen aan de macht en het goedvinden der Kerk; al het overige echter, wat op burgerlijk en politiek gebied te huis behoort, wordt terecht onderworpen aan het burgerlijk gezag, daar Jesus Christus bevolen heeft, aan den keizer te geven wat aan den keizer, aan God wat God toekomt. »

Alles wat tot het burgerlijk en staatkundig bestuur der natie behoort; belastingen, openbare werken, politie, middelen van verkeer, vrede en oorlog, rechtspleging, kunsten en wetenschappen, landbouw en nijverheid, financiën, met één woord, alle tijdelijke zaken, belangen en aangelegenheden staan onder het beleid van den Staat, en worden door hem op onafhankelijke wijze geregeld.

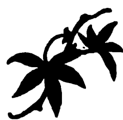
De burgerlijke maatschappij, welke even als de kerk, zich op haar gebied zelfstandig regeert, is uitgerust *a*) met eene wetgevende macht dienende om de maatschappelijke krachten op het algemeene doel te richten; *b*) met eene rechterlijke macht om bij voorkomende geschillen tusschen bijzondere belangen in laatste beroep uitspraak te doen en recht te spreken, *c*) met eene straf- of coactieve macht strekkende om de overtreders der wet ook met geweld tot hunnen plicht te brengen en het gepleegde onrecht te wraken.

Dit drievoudig gezag waarborgt het onafhankelijk karakter van den Staat, en maakt de burgerlijke samenleving tot eene volmaakte maatschappij. Wanneer men in onze dagen in naam van den onafhankelijken Staat de rechten der Kerk met voeten treedt, maakt men een schromelijk misbruik van het woord, wiens waren zin

de Kerk erkent en handhaaft : « geef aan den keizer, wat den keizer toekomt. »

De onafhankelijkheid van den Staat is geene absolute, onbegrensde, zooals wij boven zagen, zij is betrekkelijk en beweegt zich enkel op het gebied, door het doel der burgerlijke maatschappij afgebakend en bepaald.

Leuven. Dr. A. DUPONT, hoogleeraar.

DE ZON.

(*Vervolg van bladz.* 115.)

NU wij weten hoe ver, hoe groot de zon is, laten wij aanstonds overgaan tot de beschouwing van wat zij is. — Vóór de uitvinding van den telescoop of verrekijker was het den geleerden geheel onmogelijk iets nopens de ware geaardheid der zon te achterhalen; want de weinige oogen die haar glinsterend licht zonder pijn konden verdragen, zagen niets dan eenen schitterenden bol wiens blankheid en zuiverheid een spreekwoord was geworden, en het zinnebeeld der zoogenaamde onbederfelijkheid der hemelen. Sommigen hadden, wel is waar, nu en dan een zwart stipje aan hare oppervlakte bespeurd, doch voerden geenen den minsten twijfel of het was eene planeet die tusschen ons en de zon kwam doortrekken.

Zoodra men echter den verrekijker in handen had, werd de ontdekking der zonnevlekken nog slechts eene kwestie van tijd, en de eerste die toevallig zijn toestel naar de zon zou wenden, moest ongetwijfeld de vlekken bespeuren. Gerust kan men zeggen dat die ontdekking bijna te gelijkertijd, op het einde van het jaar 1611, door den Hollander Fabricius, den Oostenrijker Scheiner, en den Italiaan Galileo gemaakt werd. Wie nu juist de eerste was, is moeilijk met zekerheid vast te stellen, doch om een staaltje te geven der hevigheid waarmede te dien tijde de strijd gevoerd werd, zij het voldoende aan te halen hoe de leerlingen van Galileo, ten einde raad,

beweerden, dat onmogelijk iemand anders dan Galileo de ontdekker kon geweest zijn; immers, verklaarden zij, de hemelen behoorden alleen aan hunnen meester.

Heeft nu Galileo al of niet de eerste vlekken waargenomen, niemand heeft er vóor hem eene verklaring van gegeven die beter met de werkelijkheid overeenkwam; want terwijl Scheiner die vlekken op grooten afstand plaatste, bewees Galileo dat ze voorzeker op de zon zelve te huis behoorden. Wij moeten nochtans in het voorbijgaan aanmerken hoe het echt germaansche geduld van Scheiner de grootste diensten aan de studie der zon heeft bewezen. « Wie het dan ook zij, schrijft de la Lande, die toevallig voor de eerste maal de zonnevlekken heeft waargenomen, het valt geenszins te betwijfelen dat niemand ze beter dan Scheiner heeft nagespoord en er later eene meer volledige astronomische leer van heeft opgezet. » Hij was ook de eerste die een donker gekleurd glas voor den kijker plaatste om het oog van den waarnemer tegen de brandende stralen te beschutten, en die het zonnebeeld op een wit blad liet nedervallen; twee doenswijzen nog heden door alle sterrenkundigen gebezigd.

Volgde men nu gedurende eenige dagen eene vlek aandachtig op, dan moest men terstond ontdekken dat de zon op ongeveer vijf en twintig dagen om hare as draait; die wenteling werd dan ook door de eerste waarnemers alras bewezen. Dit zij hier alleen om de volgorde der geschiedenis ter loops aangestipt.

Hoe dacht men nu in die eerste jaren over de vlekken? Ik heb reeds gezegd dat Scheiner ze voor planeetachtige lichamen hield die rond de zon zweefden; doch die meenig was onverdedigbaar, en de man liet ze vrij gauw varen. Na een tijd lang een voorzichtig stilzwijgen bewaard te hebben, schreef ze Galileo toe aan wolken of rookmassa's die in den dampkring der zon opgehouden werden : dit was het beste gevolg dat men uit de nog onnauwkeurige waarnemingen dier dagen vermocht te trekken. — In de laatste jaren nochtans

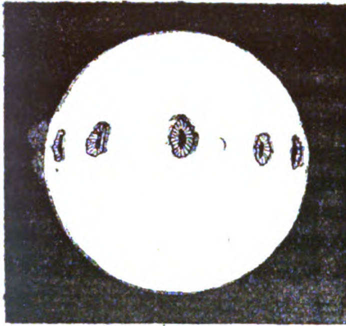
zijns levens schreef Scheiner dat de vlekken beneden de algemeene oppervlakte der zon gelegen waren, doch gaf geene genoegzame bijzonderheden op om zijne bewering te staven.

Pas eene eeuw geleden bewees de Engelschman Wilson op onwederlegbare wijze dat zij trechtervormige openingen zijn in het buitenhulsel der zon, dat hij photospheer of lichtkring noemde.

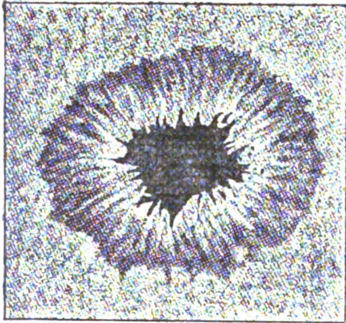
In de maand November 1769 bemerkte hij aan den oostelijken rand der zon eene langwerpige vlek; even als de overigen bestond zij uit eene zwarte kern door eene soort van halfschaduw omgeven; doch die schaduw was slechts aan het naar buiten gekeerde deel der vlek zichtbaar, terwijl de kern zelve, men zou gezegd hebben achter eenen dam bijna half verscholen lag. 's Anderendaags was de vlek een eind verre op de schijf gevorderd, en meteen de geheele kern zichtbaar; naarmate zij de volgende dagen dichter het middelpunt naderde verbreedde ook de halfschaduw tot zij eindelijk de zwarte kern gelijkmatig omsloot. Van dit oogenblik vertoonden zich dezelfde verschijnselen in omgekeerde volgorde, tot eindelijk de vlek verdween (Pl. I. fig. 1). De natuurlijkste of liever de eenig mogelijke uitleg was die welke Wilson kort daarop voorstelde.

De waarneming van eene enkele vlek zou moeilijk het vraagstuk op eene algemeene wijze kunnen oplossen, want later heeft men wel eens vlekken bespeurd die zelfs in het midden der zonneschijf de zoogenaamde halfschaduw slechts aan eene zijde vertoonden. Vóor eenige jaren hebben de sterrenkundigen De la Rue, Stewart en Lœwy bijna zes honderd vlekken met eene meetbare schaduw nauwkeurig onderzocht. Op dit getal vonden zij er 450 die aan de door Wilson opgemerkte wet voldeden; 72 die altijd de halfschaduw aan beide kanten behielden, en even zoo vele die het tegenoverstelde vertoonden. Anderen, maar vooral Pater Secchi, hebben met de grootste zorg de diepte van een aanzienlijk getal vlekken gemeten, en niettegenstaande de uiterste moeilijkheid van

Pl. 8.

1

2

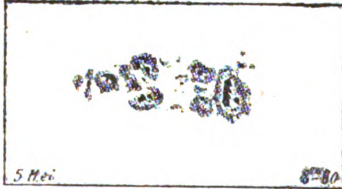
3

4

5.

6

7

8

9

10

het werk, is de uitslag ten voordeele der theorie volkomen beslissend geweest.

Al de stelsels die het wezen der vlekken moeten verklaren, berusten op de wijze waarop men zich de inwendige gesteltenis der zon voorstelde. Alvorens dit punt volgens de zienswijze der tegenwoordige sterrenkundigen uit een te zetten, moeten wij een woord zeggen over de werken van Herschel, die als de overgang zijn tusschen de oude en de nieuwere stelsels.

Wilsons ontdekking werd het uitgangspunt der werken van Herschel, eenen natuurkundige van groot vernuft, maar bovenal een uitstekend waarnemer. Met eigen handen vervaardigde hij reusachtige sterrenkijkers, en zag zooveel en zoo juist, dat hij, wat de bloote waarneming betreft, zijnen opvolgers niet veel meer overliet. — Doch hij alleen bezat toen die groote toestellen, en wat hij zegde werd door de anderen niet altijd begrepen. — Tegenwoordig nu de geleerden over even zoo groote werktuigen beschikken, kunnen zij eerst op voldoende wijze de werken van Herschel waardeeren. — Voor hem dan waren de vlekken ontzaglijke kuilen of openingen in den vloeibaren of gasvormigen lichtkring, en er kon geen spraak meer zijn van drijvende donkere wolken. — Ongelukkiglijk had de man zich onwrikbaar in het hoofd vastgezet dat de zon bewoonbaar moest wezen voor menschen die niet veel van ons konden verschillen. Zij moest dus alleszins eene koude, vaste kern hebben, en boven die kern eene dikke laag zwarte wolken, die, als een onmetelijk gordijn de zonnebewoners tegen de hitte des lichtkrings dienden te beschutten. — Scheurde nu die lichtkring hier of daar open, dan werd die duistere wolk, en in sommige gevallen de kern zelve, voor ons zichtbaar, en eene vlek was gevormd. Doch dit alles was even hersenschimmig, en de vooropgestelde gedachte, de klip waartegen al zijne geleerde beschouwingen onvermijdelijk schipbreuk leden. — De hedendaagsche geleerden hebben zich nochtans zijne nauwkeurige waarnemingen grootendeels ten nutte gemaakt.

Van dit tijdstip te beginnen kunnen wij de ontdekkingen niet meer op den voet volgen, want naarmate de zonnewachten als bij tooverslag overal uit den grond oprijzen, naarmate een steeds toenemend aantal geleerden zich uitsluitend met de zon bezig houden, treden ook dagelijks nieuwe vindingen in het licht, worden ook dagelijks nieuwe theoriën uiteengezet.

Ik zal derhalve enkel en alleen beproeven eene zoo klaar mogelijke beschrijving te geven van hetgeen wij thans van de gesteldheid der zon met zekerheid weten, of ten minste als zeer waarschijnlijk voorloopig kunnen aanvaarden.

Even als de overige natuuronderzoekers zijn de sterrenkundigen eenen vasten weg ingeslagen : met de meeste zorg worden eerst alle verschijnselen waargenomen en opgeteekend, daarna tracht men dit alles tot een harmonisch geheel samen te stellen; dan heeft men eene zoogenaamde onderstelling of hypothese, die zoolang aangenomen wordt tot eene andere proeve of waarneming onverklaarbaar wordt, of komt bewijzen dat een of ander gezegde niet volkomen strookt met eenige eigenschap der stof. Dit punt wordt alsdan in de algemeene leer of vervangen of gewijzigd, en zoo komt men na langen arbeid en gestadig vooruitstreven tot een alleszins volmaakt geheel. Zoo ook met de zon.

Wanneer een waarnemer, van een goeden verrekijker voorzien, de zon aandachtig beschouwt, levert hem hare oppervlakte, bij den eersten oogslag, veel minder belangrijkheid op dan wel de maan; hier toch ziet men noch bergen met hunne kratervormige toppen, noch groote schaduwen, noch zeeën. Doch, is zijn toestel deugdelijk en de luchtsgesteldheid voordeelig, dan komen de bijzonderheden weldra te voorschijn. De oppervlakte der zon vertoont niet overal dezelfde helderheid, maar is geheel overdekt met een aantal kleine schitterende korrels, die onderling door donkere tusschenruimten gescheiden worden; is de vergrooting van het beeld niet sterk dan ziet er die oppervlakte ongeveer

uit als zeer grof wit papier. In de grootste verrekijkers en bij buitengewoon gunstig weer kan men die korrels nogmaals in kleinere ontleden die ieder zoo wat twee a driehonderd kilometers doorsnede hebben. Omtrent den vorm of liever de groepeering dezer laatste zijn het de geleerden niet eens, en daarom zullen wij de nadere beschouwing ervan maar ter zijde laten.

Van het middelpunt uit naar den boord, vermindert de glans der zon merkelijk; doch dicht bij den rand ziet men met de meeste gemakkelijkheid zekere schitterende voorwerpen die den naam van fakkels dragen. Die fakkels zijn gewoonlijk langwerpige, zeer onregelmatige strooken die het grilligste voorkomen hebben (fig. 4.) Niet zelden zijn zij verscheidene duizenden mijlen lang en de plaats die zij beslaan is soms uitgestrekter dan een geheel werelddeel op onze aarde. Zonder twijfel verheffen zij zich boven het peil der zon en vormen eene soort van zeer hooge bergen van vuur en brandende gassen. Zij vertoonen zich bijna overal op de zonneschijf, doch veel minder in de nabijheid der polen dan aan weerskanten van den evenaar; vooral bevinden zij zich rond de vlekken, en men mag gerust beweeren dat eene vlek zonder fakkels bijna zoo onmogelijk is als hier op aarde eene vallei zonder bergen. De vorm dier fakkels is zeer onbestendig, bijzonder in de buurt eener vlek, want daar veranderen zij zoo snel, dat een geoefend teekenaar soms moeite heeft om hare voortdurende gedaanteverwisselingen op het papier over te brengen.

Voor iemand die voor de eerste maal de zon beschouwt, hebben nochtans die bijzonderheden weinig aantrekkelijkheid, voornamelijk wanneer er eene of meer vlekken zichtbaar zijn; eene vlek toch is wel eene der schoonste telescopische voorwerpen die men kan bewonderen. — Is zij goed en heelemaal gevormd, dan vertoont zij voornamelijk twee deelen : eene zeer donkere, ronde of langwerpige kern, door eene soort van franje omringd, welke veel klaarder is en vooral uit

onregelmatige draadvormige stralen bestaat, die allen naar het middenpunt zijn toegekeerd. De scheidslijnen tusschen de kern en de schaduw, en tusschen de schaduw en het overige der zon, zijn gewoonlijk zeer krachtig afgeteekend (Fig. 2).

Over het algemeen vertoonen zich de vlekken niet afgezonderd, maar bij groepen van welker vorm men waarlijk geene beschrijving kan geven. Zulke groepen bevatten groote en ook zeer kleine vlekken, en deze laatste zijn bijna altijd zonder die grijze omliggende tint die men schaduw noemt. Zoodanig een groep is aan de grootste vervormingen onderhevig, en het gebeurt dat hij op eenige uren geheel van gedaante is veranderd : kleine vlekken zijn als het ware ineengevloeid om eene grootere uit te maken, terwijl andere geheel verdwijnen. Zulke groepen bestaan gemeenlijk niet lang : ofwel zij smelten in één tot eene regelmatige vlek, ofwel verdwijnen langzamerhand. In fig. 5-10 kan men den gang waarnemen van eene groep, op de sterrenwacht van het Jesuieten-College van Leuven nageteekend (1). Deze vlek verscheen den 2n Mei 1886 aan de oostzijde der zon, en den 4n Mei kon men ze nauwkeurig opnemen : men bemerkt duidelijk dat er eene neiging tot splitsing bestaat; 's anderendaags is die verdeeling voltrokken; den 6n Mei zijn de twee deelen weer op het punt van vereenigd te worden; een dag later bemerkt men tusschen de twee groepen eene reeks kleine puntjes; den 8n kan men reeds voorzien dat de groep niet lang zal bestaan; den 10n is zij gedeeltelijk reeds verdwenen; en toen na eene halve omwenteling der zon dezelfde plaats weer zichtbaar werd, bespeurde men nog slechts eenige fakkels.

De groote ronde vlekken (fig. 2) duren het langst, en blijven niet zelden zonder merkbaar te veranderen eene of twee maanden zichtbaar. Maar dan begint allengs de rand

(1) Die sterrenwacht staat onder het bekwame bestuur van den E. P. J. Thirion, S. J.

der schaduw op verscheidene plaatsen eene soort van inham te vertoonen, die meer en meer toeneemt; weldra dringt hij geheel in de vlek, en slaat als eene groote lichtbrug over de kern die aldus verdeeld wordt (fig. 3); beide helften worden nogmaals gesplitst, de kernen krimpen, de schaduw wordt al smaller en smaller en eenige dagen later is alles te niet.

Hare wording gaat veel sneller; vandaag b. v. zal men op een gegeven plaats een zeer klein vlekje of eenige zwarte stipjes bespeuren, en morgen een kuil die onze aarde meermalen kan bevatten. Ik zeg « morgen » want de aanzienlijkste vlekken ontstaan altijd op minder dan twee of drie dagen.

Wat hare afmetingen betreft, die zijn waarlijk reusachtig : men heeft er gezien waarvan de doorsnede twaalfduizend mijlen lang was, en die ongeveer twee duizend mijlen diep waren. De grootste die men ooit heeft waargenomen vertoonde zich in 1858; zij was acht en dertig duizend mijlen breed, en zes en dertig zoodanige zouden voldoende geweest zijn om de geheele oppervlakte der zon te bedekken; en wij weten hoe groot de zon is.

Niet altoos zijn de vlekken even groot noch even talrijk. Na verscheidene jaren lang haar getal en hare uitgestrektheid nauwkeurig te hebben waargenomen, heeft men bevonden dat, in eene tijdruimte van ongeveer elf jaar, al de verschijnselen op de zon regelmatig toe- en afnemen. Zoo zullen wij b. v. dit jaar 1888 bijna geene vlekken bespeuren; daarna zullen zij langzamerhand, gedurende zoo wat vijf jaar, in gestalte en hoeveelheid aangroeien, om dan weer allengs te verminderen. Waaraan die periodische veranderingen toeschrijven? Men weet het niet; dit alleen is zeker dat de periode bestaat.

Even zoo opmerkelijk als het vorige, en even zoo moeilijk verklaarbaar, is het feit dat de vlekken niet overal op de zonneschijf worden waargenomen. Heel de werking der zon schijnt rond den evenaar beperkt

te zijn, in eene ruimte die tusschen 5° en 45° noorder- en zuiderbreedte als in twee gordels begrepen is. Nooit heeft zich eene vlek nabij de polen vertoond, en op den evenaar zelven zijn ze schaarsch. Wat er van de oorzaak dier verdeeling zij, de geleerden hebben wel eenige denkwijzen geuit, doch zij schijnen nog verre van eene aanneembare oplossing; de uiteenzetting der aangevoerde bewijzen ligt geheel buiten het bestek van dit werkje.

Tot hiertoe hebben wij de merkwaardigste bijzonderheden beschreven die men met eenen gewonen kijker, buiten totale zonsverduisteringen overal kan waarnemen (1).

Als de donkere schijf der maan onze zon geheel komt bedekken, bespeurt men aan den rand een zeker aantal donkerroode uitsteeksels die allen op eene doorloopende purperachtige strook schijnen te rusten. Vooraleer men eigenlijk goed wist wat die uitsteeksels waren, bestempelde men ze met den naam van « protuberantiën », die algemeen aangenomen werd; — de roode band werd chromospheer of kleurkring genoemd (2). Daags na de totale zonsverduistering van 18 Oogst 1868 gelukten de twee sterrenkundigen Janssen en Lockyer erin, dezelfde verschijnselen te allen tijde waar te nemen; daartoe bezigden zij het toestel spectroscoop genaamd. Dit was een groote vooruitgang. Vroeger kon men de gaszuilen

(1) Men moet zeer wel opletten om het oog niet aan de zienbuis te plaatsen, dan alvorens deze laatste van een zwart berookt of beter donker gekleurd glas voorzien te hebben. Heeft men zulk glas niet, men vergenoege zich het beeld op een blad wit papier te laten vallen; men verschuift het oogeinde tot dat het beeld der zon zuiver afgeteekend zij; dan kan men alle bijzonderheden zeer goed waarnemen. — Het voorwerpglas of objectief is niets anders als een sterk brandglas, en de hitte van het zonnebeeld wanneer dit glas vier vijf centimeters in doorsnede bereikt, is voldoende om het zwarte glas te doen springen, of zooals het mij meermalen is overkomen dit glas te smelten. Men kan dus niet te omzichtig te werk gaan.

(2) Het woord « protuberantie » dat wat al te barbaarsch klinkt en bovendien geenszins de zaak, beschrijft die het moet voorstellen, zou, naar mijn bescheiden oordeel best door het woord « gaszuil » kunnen vervangen worden, tenzij iemand liever met Cramer's woordenboek zegde : « een uitstekende bult op de zon ».

slechts nu en dan gedurende een paar minuten oppervlakkig beschouwen (want eene volkomen zonsverduistering kan nooit acht minuten duren); nu kan ze elke waarnemer, die er op ingericht is, alle oogenblikken van den dag met de grootste zorg bestudeeren.

Ongelooflijk is de pracht dier verschijnselen. Verbeeld u eene zee van vuur, nu eens kalm en effen, dan weer woelig en onstuimig; hier vertoont zij aan hare oppervlakte slechts eenige kleine verhevenheden; een weinig verder is zij overdekt als met gloeiende korenhalmen die onder den wind golvend buigen. Daarboven verheffen zich de gaszuilen : deze verbeeldt eenen boom, gene eenen berg, eene rots, terwijl weer andere als gloeiende wolken boven de zon heenzweven. Dikwijls ziet men ook verscheidene vuurkolommen wier toppen ineensmelten, of zich als een bevallige vederbos uitspreiden. Niet zelden staan ze als boomen onregelmatig door elkaar, terwijl hunne boveneinden in eenen brandenden nevel verdwijnen, of wel ontschieten zij der zon als een rechtstaande vuurkegel. In één woord, honderden grillige gedaanten nemen zij aan, maar altijd even levendig en schitterend, zoodat de sterrenkundige na er duizenden bewonderd te hebben, er nog dagelijks met eene steeds nieuwe belangstelling naar omziet.

De schoonste afbeeldingen die ik er van gezien heb, bevinden zich in het beroemde werk van Pater Secchi : *Le Soleil.* Mij docht dat de teekenaar, even als wel eens een fotograaf zich veroorlooft, zijne afbeelding een weinig opgesmukt had. Doch nauwelijks had ik er eenigen in natuur waargenomen of ik merkte dat de schildering niet alleen beneden haar voorwerp was gebleven, maar er noodlottig onder blijven moest. Het is vooreerst zeer lastig die heldère, doorschijnende kleur op het papier te brengen; doch de ongelooflijke snelheid dier vlammen, hare plotselinge en onophoudende gedaanteveranderingen, in één woord haar leven verbeelden, dat ligt buiten het bereik der kunst.

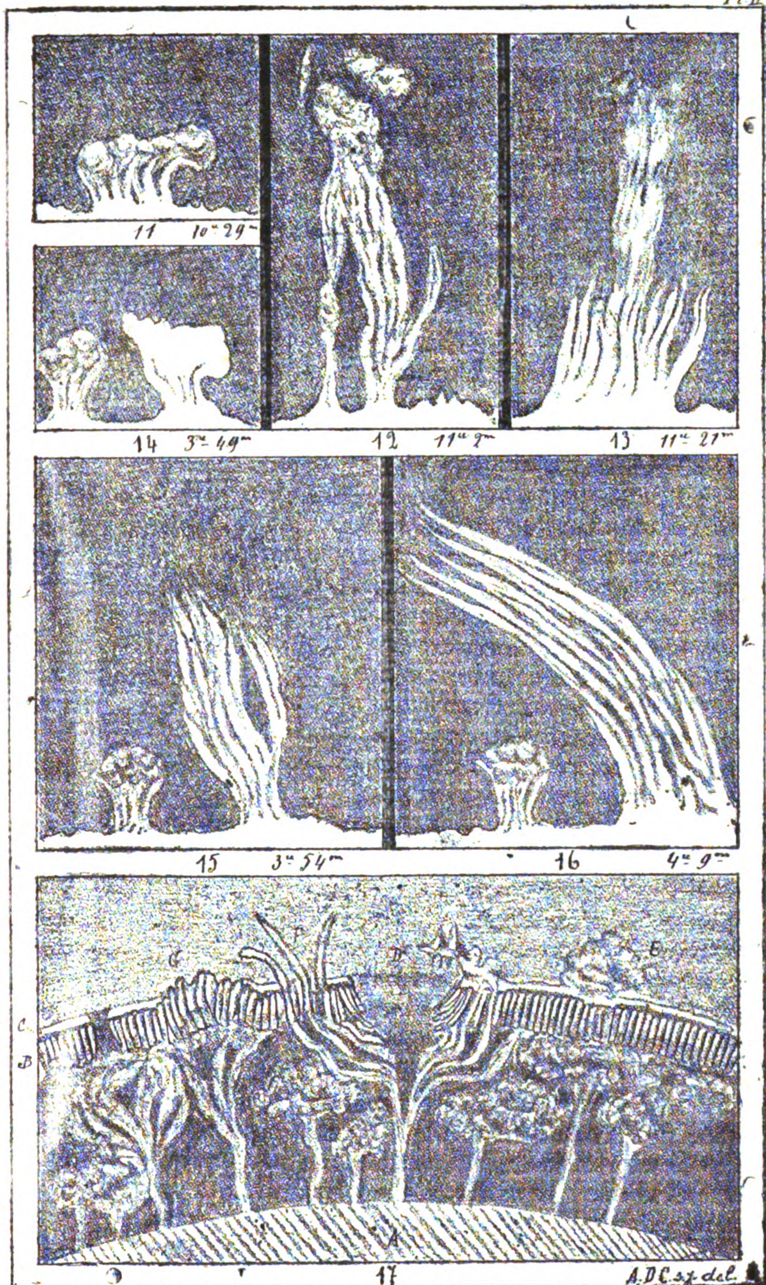
Eene eenvoudige proef kan ons eenigszins een

gedacht van den vorm dier zuilen geven. Neem een glad geschaafd plankje, en maak er eene ronde opening in van ongeveer een centimeter doorsnede. Stel op die plank eene zoo hoog mogelijke glazen stolp; breng daaronder eene drie a vier centimeters dikke laag tabaksrook, die als eene zware wolk op den bodem blijft stil liggen. Steekt men nu in de kleine opening een kurken stop die aan het boveneinde van een klein eventjes warmgemaakt nageltje voorzien is, dan zal men oogenblikkelijk eene prachtige rookkolom zien opstijgen, die met hare paddenstoelachtige gedaante niet slecht eene gaszuil op de zon verbeeldt. Men moet zorgen het nageltje niet zoo sterk te verwarmen dat de kolom tegen het bovenvlak der stolp gaat aanbotsen. — Na eenige proefnemingen gelukt men zeer wel.

Men heeft de gaszuilen voornamelijk in twee klassen verdeeld[1] : de nevel- of wolkachtige of liever de rustige, die zich overal zoowel aan de polen als rond den evenaar voordoen, en de heldere, sterk afgeteekende die slechts aan weerszijden van den evenaar op 40 graden zuid en noord verschijnen. De eerste bevatten alleen waterstof en een nog onbekend lichaam dat men voorloopig helium noemt, de laatste daarenboven nog verschillende metaalgassen. Deze zijn verreweg de belangrijkste. Zelden gaat er een dag voorbij zonder dat men ten minste de eene of de andere dier vlammen waarnemen kan; soms nochtans zijn ze schier ontelbaar.

Hier bewondert men niet alleen de schoonste gedaanten, maar tevens de ontzettende krachten waardoor ze worden voortgebracht. Met ongelooflijke snelheid ziet men soms eene vuurkolom zich niet minder dan tachtig duizend kilometers hoog verheffen, eenige minuten schitteren en daarna spoorloos verdwijnen.

Tweemaal ben ik van zulk onvergetelijk schouwspel getuige geweest. Den 2^n Mei 1886 om 10^{u}29^m teekende ik eene kleine gaszuil die niets merkwaardigs vertoonde (Pl. II. fig. 11); om 11^{u}2^m bezag ik toevallig nog eens hetzelfde punt, en tot mijne groote verwondering

Pl. II
11 10h 29m
14 3h 49m
12 11h 2m
13 11h 21m
15 3h 54m
16 4h 9m
G
F
D
E
C
B
A
17
A.D.C. sp. del.

was op een half uur tijds alles veranderd. Die kleine verhevenheid was tot eene reusachtige vlam aangegroeid die langs twee openingen scheen uit te bruisen (fig. 12). De veranderingen volgden zoo ras op elkaar, dat ik naast de teekening neerschreef : « terwijl ik de rechterzijde afteeken, verdunt de linke zichtbaar, en breekt door. » Om 11^u21^m was het bovenste gedeelte somber en nevelachtig geworden, terwijl het onderste als eene groote vlam, men zou gezegd hebben uit eenen vuuroven ontsnapte (fig. 13). Eenige minuten later was alles verdwenen. Bij de eigenlijke wording was ik niet tegenwoordig geweest; de vernietiging alleen had ik waargenomen. — Gelukkig moest ik niet lang wachten. — Dit buitengewone voorval had mij tot tegen den middag bezig gehouden en slechts den tijd gelaten het westelijke halfrond te onderzoeken. 's Namiddags ondernam ik de oosterzijde. Eene schoone groep verhevenheden teekende ik om 3^u49^m (fig. 14). Eene nochtans maakte inzonderheid mijne aandacht gaande. Nog nooit had ik er eene gezien die zoo helder glinsterde; haar licht was niet stil en zacht, maar flikkerend en onrustig; in het vooruitzicht dat er iets ging voorvallen, bleef ik dit punt nauwkeurig gadeslaan; weldra verhief zij zich statig doch met kracht in de hoogte, en om 3^u54^m was zij dubbel zoo groot dan 4 minuten vroeger (fig. 15); om 4^u9^m was zij eene overgroote vlam geworden (fig. 16), die allengskens naar de zon toeneeg, en zich boven de naburige uitsteeksels verspreidde; toen verloor zij spoedig haren glans en verdween, terwijl de twee overige in tusschentijd niet van gedaante waren veranderd.

Niet altoos bieden de verschijnselen zulke hevige veranderlijkheid aan, Over het algemeen duren de gaszuilen veel langer, dan die waarvan zooeven sprake was.

Brussel. A. DE CEUSTER S. J.

(*Wordt vervolgd.*)

ALBRECHT RODENBACH.

Op tweeden September ll. was de stad Roeselare in feestgewaad getooid en vertoonde ons weer het leven en de pracht van den hergevlogen tijd. Van alle kanten van het Vlaamsche land waren talrijke maatschappijen opgekomen met hunne wapperende vlaggen, en een bonte stoet waarboven zich menige klemmende leeuw verhief, trok langzaam door de straten der jubelende Mandelstad.

Welke was dan de reden die oud en jong weer opgeroepen had om eens te meer te toonen hoe sterk en vastberaden het Vlaamsche leger is?

't Was *Hoogtijd* in het Land! Men vierde daar eenen held, die hoe jong ook, zóó veel goeds gesticht had en zóó dapper had gestreden « niet met knods en bijl en bloed, maar met (zijn) overmachtig woord en edelen geestdrift ».

Die held, die in ons herte rijst, wiens naam op aller lippen ligt, is de te vroeg gestorven *Albrecht Rodenbach*, wiens stoffelijk overschot den 25 Juni 1880, door bloedverwanten en talrijk toegestroomde vrienden gevolgd, te midden der algemeene droefheid werd ter aarde besteld.

Den 27 October 1856 te Roeselare geboren, deed hij zijne eerste studiën aan het Seminarie zijner vaderstad. Het is daar, dat hij, als kind de bewondering zijner leeraars opwekte, en de kiem liet raden van verstand, gevoelen en dichterlijkheid; het is daar, dat

hij zijne eerste liederen zong en de heropbeuring droomde van onzen ingeslapen stam. Daar ontsproten aan zijn hart die warme studentenliederen, daar weerklonk het : Vliegt de Blauwvoet! en

't Hou zee voor onze Vrijheid!
De Kerels temt men niet,

en bij deze begeesterende, bijna wilde poëzie, ging ons Vlaanderen aan 't bewegen. De studentenkamp was gesticht. De jongelingschap luisterde naar de stem van haren aanvoerder die haar toeriep

Begeestre 't lied de werkzaamheid uws leven
En storremt zee en hemel rondom U,
Zing meê. En woedt rond u de wilde slag,
Kamp mede en sla den *bardit* in den wind,

en nieuwe, frissche, bloeiende krachten kwamen den strijd voor eigen taal en kunst heraanvuren en voegden zich bij de Ouderen die hen, bestuurd door wijzen raad, naar kamp en daad zouden voeren.

Het is onnoodig hier al de wederwaardigheden en tegenkantingen te herinneren, die het ontwakend « Kerelsdiet » te overkomen had. Wij laten iedereen verantwoordelijk voor het aandeel in eenen anti-vaderlandschen tegenstrijd genomen. Het zij genoeg te herdenken dat hij het was, hij Albrecht, die in West-Vlaanderen deze beweging tot het leven riep, en, buiten Vlaanderen door het bij een roepen van land- en gouwdagen aan reeds gevormde lichamen den adem inblies. Overigens heeft zijn werk reeds sappige vruchten gedragen : er is geen tegenstrijd meer mogelijk, en de tijd is niet verwijderd, dat, gelijk de oude stronken der ravijnen, de tegenkanters ondanks hunzelven door den aangroeienden stroom in dwarrelende vaart zullen meêgesleept worden. Wie ons hier van overdrijven zou beschuldigen, leze de vroegere jaargangen van *Vlagge* en *Pennoen* en vóóral van *Kwaepen-*

ninck. Daar zullen zij leeren kennen welk het *lijden* en het *strijden* der jonge gilden was en hoe duur de zegepraal gekocht werd.

Doch, komen wij terug tot de dichterlijke loopbaan van Rodenbach en beschouwen wij het voortreffelijke van hetgeen hij ons op zoo jeugdigen ouderdom geschonken heeft.

Eerst en vóóral, moeten wij eene algemeene bemerking over taal en dichtmaat zeggen. In deze laatste jaren heeft men in de wereld der muziek voor en tegen, doch veel, over Wagneriaansche muziek geschreven en gesproken. Zij ging de regels te buiten door de klassieke meesters erkend en gevolgd en bracht ongedwongen, ongebreideld en ongetemd bijna denzelfden omkeer te weeg als in het begin onzer eeuw de opkomst der Romantiek, die de regels versmadend door de oude Grieken en Romeinen ingehuldigd en door Racine en Corneille gevolgd, aan ons tooneel in 't bijzonder, leven en natuurlijkheid bijzette.

Welnu, het dunkt mij onmogelijk de kunst van Rodenbach in de letterkunde beter te vergelijken dan met die van Wagner in zijne sfeer. « Gelijk een jong en ongetemd peerd, zocht hij alle ure en stonde het jok van zijnen edelen hals te schudden, » en maakte hij eene persoonlijke en alleenstaande figuur, doch lofwaardige uitzondering in onze hedendaagsche dichtschool, die zich maar al te veel met sonnetten, trioletten, antiekpenningen, ghazelen enz. bezig houdt, om gewoonlijk den inhoud aan den vorm op te offeren en de weinigbeduidenheid van het gedacht door gekuischten en gepolijsten vorm af te koopen. Het tegendeel was waar voor Rodenbach. Wat scheelde hem de vorm! indien maar de vorm de volle omvatting zijner gedachte weerspiegelde, dat was hem genoeg :

Ter Waarheid (zijn) twijfelend gedacht,
ter Waarheid streeft (zijn) rusteloozе ziel,
ter Waarheid (wil hij) steeds met al zijn krachten,
ter Waarheid, bron van balsemende vrede.

Wat zijne taal betreft, deze mag de zoogezegde zuiver Nederlandsche taal niet genoemd worden, maar zij is toch dezelfde als die van meester Gezelle waarvan Dr Schaapman eens schreef, dat zij de taal is van Vondel en Ten Kate en Da Costa, er ten rechte bijvoegend, dat de oude deuntjes nog de beste zijn. Ten andere, zooals de *Groninger courant* (15 Juli 1880) in een aan Rodenbach gewijd artikel zegt : « 't Westvlaamsch heeft toch zóóveel zachts en liefs, althans zóóals 't hier gebruikt wordt, dat we niet mogen klagen. »

Is dit alles te zeggen dat Rodenbach zich hoegenaamd aan den vorm niets gelegen liet? Geenszins, maar hij wilde zijne gedachte aan den leiband niet leggen, en stoorde er zich niet aan, om zijn denkbeeld volledig en met de noodige kracht uit te drukken, de regels die den vorm bepalen soms over het hoofd te zien.

Hij kwam en zong... — lijk in den marmersteen
de rozige ader; — als in 't blauw verschiet
de blanke nevel, — zweeft er door zijn lied
een verre weergalm van ons dichterlijk verleên.

Zingen gelijk onze voorouders, Vlaamsche of Germaansche toestanden scheppen en deze in beeld en sprake, in eigen taal voor onze oogen hertooveren, ziedaar zijn doel en de kroon van zijn streven. Zijne eerste gedichten zagen het licht te Roeselare in 1878. Gul was het onthaal dat zij in de letterkundige wereld, zoo in Noord- als in Zuid-Nederland genoten. Algemeen was de bewondering opgewekt door deze jeugdige, frissche doch krachtige poëzie die zich van den afgesleten trant verwijderde, en bestemd om later misschien, — hadde God den dichter het leven, en Vlaanderen den dichter gelaten, — eene gansch nieuwe richting in onze letterkunde tot het leven te roepen. Hier toch, in dit klein bundeltje, vond men wat anders als ongezonde liefdegevallen en bleeke droomers, dit alles opgedischt te midden van kabbelende vlietjes en in den schijn der droeve maan omringd door pinkelende sterrekens. Hier vond men :

De lichte *sprook* met vroeden zin,
het lied der adele dichtermin,
het lied ons ingeschapen
dat niemand zingen dorst
het lied der Dietsche knapen,
dat smacht in veler borst.

Rodenbach gaf ons grepen uit de natuur, zijne dichtkunst is gelijk aan dien weelderigen plantengroei der morgenlanden die in al zijne woestheid uw hart en ziel verrukken en U alle klassieke lijnen doen vergeten om U te betooveren door de eenheid van kleuren in zijne overgroote verscheidenheid.

Wie onzer heeft die eerste gedichten niet gelezen en herlezen en altijd met groeiende belangstelling? Wie heeft zijn hert niet voelen blaken bij het lezen of het zingen van « Vliegt de Blauwvoet! Storm op zee! » En dat men deze beoordeeling over dit lied, niet aanschouwe als vooringenomenheid. Neen, want dat deze meening ook gedeeld wordt door mannen van hoogere bevoegdheid, bewijst eene kleine anekdote, die plaats greep voor een tiental jaren, in een stadje van West-Vlaanderen, te Thielt, zoo ik mij niet vergis. De Eerw. Heer H. Claeys bevond zich daar toevallig met dichter Lodewijk De Koninck, den dag dat er eene bijeenkomst van studenten aangelegd was. Zij zouden naar die vergadering gaan, om door hunnen raad en hun voorbeeld de jongere strijders te temperen en te geleiden. De postbode bracht hun eene aflevering aan der *Vlaamsche Vlagge*. Bij het opensnijden bemerkten de dichters alras het dichtstukje van Harold en getroostten zich de moeite het na te zien. Doch hoe groot was hunne verwondering bij het aandachtig lezen van die krachtige en weelderige poëzie. Beiden waren verslagen zooveel gespierdheid in studentaal te vinden en beiden waren het eens om te zeggen dat het land dat zulke dichters kweekt nog verre van den doodstrijd is.

Naam en persoon van Rodenbach waren Pastoor Claeys onbekend. Hij voerde het woord in de studen-

tenvergadering, las het lied voor en paraphraseerde het, gelijk hij alléen in staat is het te doen, en aarzelde niet den schrijver ervan de dichtergreep van echtste gehalte toe te kennen.

En zijne zienswijze werd bewaarheid. Rodenbach heeft er ons de volslagenste bewijzen van gegeven, dat hij het bloed der oude zangers in de aderen had, dat hij den dichterlijken gloed bezat van die zangers waarvan hij schreef :

De vedel aan de zijde,
het lied in ziel en mond,
zoo zwierf de zanger rond
al in den oude tijde.
En riep hem stem en schalenklang
te midden leutig feestgedrang,
daar deed hij 't snaartuig ronken
vol toovrend' harmonie,
en zong de zielen dronken.

En wij, wij mochten er bijvoegen :

« Nog zwerft alhier die zanger,
. . . .
zijn ziele is liedren zwanger
. . . .
(Hij zingt ons weer de sagen)
van uit den ouden tijd.

Ja « het oude Vlaanderen blonk voor zijne oogen, « zóó christelijk, zóó edel, zóó groot, zóó vrij, zóó « machtig, zóó stralend van eigen schoonheid, dat hij « begeerde het te zien herleven in ieder vlaamschen « student en jongeling. Hij wist dat God de volkeren « zóó geschapen had, dat zij mochten opstaan uit ziekte, « en kwale, en stervensnood. Daarom hoopte en be- « trouwde hij, en schreef die dichten, waarin al de schoon- « heid van 't verleden weêr in leven komt en straalt.

« Hij was dichter en heeft beelden geschapen, zoo « levend, zoo machtig, zoo vrij en juist in wending, in « handel en sprake, zoo ongedwongen, zoo waar, zoo ver-

« heven, zoo groot en zoo kleen, dat zij zullen leven « ten eeuwigen dagen; zij zullen groeien en zijnen naam « bewaren, ontsterfelijk. » (1)

Wie leest zonder aandoening en hoogmoed, *Sneijssens*, of *De Coninck verlost* of *Fierheid* en zegt dan soms ook niet :

Helaas, waar is der oudren fierheid nu gevaren?

Wie kent *ter Venster* niet, en heeft die diep gevoelde verzen niet honderdmaal herdacht :

O! wie voor Vlaanderen heeft geleden en gestreden
Ontroert het minste dat herinnert aan 't verleden.

Wie zou durven betwisten dat zijne *Nederlage der Nerviërs* niet op den eersten rang staat met het beste wat er in onze hedendaagsche letterkunde werd voortgebracht; dat het niet uitmunt door de gespierdheid der taal, de zwierigheid van maat, den dichterlijken adem die heerscht door gansch het stuk?

Heil Cæsar, heil den Adelaar!
Men viere Cæsars zegepraal!
De Gallen waren machtig,
de Gallen waren groot :
der Gallen heil voor Cæsar vlood,
de Gallen zijn gevallen.
Gelijk een onweêr is hij gekomen,
gelijk de donder heeft hij verplet.

en verder :

De zonne daagt in goud en bloed.
Het dal lacht in den zonnegloed.
De heide droomt,
de Samber stroomt
alhier van zilver, ginds van goud
langs heuvelen en donker woud.
De wind die droomt
al door 't geboomt
brengt frissche wilde geuren meê....

(1) Lijkrede op zijn graf uitgesproken door den Eerw. Heer Hugo Verriest.

Ziedaar Rodenbach met zijn ongetemd gemoed : dit is *zijn genre*, door hem geschapen en zoo meesterlijk bewerkt; ziedaar den strijder die droomde van 't *verleden* en werkte om het *heden* op te wekken en de nakomelingen hunner vaderen waardig te maken.

Buiten dat heeft hij ons ook wel stalen gegeven van bespiegelende, gemoedelijke poëzie. Niet eenzijdig was zijn talent, en niet altijd was de geest met dezelfde kracht gespannen. Meer dan wie ook, was hij vatbaar voor de schoonheden der natuur, zijne ziel ook smachtte soms naar de stille dichterlijkheid van het land « door-« kruist van wegen en kanten en elzen en hagen, en « beplekt met die nederige boerhoven en werkmans-« huizen waar hij, nog jong,

. . . . . . « Vluchtig hoorde zingen
de poëzie die schuilend leeft in alledaagsche dingen.

Hij ook

. . . vluchtte geern de stede bij het dumsteren van den dag.
De zon smelt weg, doch monkelt nog een rooden avonlach
alover 't veld dat, uren lang doorploegd en omgereden,
nu rusten gaat.

Dan zong hij ons van den zonneschijn, van der vogelen blijden zang, van des landmans rustig leven, van die kleintjes die

. . . . rond hem zoo onschuldig zijn aan 't taatren
gelijk de vogels onder 't loof en door het hemelsblauw.

Zijn dergelijke voorbeelden geene volkomen wettiging van de plaats die wij Rodenbach op onzen Vlaamschen Parnassus toekennen ? Mogen wij dan over zijnen vroegtijdigen dood niet treuren gelijk over een *onherstelbaar* verlies ? Mogen wij niet zeggen dat hij, hadde God hem leven bewaard, aan Vlaanderen misschien een nieuwen Vondel zou geschonken hebben ? Dat hij, die bijna in ieder vak der poëzie zich eenen onsterfelijken roem zou verwerven, en in verscheidenheid en omvattenheid van

dichterlijke gaven al onze hedendaagsche dichters zou overtroffen hebben, gelijk Vondel in de XVIIe eeuw geroepen was om ons Nederlandsch tooneel te hervormen en eene waardige hoogte te doen bereiken.

Ten bewijze van dit gezegde noemen wij *Gudrun*, door hem op drie-en-twintigjarigen ouderdom geschreven. Waar heeft men ooit gezien dat een stuk ten prijskamp ingezonden, en aan de voorgeschreven voorwaarden niet voldoende, eene gansch bijzondere onderscheiding bekwam?

Dit was nochtans het geval met *Gudrun*. De jury achtte het stuk niet speelbaar, maar, gelijk de Heer Cornette zegt in zijn *verslag* over den tooneelletterkundigen wedstrijd : « Dit stuk staat in vele opzichten verre boven hetgeen onze tooneelletterkunde gewoonlijk oplevert. Daar zijn gedeelten in van hooge dramatische en dichterlijke waarde. »

De verschijning van het *Spel*, dat slechts van de pers kwam twee jaren na de dood van den dichter, werd met een algemeenen welkom in beide Nederlanden begroet, en heeft ook eenigszins de min of meer terughoudende beoordeeling van den Heer Cornette gewijzigd. Men zegt nu niet meer dat het stuk veel goeds bezit; men zegt en schrijft, en iedereen erkent dat *Gudrun* een meesterstuk is, onvoltooid en misschien niet vlekkeloos, gelijk Max Rooses zegt, maar toch een meesterstuk.

Het onderwerp is ontleend aan de Germaansche Gudrunsage die hier doorvlochten is met een historisch feit : de uitroeping van Carausius, den Menapiër, tot Romeinsch veldheer gelast om Nederland tegen den inval der Franken te verdedigen. Later werd Carausius door zijne soldaten tot keizer erkend en hij overweldigde Brittannië.

In hoeverre de Gudrun van Rodenbach eene samensmelting zou zijn van het oude Epos met het Nibelùngenlied, is ons nooit zeer duidelijk geweest. Voorzeker bestaat er eenig verband tusschen beide sagen, maar dit verband blijkt nog meer in het oude Gudrun-

lied en is door onzen dichter geenszins uitgevonden. Zoo berust beider inhoud op eene Germaansche volkssage en beide berusten op de eigendommelijkheid van een volk; zoo ook is beider *hauptmotiv* de standvastige liefde eener vrouw. Meer dergelijke overeenkomsten zouden wij kunnen aanhalen, vooral in het behandelen der omstandigheden, doch dit is hier onnoodig omdat wij geene vergelijking moeten maken tusschen den Gudrun en de Nibelùngen, maar enkel willen doen opmerken, dat wij niet gelooven dat Rodenbach, opzettelijk, die twee sagen zou versmolten hebben.

Wij hebben reeds gezegd dat de behandeling ontleend is, deels aan de geschiedenis, deels aan de oude Gudrunsage. In dit epos is Gudrun de dochter van Hetel, koning van Hegelingenland (Friesland?) en van Hilde, dochter van Hagen, koning van Ierland. Menig vorst dingt naar hare hand, en haar vader belooft haar tot vrouw te zullen schenken aan Herwig van Zeeland wiens heldhaftigheid zijn hart veroverd had.

Doch, terwijl Hetel den uitverkoren schoonzoon ter hulpe staat in eenen strijd, overvalt een afgewezen vrijer, Hartmoet van Normandië, met zijnen vader Ludwig het koninklijk slot van Hegelingen en ontvoert Gudrun met hare speelgenoote Hildburg en 61 andere jonkvrouwen. Hetel zet haastig de Normannen na; doch in een gevecht op Wulpenzand (een eiland aan de monding der Schelde?) werd hij door Ludwigs hand gedood en de schakers keeren ongedeerd in hun land terug. Terwijl de Hegelingen nu zich op de weerwraak bereiden — een tijdverloop van 14 jaren — had Gudrun, om hare getrouwheid aan de liefde van Herwig, van wege Gerlinde, Harmoet's moeder, de vernederendste behandelingen te verduren : en Harmoet laat, soms ook wel ondanks, immer zijne moeder begaan.

Eindelijk werd Gudrun, door eenen heilvoorspellenden vogel. hulp en verlossing aangekondigd. Zij ontmoet aan het strand haren geliefde met haren broeder Ortwin, wier vloot in de nabijheid ankert. Beide vorsten be-

stormen het Normannenslot; Ludwig wordt door Herwig getroffen, en Gerlinde werd door de hand van den woedenden Wate omgebracht. Gudrun, die geen oogenblik in hare trouw gewankeld had, werd verlost met al hare gezellinnen. Het gedicht eindigt met de vroolijke schildering van het huwelijk Gudrun's met Hertwig en dat der andere vorsten : Ortwin huwt Hartmoet's zuster, en Hartmoet zelf gaat den echt aan met Hildburg : zoo werden, na zóó langen en bloedigen strijd, de volkeren weer door den vrede verbonden.

Ziedaar de twee feiten door Rodenbach samengesmolten, doch Gudrun wordt hier de dochter van Carausius en Ortwin zijn zoon, terwijl Herwig tot koning der Noormannen herschapen wordt en Allectus de rol overneemt van Hartmoet. Claudia en Gellia treden op in plaats van Gerlinde en Ortwin.

Wat de dichter hier, buiten het samenvlechten der geschiedkundige feiten die zich om Carausius voordoen, samengevlochten heeft, zijn de twee perioden der volkssage, die, om zoo te zeggen de geschiedenis bevat van *drie* geslachten.

Van de eerste periode, of het eerste geslacht, wordt er hier gewag gemaakt. Doch de eerste schaking van Gudrun, niet door een afgewezen vrijer, maar door den verliefde zelf, herinnert aan het feit van het tweede tijdvak, waar Hetel van Hegelingen, de dochter van Hagen, Hilde met hare eigen toestemming ontvoert. Verder dan, in de derde periode komt de ontvoering vóór die gelijk staat met die, door Allectus gepleegd. Allectus, wien Carausius eerst de hand van Gudrun beloofd had, wordt door deze laatste verstooten en neemt dan de plaats in, die Hartmoet in het oorspronkelijk gedicht bekleedt. De rollen van Horand en Wate behooren tot de tweede periode van het epos.

Wat de dichter in zijn spel wilde afschilderen, is de strijd voor de vrijheid van den vadergrond. Carausius en Wate verbeelden het ideaal van vaderlandsliefde, terwijl Allectus en zijne aanhangers het laffe, hebzuch-

tige Zuiden weerspiegelen. Herwig en Horand zijn de verpersoonlijking van het onbaatzuchtige, edele Noorden. De dubbele strijd die gevoerd wordt tusschen Carausius en de Noormannen, en tusschen Carausius en de aanhangers van Allectus, heeft voor doel de hand van Gudrun en de heerschappij over Moerenland, het oude Vlaanderen.

Tot schouwplaats van zijn heldendrama koos de dichter de boorden der zee waarvan de onstuimigheid met de karakters zijner helden zeer wel overeenkomt. Gansch het spel ademt den machtigen gloed die onze oud-germaansche sagen bezielt, en de helden, door Rodenbach geschapen, spreken en handelen gelijk die uit het Gudrun- en het Nevelingenlied en hebben de gestalte der machtigste scheppingen uit de oude litteratuur.

De rol van Wate, die in het oorspronkelijk epos zeer gering is, wordt hier zeer kunstig vervormd en zijne woorden, en zijne handeling leggen hier dikwijls onwaarschijnlijke toestanden uit, omdat hij *runenlezer* is, als een ziener beschouwd wordt, en bijgevolg eenen grooten zedelijken invloed uitoefent. Onmogelijk hier al het schoone van dit drama te doen uitschijnen, doen wij enkel opmerken hoe kunstig de dichter nevens die mannelijke, ik zou zeggen titanenkarakters van Carausius en Herwig, die zachte en roerende rollen van Gudrun en Gellia geschapen heeft; hoe gelukkig hij de tegenstelling heeft voorgebracht tusschen het laffe karakter van den huichelenden Allectus en dit van den dapperen en ridderlijken Camillus.

In die welbewerkte en bekomen eenheid van ontwikkeling gaan de karakters gepaard als in eenen tweezang waar de eene stem de andere volledigt om samen een harmonisch geheel uit te maken.

Eene laatste vraag. Is het stuk speelbaar?

De juryleden van den Antwerpschen tooneelprijskamp waren van gedacht dat het stuk niet kon opgevoerd worden. Max Rooses kwam de eerste tegen die zienswijze op, en beweert dat, mits zekere kappingen,

het stuk speelbaar is en rollen bevat, als die van Herwig en Gudrun, Carausius en Allectus, Ortwin en Camillus, die waardig zijn door onze grootste tooneelkunstenaars bestudeerd en vertolkt te worden. Iedereen zal, na aandachtige lezing van het spel, deze zienswijze bijtreden. Wat meer is, — en het zal aan de lezers van *het Belfort* geen gering genoegen zijn zulks te vernemen — er wordt op het oogenblik naarstig gewerkt opdat dit meesterstuk toekomenden winter, zoo niet dees jaar nog, in eenen onzer Nederlandsche schouwburgen zou kunnen opgevoerd worden.

Wij wenschen zulks van ganscher harte; het ware een middel om dit geniaal produkt van onzen jongen dichter voor het publiek genietbaar te maken en zijnen naam onuitwischbaar in het hart van alle Vlamingen te prenten. Door die opvoering zullen wij nog dieper gevoelen hoe onherstelbaar een verlies wij ondergingen bij de dood van « *den Besten* ».

Doch, bedroefd om het verlies van den dichter, zouden wij daar toch staan met het hoofd omhoog en het hart vol geestdrift; en bij het naar huis keeren, na eene vertooning, zouden wij ons de verzen van V. de la Montagne herinneren en mompelen :

Hij kwam en ging..... Wat hij gezongen heeft
Met lustig hart en nimmer moeden mond, —
Rust ook de zanger in den kouden grond —
Het gloed —, en kracht — en kleurvol lied, — het leeft! (1)

Luik. JAMES.

(1) Het middenkomiteit der Rodenbach-feesten heeft in éénen bundel de *eerste gedichten* met *eenige* nagelaten verzameld. Deze uitgave is nog zeer onvolledig, al draagt zij voor opschrift « Al de gedichten van A. Rodenbach ». Wij durven hopen, dat bloedverwanten of vrienden zich met de uitgave van het overige zullen gelasten en ons de brokken uit de Nibelüngen en een dertigtal andere ons bekende gedichten, niet zullen ontzeggen.

KEIZER KAREL

EN HET

RIJK DER NEDERLANDEN,

DOOR JULIUS DE GEYTER

(*Vervolg van bladz.* 340.)

IJ hebben er niets tegen in te brengen dat de heer de Geyter buiten alle historie een « Keizer Karel » beelde, maar als hij op het heilig boek der Geschiedenis zweert de waarheid te zeggen, en de waarheid verkreukt, daar houden wij niet langer vrede meê.

Wij onderlijnen de nota :

« De *nacht?* Waarom een doop bij *nacht? Geschiedenis* »

Er wordt eene bespiegeling geënt op die « geschiedenis ».

« Kerkgeheimen, hofkabalen
« Mag het zonlicht niet bestralen. »

Dichterlijk voordeel komt er weinig of niet uit de omstandigheid van het nachtelijk duister; maar « Kerkgeheimen » enz. dat mag niet verzuimd...

De Juliussen in ons Vlaamsch kamp — gens Julia — zijn vervaarlijke mannen! Unguibus et rostris...

Bij den doop van Keizer Karel ging de stoet op

eene « alleye », gemaakt van 't Prinsenhof tot aan St Jans kerk (nu St Baafs); die « alleye » was met 1800, anderen zeggen 10,000, toortsen bezet... Niets geheimelijks! Overvloed van pracht en luister! Heerlijke kans voor den dichter, den schilder!

De kroniek zegt dat er na den doop, *des avonds*, andermaal met ongemeenen luister werd gevierd. (Blommaert, Vreugdebedrijven bij de geboorte van Keizer Karel den Vijfde. Belgische Muzeum, II, 137.)

Het « *memorieboek* » I, 376, teekent aan dat er op de « alleye groote tryomphe bedreven werd van vierne ende diversche fyguren getoocht » — klaarblijkend na den doop.

Verbeeld u dat men bij den val-avond van een zevenden Maart het Prinsenhof verlaat, zoodat de plechtige doop afloopt ten laatste tusschen 9 en 10 uren (dus Mr Jean Lefebvre), en stel u dan de vraag hoe de schrijver te goeder trouw het feit kan doen spreken van « kerkgeheimen, hofkabalen » en oordeel over zijne rechtzinnigheid en breng aan geest en strekking hulde!

Opvoeding van Karel. Wij vernemen in den eersten zang, hoe Chièvres, uit baatzucht, den jongen Karel in het « prinsenspel » van ongebonden wellust begunstigt:

> « En liefkoost hij — te beter : mij
> Laat hij in denken en doen dan vrij. »

Van den dag der geboorte maakt Chièvres, volgens het onderhavig epos, zich van alles meester.

De waarheid is dat prins de Chimay de eerste bestuurder van Karels opvoeding was; dat Karels vader te Burgos overleed toen de jonge prins zijn zesde jaar bereikt had; dat keizer Maximiliaan drie jaren later Willem de Croy, heer van Chièvres, benoemde om prins de Chimay te vervangen; dat intusschen de lichaamsoefeningen van Karel bestuurd werden door

Sr de la Chaux; en dat heel het stelsel van opvoeding, bij de oprechte geschiedenis, de volgende goede noot voor de Chièvres bekomt :

« Dès son enfance, le jeune souverain avait été « mis en communication avec le peuple des Pays-Bas, « et comme initié aux devoirs extérieurs qu'impose la « puissance suprême...

« Le jeune souverain, par le conseil et sous l'im- « pulsion de Guillaume de Croy, prit aussi, dès son « avènement, une part très grande à la conduite de « ses intérêts. Quoiqu'il eût à peine quinze ans, toutes « les dépêches lui étaient présentées; il en faisait lui- « même le rapport dans son conseil, où tout se décidait « en sa présence. Cet assujettissement, auquel le jeune « prince se pliait volontiers, lui avait donné une gravité « précoce qui frappait les ambassadeurs étrangers. « L'envoyé français en ayant témoigné sa surprise en « présence du seigneur de Chièvres, celui-ci répondit : « « mon cousin, je suis tuteur et curateur de sa jeunesse; « « je veux, quand je mourrai, qu'il demeure en liberté, « « car s'il n'entendait ses affaires, il faudrait, après « « mon décès, qu'il eût un autre curateur pour n'avoir « « entendu ses affaires et n'avoir été nourri au travail, « « se reposant toujours sur autrui. » » (1)

Met een woord : « liefkoost hij, staan zijn gedachten dáárop, te beter : dan trekt hij zich niets aan, dan « laat hij gaan da' gaat » !...

« En van des kindjes *min en baker*
Tot . . . .
De Chièvres kiest hen allen.

« Geschiedenis. » En hier volgt het bewijs : « Erasmus dong naar d'eere, Karels opvoeder te worden. Hij werd

(1) Th. Juste.

afgewezen, en Adriaan van Utrecht, toen Deken in Leuven, tot opvoeder benoemd door den invloed van Duc de Chièvres en andere Croi's. »

Tot vollediging : « L'éducation littéraire fut confiée à un illustre professeur de l'université de Louvain, Adrien d'Utrecht... Il s'était concilié, par sa modestie autant que par son mérite, la faveur de *Marguerite d'Autriche* qui, le retirant d'une pauvre cure de village, l'avait fait nommer doyen de l'Eglise de Saint-Pierre à Louvain. Adrien d'Utrecht était secondé par un maître d'étude, Louis Vaca, que Marguerite d'Autriche recommandait à son père en décembre 1507. » (1)

De spotzieke Erasmus, rijker nog aan geest dan aan kennis, bezat die hoedanigheden niet welke, bij eene hoogst ernstige zaak, gewoonlijk in acht genomen worden. Zijn latijn is zijn roem in de geleerde wereld. Hij was zeker de bekwaamste als leeraar in taal en letteren. Maar was dát de groote zaak? Men eischte ook, en vooral, vertrouwbare godsdienstige beginselen, beproefde deugd en edele geaardheid; en, zeî Chièvres nog : « de prins is geboren om te regeeren, niet om een geleerde te worden ».

Bladz. 214 : « Karel werd ontvoogd op 15 « Januari 1515. — *Zoozeer had Chièvres hem voor* « *Frankrijk ingenomen* dat hij, in een krakeel met « speelmakkers, reeds gezegd had : *Ik ken geene* « *grooter eer* dan met eene Fransche koningsdochter « te trouwen. » (Brief van Ph. Dales aan Marg. van Oostenrijk.)

Dat is erger!

Houden tot nu toe onze nota's, de *ophelderingen* in verdenking van vooroordeel, waarbij feiten en personen, niet zonder voorbedachtheid, al te subjectief worden geschetst en gecommenteerd, hier is het recht en rede

(1) Th. Juste.

strenger te spreken : hier is met opgezetten wil het feit ellendig verdraaid; hier wordt in bewijsvoering aangehaald wat, om als bewijs te gelden, eerst wetens en willens van zijne beteekenis wordt afgekeerd.

Men weet hoe Keizer Karel, nauwelijks één jaar oud, verloofd was geworden aan Claude, dochter van Louis XII, en hoe in 1504 een tractaat, tusschen den Franschen koning en Karels vader gesloten, bepaalde dat, zoo Louis XII zonder mannelijken oir kwam te sterven, het hertogdom Bretagne aan Karel, echtgenoot van Claude, zou behooren...

Toen er nu later geen spraak meer was van Claude, maar wel van hare zuster Renée, mocht Karel zich laten voorstaan, dat, kwam hij tot verloving met haar, hetzelfde voordeel bij een nieuw tractaat zou worden besproken.

Nu, het gebeurde dat zijne speelgenooten schimpend hem toevoegden dat hij het bij zijn vrouwtje (Claude) verkorven had; dat hij, na die blauwe scheen geloopen te hebben, naar eene andere kans nu kon uitkijken, en ze noemden, als mogende in aanmerking komen, « Madame Renée, la fille de Portugal ou la fille d'Ongrie. » Daarop wordt gezegd : « il aymeroit mieulx Madame Renée. »

En de jonge prins antwoordt zonder aarzelen (il respondit soubit) : « il n'a pas tort, car *c'est plus grant chose* de la fille d'ung roy de France, et si ma femme moroit d'aventure, *je serois duc de Bretagne.* » En daar maakte Philippe Dales gebruik van om, nota bene *aan François I*, voor te houden « que monseigneur estait plus enclin à la nature de France que ailleurs ».

De omstandigheden wilden het zoo.

Maar het woord van den prins was enkel een woord van baatzucht, van heerschzucht (1) : *Je serois duc de Bretagne.* En wat voorgaat : *c'est plus grant chose*, is juiste waardeering.

(1) Zie Theod. Juste.

Gewaagd mag het heeten als een geschiedschrijver ***daaruit*** opmaakt dat de Chièvres in Karel « eene neiging voor Frankrijk » had bewerkt, maar herlees nu de « opheldering » : « Ik ken geene grootere eer dan met eene Fransche koningsdochter te trouwen » en vraag u zelven af : hoe zal ik dat noemen?... Lichtzinnigheid?... Bij die maat van lichtzinnigheid onthoudt men zich best, als hervormer der geschiedenis op te treden... Misvormer, ja!

Tot stichting van den lezer zij aangestipt dat wij ons niet beroepen tegen D. G. op schrijvers, aan Keizer Karel gunstig, op « hovelingen », maar dat wij verzenden naar den eigen zelfden geschiedschrijver, naar de eigen bladzijde en de eigen nota, die de dichter volgens eigen aanwijzing heeft benuttigd — te goeder trouwe...? « In gewetensvol oordeel »?

Over geschiedkundige vragen het *voor* en *tegen* bespreken; daadzaken verklaren, beoordeelen, doorgronden; bewijsstukken toetsen en bewijs tegen bewijs opvoeren, dat kan de moeite van aandacht en onderzoek overwaard zijn, maar in het spel moffelarij ondervinden en met kwâ penningen betaald worden, dat is ontmoedigend; en het maakt mistrouwig tegen elke nieuwe bewering; of liever, gaat het zoo, het *ab uno disce omnes* mag deugdelijk toegepast worden en men wordt ontslagen, zoo niet van nauwgezette nasporing, dan toch van het bespreken elker bijzonderheid.

Des zullen onze tegenbemerkingen van nu af aan min uitvoerig kunnen zijn.

Zoo over de Croï's.

Wat schurken! Landverraders, vorst- en volksbedervers, huichelaren, schrokkers, dieven — dieven gemeen als beurzensnijders, die rooven, die *stelen.*

Alle kwaad komt ons van Frankrijk, en de Croï's vertegenwoordigen hier het Zuiden; dus het plan van den

dichter vergt voor hen de rol van verderflijke, rampstichtende werking. Maar zóó woedend « springt hij hun naar de keel » dat men wel aan persoonlijken wrok of aan eenig geheim inzicht zou denken om zulke opgewondenheid psychologisch te verklaren.

Al het echte en al het ingebeelde kwaad, dat wordt geschilderd — men weet met wat akelige kleuren, 't komt alles van Croï : in de dagen van zijn berouw, als wrekend het verleden oprijst tegen hem, zucht Keizer Karel :

« Dat alles heeft Croï gedaan. »

Croï is de Zondenbok op wien door den heer D. G. al Frankrijks euveldaden worden geschoven.

Ware het onderwerp geplaatst in de laatste jaren der regeering van Philip den Goede, dan moest de dichter de grenzen der historie niet overschrijden om de Croï's in hatelijke kuiperijen aan 't konkelen te vinden (1), maar toen 's lands belangen, bij de minderjarigheid van Keizer Karel, voor een goed deel onder het beleid van een Croï stonden, heeft deze de lijn eener wijze en behendige staatkunde gevolgd en in netelige omstandigheden de plannen van Frankrijk verijdeld. Ontweek hij den oorlog met Frankrijk, het was met dezelfde politieke inzichten waarmede *ook de Vlaamsche gemeenten* allen oorlog tegen Frankrijk zochten te vermijden (2). Uit persoonlijke

(1) De teksten, uit Mgr Namèche en anderen in de « ophelderingen » ten bewijze aangehaald, hebben dan ook betrek op *dat* tijdstip, niet op later!...

(2) Ook de Vlaamsche gewesten? Ja! En dat noopt ons, een staalken te geven van de « gewetensvolle » wijze, op welke de heer D. G. de geschiedenis *omwerkt. Zijn* « *auteur* » *is Alex. Henne.* Al wat eenigszins ongunstig klinkt, knipt hij uit; wat kleurloos is, verwt hij in sterk boosaardige tinten; wat groot en goed is, moffelt hij weg.

« Pour ces provinces, la paix avec la France était alors une *question vitale* et elles augurèrent bien de l'avenir en voyant le pouvoir aux mains d'un ministre dont le système politique, fondé sur des sympathies naturelles, (deze laatste woorden steunen op het schrijven van een *Spaanschen bisschop*. De heer D. G. neemt de nota over waarin dat schrijven wordt medegedeeld en vraagt naar het overige niet) répondait *à leurs désirs et à leurs besoins...*

« La mort de de Chièvres était néanmoins un malheur immense.

veete zou integendeel Margaretha tot verwikkelingen hebben gedreven... Wie handelde daar verstandigst en best? Nu, in het streven van Chièvres *enkel* franschgezindheid zien, welke vondst!... Het is een onwaardig stelselmatig bekladden (1)...

En de schraapzucht der Croï's? Ja, maar wie ook onzer Vlaamsche edellieden, zal hun den eersten steen werpen? « Chièvres verkocht in Spanje (2) letterlijk alles wat een staatsman te dien tijde verkoopen kon. » (Bl. 218.) Die woorden bevatten juist de *handel*wijze onzer edellieden van eenige jaren later! « Comme la plupart avaient dissipé leur patrimoine, ils mirent tout à l'encan : emplois, bénéfices, passeports, saufconduits, lettres de grâce pour les incendiaires et les meurtriers. » (J.-J. de Smet, naar Pontus Heut. Lib. XVI, c. 6.) En dat was niet in Spanje, maar hier te lande!

Wij citeerden hooger de klacht van den ouden Keizer, zijne beschuldiging, weerklank der verbolgenheid van den dichter tegen de Croï's :

« Dat alles heeft Croï gedaan. »

Chièvres overleed in 1521... Hij heeft van zijn korten tijd weten gebruik te maken! Om hem al het kwaad aan te wrijven, zal de dichter zorgen, dat Keizer

---

A peine eut-il fermé les yeux que Charles-Quint se jeta entièrement, et pour ne la plus quitter, dans la voie politique ouverte par son aïeul, voie fatale où allait se développer la grandeur du potentat, où allaient se perdre sans résultat la puissance et la prospérité de ses pays patrimoniaux. »

Die laatste bewering laten wij voor alsnu onbesproken. Maar, hier staat de historie recht tegenover « dat alles heeft Croï gedaan ».

(1) Een dier franschdolle Croï's wordt vermeld bij Théod. Juste (Ch.-Quint et Mary, d'Aut., p. 10) in eene nog al beduidende zaak : 1501 : « Cette offre (de Louis XII) rencontra *une opposition presque injurieuse* dans le conseil du souverain des Pays-Bas. Charles de Croy, prince de Chimay, après avoir rappelé les anciennes divisions des Bourguignons et des Armagnacs, ainsi que *les injustices de Louis XI et de Charles VIII qui n'avaient pas été réparées par leur souverain*, désapprouva le projet de traverser la France. »

(2) Dikwijls komen de « ophelderingen » terug op die schraapzucht, maar telkens is er spraak van de uitbuiting van Spanje, niet van Nederland.

Karel reeds een zwaarlijvig dossier te zijnen laste hebbe eer Chièvres verdwijnt : daarom is de Keizer al heel vroeg op de baan der... volmaaktheid; daarom (veel eerder dan om het woord « prinsekinderen » te wettigen dat slechts in de « ophelderingen » voor den dag komt,) zijn Karel en Rozemonde vader en moeder in hun zestiende jaar... « Moderne Reinaartsstreken! »

Karel heeft nog 35 jaren vóór zich na den dood van Chièvres. 't Is gelijk! Croï « heeft gezaaid... » Het zal altijd Croï zijn « die alles doet ». Nog eens : wat maakt den dichter toch zoo boos tegen de Croï's? Geen epische haat woedde ooit zoo fel...

Tegenover Chièvres staat de rechtschapen Nederlander Nassau. Deze moest, om zijnen naam alleen, genade vinden bij den dichter. Het is dan ook zoo. Nu, de Nassauer was een trouw dienaar van zijnen heer en vorst, en zijne diensten, evenmin als die van Chièvres, bleven niet onbeloond. Hij stond aan 't hoofd van het gezantschap dat met François I in onderhandeling trad.

En : « Celui qui recueillit le plus de fruit de cette négociation fut sans contredit Henri de Nassau qui, par l'entremise de François I, épousa réellement Claude de Châlons, sœur unique et héritière immédiate de Philibert, prince d'Orange. » Th. Juste. « En travaillant aux intérêts de son souverain, Henri de Nassau n'avait point négligé ses propres affaires... » Alex. Henne. « Il écrivit à son père au sujet de son mariage : « om gehoirsam te zyn der Keiz. Maj. ende ooc om te wille te zyn den coninck van Vrankryk, ende sonderlingen om myner eeren ende prouffyts wille. » Alex. Henne.

Dat is er nóg een die eere ende prouffyte stelt in te trouwen met eene Fransche prinses! Maar *hij* zegt het niet in een kinderpraatje! Wij doen hem echter daar geen verwijt over! Doch had Chièvres zulk een briefje op zijne rekening, de « ophelderingen » zouden het aan hemel en aarde klagen.

Nassau volgde Chièvres op in diens bedieningen

van Opperkamerheer. « Il se mêlait peu des affaires et se donnait bonne vie (1) ».

Vervolgt de heer de Geyter de Croï's tot onder de regeering van Philip den Goede, zoo hoog moet men niet klimmen met de Nassau's, wil men zich het genot eener deugdzame verontwaardiging gunnen.

Aan Engelbert II van Nassau was de algemeene stadhouderij des lands toevertrouwd geworden; en toen hij dus landvoogd van Vlaanderen was (1501), verwierf hij titels tot het volgende getuigschrift, dat te lezen staat bij de Reiffenberg, bij Groen van Prinsterer, bij Wauters, en eindelijk bij Henne :

« Ce fut, dit-on, avec l'or des Flamands révoltés contre Maximilien, qu'il éleva son somptueux palais de Bruxelles (aujourd'hui le Musée). Dans plusieurs chapitres de la Toison d'or, on lui reprocha sa dissolution, et les réprimandes n'ayant point corrigé ses mœurs, on le menaça, en cas de récidive, de lui imposer une amende de 50 florins que le trésorier de l'ordre distribuerait en aumônes. »

Kreeg nu een klerikale schelm in den bol, uit die en dergelijke nota's, in dicht of ondicht, al of niet middeneeuwsch, eene geschiedenis van het huis van Nassau op te trekken, ik zou de eerste zijn om hem te zeggen : « gij hieldt de hand aan een boevenstuk! »

De rekening van Margareetha is opgemaakt met weinig woorden : verbastering des volks; miskenning van 's lands rechten, taal en kunst; doortrapte veinzerij; schandelijke ontucht. Ziedaar de som van persoon en daden.

De synthese van Henne luidt als volgt : « le souvenir qu'éveille cette princesse est encore celui d'un grand caractère pour lequel on éprouve d'entraînantes sympathies. Le secret de ce sentiment inexplicable il faut le chercher dans sa vie privée. »

In de « ophelderingen » leest men : « *niets ge-*

(1) Alex. Henne.

tuigt dat het Hof hem (Quinten Metsys) één stuk heeft laten schilderen... *Alles doet denken* dat Keizer en Landvoogdes... hem hebben miskend. » De beoordeeling : « wij kennen *geene slechtere daad* in 't leven der Landvoogdes dan die. » Dan welke *vastgestelde* daad van beredeneerde, stellige uitsluiting? Hoorden wij nooit gewagen van een *latius hos?* of van de gevolgtrekking *a posse ad esse?* Zonder er zich aan te ergeren zal de vlaamschgezinde lezer bij Alex. Henne of in de Revue de Bruxelles (1841) de namen der kunstenaars overloopen die aan het Hof hunne meesterstukken leverden of die den toegang tot het Hof genoten.

Bl. 336 : « Dat hij (Hoogstraeten, de Lalaing) verscheidene kinderen bij haar (Margareetha) heeft verwekt, wordt erkend. »

Erkend? Door wie? Op welke gronden?... Het is opmerkenswaardig dat hier geene oorkonden, waar elders de schrijver zoo mild meê is, worden aangewezen. Het was nochtans maar ûit te schrijven van Alex. Henne.

Waarom dus dat niet overgeschreven?

Omdat de schrandere dichter wel inzag dat hij met zulk citaat, in geweten, zijne bewering niet goed maken kon. De nota bij Henne zegt : « Volgens handschriften van Malotau, zou Antoine de Lalaing van Margareetha eenen zoon gehad hebben -- Philip de Lalaing. Op een exemplaar van het werk van Maurice vindt men eene kantteekening die bijschrijft : twee of drie kinderen. » *En Alex. Henne teekent aan :* voor wat Philip betreft (nu, dat alleen is bepaald en maakt deel van den tekst,) is het gezegde gebleken valsch te zijn, — valsch gebleken *uit authentieke opgaven van M. le Glay*.

Eerlijk werk!

Naar den maatstaf van vuile praatjes alles en iedereen beoordeelen!

Doch wij kunnen niet elke zaak zoo uitvoerig bespreken...

De lust ertoe ook ontbreekt.

Wij spoeden dus naar het einde onzer taak.

Keizer Karel, de negatieve held van het epos!

Signalement : even ongetrouw als wulpsch, even valsch als wreed, meineedig, moordenaar van zijne moeder en van zijn volk, dom en bewusteloos werktuig in de handen van zijn meester, ellendige dweper, vadsig in alles tenzij in sluipmoord en dwang.

Laat al de feiten der historie neerstorten op het hoofd van de Geyter,

Impavidum ferient...

Steekt er eenige waarheid in het « audaces fortuna juvat », dan heeft de dichter nog van vrouw Fortuin eene schitterende toekomst te verwachten!

Men stelle tot prijsvraag : « een valsch portret van Keizer Karel inleveren », niemand zal het wagen tegen den hr. D. G. in kampstrijd te treden.

Het is zoo gemeen, zoo kleingeestig, zoo valsch, dat men in 't belachelijke zou vervallen met een enkel woord aan terechtwijzing of tegenspraak te besteden.

Wij verzenden naar de 25 laatste bladzijden van Alex. Henne, Tome X.

Neemt alles aan — blaam als lof... Ook bij den strengsten blaam is toch daar een machtig figuur geteekend van weergalooze zelfbeheersching, van alles omvattende plannen, van onvermoeide werkzaamheid; een karakter plooibaar en geweldig; een menschenkenner van doordringenden blik; een samenstel van tegenstrijdigheden, waarin de overgang van de middeleeuwen tot het moderne tijdvak geteekend en volledig verpersoonlijkt wordt.

Welk drama, die machtige, door eigen heerschzucht en door den drang der omstandigheden voortgezweept, een rijk omvademend waar de zon niet onderging, en gedwarsboomd of in zijn baan verhinderd door de stugge middeneeuwsche fierheid van enkele gemeenten, in koortsachtige gejaagdheid Europa doorkruisende,

honderd wereldzaken te gelijk bij de hand mennende, in worsteling vooruitstormende tegen den geest van den tijd dien hij niet erkent en niet overmeestert, en in vreemde ontgoocheling het voorspook ziende opdagen van ongemeten rampen !...

Maar hier klinkt het :

Paulo minora canamus...
Lieve, blonde
Rozemonde...

De groote fout van D. G. is, een onmogelijken Keizer Karel opgevoerd te hebben, karakterloos, dom, gemeen en laag. Wie laat zich aan zoo iemand gelegen? Wat kan zoo iemand bijbrengen tot belangstelling? Wat handeling kan van hem uitgaan? In welke worsteling, in welken schok van driften en krachten tegen elkander zal hij zelfstandig optreden? Het is alles valsch in kunst, nog meer dan in historie.

Wij vragen niet dat een « Keizer Karel » tot motto neme het gekende paar verzen der drie zustersteden; maar wij zien eene verkeerde opvatting in die teksten-verzameling uit kronijken en brieven, waarbij de hoofdtrekken, door de geschiedenis afgelijnd, vergeten worden, gekrenkt en — vervangen worden. (Zoo deed ook V. Hugo met zijn Cromwell.) De beul der Vlaamsche Gemeente moest iets anders worden dan die sukkelende dwaas! Doch — *in magnis, voluisse sat est.*

Wij hebben aangestipt hoe Adriaan van Utrecht, later Paus Adriaan VI, aan den lezer wordt voorgesteld.

Bl. 223 herinnert nogmaals aan Adriaan :

« Verheft tot Paus uw Adriaan... »
En wat hij ried, het werd gedaan.

« Echt. — Doch 't was na Chièvres dood, dat
« Leo de Xe overleed, en Adriaan gekozen werd door
« 's Keizers invloed. »

Chièvres, bij zijne raadgeving, bewees de gave des vooruitziens te hebben! Immers, wie ter wereld kon, buiten die gave, plannen bouwen op den dood van Paus Leo en een kandidaat ter opvolging aanduiden? Leo de X^de^ stierf 1° op nog jongen leeftijd, 2° zoo schielijk dat men den tijd niet had hem het H. Olijsel toe te bedienen, en 3° Chièvres zelf was dan reeds in de eeuwigheid. Ware Chièvres nog in leven geweest, à la bonne heure! men kon hem verdenken van vergiftiging op den Paus en met even gerust geweten schrijven :

« Echt. — »

Wie Adriaan VI als mensch, als geleerde, als priester wil kennen, leze Leop. Ranke die, ook na De Geyter nog iet of wat gezag heeft als geschiedkundige.

Ook bij Ranke zal men « ophelderingen » aantreffen, bijv. eenige regelen van ... Erasmus; en men zal vernemen en bewezen zien, door onomstootbare bewijzen, hoe kardinaal Julius Medicis, toen het conclave duurde en duren bleef, en men de keuze niet wist te vestigen, als bij verrassing den naam van een afwezigen kardinaal opwierp, van Adriaan van Utrecht, en hoe op dien naam de stemmen saâmkwamen, zoo onvoorziens dat de kardinalen nadien, van hunne eigene keuze verwonderd, niet wisten te verklaren, hoe ze daartoe waren gebracht geweest.

Dat hij, die onverhoeds den naam van Adriaan « den heiligen kardinaal van Tortosa « uitsprak, wel wist dat hij, zoo doende, den Keizer een gewichtigen dienst mocht aanrekenen, blijkt uit zijn eigen schrijven van later tijdvak.

Doch, wat is er aan te beteren?

« Dat alles heeft Croï gedaan! »

Het zal eindelijk nog wel Croï zijn die het heilig Roomsch Keizerrijk heeft ingericht, wiens geboorte dus eeuwen verjongt.

Hoor liever : Croï had gesproken; en dan —

« Karel stelde de wereldlijke macht ten dienste van het Pausdom.... »

« Geschiedenis. »

Maar weet ge niet dat het lang te voren reeds geschiedenis was? Daarover kunt ge Leo raadplegen en de verhouding van den Keizer tot den Paus, in zake van godsdienst, bewust worden.

De gruwelen der Inquisitie worden den lezer niet gespaard.

Tegenover het *martyrologium* van Henne staat in de Nederlandsche geschiedenis een *martyrologium* van edeler slachtoffers

Lezenswaarde lessen kan de dichter nemen : over de inquisitie, bij den Jaargang 1868 der « Godsdienstige week van Vlaanderen » — horresco referens —; over de houding der Vlaamsche geestelijkheid, bij de *Histoire de la Flandre au Moyen-âge* van Professor Lentz; over strafrecht en « branden » bij Delepierre, (*Revue de Bruxelles*, 1838); over de gedachte van nationaliteit bij onze vaderen en over de pogingen, *altijd tegengewerkt*, der vorsten om van de Nederlandsche gewesten een homogeen rijk te vormen, bij de *Revue de Bruxelles*, (September 1838), bij Ganser, *Conseil de Flandre*, bl. 25, bij J.-J. de Smet, *Mémoire historique de la guerre de Maximilien*, bl. 7 en 12; over de oorzaken van het verval van Brugge, id. bl. 41...

Flandria, gens opibus variis et rebus abundans
Gens intestinis sibimet damnosa ruinis.

Bij al de vonnissen, die hij zonder omzien strijkt, kan hem dan wel eens het bestraffend woord van Montaigne in 't geheugen komen: « Combien ay-je veu de condamnations plus criminelles que le crisme ».

Bij Dietens S. J., (*Revue catholique* 1879), kan hij zijne studiën volledigen over *Charles-Quint à Yuste*; en uit alle ernstige geschiedschrijvers zal hij vernemen,

hoe in de 16de eeuw op godsdienstig gebied de eenheid gebroken, op staatkundig gebied de eenheid teweeggebracht werd; dit laatste niet, gelijk nu, door het nationaal gevoel des volks of op grond van eenheid van stam en taal, maar door de heerschzucht der vorstenhuizen; hoe, zonder de macht van Keizer Karel, onze Nederlanden ingepalmd waren door Frankrijk, en hoe een der Keurvorsten, pleitend voor de benoeming van Karel tot keizer, juist die reden gelden deed : « noemen wij den koning van Frankrijk, zijne overwegende macht zal de aanhechting van Nederland aan Frankrijk tot gevolg hebben ».

Vlakaf beschuldigt de hr. D. G. Keizer Karel dat deze zijne moeder, *onder voorwendsel* van krankzinnigheid, deed opsluiten.

Schilder Geets is tot die overtuiging gekomen! Zie eens!

En er volgt een bewijs uit een brief van haar biechtvader. Bij den eersten den besten aalmoezenier van een krankzinnigen-huis kan D. G. de waarde van zijn bewijsstuk toetsen...

En hij, die zulken laster bestaat te schrijven, durft Jezus « den zachtaardige » aanroepen... Afgeleerd van Renan en Hugo!

Op dat ontheiligen van den aanbiddelijken Naam, past het woord met hetwelk Josabeth, in de Athalie, den apostaat beschaamt, dien baatzucht en hoogmoed tot geloofverzaking hadden gebracht :

Méchant, c'est bien à vous d'oser ainsi nommer
Le Dieu que votre bouche enseigne à blasphémer.

Maar ook in het misdrijf tegen zijne moeder mag Karel niet verantwoordelijk gesteld worden. Trouwens

« Dat alles heeft Croï gedaan. » (1)

Oostakker. H. CLAEYS.

(1) Wij blijven, daar we meer dan een punt, dat wij beloofden te bespreken, onaangeroerd lieten, misschien nog een post-scriptum schuldig.

KUNSTONDERRICHT.

HET is geenszins mijn doel hier een algemeen programma van kunstonderricht uiteen te zetten. Anderen meer bekwaam dan ik hebben dat ofwel gedaan, ofwel zijn daartoe beter in staat. Alleen zal ik mij veroorlooven eenige gebreken aan te wijzen, aan het onderricht zooals het heden wordt gegeven.

Het is buiten kijf dat het onderricht der *schoone* kunsten ten huidigen dage veel beter is dan een kwart eeuw vroeger. Kunstscholen zijn opgericht, vergroot, verbeterd in de meeste groote steden; zelfs in kleinere en in aanzienlijke dorpen zijn thans dergelijke scholen voorhanden.

In zekeren zin ware van de regeering weinig meer te vragen, aannemende dat de begrooting voor de kunstscholen in gelijke mate vermeerderen zou als zooveel andere begrootingen welke wellicht min nuttig zijn. Laat ons evenwel in geen politiek treden, bij de schoone kunsten mag dat zelfs niet vermoed worden. De regeering — om het even in welke handen de teugels er zich van bevinden — ondersteunt van hare zijde een aantal kunstenaars met verdienstelijke werken aan te koopen en zóó onze museums te verrijken.

Wie min of meer met de kunstwereld bekend is weet waar in vele gevallen dat geld heenvliegt. Ofschoon deze ondersteuning zeer lofelijk zou mogen heeten — als ze ten minste rechtmatig gebeurt — toch ontbreekt

aan de algemeene inrichting van de begrooting voor schoone kunsten nog al veel.

Het schijnt mij toe dat daar veel geld wordt verspild dat eigenlijk zijn doel mist. Laat nu staan dat de regeering zekere werken ondersteunt, maar 't komt mij voor dat een ander deel der begrooting, datgene wat eigenlijk het onderwijs betreft, niet komt tot het volk waarvoor het nochtans bestemd is.

Het kunstonderricht staat ongelukkig tot heden toe nog altijd onder zekere oude reglementatie, waaraan niets gewijzigd wordt maar waar nu en dan iets wordt toegevoegd. Toch zijn de noodwendigheden sedert geruimen tijd anders, en men heeft slechts in de straten onzer steden te wandelen om waar te nemen dat tegenwoordig de burgerij veel schoonere huizen bewoont dan van over 50 jaar, wanneer een naakte muur meestal voldeed.

Echte pronkjuweeltjes worden thans gebouwd, en al is dit de algemeene regel nog niet, toch tracht iedereen van zijn huis iets deftigs te maken en er een bijzonderen stempel aan te geven. Wat op dit gebied gebeurt, komt nagenoeg ook voor in de inwendige versiering.

Er is dus sedert geruimen tijd een gedurig streven naar nieuws, naar kunstuitboezeming, en het is onbetwistbaar dat daardoor reeds zeer schoone werken tot stand kwamen.

Toch ziet men in onze kunstscholen telkenjare aan de leerlingen het program van over vele jaren voorhouden, en wat zou er van den jongen bouwkundige b. v. geworden die niets dan zijn schoolonderricht had genoten? Is het hier niet beter het geval omtrent die eeuwige klassieke vormen, te zeggen wat ALFONS KARR eens zegde van de humaniteiten : « Tien jaar studie om « de jongelingen de twee eenige talen te leeren die niet « gesproken worden. »

Ik weet het, in onze Academie te Gent, heeft het hooger bestuur, en dit zeker wel naar het voorbeeld

van de St. Lucasschool, twee jaren studie *toegevoegd* om den middeleeuwschen bouwtrant aan te leeren. Dat is zeer loffelijk en zonder in beschouwingen te treden of die studie goed is of niet, moet bij iedereen de vraag oprijzen : « indien de middeleeuwsche bouwtrant zoo noodzakelijk is om weten dat de studie er van nu aangevangen wordt, indien deze bouwtrant eigen is aan ons land, dus meer in overeenstemming met onze gebruiken, onze zeden en onze luchtstreek, waarom de studie ervan niet meer ontwikkeld en deze ingekort der uitheemsche bouworden welke in geenen deele in ons land op hunne plaats staan? »

Hier spreek ik enkel, voor meerdere vatbaarheid, van de bouwkunst; dezelfde bemerking is nogtans in meerdere of mindere verhouding te maken op de andere kunsten. Onze jonge beeldhouwers zullen voorzeker veel leeren bij de antieke beeldenmakers terwijl op dit gebied in de middeleeuwsche kunst nog al iets af te dingen valt, de versieringskunst gansch terzijde gelaten. Wat nu de schilders betreft het is nauwelijks noodig er op te wijzen dat de schilderkunst eerst na de kunstherboring eene hoogte bereikt heeft welke heden nagevolgd wordt, en dat de middeleeuwsche schilderkunst nu bezwaarlijk als richtsnoer kan dienen.

Dit alles, men begrijpe het goed, doelt enkel op het onderwijs der schoone, der hooge kunsten, het eenige dat in onze kunstscholen wordt onderwezen.

Maar in hoeverre, ik vraag het, is dit onderricht practisch voor het volk? Hoevele leerlingen komen van eene kunstschool, welke eens in de schilderkunst eenen naam maken, en hoevelen wel worden beeldhouwers? Bouwkundigen komen er in zekeren zin nog meest van, en toch zijn zij verre van uitstekend te zijn, als zij niet door eigen studie zich ontwikkelen evenals schilders en beeldhouwers dat nog meer moeten doen.

De meeste leerlingen onzer academiën genieten een onderwijs dat volstrekt niet in verband is met wat ze eenmaal in het leven zullen uit te voeren hebben.

Ik veronderstel een zeer goeden leerling welke de medalie van het antiek beeld heeft gewonnen, hij zij beeldhouwer of schilder; die jongeling is 18 à 20 jaar oud, en als hij in geenen kunstatelier heeft gewerkt, zal hij niet in staat zijn ornementen te teekenen en te schilderen of verschillige kunststijlen te behandelen.

Ga in een ander vak : de jonge meubelmaker die u zonder feilen het plan zal opmaken van eenen theater in Griekschen stijl, is volstrekt onbekwaam — zonder den invloed van den winkel — u eene teekening te geven van een sierlijk meubel voor uwe pronkkamer.

Wat volgt hieruit? Dat al de jongelingen wien het door hunnen stand onmogelijk is, ondanks den goeden wil van velen, bijzondere studiën te doen, zelden meer kunnen worden dan goede werkmans, maar steeds naar oude vormen werkende.

Waarbij komt het anders dat men bij schilders die uw huis komen versieren steeds diezelfde strekking ziet? Ik bedoel natuurlijk niet de gewone verwers, evenmin als de schrijnwerkers, als ik er op wijs dat de meubelmakers maar gedurig hetzelfde meubel maken, soms met andere maten maar meest met dezelfde vormen en verhoudingen. Al wat zij doen, is een album koopen evenals dat van hunnen baas, die het ook van zijnen baas leerde, en waarin soms onder de koddigste vormen en kleur, een meubel en versieringswerk wordt afgebeeld met den naam eronder : « Stijl van den eenen of anderen Lodewijk, koning van Frankrijk. » Gij hebt schoon te vragen, gij, man van smaak, naar een ander werk, 't mag kostelijker zijn, hooger of kleiner, maar met andere vormen, de goede ambachtsman zal eenige bladjes van zijn album keeren en het overige begrijpt hij zelden. Zijne werken zijn in acajou of notelaren hout « zoo doet het iedereen, mijnheer, en buiten dat, eiken hout is gothiek. »

Dergelijke voorbeelden zijn ongelukkig veel te talrijk en nog spreek ik hier maar van bedrijven die recht-

streeks in verband staan met wat men de groote kunsten noemt. Waar is b. v. de beeldhouwer die ter academie anders zal leeren dan het grieksch ornement? Hoe zal de decoratieschilder een groot koffiehuis versieren, b. v., met de antieke beelden welke hij heeft leeren nateekenen, als hij niet door den werkwinkel is getrokken?

Ik weet het, men kan ter academie geene meubelmakers of dergelijke ambachtsmans ten volle opleeren, maar wat ik volstrekt noodig acht, 't is dat men het program der academiën, in verband brenge met de noodwendigheden. Is het volstrekt noodig Apollo te leeren teekenen of Jupiter's tempel te leeren opmeten, dat men dan toch daarbij ook gevolg geve aan den grooten eisch van ons volk : « een meer practisch kunstonderricht ».

Ik houd het er voor dat zoovele ellendige werken in vele vakken vervaardigd worden, omdat de begaafde werkman een onderricht geniet dat hem veel tijd doet verspillen en hem niet leert wat hij zou moeten weten. Mijns dunkens zouden vakmannen een onderricht moeten ontwerpen en dadelijk in proef stellen waar de werker, op practische wijze, de goede en misschien wel onveranderlijke grondslagen leere van wat teekenen en vorm is. Nadien zou hij kennis moeten maken met eene soort van nijverheidskunst- of beroepsschool, ofwel met eene hoogere academie als hij hoogere studie verlangt. Na weinige jaren zou men zien dat die kunstschool, alwaar de ornementiek beter zou aangeleerd worden, alwaar niet alleen de antieke, maar ook de jongere vormen zouden geleerd en toegepast worden, zou men zien zeg ik, dat die school veel meer nut stichten zou bij het volk dat onderricht vraagt, bij die klas van werklieden, welke meer vragen dan den vorm van anderen om er hun werk in te gieten.

Elke stiel, elk ambacht zou op die wijze op de hoogte komen van wat de werkwijzen zijn, en wat eigenschappen, den kunstvorm van elken stijl afzonderlijk kenmerkt. Elk in zijn vak zou, op bepaalde voorwerpen,

die stijlen toepassen, en na eenige jaren studie, zou de jongeling welke uit die kunstschool treedt, bekwaam zijn u deugdelijk werk te leveren, en den weg kennen om, bij gemis van sommige kennis, die op te doen. Ik meen dat dit onderricht veel meer practisch zijn zou dan het stijve, steeds gelijke onderwijs der antieke vormen welke hier nooit inheemsch kunnen worden.

De regeering toont zich voorzeker bezorgd in zake van schoone kunsten, maar ik herhaal het, of het slenter is of iets anders, het practische kunstonderwijs voor het volk, in aanzien van de dagelijksche behoeften, wordt deerlijk verwaarloosd. Niemand ook verheft de stem in de wetgevende vergadering, om te vragen wat de mannen van kennis verlangen en wat het volk, het verlichte, het begaafde gedeelte van ons zoo nijverig volk, zoo zeer ontbeert!

H. STEPMAN.

SIEGFRIED, DE KONING.

EENE LEGENDE.

O dat wijf! Weêrom dat wijf! » riep Siegfried ongeduldig, terwijl hij zijnen draver eenen vuistslag toebracht die het dier onstuimig deed steigeren.

Hij sprong af, en stond nevens de schoone Kunigonde, terwijl zij op hare knieën zat en de wortelen zocht die tot haar voedsel, tot dat harer zusters en dat van vader Anselm dienen moesten.

— « Zeg, deerne, » sprak hij tot haar toe, « gij « zijt schoon en ik bemin u. Ik ben koning Siegfried, « en gij zult mijne koningin zijn. »

Kunigonde vluchtte als eene hinde door de heesters en de braamstruiken van het bosch.

— « Wat schuwe ding! » murmelde de krijgsman terwijl hij weder zijn paard besteeg. « Heeft men van « zijn leven..... »

Hij draafde naar de celle waar vader Anselm woonde.

— « Ik ben een koning in de streek, » zegde hij tegen den ouderling die, bij zijne aankomst, niet eens zijn gebed onderbrak, « en ik wil eene koninginne « maken van Kunigonde, die zich uwe dochter noemt. « Ik sprak haar daarzooeven aan, en zij vluchtte weg; « ik weet dat zij zich hieromtrent ophoudt : geef haar « op, dat ik haar heenvoere met mij. »

— « Wel deed zij, eenen broedermoorder te ont- « vluchten! »

— « Eenen broedermoorder? — Ha! ja, gij meent « Luitprecht. Ik doodde hem, omdat hij mijn recht- « matig erf had aangestormd en ingenomen. »

— « Er staat geschreven : Wie slaat met den « zwaarde zal dóor het zwaard omkomen. Het bloed « eens broeders roept wraak voor God! »

— « Hoor eens, oude, ik hoef uwe uitheemsche « schrifturen niet te kennen. Wat ik weet is dat een « man — heden als vroeger — zich gedurig te stok « en te mes moet stellen, om op den duur niet gansch « ontbloot te staan. En wie żal mijn erf verdedigen « zoo *ik* het niet doe? Zult gij den vijand afweren « met uwe tong, oude gebedenprevelaar?... En het « zou dáárom zijn dat Kunigonde mij versmaadt! Daar « liegt gij aan; zij is van duitschen stam als ik, en « al het bloed dat hare vrije vaders in hare aderen « stortten zou opstaan tegen haar. Spoed u, ik bemin « haar; waar is zij? Ik wil haar de mijne noemen. »

— « En toch zal zij nimmer de uwe zijn. Zij « behoort eenen betere..... »

— « Eenen betere! Wie is mijn betere in deze « gouw? Zou er iemand zich vermeten...? » En hij greep krampachtig naar zijne sax.

Anselm glimlachte wegens het gebaar, en deed den heiden in woede ontsteken,

— « Drijft gij den spot met mij, oude vlasbaard? « Wee u! wee u, zoo gij dergelijk iets beproeven « durft! En verder, geene woorden meer aan u ver- « sleten, waalsche tooveraar : ik wil Kunigonde, haal « ze maar terstond. »

— « Dat zal ik niet doen, » antwoordde de grijsaard, zacht maar beraden.

— « Dat *zult* ge doen, en seffens! »

Hij had den ouderling bij den strot gepakt, en hield zijn mes op zijne borst geplant. Er was eene volmaakte tegenstelling tusschen de klimmende woede des konings en de toenemende kalmte van den heremijt. De dood! wat gaf de grijsaard om den dood? Of

was de dood integendeel het voorwerp niet zijner innigste verlangens? Hij was zoo vreemd aan de wereld, en had in vasten, versterving en hooge geestverheffing zooveel wetenschap van het glansrijke aanstaande verworven, dat hij nu naar dat aanstaande hunkerde als een dorstig kind naar de zalige moederborst.

O wat *hem* betrof : de heiden kon gerust zijn dolk tot aan 't hecht in zijne borst stooten!

Doch hij moest eene andere ingeving gekregen hebben, want hij weerde 's konings arm af en sprak stil :

— « Wacht, ik zal uwen wensch aan Kunigonde « mededeelen. »

De maagd was in gebed, met hijgende borst en roodbekretene oogen. Zij knielde onder den zegen van den kluizenaar.

— « Kind », zeide de ouderling, « Siegfried, de « koning, heeft u lief en wil u tot zijne vrouw maken : « hij wacht naar uw antwoord.... »

O, zij was eene kristinne, Kunigonde, en eene heilige, maar wat al heidensche deesem zat er nog in die vleeschelijke klei, door zooveel eeuwen heidendom gekneed! Siegfried was een schoone, een sterke man — ruw : maar die ruwheid zelve had zij leeren hoogschaten als het eigendom van den dappere, van den kloeke, die niemand behoeft te ontzien, voor niemand het hoofd moet bukken, en iedereen open in het aangezicht durft staren. Zij onderging vreemde gevoelens, die een vrouwenhart alleen begrijpen kan. Was het mogelijk dat zij Siegfried beminde?

Ja, zij was eene Kristinne en kende de onderwijzing van den Meester wel : « Wie zijne gade wegzendt, en er eene andere huwt, pleegt echtschennis...; » en, zij wist het, Siegfried was reeds gehuwd : hij moest zijne vrouw verstooten om haar tot gezellinne te nemen — en toch, en toch, het heidensch bloed zat nog te zeer in haar, hoe afschuwelijk de daad ook was, dan dat zij de geheele gruwelijkheid ervan zou gevoeld hebben....

Hare ledematen rilden, en heur hart sprong wildelijk in hare borst. Beminde zij hem?

Hij was schoon, hij was fier, hij was machtig. Het leven zou zoet zijn bij dien held : aan zijne voeten als ootmoedige slavin, in zijne armen als geliefkoosde gade.... O ja! zij.... beminde hem!

De ouderling zag den strijd die woedde in haren ontstelden boezem. Een mensch is een mensch : een nietig, zwak ding, maar eindeloos krachtig als God hem sterkt. Storm is geen schipbreuk. Eens had Jezus gesproken aan het woedende onweêr en het was eene groote kalmte geworden. Anselm zag het wel, zij beminde Siegfried. Maar nog een ander was er, wien zij liefde had toegezworen.

— « Zult gij des heidens vrouw worden, » hernam hij op tragen toon — « of blijft gij de onge-« repte bruid van den gekruisten Meester, en de erf-« gename van zijn rijk? »

Nu stroomde er een tranenvloed langs de wangen van het meisje.

— « Christus' bruid ben ik, Hem alléén bemin ik! » riep zij door hare snikken.

— « Best zóó, mijn kind. Sluimer nu maar in, ik « zal den koning uw antwoord dragen. »

Zij strekte zich uit op hare stroomat, aan den voet van haar onbehouwene kruis. En hij zegende hare rust.

En zie, gelijk zij zich daar nedervlijde, onderging haar wezen eene verandering : de frisssche kleuren die de jeugd, ondanks hare strenge levenswijs, op hare wangen bewaard had, verdwenen; hare koonen teerden af tot een zekeren graad van magerheid; hare wezenstrekken werden duidelijker, fijner, en krachtiger geteekend; zij verkreeg een schoonheid, zooals geen grieksch snijwerk ooit vertoonen kon, maar gelijk aan deze welke men soms aantreft in de middeleeuwsche beelden — waar niets aan is wat den kunstenaar, op plastisch schoon verzot, kan voldoen, maar waarin ons hart dat

ideaal erkent dat hier beneden niet geldt omdat het ons te hoog is, ofschoon wij toch een flauwen voorzweem ervan in ons gemoed bezitten. En van de leden der maagd straalde een soort van zwak licht, mysterieus en zonderling genoeg van aard, dat erop lag als verguldsel op een kostbaar ornament; en er steeg een geur uit, fijn en doordringend, maar niet aardsch, en daarom al te verre boven onze macht van uitdrukking... Het werd in die enge celle als in eenen onmeetbaren tempel, bij de gulden praalgraven waarin het lichaam der heiligen rust.

Anselm was teruggegaan naar den koning :

— « Kom nu naar Kunigonde, zij zal de uwe zijn « zoo gij dat begeert. »

De krijgsman staarde op der maagd bleeke wezenstrekken, en bleef eene wijle sprakeloos en afgetrokken :

— « Neen, » klonk het uit zijnen mond, terwijl hij de lippen minachtend vooruitbracht, « neen, zij is « niet meer schoon, zij is te bleek, ik bemin haar « niet meer... »

De veredelde leden der maagd waren nu te zeer boven zijne vleeschelijke lusten verheven, en konden zijne driften niet meer gaande maken. Hij vatte hare hand.

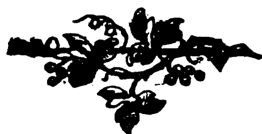
— « O, wat is zij koud!... Of », en hij huiverde, « zou zij dood zijn!... »

— « Zij is dood, » donderde de kluizenaar, « maar « dood zijnde, leeft zij, terwijl gij, die leeft, dood zijt « in der eeuwigheid! »

En hij begon nu eene lange rede tot den verstomden, bedwelmden, overrompelden barbaar. Hij plooide zijne bovenaardsche wetenschap tot een kinderlijken vorm, om haar bekwam te maken onder den dikken schedel van den krijger te dringen en er te verblijven, en toen Siegfried den grijsaard verliet, was hij reeds half een lam geworden, van een verslindenden wolf als hij daarheen getreden was. Hij werd mettertijd een Christen, een Christen van het ruwe soort, niet zelden

onstuimig en opbruisend, en te dikwijls met geweldige vuistenjeuking gekweld. Maar op den keper beschouwd, had de Heere God, die genadig is, hem al geen grover onedelheden te vergeven dan aan ons, die dertien eeuwen onderwijs ontvingen in het geloof aan Christus, onzen Verlosser, levend en heerschend in der eeuwigheden. Amen.

October, 1888. ADRIAAN.

DAAR.....AF.

UIT hetgene in dit Tijdschrift te lezen staat

1. 1887 nº 6, onder de hoofdinge « daar af = daar van », blijkt dat de streken wier volkstale, achter de plaatselijke bijw. « hier, daar, er, waar, ievers, nievers, overal », *af* bezigt, *ouder en beter* dietsch spreken als deze die *van* zeggen. B. v. waar*af* weet gij dat? 'K en hoore daar niets meer *af*.

2. 1887 nº 8, onder de hoofdinge « daar af = waar af », dat de streken wier volkstale, in betrekkelijk-aanwijzende zinnen, *daar* bezigt, *ouder en beter* dietsch spreken als deze die *waar* zeggen. B. v. dat is het graf *daar* hij in rust. De boeken *daar* ik u af gesproken hebbe.

3. 1888 nº 8, onder de hoofdinge « daar af = van wien », dat zij die in hunne volkstale, bij aanwijzende en betrekkelijk-aanwijzende zinnen, het plaatselijk bijw. *daar* (of *waar*) + af, aan, om, op, in, mede, tusschen, langs enz., aanwenden, zelfs als dat van *menschen* gezeid wordt, eene tale spreken die zoo oud, ja, *ouder* is als het Dietsch zelve. B. v. De redenaar handelde over den Paus van Roomen, en heeft *daar* lange af gesproken. De menschen *daar* gij gisteren meê gereisd hebt.

Maar, wat diende er geantwoord op de volgende vrage : Moet 1) het aanwijzende *daar* 2) het betrekkelijk-aanwijzende *daar*, en dus ook, in de nieuwe tale, het als betrekkelijk-aanwijzend gebruikte *waar*, *gescheiden* worden van de bijwoorden « af, in, aan, om, mede, op, enz. »? Hoeft men te zeggen b. v. *daar...af* met woorden daartusschen, oftewel : *Daaraf* achter malkander en bijgevolge in één woord?

Weiland, in zijnen woordenboek, uitg. van 1843, onder *daar* antwoordt op de 1ste vrage :

« Deze samenstellingen mogen liefst *niet* weder gescheiden worden, gelijk in de spreektaal doorgaans geschiedt, en zelfs bij anders goede schrijvers aangetroffen wordt : b. v. *daar* bekommer ik mij niet *over*, voor : *daarover* bekommer ik mij niet. Wie *daer* den slagh *van* heeft (Vondel), voor : wie den slag *daarvan*

heeft. David nam de kroone, ende *daer* was edelgesteente *aen* (Bijbelvert.), voor : *daaraan* was, enz. »

Hij vergeet nogtans zijn gezegde te bewijzen. Of is 't genoeg voor hem dat de volkstale dagelijks eene wendinge bezigt, om ze te verwerpen en in den ban te slaan ?

Van de 2de vrage en spreekt Weiland niet, noch in zijnen woordenboek noch in zijne spraakkunste.

Maar Huydecoper in zijne « Proeve van Taal en Dichtkunde, » Amsterdam 1730, bl. 469, antwoordt daarop volgender wijze :

« *Daermede*, *daeraen*, en diergelijken : die ook, wanneer ze « gescheiden zijn, de plaets bekleeden van *waermede* enz. »

Dus, volgens hem, *moet* « daar » als betrekkelijk-aanwijzend gebruikt, van « af, mede, om, enz » gescheiden zijn. Doch het nieuwerwetsche « waar » niet. En hij voegt er bij :

« 'T welk ons met eenen doet aanmerken dat dit laatste (d. i. *waarom*), krachtiger is en den styl meer bindt dan *Daar....om* enz., dewyl hierin de voorzetsels *om*, *mêe*, *in* enz. dikwils zo verre geplaatst zyn van het voornaamwoord *Daar* (vervangende hier de plaats van *wat* of *welke*), dat het bywyle met den eersten opslag niet te vinden is, want beknoptheid en bondigheid van styl is eene deugd in alle schriften, het zy rym, het zy onrym. »

Dit zeggen van Huydecoper, en misschien van andere geleerden nog, heeft ongetwijfeld vele mêegeholpen om *daar* + *bijwoord* als betrekkelijk-aanwijzend, eerst uit de geschrevene, en later uit de gesprokene tale te doen verdwijnen. Doch ten onrechte, aangezien die duisterheid daar hij af gewaagt zoo zeldzaam is, en gemakkelijk anderszins kan vermeden worden.

Kramers woordenboek onder *daaraan* leert ons dat de scheidinge van het *aanwijzende* « daar » *dikwijls* geschiedt, bijzonderlijk, zegt hij, in de spreektale. En onder 't woord *waar* dat het, als *betrekkelijk-aanwijzend* mag gescheiden worden, maar niet en moet.

Van Beers in zijne « Nederd. Spraekl. 1856 », bl. 110, schrijft dat in *beide* gevallen, d. i. met het aanwijzende en het betrekkelijk-aanwijzende, de scheidinge « zeer wel, en gansch overeenkomstig met den aerd onzer tael » gedaan wordt.

En wilt ge den « waarom » kennen, luistert naar Dr Brill in zijne « Nederl. Spraakl. IIe deel 1881, op bl. 199 : »

« Deze bijwoorden (mede, door, van, in, enz.) staan als zoodanig in verband met het werkwoord van den zin, en vormen met hetzelve eene soort van onechte samenstelling. Vandaar dat zij van die bijwoorden *er*, *hier*, *daar*, *waar*, door tusschengevoegde bepalingen kunnen worden afgescheiden, en die plaats innemen kunnen, welke aan eene met het werkwoord scheidbaar samengestelde partikel toekomt. Zoo zegt men : Ik weet *er* reeds veel *van* (voorheen, voegt hij er bij, beter : ik weet *er* reeds veel *af*, want *van* is een voorzetsel), alsof (ergens) *van weten* eene

samenkoppeling vormde. Zoo ook : Hij gaat *er* dikwijls ***heen***, als van een werkw. ***heengaan*** (naar toe gaan). ***Hier*** vlecht ge palmen ***voor*** (Bilderd.) ***Daar*** komt het ***van***... » Dus aanwijzend. « De balsem ***waar*** hij de wond ***mede*** geheeld heeft. » Dus betrekkelijk-aanwijzend. En hij eindigt met te zeggen : « Wel is deze scheiding niet noodwendig ; men zegt ook : Ik weet reeds veel ***er van*** of ***daarvan***. ***Hiervoor*** vlecht ge palmen. ***Daarvan*** komt het, enz. Doch in ***verre de meeste gevallen*** is de ***scheiding***, in de ongedwongen taal, de ***natuurlijke*** woordschikking. »

Wij achten het onnoodig die ***scheidinge*** van ***Daar + bijwoord***, als ***aanwijzend*** gebruikt, door voorbeelden uit de middeleeuwen te bevestigen. Zulks ware al te gemakkelijk, en ook, ten anderen woorde, de lezer zal ongetwijfeld gelijk geven aan Brill, Van Beers en Kramers die in deze zake de volkstale voornstaan. Doch wegens ***Daar + bijwoord*** als ***betrekkelijk-aanwijzend*** gebezigd (van ***waar*** en kan hier geen sprake zijn, gemerkt dat het nieuw is in de tale, lijk wij bewezen hebben) willen wij het gebruik der middeleeuwsche schrijvers bijbrengen, bijzonderlijk omdat zulks ons toelaat ter zelver tijde de drie beweringen, daar dit schrijven meê begint, klaarblijkend te bewijzen. Daarom is ieder der hierna volgende voorbeelden zoodanig gekozen dat het ter zelver tijde 1) Daar af = Daar van, 2) Daer af = Waar af, 3) Daar af = Van wien, 4) Daer...af (gescheiden), helpt goed maken.

Van rond het jaar 1170 : In *Sint-Servatius Legende* van Heinrik van Veldeken, uitg. Bormans

1ste boek v. 156 Die voele (= vele = zeer) heilige ***man***
Daar ich dese reden ***aff*** began.

Van t' enden 1100 of begin van 1200 :
In ***Lanceloot***, uitg. Jonckbloet

2de boek v. 6876 Ende doer uwer ***dochter***, dat scone magedijn
Daer het grote scaden ***af*** ware,
Viel si in sulken handen hier nare.

Van vóór 1250 :
In ***Reinaert de Vos***, uitg. Willems

1ste boek v. 68 Ontfermt u der grote scade
Die mi ***Reinaert*** heeft gedaen,
Daer ic ***af*** dicken hebbe ontfaen
Groten lachter ende verlies.

In *Karel de Groote en zijne XII Pairs*, uitg. Jonckbloet, IIe deel

v. 834 Doe bleef die stoute ***grave*** doot,
835 ***Daert*** jammer ***af*** was harde groot.

Van tusschen 1250 en 1300 :
In Maerlants *vander Drievoudicheden* :

Dese *God daer* wi *af* leren
Doet sonne, troen (= hemel) ende sterren keren
Ende al dat roerende si.
. . . .
Martijn! nu en clach no en crone, (= kreune)
Dits één *God* in drie persone
Daer ic *af* spreke te di. (= tot u)

Van 1300 tot 1350 :
In *Korte Rijmkronijke van Braband,* in Blommaerts oudvl. Gedichten, I deel :

v. 18 Puppijns *dochter daer* ic *af* segghe.
v. 261 Dese *Lambrecht daer* men nu *af* telt.

Van 1350 tot 1400 :
In *St-Jans Ewangelie* van Augustijnken van Dordrecht.
v. 896 Die derde *persoen daer* ghi *af* hoert (= hoort).

Begin van de jaren 1400 ;
In *Leven van Sinte Kerstinen,* uitg. Bormans

v. 825 En (als si) schegen (= tegen) *iemanne* gaende quam,
Daer si *af* in den geeste vernam,
En *daer* si van binnen gemaend was *ave,*
Dat sijt hem bade dat hijt haer gave,
En *daer* si *af* woude nemen dan :
So bat sijt dan den genen man.

Van 1550 tot 1600 :
In Despars *Cronycke van den Lande ende Graefscepe van Vlaenderen.* 1ste deel
Bldz. 7. « Swevezeele ende Sweveghem, die van den *Sweden* eerst bewoont wierden, *daer* zy noch die name *of* gehouden hebben. »
't Gebeurt eventwel nu en dan dat die woorden *niet* gescheiden en zijn. Alzoo :
In *St Servatius Legende*

1e boek v. 218. En (Anna) was onser Vrouwe moeder
Sinte Marien, der goeder,
Die *Jhesum* onsen Heer droech,
Daer aff te spreken is ghenoech.

In Maerlants *Spieghel Hist.*, I deel, 1e boek § II.

> V. 1. Dese God, elc man bezie,
> Es één God in personen drie :
> Dien vader dien ghi verstaen moget
> Fonteyne *daer af* vloyet alle doget.

Zoo ook zegt Vondel in *Vorstel. Warande der dieren* no 69.
« *Daer in* de mensch misdoet, daer sal hy in vergaen. »

In *Tondalus visioen* van 't begin der jaren 1300 :
7e Hoofdst. « Si sijn meerdere (de pinen) *daer af* dat (1) ghi verlost sult sijn. »

Huydecoper spreekt bijgevolge onnauwkeurig, als hij zegt (z. hooger) dat : « Daermede, daeraen, en diergelijken, *wanneer ze gescheiden zijn*, de plaets bekleeden van : waermede enz. » Dat doen zij immers ook ondertusschen als ze *niet* gescheiden en zijn. Nogtans in verre 't meeste deel der gevallen zijn ze, in de oude tale, gescheiden.

Steunende dus op het gezag meniger taalgeleerden, op de redekunde, alsook op de geschiedenisse der dietsche tale, zoo mogen wij besluiten dat, in zinsneden daar de spreektale die woorden scheidt, die scheidinge ook in de schrijftale zooveel mogelijk dient gedaan te worden.

Jan Craeynest.

(1) Bemerkt hier, in 't voorbijgaan, het woordeken *dat*. Zoo ook zegt de volkstale gemeenlijk : de beke daar *dat* hij, (of) waar *dat* hij in gevallen is enz. Ik moete nogtans zeggen dat ik dien *dat* alzoo daarbijgevoegd, maar zelden bij de middeleeuwsche schrijvers ontmoet en hebbe, mijns wetens.

HET VLAAMSCH IN DE KAMER.

NA de goedkeuring der volmachten van de nieuw gekozen volksvertegenwoordigers heeft de Kamer eenigszins onverwacht de beraadslaging over de wetsontwerpen Coremans en De Vigne omtrent het gebruik onzer taal voor het strafgerecht aangevangen.

Men begon met het wetsvoorstel De Vigne. Gestemd werd o. a. eene bepaling, waarbij in de Vlaamsche gewesten de processen-verbaal in strafzaken in de landtaal moeten opgesteld worden. Echter zullen de in het Fransch afgelegde verklaringen in die taal worden opgeschreven.

Ten hoogste betreurenswaardig is eene wijziging, door den Minister van Justitie voorgesteld, die den 23 November door de Kamer werd aangenomen, en geheel onopgemerkt voorbijging. Naar luid daarvan zullen de processen-verbaal in fiscale zaken, dat is de processen-verbaal opgemaakt door accijns- en tolbeambten, nog steeds naar goeddunken dier beambten in het Fransch mogen worden opgemaakt. Deze bepaling werd in de wet opgenomen ten voordeele der Waalsche douaniers en accijnsbedienden, die in het Vlaamsche land nestelen. Waarom toch vervangt men hen niet door de Vlaamsche beambten, die men hier en daar in het Walenland aantreft?

Ook hebben de *Snellaertskring* en de *Vlaamsche Conferentie der Balie van Gent* onmiddellijk tegen dat artikel verzet aangeteekend en vragen zij dat het bij de tweede stemming zou verworpen worden.

Wij hopen dat de moedige en onverschrokken leider der Vlamingen in de Kamer, de heer Coremans het uit al zijne kracht met goed gevolg zal bestrijden.

Opmerkelijk is art. 2, waarbij voortaan *in* geheel België de verklaringen van getuigen en betichten in hunne taal moeten worden aangeteekend. Dit is eene eerste stap tot de rechtserkenning der talrijke Vlamingen, die in het Walenland gevestigd zijn. Tot hiertoe was men steeds alleen bezorgd geweest met den

toestand der weinige Waalsche beambten en officieren, die in het Vlaamsche land dikwijls slechts tijdelijk verblijven, terwijl men niet de minste aandacht schonk aan de duizenden Vlamingen die sedert lang in het Walenland gevestigd zijn en er soms geheele dorpen, b. v. in het kanton Landen der provincie Luik, uitsluitend bevolken.

Den 17n Nov. ving de beraadslaging over het wetsontwerp Coremans in de Kamer aan. In die zitting gebeurde een allermerkwaardigst feit : voor de eerste maal sedert 1830 klonk het Vlaamsche woord in de Volks-Kamer. Zonder het natuurlijk te willen, bewees de heer Bara aan onze zaak eenen uitstekenden dienst. Hij daagde den heer Coremans en zijne medestanders uit om in de Kamer Vlaamsch te spreken. Hij verklaarde dat de Walen er volstrekt niet aan hielden dat de Vlamingen in de Kamer Fransch spreken. De reden van beleefdheid, die nog onlangs door een groot *Vlaamsch* blad tegen het Vlaamsch spreken in de Kamer werd aangevoerd, wees hij van de hand. Die uittartingen moede, voerde de heer Coremans onder de luidruchtige toejuichingen der Vlaamsche vertegenwoordigers en der talrijke toehoorders het woord in de moedertaal. Bij het uitgaan der zitting werd hem dan ook door de Vlamingen eene schitterende ovatie gebracht.

De Fransche pers is erg bang dat dit voorbeeld zal gevolgd worden : wij hopen dat de heer Coremans en zijne taalvrienden het daarbij niet zullen laten, maar elke gelegenheid zullen aangrijpen om in onze taal het woord te voeren. Wordt dat gedaan, dan zou het pleit ten voordeele van onze taalrechten spoedig beslist zijn. Daartoe moeten wij hunne aandacht inroepen op hetgeen één of twee jaren geleden in de Kaapkolonie, die eene *Engelsche* bezitting in Zuid-Afrika is, gebeurde. Tot dusver werd aldaar in het Parlement alles uitsluitend in het Engelsch afgehandeld; het gouvernement is overigens geheel Engelsch. Wat gebeurde nu : op zekeren dag kwamen twee « Boeren » op het denkbeeld Nederlandsch te spreken in de Kamer. Een verschrikkelijke storm ontstond : de kloeke mannen hielden echter vol en thans spreekt men ten minste zooveel Nederlandsch als Engelsch in de Kamer. Een ander gevolg was dat de regeering onlangs een besluit uitvaardigde, waarin werd bepaald dat na verloop van zekeren tijd *niemand* meer tot eenig ambt zou worden benoemd, die niet zou bewijzen het *Hollandsch* machtig te zijn. Dat gebeurde in een land, dat aan eene vreemde heerschappij onderworpen is, en wij, Vlamingen, die in een vrij land en onder een eigen bestuur leven, moeten nog altijd bedelen en smeeken om een stukje van ons heilig recht te bekomen!

Gestemd werd art. 1 van het wetsontwerp Coremans, waarbij in beginsel wordt aangenomen dat in de Vlaamsche gewesten de geheele rechtspleging, ***daaronder begrepen de verdediging en het***

requisitorium van het openbaar ministerie in *het Vlaamsch* moet geschieden. Spoedig daarop echter zou men trachten dat rechtvaardige beginsel geheel te ontzenuwen. Ondanks het krachtig verzet der heeren Begerem en de Smet de Naeyer, volksvertegenwoordigers voor Gent, werd een voorstel van dezen laatste verworpen, dat nochtans alleen redelijk was? Terecht eischte hij dat om te vragen, dat de rechtspleging in het *Fransch* zou gebeuren, de betichte die taal moest machtig zijn. Anders toch wordt de rechtspleging eene schandelijke en onwaardige comedie, die enkel kan dienen om het gerecht bespottelijk te maken. En toch stemde de meerderheid der kamerleden waaronder — *horresco referens* — M. Schollaert, ondervoorzitter van het hoofdbestuur van het *Davidsfonds* en M. Oswald de Kerchove, beschermlid van het *Willemsfonds* daartegen : zij lieten zich medesleepen door het zoo dikwijls misbruikte woord « vrijheid ». Onder voorwendsel de vrijheid — schoone vrijheid, door den dwang van den advocaat afgeperst — van den betichte te beschermen, aarzelde men niet om te beslissen dat deze het recht zal hebben om te eischen dat hij als een dom, een redeloos stuk vee de behandeling zijner zaak bijwone. Maar een redelijk man, die *vrij*, dat is zonder dwang handelt, zal nooit vragen dat zijn proces zou gevoerd worden in eene taal, die hij niet begrijpt. Hij, die dat zou doen, ware rijp voor het krankzinnigenhuis. Te vreezen is het dat men aan het wetsontwerp Coremans nog zulke ingrijpende veranderingen zal doen ondergaan, dat de Vlamingen evenals in 1873 zullen moeten zeggen : « Wij zijn gefopt. »

Wat thans gestemd is, mag men vlakweg den triomf noemen van *advocatenbaatzucht!* Schande! men heeft durven beweren dat het niet noodig was dat de betichte de beschuldiging verstond! Onder voorwendsel den belanghebbende in zijn recht niet te krenken, laat men hem in zijne beschroomdheid zijne waardigheid afpersen. Waar is dan het beginsel dat men in het belang der menschheid en der openbare zedelijkheid iemand tegen zijne eigene onwetendheid moet vrijwaren? Hoevele slaven zijn er niet ondanks hen zelven ontslaafd, hoevelen hadden nooit op ontslaving gedacht?

Opmerkelijk is het, geen enkele liberale volksvertegenwoordiger heeft voor het handhaven onzer rechten gestemd. Mr Buls was afwezig!

Gent, 29 *November*. JANSZOON.

P. S. — Zooals wij het vreesden is in de beraadslaging van den 30 November het Vlaamsch beginsel van artikel 2 reeds gekrenkt, men heeft ongelukkig toegegeven dat het Openbare Ministerie het Fransch mag gebruiken wanneer de Verdediging Fransch spreekt, zelfs als de betichte het Fransch niet machtig is. — Alles is hertebeginnen, meetings en optochten moeten ingericht worden en dat men de volksvertegenwoordigers die het Vlaamsche land verraden hebben voor de vierschaar brenge der openbare meening.

DE KEMPENAAR.

DE Kempenzoon is struisch en sterk
Tot in der beendren diepste merg,
Als de eiken zijner dreven;
Zijn schedel golft van blonde haar,
Zijn lichtblauw oog is hel en klaar,
Zijn wangen warm van leven.

Zijn tong spreekt Waarheid, Trouw en Recht,
Zijn handdruk trilt van liefde hecht,
Zijn woord gelt duizend eeden;
Zijn Godsdienst staat in rotsengrond,
Der vriendschap wijdt hij hert en mond,
Aan Vlaandren ziel en leden.

Hij mint zijn huisgezin en vrouw,
Met vromen zin en kuische trouw,
Zijne oudren zal hij eeren;
Met wangen rood en oogen klaar
Zoo groeit en bloeit zijn kindrenschaar,
Om de echttrouw te vermeêren!

De Kempenaar mint vlaamschen zang,
Die dondrend luid bij bekerklank,
Ten hemel op zal dringen;
Den jongen, die niet zingen kan,
En heet ik geenen Kempenman :
De Kempenaar moet zingen.

En als de krijgstrompette bruischt,
Dan blinkt de degen in zijn vuist,
Hij strijdt voor dorp en steden;
En stervend wijdt hij bloed en hand
Aan Godsdienst, Taal en Vaderland :
Dit tuigt het grootsch verleden.

In d'oorlog ruw, in vrede zacht,
Bij troon en outer trouwe wacht,
Begeesterd voor het schoone,
Vrij levend, vrij in veld en woud,
En christen die op God betrouwt :
Zóó zijn de Kempenzonen.

LOD. MERCKLIS.

Brussel.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Nederduitsche bloemlezing. Dicht- en Prozastukken, verzameld en voorzien met aanteekeningen door J. Bols en J. Muyldermans; 2de deel. Prijs 2,75 fr. 512 blz.; bij Raym. Van Velsen te Mechelen.

Dat onderhavige Bloemlezing eene vrucht van studie en taaien arbeid is, blijkt aldra bij een aandachtig overzicht. Ook zal de belooning niet achterblijven, want zeker is het dat de nieuwe verzameling met hare aanteekeningen in de colleges een grooten stap zal doen vooruitzetten aan de studie onzer Letteren. Wat heeft dan de nieuwe Bloemlezing vooruit op hare voorgangsters? — Bijzonder drijerlei voordeelen.

1° Zij is veel vollediger : haast geen schrijver van naam, die sedert Vondels eeuw tot in deze laatste jaren de pen heeft gevoerd, of hij staat er in met een zijner schoonste voortbrengsels. Wel is waar moet uit die volledigheid zelve volgen dat het *heel goede* afwisselt met het *goede;* doch waar is de verzameling die enkel vlekkelooze perels, onberispelijke meesterstukken bevat? Licht en schaduwe mogen dooreenspelen, als ze maar met kunst neveneengebracht zijn, en hier zijn ze dit : want stukken van verschillige meesters op dezelfde stof zijn naast elkander geschikt, zoodat de vergelijking gemakkelijk is en de gebreken van het eene de hoedanigheden van het andere meer doen uitschitteren.

2° Den regel : *oordeelen is vergelijken* hebben de verzamelaars in heel hun werk als leiddraad gevolgd. Van daar dan ook dat zij, onder elk stuk, een aantal andere stukken, in onze taal of in eene vreemde, ten vergelijking aanstippen. Zeker mochten zij niet onderstellen dat elk leeraar al de schriften bij de hand hebbe, waar zij naar verwijzen; daarom ook is het getal aangeduide stukken zoo groot dat zelfs de onbeduidendste boekerij er al licht eenige zal van leveren, kostelijk is dit voor de klas : immers, welke leeraar weet niet dat de uitleg, zelfs van het schoonste gewrocht, op den duur droog wordt en vervelend, als de oogen der leerlingen altijd op dezelfde bladen kijken en hun geest altijd in den gedachtenkring van één en hetzelfde stuk moet blijven hangen? Liever ze

eens laten opzien en gretig doen luisteren naar iets nieuws uit den mond van den meester!

3° Uit de prachtigste meesterwerken, die niet heel en gansch opgenomen konden, zijn met enkel uittreksels aangehaald, maar tevens het plan, dat een denkbeeld biedt van het heele en de gegeven brokken aaneenrijgt; aldus voor de *Ziekte der Geleerden*, de *Muis en kikvorschenkrijg*, het *Menschdom Verlost*, en voor eenige prozawerken. Geheel het boek door, geven de aanteekeningen juist die taal- en geschiedkundige verklaringen, die voor den leeraar de moeilijkste zijn om vinden.

In haar geheel dus, zoo voor gedichten als voor proza, is de nieuwe Bloemlezing eene aanwinst, maar toch voor de Proza het meest, en wel bijzonder is dit waar in vergelijking met de oudere *Prozastukken* van Leuven, in menig gesticht nog gebruikt : immers, waren de Leuvensche *Dichtstukken* meestal pereltjes van kunst, de Prozastukken integendeel, eenige schoone bladzijden van David en Borremans daargelaten, waren vrij onbeduidend : eene schoone redevoering voor de leerlingen der Rhetorika stond in heel het boek niet. Die leemte hebben de nieuwe verzamelaars aangevuld, rijker bronnen gevonden hebbende dank aan de ontwikkeling onzer Letterkunde : zelfs voor de proza mag de Bloemlezing naast de beste leesboeken uit andere talen liggen. En nochtans, laat het ons maar zeggen zonder doekskens om, men voelt dat de bijeenoogsters hebben moeten *zoeken* op ons letterveld : zij snuffelen in een tijdschrift hier, in een taalcongres ginder, en wat zij meebrengen zijn stukken heel degelijk van gedacht en inhoud, doch waar de taal en de stijl wel eens in een 's werkendaagsch pak gestoken zijn (als zulke rekenen wij : *De Hertog van Alva*, *De Toonkunst bij de Nederlanders*). Helaas! hierin nog is de Bloemlezing een al te trouwe spiegel onzer Letterkunde, bijlange zoo rijk niet in Proza als in Poëzie. Daarbij, onder de stukken van sierlijken vorm zijn te veel verhandelingen over taal en kunst, te veel akademische welsprekendheid! Er zit daar iets bedroevends in; want het akademisch tijdvak eener Letterkunde is gewoonlijk dit van heur verval: slechts dan als werk en scheppingskracht weg is, begint de kunst. als een ondervindingrijke maar afgeleefde grijsaard, op het verleden terug te blikken en er lessen en beschouwingen uit op te maken, vol ernst en waarheid ja, maar glans en gloed der jonkheid missend. Zoo was de school van Alexandrie met haren Aristarchus, zoo de tijd van Seneca en van Quintiliaan. Wat dan? Zullen wij zeggen dat de Vlaamsche welsprekendheid, die heuren bloeitijd nog niet beleefde, vóór den tijd verouderd en aan 't suffen geraakt is? Neen, maar de open lucht waar ze bij moest leven, werd haar afgesneden : van krijgswelsprekendheid was er geene spraak (een klein ongeluk, voorwaar!); van den kansel mocht het woord wel dalen tot het volk, maar zich niet op vrije vleugelen verheffen; de

gerechtshoven bleven voor het Vlaamsch gesloten; in de kamers, in de bestuurlijke raden was het Fransch, Fransch! Aan de verstootelinge bleef niets over dan de stille, maar ietwat muffe lucht van studiekabinet en taalvereenigingen. Het opgesloten kind leed aan de borst en won geen kracht aan in zijne longen.

Brengen wij aan de heeren Bols en Muyldermans dezen lof dat zij onze armoede hebben trachten te bestoppen en in alle vakken van welsprekendheid nog veel goeds bijeengeraapt, ja zelfs echte meesterstukken.

Wenschen wij slechts dat zij hunnen arbeid mogen volledigen en alhaast het derde deel, keus van stukken uit onze oude Letterkunde, in het licht geven. Aldus zullen zij veel bijdragen om onze taal te doen beoefenen en in achting te doen rijzen; want eene Bloemlezing is voor eenen student de eerste inleiding in de letterwereld en, die even als de eerste aanblik van een grootsch gebouw, laat zij een beslissenden indruk in de ziel voor heel het leven.

Mechelen. J. D. prof.

Bezoeken aan het Heilig Sacrament en aan de heilige Maagd, door den H. Alphonsus, Kerkleeraar, vertaald door Pater M. Theelen, Redemptorist, Prijs : fr. 1,40. Sint Augustinus Drukkerij, Brugge. Deze *Bezoeken* zijn het eerste werk van den H. Alphonsus, de eerste pennevrucht zijner vurige liefde tot JEZUS-CHRISTUS in het allerheiligste Sacrament. Het werd gedrukt te Napels in het jaar 1745, en nauwelijks was het verschenen of het vond een wonderbaar grooten bijval, niet alleen in Italië, maar in Europa en in de gansche katholieke wereld. Z. H. de Paus Pius VI waardeerde de *Bezoeken* zoo hoog, dat hij ze aanhoudend vóór zich op tafel had liggen. Reeds tijdens het leven van den schrijver werden zij in bijna alle talen overgezet, en het zou onmogelijk zijn te zeggen hoe dikwijls zij opnieuw vertaald en herdrukt werden in de meest aanzienlijke steden. Te Brugge zag men reeds een tweeden druk der vlaamsche vertaling in 1780; en korts daarna eene andere uitgave te Yper. — Na meer dan eene eeuw, blijft de achting voor dit werkje, waarbij slechts die voor de *Navolging van Christus* kan vergeleken worden, wel verre van te verminderen, steeds toenemen. De namen alleen, waarmede de godsvrucht der geloovigen dit boekje kenmerkt, geven deze hoogachting te kennen; zooals : een gouden boekje, — een aanbiddelijk schoon — een hemelsch schoon boekje — een boekje dat op het brandend Hart van JEZUS schijnt geschreven te zijn, — een boekje dat men niet kan lezen zonder in liefde tot JEZUS te ontvlammen.

Om dit zoo kostbaar boekje nog nuttiger te maken, heeft de vertaler er verscheidene allerschoonste werkjes van den H. Alphonsus bijgevoegd, namelijk : *Bezoeken aan den H. Jozef. — Meditaties voor de Octaaf van H. Sacramentsdag. — Vurige pijlen of liefde-*

blijken, door Jezus-Christus ons gegeven in het werk der Verlossing; waarvan de H. Alphonsus in een zijner geestelijke brieven zegt : « Ik zelf lees ze bijna alle dagen. » — *Dagelijksche godvruchtige oefeningen. — Oefeningen vóór en na de Biecht. — Oefeningen vóór en na de Communie. — Gebeden met aflaat verrijkt. — Gebeden onder de H. Mis. — Kruisweg-oefeningen. — Vespers voor den zondag.*

Brugge. J.

Handboek voor den candidaat-bekwaamheidskiezer, bewerkt naar het officiel vragenboek des kiesexamens, voor het 5 jarig tijdvak 1887-1893, door Aug. Leenen en Th. Verbois. St Truiden, St Lutgardis drukkerij, J. Leenen, fr. 1,75. Wordt verkocht bij de uitgevers dezes.

Dit handboek met vragen en antwoorden is ongetwijfeld tot een groot debiet geroepen want in geen ander zagen wij de vragen met meer duidelijkheid en meer kennis van zaken beantwoord en opgelost. In de dictaten zijn de woorden of de letters der woorden welke moeilijkheid kunnen opleveren in vetjes gedrukt, zoo dat de aandacht op eene bijzondere wijze op die moeielijkheden geroepen wordt. Het is een gewetensvol werk waaraan de schrijvers noch zorg noch moeite gespaard hebben.

Gent. Z.

Geschiedenis des Vaderlands : Karel VI (1700-1740), door L. Mathot (van Ruckelingen), — Nieuwe verbeterde uitgaaf. — Schoon boekdeel van 196 bladz. in 8°. Prijs : 1,50. — Gent S. Leliaert A. Siffer et Cie. — Deze nieuwe verbeterde uitgaaf van een hoogst verdienstelijk werk zal bij alle ware Vlamingen allerbest gekomen zijn, en door elkeen, oud of jong, ten gretigste gelezen worden. De boekdeelen door den Heer Mathot over de geschiedenis der Oostenrijksche Nederlanden in het licht gegeven, zijn de vruchten van jaren lang onverpoosde opzoekingen in de beste geschiedbronnen, met gezond onpartijdig oordeel en echte waarheidsliefde gedaan. Met geoefende pen schetst de geleerde schrijver een nauwkeurig tafereel der staats- en volksgeschiedenis van ons duurbaar België in de eerste helft der achttiende eeuw. In negen hoofdstukken maakt hij ons eerst bekend met den staatkundigen toestand van Zuid-Nederland op het einde der zeventiende eeuw. Hij bespreekt de onzekerheid over de lotsbestemming des Vaderlands na de dood van Karel II, de erkenning en de bestuurwijze van Philip V. Hij beschrijft de gevolgen van het drijvoudig bondgenootschap tegen Frankrijk en Spanje ; den toestand na het sluiten der vredesverdragen te Utrecht ; de volksworsteling tegen de al te strenge bestuurwijze der Oostenrijkers ; den voorspoed van Handel, Nijverheid en Kunsten na den oorlog der troonopvolging.

Ongetwijfeld zal deze nieuwe uitgaaf den welverdienden bijval der vroegere uitgaaf genieten. Als prijsboek en als leesboek zal het aan alle slag van personen mogen aangeboden worden.

Gent. R.

Eene vijfde uitgave van de alom gelezene en hooggeschatte **Kerkhofblommen** van dichter Guido Gezelle, lid der koninklijke Vlaamsche Akademie, is dezer dagen van de pers gekomen en aan fr. 1-50 per exemplaar verkrijgbaar gesteld, bij de drukkers-uitgevers S. Leliaert, A. Siffer en Cie, ter stede. Onnoodig te zeggen dat de stoffelijke verzorging niets te wenschen laat.

En de inhoud ? Men weet met hoeveel bijval de *Kerkhofblommen* bij hunne eerste verschijning werden onthaald. Sedert zijn er verscheidene nieuwe pereltjes bij gekomen, zooals, bij voorbeeld, het gedicht op het graf van Hendrik Conscience en andere.

In één woord, bij de zes en dertig zielgedichtjes, welke de laatste uitgave bevatte, zijn er zes en tachtig nieuwe gekomen, dus te zamen honderd twee en twintig zielgedichtjes van zeer verschillenden, doch immer treffenden en gemoedelijken inhoud. Dit is zelfs een vertrouwbare gids voor de priesters welke doodsanctjes op te maken hebben.

De *Kerkhofblommen* zijn een werk van echt deugdelijke poëzie, gesteund op de eeuwige waarheden van den godsdienst en op de overleveringen van den Vlaamschen volksaard, twee onuitputtelijke bronnen van ware kunst.

Brugge. P.

De twee hoeden, door Nic. Theelen. — Tongeren 1888. De Heer Nic. Theelen, die aan het Vlaamschminnend publiek reeds zoo gunstig bekend is, heeft eene nieuwe bloem in zijnen bundelkrans gevlochten, en wel eene der schoonste en frischte, met het uitgeven van dezen nieuwen roman.

Het verhaal, dat zeer natuurlijk is, 't is te zeggen dat men er geene nagezochte omstandigheden in vindt, werd door den schrijver, op zeer behendige wijze, doorspekt met allerlei bespiegelingen over hedendaagsche kwestiën die voor 't oogenblik van belang zijn. Zoo handelt Schrijver over den slavenhandel in Afrika, zoo geeft hij ons eenige zeer leerrijke bladzijden over landbouw, enz.

Wat de karakters betreft, deze zijn waarlijk op de natuur betrapt en blijven zichzelven getrouw tot aan het einde. Tante Trees en Jufvrouw vormen, met Bertha en Mr Van Weseth een viertal, fijn geteekende personnaadjes, wier ernstigheid zeer goed afgewisseld wordt door het schilderen der familie Deseyn en der goede oude Geertrui. Doch wat het voornaamste is, is de natuurlijke handeling der personen. Zij handelen zooals wij handelen, zij spreken geene onbekende, gezochte of opgezwollen taal : wij bevinden ons met hen in den wezenlijken burgerwereld, — uitgezonderd misschien dat wij werkelijk nog zoo'n goed Nederlandsch niet spreken, want de taal van M. Theelen is zuiver en vloeiend en steekt gunstig af met hetgeen wij dikwijls ontmoeten.

Besluit : *de twee hoeden* is een goed, degelijk roman, eerlijk en zedig, en dat wij ten vurigste aanbevelen bij al wie van aangename lectuur houdt, of deze aan kinderen of leerlingen wil verschaffen.

Baldwin. *Hasselt.*

Historische nalatenschap van den Z. E. Heer Ferdinand Van de Putte. Den 8 Februari 1882 overleed de Z, E. Heer F. Van de Putte, pastoor-deken te Kortrijk, kanunnik van Bordeaux, ondervoorzitter der *Société d'Emulation*, enz.

F. Van de Putte was een der ieverigste en geleerdste geschiedschrijvers van Vlaanderen. Van hem getuigde een bevoegde rechter : « *Depuis* 1839, *on peut dire qu'aucun évènement ne se passa en Flandre, sur le terrain historique ou archéologique, sans éveiller son attention* ». En verder : « *Nous pouvons soutenir qu'il tenait à montrer dans l'histoire les incontestables services rendus par l'Eglise catholique à la société. Voilà le point de vue élevé auquel il convient de se placer pour juger la carrière de M. le chanoine Van de Putte comme historien* (1) ».

F. Van de Putte liet een groot getal zeer verdienstelijke werken verschijnen. Is het noodig zijne geschiedenis van Dixmude, Boesinge en Ingelmunster te noemen? Of zijne bijdragen in de jaarboeken der *Société d'Emulation?* Of zijne *Histoire de la chapelle des comtes de Flandre?* En toch heeft de vruchtbare schrijver nog eenige werken nagelaten, welke nooit het licht zagen. Wij bedoelen :

1° *Lettres et documents relatifs anx difficultés surgies en Belgique au sujet du serment de fidélité aux lois et à la constitution de la République Française et de haine à la royauté.* Dit werk werd verzameld door den E. H. Duthoit (1748-1830), pastoor te Kortrijk.

J. Van de Putte voegde er vele aanteekeningen bij.

2° *Beschrijving van oude voorwerpen, kerkmeubelen, enz., bijeenvergaderd op verscheidene stonden.* Dit handschrift, deels in het Vlaamsch en deels in het Fransch opgesteld, noemt ten minste honderd steden, dorpen of gehuchten uit Oost- en West-Vlaanderen.

3° *Notes sur les noms des communes de la Flandre Occidentale.*

4° Eenige kleine opstellen, als daar zijn : eene studie over den Latijnschen schrijver Jan Van Loo, proost van Eversam (XVIe eeuw); brieven van Willems, David, enz.

Wij meenen onze landgenooten eenen dienst te bewijzen, met deze werken door den druk te verspreiden. Het *Belfort* zal dan ook eerlang een prospectus mededeelen.

Kortrijk. TH. SEVENS.

Davidsfonds. — De Gentsche afdeeling van het Davidsfonds hield Maandag 26 November, onder voorzitterschap van Senator

---

(1) *Exquisse biographique de monsieur J. Van de Putte*, par le Chanoine A. DE LEYN.

Lammens, Frans de Potter enz., een prachtig feest ter gelegenheid der prijsuitreiking aan de laureaten in hare Vlaamsche prijskampen tusschen de vrije scholen van lageren en middelbaren graad. Zijne Hoogwaardigheid de Bisschop van Gent, altijd bereid zijne medewerking te verleenen waar er spraak is het Vlaamsch aantemoedigen, had gewaardigd de plechtigheid bijtewonen.

De groote zaal van den St. Jozefkring welke ruim 1000 personen kan bevatten was stampvol; trossen van toehoorders hingen aan de vensters der nevengalerij, terwijl nog honderden huiswaarts moesten keeren bij gebrek aan plaats.

M. A. Siffer beklom de estrade en heette den Vlaamschen en Vlaamschgezinden kerkvoogd welkom, hij bedankte zijne Hoogwaardigheid over zijne tegenwoordigheid die voor de Vlaamsche strijders tevens eene aanmoediging en eene goedkeuring was, goedkeuring welke ongetwijfeld haren naklank zou hebben en vele onverschilligen uit den sluimer wekken. De redenaar schetste in korte en passende woorden de redens van onzen strijd onder vaderlandsch en katholiek oogpunt, en eindigde met de grootsche figuur opteroepen van Mgr Strossmayer, den bisschop der Czechen, die zich zelf aan het hoofd der nationale beweging stelt om in zijn land, in belang van Godsdienst en Vaderland, de moedertaal in hare rechten te handhaven. De moedertaal is het zout en de balsem die aan een volk zijne eigenaardigheid, zijn karakter, zijne zeden en geloof bewaren.

M. Bultynck, secretaris der afdeeling, gaf daarna lezing van een merkwaardig verslag over onze werkingen. Dit verslag, een meesterstukje van stijl, schetste ons ontstaan, onzen hardnekkigen kamp tegen het *Willemsfonds* bij middel onzer boekerijen en maande alleman op zich als lid onzer vereeniging te laten inschrijven. Hoe meer leden hoe meer boeken wij aan het boekhongerige volk kunnen uitdeelen, boeken welke een machtig tegenvergift zijn tegen liberalisme en socialisme.

Na afwisseling van kooren en vertooningen door leerlingen der meisjes- en jongensscholen puik uitgevoerd, werd het woord gegeven aan den welsprekenden voordrachtgever den heer D'Hooge-Bellemans uit Niel. De redenaar nam tot onderwerp *De beschaving*, dat holklinkend woord waarmede in onze tijden zoo geschermd en zoo gebazuind wordt. Hij vergeleek de christene beschaving met de heidensche en deed door treffende voorbeelden uitschijnen hoe, ondanks hunnen stoffelijken luister de Grieksche en Romeinsche beschavingen moeten onderdoen voor die van de Kerk, en hoe zij, in weerwil van hun uiterlijk vertoog behebt waren met de schreeuwenste monsterachtigheden. En het is tot die stoffelijke beschavingen dat het liberalisme ons wil terugvoeren, getuigen daarvan bekentenissen van hooggeplaatste mannen die ons den ouden Griek en den ouden Romein tot voorbeeld en ideaal voorgesteld hebben.

Als middel om dit heidensch doel te bereiken worden onder ander thans aangewend de volksvermaken die de dood zijn van het huiselijk leven dat bolwerk van zeden en geloof. *Panem et circences* klinkt wederom als een weergalm der bedorven oudheid.

Deze puike verhandeling in volle aandacht aanhoord werd terecht luidruchtig toegejuigd, en het publiek bewees aan den redenaar, zoo mild begaafd door de natuur, dat hij den weg gevonden had tot zijn hart en zijnen geest.

Om te sluiten hield de hoogwaardige en welsprekende Bisschop van Gent, nieuwe Chrysostomus, gouden mond, eene treffende rede aan de bekroonde kinderen en aan hunne ouders. Mgr gaf volle lucht aan zijne vlaamschgezindheid en spoorde ieder aan om mede te werken onze miskende moedertaal, die te veel als eene asschepoester behandeld word, in hare rechten te herstellen.

Onnoodig te zeggen dat de verschillige redenaars geestdriftig toegejuigd werden, inzonderheid zijne Hoogwaardigheid waarvan de uittrede een ware triomf was. Iedereen schoot vooruit om den bisschoppelijken ring van dcn gevierden en beminden prelaat te kussen, en met honderden werden de kinderen vooruitgebracht om den bijzonderen zegen van Mgr te ontvangen.

De uitslag der prijskamqen was :

Middelbaar Onderwijs.

Jonge Heeren : I. Octaaf Filliers, St.-Henricusgesticht, Deinze; II. Fl. Schelstraete, St.-Lievens te Gent en L. Heirman, St.-Georisgesticht, id.; III. V. Buysse, St.-Henricus en E. Lammens, St.-Lieven; IV. A. Scheerlinck. St.-Henricus, E. Mulliez, St.-Georis, en H. Wielfaert, St.-Henricus.

Juffrouwen : I. M. De Meulemeester en J. Magerman, leerlingen van Jufvrouw De Bondt; II. Emma De Potter, leerlinge van Jufvrouw Todt en Irma Mael, leerlinge van Jufvrouw De Bondt; III. M. Hoste, leerlinge van Jufvr. De Bondt en G. Taelman, leerlinge van Jufvrouw Van Heuverswyn; IV. Th. Colpaert, leerlinge der Zusters der Visitatie, Hoogpoort.

Lager Onderwijs.

Jongens : I. Ph. De Munynck, der school der Broeders van Liefde, Bijloke (met onderscheiding) en A. Agon, der school der Broeders vaa Liefde, St.-Pieters Buiten; II. J. Braeckman, der school van St.-Baafs, bestuurd door de Broeders der Christelijke scholen en Fr. Wante, der school van St.-Jozef, onder bestuur van M. L. De Marteau; III. P. Goossens, der school H. Kerst en E. De Rudder, der school St.-Pieters Buiten; IV. A. Libbrecht, school St.-Pieters, Eug. Goossens, school H.-Kerst, J. Gulinck, school St.-Jozef.

Meisjes : I. Eug. Martens, leerlinge van Jufv. Van den Broecke;

II. L. D'Haese, Zusters St.-Pieters Buiten; M. Vermast, Zusters der Kindschheid St.-Anna; J. Waedemon, Mariaschool bestuurd door Jufv. De Pau; III. Cl. De Boeck, school M. De Paepe te Meulestede; E. Boele, Zusters St.-Pieters Buiten; M. Van Fleteren en M. Van Hyfte, beiden Mariaschool. IV. M. Buyens, Mariaschool; J. Heye, St.-Michielsschool en E. Peeters, school der Grijze Zusters op St.-Jan-Baptiste. V. S. Meulewaeter en M. Geernaert, beiden school Meulestede; M. Goethals, Zusters St.-Pieters Buiten; L. Dumont, Zusters der Visitatie, Coupure; J. Meire, Grijze Zusters St-Jan Baptista; S. Geirlant, St.-Annaschool; E. De Groote, Grijze Zusters, St.-Jozefparochie.

Davidsfonds. — Afdeeling Borgerhout. — Thans weer, — 19 November, — heeft Borgerhout hare leden op een aangenaam en verzettelijk toon- en tooneelkundig feest vergast.

De heeren Abeele en L. Van den Bussche, beiden bedeeld met eene goede en welgeoefende stem, zongen liederen van Blockx en F. De Connick, en wierden door de toejuichingen der aanhoorders begroet. M. Rosseels, een onzer beste kluchspelers en bestierlid der afdeeling, droeg ditmaal een ernstig declamatie-stuk voor, *De zieke jongeling* van Van Beers. Hij slaagde volkomen in taal en uitdrukking, en belooft in dit vak even bekwaam te worden als in het kluchtige.

De jonge heer Dircx deed eene vroolijke uitgalming, die, om hare eigenaardigheid, de lachtspieren der aanhoorders in beweging bracht.

Eene machtige en hooggeschatte medewerking vinden wij hier in de bekende zangmaatschappij *Ste-Cecilia* van Deurne. Hare leden voerden drij stukken op : *Joodsch Vermaak*, *Charlotje* welk vroeger reeds zooveel bijval genoot, en *Valsche blaam*.

Er wierd ook nog een puik vierstemmig lied gezongen door de heeren Abeele, Thees, Vermeylen en Dircx, en de heeren Rosseels en Storms droegen een kluchtspel voor, *De Vergissing*, waarin menige goede zetten voorkwamen tegen de verfransching der openbare diensten in België.

Het bijzonderste onzer feesten is altoos, gelijk dit betaamt, de voordracht. De heer E. Ossenblok, bestierlid onzer afdeeling en leeraar aan St-Norbertus-gesticht, had zich met die moeielijke taak gelast. Hij had tot onderwerp gekozen *Onze Taal*, en behandelde dit met kracht en overtuiging, en in den meest verheven zin. Hij deed de weerde onzer taal uitschijnen onder letter- en zedekundig oogpunt. Hij bewees dat wij overal en in alles Vlaamsch moeten zijn om onze eigenaardigheid als volk en onze deugd als Christenen te bewaren, Vlaamsch tot in de minste zaken, met eene standvastigheid die desnoods we aan koppigheid mag grenzen. Hij bracht daarom hulde aan de mannen die de Burgerwacht te Borgenhout op Vlaamschen voet hebben ngericht, en daverende toejuichingen bewezen den spreker dat hij

hier de waardeering vertolkte van gansch Borgenhout en van alwie Vlaanderen lief heeft.

Hij besloot met in alles de eereplaats te vragen voor het Vlaamsch.

De spreker wierd dapper toegejuicht en gelukt gewenscht. Voor de eerste maal dat hij in 't openbaar het woord voerde, heeft hij ieders verwachting overtroffen.

De altijd dienstveerdige heer Stockmans, de bekwame orgelist von Mortsel, hield het klavier, en wij kunnen hem en de andere medewerkers van dit feest niet genoeg dank zeggen.

Onze afdeeling bereidt tegen einde December een Kerstfeest en slaapt dus niet op de reeds bekomen lauweren.

Borgerhout. L.

Davidsfonds. — Indien wij goed ingelicht zijn zal men de feesten ter eere van wijlen Kanunnik Coninckx te St.-Truiden zóó inrichten, dat de algemeene feestvergadering van 1889 met haar kunnen invallen. — De afdeeling Brugge geeft een feest waarop. Senator Lammens van Gent zal spreken over de Fransche omwenteling in Vlaanderen.

Koninklijke Vlaamsche Akademie. *Zitting van 21 November.* Al de werkende leden zijn aanwezig, behalve de heer Stroobant, door ziekte verhinderd.

Jhr de Pauw bestuurder, brengt hulde aan de nagedachtenis van de heeren G. J. Dodd, werkend lid en J. Van Beers, gewezen ondervoorzitter der Akademie. De heer Th. Coopman wordt gelast met de levensbeschrijving van J. Van Beers.

Voor het jaar 1889 worden gekozen, als bestuurder de heer J. De Laet, en als onderbestuurder de heer Em. Hiel.

De volgende heeren worden gekozen als voorloopige candidaten tot de twee openstaande plaatsen van briefwisselend lid, in de zitting van December te vervullen : D. Claes, leeraar te Namen ; Simons, leeraar te Leuven ; Alf. Janssens, van St-Nikolaas ; N. De Tière, van Brussel ; dr. Is. Bauwens, van Aalst ; dr. Eug. Van Oye, van Oostende ; Edm. Van der Straeten, van Oudenaarde ; Gittée, leeraar te Charleroi , Teirlynck, Delamontagne en Styns, van Brussel.

Voor den openstaanden zetel van buitenlandsch eerelid worden aangeduid de heer Scherpenzeel, konsul der republiek van Transvaal, te Brussel ; dr. Nuyens en dr. Fruyn, uit Nederland, en de heer Bonvarlet, voorzitter van *le Comité flamand de France*, te Duinkerke.

Voor de prijskampen over oud-Germaansche talen en de Lofrede op Conscience worden de prijzen niet toegewezen ; voor dien over de Vlaamsche taalwetten wordt de bekroning voorgesteld van het handschrift dat voor kenspreuk draagt : *Repos ailleurs*. De verslagen der beoordeelaars zullen gedrukt worden en de uitspraak zal gedaan worden in de volgende zitting

De commissie, voor de beoordeeling van den driejaarlijkschen prijskamp van tooneelletterkunde, zal samengesteld zijn uit de volgende leden : de heeren Alberdingk Thijm, Coopman, Micheels, Obrie, Genard, Hiel, De Vos, Van Droogenbroeck, Mathot en Snieders.

De jaarlijksche openbare zitting zal plaats hebben, den donderdag na de Kerstweek. De heeren Micheels en Hansen zullen er lezingen houden.

Benjamin Herder, deze maand te Freiburg overleden, was de eigenaar en bestuurder der groote en vermaarde drukkerij die zijnen naam draagt en belangrijke succursalen bezit te Straatsburg, Weenen en Saint Louis in Amerika.

Onder de fondswerken van dit machtig huis telt men *Acta et decreta* van de Conciliën, de werken van M. Pastor, Mgr Ræss, kardinaal Hergenrœther, Mgr Janssen, den schrijver van het meesterwerk over de geschiedenis van het Duitsche volk, enz., enz. Het huis Herder heeft de bijbelgeschiedenissen van Schuster in al de Europeesche talen uitgegeven : het Duitsch, het Fransch, het Nederlandsch, het Engelsch, het Russisch, enz. enz.

Van Beers. — Den 14 November bezweek, aan eene borstkwaal, te Antwerpen, zijne geboortestad, de begaafde dichter van *Jongelingsdroomen*, slechts 67 jaar oud.

Natuurlijk godsdienstig heeft de dichter zijn geloof geslachtofferd aan zijne heersch- en baatzucht. Eens in de tandwielen van het liberalisme moest hij helaas ! als vrijdenker eindigen en de droeve eer verduren eener burgerlijke begravenis.

Kunnen wij den mensch niet loven, toch mogen wij in ruime maat den dichter roemen, den dichter vol begeestering en vol gevoel, gevoel dat zelfs te veel tot ziekelijkheid oversloeg.

In een speciaal artikel zullen wij bij de volgende aflevering zijne letterkundige nalatenschap in het lang en in het breed bespreken.

Lodewijk Hendrix, kunstschilder van ongemeen talent en eenige weken geleden te Antwerpen overleden, verdiende stellig meer vermaardheid dan er over zijnen naam gebazuind wordt. Stil en met eene teedere godsvrucht bezield wijdde hij slechts zijn penseel aan godsdienstige onderwerpen en was een der stichters der Quinten Metsysgilde in de Scheldestad.

Zijne beste werken zijn de kruiswegen in de O. L. Vrouwen St.-Jozefkerk te Antwerpen, en de twee panneelen van den St.-Jozefaltaar in eerstgenoemde kerk. Verschillige zijner schilderijen zijn in Duitschland en Holland.

J.-G. Dodd, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie en vertaler der Verzameling van wetten en koninklijke besluiten,

den 8 November te Brussel overleden, was te Antwerpen geboren den 10 September 1821.

Eerst op de schilderkunst zich toeleggende wijdde hij zich slechts voor goed aan de letteren in 1844, en eerst vol onverschilligheid voor de nationale letterkunde, werd hij slechts uit zijne franschgezindheid gered door het verschijnen van Conscience's *Wonderjaar.*

Hij werkte mede in *Vlaamsch België, De Vlaamsche Stem, De Eendracht, Het Kunst- en letterblad, Het Taalverbond,* en andere tijdschriften der jaren 40.

Dichtstuk op Jacob van Artevelde (1848), *Het onbekende meesterstuk* (1848), *Nieuw Vl. en Fr. Woordenboek,* te zamen met Van de Velde (1852), *Bij den Haard,* novellen (1885), *Liedjens en Deuntjens* (1858), *Liefde en leed* (1860), *Geschiedenis der schilderkunst in België* (1861), *De Familietwist,* drama (1860), *Ik ben vader,* blijspel (1865), *Twee vrienden,* tooneelspel (1865), *De zenuwen van Madam,* lustspel (1868), zijn zijne bijzonderste werken. Men ziet dat de overledene bijna alle vakken der letterkunde beoefend heeft, en zonder tot eene merkwaardige hoogte te stijgen was zijn talent toch van eene niet te versmaden waarde.

Met zijne officieele vertalingen zijn wij min ingenomen, te dikwijls was het slechts Fransch in Vlaamsche lompen.

In de laatste jaren van zijn leven hield hij zich onledig met het bereiden der materialen voor een uitgebreid werk van kunstcritiek.

AAN ONZE LEZERS.

Met de eerste afleveringen van 1889 geven wij een aantal onuitgegeven brieven van wijlen hoogleeraar David; beginnen wij eene reeks biographische en litterarische schetsen van groote schrijvers, zooals Van Beers, Feval, Multatuli, Victor Hugo, Tollens, enz.; gaan wij voort met de reisbrieven van hoogleeraar de Ceuleneer thans weder in Amerika; huldigen wij de rubriek in van artikelen over kunst; vangen wij de uitgave aan van een groot gedicht van pastoor Dr Claeys, *Ons Vlaanderen,* huldezang aan Mgr Lambrecht, XXIIIe bisschop van Gent.

1887 stond boven 1886, 1888 boven 1887 en 1889 zal nog degelijker zijn. Dat men voortga ons vertrouwen te schenken, wij geven de verzekering dat ons tijdschrift immer klimmen zal en eer zal doen aan het katholiek Vlaamsche land. In die hoop stellen wij het dus weder onder de bescherming en de hoede van u allen, steeds dankbaar voor raad en daad.

BLADWIJZER.

Tweede halfjaar van 1888.

